

“આ દુન્યા”

યુના—સૌથીમાં છે પરેશાન દુન્યા,
છે ખોટા વિચારોમાં હેરાન દુન્યા;
ને લગ્નપત્ની ખાલી આ હેરાન દુન્યા,
વિના અકસૂવાળી ને ખેળન દુન્યા.

આ દુન્યા છે પૈસાઘરોની દુન્યા,
મરીખોનું જેમાં ડેકાણું ક્યાં છે.

આ વીજળીના લેગ્ગે ને ડાંડાની દુન્યા,
આ ડેકાની, મિસ્ટીની, ડીકાની દુન્યા;
આ પરમખની દુન્યા, આ અંકાની દુન્યા,
આ પોલીસની ને આ ડાંડાની દુન્યા.

આ દુન્યા છે પૈસાઘરોની દુન્યા,
મરીખોનું જેમાં ડેકાણું ક્યાં છે.

આ પાઉડર લવંડર, ને મેકઅપની દુન્યા,
આ ચાલોડીયાઓની, મપસપની દુન્યા;
આ વિરજની, શીશાની, ને કપની દુન્યા,
આ ‘કમ ઓન’ની, ને ‘હરી અપ’ની દુન્યા.

આ દુન્યા છે પૈસાઘરોની દુન્યા,
મરીખોનું જેમાં ડેકાણું ક્યાં છે.

આ પાઉડર ને કોટ, મપસપની દુન્યા,
આ અંકાની, ખોટાની, ખટલાની દુન્યા;
આ મિસ્ટી, મીસિસની ને મિસ્ટરની દુન્યા,
આ ચર્ચિણી, કુમળી, રચેલિની દુન્યા.

આ દુન્યા છે પૈસાઘરોની દુન્યા,
મરીખોનું જેમાં ડેકાણું ક્યાં છે.

(ઉર્દૂ લુપ્ત)

..૧૭.. મહાક-મીસ્ટી

અવાજકી દુન્ય

: સંબળાવનાર :

...બેકાર...

ન્યાય તોળાય છે ?

જર્મનીના આગેવાનો પર “બૂડ, પ્રપંચ, લૂટ, ખૂન” વગેરેના મૂકાએલા આક્ષેપો કોરટમાં પુરવાર થયા છે. પણ જે લોકોએ એ આક્ષેપો મૂક્યા છે અને જે સગત આપવાને તૈયાર થયા છે, તેમનો હાલ તો લોકો પણ જાણે છે અને ભગવાન પણ જાણે છે. જે ‘માનવતા’ના નામે એ ન્યાયનો નાટક ભજવાઈ રહ્યો છે તે ‘માનવતા’ના નામને ફરિયાદીઓ કે મેલ્ટરેટો પુરા ઉતાર્યા છે ! ‘હાઓ તે ડાલો’ એ ન્યાયે છલ્લા તે સાબુકાર અને હાથો તે ચોર ઇયાં છે ! માનવતાની એસી તેસી !

લોકે હસસકાધરતના જમાનાની એક વાત છે. એક પતિતા સ્ત્રીને તે સમયના આગેવાનો દત્તરત-ઈસા પાસે લઇ ગયા ને કહ્યું કે “આ સ્ત્રી વ્યભિચારના ગુનામાં સપડાએલી છે, એને શી સજા કરવી જોઈએ ?” તે વખતે સમાજ ધણો બગડી ગયો. હતો, અને અનિતી તથા પાપ ધોળે દિવસે ચતાં દતાં; નથી તે લોકોને પાઠ અર્પવા ખાતર દત્તરત-ઈસાએ ધણીજ સરસ દલીલ પેશ કરી કે; “બેશક એ સ્ત્રી ગુનેહગાર છે, પાપી છે મટે એને સગ્ન તો મળવીજ જોઈએ; પણ તે માણસ એને સગ્ન કરી શકે જેણે જીવનમાં કોઇ દિવસ વ્યભિચાર તો ફીક, વ્યભિચારનો પિયાર પણ ન કર્યો હોય !” આ વાન-સાંભળીને પેલા આગેવાનો ચોંકી ઉઠ્યા. એટલે દત્તરત-ઈસાએ ફરમાવ્યું કે, “બહે, એ સ્ત્રીને બીજી સગ્ન ન કરતાં

ફક્ત તિરસ્કાર જાહેર કરવા એના મોં પર થુંકું જોઇએ. પણ તેજ માણસ થુંકે કે જેણે જિંદગીમાં કોઈ દિવસ અનિતી કે પાપ કર્યું ન હોય !” આ સાંભળીને પેલા સમાજના ચાંબલાઓ શાંત થઇ ગયા. એટલે વળી પાછા દત્તરત ઇસા બોલ્યા કે, “બહે એના તરફ થુંકાય નહિ પણ ફક્ત એના પ્રત્યે તિરસ્કાર બતાવો, એની સામે પિઠ્ઠાર વરસાવો, પણ તેજ માણસ પિઠ્ઠાર વરસાવી શકે જેણે જિંદગીમાં પિઠ્ઠારવા યોગ્ય કોઇ કામ ન કર્યું હોય; જે સદા નેહી અને સદાચારને પયેજા ચાલ્યો હોય ?” કોઇ ચું કે ચાં કરી ચક્રું નહિ, શરમથી બધાવળી મરદનો કુંડી મર્ધ, અને પોતપોતાના પંથે ચાલ્યા ગયા !

પણ આજે દત્તરત મસીહનું કાર્ય કરી શકે એમ કોણ છે ? કોણ એમ કહી શકે એમ છે કે “જેણે જીવનમાં કોઇ ગુનેહગાર ન ન કર્યો હોય તેજ ગુનેહગારોનો ન્યાય તોલે ? બિચારી માનવતા, દાનવતાથી ભાડીને કોણ જાણે. કયા ખૂણામાં લપાઈ મઇ છે, અને ન્યાય, ન્યાયપિરીયા પારલૂનના મગવામાં મરાઇ ગયો છે !

વહેંચણી !

ચોરડો ખાતે પરદેશ પ્રધાનો બેરીન, જર્નર્સ, અને મોસોટોવની મંત્રણા થઇ ચૂકી છે. ક્રિટનને અમેરિકા ગમે તેમ ડંકાસ મારતાં હતાં પણ અતે રશિયાનું ધાર્યું થયું છે.

એટલેને માટે એક સંયુક્ત અંકુશ કમીટી નીમવાનું ઠર્યું છે. બાકી બાલકનનાં રાજ્યો રમાનીયા, બલ્ગેરીયા વગેરેની સમકારે ચિંતન અમેરિકાને કમુલ કરતી પડી છે. એટલે રશિયાની મરજી મુજબ થયું છે. દિલ્લામાં પણ તેનીજ મરજી મુજબ ઘાટ ધડાશે, અને ભપાનમાં પણ રશિયાએ ટાંગ આડાવી છે. હવે એકલો અમેરિકાનો કારભાર નહિ ચાલે. રશિયન પ્રતિનિધિ પણ ભપાનમાં જશે. ઇરાનના સવાલને રખડતો મૂક્યો છે, એટલે હવે અલ્ગરબૈનીનમાં રશિયાની મરજી મુજબ ઘાટ ધડાઇ જશે અને વખતે ઈરાની પ્રધાન મંત્રીને દાંતે તરણું લઇનેય મોરકેઃ જવું પડે! વર્કીનું તાપણું પણ હોલવાયું નથી. છટાલી સબથી હવે વિચાર ચલે.

અત્યંત કે સાંતિ તો સ્વપાઠ નથી પણ મુશ્કેલી વહેંચણી ચર્ચા ગર્ભ છે. ચિત્રનની હાલત તો એસની પાછળ પાડી દેરાય તેમ અમેરિકાની પાછળ પાછળ ચાલવાની છે. આજે રશિયા ને અમેરિકા માતપર ચર્ચ પડ્યાં છે. એક શક્તિના જોરે, અને એક પૈસાના જોરે. ત્યારે નબળો માટી જેમ બૈયરી પર શૂરો તેમ ચિત્રન પોતાના સામ્રાજ્યવાદના તાબૂતને ટકાવી રાખવા માટે નાનાં ને નબળાં, ધરડાં ને અશક્ત પાડોશીઓને કબરતવી રહ્યું છે! નવમાં કચેલી મદદે ઉપડી જાયા વાસીઓને મારી રહ્યું છે! હિંદી ચીનમાં ક્રાન્સવી દિમાર્પત કરી અનાબીઓને ટીપી રહ્યું છે! અને વળી હવે સિયામની મરદન ઝીંજવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યું છે! આમ ચિત્રને સાંઢ પાડા કે આખલાઓને નાથ પહેરાવવાને જદે બકસંઓને તથા ઘેડાંઓને નાથ ધાલવા માંડી છે! ત્રે. લારકીએ કહ્યું છે તેમ જાણી જોઇનેજ બીન નંબરની સદતત ચવાનું ચિત્રને કાલે બીડુ ઝડપ્યું છે! ને બીએ એવાં હોય તેને બીચરાવવામાં ચિટીશના વાલો પાછા પડે એમ નથીતો? પણ જગત તો બળી ગયું છે કે એ મોહરમના વાચ છે!

‘કલા ખાતર કળા!’

એ સખ્દ સમૃદ્ધ ધણુ ને કાને પડ્યો હશેજ? જેમ ‘બેલવા ખાતર બેલવું’ એ આજના ધણુ વક્તાઓને ઉદ્દેશ હોય છે; તેમ ‘કલા ખાતર કળા’ એ ધણુ કલાકારોને ઉદ્દેશ હોય છે; અને તેથીજ એવી કલા ‘બલાનું’ સ્વરૂપ લઇને બહાર પડે છે! જેમ ‘લગ્ન ખાતર લગ્ન’માં લગ્નનો ઉદ્દેશ સચવાતો નથી તેમ! અલગતા ‘છોકરાં ધાય છે; પણ તેથી તો ‘છોકરાં ખાતર લગ્ન’ એવો પેલા રશિક આધિ-ડોનો મુદ્દો ખરો પડે છે! હશે, પણ આજે તો એવું બધેવ જોવામાં આવે છે. ‘નોકરી ખાતર નોકરી’ જગતના કારકૂનોનો આજે તોડો નથી! ‘ચેટ ખાતર વેડ’ કરનારા તો કંઈકે કંઈક મણાય; પણ ‘દેશ ખાતર દેશ’ની મરદન મારનારોએ શું કહેવું? ‘સેવા ખાતર સેવા’ કરનારોએ ક્યાં તોડા છે?

જેમ કેટલાક વાણી વીરો આજે ‘બકવા ખાતર બકવું’નો સિદ્ધાંત મૂકણ કરી બેઠા છે તેમ કેટલાક કલમવીરો ‘લખવા ખાતર લખવું’નું પણ સર્જ બેઠા છે; પણ એ ‘બકવા’ કે ‘લખવા’થી કોઇનું મજુ થવું નથી. જિલું શ્રોતાના કાન અને વાંચકની આંખને ‘લગેવો’ ચાય છે! કેટલાક ‘હવા ખાતર દવા’ ખાય છે ને ન માંડ હોય છતાં માંદા હોવાની જાહેરાત કરે છે. આજના શીર્ષત કે સંસ્કારીના હાથમાં બાટલી (દારૂની નહિ પણ દવાની) ન હોય એ

ઈલાહી ફર્માન-નબવી ફર્માન

જન્મ ચૌ. અબ્દુર્રહીમ સાહેબ ઉલ્લા એક પખવાડિયાથી મુંબઈ પધારેલા હોવાથી તેમજ મકરસંક્રાંતિ અગે તા. ૧૩ થી ૧૬ સુધી ત્રેસમાં રમ્મ હોવાથી આ અંકનું છાપકામ વહેંચું પુરું કરવું પડ્યું છે. આ કારણોના લીધે આ અંકમાં પણ મજૂર ફર્માને પ્રકટ થઇ શક્યા નથી, તે માટે દરમુજર માફીએ છીએ.

સંપાદક.

કદપનાજ અશક્ય છે! અખાડા કે દંડમેકની વાત તો અબણો અને જંગલીઓનેજ શોભે; છતાંય આજે ભણેલા અને સુધરેલા પશુ 'અખાડા ખાતર અખાડા' કાઢી બેઠા છે, અને છતાંય શારીરિક શક્તિ તેમનાથી 'અખાડા' કરી બેસી છે! 'ખાવા ખાતર ખાનારા!' અને 'ગાવા ખાતર ગાનારા!' ઓનોય આ દેશમાં દુકાળ નથી! એકનું પેટ ડુલનાં ને બીજાનું ગળું ડુલતાં પ્રતિધ્વા વધે છે!

તો 'દાવા ખાતર દાવા' કરનારોઓનીય ક્યાં અછત છે! બધે એ દાવાઓને છતાં કરવા માટે પહોં પાછળ કાવાદાવા કરતાંય અચકાતા નથીને! નથી નરી યોજનાઓ અને સ્કેમોને જોશો તો આ વાત સાગિત થશે. બાકી જેમ 'જાગવા ખાતર જાગવું' એ આજના પ્રગતિગામિઓનું મૂત્ર છે; તેમ 'હંધવા ખાતર હંધવું' એ પ્રગતિગામિઓનું લક્ષ છે! 'કહેવા ખાતર કહેવું' એ આજના ઉપદેશકોનું કર્તવ્ય છે; તેમ 'લેવા ખાતર લેવું' ને 'દેવા ખાતર દેવું' એ સરકારનું સુત્ર છે! અહીં 'લેવા' અને 'દેવા'ની શુચિપણમાં કોઈ અટવાઈ ન જાય. માટે ખુલાસો કરી લેવો ઠીક છે કે 'લેવા' એટલે કર-વેરા લેવાં અને 'દેવા' એટલે વચન ને કોલ દેવા; કે જાઓ 'આઝાદીને માટે બાપના બોલથી બંધાઈએ છીએ!' 'પશુ તે, ક્યારે?' કે 'લાયક થશો ત્યારે?' બાકી 'ફેશન ખાતર ફેશન'નાં દર્શન તો તમને ડગલે ને પગલે થઈ રહેશે. એક ચૂલામાં 'પડે તો બીજાએય ચૂલામાં પડવું' અને એક દરિયામાં 'પડે તો બીજાએય દરિયામાં પડવું' એ 'ધેરો વરણ'ની મનોદશા હિંદમાં આટઆટલી યુનિવર્સિટીઓ રથપાયા પછી અને આટઆટલી આઝાદીની સંસ્થાઓ કાયમ થયા; પછી ગઈ નથી!

કેટલીક વખત 'જોડવા ખાતર જોડવું' ને 'તોડવા ખાતર તોડવું' થાય છે. કેટલીક વખત 'ભાળવા ખાતર ભાળવું' અનિર્ણય થઈ પડે છે; તો કેટલીક વખત 'ટાળવા ખાતર ટાળવું' જરૂરી થઈ પડે છે! કેટલીક વેળા

'સાપવા ખાતર સાપવું' પડે છે તો કેટલીક વેળા 'ઉઘાપવા ખાતર ઉઘાપવું' પડે છે. કેટલીક વેળા 'નાખવા ખાતર નાખવું' પડે છે; તો 'રાખવા ખાતર રાખવું' પડે છે. કેટલીક વાર 'નભાવવા ખાતર નભાવવું' પડે છે, તો 'ખપાવવા ખાતર ખપાવવું' પડે છે. કેટલીક વાર 'ભસવા ખાતર ભસવું' પડે છે તો 'ધસવા ખાતર ધસવું' પડે છે! કેટલીક વાર 'બૂંકવા ખાતર બૂંકવું' પડે છે, તો 'ચૂંકવા ખાતર ચૂંકવું' પડે છે. કેટલીક વખત 'લાગવા ખાતર લાગવું' પડે છે, તો 'આગવા ખાતર આગવું' પડે છે! કેટલીક વાર 'ઓંગવા ખાતર ઓંગવું' પડે છે, તો કેટલીક વાર 'લાજવા ખાતર લાજવું' પડે છે, ને કેટલીક વાર 'ગાજવા ખાતર ગાજવું' થ પડે છે! કેટલીક વાર 'આઝવા ખાતર આઝવું' પડે છે, 'દાઝવા ખાતર દાઝવું' થ પડે છે! આમ ઘણી વેળા જગનનાં કાર્યોમાં 'કલાની ખાતર કલા' અને 'બ્રહ્માની ખાતર બ્રહ્મા' વહેવાં વિના છુટકેજ થતો નથી. સુનેશુ કિં બહુના. યાને કે થોડું લખવું થઈ દરીને વાંચએ!

‘મહાગુજરાત ગઝલ મંડળ’

તા. ૩૭ ફેબ્રુઆરીએ મ. ગુ. ગઝલ મંડળનો એક મુશ્કેલી સરત 'નગીનચંદ હોલ'માં થયો. જેની ઉદ્ઘાટનક્રિયા સરત કોલેજના પ્રાધ્યાપક અને જાણીતા સમર્થ વિવેચક શ્રી. વિશ્વપ્રસાદ ત્રિવેદી કરશે.

—: પંક્તિ :—

“એક ઠાકર કાઈ વેળા મર્જદશંક હોય છે”
કાદિવડ-લાવડ, નાટક, પ્રેરક વિ. સ્તીક...હોય છે.

સાહ્યાર સ્પીકાર

માંડિય સાહિત્ય મંદિર: હવાડીયો ચક્રોતો સરત તરફથી સને ૧૯૪૬ ના વર્ષનું બાર જાન્યુ., બીંતિ રાંગવાનું કલેન્ડર, હિન્દુ-મુસ્લિમ-ખારસી તરીખો સાથનું સુંદર અને ઉપયોગી ફેલેન્ડર ગળ્યું છે. શુક્રિય:

મેહરિલ

[મહાગુરુશત ગ્રન્થ મંડળ સૂરતને ખાસિક મુશાઈદા તા. ૬-૧-૪૬ ના દેખ મોખમે હતો. તેમાં પ્રમુખપદે સીયુત ખરેશ ખાનાશરખ પવાર સાહેબ હતા. રચાનિક કવિઓ ૪૨, અમીન આઝાદ, નઈમ, મરતદખીબ, ઝની, દરી, અનિલ, ફરીમ, આરસી, વહશી વિગેરે મુશાઈદાએ બાબ લીધો હતો. તેમાં વંચાએલી ગ્રન્થોમાંની યોદ્ધિક અને રબૂ કરવામાં આવી છે. —સંપાદક.]

(૧)

આ મૃતિશાની દેહ મળી છે તમામને,
બીતર નથી પ્રકાશ ફૂંકો દેહ નામને.
માયાનું દાન જે દઈ પામ્યા સ્વપ્નામને,
“રોગીકારને - શરીર આમારી સજામને.”
કરતૂરીવાળા મૃગ સમો બૂધી બમે છે કાં !
તુંમાં તું રોજ મોજ પ્રભુના મુકામને.
વિચારમાં તું આરા બરી આરા પૂર્ણ કર,
નિચારમાં તું દેહી ન દે તારી દાગને.
હું, પર પ્રકાશ ચંદ્ર સમો ઝીલી ના છડું,
સારો સ્વપ્ન પ્રકાશ ખરો આપી જત, મને.
રાત્રિ યતાં મિઠાઇ મધ પદ્મ પાંદડી,
અંકે લખ યતી તે બમર પ્રિય સ્વામને.
પ્રસેદલી કમાઇ અમોલી કમાઇ છે,
લાગી તું દે ‘પવાર’ સદાનું દરામને.

—પવાર

(૨)

કોષો નો પ્રેમ કૃત્યથી કંટક મળ્યા મને,
મળ્યા મયો તમેને મળી વાતના મને.
તું પ્રેમ, પથ કહે છે જગત વાસના મને,
લોકો કરે છે પાપ મને છે સામ મને.
દુન્યાને છેતરી અમે નિંદાની આડમાં,
તેજો નવીજ સહિમાં તેડી મયા મને.
સાજી બનાવ એકાદું, મુજ હોશ ક્યાં મયા,
હું પી મયો મુઠાને કે ખી મછ મુશ મને
એ રીતથી ચિરદમાં કંઈક સાંતવન મળ્યું.

રેગની, મુશુવતી રહી મારી કથા મને,
યું. આપની - દયાનું હું વર્ણન કરી શકું,
આને છે, મારા દાસ ઉપર ખુદ દયા મને.
ચાલૂ મજલના છોડને હું પાક છું ‘મની’,
પદલામાં દઇ રહી છે મજલ નામના મને.

—મની

(૩)

દેખાવ છે નહક એ ત્યારે કહા મને,
ત્યારે કે આવતી નથી મો દરવાના મને,
પુળો ને પથરો લખ મિત્રો ને દુશ્મનો,
જેમા છે વિશ્વ ચોકમાં સત્કારવા મને !
માર જુદું જગત ને પ્રભુનું જુદું જગત,
એ ત્યાં નદિ દે મારે જન જનવા મને.
મરજો મુશાળી-વારસો છે પૂર્વને મટી,
ક્યું છે પાપ એમરો, એની સગ્ન મને !
આહું, મધું મયાને બસો માનવી છતાં,
વ્યવહાર વિશ્વો નથી દેનો મયા મને.
મારી મજલનાં શેર છે ‘મંચનના મોળીજો’,
મળ્યું ન એકે ‘મોતી’ એ મંચન વિના મને !
વ્હેસો ‘અનિલ’ હુંકા જનનમાં મરીશ હું,
માફક ન જમની આવશે આમોદવા મને.

—‘અનિલ’

(૪)

દે હિલ! ચિરદમાં સાંત દયા દે જરા મને,
આપી કહે ન માફ કે તડપાવવા મને.
છેડી રાજી ન એક ધડી કપવા મને,
પથો હું બાવનાને, વરી બાવના મને.

તડપીશ હું તો, આપ બન્ને એનથી રહો !
વર્ષોના મંથને મળી વ્યાજના મને.
મુઠ્ઠો સહી સહીને સિતમગરના રાતદિન !
મન થાય છે ધડીક સિતમગર યવા મને ! !
ખાળીશ એક આઠમાં દુન્યા હલકી હું,
જો તારી યાદથી મને દુરસત જરા મને.
તોખાજ એવી એવી મધુ પીક લઈ ગઈ !
મરતી બરી સારાખ ન કાળી ધસા મને ! !
બડકે ખળી રહી હું હું અંતરની આગમાં,
ફાંફાં ન માર વીજ ! હવે ખાળવા મને.
જોજ નિરાશ થાય ન આરા જુદાઈમાં,
આળસ તજ દે માવના ઉઠે લઘ જવા મને.
દુન્યાને શોધતો હતો કલે હું ઠરેઠર,
બડકે છે આજે દુન્યા 'હુઝી' શોધવા મને.

—હુઝી

(૫)

મજલસના દર કર બધા દટા અને ફિસાદો,
હોયે કદી લડાઈ રહીમખાઈ ને રામને ?
સિંહજી તથા ઓ ખાળ તું કાં ભંતને ભૂલ્યો,
સુધે યનાઈ મોત દિવાલે તમામને.
સુલ્લાય ક્યાંથી જોઓ મરીને અમર બન્યા,
ભુલેલી શક્યો ન કાળ વીરાનાં નામને.

રાખી અતીત નામ અતીત તું થયો નથી,
સ્વનંતરાની ધૂણીમાં ખાળી દે નામને.

—“અતીત”

(૧)

કંલત બગાડી કુધે છે આખા જગનની તો,
કાળા જળરમાં કરે સો કાણું નામને.
ઓછક ગયું ને ફરે છે એ રસી રીછાં,
છરાનમાં પીટનના જુઓ નેક કામને.
છૂંટત કે નામ માટે ન રડતાં દીઠા કાઈ,
જો જોયા રડતાં, જોયા ફૂટત રડતાં મામને.
—હી. ધરલ

૧૯૪૫ ની ઉત્તમ ગઝલો !

મ. ગુ. મગ્ન મંડળના મંત્રી જણાવે છે
કે. આગાખી પુસ્તક, ૧૯૪૫ ની ઉત્તમ
ગઝલો એ નામે બહાર પડે. તો સૌ કવિ
સંખ્યેએ તેમની ત્રણ ત્રણ ઉત્તમ ગઝલો જો
૧૯૪૫ માં લખાએલી, પ્રગટ અથવા અપ્રગટ
હોય તે મોકલી આપવી.

કરવારોઃ

મંત્રી

સૂરત.

મહા. ગુ. ગ. મંડળ

‘ગુજરાત લેખક મિલન’ અને મુસ્લિમ સાહિત્યકારો

ગઈ તા. ૨૪-૧૨-૪૫ ના અઘાવાદ ખાતે, “ગુજરાત લેખક મિલન” યોજાઈ ગયું.
પ્રસ્તુતજ મિલનમાં મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને કેટલું પ્રતિનિધિત્વ પ્રાપ્ત થયું હતું એ તો સૌને
વિદિત છે. ગુજરાત અને ગુજરાતીઓના નામે યતા આવા સમારંભોમાં મુસ્લિમ સાહિત્યકારોની
સહંતર અવગણના કરવામાં આવે છે, અને સાહિત્ય જેવા ક્ષેત્રમાં પણ વાકાગંધી તથા
પક્ષા-પક્ષી જેવું વાતાવરણ પ્રવર્તે છે એ ખરેખર શોચનિય છે. ગુજરાતના સાહિત્યકારોમાં
સંપર્ક અને ઐક્યતા સાધવા જો આવા સમારંભો યતા હોય તો મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને શા
માટે ખાકાત રાખવામાં આવે છે ? મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને યોગ્ય સ્થાન અને પ્રતિનિધિત્વ
આપવાની જો વૃત્તિ ન હોય, તો લેખક મિલનનો શું ધ્યેય છે ? ગુજરાતના મુસ્લિમ સાહિત્ય-
કારોની એ દુરજ છે કે એકત્ર બની આ અન્યાય સામે માથું ઉંચકી પોતાનો આવકા
ખુલ્લું કરે.

પારખંદર,

“શરમા”

તા. ૩-૧-૪૬

સાહિત્યનું સરકસ!

: રજી ૩૨નાર :
'શ્રીંગ ભારતર'

'રેવાયો શાઈરીની' લખાવેલ એ, શોડર;
પોતાના બાળા છે એ બાળિયાં ગરમ નથી!"

એમ શ્રી. બેકારે ૧૯૩૩ માં કહ્યું હતું;
પણ 'ધૂમકેતુ' ૧૯૪૫ માં કહે છે કે "ગરમ
'બાળિયાં' જેવી નવલિકા હોય તો અપોરુષ
ઉપડે!" એટલે કે ભલે શાઈરીને બેકાર-પોતા-
ના ચણા મણાવી શુક્રવારી દાળિયાની જેમ
તેને સરતી કરી શક્યા હોય; પણ શ્રી
ધૂમકેતુ જેવા સફળ નવલિકાકાર તો નવલિકાને
ગરમ બાળિયાં જેવી બનાવવાની વાતું કરે છે.
ખંભાળનાં વારી બાળિયાને તારનાં કરી ગુજરા-
તમાં વેચનાર આથી કંઈ ધડા શેશે કે? પણ
આજે તો છપાએલાં કાટલાં કરતાંય ધડાના
કાટલાં જ્યાં ને ત્યાં વધારે વપરાઈ રહ્યાં છે
તેનું શું? અમારા એક મિત્રે તો બ્યાખ્યા
બાંધી છે કે "જેનાં કંઈ ઘડ કે પાપો ન
હોય, જેમાંથી કંઈ સાર ન નીકળે, છતાં જો
હેસિહોંસે ટુંક સમયમાંજ વંચાય ને ટુંક સમ-
યમાં શરી પછુ જવાય તેનું નામ ટુંકું નવ-
લિકા!" અને "લાંબા સમય સુધી જેનાં દુઃખણ
કરાવે; કેટલીય રાતના ઉગ્મગરા કરાવે, અને
લાંબા સમય સુધી ખર્ચાએલા પૈસાની યાદી
પછુ ન બૂલવા" કે એનું નામ લાંબી નવલિકા."
લાંબી નવલિકા વાંચના માટે આરાગચ્છેર કે
પલંગ પર લાંબા યદનેજ વાંચવું દિતકર છે,
અને ટુંકી નવલિકા માટે દાદી બોડતાં કે
સીગરેટ પીતાં પીતાં, બેઠાં બેઠાં કે ઉભાં ઉભાં
વાંચવું જ ઠીક છે. આથી નિર્મલ તો ત્યારેજ
વાંચવો કે જ્યારે ઉંઘવાનો વિચાર હોય!

શંકર પંડ્યા કહે છે કે "જ્યારે જ્યારે
સેખરને કંઈ કહેવાનું હોતું નથી ત્યારેજ 'ટેક-
નીક'ની ચર્ચા કરે છે. એટલે જેનું પ્રધાન સાહિ-

ત્ય સર્જનવલુ જોઈએ. 'ધૂમકેતુ'એ તબીબા
મંડળ સળગાવ્યાને ફરીથી એકડો ઘુટવો જોઈએ.
જેનું અને વસ્તુ એજ મુખ્ય વાત છે. શૈલીને
બાળી મૂકો" આ વિષયમાં શું કહે છે શાઈરીના
શિષ્ય શ્રી. હનુમાઈ? "અકુતેશ"ને પણ કંઈ
કહેવાનું હોય તો કહે કારણ કે તેમણે તો
શૈલીના ઘોડા કૂદાવીનેજ 'ઇંડરીયો ગડ' છાપ્યો
છેને? ધૂમકેતુને પુનઃ એકડો ઘુટવો હોય તો
જલે ઘુટે પણ કોઈ બગડો ન ઘુટે! કારણ
કે ભક્ત સત્તાર કહે છે તેમ;

"મદેતાજી નિશાબમાં શાખવે એકડે એક,
ને એકડે એકથી બગડે બિમાં બમડી ગયા અનેક!"

કાઈ કહે કે ન કહે પણ સાહિત્યતા વાઙ્મામાં
એકડા ને બગડા તો રહેવાનાજ! દિલ્હી અને
લખનૌના શાઈરીમાં એકડા બગડા ક્યાં ન હતા?
ગુજરાત ગરજ મંડળ અને મદાયુજરાત ગરજ
મંડળના એકડા બગડા ક્યાં નથી? કવિ બ. ક. શ.
અને ન્હાનાલાલના એકડા બગડા ક્યાં નથી? ઉશ્કા
એ એકડા બગડા વ્યવસ્થિત રીતે છુટાવ તો
સાહિત્ય દિસાય પણ પાકા યાય. સંગઠન ને
સદકાર, સરવાળાને ગુણકાર શ્રેષ્ઠ તો છેજ પણ
બાદઆડી અને બાગાકારથીજ શેષની તેજસ્વિતા
અંકાય છે! નેગ્રેટિવ અને પોઝિટિવ વિના
ચિત્રણીનો તણખો ન થાય અને દાઝ તથા
તરવાર વિના યુદ્ધનો રંગ ન જામે. નરી તરવાર
કે નરી દાળ કામ ન લાગે, સાહિત્યમાં ખેંચા
ખેંચી અનિવાર્ય છે અને એ ખેંચતાણમાં જો
'ભાંડણુકાળો' ઉપયોગ ન થતાં સદનશિલતા
કેળવાય તો જરૂર સાહિત્યનું ખેડણુ થાય છે.

ખેડણુની વાત આવી તો જણાવવાનું કે
આપણી જગીન ઉપર છેલ્લા ખેડણુથી અને
જુના દળદાંડને પ્રતાપે રસ-કસ વિનાની થતી
જાય છે તો નવાં ખાતર-પાણી અને નવા

ટ્રેક્ટરદાર સાહિત્યની ખેતી થતી જરૂરી છે. ખીજ તો જુની વખતોમાં પશુ પક્ષી સડી રહ્યાં છે !

બાલુઆરી વેલ કહે છે કે, “વસ્તુ સંવેદન અને સ્ત્રી એ ત્રણેય વાર્તા માટે તો જોઈએ.” વસ્તુ ખરી છે પ્રણયનિકાણ વિના તો દિશ્મ પણ પાસ થતી નથી! જ્ઞાના-વિષય ને મહેશ્વર જે તથુના ત્રિકાણથી જ જગતનું મહાણું થયું છે; એટલે ત્રિકાણનું મહત્વ કેમ બુધ્ધિ આપણા રાજકારણમાં જોગ-દોષિસ ને કામ્યુનિસ્ટોના પ્રણયનિકાણ છે! બદારના રાજકારણમાં પણ એટલી-ડૂંમેન ને રેલિનનો પ્રણયનિકાણ છે! ઇરાનમાં પણ તથુ ગેરાં રાજ્યોએ પ્રણયનિકાણ જમાવ્યો છે ને જમામાં પણ દેશીઓ, વલંદા ને ધિરીશરોએ પ્રણયનિકાણ બતાવ્યો છે! પ્રણયનિકાણ વિના તો મજાન ન પડે! પછી ભલેને એ ત્રિકાણ વિષય બાજુ હોય! ‘કલાપિ’ પણ પ્રણયનિકાણથી જ અમર થયોને ?

રતિલાલ છાયા કહે છે કે: “આપણી આગળ સાધન રૂપે કાલ લેખનકળા છે. તેને ઠોકણે કથનકલા હોવી જોઈએ.” એ દિશાએ આજના લેખકો કરતાં કાલના બાદ્યારણો અને હાજરો વધુ માર્ક લઈ જાય. પણ એ બધાવન ત્રિકાણ-ચૂર્ણ એવો તો આજનો એડીટર છે! તે સર્વચક્ષુ સંપન્ન છે. દ્રષ્ટાંતની જરૂર હોય તો તેની સામે સીધી રીતે કામ પાડી જુવો. બાકી સમાજને જેમ તારવાડીએ, યુદ્ધોએ, મહાજનો કે શત્રુકારોની જરૂર છે તેમ સાહિત્યકારને પ્રકાશકોની તો જરૂર રહેવાની જ. અને પ્રકાશક તો એડીટર કરતાં પણ વધુ સર્વચક્ષુસંપન્ન ગણાય છે! લેખક પ્રકાશકના સંબંધો સનાતન હોય છે છતાં એક બદલકીયા મિત્રના કથનાનુસાર, “નાતરાનાં ધણી-બેરી જેવા સંબંધો છે!”

ઈશવદન દવે કહે છે કે, “આપણા એકે લેખકમાં ‘Genius’ ‘જીનીયસ’નું તત્ત્વ ઝાઝું દેખાતું નથી.” અજ્ઞાત, વાત ખરી છે. લેખકોને ‘જીનીયસ’ તત્ત્વની દિક્ષા લેવી હોય તો ‘જીનીયસ ફોર્મ’ શ્રી. ડિશીરસાનું પાસે જાય. કોઈ પંડિત તો બિચારો નાહકમાં બદનામ થઈ ગયો! જ્યોતિ દલાલ કહે છે કે: “વાર્તાનું સ્વરૂપ આધિઆપ ધરાતું હોય છે. વકતવ્ય એમ ધરી આપે છે. તે સિવાયનું લખણ ઉછીનું, એટલું, ને નાલિયું હોય છે.” બધે પણ આજે તો એ ‘ઉછીનું’, ‘એટલું’ ને ‘નાલિયું’ કુપણ પણ જુપણ બની જતું લાગે છે! પેલા વાતોડીયા ગોમેશ્વે ધણાય પગઠોડી ઠોળને રેડીયો પર નથી કહ્યું? “નજાણું વખત એકનું એક જુલ બોધવાથી તે સાચ બની જાય છે!” તેમ એ કુપણના વધારે વપરાશથી જુપણ બની ગયું છે, જેમ અસલ થી કરતાં નકલ ધીનું મહત્વ વધી ગયું છે તેમ!

શ્રી. સુ. વ શાહ કહે છે કે “રવ. મહુ-બાઈ કાંઠાવાળા દેહી વાર્તાને ‘લેખન રૂપ’ સાથે સરખાવતા” તે જમાનામાં લેખન રૂપની નવી નવી ધરખાત ધઈ હતી પણ આજે તો મણા નવલિખને ‘બ્લીલકી રૂપ’ સાથે સરખાવે એવા છે! દરેક રૂપ વિના કવિતા કે નાટક નજ લખાય-એવા ધણાય લેખકો, કવિઓ ને મુન્શીઓ હજી હવાત છે! સરાજપનું ખીલ ચૂકવવાનાં રોલિયાને અભાવે ‘ગાલિમે’ લખ્યું છે કે:

“ફૂંડ શી પીતે શે મય, હેમિન સમજેય કે પુઠ;
રવ લાપેગી દમારી કાખપરતી બેલ-દિન!”

અને આજેય ‘કલાપિ’ પીને ‘શોક’ સાહિત્યસમર્પન કરનારાઓને તોટો તો નથી જ! બધે ‘ગાલિમે’ નૈતિક-ચરણની વાત કરી હોય; પણ આજના તેના સીધા વાજસંદર્ભો તો નિરામનેજ અપનાવી રહ્યાં છે! સંમળાય

છે કે 'નર્મદ'ને પણ નસા પિના પ્રેરણા થતી ન હતી. આપણું તો માનવું છે કે નદાથી પ્રેરણાનો મેળ થાય; પણ મધાતી પ્રેરણા મળે, સુવાસિત નહિજા.

કાઠિયાવાડમાં પહેલાં બાજરો બહુ પાકતો હતો, હવે જમીનનો રસકસ ઓછો થતાં બાજરો ઘટ્યો છે; પણ તેનો બદલો ખીછ રીતે વળી ગયો છે. સાહિત્યની ખેતી આખાદ મતી ગય છે. 'ભાવનગર', 'ધોરાજી', 'નેતપુર', 'પોરબંદર', કૃતિયાણા વગેરેનાં સાહિત્ય સરકસોમાં ચંદેર-સરતની જેમ 'સાધરી'નો ફાલ તો વધુ ઉતરતોજ ગયો છે; પણ હવે તો વાર્ષિકે ને માસિકાય વધી રહ્યાં છે. લેખન જૂખની સાથે વાગન જૂખ પણ ઉધડી છે. ખાંડવાથી 'વરિંદ' અને કાસમ દાદા, કૃતિયાણાથી 'માંડિયા', પોર-બંદરથી 'ઉન્મત્ત' ને 'શમ', તો ભાવનગરથી 'અમકાર' ને 'કિરમત' સાહિત્ય પ્રયોગમાં બદાર પડ્યા છે. દસ્તાવિજીત સાહિત્ય હવે છપાઇને પ્રગટ થઈ રહ્યું છે અને આગ કાઠિયાવાડનું સાહિત્ય સર્કસ જિંદુમાંથી સિંધુનું રૂપ પ્રગટ કરી રહ્યું છે. હાલ તો પ્રાર્થના કરવી રહી કે એ સાહિત્ય કુસુમ અદાજે કરમાઈ ન જતાં પ્રસરે, પાંગરે અને ફળે-ફૂલે. એકલા પ્રકાશ પામવાના કોડ નહિ; પણ દિલી ધગય સાથે કામ થશે તો ધ્યેય ફળીનેજ રહેશે. એને માટે તો સંસ્થાને સ્થાપન નથી.

સાલેહબાઈને ત્યાં.....

ખાલસક સાથે મહાગુજરાત ગઝલ મંડળનું નામ સ્થાપે માટે સંજ્ઞાએકુંજ રહેશે. એ નાનકડા મામે વસ્તીના પ્રમાણમાં સર્વ કરતાં વિશેષ સભ્યો નોંધાવ્યા છે. તા. ૩૦-૧૨-૪૫ના રોજ મહાગુજરાતના માનનીય સભ્ય શ્રી મોદમદ ધણાદીમ સાલેહબાઈના નેક દરજ્જે ખૂસ-

બાઈની શાદીના 'શુભ' પ્રસંગે મી. મોદમદ ધણાદીમ સંબુદ્ધની સિદ્ધારસથી શાદીના પ્રસંગને દીપાવવા એક શાનદાર મુશાવરો યોજાયો હતો.

મુશાવરાના પ્રમુખરથાને મંત્રક સમ્રાટ 'જનાબ-શાયદા' સાદમ બિરાજ્યા હતા, અને મુશાવરાનું સંચાલન-'એકાર' સાદમે શોભાવ્યું હતું. પ્રથમ ગુદી ગુદી સંસ્થા તરફનાં માન-પત્રો અને મુશારકખાદીઓ પેશ થયા પછી મુશાવરાનો આરંભ ૧૦ વાગે ખાસ ઉભા કરેલા મંડપમાં થયો હતો. પ્રણેત્રી સાડાનજી હમ્મર પ્રેક્ષકોએ મુશાવરામાં જાગ લીધી હતી.

મંત્રક સમ્રાટના અસરકારક કલામો, 'એકાર' તથા 'શેખચંદી'ના હારથ કલામો, 'સીરતી' તથા મરતરંગીન કવિ 'અમીન'બાજાદની કાંતિ મરતી કવિતાઓ, 'મની'નાં દર્દીનાં કાવ્યોએ શ્રોતાએને આનંદમાં તરબોળ કર્યા હતા. ત્યારે 'વદતી', 'દર્દી', 'નમ્રમ', 'અનીલ', 'પંચાર', 'ચર' વગેરે પણ યોગ્ય ઉત્તરો નહતા. 'રઝા કાઝી', 'આસી'ની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી. અમલદારો, વહેપારીઓ અને સંભાવિત ગૃહસ્થો સારા પ્રમાણમાં હતા.

મુશાવરાના પ્રેક્ષાગથી શાદી ખરા અર્થમાં શાદી મરીકેજ દીપી બિટી હતી. નાદલામાઈ બોરેએ હત્સાદપૂર્વક મુશારકખાદી આપી હતી. ઠંઠ રાતના બે વાગે આનંદનો અવસર ખાતમ થયો હતો. વ્યવસ્થા હતામૂ પ્રકારની હતી. શાદીના પ્રસંગે સાલેહબાઈ શ્રી ચંદેરની એમ. એમ. પી. સંસ્થાને પણ વિસરી ગયા ન હતા. ખીન્ન દિવસે સાંકરો પોતપોતાને ગામ ગયા હતા.

મુશારકખાદ

સુરતના રેશનમિ એફિસર જનાબ આર. એમ. મલેક સાહેબને મામદાર સરકાર તરફથી નવા મર્ચન્ટી લદાણીમાં ખાનસાહેબનો ખિનાજ મળ્યો છે, તે મોટે અને જનાબ મલેક સાહેબને મુશારકખાદી પેશ કરીએ છીએ. —તંત્રી.

વિંધાએલો મૃગ

આહ !.....ન અટકાવ.....ન અટકાવ.....આ તારૂં રસમયું સંગીત
આવી રીતે ન અટકાવ.....આ સંગીતના રસમાંજ મને મરવા દે.....આ
સંગીતના તાનમાં મને મરવાનું.....આહ !.....મોહથી પલ્લુ મોંઘું લાગે છે....
કેવું મીઠું છે આ મોત.....?

આહ !.....હજી બીજા લાખો તીર ફેંક.....તત્વારોના ઘા ઠર....પલ્લુ....આ
સંગીતને અટકાવી મને હુઝી ન ઠર.....હૃદયમાં રસની પૂમ મચી ગઈ છે...
આપું જગત રસમય બાગી રહું છે.....રસ.....રસ....અને રસ....

આહ !.....આને બલે તું....મૃત્યુ મળી....તારા દિલમાં દયા આવે...
પરંતુ....પરંતુ....પ્રેમ અને અમૃતના વરસાદમાં મારે આજે દિલ બરીને નહાવું
છે !...મને નહાવા દે !...આ સંગીતને દરિયા....ગરબે છે....અને રસનો વરસાદ,
વરસે છે.....આંખો જાંધ કરી ભેડે છું તો.....તો મને લાગે છે કે હું આજે
બાગ્યશાળી થયો છું.....

આ પૃથ્વી પર બહુ ફર્યો....આ ગિરિશૃંગ ઉપર પલ્લુ ઘણું આચડ્યો છું....
પલ્લુ....પલ્લુ.....હર્ષવર્ષણનો પુરંદર તો આજેજ તું મને મળ્યો છે....! મારી
બધા ભેદને દિલમાં દયા....દયા ન લાવ...અરે, અરે, મારા મૃત્યુ વખતે તારૂં
આ સંગીત....આ તારૂં દિલહર સંગીત....જાંધ ન ઠર....આ સંગીતના કારણે
હું તો તારી પાસે મરવા આવ્યો છું.....! ! !

હાં, હાં, હાં,.....મારા માંસ માટે તું અધીરો....અધીરો ન બન.....
અને આ સારંગી....આ રંગબેરો સારંગી તારા કરથી ઘડી માટે પલ્લુ દૂર ન
ઠર....બાણ પર બાણ ફેંકી એના અવાજનો તાલ....લઈ....તું....તું....ગાન કર, એ
પલ્લુ ઇચ્છવા ભોગ છે....આ પારાવાર પ્રેમમાં નહાતાં....મરણ....મરણ....પલ્લુ મને....
મીઠું....લા....ગે....છે.....! ! !

“ મુસાફિર ”

દેશીને સંબોધન

(પ્રસ્થાવના)

એક સંદેશો આજ કહું છું,
તારા લાગને કાજ કહું છું.
ભારતની ગઈ લાજ કહું છું,
કરતો તારાજ કહું છું.

૧. સાંભળ વાતનો સાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

સૌ વૈભવને દૂર કરીને,
દેશની દિલમાં દાઝ ધરીને,
પ્રત્યેક તારા સંહાર કરીને,
રશુ જુ મિત્રાં ધામ કરીને.

નોકાને કર પાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

તારી ભૂમી કંચન તારં,
એની માટી અંજન તારં,
કર કુરબાની તું જીવન તારં,
વૃદ્ધે શુભામી અંધન તારં.

કેમ થયો કાચર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

તારં ભારત આજ બળે છે,
તું નિરાશ એક એક પળે છે,
ચતુ પુત્રને રોજ દો છે,
તોયે ન તારં ધ્યાન વળે છે.

કરમાં ધર તરવાર તું દેશી,
૧. ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

ભારત પુત્રને યાદ કરે છે,
યાદ કરે ને સાદ કરે છે,
સાદ કરી ફાંદ કરે છે,
ચતુ બે બરબાદ કરે છે.

કંઈ તો કર ઉપચાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

બે, જીવનમાં આગ છે તારા,
આગ છે તારા દાગ છે તારા,
ચતુ ધોળા- નાગ છે તારા,
તોયે ન દિલમાં દાગ છે તારા.

૭૩ સૌને પડકાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

કાલે તું રણધીર હતો, હા!
ધીર હતો ચુરધીર હતો, હા!
તારી તું તકદાર હતો, હા!
વિધતો ચતુ ધીર હતો, હા!

પાછો કર ચમકાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

કાલે પ્રાણ દઈ ગયો તું,
આજ કાચર થઈ ગયો તું,
દસ્તીને બપમાં લઈ ગયો તું,
ચું, ચું હતો ચું થઈ ગયો તું.

કર કે એનો વિચાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

આપસમાં તકરાર છે જામી,
દેશી કેવી વાતો નકામી,
છે એ જીવનમાં મોટી ખામી,
દરનારી દે તારી શુભામી.

તોજ એ અંધન તાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

પુત્રને તારં પતન છે પુકારે,
ધરની ધૂળે ગમન છે પુકારે,
આજ તારં પતન છે પુકારે,
કરી 'દિગ્ધાર' નમન છે પુકારે.

ચાંદ જ રણબુદાર તું દેશી,
ઉત્તરણ કર સંસાર તું દેશી.

—'દિગ્ધાર'

મૌલાના : અહમદ અશરફ રોહિલી

સલામ-સલામુત્તરખીહની નમાઝની ફઝીલત અને તરખીમ બયાન કરશે કે કેવી રીતે પઢવી જોઈએ ?

જવાબ-તરખીહની નમાઝની ફઝીલત અને સવાબ હદીસોમાં ઘણી બયાન થઈ છે. એ નમાઝ મુસ્તદબ છે. તિર્મિઝી શરીહમાં હઝરત ઇબ્ને અબ્બાસ (રહીં)થી રિવાયત છે કે નખી (સલ્વ)એ પોતાના કાકા હઝરત અબ્બાસ (રહીં)ને શીખવી હતી અને ફરમાવું હતું કે “હે મારા કાકા એના પઢવાથી બધા યુનાહ માફ થઈ જાય છે. આમલ પાછલા, નવા અને જૂના. અમર તમારાથી થઈ શકે તો દરરોજ એકવાર એ નમાઝ પઢવા કરો. નહિ તો આવાઘિયામાં એક વાર. નહિ તો આખા મહિનામાં એક વાર. અને એ પણ ન થઈ શકે તો આખી ઉમરમાં એક વાર.” આટલી બધી ફઝીલત જાણવા છતાં જો કોઈ માણસ એ નમાઝ ન પઢે તો ખરેખર તે દીનની કંઈ ઇજ્જત કરતો નથી. ફિકહની માનખર કિતાબ “શામી”માં પણ એની ઘણી બુઝુર્ગી વર્ણવવામાં આવી છે. અને ચાર રકાત હઝરત (સલ્વ)થી સાબિત છે. બે સલામથી પણ પઢી શકે છે. પરંતુ ચારે રકાત એક સલામથી વધુ બેહતર છે. એ ચારે રકાતમાં હઝરત ઇબ્ને અબ્બાસ (રહીં)થી ખાસ યરતો પણ પઢવી સાબિત છે. પહેલી રકાતમાં “ધરએ અલ્લાહકા મુન્તકાસેર” બીજામાં “વલ અસરે” ત્રીજામાં “કુલ હો વલ્લાહ” એ સિવાય બીજી કશુંતો પણ પઢી શકાય છે. તરખીહની નમાઝ પઢવાની તરખીમ આ મુજબ છે. મેં આ ઇરાદો કર્યો કે ચાર રકાત નમાઝ તરખીહની અલ્લાહ માટે પઢું છું. તાજીરે તંહરીમા કહી હાથ બાંધે અને “સુબ્હાન. કલા હુમ્મા” પઢી પંદર વાર આ તરખીહ પઢે “સુબ્હાનલ્લાહે વસ-હુમ્મા લિલ્લાહે વસાએલાહા ઇલિલ્લાહો વલ્લાહો અકબર” ફરી “અલ્લેઝા બિહાહ” અને “બિસ્મિલ્લાહ” પઢી “અલ્લેઝા” અને સૂરત પઢે. એ પછી ઉપલી તરખીહ દસ વાર પઢે ફરી રુકુઅમાં રુકુઅની તરખીહ પછી દસ વાર પઢે ફરી રુકુઅથી ઉભો થાય ત્યારે તેની ખાસ દુઆ પઢી દસ વાર પઢે, ફરી પહેલા સજ્દામાં સજ્દાહની તરખીહ ખાદ દસ વાર પઢે, બન્ને સજ્દાની વચ્ચે બેસવામાં આવે છે ત્યારે દસ વાર પઢે, ફરી બીજા સજ્દામાં પણ એ મુજબ દસ વાર પઢે, બીજો સજ્દા ફરી બીજી રકાત માટે ઉભો થઈ જાય અને પહેલી રકાત મુજબ અમલ કરે. એક રકાતમાં પચોતેર વાર થાય છે. ચારે રકાતોમાં કુલે ત્રણસો વાર તરખીહ થાય છે. બીજી રીત આ છે કે “સુબ્હાન કલાહુમ્મા” પછી આ તરખીહ પંદર વાર ન પઢે બલકે “અલ્લેઝા” અને સૂરત પછી પંદર વાર પઢે. અને બીજા સજ્દા પછી દસ વાર આ તરખીહ પઢી બીજી તથા ત્રીજી રકાત માટે ઉભો થાય એટલે એક રકાતમાં આવી રીતે પણ પચોતેર વાર થાય છે. પહેલા ઇબ્નમાં “અત્તહયાત” પછી પઢે. બીજા કાપ્પમાં “હરફ શરીફ” પછી પઢે. ઉપર મુજબ બન્ને રીતોથી સાબિત છે. જોઈએ તે રીત ઉપર અમલ કરે. પરંતુ કદી પહેલી રીત મુજબ અને ફરી બીજી રીત મુજબ અમલ કરવામાં આવે તે વધુ બેહતર છે. જેથી બન્ને રિવાયતો ઉપર અમલ થાય. નમાઝથી શરિગ થઈ અલ્લાહ તઆલાના દરબારમાં ખૂબ દુઆ થાહે.

સવાલ-મેં જાતે પોતે મારી પોતાની ઔરતને ફારમગી આપી, ફારમગીના શબ્દો ઉચ્ચારતી વખતે મારી ઔરત ઘરમાં ન હતી. આ શબ્દો મારી ઔરતે સાંભળ્યા નથી. અને મજદૂર શબ્દો શરૂઆત નશાની હાલતમાં ઉચ્ચાર્યા હતા. મને કંઈ બાબ ન હતું, આ શબ્દો મારી કાંઈએ સાંભળ્યા હતા. તેમણે મારી ઔરતને ખગર કરી કે મેં તેને ફારમગી આપી છે. જેથી મારી ઔરત તેનાં આપના ઘેર ચાલી ગઈ. મજદૂર સૂરતમાં તલાક પડશે કે નહીં ?

જવાબ-દરેક આફ્રિકા બાલિમની તલાક પડી જાય છે જે કે નશાની હાલતમાં દીધી હોય. વિધવાઈમાં છે કે દરેક આફ્રિકા બાલિમની તલાક પડી જાય છે જે કે નશાની હાલતમાં હોય. પણ પૂછેલી સૂરતમાં તલાકની મવાલી આપનાર એકજ ઔરત છે અને એક ઔરતની મવાલીથી તલાક સાબિત નથી તેથી તલાક પડશે નહિ. ઔરત નિકાહમાંથી નીકળશે નહિ ફરીથી નિકાહ કરવાની જરૂર નથી. ખુદ તઆલા વધુ જાણનાર છે. (કુરેને રિક્ક.)

સવાલ-હોઝરાના અગ્રીકાના બે બહરા એક સાથે કાપવા નોંધ્યો કે અલગ અલગ બીજા દિવસે પણ કાપી શકાય ? અને તેનું જોરત માગ્યાપ ખાઈ શકે છે ?

જવાબ-અલગ બીજા વખતે પણ કાપી શકે છે પરંતુ એક સાથે બંને કાપવા અફઝલ અને બેહતર છે. અગ્રીકાનું જોરત તેના માગ્યાપ, હાલ હાલી, નાના નાની જથ્થા ખાઈ શકે છે. કેટલાક અમલ્ય લોકોમાં આ બોટો રિવાજ ખરૂર ચર્ચિત છે, કે માગ્યાપ પિચેરે ખાઈ શકવા નથી. એ અગ્રીકો તદ્દન બોટો અને જાનિત છે.

સવાલ-મારી ઔરત યુવતી ગઈ છે તેના કપડાં અને ઝેવરમાં તેણીના માગ્યાપને ચારસો

પહેંચે કે નહિ ? કપડાં મેં માત્ર પૈસાથી બનાવી આપેલાં અને ઝેવર મંગણી વખતે આપેલું હતું.

જવાબ-આમતોરથી આપણા ઈલકામાં દરતૂર એમ છે કે કપડાં અને ઝેવર ઔરતને ધણી તરફથી માત્ર પહેરવા માટે આપવામાં આવે છે અને તેનો માલિક ધણી રહે છે માટે મજદૂર ઝેવર અને કપડાં ધણીનો માલ છે. એમાં કોઈનો દાક પહોંચતો નથી.

સવાલ-મારી માની ઉંમર ૭૦ વરસની છે અને શરદીના દીરસોમાં ફરત હંડા પાણીથી પુખ્ત કરવામાં હાથોમાં કલતર થાય છે અને પાણી બરમ કરવામાં વાર થવાથી અપ્પતઅ પુખ્ત થઈ જાય છે એથી હાલતમાં તવમ્મુમ કરી નમાજ પડી શકે છે કે નહીં.

જવાબ-જે હંડી વધુ હોય અને પાણી વાપરવાથી કોઈ અઝબ (અબ્વય) હલાક થવાનો અથવા બીમારી પેદા થવાનો ડર હોય અને મરમ પાણી તે વેળા ન મળી શકતું હોય તો તવમ્મુમ કરી નમાજ પડે.

સવાલ-અમારા ગામમાં કોઈ ફોરી હોવાના કારણે લોકોની આવ જવધારે થાય છે અને તે મુસાફિરો મસ્જિદમાં સુવે છે. પહેલાં દરતૂર એમ દતો કે લોકો પોતાની ત્યાં શાદીના પ્રસંગે મસ્જિદમાં ગોદાં સાઈ મદદ આપતા હતા અને તેજ પૈસાના ગોદાં ખનતા હતા. દરે તે ગોદાં ફારી ગયાં અને લોકો પણ દરે પૈસા આપતા નથી તો મસ્જિદના પૈસાથી લોકોના સુવા માટે ગોદાં અને તકવા બનાવી રાખીએ કે નહીં ?

જવાબ-મસ્જિદના રૂખીવાયી લોકોના સુવા માટે ગોદાં કે તકવા બનાવવા જોઈએ નહીં. મસ્જિદના નાખા મસ્જિદની જ જરૂરોમાં વાપરવા જોઈએ. મસ્જિદના આદિમો માટે બનાવી શકે છે.

ગુલામ સાહબ

ન સમજે એને તમે થીએટર છે ગ્રીમીઓનું એ ધામ સાહબ, હઝારો આવે જ્યાં નિત્ય કરવાને ફેવી-ફશન પ્રચામ સાહબ. તમેજ લઈ જઈ શહેર માંહે બનાવી બાકતે શ્રીમતીજી; તજીને ફેશન ફરીથી બનશે શું બાકતે આવી તે ગામ સાહબ, ગયો જમાનો તે પ્રેમ કરો કે પ્રાણ સાટે થતી મહાખત, ગલી ગલીએ મળે છે માણક હવે તો ખર્ચો જો દામ સાહબ. અહૂતનો કોણ થાપ બેલી નસીબ જોગે થયા હરિજન! બની છે દુનિયા તમામ દુસ્મન થયા છે વૈરી છમામ સાહબ. મળ્યું શું તમને બનીને સર યા દિવાન બહાદુર કે રાપ સાહબ; ખણું ખણું તો બની ગયા છે ગુલામમાંથી ગુલામ સાહબ. તપી ગયા વાતમાં એ એવા કે સાંભળીને હું થઈ ગયો નકન "કવી છું ગુજરાતિનો હું પણ શું સમજી બેઠા હજમ સાહબ!" મળે તો મસ્જિદ કે મંદિરોમાં! શરાબખાના કે પીઠાઓમાં, નથી અમારા એ શેખજોનો ક્યાંય નિશિત મુકામ સાહબ. રમી ન શકશો ફરી કદિ પણ જરા જો બૂલ્યા "હઝી" તમે તો, જીવનના પાસા વિચારી ચાલો નથી એ ચોસર કે દામ સાહબ.

—“હઝી”.

સ્વીકાર સમાલોચના

તુષાર:-સંપાદક-બચુઅલી જી. પટેલ. પ્રકાશક:-ભાવનગર મુસ્લિમ વિદ્યાર્થી મંડળ કિ. રૂ. ૧)

કાષ્ટિ આગ્રમની વર્ષગાંઠના દિવસે ઉપરોક્ત મંડળના સંચાલકોએ 'તુષાર' નામે અંક બહાર પાડ્યો છે. તેમાં નસીમ, અમીન આઝાદ, ધાવલ, હરજીવન કાલિદાસ, ચાંદસુત, રૂપક-દ્રશ્ય, અને ચમકાર વિગેરે લેખકો અને કવિઓના સહકારથી તેમજ સુંદર છપાઈથી અંક દીપી ઉઠે છે. અમે તેમની સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

અમર યાદ:-સંપાદક 'બેતાબ.' પ્રકાશક-રૂપખાની સાહિત્યલય બાંટવા. કિ. રૂ. ૦-૮-૦

ઉપરોક્ત પુસ્તકમાંનો કેટલોક ભાગ 'હઝરત હુસૈનનું બિગાન' નામે પુસ્તકમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. તેમાં તેમની શહાદતનો ચિતાર સુંદર રીતે દેરવામાં આવ્યો છે. અમે તેમના સાહસની કદ કહીએ છીએ.

ચિત્રકાંઠ:-ડૉ. ઉમત-પ્રકાશક-મખમલે અહબ સાહિત્ય બંડાર ડાઉન બજાર પોરબંદર કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

સાહિત્યની સેવા અર્થે ઉપરોક્ત મંડળ સ્થાપવામાં આવ્યું છે. તેની સંસ્થાનું પ્રથમ પુસ્તક ચિત્રકાર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. તેમાં મુસ્લિમ સંસારને લાગુ પડતી એવી આઠ કથાઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. છેલ્લી વાર્તામાં લેખકે ઠીક ચમક બતાવી છે પુસ્તકના ૧૨૨ પૃષ્ઠ અને કાવ્ય બાઇડીંગ જોતાં અમને કિંમત વધુ પડતી લાગે છે. અમે તેમની સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

કાષ્ટિ આગ્રમ જાનાદ સાઠની વર્ષગાંઠના દિવસે-મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ લીગધોરાજી તરફથી મુસ્લિમ નવયુવાનોને ઉદ્દેશીને ઉપરોક્ત પુસ્તિકા પ્રગટ કરવામાં આવી છે. તે ઉપકાર સહિત સ્વીકારવામાં આવી છે.

કાવ્યવાડી

કિનારે કહે છે !

દિલે યાદ તારી હું જ્યારે કહે છું !
નયન બીના અશ્રુની ધારે કહે છું !
જન્મગ કારી દિલ પર વધારે કહે છું !
છતાં યાદ વારે ને વારે કહે છું !
હયન છે, મુરા ને વિચારો છે સાફ
હયન હું બસર એ સદારે કહે છું !
નઝર એક મીઠી કરો તો પાછી હું,
કહો તો પરેશાન ક્યારે કહે છું ?
અનોખી પ્રણયની અમરી છે દુન્યા,
દે વાતો બધી જ્યાં ધરારે કહે છું !
ખીણે છે મદખતના રંગીન પુષ્પો,
વદન રક્તનું એ વિચારે કહે છું !
રૂઠ પશુ કરીને રૂઠ આદરે છે,
રૂઠ હું કમરના કિનારે કહે છું !

—અરમાન

આંસુ

હું પાપી છું મુકિતનો આધાર આંસુ !
હૃદય કાલ ધૂણે અમી ધાર આંસુ !
હૃદયની તું હૈલત, નયનની તું શોભા;
પ્રણય ઝિંદગીનો તું ચણગાર આંસુ !
સિતમતી તુ મુરત દયાનો તું સાગર;
તું દિપક કહી કયો તું મલહાર આંસુ !
તને આશા છેડે નિરાશાય તો પશુ;
ન છેડે હયન સાથે દિલ્હાર આંસુ !
બને શોક સદમર અને હર્ષ સાથી;
'હૃદયનો ફક્ત તું પદાર આંસુ !
હૃદય વારિધિની ઉછળતી તું ઉર્મિ;
હયનની કવિતા તજો સાર આંસુ !
પ્રણયની હયનનો હૃદય ભેદ તુજમાં;
અખૂદ બેરનો છે તું મંડાર આંસુ !

—ખેઝાર

નાવને

પ્રેમ કેરી વેદના પ્રગટાવને;
દિલ તણી આતુરતા સળગાવને,
દિલ સરાથી રૂપની મેલદિલ મદા;
પ્રેમ કેરા જન્મ તું છલકાવને.
બાવના સાગરનો બનીને નાખુદા;
દે લગાવી પાર તારી નાવને.
રૂપના દુર્ગમ મનાતા ગદ ઉપર;
પ્રેમ કેરી તું ધન્ય ફરકાવને.
દિલ અગાડે છે સદા તારું નિર્ધાર;
તીરને તું બેધડક અગમવાવને,
તારા શેઅરોથી દવે 'શીક્રીન' તું;
પ્રેમ કેરા સાગરો છલકાવને.
—શીક્રીન.

થઈ ગયાં

પળ મદાં વિષ્ણવ અનેશ, દિલની અંદર થઈ ગયાં,
બહુ ખુશી માંહે ગમીનાં, રંગ મીઠમર થઈ ગયાં.
હું અને હુંપદ ગરરી, કાઠની રહેતી નથી,
કંઈ જગો એવા જગે નાખુદ, સદંતર થઈ ગયાં.
બાગ્યનાં ફરતાં તમે પશુ, જુજ થઈ બેઠાં ફરી.
મુખના સાથી ખેરખર, દુઃખમાં પર થઈ ગયાં.
બેઠને ખદારી દશા, દિલમાં દયા આપી નહીં,
કાળજી શીદને તમારો, રયામ પત્થર થઈ ગયાં.
કાલ ને હયન વ્યતિત, અપમાનથી કરતા દતા,
આજ તે પ્રત્યક્ષ, દુન્યામાં પુરધર થઈ ગયાં.
કામ કર 'મુજરિમ', તજ સદા તણી તું રાદને,
સદા મદાં લાખો જગોના 'સોના' પંદર થઈ ગયાં.

—મુજરિમ

મોહન શાહરે

'દાસ્ત', 'દસ્ત',
અને 'દસરત'

'દસરત' મોહાની સાદમ: સરુલ મુન-
ગઝલની મોહાના દસરત મોહાની છ. સ.
૧૮૭૫માં મોહાન છન્દે ઉનાડમાં પેદા થયા.
સેવદ શરુતલદસન નમ-દસરત ઉપનામ-સેવદ
અદર દસનના પુત્ર એ નિશાપુરી સાલતના ટીપક
છે. પોતે કહે છે કે:-

"ક્યું ન હો ઉર્દૂ મેં દસરત દમ નઝીરીઝી નઝીર;
હૈ તઅશુક દમકો આખિર ખાકે નિશાપૂરસે."

દાદા સેવદ મહમુદ નિશાપુરીએ વતન
ત્યાગી કર્યો મોહાનમાં રહેવા લાગ્યા. પ્રાથમિક
શિક્ષણ ધરમાંજ પ્રાપ્ત કર્યું. વધુ અભ્યાસ
અર્થે અલીગઢ કોલેજમાં દાખલ થયા. ત્યાંથી
બી. એ. ની ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરી. આજ સખનીના
મરદૂર શાહરે જનામ 'તરસીમ' સાહજના
શાગિંદ છે. અને દઝરત 'તરસીમ' દઝરત
'નરસીમ' સાહજના શાગિંદ અને દઝરત
'નરસીમ' દઝરત 'મોમિન'ના શાગિંદ થાય છે.

દસરતે સખનીનું ઝલુ એ રીતે અદા
કર્યું કે બાપા સખનીની અને રંગ દિલ્લીનો
મહલુ કર્યો. જેથી પોતેજ કહે છે કે:-

"હે જવાને સખનીમે રંગ દિલ્લીકા નમઃ;
ગુઝસે દસરત નામ ચૌહાન શાહરીકા હો મયા.
'ગાલિમ' વ'મસદરી' વ'ગીર' વ'નસીમ' વ'મોમિન'
તખ્ત 'દસરત'ને ઉઠાયા હૈ હર ઉસ્તાદસે ફૈઝ."

મોહાનાને સિયાસતનો પણ શોખ છે.
કેટલીયે વાર આપે જેલની કદનમાં કદન મુસી-
ખનો સદન કરી છે. પરંતુ આપે કોઈ દિવસ પણ
કમજેરી બનાવી નથી. ઘણાં જોગાં એવા થઈ
ગયા છે કે જેમણે અડગાની સાથે વચન
અને કાર્યને એક કરી દેખાડ્યું હોય. મોહાના
દસરતની ગળુની એવા શાહરોમાં થાય છે કે
જેમણે અરઆરો (પકિતઓ)માં તગઝુલનો
વિચાર રાખ્યો છે. તેમની એ ટેપ તેમના
કલામની એક બાજુ (પરેકુ) છે. દસરતે દૈનિક
ઝિંદગીને પણ એટલી દસીન (સુંદર) બનાવી
ચૂંકી છે કે ધરેકું જીવન પણ એક રૂબાની
જીવન બજાય છે. ઘણી સાદગી અને દૂષ્ટી
સેધિના અરઆરોમાં તેઓ દુસ્ત (સૌંદર્ય) અને
ઈરક (રેમ)ની વાતોને ધણી ખૂબીની સાથે
રજુ કરે છે. ખુદાતઆલાએ આપને એવું દર્દ-
મંદ દિલ આપ્યું છે કે જે ચલુ મુખે મર્ગ
સમાન છે. આપના કલામ (અરઆરો), સાદ
વિચારો, ખરો જ્નેશ, કૌંચ વિચારો, એ સર્વ
એક સાદિલના નમનારખ છે. એ કહેવામાં
જરાપે સોચ નથી કે 'દસરત'ની ગઝલો વર્દ
સાહિત્યને ગારે મર્ગ સમાન છે.

જુઓ તેમની શાહરીના ચોકાં અરઆરો:-
"વોહ શરમાઇ સરત વોહ નીચી નિગાહે,
વોહ બૂલેસે ઉન્કા હંધર દેખ લેના.
ન: બૂલેગા વોહ વકતે રખસત કિંગીકા,
ખુસે ખુળકે ફિર એક નઝરે દેખ લેના."

"આપને મેં વોહ દેખ રહેયે બહારે દુસ્ત,
આપા મેરા ખ્યાલ તો શરમા કે રેહ ગયે."

"બાર બાર આતા હૈ ચેહ: કિસકા ખ્યાલ;
એખૂદી ખતલાં મુઝે કયા હો ગયા."

રાગ વડી રાગ દે, દિન વેલી દિન હે,
ને તેરી યાદમે ચુકર જાયે."

"હુંને એ પરવાઝા ખૂંચીન વ ખુઃ આરા કર દિયા,
કયા દિયા મેંને કે છઠ્ઠાદારે તમના કર દિયા."

"સતબર હન્કે તસખુરસે હવાઈ ખાતે,
કયા હી આરામસે ચુકરી રાખે ટુકંત મેરી."

"ગમ, આરઝુકા 'હસરત' સખમ ઔર કયા ખતાઈ;
મેરી દિખાતોડી પરતી મેરે સૌકશી બસંદો."

મીર 'હસન' દહેલવી માહુબ:—મીર
ચુલામ હસન નામ-હસન' હપનામ-દહેલીના
રહેવાસી. તેમના વડીલ (દાદાના બાપ) મીર
ઈમામી ઇગિતથી દહેલી આવ્યા. ઇ. સ. ૧૭૨૭માં
દહેલીમાં રૈદા થયા. પિતાનું નામ મીર ચુલામ
હસન 'હાહુક' હતું. મીર હસને પોતાના પિતાથી
પ્રથમ હરસાદ લેવા માંડી, જે એક પ્રખ્યાત
શાહર હતા. પછી મીર 'દહે'ના શાગિર્દ થયા
જ્યારે દહેલીની પડતી થઈ તો યુવાનીમાંજ
પોતાના પિતા સાથે રૈદાખાદ ગયા, જે તે
મુશ્કેલી આહુકની રાજપૂતની હતી. પરંતુ જ્યારે
આસિફ-ટોલાએ લખની વસાનું અને લખ-
નોની ઉગતિ થયા માંડી તો ત્યાં ગયા. દહેલીથી
ગયા પછી 'મીર' અને 'સૌદા'ના રંગમાં શાહરી
કરવા માંડી મીર હસનની શાહરીમાં તરજુદ
અને રદાનીયત પણ મોજુદ છે. શાહરી તો
ખુશુબોંગો વારંગો છે. મગરોમાં પણ તેજ એમી
રંગ, સદમી, દિલરૂબી જેવામાં આવે છે.
મીર હસન ઇ. સ. ૧૭૮૬માં લખનોમાં મરણ
પામ્યા. 'મસદશી'એ તારીખ કાઢી છે કે:—

"શાહરી શીરોંગમાં."

મીર હસનની પ્રખ્યાત કૃતિ "તર-
કિરએ શોઅશએ હર્ફ" કારસીમાં છે,
જે ઇ. સ. ૧૭૭૭માં આપે લખી છે. હીજન
અને મસનની પણ પ્રગટ થઈ ચુક્યા છે. કુશી-
યાત મળતી દુર્લભ છે.

મરલીની જાદરા દત્ત જન્મથીજ મીર હસ-
નના નામે લખાઈ હે વ એમ કાગે છે. જેમને
'મરનવી સદરસ જવાન' લખી જન સમુદગો
તાજ અને દમેશ કાયમ રહે એવો તખ્ત પ્રાપ્ત
કયો વાત એમ છે કે મીર હસનની કિશ્મીને
રાજ (બેઠ) નાં તો મગજ છે ન તો કરીદા
છે. કદા મરનથીજ છે. મરનવીને તે જોશની
સાથે કદ દરખાદમાં રજુ કરી કે બધા શાહરોને
તે સીકારવું પડ્યું. હર્ફ સાદિલામાં એ
રીતની કોઇ મરનવી લખાઈ છે ન તો અપિ-
ખનાં લખાશે, એ મરનવીની બરાબરીમાં હર્ફમાં
કોઇ બીજી મરનવી નથી. તેમાં બે મઝીર
અને બદરે, મુનીરની વાત છે. એ મરનવી
ઇ. સ. ૧૭૮૫ માં લખાઈ. અને નવાબ
આસિફ હૌસાને અર્પણ કરવામાં આવી.
એ મરનવીના કારણે તેમનું નામ દમેશ કાયમ
રહેશે. મોસાના આજાદ કહે છે કે "જમનાએ
તેની સદરસ જવાની (નદીય વાત) પર બધા
શાહરો અને પિલેયકેથી વાદમારસાદત લખાઈ."
અને બદરમાં તો મીર હસનની સૌથી મોટી
ખૂશી તો તેમના દ્રવ્યોના વર્ણન પર છે. બધા
જેટલી સારી અને સરળ વાપરી છે કે હાસો
વરસ પછી પણ તેને શોખથી વાંચી શકાય.
ખરેખર તેમજે સોંદર્યની પુરી તરવીર એવી છે.

જુઓ એમની શાહરીના ચોક્ક નમૂના—

"ખન વ દિલ વહાસસે મેરે,
કે ગયા હોન પાસમે મેરે."

“મેં હથકો કયા રોડે કે જઈ જાતેલી તેરે,
ખરપા હુઈ મુજપે કયામત તો વહીં ઔર.”

“કયા હંસે અખ કોઈ ઔર કયા રો સકે,
દિલ દિકાને હો તો સખકુહ હો સકે.”

“શબ્દસા અપનીહી હરતીસે સિતમ હમને સહે,
અપનીહી આહોસે જમે અપનેહી અરકોસે બહે.”

“અરકો કે તસલસલને છુપાયા તને જરયાં,
પહ ખ્યામે રવાંકા હે નયા પેદરન અપના.”

‘હફીઝ’ જાલંધરી સાહુખ:-અબુલ
અસર હરીજ જાલંધરી તા. ૧૨ મી નન્યુઆરી
ઇ. સ. ૧૯૦૦માં પંજાબના એક શહેર જાલં-
ધરમાં પેદા થયા. એમનો સંબંધ ચૌહાણ
સરજપંથી રાજપુતની એક શાખાથી છે. જે
આજથી લગભગ ૨૦૦ વરસ પહેલાં મુસલ-
માન થયા હતા. હરીજ પ્રાથમિક મેળવણી
જાલંધરમાં જ મેળવી. નાનપણથી શાહરીનો
શોખ હતો. ફક્ત ૧૧ વરસની ઉંમરથીજ
ગઝલો રચવા માંડી, અહિં લગી કે તેને રાજની
એક આદતજ પાડી લીધી. મતલબ કે રાજ
ચીતરવા મંડી પડ્યા. મલકુરા શૈયરા શૌહાના
શુલામ કાદિર ‘ગિરારમી’ જેવા ક્ષસ્ત્રીના
ઉસ્તાદ અને શાહરથી ઇસ્લાહ લેવા માંડી.
તેમનેજ પોતાના ઉસ્તાદ બનાવ્યા. ઇ. સ.
૧૯૨૫માં ખૈરપૂર (સિંધ)ના નવાબ સાહેબે
પોતાના દરબારી શાહર તરીકે એલાવ્યા. પરંતુ
તેમને એ જિંદગી પસંદ ન પડી અને છેવટે
ખૈરપૂરને ત્યાંથી લાહોર આવ્યા. લાહોરથીજ
તેમના કાવ્ય સંગ્રહનું પ્રથમ પુસ્તક ‘નગ્મએ
ઝાર’ બહાર પાડ્યું જે બહાર પડતાંજ તેમની

ખ્યાતિ વધુ ને વધુ થવા લાગી તે પછી આજે
શાહરીના બંને ઇસ્લામની સેવા કરવા તરફ
ધ્યાન આપી ‘શાહનામાએ ઇસ્લામ’ને
નજમમાં રચ્યું કરી. ઇસ્લામની ખરેખર સેવા
કરી તેના ત્રણ ભાગ અત્યાર લગીમાં પ્રગટ
થઈ ચૂક્યા છે.

હરીજે ‘શાહનામાએ ઇસ્લામ’ના બંને
ઇસ્લામની ગુની જાહેરાતોને નવી દુન્યા
સમક્ષ રચ્યું કરવાની કોશિશ કરી અને તેમાં
તેમને ખ્યાતિ પણ મળી. ‘હરીજ’નું આ કાર્ય
સોનેરી અક્ષરોથી લખવામાં આવે તો ખોટું
તો નહીં કહેવાય. શાહનામાએ ઇસ્લામ પછી
હરીજ દુન્યાના માનીતા શાહર થઈ ચૂક્યા.
‘મેરા સલામ લેમ’ એ નામથી રચેલ નજમ
જે હરીજે વર્ષો થયા ‘સરકારે મદીના’ના નામે
લખી તે આજે દિંદના ખૂણે ખૂણે ગવાય છે.
‘સોજોસાજ’ના નામે એક ગઝલ સંગ્રહ બહાર
પડ્યું છે.

જુઓ તેમની શાહરીની યોડીક કંડીકાઓ:-

“રસુલુલ્લાહ કે રહે મુખારક પર તખરસુમ થા,
જ્યાં આગોશથી, લેડિન નિગાહોમે તકરુમ થા.
મુમલિદ મુન્તાઝિર ચે બખ્ત કિસ વશ બખ્તકા જામે,
કે છાનેમે અલીયુલ મુર્જા સખસે જાહે આગે.
નિમાહે મુસ્તુફાસે મુર્જાને હોંસલા પાયા,
મહબ્બતનગર મુઝરાની, મહબ્બત હીસીલા પાયા.
પથે તાઝીમ કુકે દર ઔર લાદીકી રજા લેકર,
જાહે શેર ખુદ મેદાનમે નામે ખુદ લેકર.
નરની પરઝિરાહથી ઔર ન સર પર ખુદ પહના થા,
ફક્ત તસ્વારથી, તસ્વાર હી મરદોંકા ગહન થા.”

(અપૂર્ણ)

છાબીલી ભઠીયારી

— મૂળ લેખકો :—

જ. બેરિસ્ટર આસિફઅલી

અનુ:—

જ. સાલેહ ખઝીલી સાહબ

કૈદી—જી હાં, પહેલાના જગાનામાં એને ફિરગતની ગરદિશ અથવા દુર્ભાગ્ય માનવામાં આવતું હતું, પરંતુ ચાલુ સમયમાં એને સુભાગ્ય સમજવામાં આવે છે. રાજકિય કૈદીના મજામાં ફૂલોના હાર અને કંદા પહેરવામાં આવે છે. અને કંદા થવા માટે મુબારકબાદ આપરામાં આવે છે ખેશક, સમયના પરિવર્તનનેજ એ પ્રતાપ છે કે બધા લોકો કૈદખાનામાં આવતી વખતે હાથ દર્દી દર્શાવે છે.

એક અમલદાર—છેવટે અમે પણ આજ ભુમિની માટીમાંથી જન્મેલા છીએ. અમારા પણ સીનાઓમાં દિલ છે તો શું અમે એટલાથીએ મથા કે હાથદર્દી તો દર્શાવીએ!

કૈદી—ખૈર, એ તો યવું અને યવું રહેશે, પરંતુ આ તો ફરમાવે કે દિલ્લી જેલના ઇતિહાસની પણ આપને ગણુ છે!

અમલદાર—એટલું તો હું બાધું છું કે જ્યારથી બ્રિટીશ હકૂમત આવી છે, આ જેલ આજ સ્થળે કાયમ છે.

કૈદી—એ તો માત્ર જેલની સ્થાપનાનો ઇતિહાસ થયો. આ ઇમારતનો ઇતિહાસ, જેમાં કે આ જેલ કાયમ યદ્ય. દવે તો નાશ થવાને લગભગ છે. પરંતુ કદાચ આપે ધ્યાન આપ્યું હોય તો ગુમખતની બહારના દરવાજા ઉપર મહેરાબની નીચે એક બારી છે અને એ બારીની બન્ને તરફ નાની મેદરાખને કામે જમણે "અદલાહ" ઉપસેલા અકરોગાં આજે પણ મૌજૂદ છે. આ ઇમારત ખાનએ ખુદા તો છે

નહિં. પરંતુ તે દૌરની યાદગાર છે, જ્યારે પ્રાચીન દિલ્લી—જે શીરાઝશાહ તુગલકના જમાનામાં બન્યું હતું.—આખાદ હતું. તે મોટો દરવાજો જે જેલની સામે સડકની આ તરફ—છે અને જેને લોકો ખૂટી દરવાજો કહે છે, ખરી રીતે પુરાણી શહેરનો દરવાજો હતો. શીરાઝશાહનો કાઠલો શાહી મહેલ અને કિલ્લો હતો અને પુરાણી શહેર લગભગ આજ સ્થળે વસેલું હતું, જ્યાં આજે નવું દિલ્લી આખાદ થયું છે. પુરાણી કિલ્લાની આજુબાજુ અને સામે જુના શહેરની વસતી હતી. આ કહેવું તો કઠિન છે કે તે ઇમારત જેમાં જેલખાતું છે, ક્યારે બની, પરંતુ ઇમારતની દૃષ્ય બતાવે છે કે તે ધણું ફરીને મુગલોના આર્થિક દૌરમાં મૌજૂદ હતી. કહેવાયો કહે છે કે તે સરાય હતી. અને તેની માલિક છખીલી નામે એક બઠીયારી હતી. સાચુ જુદું તો કહેનારાની ગરદન ઉપર. કહેવાય એવું પણ છે કે તે એક લાવણ્યમય, લક્ષિત વદન, મધુરભાવી, ચંચળ, ચતુર, હાજર જગ્યા અને હુદિરાણી ઔરત હતી. તે દિલ્લીના ગવર્નર આસિફખાનની પ્રિયતામાં હતી. વાત તો મોઢવેલી જણાય છે પરંતુ—છે એટલી દિલ્લચરપ કે તે ન વણ્યવણી સાહિત્યનો ગુનાહ ગણાયો. આ તેજ આસિફખાન છે, જેની બહેન મલિકા-મહારાણી નૂરજહાં યદ્ય. અને જેની પુત્રી અર્જમંદખાનૂ મલિકા મુમતાઝ મહેલ હતી. જેનો રોઝો "તાજમહેલ" ના નામે જગ-ચિખ્યાત અને ઇન્સાની કળાનો ચમત્કાર છે. કહો કેવી રીતે યકીન આવે કે આસિફખાન જે એક સમયે દિલ્લીનો ગવર્નર

અથવા “સુબેદાર” મુકદ્દર થયો હતો અને જે પાછળથી વઝીરે આગ્રમ અને શાહી સૈન્યોના સિપદસાક્ષાર થયો, પોતાના દિલ્લીના વસવાટ દરમિયાન છપ્પીવી બઝીયારીનો દીવાનો હતો, અને છતાંએ બીજી બઝીયારી બઝીયારીજ રહી. પરંતુ કહેનારા કહે છે કે જો એ ન હતું તો પછી કેણે આવી શાનો ચોકતરી સરાય બેઠા છે. એ તો કોઈ અમીરલ ઉમરાની મંજૂરે નક્કરનોજ કરિરેમો હોય શકે છે ખીર બનાવ ખરો હોય કે ખોટો, મામતો સાચો હોય કે જુઠો, પરંતુ ઝાહિરમાં તો એમાં નથી દિલ્-સરખીઓના ચિન્હો જણાય છે.

કહાણી આવી રીતે શરૂ થાય છે કે તે કાફિરો, જેમાં મિર્ઝા હુસૈનુલ્લાહ અને તેમનો કુટુંબ પરિવાર ધરાવતી સફર કરીને આવ્યો હતો જ્યારે દિલ્લી પહોંચ્યો ત્યારે શહેર પના-હમાં પ્રવેશીને આ સરાયમાંજ મુકામ કર્યો, જે ખૂટી દરવાજાની પાસે હતી. આ દરવાજા તે જમાનામાં કાશુત્રી દરવાજા કહેવાતો હતો. ધરાન અને અફઘાનિસ્તાનના કાફિલા એજ દરવાજા-માંથી શહેરમાં દાખલ થતા હતા. મિર્ઝા મિયાસ, આગળ ચાલીને વઝીરે મુમલિકત બન્યા અને એતેમાદુદ દૈક્ષાને ખિતાબ પામ્યા, એમની પુત્રી નૂરજહાં શહેનશાહ જહાંગીરની મલિકા અને એમનો પુત્ર આસિફખાન વઝીરે આગ્રમ બન્યો.

ઈતિહાસમાં તે દિવસ લખાયેલો નથી પરંતુ મિર્ઝા મિયાસ, જે દિવસે સરાય (મુસા-ફિરખાના)માં આવીને ઉતર્યા, છપ્પીલીની વય આગવાર બાર વર્ષની હતી. અને આસિફખાને હમણા હમણાજ યુવાનીમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. નેદરજીસા (મલિકા નૂરજહાં) તો હજુ થોડાક અઘવાડિયાની કુધ પીતી બાળા હતી. કહેવાય છે કે છપ્પીલીની મા તે શહેરની બઝીયારીઓમાંથી હતી, જેને સાંત બાપા જણવાનો કૃષ્ણ હતો.

ઝાહિર છે કે ઈરાન, તુરાન, બલ્ખ, બુખારા, સમરકન્દ, કાશગર, ચીન, માચીન બદકે ખર્ડ પૂછે તો મુલાન (ચીસ) સુધીના કાફલા એ જમાનામાં અદિઆજ આવતા હશે. માંમ એશિયા, ચીની ટુર્કસ્તાન, ધરાન અને અફઘાનિસ્તાનના કાફિલાઓની અવરજવર તો ઈતિ-હાસેથી સાબિત છે. આ કારણે એ પણ ઝાહિર છે કે તે જમાનામાં મોટા ભાગની બઝીયારીઓને પણ ઈટલીએ બાપાઓ ફર ફર બોલતી પડતી હશે. વળી તે જમાનાની બઝી-યારીઓને બર્તીસ ઘાંતો વચ્ચે જમાનની પેરે રહેવું પડતું હશે. વેપારીઓથી લઇને લુટારાઓ સુધીનું રહેઠાણ સરાયોજ હતી. જ્યાં જાત જાતના જનવર બોઝી બોલતા હતાં અને ધાત ધાટના પાણી પીપિલા મુસાફરો ઉતરતા હતા. એજ બઝીયારીઓ તે ઉમરા અને રહસેલી પણ ખાતર બરદારત કરતી હતી, જે શાહી દરમા-રમાં મુજરો અર્જ કરવાને કાઝિર થતા હતા અને તે વેપારીઓની પણ જે શાહો, પછી ધનાઢ્ય અને શ્રેષ્ઠ પદ ધરાવતા હતા. અને વળી તે રખડુઓની પણ જેમનો ધંધો લુટમાર અને ચોરી ચોપારીનો હતો. એક તરફ આ બઝીયારીઓ વિશ્વાસપણમાં અત્યેક હતી તો બીજી તરફ મનલિસના આદાબમાં આદિત્ય એમની વાક્યાતુર્યતા અને જાદુખ્યાની એમની ખાસ વિશેષતા હતી. એમના સર્વેરંગી સ્વભાવ મનુષ્ય પેરીશામાં નિપુર્ણ અને યુક્તિધ્રુક્તિ-ઓમાં અનુભવસિદ્ધ હતા. જ્યાં તે શરીફા અને વિદ્વાનો સાથે એજ સપારીની વાતચીત કરતી અને વાક્યાતુર્યતામાં બાજી લઈ જવી પોતાની કળાનો કમાલ સમજતી ત્યાં તે નીચા પ્રાણની ગપસપ અને બાજારી હાજરજવાબીમાં લલકા કોકાને હરાવવા પોતાની કામચાખીનો બેદ માનતી હતી. હવે જો એવા વાતાવરણમાં એક રૂપરૂંદરી ઉતરી આવે અને તેની સ્વભાવિક

અચંચતા, આતુરતા અને સમજદારી તેનો સાથ આપે તો, જો તે “ખૂબસૂરત બસા” ન બને તો શું બને ?

છખીલીની માએ તો તેનું નામ અર્જુન-દેવ રાખ્યું હતું અને કદાચ જો ફિરમત પડે તો ન ખાત અને જો તે બોળી અને કદરૂપી હોત તો ઘણું કરીને તે રાજા અથવા અર્જુન-દેવ હોવાનીજ રહી જાત, પરંતુ એની અચંચતા અલભેલાપણાનીજ અદાઓએ મુસાફિરોના દિલોને એવી રીતે લુભાવી લીધા કે શેરશાહના એક રંગીલા પદાએ પાંચ સાત વર્ષની વયથીજ તેને છખીલી પોકારી પોકારીનેજ આવ નામ પાડી દીધું. કહેવાય છે કે છખીલીને તુર્કી અને ફારસીની ખાસ તત્ત્વશીલ આપરામાં આવી હતી. દરરોજ કુટુંબના શેરશાહો મેઢે કરાવ્યા હતા અને લાતીફ-કુચકાઓનો બેશુભર ખજાનો છખીલીની માએ ખૂદ તેને વારસામાં આપ્યો હતો. ઇસ વર્ષની વયથીજ છખીલી ચૌસર, ગંજશા અને શેરરંજ રમવા લાગી હતી અને બાર વર્ષની વય થતાં તો તે પોખારા કરતી હતી. દરેક મુસાફિરને જેમ ગંજશા અથવા ચૌસરનો શોખ હતો તેને એકવાર તો નીચું દેખાડીનેજ ચૂકતી હતી. ઇરાની કાદિલામાં મિર્ઝા ગિયાસના નવયુવાન પુત્રને શેરરંજ રમવાનો ધણો ગર્વ હતો. એમણે સાંભળ્યું કે છખીલી આ કળા પણ શીખી રહી છે, તો એક દિવસ એજ બહાનાએ તેમણે છખીલીની મા સાથે એવી ઢબે વાતચીતનો આરંભ કર્યો કે તેણીએ એમની મિજાત ખુલામદ કરી અને એમને આ માટે રાજી કરી લીધા કે છખીલીને

શેરરંજ શિખવતા રહે. એજ દિવસે સાંજના આસિદ્ધખાને બી છખીલીને દાવત આપી કે બીજેજ દિવસથી શેરરંજની બિછત બીજાવીને કિલ્લાખંદોનો બદોખરત અને હારજીતની વ્યવસ્થા શીખવી શરૂ કરે. શેરરંજ મુગસોની ખામ બેઠકોની કેઠકો કાયમી દિલચસ્પીની સામગ્રી અને શાહી દરબારે મુખી પહોંચવાની મળે સીડી હતી. મેહલાત અને શાહી ખાનદાનની ખાનગી બેઠકોના કેટલાક ઐતિહાસિક બનાવો ઉપરથી તો એવું પણ જાણવામાં આવે છે કે શેરરંજમાં બાઝીશો પણ રમવામાં આવતી હતી. હારજીત માત્ર રમતનીજ ન હતી, બદલે બીજા, પણ વારાનવાર થતા હતા. દિલારામ-વાળો કિસ્સો કોને ખબર નથી! બાદશાહે દિલારામ કનીકને બાઝીમાં લગાડી દીધી અને બ્યારે તે દરાવા લાગી ભારે દિલારામેજ બાઝી બગાડી લીધી. કિસ્સો મરહૂર છે કે બ્યારે બાઝી ચુંચવાઈ ત્યારે તે કનીક જે ધણીજ ચતુર અને કવિત્વ શક્તિ ધરાવતી હતી, બોલી હતી:—

“શાહા દોરખ બદેહ વ દિલઆરામરા મદેહ,
અરપ વ પિપાદા પેશકુન વરીસ કુશત માત.”

આવી રીતે બાદશાહ બાઝી પણ જીતી ગયા અને દિલઆરામને પણ હાર્યા નહિ, કહેવાય છે કે બીજે દિવસે સરાયના એક એકાંત અને શાન્ત ખુણામાં બી છખીલીની શેરરંજની તત્ત્વશીલ શરૂ થઈ. દરરોજ નવી ચાકો ને નવા નકશા ચોઢવાવા લાગ્યા. છેવટે એટલે દરજ્જે વાત પહોંચી કે મિર્ઝા ગિયાસના સાહબઝાદા સાદમ

ખાઝીઓ હારવા લાગ્યા બી છખીવીએ એવો નકશો જમાવ્યો કે દિલ્લી ખીછતનો શાહશીન અર્ધ થઇને રહી ગયો. મહમ્મદતનો અર્ધન વધવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે આ આમ બન્ને તરફ બડકવા લાગી બન્નેની એરી રિયનિ થઈ ગઈ કે જે એમને 'નનાબ મુરતકાખાન શિકતા'ના શબ્દેર સમય પહેલા મઅલૂમ થઇ ગયો હોત તો રાતદિનસ એજ ગણગણા કરત કે —

શાયદ છખીકા નામ મહમ્મદત હૈ 'શિકતા', એક આગરી હૈ સીનેકે અદર લગી દૂધ"

ખૈર આરબ તો આવી રીતે થયો એક દિવસ સાહેબજાન સાહેબે છખીવીને વચન આપ્યું કે જે કદાચ કદી અમારા દિવસો ફર્યા અને અમે એ લાવક થયા તો એક એવી આવીશાન સરાય તમારે માટે તૈયાર કરીશ કે જેને આકાશની આબોએ પણ જોઇ ન હશે

પ્રુદાનું કરવું એવું થયું કે છેવટે તે દિવસ પણ આવી ગયો અને આસિદખાન શહેનશાહ જહાંગીરના પત્નીરે આક્રમ તથા સિપહસાનાર થઈ ગયા એનાથી પહેલા દિલ્લીના સુબેદાર પણ બપોવા હતા છખીવી કયા ચૂકનારી હતાં મૌકા જોઇને જુનુ બચન વાદ આપાવ્યું અને આ સરાયનો પામો નાખવામા આબો આબો બોલખાનુંજ સહી, યરવુ આ હમારેતે ન જાણે કેવા કેવા દિવસ અને કેવી કેવી રાતો જોઇ હશે એની અદર ન જાણે કયા કયા દેશના ઉમરા અને રહસો અને કેવી કેવી સાનોશીક-તના વ્યાપારીઓ અને ખત્રીપૂર્વક ડાકુઓ પણ

આબવા ને થોવ્યા હશે ખુદા જાણે એમા કેવી કેવી સૌદર્ય અને પ્રેમની કાસ્તાનો અને કેવી કેવી દિલ ધડકાવનારી શાહી અને મદા છખી કયાઓ પરિણમી હશે મને તો કેટલી વાર આ વિચાર આવા કરે છે કે, જ્યારે રાતના સગાટામા "સુએ સસાર અને જુએ પાક પચેર રિગાર" ખુર્જવાળો નબરદાર કેડીઓની અચુત્રી પૂટે છે અને નબરદાર "ચલ બાક" 'નીમની સખ્યા, ચાર મુદતી, બધું બરાબર' કહે છે, ન જાણે કઈ કઈ રહેતા ઓગા સુતેતા ફેરીઓ ઉપર પકાતા હશે

અમલદાર તમે—તો અશ્વમ મદાણી સભળાવી

કેડી—ખૈર જનામ કોણુ રહુ છે અને કોણુ રહી જશે છેવટે બસ "રહે નામ અદલાહકા."

પ્રથમે આરઝ (પિંગળ)નું પ્રથમ અજરાતી પુસ્તક

શાહરી ભા. ૧-૨

[૪૨૨ ફૂટ]

કિંમત રૂ ૦-૮-૦ ૮ ખ સવા આનો

અજરાતી મુશાવરાઓની શરૂઆત કર નાર મુ ય સા. ગડળી રાદેરના આબો થએલા મુશાવરાઓનો સંગ્રહ

શબ્દ કુળ	બા	૧-૨-૩	નથી
"	બા	૪-૫	કિ ૦-૪-૦
"	બા	૬	" ૦-૪-૦
"	બા	૭-૮	" ૦-૬-૦

[જણ ભાગ સાથે ટપાલ ખર્ચ સહિત રૂપિઓ એક]

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

ટાવરેડા, સુરત.

બે ગાઝલો

ગુલશનમાં

ઝંખના કર

નવિન રંગ ને ભરવા મહું છું હવનમાં,
નથી તે રંગ યુધોમાં કે કોઈ ગુલશનમાં.

જવાની આવતા હવન પડ્યું છે ઉલ્લસનમાં,
વસતે આવી સગાવી છે આગ ઉપરનમાં.

હવનના બેક રખો જોયું છું હું હવનમાં,
હો છે એક મગન પર, છે એક બધનમાં.

પુકાની યાદના બદલે તમારી પાદ આવી,
પુરાની ઝંખના જાગી છે પાછી હવનમાં.

મિલન ધડીએ સનગ વાતે વાતે રીસાયા,
તમામ મનની હમગો સમાધ મઈ મનમાં.

દતો સુકાની ગધ કાથ નેની નીકનો હુ,
કરે છે ગચ્છતરી આને તે મારી દુરમનમાં.

પડીને ધરતી પડે આગ ના સગાવી દે,
ટપકતાં અશ્રુઓ ઝીલી રહ્યો છું દાખનમાં.

દરમને દહેરમાં, 'શી' પેલછા વિકાસી છે,
જગત ભમે છે વિંટળાને ક્ષેત્રી ગરદનમાં.

લખેલું ભાગ્યમાં યાંધને રહેશે એ 'ઝૈરયાશ',
પડે ન ફેર કદી તલનો ભાગ્ય લેખનમાં.

જશ પર તું તેની દમોશા વફા કર;
પ્રણય—રીતને એજ રીતે અદા કર.

મિલનમાં મજા છે નથી પ્રાપ્તતો તું;
વિરદ—દામથી દિલ—સદન ખુસ્તુમા કર.

રદન હોય સંગીતે તેની સભામાં;
તો આસાપે તારૂં રદન સર્વદા કર.

અનેશ જગે વાસ કરવા તું આલે;
તો આદમની પેઠે વિલક્ષણ ખતા કર.

નયન બાણ સતપ્રેમ—દર્શક દિપાવધ;
તું દિલ—પર્વતે કોઈ હડી શૂદા કર.

સજામાં મજા છે। મજામાં સજા છે।
ઉભયથી જુદી તું સજા દિલ્ખા કર.

છે રજ રજમાં મારી નજર પાર દર્શક;
તું રહેવાને અન્યે ભણેને જગા કર.

વચન છે કે મળશે પછી શિદ નિરાશા।।।
અદર્શિશ તું તેની સતત ઝંખના કર.

'શામીમ', પાછ તૂપાર—અગ્નિ, સુમનને;
અતિ તિવ્રતર કંટકો તું બધા કર.

—ઝૈરયાશ

—શામીમ

તંત્રીની

રોજ નીશી

[મુંબઈની ચોપાટી પર રવિવારે ચલ્યા શુંકળા સમાજ' નામના અઠવાડિક અને માસિક પત્રના ૩૩ીં શાળની હાથડીમાંથી મળી આવેલી હપ્તીકત. અને રજૂ કરવામાં આવી છે. —સપ્ત ૬૬.]

તા. ૭ અક્ટોબર

સામકોટ

તા. ૫-૧૦-૪૫

બાધ યુનુસ

સલામ બાદ, તારી શાદીની તૈયારીઓ ચલ રહી છે, આજે તારી બાબી કહેતી હતી કે તારા માટે એક "સુવની" શોધી કાઢવામાં આવી છે, એનું નામ "ઝરીના." ફરીયાના દહેરા મુજબ તે કંઈક સામળા રચુંની છે. અને યોડુ બહેન પશુ છે. તારા સૌદર્ય-પીપાસ હાલને એનું રૂપ ગમશે? અને તારા સાહિત્ય, તથા પત્રધારીત્વમાં તે સદાયક તો આવ્યેજ થઈ શકે. મિત્ર તરીકેની મારી રૂઝને હું અંગત આપી રહ્યો છું, આ પત્ર લખીને.

લી. તારા

અમીન.

યુનુસે ખીત વદને બીજે પત્ર હાલ્યો.

સામકોટ

તા. ૫-૧૦-૪૫

બહાલા ફરજાદ યુનુસ

આજે તારી સગાઈ ચલ ચૂકી છે. હાલ-રીનું નામ ઝરીના એના પિતાનું નામ યાદુજી, યોડુધણું બહેની છે, બાકે આપણા ગામમાં એના નેટલું બહેની અને જુહીયાળી છોકરી અન્ય કાઠ નથીજ એમ તારી બહેન કહે છે. શાદી તા. ૨૧મી મુઘીમાં પનાવી હોવા વિચાર છે, માટે એકાદ-બે દિવસમાં અહીં આવવાની કોશિશ કરને. બસ સલામ.

લી. મુરબી

ધ્યાત્મિકના વરસલામ

બન્ને પત્રોના વિષયને વાંચી એનું વિમાન ચક્રાવા લાગ્યું. શું કરવું? પિતાજી એક અમલુ સ્ત્રી સાથે મારા ન..... ..'સાહેબ પૂર જોઈ લીધા?' કહેતો એક ચાકર એના ટેમલ પાસે આવી બેઠો.

યુનુસના વિચારો અટક્યા. 'ક્યા છે પૂર?' એને પૂછ દેખાયા નહીં.

"આ રહ્યા સાહેબ" પાંચ-સાત કાગળો ઉપર હાથ મુકતા ચકરે કહ્યું.

"હીક છે તુ જા હું હમણા તપાસી લઉં છું." કાગળો ઉઠાવતાં યુનુસે ચાકરને આજ્ઞા આપી. અને તે પૂર તપાસવા લાગ્યો. પા કલાકમાં એણે આખા હાર્મમાંથી ત્રણેક કાગળ મૂકી પકડીને તેણે કાગળોના કમ્પોઝીટરને ગોકલ્લાઈ દીધા.

"મરીન બધ છે. આમ દીઝ મરી તો..."

"હા. હા. હમણા આવે છે મેટર, પૂર તપાસા ચૂક્યા છે. સુધારો થયેને હમણા આવી જશે, અઠવાડિક કાલે બહાર પાડવાનો દિવસ હતો અને હપ્તામાં દીલ મધ રહી હોવાથી એનેજર એ વિષે સુચના આપવા યુનુસ પાસે આવ્યો હતો. તેને ગાઢ સમજાવ્યું.

યુનુસ 'શબ્દાન' (માસિક, અઠવાડિક)નો તંત્રી છે. તે બી. એ. સુધી મહાત્તે બેરીસ્ટરી અને સરકારી ચાકરી પ્રત્યે મુગ આવવાથી આ લાલનમાં પડ્યો છે. શરૂમાં એના પિતાને આ લાલનમાં યુનુસનું પડવું દીક નહતું લામનું પણ પુત્રને ખુશી સખવા ખાતર તેમણે પોતાની સમતી આપી હતી પણ પાછાથી પેપર-ટુકલ અને પત્ર સલાલનમાંથી દીક-દીક પ્રતિ બનાવી પિતાને ખુશ કરવામાં યુનુસ સફળ નીવડ્યો છે.

અસારે રાત્રીનો સગવ છે, યુનુસ પોતાના રૂમમાં બેસી વિચાર કરી રહ્યો છે. ખૂબ વિચાર અતે એણે હાલ હાલની લખવા ગાડવું.

સુબર્ષ તા. ૮-૧૦-૪૫

મુરબીજી,

સલામ બાદ આપનો તા. ૫-૧૦-૪૫નો પત્ર મળ્યો, વાંચી રંજ થયો. અને પૂછવા વગર મારી સગાઈ શા માટે ફરી? હું હાલ લાં

સકલની સ્થિતિમાં નથી અને વિરોધ પડે આ શાદી માન્ય નથી એટલે નહીં એ સકલ અને રંગ છે કે હું આપની મનુ ઉલ્લંઘન કરી રહ્યો છું। પણ એ ચારી નથી.

લીંબ આપનો આહ્વાનિત

યુનુસ

૧૦ અક્ટોબર

યુનુસે એની કચેરીમાંની ટપાલના ઢગલાને ૧૫ આપી આજના દિનકો ઉચ્ચતરી સમારિતું નિરક્ષણ કરી “સમાચારના” કાજ માટેના માસિકના પાના ઉચ્ચતરો. તે બનતાં થી અન્ય પત્રકારોની જેમ પુસ્તક અથવા માગ્યોકાને નિહાળ્યા પીનાજ સમાચારના પાપતો નહીં. તેની દ્રષ્ટિ “ચાંદ”ના પૃષ્ઠ ઉપર બી ગઈ.

“ઓની મહત્તા: ઇસ્લામમાં.

સેબિઝા-મિસ યાફૂજ (રાજકોટ)”

કુર્આન અને હદીસના ટાંચણો ટાંકીને કાળાએકા આ લેખે યુનુસને મગધાથી અધીક તો વિચારોમાં આપરી લીધી. તેની સરળ માયા, અમરકાક રીડીએ યુનુસને જાકડી લીધી. કોણ હશે આ મિસ યાફૂજ? પિતાજીએ મજબૂત હતું મરીતા યાફૂજની પુત્રી, એ તો ન હોય... પિતાજી બૂઝ તો...

‘સાહેબ આ પ્રૂફ તપાસી આપજોને? એલે હાથમાં કાગળીયાં લઇને ટેબલ પાસે ઉભા રહી કહ્યું. પરમ દિવસે ગચ્છી ધમાધમી ઉપરથી યુનુસે એને ચેતવણી આપીનેજ પ્રૂફના કાગળીયાં ટેબલ ઉપર મૂક્યાની સૂચના આપી હતી. એ સૂચનાને એણે અગમમાં મૂકી પણ એથી યુનુસને કંઈક રેલ અડવી ગયો. તે કાગળીયાં મૂકી ચડ્યો ગયો.

આજે યુનુસનો દિમાગ ચક્રમાં ફરતું. પ્રૂફ માંચવામાં એને મગા ન પડતાં તે કાસિમ કે જે “સમાજ” આકાશકીનો સદાંતરી દત્તો તેની ચેરી બાવી મોકડી દીધા અને તે બહાર પાડ્યો ગયો.

યુનુસ ચાર વાગે એફિસ શરૂ થઈ ત્યારે આજ્યો દહુ તેના દિમાગમાં મિસ યાફૂજના વિચાર ખરયા ન હતા. એફિસમાં પ્રવેશતજ ટેબલ ઉપર પોલો કમગોના ઢગને બેઠ તેને ચક્ર આવી ગયા. તે મનોગત બબડ્યો આ તે કંઈ જાન છે! આજે દિવસ ટપાલ બુઓ, વાંચો, તંત્રી નોંધ લખો. એણે અધી ટપાલ બહારકાયા વગરજ કાસિમની એફિસમાં મોકલી દીધી.

આ મિસ યાફૂજ બની શકે કે યાફૂજની બીજી બીજી પુત્રી પણ હોય! શું એને એકજ પુત્રી દરો? તપાસ કર્યા વગર સંમતિ પણ કેમ આપી શકાય?

તે આગળ વિચારતોજ રહ્યો.

તા. ૧૨, અક્ટોબર

‘સાહેબ આ પ્રૂફ મૂકું છું.’ દહુ તો યુનુસ કોટ કાઢતોજ હતો ત્યાં તો બોલ “મોબ-કમ”ની જેમ કાગળીઆની એક મોકડી મૂકી ચાલ્યો ગયો.

યુનુસે પ્રૂફ પાતાં મૂકી ટપાલ ઉપલાવી. એમાંથી બુદા જુદા વિભાગના પત્રોને અલગ અલગ કરવા લાગ્યો. એમાંથી “અંગત”ની નોંધવાળા પણ પત્રો તીક્યા તેને ખીસ્સામાં મૂકી બાકીના પત્રોને અલગ પાડવાતું કામ એણે આજુ રાખ્યું એના દિમાગમાં દહુ “મિસ યાફૂજ”ની સાદ મુગતીજ હતી. પણ કામકાજ બંધ કરીને વિચારોમાં તકલીન બની દિવસ બી-તીન કરવાતું તો એનાથી બની શકે એમ ન હતું. ટપાલના ઢગને અર્ધ કલાકમાં વિભાગવાર વહેચીને એને રથને મોકલી દીધા પછી એણે પ્રૂફ ઉઠાવ્યા. પહેલાજ પ્રૂફ પાનાને બેઠ તેની આંધર્મની સીમા રહી નહિ. એમાં લખ્યું છે.

‘વિદ્યે-સંઘલણી’-સેબિઝા મિસ યાફૂજ (રાજકોટ).

યુનુસે બોલને બોલાવી તેને એ કાળાથની મૂળ નકસ અને એની સાથેતો પત્ર કાસિમની એફિસમાંથી લઈ આવવા કહ્યું. એક પળમાં બોલ પાડો આજ્યો અને તેણે ચોક્કસ બહુ રંગના કાગળીઆ યુનુસના હાથમાં મૂક્યા. યુનુસ એમાંથી એક પત્ર ઉઠાવી વાંચવા માંડ્યો.

રાજકોટ

તા. ૯-૧૦-૪૫

તંત્રી "શ્યામ"

અસ્સલામુ અલયકૂમ.

સાહેબ, આ સાથે "વિશ્વ-સંઘમણી" નામે એક લખાણ છે. પસંદ પડે પ્રગટ કરીને અને નાપસંદ પડે તો પાછું મોકલી આપારી કરશો?

(મિત્ર) ઝરીના ચાકૂમ

યૂનુસનું મન નાચી ઉઠ્યું. એના હિમમાં આનંદના પુર ઉમટવા સામ્યા-તેણે પોતાના અંગત પત્રો ખીસ્સામાંથી કાઢ્યા. ધડી પહેલાં એને આ પત્રો પ્રત્યે કંટાળો હતો પણ હવે? હવે તેનાથી આ પત્રો ધાંચવાની તાલાવેલી રેફા ન રોકાઈ.

રાજકોટ

તા. ૧૦-૧૦-૪૫

ફરજંદ યૂનુસ

અસ્સલામુ અલયકૂમ

તારો પત્ર મળ્યો. "આપનો આનંદીત" લખતાં શર્મ ન આવી તને? પત્રમાં લખવામાં શું વધિ છે. વધિ તો અગલ કરવામાં છે.

આ છેલ્લી સમગ્રપટ છે. તને અમે નક્કી કરેલી સગાઈ માન્ય ન હોય તો તું માની લેજે કે તારા માટે તારા માતા-પિતા બાઈપહેન બધા મરણ પામ્યા છે, અને અમે પણ ગાંઠ વાળી લઇશું કે યૂનુસ નામનો કોઇ અમારો પુત્ર ન હતો. ખુદ આવા ફરજંદ કોઇને ના આપો.

લી. ઇબ્રાહિમ

યૂનુસે બહેનનો પત્ર ફાડ્યો એમાં પણ આ સુખતા માટે દપકો હતો, અને પિતાની વાત માન્ય રાખી લેવાની સલાહ સાથે ઝરીનાના રૂપ, ચાતુર્યના વખાણ હતા. તેને અમીન પ્રત્યે-ધૂણા ઉપજી, એને યશ કે અમીનનો પત્ર બેયા વચરજ ફાડીને ફેંકી દેવું પણ એણે પોતાની ખુદી વાપરી મનના ઉમરાએને દબાવ્યા અને અમીનનો પત્ર ફાડ્યો.

રાજકોટ, તા. ૧૦-૧૦-૪૫

બાઈ યૂનુસ,

સલામ બાઈ, તારા તા. ૯-૧૦-૪૫ ના પત્રથી તારા બાઈ ભાઈને મને વાકેફ કર્યો. અને "ઝરીના"ને જેવામાં અમારી ચલેલી બૂલની તારી બહેને ફરીદાને ભણી કરી.

બૂલનો કિસ્સો અજાન છે, તાપના દિવસેજ એ પડોશમાં રહેલી ઝરીનાએની સગાઈ થઈ છે. ફરીદાને કોઈ રહેલીએ ઝરીનાનું મોડલ બતાવ્યું અને કહ્યું આત્મી સાથે યૂનુસની સગાઈ થઈ, અને એના વિષે ફરીદાએ તપાસ કરી માત-પિતાના નામેની, નહોં અબ્યાસ, અને આલાઈની, પરિણામે તા, પમીનો પત્ર લખાયો.

પણ આજે ખબર પડી કે તે ઝરીનાની સગાઈ તો ફરીદા અને તેની રહેલીના બાળમિત્ર યૂનુસ ઇસ્લાહ સાથે થઈ છે. અને તારી સગાઈ તો બીજી એક રૂપાળી, આલાહ, અને હેબિમા, ઝરીના સાથે થઈ છે.

મારી અને ફરીદાની બૂલથી એક નખર મોટાળો ભગી પડ્યો છે એ બદલ ક્ષમા વાસુ છું અને ફરીદાએ "ઝરીના" વિષે કહેલા મતને ટાકે છું.

તેના જેવી રૂપાળી, અને ચતુર આપણા ગામમાં બીજી એકાદ મુલતી હોય એ વાત અશક્ય છે. ક્યારે રવાના થાય છે?

લી. તારો

અમીન

અજાન બાઈ આ તો યૂનુસ પત્ર પુરો કરી બીજા કાર્યોમાં મુશ્કેલી.

તેનો મન માનવું ન હતું તે કાસિમની ઓફિસમાં ગયો, "કાસિમ મારે કાસે દેશ જવું છે, આ ઝરીના સાથે શાદી કરવા." તું ઓફિસનો બધો આર્ન સંભાળી રાકીશ?"

કાસિમ-હા, હુકમ બુદનો. છે તો વધી નહિ આવે.

અને બીજો દિવસે સાંજે યૂનુસ દેશ તરફ રવાના થયો—

શાહ વલીયુદ્દાહ (૨૬.)

અનુ : તાજ

(ગતાંકથી આગળ)

શાહ સાહેબ અનેક કૃતિઓ ઉપરાંત ફારસી અને અરબી પત્રોનું પણ એક બહોળ વાદ્યાર રૂપે ગૂંથી ગયા છે. એનું વાચન ઘણું રસરસ્ય છે. કેટલાક પત્રો ખાનગી છે. પરંતુ કેટલાક પત્રોમાં શુદ્ધ શુદ્ધ ઇસ્લામી મુદ્દાઓનું વિવરણ કરવામાં આવ્યું છે. એ પત્રોથી પણ શાહ સાહેબની પિદ્ધતા, વિરાજા દ્રષ્ટિ અને ન્યયી-પણાના બાવો સ્પષ્ટ રીતે તરી આવે છે. એક અરબી પત્રનું આવાદ દ્રષ્ટાંત રૂપે નીચે રજૂ કરવામાં આવે છે. જે પોતાના મિત્રને લખવામાં આવ્યો હતો.

"જમાનાનો રંગ પરદાઈ મયો છે. અને ધર્મના ઝરણા ઢોળાઈ ગયાં છે. અને પ્રત્યેક પહેરવેશ જે મુસલમાનોને દેખાવામાં ચોખ્ખા આપી રહ્યા છે. સત્ય તો એ છે કે એ ઇસ્લામ મુજબ નથી.....તમે પાંચ પ્રકારના લોકોથી પોતાની જાતને બચાવો કે નહીં. ખરી રીતે માનવતાની મર્યાદામાં નથી.

(૧) જે હંધા સૂફી કે જે પોતાની આપત્તિઓ રાજવાને માટે ખેંચા બદાના કરે છે અને પોતાના સ્વાર્થી કાર્યોમાં કદી પણ અચકાતો ન હોય.

(૨) વિખવાદી, અક્કલમંદ કે જે વહેમો સંકોઓ અને વિખવાદને ફેલાવે છે અને ખુદા તઆલાના ફરમાનોને કદી અપીન રહેતો ન હોય.

(૩) લકાઈઓર ફીદા કે જે નિર્જીવ ક્યનો પર ખુદા રહે છે અને નખી (સજા) સાહેબે પોતાની ઉમ્મન માટે જે વાતોની સ્પષ્ટતા કરી છે તેનું અનુકરણ નથી કરતો.

(૪) કટર ઝાહિદ કે જે ધાર્મિક કાર્યોમાં એટલી સમ્પાદ અને શુભીપણું કરે છે કે જાણે એને કોઈ પણ પ્રાપ્તમાં અડા મળીજ નથી

(૫) હકેસો માલદાર-ધનવાન કે જે ચેલથી અને બનાવટપણાની સાથે અજમીઓનું (જે ઇરાન, અરબના રહેવાસીઓ ના હોય) સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને તેમની સાથે ખાવા પીવાનું ગવે લેખે છે.

વરસલામ"

શાહ વલીયુદ્દાહની ખ્યાતી:--

શાહ વલીયુદ્દાહ સાહેબની ઇસ્મી કારકીર્દી માટે એક શુદ્ધિત કિતાબની આવશ્યકતા છે. પરંતુ એમની કૃતિઓ વિષે જે અમો આગળ લખી ચૂક્યા છીએ તે ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય છે કે દિંદગાં બાકી બધા આત્મિઓની સરખામણીમાં શાહ વલીયુદ્દાહ સાહેબનું સ્થાન કેટલું ઉચ્ચ છે. શાહ સાહેબથી પહેલાં દિંદગાં હઝરત મુઝહિદ અફંદસાની (૨૬.), ખવાલ મુહમ્મદીન અજમેરી (૨૬.), શેખ નસીરુદ્દીન મદમૂદ ચિરામ દેહલી (૨૬.), ખવાલ ગેદરાઝ (૨૬૦) અને હઝરત સૈયદઅલી દગદાની (૨૬૦); વગેરે ધણાજ કાબિલ અને પ્રખ્યાત શુકુર્મ

હતા. પરંતુ એ સર્વ તરીકત પંચના દના જે કે અસાહવાળા, ઝાંતી અને ધરિયાના પ્રયા-
રકો હતા. પરંતુ હીની તાલીમગી એમને તો
શું પરંતુ હજાર સાદ અખંડ હક મોદદિસને
પણ એટલી બધી વાકરીયાન (ગણ) ન હતી
જેટલી કે સાદ સાહેબને હતી અર્થાત સદ
વધીયુદ્ધાહ (૨૬૦) સાહેબ તો ધરિયા દરિયા
હતા દરિયા. ધર્મ અને ધર્મગી પ્રત્યેક વાતોનો
એમને હજમ હતો. ધર્મગી દરેક બાબતોએ ઉપર
એમની નજર હતી. પોને ધરલાગી હજમના
તમામ ઇતિહાસથી જાણકાર હતા. વળી એમ-
નામાં વિરોધતા તો એ હતી કે દરેક વાતની
ઉંડાણમાં પહોંચવા ની ખુદા તઆલાએ એમને
હાનેલીયત આપી હતી. પૂગતન આકિમો સંજ-
ધી એ વાત પ્રચલીત છે કે તેઓ જરૂરી
અને બીન જરૂરી, ઉમુમી અને બીન ઉમુમી
વાતનો તકરવત પણ જાણતા ન હતા.

હજમ એમને માટે એક અવરજીર હતો.
તેઓ એક મસલાની બાબતમાં એટલા બધા
હિંડા ઉતરી જતા કે એની મળ અગત્યના
વીસરી જતા. એ કથન સત્ય ભક્ષે હો પરંતુ
સાદ વધીયુદ્ધાહ (૨૬૦) માટે એવું માનવું
તદન અસત્ય છે. પોતે જે જે મસલાની સંજ-
ધમાં જે કંઈક લખતા તેના મુજબત આદેશો
અને તેની પ્રત્યેક બાબતોનો તેમને સંપૂર્ણ
જ્ઞાન હતું, અને એના તરતેને તેમજ એના
અત્મામાં કદી પણ બૂઝા નથી. ત્રીજી વિરેકના
તો એ છે કે એક વિદ્વાની ઇન્સાફ પસંદગી
હતી. એટલે કે તેઓ એક વાત પર વિચારતા
તો પ્રથમ એક દ્રષ્ટિનિંદુ સામે રાખી તેના માટે
દલીલો શોધતા અને ન્યાયપણે એની તમામ
બાબતોએનું વાચન કરતા અને એમાં જે સત્ય
લાગતું તે વિના સંકેતે પ્રચારીત કરતા.

હિંદુસ્તાનમાં મુસલમાનોમાં ફક્ત ત્રણજ
બુદ્ધિ એવા છે કે જે સાદ વધીયુદ્ધાહ (૨૬)
સાહેબની હરોળમાં આવી શકે.

(૧) હજરત મુમદિ અફે સામી (૨૬.)
(૨) સાદ અખંડ હક મુદદિસ (૨૬.) (૩)

અશ્વામા હો. ઇકબાલ સાહેબ. ઇકબાલને પણ
ખુદાએ સાદ વધીયુદ્ધાહ (૨૬.) સાહેબ જેવું
મહાન દિલ અને દિમાગ અર્પણ કર્યું હતું.
અને એણે ઇસ્લામની સેવા આપે બેઠને એ
કાર્યમાં એટલા બધા લીન રાખ્યા કે જેટલા
સાદ વધીયુદ્ધાહ (૨૬.) સાહેબને. પરંતુ ઇકબાલે
પોતાનું લક્ષ્ય ઇસ્લામની ધાર્મિક બાબતોએ ઉપર
વધારે રાખવા કરતાં એની આત્મિક અને ધાર્મિક
બાબતોએ ઉપર વધારે આધ્યું, અને એ વાત
તો રમટ છે કે ઇસ્લામની ધાર્મિક ત્રિદેગીના
મૂળ તરતેથી ઇકબાલ એટલા પરિચીત ન હતા
કે જેટલા સાદ વધીયુદ્ધાહ હતા. હજરત મુમ-
દિ અફે સામીની ધાર્મિક પ્રેરણા બધી અમ-
ત્યની છે. પરંતુ એ માનવું પડે છે કે ઇસ્લામના
વિશાળ સેવમાં તેઓ પણ સાદ સાહેબને પહોંચી
શકે એમ નથી. પ્રાચીન આકિમોમાં સાદ અખંડ
હક મુદદિસ એક એવા બુદ્ધિ અને હજમના
દરિયા હતા કે જેઓ આકિમોના ઇન્સાફ પસંદી
અને ખુદાએ એમને આપેલી કામેલીયાનમાં તેઓ
સાદ સાહેબના મુકાબલામાં આવી શકે છે.
એમણે હિંદમાં હદીસનો ધણો પ્રચાર કર્યો
પરંતુ એમના એ આત્મિક પ્રવાસોમાં અતે
યુરોપિયન મનિકષણું અને ફકીહી મજબની
હાવા છવાય. જેથી સાદ વધીયુદ્ધાહ સાહેબને
હદીસનો પ્રચાર કરવો પડ્યો. જે શારે નગીમે
સારો પ્રચાર પડ્યો. એ ઉપરાંત બે વાતોમાં
સાદ સાહેબનું સ્થાન ધણું ઉચ્ચ ગણાય છે.
પ્રથમ તો એ કે કુર્આને મઝહબું આપે આપા-
તર કર્યું. એ એટલું અગત્યનું હતું કે એ
ધાર્મિક મેચાને લીધે એમને ભક્તમત્રા બુદ્ધિ
પર વિરોધના આપીએ છીએ. બીજું કે સાદ
સાહેબના ઇકબી પ્રવાસો એમના સર્વ મર્થ-
દીન રજા નહિ, બધકે એમના વંશજોએ એક
એવું ધાર્મિક બધારણ પડી કાઢ્યું કે જે
ઓમરુસીમી સદીની મજબની એચતાણમાં પણ
તે અગારે માટે ઘણ રૂપ મર્થ પડ્યું.

—અપૂર્ણ.

જહાર મુશળધાર વરસાદ પડી રહ્યો હતો. વારે ધડીએ મેચની મર્જના સંબંધાતી હતી, ઓરડાની આંદર નીચળધું શાન્તિ હતી, વત્તા-વરણ વિપદ બરેણું હતું, આખા ઘરમાં મરી-ખાઇનું દર્શન મળું હતું, દૂરસા ખાટલા પર એક પુરુષ યુનો હતો, માંદગીમાં તરફડતો. પાસે એક સ્ત્રી બેઠી હતી, ચિંતામાં-વેરાયલી બેચેન જેથી એની આંખો અશ્રુભીની હતી, મુખ ઉપર ગમગીની વ્યાપી હતી, એ હતી લયલા.

લયલાને ત્રણ રાતના અખંડ ઉઘ્મગરા હતા તોય એની હિરમત ખૂરી ન હતી. રશીદની પથારી પાચેથી જરણે ખસતી નહોતી. રાત-દિવસ રશીદની મુશુપા એ ખડે પગે બખતલી હતી.

રશીદનો તાવ દહુ ઉતર્યો ન હતો એનું આખું શરીર ધીખતુ હતું. તાવના ઘેનમાં એ પડ્યો હતો. લયલા બેઠી બેઠી માથા ઉપર બીના પોતા મૂકતી હતી એ સીવાય એની પાસે કોઈ બીજો મજાજ નહોતો. ડોક્ટરની દવા બે દિવસ થયા બંધ હતી ધારવા કરતાં રશીદની માંદગી વધુ સંખાઇ હતી, પાસેના પૈસા જાયા ખૂરી ગયા હતા, ડોક્ટરનું બીજ પણ ફેંક મરી મળું હતું એટલે લયલાને રોષડું પરખાતી દીધું હતું, કે “પૈસા વગર દવા મળશે નહિ.” લયલા પાસે પૈસા નહોતા, એનું મન ખુશ મુંઝાતુ હતું, એને કશી સમજ પડતી નહોતી. મરીબીના દુઃખ અને બાઈની બીમારીની ચિંતાથી એનું હૈયું કાર્કા જતું હતું.

ખીચ તરફ રશીદની તખીઅત વધુ ને વધુ ખરાબ થતી જતી હતી, બીમારીનું બેર વખતું હતું. એ બચવાની આશા ધારતી હતી, પણ આશા અમર હોય છે. બાઈને ખાતર લયલા ગમે તે કરવાને તૈયાર હતી. પૈસા ખજાસ ચર્તા ધરની ઘર-વખરી વેચીને પણ લયલાએ દવા આણુ ઝાખી હતી, પણ હવે તો ઘરમાં પણ કંઈ વેચવા જેવું રહ્યું નહોતું. રશીદને

આની કશી ખબર નહોતી. એ તો તાવની મૂર્જામાં પડ્યો હતો. બે દિવસ થયા એની મૂર્જા તુટી નહોતી આવા દુઃખના વખતે સંકેટના સમયે મદદ કરનાર કોઈ નહોતું. એકલી અહુલી લયલા બાઈના મુખ પર આશાની મીઠ માંડી માથા ઉપર પોતા મુક્રે જતી હતી.

“પાણી...લયલા...પાણી” અખંડ બે દિવસ પછી લયલાએ આજેજ બાઇનો કરણ સ્વર સાંભળ્યો.

રશીદને પાણી પાઈ લયલા પુનઃ ખાટલા પર બેસી ગઇ. હવે રશીદ કંઈક બાનમાં આવ્યો હતો. એનું મન લયલા સાથે વાત કરવા તરફનું હતું.

‘લયલા બહેન લયલા! હવે મારું હૃદય જાડુ મુંઝાય છે, ક્યાંક એન પડતું નથી. દવાથી પાણુ કંઈ આરામ ચતો નથી, કેહ હવે મારે શું કરવું.”

“બાઈ ધીરજ ધર, ગમરાવાની જરૂર નથી. કાપડો તો ચઢીજ જતો, પણ હમણાં દવા બંધ છે...”

“દવા કેમ બંધ છે? તારી પાસે પૈસા નથી શું?”

‘હા બાઈ! આટલા દિવસ તો જેમ તેમ ચલાવ્યું હવે શું કરવું?”

“દવારે લયલા તારું ખાવાનું પીવાનું?”

‘એ તો બધું હીક! પાણુ દવા વગર ચાહે એમ નથી ડોક્ટર તો પૈસા વગર ચોક્ખી ના ચાડે છે.”

રશીદને આઘાત થયો! એ નીરાશાથી બોલ્યો! “ત્યારે હવે?”

“એક ઉપાય છે!”

“કયો?”

“તખરો રોહ મદદ ના કરે?”

“નહિ લયલા, એ વાત જવા દે. નઝીર જાણે જદમારા છે. એ એક પાછ પણુ ધીરે એવો નથી. હું એને ખરાબર જાણું છું.”

“બાઈ પ્રયાસ કરવામાં શું જાય છે? હું નઝીર પાસે જરૂર જઈશ. મને તેવો હોય તે આણુસ છે. આણુસના દિશમાં દવા તો હોવાજવે?”

બહેનનું અપુર્વ હેતુ જોઈને રસીદનું હૈયું પીગળી ગયું. એની આંખો જળબીની બની. કંઈ ગદગદ બન્યો. “લયલા બહેન, શા માટે તું આટલા બધા દુઃખ ઉઠાવે છે? તારે માટે તો હું કંઈ કરી શક્યો નથી. મારા મરણ પછી તારું શું થશે? હવે મારી ત્રિદગી યોગ સમય માટે છે. હું તને દગો દધને ચાલ્યો જઈશ...”

“ન બેજા! કાઈ એવું ન બેજા! તારી બીમારી જોઈને મારું દિલ બળે છે એજ મોટું દુઃખ છે. મને આ મરીબીથી કંઈ એણું નથી આપવું. મારી અખૂટ દૌલત તે તોરો પ્રેમ છે જુદા મારા હૃદયના રિસામાને આરોગ્ય આપે.” આટલું બોલતાં લયલાની આંખમાંથી આંસ ટપકી પડ્યા.

રસીદ એક નજીર નાગના શેઠને ત્યાં નોકરી કરતો હતો. તેને માસીક પગાર રૂપિયા ૩૦ મળતા હતા. લયલા પણ ઘેર કંઈ નવરી બેસી રહેતી નહિ. તે પણ સીરણ, ગુથણ વગેરે કામ કરી બાઇને સહાયક બનતી હતી.

નજીર એક મોટા સોનાચાંદોના વેપારી હતો. એના બૂતકાળ બહુનાર કહેતા કે નજીર બારે કાવત્રાખોર, દગાખાજ અને ઉપકારનો બદલો અપકારથી વાળનારો હતો. છતાંએ શેઠ હતો, એટલે પોતાની પૂંછના હકદાર માલિક તરીકે તે મોજશોખમાં અને સુરા-સુંદરીઓ પાછળ પાણીની માફક પૈસા વાપરતો.

એની વીકારી દલી લયલા ઉપર પણ પડી ગયી હતી, લયલાના રૂપ ઉપર એ આંધળો બન્યો હતો એ બનાવ આકર્ષક હતો. કોઈ કારણસર પાંડોસણે લયલાને યુગ પાડી એટલે લયલા બહાર આવી, એજ વખતે નજીર રસ્તા ઉપરથી જતો હતો. લયલાનું રૂપ જોઈ નજીર અંગમગ્ન થયો. અને તેજ દિવસથી એ રૂપેરી સુંદરીને, હાથ કરવાની ચિંતામાં નજીર પડ્યો.

નજીર અત્યારે પોનાના બંગલામાં બેઠો બેઠો ધુન્નપાન કરતો હતો. એ લયલાનાજ વિચારો કરતો હતો. સહસા એની નજર સામે ગઈ અને લયલા ઉજરામાંજ ઉભેલી દેખાઈ.

“કોણ લયલા?” નજીરથી બોલાઈ ગયું. લયલા પોતાનું નામ સાંભળીને ગભરાઈ ગઈ.

લયલાને મનરાયેલી જોઈ નજીર નમ્ર સ્વરે બોલ્યો:—“અંદર આવ લયલા મનરાવાની જરૂર નથી, કહે શું કામ છે?”

હરતી, સકેઆતી લયાકુળ લયલા અંદર પ્રવેશી, ધુન્નવી જગ્યાને લયલાએ પોતાની વીનક દલી સંભળાવી નજીર લયલાને તીરછી આંખે નીહાળી રહ્યો. એની મસ્ત આંખ પર લયલાને યૌવન-દેહ જોઈને મદ થયો. “અગેઅંગમાં કામની અગની પ્રગળી હતી.

“લે લયલા! આ સો રૂપિયા, રાખી જૂક. તને કામ લાગશે.” નજીરે નોટ દેવા હાથ લંબાવ્યો.

“મને આટલા બધા નથી જોઈતા! કાઢના, પગાર જેટલા આપો!”

માંડી રે માંડી! લાભ મળે છે, ત્યારે શાને ગુમાવે છે? હું ક્યાં પાછા મોંગવાનો છું. આમ કહી નજીર આગળ વધ્યો.

યજ્ઞવારમાં જયલા બધું સમજી ગઈ, પણ એ મોડી પડી.

લયલા સાવધ બને, ભાગે, તે પહેલાં એની દેહલતા નજીરના બાહુમાં જકડાઈ ગઈ.

રસીદનું પ્રાણહિયું શરીર ખાટલા પર લાંચુ થઈને પડ્યું હતું. એનો આત્મા ઉડી ગયો હતો.

આ હૃદયબેદક દેખાવે લયલાના દુઃખી હૃદયને ચીરી નાંખ્યું લયલાના જીવનનો ખરો પ્રાણ હતી ગયો હતો. આશા તૂટી ગઈ હતી. તેની નજરમાં જમીન દરર લાગી આંખોએ તમાર આવી મયાં અને એકદમ ચક્કર ખાઈને લયલા બેરથી જમીન ઉપર પડી ગઈ તે તેના આત્મા આ દુન્યામાંથી ઉડી જઈબીજી દુન્યામાં ચાલ્યો ગયો.

બહાર વરસાદનું એક જોરદાર ઝાપડું તૂટી પડ્યું. મેઘની મર્જના વધારે ભરપૂર બની.

(સંપૂર્ણ)

આઠ-ઉર્મિઓ

આત્મ-સંતોષ

હજારો નિત નવા પાપો કરે છું ।
દશેઠાં પાપ-સાગરમાં તરે છું ।
હે કિન્તુ આત્મને સંતોષ 'ઉન્મત્ત' ।
કરૂં છું પાપ પશુ સ્વથી કરે છું ।

સ્નેહ-ઉચ્છેદ

દગામાં-દંબમાં નિત રાચવારા ।
ધડીમાં સ્નેહને ઉચ્છેદનારા ।
હજારો ગિત 'ઉન્મત્ત' લેખ લીધા ।
ન જોયા અંતરને વાંચનારા ।

હવન-સંગી

નથી હું મોગતો વૈશવ-વિલાસો ।
નથી હું વાચતો હવન-ઉત્સાહો ।
હવન-સંગી સ્વો મોગી હું 'ઉન્મત્ત' ।
જે આવી દે મને દુઃખમાં દિલાસો ।

નિર્ધાસ

નિગરની હું ખુઝાવા ખાસ માંથું ।
ખો-ખળેને હું આસે-આસ માંથું ।
ચિત્તમગારોને કરવા નાચ 'ઉન્મત્ત' ।
અસરકારક હજી નિર્ધાસ માંથું ।

સત્ય-સંબોધન

દુઃખોમાં ના સત્યર થાયે તો રોજે ।
છતાં બદલાના તું ના ખીજ બોજે ।
કરી અપકાર પર ઉપકાર 'ઉન્મત્ત' ।
ખુદાની લાકડીની રહ બેજે ।

પ્રત્યાતાપ

જગે જન્મી હજારો પાપ કીધા ।
એ ધોવા પાપ કોટી જપ કીધા ।
ન એ ધોવાય 'ઉન્મત્ત' પાપ દાગો ।
રહ્યું અંતર ન પ્રત્યાતાપ કીધો ।

એટલું કર

ન થાયે તો મને ના તું મધું કરા ।
કરી લે યાચ તુજથી તેટલું કરા ।
બધું કર, એ બધું કરવામાં 'ઉન્મત્ત' ।
પુર ના કોમળું કર, એટલું કરા ।

વિશ્વાસઘાત

કરીને માનવી વિશ્વાસઘાતો ।
કરે છે મર્ચવી કુલાહ વાતો ।
મને છે મર્ચ 'ઉન્મત્ત' આખરે એ ।
થતો હમ્મત જગની ખાચ લાતો ।

—ઉન્મત્ત

જા તો દી પ કે

“તારી કંઈકી હાલત જોતાં મને દયા આવે છે. યસુફ! તારા જીવનને કોણે પડી નાંખ્યું? મારાથી નથી જોઈ શકાયું એ...”

“અહમદ! ન પુછ એ વત. મારામાં દહેપાની શક્તિ નથી, મ્હારી અવનતિ શાથી થઈ તેનું નિરૂપણ કરવાની શૈલી મારામાં નથી.”

“અહનિંશ મ્હારો આત્મા ત્હારી ચિંત્નણી માટે સંકાશિત રહે છે. પ્રતિક્ષણે ત્હારી આકૃતિ મ્હારી સામે બમ્બા કરે છે. યસુફ ત્હારે નિરૂપણ કરવું જ પડશે.”

“અભારે હું સાગર્ય પિહેણો છું” મારી પાસે વાત કરવા જેટલું પ્રાણદન નથી. પ્રસંગ દ્વારા હું મ્હારી માર્મિક વાત સાંભળવાની ત્હારી તૃષ્ણાને જરૂર હિપાવીશ.”

“સારું તો હું જાણ્યો.”

ઠાવર ચોડના મકાનોની દારમાળામાં એક તે મકાનનો પથ્થુ સમાવેશ થયો, જેમાં યસુફ નામની વ્યક્તિ રહેતી, જેને બે નામ બાંધ્યાં અને એક બહેન હતી જેની સંભાળ તેઓની જુદા મા બહેનના રાખતી યસુફના પિતા પરબેક સિધાબ્યા પછી ધર નિર્વાહ સમાવડોનો બેઠો યસુફને ઉપાડવો પડ્યો. તે સિક્કે ન ગયો, એક કાપડીયાની દુકાને, જ્યાં તેને અહીંસો રૂપીયાના વાર્ષિક પગારથી નોકરી મળી તેનાંથી રૂપીયા દસ લેખે તે માસિક અર્થ દેશમાં મોકલતો... સમયના પ્રગાહમાં બાર ‘માસ’ સિવા, અર્થ મોકલવાની યસુફની - પદ્ધતિને અંત આવ્યો.

મહીનાના પહેલા અઢવાડિયામાં આવી પહોંચનાં રૂપીયા દસને વિસંગ થયો. એક માસ ખાલી ગયે, બીજાની અર્થ મોકલી મળી.

તેજ યસુફે આજે સિક્કેન છોડી ત્રણ દિવસ થયા દેશમાં કદમ ચૂક્યા. જેની મુશ્કેલી અનિહાયા તેના મિત્ર અહમદમાં જન્યત થઈ, અને તે આવ્યો યસુફને બેઠ્યા! યસુફ ઉપર નજર પડતાં અદમદની વેરના તીવ્ર ખની, બેઠું રતેલીબેઠે સળગતા પ્રશ્નોનું પિચેચન કર્યું, અને છેવટે યસુફનો ઉપરો જવાબ સાંભળી જીજ્ઞાસુ અહમદે ઘેર જવા ન રત્ય મોંગી.

નવના ટોકોશ થયા યસુફ જમી પડવાની ફળીયામાં ખાટલા પર લાખો થયો તેની નજર, સામેથી આવના કેઈ માણસનાં દાશમાંની સર્વ લાઈટ ઉપર પડી. તે બેઠો થયો. સામાન વાળાએ તેના કચળાઓથી ઘેરાએલા મોઢા પર જતીનો પ્રકાશ ફેંક્યો. યસુફ બોલી ઉઠ્યો “કેમ અહમદ આધારે? શા માટે તરફી લીધી?”

“તારી નોંખણેથીના પાના ઉચકાવવા!” ખાટલા ઉપર બેસના અહમદે જવાબ આપ્યો તારે આજે યથાર્થન વર્ણન મારી પાસે કરવું જ પડશે.”

“મને ન હતી ખજાને કે રહેઠા શન્તિ પાછળ સમર્થ રહેતી અશાનિ મને નજરે પડશે. અહમદ! જ્યારે હું સિક્કેન ગયો, તેના દસ માસ પછી મારા જીવનમાં પડેલા આવ્યો. મારા શેઠનું પ્રતિરોધ હેવા છતાં હું નોકરી છોડી મારા નાના મિત્રો સચે મેં દસ લીનું કામ શરૂ કર્યું. પ્રતિષ્ઠિત માણસની સંગત તેડી અનાયમે સમૃદ્ધિ મેળવવા હું તેઓનો મદદનીશ જાઓ. દી પ્રતિદીન હું નવો અનુભવ મેળવતો થયો. પ્રાયેક દલાલ મારી સાથે

ગિતગારી સઘી મારા માટે એક નવી દુન્યા સમજ.

રોજ રાત્રે અગારી પરિપક્વમાં કંટુ વાત-બીનનીં આપણે થતી, અને જાતજાતના હનપો પસાર થતા, જેમાંના ઘણા એવા પણ હતા કે આપણે કાલે રીંગણમાં જઈશું મીસ મેરીનો ડાન્સ ત્રેના! પરમ દહાડે કાર્નિવલની મોજ માણશું! અને આજે તો આપણને 'તેણી'નું આમંત્રણ છેને!" પછી અમારા વચ્ચે દારૂપનો ડુપારો ધુટતો અને અમે એક બીજાની છેકતી 'કરતા', 'પણ' અને ક્યાંથી ખબર કે આ પડાઈ રહેલી વિલાસ ધડીએ પાછળ શો એદ છુપા-એકો છે!

હું પણ તેઓની સાથે અનિદ્ર ક્યોમાં જન્મત રહેતો. મારા સ્વાનંદ ખાતર હું ઘણા પૈસા વેડી નાખવા તૈયાર થતો, પણ અને ન હતું બાન કે આનું પરિણામ કેવું આચરો! હોકિંગશાના કોબી અમે, ત્યારે પોપલીનની ધનરો, જર્મન ડીસની ખમોસો અને દુધટના ડગલા વડે અમારું શરીર ઢાંકતા, ત્યારે અમને ન હતું દેખાવું કે આ શોખના પડા પાછળ રમી રહેલી ચિંતા, એક્ટીંગ કરતું દુઃખ અને ઘેસતા ધનધોર વાળા અમારા ઉપર તૂટી પડ્યો. "યુસુફ સાંત યયો તેની આંખો બીંભવા લાગી. વાતને અપૂર્ણ છોડી અદમરના ખોળામાં તે ઢગી પડ્યો.

અદમદ તેનો મિત્ર હતો. બેક એકજ મોદદલામાં રહેતા. તેનો બાપ સુમેમાન ધણી વખત યુસુફને પોતાને ત્યાં, અદમદ સાથે જમાડતો. યુસુફનો બાપ અન્ડુલ્લા બચારે યુસુફ દસ વરસનો હતો, ત્યારે આ સંજુબગૂર દુન્યા તરૂ મયો હતો. તેના મવા પછી યુસુફની મા

બીનર પડી. જાપે સંચય કરેલું ધન યુમેખાની દવદરમાં ખચાઈ ગયું. શેક સુમેમાન પાસેથી મેં રૂપીયા ઉઠીના લીધા તેમજ ખીમ્મએ પ્રણ થોડી મદદ કરી. આજે યુમેખાની માંદગી ખીમ્મ પ્રરથમાં પ્રવેશી હતી. પર માલિક મહાની માંગણી કરી, પણ ભા. હતુ શું કે યુસુફ તો આપે? જળ વિનાની તરફડતી માછલીની જેમ યુસુફનું કાળજી નોકરીની શોધમાં તળવળતું હતું. પણ ક્યાંએ તેના માટે સ્થાન ન હતું.

અદમદ મુંઝઈ મયો, તેના બાપની દુશ્મનો. ત્યાંથી તે બાપની ગેરહાજરીમાં યુસુફને કામગીરી લખતો. રાત્રેના સમય હતો. પોતાની એકી-સમાં તે આરામ ખુંદરી પર લાંબો પડ્યો હતો. તેના દિમાગમાન વિચાર-ખંડમાં અનેક પ્રકારના વિચારો રમી રહ્યા હતા જેમાંના એક આ પણ હતો કે "આજે હું યુસુફને કામગીરી લખું...પણ તેમાં લખું શું?" એટલામાં એકદિસની અધે ટાંગેલું ફાલુસ હોલવાઈ ગયું. જેથી ચારેકોર અધાર્જી ડાકાઈ ગયું. અને એકદિસની અંદર આવવા છૂટતો માણસ, એકદિસના પ્રવેશદાર પાસે ઢોકર ખાધી. તે ઉપરાંત બહાર રસ્તા ઉપર ચાલવું અતિ મુશ્કેલ બન્યું, અદમદે બીજું ફાલુસ મંગાવ્યું અને યુસુફને કામગીરી લખી પેસ્ટ કર્યું.

ઘણા દિવસો પછી યુસુફને પોસ્ટમેનની જગ્યા પોસ્ટમંદરમાં મળી બધાં તેને માલિક પંદર રૂપીયા મળતા. પણ તેમાં વણે-ચુંદ આખા માગમાં તેને રખાવું પડતું હતું. રકત સીંચી પર રૂપી રક્ષને નિભાવવું પડતું. છત્રની જગ્યા તેના દેહમાંના પ્રત્યેક અરથ-વેમાં સળગી ઉઠી હતી; ક્યાંએ તેને ચેન પડતું નહીં આજે "તેદવાર" દોવાથી પેસ્ટ એકીસ બંધ હતી. દરિયા કિનારે ફરવા આવેલ

માણસો યોતાને ઘેર જઈ રહ્યા હતા. સર્વ પક્ષ પાછળ છુપી રહ્યો હતો. પણ યુસુફ સ્થાંથી ખસ્યો નહિ.

અધિકાર વ્યાપ્તે યુસુફના માથાપી થિએ-ટરમાં “બ્રહ્મ વિચારો” નામની ફિલ્મ આણુ થઈ. જેમાં તેણે યોતાની ઝિંદગીના ભયંકર દ્રશ્યો નિહાળ્યા તે વિનાશક વિચારમાળાએ યુસુફને પાણી તરફ ધકેલ્યો.

“હું આજે મારી ઝિંદગીનો અંત આણુવા પાણીના ઉછળતા મોજામાં સમાઈ જાઉં... પછી મને કોઈ સતાવી શકશે નહીં... મારે કોઈ કશ વેશું પડશે નહિં... કોઈ સંકટ મારો સામનો કરશે નહોતું...” વિનાશના આરે ઉમેશ તે યુવાન પાણી તરફ આગળ વધ્યો.

શા માટે ?

મર્જના કરતા પાણીના મોજાને ભેટવા... ઉમરતા સમુદ્રમાં સમાઈ જવા... મોત સાથે આય બીડવા... મૃત્યુને શણે થવા...

કેમની પરોણાગત કરતી વખતે જોટલી ખુશી ઉદભવે, તેટલી ખુશી આજે દારવાનું પ્રત્યેક મોજું અનુભવી રહ્યું હતું. સરજ પણ તેમાં ભાગ લેવા યોતાના કિરણો દ્વારા વાતો કરી રહ્યો હતો. સાચેજ કોઈ પરોણાનું સ્વાગત કરવાનું હોય, આકાશ પણ કોઈની ઈતેઝારીનાં સ્વચ્છ બની કુત્રી રહ્યું હતું. અધિકારે યોતાની સત્તા જમાવવી શરૂ કરી.

તે દોડ્યો પાણી તરફ... પાસે જઈ અટક્યો... અહમદ તેને ઘાઈ આવ્યો... સાથે તેનો પત્ર પણ... જે ગઈ. કાલે મળ્યો હતો... પણ યુસુફ તે વાંચ્યો ન હતો... અત્યારે તેનું મન

ચલું તે પત્ર વાંચવાને... હંદકી ઘડીએ અડગદને સાંભળ્યો... પત્ર ખોલ્યો, અને વાંચ્યો !

વિચારના ચક્રો ગતિમાન થયા. પત્રને ખિરસામાં ઘાલી ધરનો રસ્તો લીધો !

અહમદે લખ્યું હતું !...

મુંબઈ.....

મિત્ર યુસુફ

મારી ઓશીસમાં જે ફાણસ છે, તેનો પ્રકાશ બહાર રસ્તા ઉપર પણ પડે છે. અને તેથી રાહદારીઓને લાંથી પસાર થવામાં કાંઈ પણ મુશ્કેલી નાડતી નથી... પાંચ મિનિટ પહેલાં તે ફાણસ હોંલવાઈ ગયું. આખી ઓશીસમાં અધિકારનું મોજું ફરી વળ્યું. તેમજ બહાર રસ્તા ઉપર પણ આશનું મુશ્કેલ બન્યું. અને ઓશીસની અંદર આવવા પડ્યો તો માણસ, ઓશીસના પ્રવેશદાર પાસે ઠોકર ખાધો. જે બેતાં મારામાં એક વિચાર જન્મ્યો કે—

“આપણું જીવન પણ એક દીપક સમાન છે. જેના જુગાર્ધ જરાગી, આપણા પ્રકાશ તથા જીવતા અન્ય માનવીઓને ઠોકરો ખાવી પડે છે !”

હી. તારો મિત્ર

અહમદ.

રીઆની હજ

(ગતાંકથી આશુ)

જુમ્માના દહાડામાં એક વખત એવો આવે છે કે જો તે વખતે જે કંઈ દુઆ માંગવામાં આવે છે તે ખુદાપાક કબુલ કરે છે: આ વખત દુઓ છે તેને માટે ઇખતિસાફ છે જે નીચે મુજબ છે:--

(૧) સપારનો વખત જ્યારે સુરજ નીકળે તો દોપ (૨) ઇશરાક અથવા આસ્તનો વખત (૩) અપાલનો વખત પોરોના (૪) જ્યારે જુમ્માની આજ્ઞા દેવામાં આવે છે તે વખત (૫) અજાન થઈ ગયા પછીનો તુરતનો વખત (૬) જ્યારે અતીમ ખુલ્લો પડવા મિઝ્ઝર ઉપર બેસે તે વખત (૭) હઝરત અમુ અમદુલ્લાહ બિન સલામ (રદી.) દરમારે છે કે:--જુમ્માના દહાડાનો છેલ્લો વખત એટલે અસર અને મગરેખ વચ્ચેનો વખત (૮) સુરજ ઊઠ્ય થતો દોપ તે વખત કારણ કે એજ વખતે હઝરત આદમ (અ. સ.)ને પેદા કરવામાં આવેલા.

‘હુજુરે (સલ્લ) દરમાયુ’ છે કે:--જુમ્માને દહાડે રીઆનો માણસો તરફ દોડે છે અને તેઓને અજર તેમજ બીજી જગ્યાઓએ જોઈ લઈ જાય છે કે તેઓ નમાઝ વગેરેથી મફરમ થઈ જાય અને ફી રનાઓ મરિગદ તરફ આવે છે અને જેઓ મરિગદમાં દાખલ થાય છે તેઓના નામો નરાની કલમથી લખે છે:

જેઓ મુપયાપ બેસી ખુલ્લો સાંભળે છે તેઓને જેવી રીતે સવાબ મળે છે તેવીજ રીતે જેઓ ખુલ્લો થતો દોપ ત્યારે વાતચીત કરે છે તેઓને સુન્દો મળે છે: જો કોઈ વાતચીત કરતા

હેલ્થ તેઓને તેમ કરતા રોકવું અથવા કહેવું કે સુપ રહો-એ પણ બેસી વાત કરવા બરાબર છે. (બિહતર એજ છે કે પોતે સુપઅ.પ બેસી ખુલ્લો સાંભળે.)

જેઓ જમાઅત સાથે જુમ્માની નમાઝ પડે છે તેઓને હઝરત મકમૂલને સવાબ ખુદાપાક આપે છે અને જેઓ એજ દહાડે અસરની નમાઝ જમાઅત સાથે પડે છે તેને “ઉમમ્”ને: સવાબ મળે છે અને જેઓ મગરેખ સુધી મરજીમાં બેસે છે તેઓ જે કંઈ દુઆ માંગે છે તે ખુદાપાક કબુલ કરે છે (મગરેખની નમાઝ પણ જમાઅત સાથે પડવી જોઈએ.)

જે માણસ જુમ્માને દહાડે રોઝો રાખે અને ઇમામ સાથે જુમ્માની નમાઝ પડે, અને કોઇના જનાઝાની નમાઝમાં શામિલ થાય, અલ્લાહ માટે કોઇ સીમ પૈસા વગેરે સદકો આપે, કોઇ ખીમારની ખર્ચ અંતર લઈ જની શક્તી મદદ કરે, કોઇના નિકાદમાં હાજર રહે તો તેને માટે જગત વાર્ષિક થશે એટલે તેને જગતમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

જુમ્માનો દહાડો જલ્લે નેહીઓનો ખંભનો અને ખાણ છે. (જેનાથી જેટલી નેહી લેવાય તેટલી લાભ શકે છે.)

હુજુરે (સલ્લ) દરમાયુ’ છે કે:--હઝરત મુસા (અ. સ.)એ ખુદાપાકથી આજ્ઞા કરેલી કે આ અલ્લાહ અને અને મારી ઉમ્મતને શનીવાદનો દહાડો આપવામાં આવ્યો છે; તેવી રીતે હઝરત મોહમ્મદ (સલ્લ.) અને તેમની ઉમ્મતને ક્યો દિવસ આતા કરવામાં આવશે અને તેનો કેવો દરજ્જો હશે? જવાબ મળ્યો કે “બી મુસા (અ. સ.) અમે જુમ્માનો દહાડો આતા કરીશું અને તમારી ઉમ્મત શનીવારે લાખો નેક કામ કરશે અને લાખો રક્ત નહિલ પડશે તેનો જે કંઈ સવબ તમારી ઉમ્મતને આપીશ તેના કરતા વધારે અને અફઝલ સવબ અને અદો

ઉમ્મત મે દમદ (સહ)ને તેઓની કક્ત બેઝ રકાત નફિલના બદલામાં આપીશદ્વારે હઝરત મૂસા (અ. સ.)એ અરજ કરેલી કે “એ રજ મને પણ તેમની (સહ.)ની ઉમ્મતમાં કરી દે

જે માણસ જુમ્હાને દહાડે સદ્દા (લિલાહ) આપે છે, પછી બચેને રોડીનો દુકકો પણ હોય, તો ખુદાપાક આસ્માનથી તેને કહે છે કે “એ બંદા, એ મારા હોસ્ત તેં તારું કામ પુરું કર્યું અને મેં પણ તેના બદલામાં તને બખ્શી દીધો છે.

જુમ્હાન દહાડે ફરદ સરીફ પદવાની બહુ તાઈદ કરવામાં આવી છે જે બધી વીમતવાર “દીદારે રસુલ (સહ)”માં લખવામાં આવી છે.

હુઝુરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:—જે માણસ જુમ્હાને દહાડે સુન્નત સમજીને (સુન્નતની નિયતપી) શસલ કરે છે તો પાણીના દરેક કતરા અને તેના બદનમાં જેટલા બાલ છે તેટલી મેહીઓ તેને ખુદાપાક આપા કરે છે. અને ૭૦ ફરિસ્તાઓ કયામતને દહાડે તેને માન ઇઝતથી લેવા આવશે અને તેના દરેક બાલમાંથી નૂર નિઝારો કે જેનાથી મેદાને મહશર રોશન થઇ જશે અને તેને જન્મતમાં હજાર હરજ ખુદાપાક ઇનાયત કરશે અને તેને મહરેકથી મગરિય સુધીના મોટા આલીશાન એક હજાર મહેલો અપા કરશે. ત્યારે તે બંદો તાજુબ ચરો કે કયા કામના બદલામાં મને આ બધું ઇનાયત કરવામાં આવ્યું છે. ત્યારે ફરિસ્તાઓ તેને કહેશે કે “એ અલ્લાહના બંદા શું તને ખબર નથી કે જુમ્હાની નમાઝ પદવા તે જે શસલ કરેલું તેના બદલે આ તને ઇનાયત કરવામાં આવ્યું છે અને એ ઉપ-શંત એથી પણ વધુ ખુદાપાકનો ખેદદ ફઝલ તારી ઉપર છે.

હુઝુરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:—કયામતને

દહાડે જુમ્હા ઇન્સાનની સુરતમાં, તે માણસ પાસે આવશે જેણે સૌકથી શસલ કરી નમાઝ જમાઅન સાથે પઢી હશે, તેના માથા ઉપર હજાર ખુજનો તાજ હશે અને તે પેલા માણસને પુછશે કે ત મને ઝેળખ્યો? એવો માણસ કહેશે કે “નહી” ત્યારે તે કહેશે કે:—હું જુમ્હાની તે નમાઝ છું કે જે તેં શસલ કરીને પઢી હતી. તું મારી સાથે આવ. તારે માટે જન્મત સમગ્રી તૈયાર કરવામાં આવી છે. પેલા માણસને સાથે લઇ જન્મતમાં જશે અને તેને એવો ઉમદા જન્મતી પોરાક પહેરાવશે કે જેની ઉપર નજર કરશે નહીં.

હુઝુરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:—જુમ્હાને દહાડે જે માણસ ખુશખુ લગાડે છે તેણે અલ્લાહની રાહમાં શલામો-આઝદ કર્યા બરાબર સવાબ ખુદાપાક તેને આપે છે.

જુમ્હાની નમાઝ પહેલાંની પાંચ સાઅત (વખત) છે જેમાં મરિજમાં જનારાઓને તે મુજબ સવાબ મળે છે તે નીચે મુજબ છે:—

(૧) સવારની નમાઝ પછી (૨) સુરજ ચોરો બુલંદ થાય તે વખત (૩) ચારતનો વખત (૪) પહેલા ઝવાલપી (૫) જુમ્હાની નમાઝનો વખત.

અમુક અમુક સાહેબાના કહેવા મુજબ:—

(૧) ઝવાલનો વખત અઝાન પહેલાંનો (૨) અઝાનનો વખત (૩) અઝાન પછીનો વખત (૪) ઇમામ ખુલ્લો પદવા મિમ્મર ઉપર બેસે તે વખત (૫) નમાઝનો વખત પહેલી રકાત અથવા બીજી રકાતમાં શામિલ થય તે વખત.

જુમ્હાની નમાઝથી ફરેમ થઈ:—“કુદવા એયોહલ્લોફેન; સુરએ ઇખ્લાસ; સુરએ ફલક; અને સુરએ નાશ” દરેકને “મિરિમલ્લા” સાથે

સાત સાત વખત પડશે તો તેને ચેતાન
પરસા આપી શકશે નહીં.

દુહુરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:—(૧) જે
માણસ જીવંતમાં જાન સાંભળી પોતાના
બધા કામકામ ધધેને છોડી મસ્તિદમાં બસ
છે તો તેના માનમાં ખુદાપાક બરકત આપ કરે
છે, ખુદાપાક તેને ગની કરે છે અને તેને
જન્નતમાં દાખલ કરે છે. (વેચવું તેમજ ખરી-
દવું બંને છોડી દઇ મસ્તિદમાં જનાર માટે
મજકુર બદલો છે નમાઝ વગેરેનો બદલો જુદો
બધો છે.)

(૨) જે માણસ દરેક જીવંતમાં સુસલ
કરે છે તેના શુન્દા ખુદાપાક માફ કરે છે અને
તેને કહુવામાં આવે છે કે:—હવે નવેસરથી
તારા અમલ શરૂ થાય છે.

(૩) જીવંતમાં નમાઝ પહેલાં ચાર
રકાત નહિલ જેની દરેક રકાતમાં “શુતેલા એક
એક અને ઇખલાસ” અગીઆર અગી-
આર વખત પઢી સલામ ફેરવી:—

લાહુલ્લા વસાકુવતા ઇલ્લામિલ્લા
હિલ અલીયીલ અઝીમ.

એકસો વખત પડશે તો ખુદાપાક તેનું
ઇમાન સલામત રાખશે એ નમાઝ એકી સાથે
ચાર રકાતનો કામ બાંધી દિશ્ને ઇમાનની
નિષ્પત્ત કરી પડવી જોઇએ.

મયાહિજી (વે.)ના ફરમાવ્યા મુજબ:—જે
કોઇ જીવંતમાં દહાડે ફરજ પહેલાં ચાર
રકાત નહિલ જેની દરેક રકાતમાં “શુતેલા”
એક એક વખત, “આયુલકુર્સી” એક એક
વખત અને “ઇન્ના આમ્મનેનાઝીસર” પંદર
પંદર વખત પઢી સલામ ફેરવી:—

મુખ્દાનજાહે વલ્દમ્દાહિલાહે વસા-
ઈલાહા ઇલ્લાલ્લાહે વલ્લાહિ અકબર

વસા હુલ્લા વસા કુવતા ઇલ્લામિલ્લા-
હિલ અલીયીલ અઝીમ.

એકસો વખત પડશે તો ગણે તેજે ૪૦
વરસ સુધીની તેરી જે નહિલો છુટી ગઈ તરી
તે પડવા બરોબર રશે.

દુહુરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:—(૧) જે
માણસ જીવંતમાં દહાડે સુરજ એક નજો જેટલો
નિકરે ત્યારે અથવા તે પહેલાં જે રકાત નહિલ
“શુતેલા”ની અથવા ચાર રકાત નહિલ ઇમા-
નની સલામતી માટે સવાબ સગજીને પડશે
તો અસ્લાહ તઆલા તેને માટે બસો નેકી
લખશે અને બસો બઢી દૂર કરશે.

(૨) અને જે માણસ સુરજ ખુલ્લું થયા
પછી ચાર રકાત નહિલ પડશે તો કયામતને
દહાડે ખુદાપાક તેને ચારસો દરજ્જા જન્નતમાં
આતા કરશે.

(૩) અને જે કોઈ આઠ રકાત નહિલ
મજકુર વખતે પડશે તો ખુદાપાક તેને બેદદ
દરજ્જા (મહેશ વગેરે) જન્નતમાં આતા કરશે
અને એ ઉપરાંત તેના બધા શુન્દા બખ્શી રશે.

(૪) અને જે કોઈ બાર રકાત નહિલ
પડશે તો તેને બે દગર નેકી ખુદાપાક આતા
કરશે અને તેની બે દગર બઢીઓ નાખી દરશે.
મજકુર નમાઝની દરેક રકાતમાં “ફતેહા” એક
એક વખત અને “ઇખલાસ” ત્રણ ત્રણ વખત
પડવી.

(૫) જે માણસ જીવંતમાં સવારની નમાઝ
જમાઅત સાથે પડશે અને સુરજ નિકરે ત્યાં
સુધી ત્યાંજ એકી યાદે ઇલાહી કરશે તો ખુદા-
પાક તેને જન્નતમાં સીતેર દરજ્જા આતા
કરશે એ દરજ્જા એવા દરેક કે એક દરજ્જા
ખીજ દરજ્જા સુધી જો કોઈ ઘોડેસવાર રાત
દહાડો સીતેર વરસ સુધી ઘોડો દોડતો
તો ખીજ દરજ્જા પહેંચશે (એવીજ રીતે

૭૦ દરમિયાન સંગ્રહ લેવું.)

(૬) જે કોઈ માણસ જુમ્માની નમાઝ જમાઅત સાથે પઢશે તે ખુદાપાક તેને જન્મ તમાં પચાસ દરમિયાન (નખર પમાં લખ્યા મુજબ) અત્તા કરશે.

(૭) જે માણસ જુમ્માને દહાડે અચરની નમાઝ જમાઅત સાથે પઢશે તે જલ્લે તેણે હકરત ઇસ્માઇલ (અ. સ.)ની ઔલાદમાંથી આ મુશાબો આઝાદ કર્યા બરાબર સવાબ મળશે.

(૮) અને જે માણસ જુમ્માને દહાડે મર્ગરેખી નમાઝ જમાઅત સાથે પઢશે તે હજરે પાક અને મકસુદ હજ તથા પાક અને મકસુદ ઉમરા કર્યા બરાબર સવાબ ખુદાપાક તેને અત્તા કરશે.

(૯) જે માણસ જુમ્માને દહાડે ઝાદર અને અસરની વચ્ચે જે રકાત નફિલ જેની પહેલી રકાતમાં “ફાતેહા” એક વખત, “આય-તુલ ફુર્સ” એક વખત અને “કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ” પચ્ચીસ વખત અને “કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ” એક વખત અને બીજી રકાતમાં “ફાતેહા” એક વખત “ધખ્લાસ” એક વખત “કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ” વીસ વખત અને કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ એક વખત પઢશે અને સવામ ફેરવી:-

“લાહુલ્લા વલા કુવ્વતા ઇલ્લાખિલ્લા-હિલ અલીયીનઅલીમ.”

પચાસ વખત પઢશે તે જ્યાં સુધી રખ્મુલ ઇજકતને અને જન્મતમાં પેતાની જગ્યાં ખ્યામમાં જશે નહીં ત્યાં સુધી તે મરશે નહીં (દર જુમ્મા પઢતાં રહેવું જોઈએ).

નમાઝ એવઝે જુમ્મા

એક દહાડો, એક એચરખી (જંગલમાં).

રહેવાર) હુઝુર (સલ.) પામે આયે અને અચર કરી કે “યા રસુલુલ્લાહ! હું દર જંગલમાં રહું છું જેથી મદીના મુન્વરમાં જુમ્માની નમાઝ પઢવા આવી શકતો નથી અને એના ચરાબી મદરૂમ રહું છું. આપ (સલ.) કોઈ એવો રસ્તો બતાવો કે જે કરવાથી મને જુમ્માનો પુરેપુરો સવાબ મળે, આપે (સલ.) ફરમાવ્યું કે:-જુમ્માને દહાડે સવારે સુન્ન નિઝવત્ત પછી જે રકાત નફિલ પઢાશે તેની પહેલી રકાતમાં “અલ્હમ્” અને “કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ” એક એક વખત પઢવી અને સવામ ફેરવી “આયતુલ ફુર્સ” સાત વખત પઢવી એ પછી ચાર ચાર રકાતની નિયતથી આઠ રકાત નફિલ જેની દરેક રકાતમાં “અલ્હમ્” એક વખત “કુદઆઝિઝા બેરખ્મિન્નાસ” એક વખત અને જે નમાઝથી ફરિગ થઈ પુરત:-

“લાહુલ્લા વલા કુવ્વતા ઇલ્લાખિલ્લા-હિલ અલીયીનઅલીમ.”

એકલો વખત પઢશે તે એ એચરખી કસમ છે તે પાક પરવઠીગારની કે જેના કબ્રસ્તમાં મોહમદની (મઝી) જાન છે અમર કે હ પલ્લ મરદ અપના ઔ-ત (મારી ઉમ્મનમાંથી) આ નમોઝ પઢશે તે તેને જન્મતમાં તથા જાદુ ઝમિન ચાકે છું અને ખુદાપાક તેને તથા તેના માતાપિતા, તો તેઓ સિમ્તી પાક અને મુસલમાન હશે તો, બખ્શી દેશે અને અર્થ ને નામેના ફરિસ્તોએ તેને નિંદા કરશે, કે “એ અલ્લાહના તેક અંદા ખુદાપાકે તેને બધી રીતે બખ્શી દીધો છે.”

—સંપૂર્ણ.

કાવ્ય-ગુરુશન

અપરંપાર પી!

રંગ દાયક લેધને મધ ધાર પી;
ખંતથી પી પ્યાસ બારોબાર પી.
શોધવા પરલોક કેરો ચાર પી;
ને કરી આ લોકમાં તકરાર પી.
શૌર્ય પ્રસરી ભય નસપસમાં અસીમ;
ધૂંટ એવી તિવ્ર લધ એ ચાર પી.
પંથમાં વટોળ છે વૃક્ષન છે;
પાર ઘાવાને તું અપરંપાર પી.
તારી મસ્તી લેધ મસ્તીખોર બ્યોમ;
અર્ધ વિસરી ભય નિભનો પ્યાર પી.
તોડી દે સત્વર શુભામી બંધનો;
ને કક્ષના તોડ દારે દાર પી.
વીર છે તો વીર થઈ વસ વિશ્વમાં;
છોડ કાયરતા બધી પીનાર પી.
પાળે એવી વિસરે દુઃખ શ્રમજીવીઓ;
પ્રાપ્ત કંઈ શાંતવન કરે લાચાર પી.
તારા કોમળ હસ્તથી હું પશુ પિયું;
હું નિકટ ખેસી જરા પાનાર પી.
લક્ષ્યજિંદુ એજ તારો રાંધ એક;
હું નશામાં પશુ અતિ દુસ્વાર પી.
નીતરાલી કાવ્ય—રસથી જાગને;
સૌનેપા 'ભિસ્મિલ' પછી એકતાર પી.

—ભિસ્મિલ

મઝદારે લખ્યું!

નામ કુદરત તેં ગગન પારે લખ્યું!
તે લધ મેં દિલને ચકારે લખ્યું!
કળજે થોંચી કલમ હમરા લખ્યા,
ચાકે નાસીપાસ તેં જ્યારે લખ્યું!

અર્થ પર જે જોડલાંતું નામ છે,
મેં ગણી મારે, નયન દારે લખ્યું!
આપણા તુજને પડી ખુશજી કમા,
માફ કર મુજ મૌત મઝદારે લખ્યું!
નાં તું આવી કેમ? સત્કારે કમા,
જ્યારે આમંત્રણ આ બીમારે લખ્યું!
માફે જીવન વાંચના મન્યન ન કર,
એ તો ઉન્દા આંસની ધારે લખ્યું!
પંકે પંકજને ભમરે મિલન કયા,
શીલ્ય સાથે જગને કાસારે લખ્યું!
વિશ્વનાં ઇતિહાસમાં ગમ કાવવા,
શ્વેત્યુ તે મન્યુશ્વું દારે લખ્યું!
માર્ગદર્શક વાક્ય "ઈશ્વરસાદ" તું
"યુસુફ" એનાં કદન તારે લખ્યું!

—યુસુફ

સજાઓ છે ને હું છું

વફાઓ પર વફાઓ છે ને હું છું,
જહાઓ પર જહાઓ છે ને હું છું.
નગર ચંબી નથી શકતી કોઈ પર;
પ્રણયમાં ચેત્તજાઓ છે ને હું છું.
જીવન વ્યતિત કરે છું એમ નિશ્ચીન,
વિરહની વેદનાઓ છે ને હું છું.
મળે છે જખ્મ પર બસ જખ્મ મુજને;
અરે! કાતિલ અદાઓ છે ને હું છું.
સિતમ પણ એકે કયાં? લાખો સિતમ છે;
સળ કયાં છે? સળાઓ છે ને હું છું.
વટી જીરાને જોજન દિલ યદી કંઈ;
નિરાશી મંત્રણાઓ છે ને હું છું.
અમરતો હરત કયાં "મજબૂર" હર પર;
છુપી ત્યાં કંઈ વ્યથાઓ છે ને હું છું.

—મજબૂર.

મહાન તૈમૂરનો

૬ સ્લા મ-સ્વી કા ૨

(મતાંકથી ચાલુ)

"પણ યુવરાજ આ જુદની ચુસ્તાખીનું શું? તેનો હૈરો યવો નોંધ્યો." બેગમ ઉમ્મતુલ હામીએ કહ્યું.

"હાં યરો-પણ બેગમ આજે આમે કોણ જાણે કયા કારણસર હદપારના ખુશ છીયે, અને ઇચ્છીયે છીયે, કે આજે અમારા હાથોથી કોઈને ઇજા ન પહોંચે."

"પણ યુવરાજ, અગર આવા પ્રકારની ચુસ્તાખીઓને સાંખી લેવામા આવી તો તેનું પરિણામ બધુંકર આવશે, અને અને બધું છે કે ચંગેઝી પ્રબળ ઓસરી જશે."

"તમે જોડું કહો છો, ઉમ્મતુલ હામીયા! અમારી રંગેમાં ચંગેઝી ખૂન વહે છે, અમારા અંતિમ શ્વાસ લગી અમારો પ્રભાવ ઓસરી શકે એમ નથી, હે ચુસ્તાખ મુજરિમ! અગર અમારા વિશ્વાસ કાંસિદો હાર મુનાદી પીટાવી દીધી હતી, પછી તારી બદનસીબી દુહીયોએ હમારા ગઝનનાક કહેરને શીદને છોડ્યો?"

"શાહઝાદએ આલમ! ગુલામ..."

"યુવરાજને સજાદો કરીને જવાબ આપ, ચુસ્તાખ!"

ઉમ્મતુલ હામીયા ફરી ગઈ હતી તે આગળ બોલી કે, "તને ખબર નથી કે ચંગેઝીની ઓશાહ પોતાના કાવતો સખ્તી અને ચિત્વશાહપૂર્વક પળાવવાને ટેવાઈ છે."

"શાહઝાદી સાહેબહા! ગુલામ તે માટે મજબૂર છે, કેમકે તે ગુલામાને મુહમ્મદીનો સરક દાસિલ કરવાને બાગ્યશાળી થયો છે, એટલે તે અસ્લાહ સિવાય કોઈની પણ આગળ સજાદો કરી શકવા અસમર્થ છે."

"એ હવે ચંગેઝી આગા ન પળાઈ, શિરત ન જળવાઈ તો તારું આ મગરર શિર તારા ધડથી પળવારમાંજ અલગ થઈ જશે." ઉમ્મતુલ હામીયાને કોષાગિન પ્રજ્વળી ઉઠ્યો.

"એ શહઝાદીનો કોષાગિન તેથી ચાંત થતો હોવ તો મારું મરતક હાઝિર છે."

"તો શું તારો ઇન્કાર છે?"

મૌલના ખામોશ થઈ ગયા.

"સિપાહીઓ આ ચુસ્તાખ જુદની મરદન ઉઠાવી દો." ઉમ્મતુલ હામીયા આગ ઝરતી આવ્યો આગા કરી.

"યોઓ, ઉમ્મતુલ હામીયા!" તૈમૂરે આગળ વધતાં કહ્યું.

"જુદાવરયાના આ સફેદ વાળોમાં યુવાનીની ગરમી અને હિમ્મત લપેટાયેલી છે, જે તૈમૂરને સજાદો કરવાનો ઇન્કાર કરે છે, એ કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ તો નથીમ, અપરાધીયે આત્માર લગી અમારા સવાલનો તો જવાબ આપો નથી."

"યુવરાજ, ગુલામ પ્રથમ તો દાનીગુલનો રહેવારીજ નથી. ગુલામ આજેજ કનકથી અહિં આજ્યો છે. તમામ રાત્રિ અને દિન ચાલી ચાલીને ચાકીને ચૂર થઈ જવાથી જુદા હેઠળ બેઠો હતો, તેને તૈમૂર આગાની મુલ્કે ખબર ન હતી."

"તારા જેવો બહાદુર માણસ કદી જૂઠું બોલી શકતો નથી, એનો અમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, પણ અમારી હુમૂરમાં સજાદો કરવાની આનાકાની અને તેના હારજીમાં દર્શા-

વેલા કારણથી અમને મુદ્દે સંતોષ થતો નથી, જો હવે પછી એવી ગુસ્તાખીતું પુનરાવર્તન થયું તો અમારાથી કોઈપણ વધુ બચકર નથી, આટલી વખત તમારી બહાદુરી અને સત્યતાની કદ શનારત કરીને જતા કરીએ છીએ.”

“મને યુવરાજની આ પ્રકારની નમ્રીથી શિકાવત છે.” ઉમ્મતુલ દખીખની ધીરજ હવે ખૂટી ગઇ ને બોલી, કે “જો શમ્સ અમારા કૃતરાથીય અધિકતર નીચ છે, તે આવી રહમને પ્રાપ્ત થઇ શકતો નથી.”

“ખૂબ !” તેમ્ને બચકર કટાક્ષયુક્ત અદ્-દારય કયું.

“અમારી ઉમ્મતુલ દખીખ તો હવે કપિ-યત્રા થતી ગય છે, મુજરિમ અમારા સલાતનો સ્પષ્ટ જવાબ આપે નહિતર પછીન માનો કે તમારી સજા અતિ બચકર હશે? બોલો તમે સારા કે અમારો કૃતરો?”

“યુવરાજ !” મૌલાનાએ નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું. “જો શુલામ હમાનની હૈશતથી માલામાલ છે, તો આપના કૃતરાથી બેહતર છે, જો તેમ નથી તો તે તેનાથીય અધિકતર બેહતર છે.”

“શું? શું? કહ્યું તમે? અમે સમજી શક્યા નહિ.”

“શુલામની અર્જ એ હતી કે જો તે હમાનની હૈશત ધમકે છે, તો કૃતરાથીય બેહતર છે.”

“હમાનની એ કષ્ટ જ્ઞાનનો શબ્દ છે, જે અમારા રૂઆથી ટકરાય છે, મુજરિમ !”

મત.એ ખુલ્લું અવાજે કહ્યું, “ઈસ્લામને ખુદાએ પૈદા કર્યો છે, યુવરાજ તેની ફજ્ છે, કે તે માત્ર તેનેજ સજ્જદા કરે, તેના સિવાય અન્ય કોઇને પણ નહિ, તેનેજ પોતાનો મઝ-ખૂદ ગણે, ને તેનેજ સજ્જદા કરે. ચરીઅતની પારિભાષિક ભાષામાં એનેજ હમાન કહેવામાં આવે છે. જેઓ આ સિદ્ધાંતનું પાલન કરે છે, તેમનેજ હમાનઘર કહેવામાં આવે છે.”

“શું કહી રહ્યા છો? આ જગતનો સમ-

નદર સર્વદેવતા છે, કુ-યા તેનેજ લઇને મુદ્-રમાં આવી છે.”

“શુલામ, આપના મંતવ્યથી સહમત થઇ શકતો નથી.”

“તમારો મઝહબ? તમે કયો મઝહબ પાળો છો?” તેમ્ને હૈરાન થઇને પૂછ્યું.

“શુલામને શુલામાને મુદ્મમદીમાં દાખિલ થવાનો ચરફ હાસિલ થયો છે.”

“સ્પષ્ટ કહો—તમારો મઝહબ કયો છે?”

“ઈસ્લામ—”

“તમે મુસલમાન છો?”

“યુવરાજ, આપે બમ ફરમાવ્યું.”

“અમે સમજી ગયા. ચંગેઝી ઔલાદમાંના ધણાં તેમાં દાખલ થઇ ગયા હતા, પણ—હાં! તે સર્વેને કતલ કરી દેવાયા હતા. અમને યાદ છે—પણ અમે હંમેશાં વિચારતા હતા કે અમારી આટલી બધી મુખાસિરતો અને અમારા તેમના પરના દદપારના અત્યાચાર છતાં કોણ જાણે કેમ ઈસ્લામ સ્વીકારતા હતા?”

“અપરાધી, તમારું નામ શું છે?”

“શુલામને જમાલુદ્દીનના નામે પુકારવામાં આવે છે, યુવરાજ !”

“તો, જમાલુદ્દીન અમે એકાંતમાં હંમેશા એજ વિચારીએ છીએ કે ચંગેઝી ઔલાદનું ગરમ મિઝાજ ખૂન તમારા ઇસ્લામને સ્વીકારી શક્યું? તેના પર ઘણે વિચાર કર્યો છતાં અમે કશા પણ પરિણામ પર અધાપિ પર્વત પહોંચી શક્યા નથી. અમે જાણુવા માંગીએ છીએ કે, ઈસ્લામ શું છે?”

“યુવરાજ! શુલામ તે કહેશે, પણ એક તે: તે દરુ છે ને પ્રવાસથી યાકેજો છે, જો તેને બેસવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો સારી વાત છે.” તેમ્ને એક નજર ઉમ્મતુલ દખીખ પર નાંખી પછી સિતસહ બોલ્યો, કે “ઉમ્મતુલ દખીખ નારાજ છે, પણ અમે ઘણાજ ખૂશ થયા છીએ, જો ઇસ્લામ સમજવાનો

સ્વામ રાત્રીઓનો અંધકાર યુગ વિતી ગયો છે.
જગતને ડારનારા કાળ-રાત્રીના દેખાવ સમી ગયા છે.
કાળી-મશ રાત્રીઓએ વિદાય લીધી છે.

શુકલ-પક્ષની રાત્રિઓના સોનેરી સમય જગતને ઉગમણી રહ્યો છે. પૃથ્વી પરના માનવી-ઓ પૂર્ણિમાના સુંદર અવસરની પ્રતિક્ષા કરી રહ્યા છે.

સંધ્યાનો સોનેરી સમય છે. રવિનાં છેલ્લા કિરણો સંતાઈ જવાની તૈયારીમાં છે, પશ્ચિમમાં ક્ષિતિજ તરફ સૂર્ય પથરાઈ રહી છે. ચંદ્રને સહારવાની તૈયારીઓ થઈ રહી છે, આકાશ સ્વચ્છ બની રહ્યું છે. ધરતી અધીરી થઈ રહી છે, અને તારામંડળ પણ પોતાની તૈયારીઓમાં પ્રવૃત્ત છે.

એ ધન્ય ધડી આવી પહોંચી—

અંધકાર યુગને વધાવતો, જગતમાં અજવાળાનાં ઓજસ પાથરવા ચંદ્ર ફરી પોતાના પૂર-બહાર ભ્રમકા સહિત ચમકી ઉઠશે.

સોનેરી, સુદામણી, સુદાગભરી-રજની આવી પહોંચી આજે રજની કંઈક અંતેરા આનંદમાં હતી. તેણીએ આજે આરમાની રંજની સોનેરી કોરવાળી સાડી પરિધાન કરી હતી.

ચંદ્ર...ચંદ્ર...પડતી પગલીઓ, લટકાળી માલ, અને અનોખી અદા બોધ "ચંદ્ર" પોતાનું સર્વ તેમ ન્યામ્હેવાર કરવા તૈયાર હતો.

રજનીએ હૃદય-વેષક મુખ મલકાવ્યું. ચંદ્ર જાણે કે પૃથ્વી પર સરી પડવાની તૈયારીમાં હતો. પણ એ બાન ભૂલેલાને ફરી બાન આવ્યું અને તે જરા મંબીર થયો.

પૃથ્વી પર શીતળ ચમર દોરાવા લાગ્યો.

ધરતીએ પોતાની વિશાળ-છાતી પર ઓજસ અને અજવાળાને સહર્ષ ઝીંકી લીધું. જગત પર અમીનો જાણે વરસાદ વર્ષી રહ્યો.

કવિઓને પ્રેરણા થાય. લેખકોને લખવાની કતકંઠા નાગે. ગવૈયાઓને આલાપ કરવાનું મન થાય, એવી એ ધન્ય ધડી અને એવો એ અનુપમ અવસર હતો.

પોતાના મીરંગી સાથીઓ સાથે જોળનમાં મદમસ્ત બુદ્ધિ-અભિમાની-નશાવાળી આંખો સહિત રાત્રી રાણીને રાત્ર ચંદ્ર ગગનના વિશાળ સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થયો.

તારલાઓ તાલ પાડી પાડીને મસ્તી લેવા મંડ્યા.

વાદળાઓ પણ મસ્ત થઈ રમજુમ રમજુમ ખુલ્લા લાગ્યા.

"રાતરાણી"ના પુષ્પોમાંથી ખુસ્મુ બહાર મ્હેકી રહી.

પૈયાઓએ સંગીતની છેલ્લી ઉડાડા-મંડી.

ધરતી નો અમીના મીઠાચથી નિર્ભાન થઈ ગઈ.

નવયૌવનામાં ખુલ્લી રજની ચંદ્રના તેજોમય પેઢામાં યોતપ્રોત થઈ ગઈ.

તિતર પક્ષીઓ તીણા અને જીલ્લદ અવાજે વાતાવરણના શાંત્યનમાં અશ્વેલ પહોંચાડવાની ધુળા (1) કરી.

જગત પરના માનવીઓ શાંત નિદ્રામાં જોણે પોતી ગયા હતા. શમનમે વાતાવરણમાં મુદ્દતા પાયરી દીધી.

શીતળ અજવાળાના ફવારાઓ એ તરફ ઉડી રહ્યા.

એ વખતે હૃદયમાં કંઈક અનોખી આવના ચચાથી ચપૂરે ટેલુંક...ટેલુંક...કરી રહુકાર કર્યો.

ગૌસુલ આ'ઝમ

સદાકત તથા નૂરને, સાથે સાથી;
ગિઠાવી જલ્લાસતને દુ-વામાં આવી.
સુખાનેને વણીમાં નિજની સંગાથી;
નંદી એક દુ-વા જગતમાં રચાવી.

પ્રભુ - તેજને જગમાં ફેલાવનારા;
દત્તા ગૌસુલ આઝમ નખીના દુસારા!

પ્રસરી જ્યાં દત્તી રોજ જગમાં જલ્લાસન;
મનાતી જલ્લાસત દત્તી જ્યાં રોજાન.
ગઈ છૂપી ભરે દત્તી જ્યાં સદાકત.
ખતાની ત્યાં આવી ખુશી કરાગત.

હિસોને ખુશાની તરફ ફેરવનારા;
દત્તા ગૌસુલ આઝમ નખીના દુસારા!

ફકરોના આકા, ગરીબોના વાહી;
ન ત્યાંથી ફરે કોઈ દાયેથી ખાલી.
કરાવે પુરી આશ હું છું સતતથી;
કે, મઠ્ઠન તથા છે તમે બાપ-માલી!

નિરાશમાં આશને ચમકાવનારા;
છે તમ ગૌસુલ આઝમ નખીના દુસારા!

ચંદ્ર શી દયા આજે બરબાદ આવી!
કરો મુસ્લિમોના તમ ઇમ્દદ આવી.
ન આપો તમે નો ગને દાદ આવી;
તો પકડીશ દાગન હું બગદાદ આવી!

ન છોડીશ તેને હું અપ મારા પ્યારા;
યહિ આમોશ, હસોન કરીશ હું તમારા!

“આમોશ” કુનિયાણી.

પૈગંબર (સલ્લ)ની પ્રારંભિક વાણી.

મીઠાના:-અબ્દુર્રહીમ 'સાદિક' સાહબ

[મોંઘ - અંતિમ નખીતા આશમન પહેલાં અરબ દેશ બહાણના અધિકારમાં સત્વરે એક ખુરને છેડી દબરે પૂજ્યો પરી રાખ્યા હતા. આગામી, કાપાકોપી, શાખ, જુવાર, નિષે વ્યવસ્થાર વચેરે દુધ કમો કરવાને દેવાયલા દલા. અલ્લાહે નખી સકળને ત્યાંરે પૈગંબર નવાજરા કરી ત્યારે આને તે હરીજા અજમાની મકકાનાસીએને સંમોધી ને માયાણુ સખે ઈસ્લામને પ્રચાર કર્યો તે અરે આલેખવામાં આવ્યો છે.]

હે મારી કૌમ ! હે અઝીઝે ! સાંભળો ! આ સકળ સૃષ્ટિને માલિક મારો તમારો ઉત્પન્નકર્તા એક પૂજ્ય અલ્લાહ છે, તે આદિ અનાદિ છે, જુઓ જગતની પ્રત્યેક તેણે પોતાની સંપૂર્ણ કુસ્સરત વડે દરતીમાં આણી છે

સાંભળો ! સાંભળો ! આ સૂર્ય, ચંદ્ર આકાશ ને પૃથ્વી તેના પ્રભાવ અને પ્રતિ સ્પર્શ ચિન્હો છે. તેજ આસાથી એકની ટીક કરે છે, તેજ ધરતીમાંથી આગારા તમારા સર્વે પ્રાણીઓ માટે જાતજાતના ફળો અને અનજ હામો છે. તેજ અનુભવેને પેદા કરે અને તેના નિર્માણ વખતે મારે છે. તે સૂર્યવાળી હોઇ દરેક વખતે આમારી સાથે હોય અને આગારા સર્વે કામોને નિરાળે છે. આમારી બંધી વાનેને સાંભળે છે. એટલુજ નહિ આગારા અંતરની વાનો અને વિચારો સુદાને સંપૂર્ણ રીતે જાણે છે. આદ. હું તમને હું કે તે કેવો છે. અઝીઝે ! તે એવો છે કે આ વિશ્વમાં તેના સમાન કોઇ વસ્તુ નથી ઉદાહરણ આપી શકાય. તે નિરાકાર છે, માટે તેના સિવાય અન્ય કોઇ મર્તિઓ અ પોતાનું માયુ ટેકતો નહિ.

સાંભળો ! સાંભળો ! હે વદાસાઓ ! તમાર મરનક તેવાજ આગળ નમવા પાત્ર જેણે તેન બાબુ. તેણે પોતાની સંપૂર્ણ કૃપા વડે તમને માનવ બનાવ્યા. નીકર જુઓ ઉત્પન્ન કરેલા દબરો પ્રકારના પશુઓ પશુ છે, જે બોલી શકતા નથી, પોતાનું કુપ વર્ણવી શકતા નથી તમો તેઓ પર પોતાના બેન્ને લદો છો, કોઇ પર સાર ચાઓ કોઈનું દુધ પીઓ છો, તે પગલિગાર સર્વ કરીમરો અને બનાવનારાઓ કરતાં અનિ કળાકાર અને રચાર છે. હે અઝીઝે ! તે ખુસાપાકી કરીમરીને સમજી અને વિચાર કારણ કે આ વર્ણિત વાતેમાં વિચારવતો માટે વર્ણુ અન કરવાનું છે.

બંધુઓ ! તમને શી રીતે સમજાવું આદ તમને ખબર નથી કે એક સમય આવી પહો છે, જે મિનાતે પુત્રી, પુત્રોને માતવિત્રી, મિત્રોને મિત્રોપી રિખુશ પડી ફિલાએરોના ફિલા. તથા તજાએના સણા તકો છિન્ન મિત્ર થઇ જશે. પરતુ ધન્ય તેઓને જેઓ કંઈ સમજવા અને જીવનની કદર કરી.

હે અઝીઝે ! તે સમયેન ધન-દોષન તમને જમાવી રોકશે ન જમાવણુ કરનાર ત કામ આવશે, અને ન પિતા તિતામહ ન બધ ભાંકુ ન કોઇ મિત્ર તમને રોહી શકશે. અને તમારી ફરણી સરી હશે, તો તમો ખુસમા. દરખામાં આનંદ પામશે. અને ત

કરણીની કદર કરી તેના બદલમાં ઘણું બેટ આપવામાં આવશે. કારણ કે ખુશાક સદાચારી અને તે દોસ્ત રાખે છે.

હે શોખા! જો તમારી આવયક્ષમતા સરી ન હશે તો ત્યાં ધણા દુખો વેદના પડશે. આજ ત્યાંની શિલા પણ સખત છે. પાણીઓ માટે જરૂરના સ્થાન છે પણ જ્યાં સદાચારી છે તેમના માટે સર્વોચ્ચ પાણીઓ છે. તે સર્વ જોવી હશે જ્યાં દૂધ અને મધની નીકો વહેતી હશે. સેવા ચાકરી માટે સંખ્યાબંધ દાસો અને દાસીઓ હશે. રહેવા માટે તેઓના મહેલો, હીરા, માણેક, નીલમ વગેરે વસ્તુઓ હશે. જાહે તેથી પણ અતિ કેષુ હશે. ધન્ય છે તે સમજાવવાને જોમણે ખુશાકા હુકમોને સાંભળી દિલથી માન્યા અને તેને પ્રાણથી પ્રિય ગણ્યા.

અંધુઓ! હું તમને માર્ગ નવા ધર્મ પ્રત્યે નોતરતો નથી. આ તો જેમ દરજામ ધર્મ છે અને મારાથી પહેલાં-છાંદોને માન્યો. તમે તેનો ઉપદેશ કર્યો. મૂસાએ તેનું શિક્ષણ આપ્યું અને ખુશાક પરિત્ર બદા ઈસા પણ તેમ દીના પુનિત પાકો બનાવતો પાછો ફર્યો. પરંતુ, અફસેસ કે નાદાનેએ તેમાં જાતજાતની ખરાબીઓનું મિશ્રણ કરી નાખ્યું. ખુશાક પરિત્ર સાચા ધર્મને કંઈને કંઈ બનાવી દીધું. આજ, કેવો અન્યથ કે ઈસુ મારીદને તેમના અનુયાયીઓ ખુશાકો પુત્ર દેરણી બેઠા.

અફસોસ ગાદીઓએ પણ એવીજ મદાન બૂલો કરી અને ખુશાક કેષુને પાત્ર મન્યા. ખુશાક સરકશી અને નાદરમાનેને ઝડીક કરે છે પણ હું ખુશાક હુકમથી તેમ બૂલોને સુધારવા આવ્યો છું, તો તમે ક્ષણપૂર્વક સાંભળો અને સમજો હે અજીઝો! જો જો તમે પણ એવી બૂલો કરી અને અન્ય કંઈ ન સગણ બેસના. હું તમારી માફ ખુશાકો બદા છું. મારાથી પહેલાં આવનાર પેગમ્બરોની જેવો છન્સાન છું. હું પણ તમારી માફ થામુ ફર છું, છુતું છું અને જાગુ છું. મને પણ વ્યાપિ પહેલે છે અને હું તેનો ઉપાય ફર છું.

અજીઝો! મારી અને તમારી વચ્ચે મત્ર એટલોજ તફાવત છે, કે હું તેનો મોકલેથી પ્રતિનિધિ અને ક્ષમક છું. તેના પરિત્ર સંદેશા જે મારી પસે વહી દારા આવે છે, તેને વધવટ વગર પૂર્ણ તમને સંબાળતું છું માટે ખૂશાક આપ્તા સાંભળો અને તો તન-મન, ધન બદે સર્વે સ્ત્રીને કરતાં અધિક પ્યાર કરો.

અંધુઓ! કેહાં પર અપાયાર સુખરો નહિ, કારણ કે અત્યાચારીનો અને પિનાશ થાય છે કેહાંના દુહો કરો નહિ કારણ કે દરજાની અતે દાંસી થાય છે કેહાંના માત્ર છેતર-પીડાથી કે અગત્યારે પચવી પાકો નહિ, એવો માત્ર ખાનારને અતે ઓકથું પડે છે.

અંધુઓ! ખુશાકે દરજા મોકલવાને કે સરકપને જોયો નથી. તે કેહાંના રૂપરંગને જોઈ તેને પ્યાર કરતો નથી. તે તો મત્ર દિશને જાહે દિશોગાહે તો વસ્તુઓને જોયો છે, જે તેનાથી કરી ખુશાકરસ્ત છન્સાન હુંદીને રખે છે.

હે અજીઝો! ખુશાકી આગળ નાના મોટા સર્વે જરાજર છે. પરંતુ તે પરદેશગારો અને ઇમાનવાળાઓને આજે છે, અને એમાં નેક અંદાઓ તેમ દરજામાં જઈ સ્થાન બેગવે છે તો અવસ્થ તમો પણ પરંકુશાકી પારણ કરી, તેના દરજામાં મકાન દરજાને પ્રાપ્ત કરો.

તોને ટીપીને પણ પાંસરા કરવાની નીતિ સમજી
માણસેનો તો જરૂર સાથે એવી છે. ગરમારી
કરવાયું કેઈની નીતિ પડ્યાવાળી નથી? એ
માટે તો હાથ પાડાની જરૂર છે! આજે કે
આજે એ પ્રચારનાં દલિવાર નથી! કેમ પણ
દીર્ઘદર્શી અને સમજી મુરસમાન આવી
વતોથી નામજાર થાય! અગેવતો શા માટે
આવી બાજોને ઉચ્ચતંત્ર ડાગવનો પ્રયત્ન
કરતા નથી?

જિજ્ઞાસા શિક્ષકો પણ વરસ થયાં જિજ્ઞા-
સાજ રહ્યા છે. પણ વરસ પહેલાં જો કોઈ હતો
તેજ દજી કાયમ રહ્યો છે. છેલ્લાં ૨૩ વરસથી
અરજીઓ, વિનવિઓ, અને આવીઓ કરી
કરીને થાકવા છતાં શિક્ષકોના અગત્યે બહેન
કાનો પર શાખનીજ ગરજ સારી છે! શિક્ષકોનો
પગાર ફેડ એટલો દફકો છે કે સમાજમાં તેનું
સ્થાન હંકજ દફકું બની ગયું છે. આજે તો
પટ્ટાવાગાઓની હાલત પર એ ગરીબ શિક્ષકો
કરતું સારી હશે! એમની દાદ કે કનિયા
કેમણે ન સાબળી ત્યારે ન છુટકે એમણે
'હડતાળ'નું અદિસક દલિવાર ઉગમ્યું છે.
૪૫૦૦૦ હમર શિક્ષકો હડતાળ પર ઉતરતાં
મુજબ ઇમાકાના ૧૫૦૦૦૦ બાળકોની કેળ-
વણી અટકી ગઈ છે. આમાં કમ ગોરાઓનાં
બાળકો અબણુ રહી જાનાં નથી કે સરકાર
પક્ષને ઉત્તરણ કરવની હોય? પણ જોનાં
બાળકોની કેળવણી થઈ ગઈ છે; તે મુજબ
ઈત્તાકાનાં ગલીઓ કા હડા માટલાં જેવાં બાળને
બેઠા છે. શિક્ષકોની વાજબી ગામણીને સંતોષા
માટે, અને હડતાળનો નીકાલ કાના માટે આમે
ગામ અને શહેરે શહેરમાં વિરોધ સભાઓ
બનાવી બેઠાએ અને કેળવણી ખાતાનાં સાત
હકાર ટોળાન સહોમનાં ટેજા પઃ વિરોધની
અરજીઓ અને તારોનો ઢગસો કરી દેવો બેઠાએ.

વાલીઓના વિરોધના વટોળ નાંક ઉઠે ત્યાં બુધી
હડતાળનું રહી પરિણામ આપાનું નથી.
સમજે આત્મર સુધાં તો ગિજ્ઞાની સામે
બેઠુંજ નથી; પણ હવે તો જુવે! પોતાના
બાળકોની કેળવણી માટે તો કંઈક વિચાર કર!
કેણુ કહે છે કે આપણો પ્રભાવ કેળવણી
છે? જો પ્રભાવ કેળવણી હોય તે પ્રથમક
કેળવણીના આપા હાંકલવ થાય!

મહાગુજરાત ગઝલ મંડળનું નામ મુજબ
રાતના આમ અને ખાસ વર્ગમાં ખૂબ ચર્ચા
રહ્યું છે. મઝરીથી મુગાતો વિદ્યાન વર્ગે પણ
હવે એના સમરબોમાં રસ લેતો થયો છે.
એનાં સંમેલનમાં સોદાના હુદયમાં સ્થાન
જમાવ્યું છે. તા ૩૧ મી માર્ચે એનાં મે
વંસ પૂર્ણ થાય છે. મે વરસમાં એણે ગામ
ઉપનંતની સાહિત્ય સેા બાળવી છે. સાથે
સાથે પોતાની સ્થિતિ પણ સદર બાળવી છે.
એની મઝલ સેવા માટે મે ગત છેજ નહિ.
અનેક સામયિકોએ તથા અનેક સાહિત્યકારોએ
એની સેવાને અંગતિઓ આપી છે. એના
કામનું સીધું પરિણામ મુજબ તને બેધું હેવ
તો ચેડીક ધીરજ રાખવી પડશે. ૧૯૮૧ની
મઝલ સમૃદ્ધિ ને એનું નવું પુસ્તક ચેડા
વખનામાં પ્રસિદ્ધ થશે એનાં નામમાં ઉત્તમ
ની દ્રષ્ટિ નાંક હોય; પણ મઝલોનું ઉત્તમ
ધેરજ અપલેટી શાકશે. મઝલકાને પર્વ
મઝલકૃતિઓને બેઠા. પોતાના બેઠામાં મઝલી
વધુવર અચૂરપણે આગમ થઈ રહી છે. એની
સાહિત્યકારોના વધુ ને વધુ સદકાર અને સાહિ-
ત્ય સંસકોની બાલી દુરાઓ સહિત દજી
આમળ વધારાની તમના સેલી રહી છે. ખુસ
એક કોઈકરોને વધુ શક્તિ અને તાંદુરતી
અર્થે.

મેહ દિલ

પીવા માટે

: કલ્પ :

ખોડું છું કેંક પાવવા માટે,
હારું છું કેંક છાવા માટે.
મારું ખસવું છે કાચગી વસવું,
હું નરું છું, તો છાવવા માટે.

હાસ્ય વેરું છું હું ખધા માટે,
છે રહન મારા ઝોકલા માટે.
માર્ગ મુજ કાંસરળખને ન પછી ?
વિન આરે છે વારવા માટે.
તું બસો ચઢને નિત બસો યાત્રે,
હું તો કહું છું તને બસા માટે.
જો ખુલ્લો ખાંચરે દરો દિશામાં,
ના ધીજે જા તું જોતવા માટે.

યત કાંજે નહોં તું, ઉપચારક !
દર્દ પામ્યો નથી દવા માટે.

આપ પપાળશો કરી દિલને,
દર્દ વંદારું છે એટલા માટે.

તરે માટેજ છે તું આવી જા,
જિંદગી કેં નથી કજી માટે.

એ ખમર કાદવા ન આવ્યા કેં,
આવ્યાં પશુ દાવા ખરખરા માટે.

પ્રાણને પુણ-પાપ કઈ મેકલ,
મૃત્યુ આવ્યું છે તેડવા માટે.

સાવ 'એકામ' ચઢ ગયો છું હું,
તોય તરસી રહ્યો પીવા માટે

—“એકામ”

હાય દિલ

વાત વાતે કાં વળ ખાય દિલ;
શું કરું તરે હવે શું ચાપ દિલ !
ચક્ર હશે કંઈ ભૂલ તારી જો વિચાર;
પ્રેમ ભેટો આમ ના ચર્ચાય દિલ.
જિંદગી બગડેતી મુખર્ગી જાય પશુ;
ભૂલ તારી જો તને સગળાય દિલ.
નાજ, નખરા, આંખબહાઓ જોધને;
કપ પર તું વ્યર્થ ના દસચાપ દિલ.
રોગનું છે રહ્યું ગુરસે ચવું;
જિંદગી એમાંજ વાંતી જાય દિલ.
રક્ત પાઈ આસને પેલી રહ્યું;
પશુ રમકડું આશનું કહેનાય દિલ.
બદ તુંને કેળી છે આવી રહી;
કેમ આજે ઉર્મીઓ ઉભરાય દિલ.
દિલ લઈને દાદ પશુ દેતા નથી;
હું પુકારું છું હમેશાં હાય દિલ.
પ્રેમ કયની સંભળી 'અસ્થિરા'ની,
પ્રેમીઓના પ્રેમપેલા ચાપ દિલ.

—“અસ્થિરા”

દિવ્ય તરંગો !

જીવનમાં સદા કૂચ-ગીનો માતો ફરું છું;
પશુ હરપળે હું દોકરોને ખાતો ફરું છું.
સંકટને વેડી જગ મહાં આસાઓને મહી;
મૃત્યુ વડે ઇવનને હું ટકરતો ફરું છું !

સુખ જોધને હું દિલ મહો ફૂમતો નથી;
હું તે વડે મનમાં કંઈ દુરખતો નથી.
જો કેમ પળે સુખની દવાનું ઝોકું—
આરે તો પ્રણય-ગીને હું માતો નથી !

—“ખામોશ”

મેાંધી મતા મારી

ગઈ કાઠની વાટે મદ-મજુનામાં નિશાં મારી;
રડી છપાર બોધ પ્રાતઃકાળે અવદશા મારી.
નથી સન્માન મારું રંગીબોની એ પરિપ્રમાં;
કે જેમાં વ્યક્ત થાતી અંતરે મેાંધી મતા મારી.
નિરંતર મમ અતે આહો મહો જીવન મુશ્કારીને;
રિરદ-ત્રસે વ્યતિત થાએ છે પ્યારી દર નિશા મારી.
નિરંતર એકમાં મનને વ્યતિત કરનાર છું સમજે !
કે કેમાં કષ્ટ વાદળથી છવાએલી છે પથ મારી.
મમન માતી થનારા પ્યારમાં મુજને જરી સદચર;
હરી લીધી છયારે કાલિમે રવનવના મારી.
નવનના તીર કીધું છું. છતાં કું ઉર નથી કરતે;
જમુમે, છે નિરંતર મીનથી જ્ઞાન-સતા મારી.
ઉઠો હે વૈદ-વિદ્વાનો જ્ઞમનમાં ડાળ કરનારા !
વિશ્વક્ષુ રોગ છે મારો, વિશ્વક્ષુ છે દવા મારી
મહીની કઈ કું જાચના નિરંદિન કચેરીમાં;
સુમનનાં જ્ઞમ સાથે છે વ્હાળી આ સુરા મારી.
પરીમત પુણ્ય સયે હો ! 'શમીમ' આ રમ ઉધાને;
યજ છે મું કું ? કાઠની રોધે અવદશા મારી.

—'શમીમ' ધોરાજી

મહાગુજરાત ગણસ મંડળ સુરતના ત્રીજા વર્ષની નવી મુદ્રણી
માટેની જનરલ સભા રવિવાર તા. ૩૨-૩-૪૬ ના રોજ સાંજે સાત વાગે
મી. મીનવ વાના મકાનમાં સજ્જામાં આવી છે. તેમાં દરેક સજ્જને હાજર
રહેવા નિર્મતી છે. બીજા વર્ષનો વર્ષિક હિસાબ પણ રજૂ થશે.

—'અમીન આઝાદ'

મંત્રી: ગ. મ. મ. મંડળ, સુરત.

સીરત ની સૂરત

રજુ કરનાર:- 'એકાદ'

[અનુમતે ઈસ્લામ કુંવારી (સદ્ગત) તરફથી યોગ્યતા યોગ્યતાના બદલામાં પ્રમુખ રચાયેલી જ. 'એકાદ' સાદબે રજુ કરેલ મનનીય. અને કદાચપૂર્ણ લાપણુ અને 'કારવા' ના વાંચકોની સેવામાં સાદર રજુ કરવામાં આવે છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે વાંચકોને એ રસદાયક અને બિઘડાયક થઈ પડશે. —તન્વી.]

આકામે નામદારના ચાહકો અને કુંવા દાહકો, બધાં મારી આજુબાજુ ઈકમતા દરિયાઓ દહેરી રહ્યા છે, નખીયે આધિક્ષકમતના સુખારક જીવનના અનુભૂતિઓ બિરાજી રહ્યા છે; તેમની વચ્ચેમાં મારા જેવા એક ટોક્ષામારને તકરીર મારે ફરજ પાડવી એ તો કોલસાના વહેપારી પાસેથી કાપડનો તાકો માગવા બરાબર છે. આખી નિંદગી જ જેણે દુન્યવી બાબત પર કલમ ચડાવી હોય, જેણે લોકોને છોલવાનો જ ધંધો કર્યો હોય એવા અસ્તર-ખાત-કલમધારી પાસેથી સીરત પર યોગ્ય સંધુનો સાંભળવા, એ એક કુંવાર પાસેથી હીરા મોતીની અપેક્ષા રાખવા બરાબર છે. જેનું જીવન-ઉલ્લાસ-પચ્ચીસ વરસથી છિદ્રે જ નેવાને ટેવાએલું છે તેની પાસેથી શુલ્કદર્શનની આશા શા મારે રખાય? છતાં આગ્રહ અને પ્રેમ એવી વસ્તુ છે, કે તે ન સુધરનારને પણ પરાણે સુધારી દે છે. પરેખર, તમારા પ્રેમે જ આ કાળી બાજુ રજુ કરનારને ઉત્તમ બાજુનો ઉપાસક બનાવ્યો છે, સાકીતરસો વરસથી મુસલમાનો પોતાના મહાન-પૈગંબર (સહ.)ના શુલ્કમાન કરતા આવ્યા છે, અને છેલ્લી પચ્ચીસીથી તો અન્ય બાહ્યમંથ કૌમના વિદ્વાનો પણ હઝરત મોહંમદ મુસ્તુફા (સહ.)ની સીરત

પર પોતાના કીમતી અભિપ્રાયો નહરમાં વ્યક્ત કરી રહ્યા છે. આજે પણ મુસ્લિમોની સાથે સાથે હિંદુ, પારસી, ખ્રિસ્તી વગેરે કોમોના વક્તાઓને આનંદ અપાયો હોત તો વધુ ઉચિત ગણાત, સેંકડો વરસો થયાં છતાં આપણો ભાવજુ પ્રેમ, અને બદલા પ્રેમ દિવસે વધતો જ નથી છે; પણ અગલના નામે તો મોટું મોટું છે. મુસલમાનો જાગ્યા છે અને ખૂબ જાગ્યા છે. ખીનખીની જેમ ખૂબ આગળ પણ વધી ગયા છે અને તે એટલા બધા આગળ વધી ગયા છે કે હવે પુનઃ સાકી તેરસો વરસ એમને પાછળ દટાડવાનો સમય આવી સાચો છે. કારણ કે મહંમદ અકબર ઈસલામાદીના કોલ પ્રમાણે.

“કાળીકીયત તો બગડે ગઈ મારા અસ્લાહ; મમર અફસોસ યેહી હય કે-મુસલમાં ન-રહે!”

“મુસ્લિમ હય મમર ખાત નખીકી નહિ મુન્તા,” બજા હય મમર અપને વક્ષીકી નહિ મુન્તા, દાં આપ ને ફરમાયે” તો સખ હૈં હમા તનજોશ; આપરામે અબ તો કાઈ ફિસીકા નહિ મુન્તા!

“નજુબતકા હમાના ઔર યા અબ ઔર મુરશુદ હય; વહાં સીનેમે કરઆં યા વહાં સીનેમે બિરફદ હય!”

મહંમદ અદામા ઇકબાલ પણ પુછે છે કે; “યું” તો સેયરલી હો, મિર્જાલી હો, અફઘાનલી હો, સુય બવાબો કે હરીકતમે મુસલમાન બી હો!”

એટલે કે આપણે મુસલમાન છીએ કે કેમ એ પણ શંકાની વાત છે. અને તે ખરી જ વાત છે કે કરબલાના મેદાનમાં ૭૨ મુસલમાનો લાખો વિરોધીઓ સામે ઉભા ત્યારે ઈસ્લામ બધામાં ન હતો, જો એકાદમાં ત્રણ હજાર મુસલમાનો એક લાખ વીસ હજાર રમીયોના મુકાબલામાં ઉભા હતા ત્યારે ઈસ્લામ બધામાં ન હતો અને આજે બગતમાં ૪૦

કરોઃ ઉપર મુસલમાનો દયાત છે છતાં ઇસ્લામ બધમાં છે! ઇસ્લામ તો કદી બધમાં હોઇ શકેજ નહિ! હા, આપણા જેવા નામના મુસલમાનો બધમાં હોઇ શકે! દત્તરત ઉપર ફારક (રદીઁ) અને દેરે કરોર દત્તરત અલી (કર૦)ના વારસદારો બધમાં હોઇ શકેજ નહિ! વીર હમઝા (રદીઁ) અને વીર ખાલિદ બિન વલીદ (રદી.)ના વારસદારો બધમાં હોઇ શકેજ નહિ! ગાત્રી સલાહુદીન, ગાત્રી મદમુદ મઝનવી, ગાત્રી મુદમદ બિન કાસિમ, ગાત્રી અદમદયાદ અબ્દુલ્લી અને ગાત્રી દીપુતી ઔલાદ આવી નિર્માલ્ય અને પછી હોઇ શકેજ નહિ! મુસલમાનો પોતાના બધ્ય જૂતકાળને જૂલી શકે એમ નથીજ. "

હમારી શાન વિશ્વકે દરો-લીવારસે પુછા,
હમારી આલ કાશુરીનકે મીનારસે પુછા,
હમારા અદલ અકબરકે બરે દરબારસે પુછા,
હમારા કોર આલમનીરજી તલવારસે પુછા!"

અને પછી " ઇસ્લામ બધમાં છે! ઇસ્લામ ખતરેમે' હંપી"ની ખાંચ પોકારે. શીરના બુઝ્યાંએને મોટે સિઆળવાં જેવા ચપ્પે શોભતા નથી! હાપ, અફસોસ પશુ આ શેર એટલે વાધ તે અસલ વાધ નહિ પશુ 'મોદરમના વાધ' બની ગયા છે! મુસલમાન દર પોર થયા નહિ પશુ મુસલમાની દર કિતાલ જરર થઇ છે! કુર્આનના પદનારા આજે અસંખ્ય છે હાફિઝ, કારીઓ અને મોશ્વીઓના આજે આપણામાં તોરો નથી, છતાં આજેય આપણે ચરિત્રનેતા ઇમામ દુઆમાં શું મોગે છે; તે સમજ્યા વિનાજ 'આમીન! આમીન!' ઠાકીએ છીએ. આપણે સમજી એકા છીએ કે વાઅઝ થઇ રહ્યા પછી મોશ્વીજ હાથ ઉઠાવે કે નમાઝ પુરી થયા પછી ઇમામ હાથ ઉઠાવીને દુઆ મોગે ત્યારે આંખો, મોંચીનેજ 'આમીન! આમીન! સુમ્મા આમીન!' પઢવું.

મને એક પ્રસંગ યાદ આવ્યો. સુરત જેવા શહેરના એક જાળીના મુસ્લિમ લતામાં એક મોશ્વી સાહેબ વાઅઝ ખાત્ર કરીને હવે છેલ્લી દુઆ કરતા હતા. યાને કે રશરર પારસલ તેવાર કર્યા પછી તેની ઉપર લાખતો સિકો લમાવતા હતા કે એ દુઆ એકકસ રથજે પઢેંચી જાય! દુઆની શરઆતના ચપ્પે આ પ્રમાણે હતા " યા ખુદા મુસલમાન બહોલ હમઝોર હોતે જાતે હંપી" તો કે 'આમીન.' "બહોલ ઝર્જુલ ઇમાન હોતે જાને હંપી" તો કે 'આમીન.' "મુસલમાન નામકેરી મુસલમાન રહે હંપી" તો કે 'આમીન.' એટલે કે જ્યાં મોશ્વી સાહેબ જરાક અટકે ને હમ થયે કે સાંબળનાર: 'આમીન' કહે. આમીન કહેવાનો મોઢો છે કે નહિ તે વિચારે પશુ નહિ! એવું એકજ કારણ છે કે આપણે કુર્આનેને ફક્ત પોપટની જેમ પઢી ગયા છે. અર્થ કે ખાત્ર જરાય સમજતા નથી!

આપણામાં સામાન્ય માન્યતા છે કે મરતી વખતે સૂરએ યાસીન પઢાવાય છે, હોફેજ છે મુસ્લાંજ આપીને સૂરએ યાસીન પઢે છે, તો પેલો મોરો માણસ મનથી ધારીજ લે છે કે 'હવે આપણા ખાર વાગી જવાના છે!' એક વખતે એક ઇમામે નમાઝમાં સૂરએ યાસીન પઢી તો પાછળ એક મુકતદી મુઝાં ખાઇને બેમાન થઇને પડ્યો! 'તે જાણે કે હું હવે મરી જઈશ!' આવી છે 'આપણી માન્યતાઓ. આટલો બધો તાલીમી પ્રચાર થયા પછી, લાખો વાઅઝો અને સેંકડો પીમુ-નખીના જલ્સા થયા પછી પશુ આપણે હતા તેના તે રહ્યા છે!

હજી સવા પાંચ રૂપિયાના ફાતેહા પઢીને ખૂંચળામાં બરી દેનાર પીરો આપણને બર-માત્રી રહ્યા છે. હજીય મકકાર મોશ્વીઓ અને

ટોંગી લીકરો આપણને બનાવી શકે છે ! એનું એકજ કારણ છે અને તે ઇકબાલના શબ્દોમાં કહીએ તો;

“ઉરજી ઉમ્મતજી સલામત તો કોઈ હુમમે” નહિ; મયન્ને ઈસ્લામજી હોતી હય વેહ ઇસમુમે નહિ.”

‘કહખમે’ સોઝ નહિ રહમે’ એવસાસ નહિ; કુશ્વળી પયગામે મોહમદજા હુમે પાસ નહિ !

જોના કદમેઃ જમાનથી પડો છો તેને દિલમાં વસાવતા નથી, ઇસ્લામી કદચરની મોટી મોટી વાંતો કરો છો; પણ ઇસ્લામી કદચરને બદલે ફિરંગી કદચરને અપનાવી રહ્યા છે. મહંમ અકબરે ખરજ કહ્યું છે કે:

“વાજતા કમ હો ગયા ઈસ્લામકે કાનૂનસે; હબ મઈ આબિર મુસલમાની પેચી પતલૂનસે !”

‘સિબાશો, ઈત્તેહાદો હૌં વ ગેરત એક હુમમે; નઈ તેહઝીખકા પેદ પેર હય યાચ કે મટકા હય ?’

‘પ્રેફિટ ડે’ ઉજવવા છે, સિરતુનનખી પર તકરીરો કરાવવી છે પણ નખીની સન્નત પર કોઈને આલવું નથી !

ખેર ! ખુદા મને અને તમને બધાપને નેક તીફિક અતા કરે !

માયા કરતાં પાષણી વધુ મોટી અને બારે યજ ગણ છે, છતાંય છે ફેંકી દેવા જેવીવ નથી એમ તો આપને ખાતરી થશે. કારણ કે આજે તમે નખીના કેવાકે આહક છો અને ખુદાના કેટલા આહક છો તે કોઈ પુછતું નથી. અકબરના શબ્દોમાં કહીએ તો:

“નહિ હય ઈસ્તી પુરસિસ ઉલ્લેએ અહાદ કિલ્તી હયોં પેહી સબ પુછતે હે” આપણી તનખાદ કિલ્તી હય ?”

આવાં માયાંબારે જમાનામાં માયા કરતાં પાષણી મોટી હોય એ બનવા ભેગ છે.

આ પવિત્ર રબીઉલ અવ્વલ માસમાં તમે જે કંઈ કરો છો, અને વિશાદત શરીફના શુભ પ્રસંગની યાદમાં જે ખુશાલી ઉજવો છો, તેની સાથે સાથે કંઈક માતમનો પણ માસ થાય છે. એનું કારણ એ છે કે આપણા મહાન પૈગંબર હઝરત મોહમદ મુસ્તુફા (સલ.)ને જન્મ થાને વિશાદત અને વિસાલ પણ આ જાર દિવસની અંદરજ થયો છે. આ માસમાં ખુદાના તે મહાન પૈગંબરનો જન્મ થયો છે કે જેમણે પોતાનું સર્વસ્વ આપણને અર્પણ કર્યું છે. આપણા માટેજ જેમણે પોતાનું જીવન ફના કરી આપણને હેવાનમાંથી ઇન્સાન બનાવ્યા; તે વાતની ખુશાલી કિત્તવવી વાજબી છે. પણ એમણે આપેલું તે સર્વસ્વ આપણે ખોઈ બેઠા છે. આપણા ઉપર રાખેલો બરેસો આપણે ગુમાવી બેઠા છીએ, એ માટે માતમ કરવી જરૂરી છે !

તમે તમારાં ધરોને મજસિસોથી આબાદ કરો છો; પણ કદી દિલની શુદ્ધતા દર્શન કર્યું છે ? આપણા તે મહાન પૈગંબરે કોહોદિસની શુદ્ધમાંથી જે કંઈ મેળવીને આપણને અર્પણ કર્યું તે આપણે બેખબરીથી ખોઈ દીધું છે. આપણા દિલના અધારોને દૂર કરવા આપણે કંઈ પ્રયત્ન કર્યો નથી. શરીરનો મેલ ધોવા તો સનવાહટ સોપ વાપરો છો પણ મનનો મેલ ધોવા કેમ પ્રયત્ન કરતા નથી ?

રબીઉલ અવ્વલની યાદ આપણા માટે ખુશીનો સંદેશ એટલા માટે છે કે આ માસમાં ખુદા તરફથી તેનો ખાસ ખાદે જમાત માટે રહમત બનીને આવ્યો; જેનાં મુખારક પંગમાંથી જમાતની તમામ ભુરાહમો નજ-બજ થઈ ગયા. ઝુલમ, ફિસાદ અને પાપોની અધારી

ઘટા દુર થઈ, કુસંપ ગટથો, વરમોની તડો સંપાઈ ગઈ, છન્સાની બાઈચારા અને એકતાએ દુરમની તથા ઝેર-વેરનો, દૈવ-કસેરનો જડ-મૂળથી નાશ કર્યો. અને કુદ તથા ગુમરાલીની જગ્યાએ -વાવનું રાજ સ્થપાય ગયું.

પરંતુ એ સુખનું સ્વપ્ન હતી મધુ અને દુન્યા પાછી દુન્યા બની ગઈ. છન્સખી મુરમો અને અનીલિનો અધિકાર, પાછો ખુદાઈ પ્રકાશને ઝાંખો કરવા ચોમેર ફરી વળ્યો. સત્યની આખાદ ખેતી જૂઠ્ઠાના ઝંઝવાતથી ઉજ્જડ થઈ ગઈ. મનુષ્યોના બાટકેલા ટોળાનું કોઈ માર્ગ-દર્શક ન રહ્યું. રક્ષકોના બસક બની ગયા, ખુદાની ખાસ જમીન બીજાઓને મોપાઈ ગઈ. અને હક્કનો કસેરો પૃથ્વી પરથી મટી ગયો. "ઝહરેલ ફેસારો ફેલ ખરે" વલ ખાડ, બેમા કસખત અમ્ય દિનનાસ." અર્થાત પૃથ્વીની સપાટી ઉપર જમીન અને સમુદ્ર બનેમાં છન્સાનોએ ઉપજ કરેલ ચારતથી ફસાદ પથરાઈ ગયો. રખીઓને અર્ધજાન્યાર ઉડે વસંત છે. આ રખીકેલ અન્નલ માસ, આપણા માટે ખુદીની બદાર માત્ર એટલા માટે હતી કે એ માસમાં દુન્યાની ગુમરાલીની પાનખર પડ્યાઈ ગઈ અને કલમએ હક્કની 'મોસમે રખીઅ' વાને સત્તી મજદખી વસતનાં દર્શન થયાં. પણ આજે તો એ હરસામની વાલીની વસંતમાં ઝાંખરાંનાં દર્શન થઈ રહ્યાં છે. આજે હરે મીલાદને પ્રસંગે તમે જરા તમારા દિલની ખાતાવહીમાં જમા ઉધારનું પાસું તપાસી જુવો. જે હમાનની મૂડી તમને સોંપવામાં આવી હતી, જે શ્રદ્ધાની દીલત તમને અમાનત તરીકે આપાઈ હતી તે ક્યાં ગઈ? ઝિંદગીની રૂઢ જે તમારામાં કુંકવામાં આવી હતી તે ક્યાં ગઈ? અરે! તમારો રિઝવે કરાવેલો ખુદા, ખુદ તમારાથી આજે કેમ ફડી ગયો! શું રખીકેલ અન્નલમાં

આવનાર તે મહાન પેગંબર તમને ખુદાનો વાવદો પહેંચાડ્યો નથી કે "ઈઝત માત તમારેજ માટે છે અને પૃથ્વી ઉપર એ દીલતનો બીજો કોઈ વારસ નથી!" "ઈઝત ઈઝમતા, સિદ્ધાહિ વલે રસુલેહી, વલિલ મોમિનીન, વસા કિન્નલ મુનાફેહીના લા થઅદમૂન." એટલે કે 'ઈઝત અશ્વાદને માટે અને તેના રસુલને માટે અને મોમિનોના માટે છે. પરંતુ જેના દિલ નિફાકથી ગુમ થયાં છે તેઓ એ મિનાથી અંગળુ છે.

ફરી પાછો કેવો પાટો આપ્યો? તમારથી છઝઝને મ્હોટ ફેરવી લીધું અને ઝિઝત તમારી ઉપર સવાર થઈ ગઈ. શું "વકાના હક્કન અલમના નસરલ મોમિનીન" અર્થાત મુસલમાનોને ફતેદ-બખ્શવી અને મદદ કરવી અમને જરૂરી છે. એ ખુદાઈ સદેહ તમને પહેંચાડવામાં ન્હોતો આપ્યો? ખુદા તો ચોતાના વચનમાં દદ રચો છે; પણ તમે ખુદા સાથે કરેલો વાવદો પાખ્યો નથી; તેનું એ પરિણામ છે! તમેજ તેની સાથે એવફાઈ કરી, ખુદાના 'પવિત્ર સંજોધ'ને, ગરહત અને ખુરાં કામેમાં પડી ને ડી નાખ્યો. ખુદાની ખંડગીને ત્યાગી નફસની બંદગી કરવા લાગ્યા, ખુદાના બંદ મટી વાસનાના શુભામ બન્યા.

"ઝાલેહા એ અન્નલ લાહી, લમયકે ઝોગરચેરન નેઅમતા અનઅમહી, અલા કવમીન હતા યોગરચેહ, મા'એ અન ફાસેલેમ, વ અન્નહલાહી સમીહિત અલીમ." ખુદા હકી કોઈ કીમને આપવામાં આવેલી નેઅમતથી ચદરમ કરતો નથી; ન્યાં સુધી તે કોમ પોતે પોતામાં ફેરફાર કરે નહિ. અરેઅર, અદલાદ સાંભળનાર અને બળુનાર છે. હમણા પણ ખુદા તમારા જ માટે છે; પણ ચરત એ છે કે તમે પણ ખુદાને મારેજ, ખીનઓના મટી ખુદાના

મધ જાઓ.

“ઈન તનસોફ્ફલાહા યનસોરકુમ,
વ યરાખિત અકલામકુમ.” એટલે કે જો
તમે ખુદના કલમએ હકકની મદદ કરશે તો
અલ્લાહ મધુ તમારી મદદ કરશે. અને
તમારામાં દુકતા પેદા કરશે. અલ્લાહને ‘હાઝર
નાઝર’ જાણીને કોઈમાં ધડાધડ જુદા બોલનારા
આપણા બિરાદરો આથી કંઈ ધડો લેશે કે ?
આપણા કાનનીયા બિરાદરો ધણી બાજતમાં
સરહદના તાવફાવાળાથી મળતા આવે છે.
કદમાં, દેખાવમાં, બદાદુરીમાં, નેદાલતમાં,
અંદર અંદર બાધ બાધની ખૂનામરડી
કરવામાં, મહેમાનદારીમાં નગેરે ધણી બાજતમાં
તો સરખા છીએ; પણ દુન્યાના વિશેષ
લેખમાં પડવાથી આપણે ઇમાનની દૃષ્ટિએ
કમજોર બની ગયા છીએ; ત્યારે સરહદી
બિરાદરો આપણા કરતાં ઇમાનમાં ઘણા
મજબૂત રહ્યા છે બિયરલી નિકોલસ નામે
એક ગોરા લેખકે હાલમાંજ હિંદ વિષે એક
પુસ્તક લખ્યું છે; તેમાં હિંદની બારે વગોવણી
કરી છે; પણ સરહદના પઠાણેના ઇમાનની
ખૂબ તારીફ કરી છે. પઠાણુ બચ્ચો એટલો
સચ્ચો હોય છે કે જો તે સરકારી નોકરીમાં
હોય છે તો ઉપરી અધિકારી માસે રત્ન
માગે છે કે; “હાજી માણસનું મારે ખૂન
કરવું છે માટે મારી પેદર દિવસની દુકકની
રત્ન મંજૂર કરો.” કેટલું બધુંકર છતાં સાચું
ઉદાહરણ? ખૂન કરવા રત્ન માગે અને તેના
મરિયામની દરકાર પણ ન રાખે! આપણે
તો આંકુરેકના નંબર લગભગતાં પકડાઈ જઈએ
કે દારૂ વેચતાં પકડાઈ જઈએ તો એક નહિ
હજાર વાર જૂઠું બોલીએ. જુમાર દરામ, ચરામ
દરામ, છતાં શીયાના શીયા કોચી જવાય
છે, અને ચરાખનો ખાનગી વહેવાર પણ
ધાય છે! અફસોસ કે જીવતાં ઝમઝમ અને

મર્યા પછી આપણે કૌસર પીવાની તમના
રાખનાર મુસ્લિમો શું કરી રહ્યા છે ?

અફસોસ કે ખુદની વેહવાનીયતના ઠેક-
દારો, બીજાઓની મૂર્તિપૂજને તિરસ્કારનારાઓ
કામળાને કામડાંનાં તાબૂતની પૂજા કરે છે,
નઃપીર હોય તેની કબર પર લીલો ગિલાફ
ચઢાવી પીર ઠેરવી તેની પૂજા કરે છે અને
ઉર્સ કરી મેળા ભરી જુમારને આમનજ
આપે છે, સવાબે દારૂન હાસિલ કરવા રોડો
નચાવે છે! આકાએ નામદારના નામ લેનારા,
ખુદની વેહવાનીયતના સાચા લયદાઈના આ
રંગદંડ છે? દુન્યા એ રંગદંડ નેહીને દંડ
મધ મધ છે! બીજાનાં આગણાં લાજવાની
મજી વાત કરો પહેલાં પેતાલું પર સાફ કરો.

તમે મોલાદના જલ્સાઓ થોળી છો,
આકાએ નામદારની રાના, રીફત, અને નાંતના
ગાણાં ગાઓ છો; મધુ મુસલિમ એ વાદ
આપણું નથી કે તમારી જીમ જોની વાદ માટે
મોઠા મોઠા દાવા કરે છે; તે દાવાને તમેજ
અમલથી જુદા માડો છો! તેનું આગમન તો
જમતમાં એટલા માટે થયું હતું કે એક
માણસને બીજા માણસની બંદગીથી રોકવો,
અને અલ્લાહની બંદગીના શીધા માર્ગે ચલાવવો.
મોંમીન ન તો કોઈ બાદશાહની મુલાખી માટે
છે, ન કોઈ મરુબની સકિત આગળ નખી
જવા માટે છે. બંદક તેના શિરને ઝુકવા માટે
એકજ મોખટ અને તેના હિલને ઝુકવા માટે
એકજ છત્ર છે. તેના મોઢા માટે એકજ બેડી,
અને તેની ગરદન માટે એકજ ઇતાઅતનો
તોક છે! અલ્લાહ સિવાય મુસ્લિમ બીજા
કોઈથી ડરી ચકતો નથી. પણ આજે તો
અલ્લાહના કામ માટે આંખ આડા કાન કરી,
નખીના હરમાનને મજવામાં પાલી, અમલદાર
બોલાવે તો દોડ્યા જાય છે! મરહૂમ તો જાણે
મરિયાદના મુલ્કોઓ માટેજ ગિરો રખાયો

હોઈ, મોઢા માણસો મોઢાઈ ચેળવપણ, દુનવી
શાન દેખાડવા, ખિતાબરૂપિ સંપત્તિના અજન્ન
ખની સરકારની દેવડી પર મંડતકે બુકાવે છે.
અકબરના કહેવા પ્રમાણે સૈયની નરકટાઈ તો
જુલો :

“દિલેરી સિખાતે હય હમકે ચે કેહકર;
જહાનમસે રતના બદી ખુશ્તિલી હય !”
વાહરે તમારી દીલેરી અને વાહરે તમ રી હિંમત?
તે હિંમતની કીંમતને અહીં નહિ ત્યા થશે !

આગેવાનોને બરવાડ, અને અનુસરનારા-
ઓને ઘેટાંની ઉપમા આપું છું. જ્યાં
આગેવાનોજ ધર્મથી કેરા હોય; ત્યાં અનુસર-
નારાઓની તો વાતજ થી કરવી ? જગતના
બધાજ મઝહબો પૂર્વથીજ પ્રગટયા છે; છતાં
આજે તો એ હાલત છે કે ધર્મ પશુ ધીરાણ
પટે મુરોષ અમેરિકાથી આપાત થઈ રહ્યો છે.
આજની હાલતનું વધુ તો શું વર્ણન કરે ?

“આખી ઝઈ મરિચકથી કાઉન્સિલમાં મુસલમાની,
ચિલાલચેથી નારી હોલકમાં ગયા જ્ઞાની,
ધાંધલમાં પડીને સી જ્ઞાની થવા અજ્ઞાની;
બેનું નથી સલામત ત્યા ખુદિ રહે માની ?”

‘નારએ તકમીર’ તો કે ‘અલ્લ હો અકબર !’
કહેવરાવીને બકાવનારા આપણા આગેવાનોની
આંતરની અમિલાપા બાજો છે ! ન જાણતા
હોય તો સાંભળો ?

“કૌમકે ગમમે ડિનર ખાતે હેં દુકામ કે સાથ;
રંજ લીડરકે બહોત હય મજર આરામકે સાથ !”

દિલ્લમાં તો કૌમની ચિંતા છે; છતાં
અમલદારોની સાથે ડિનર પાર્ટીઓ અને
એટહેનમાં પેટની પૂજા થાય છે ! લીડરના
મનની વાત કહું ?

“અન્ય આવે રોઝના પકવાન બસ મુજને મળે,
દેશ દરિયામાં પડે મારી અબિલાયા ફળે,
જો બધે મરકે કહે ‘બેકાર’ હો’ શોં પર મને;
રોજ સાહેબને નમું હું તોજ મુજને કળ વળે !”

“હું ખિતાબો કાજ દરદમ થાઉં છું ઉપર તમે,
રોજ છપામાં છપાઈ નામ મારું નીડો.
હું અણું ના સાહેબોની બજિયા નિશાનિ કહી;
અજણ હોયે તો બહે નિજરયાનથી મેં ચલે !”

હું લીડરની વાત કરું છું, તેથી કાઈ
બકાઈ ન જાય. જનામ નિન્નાહ તો એકઠો
છે, એ એકઠા સિવાયનાં પેલાં બીજાં ખિતાબ-
ધારી ધીંકાંઓ છે; તેમની હું વાત કરું છું !
જે તેમને ખિતાબ મૂકી દેવાનું કહેવામાં
આવે તો લીડરને જ મૂકા દે ! તેમની બંને
તરફ વાગતી દોલક જેવી બનોદયા હું શું
વર્ણવું ?

‘વફા સનમની ને મિતોની મહેર આહું છું,
અને બસ આઠ પ્રહર લીલા મહેર આહું છું’
બેઝ દંક પેટ બરી ધારવા સાર ‘બેકાર’ !
બસ ફક્ત એક હું આરામ ચેર આહું છું !”
એવી એ આપણા નામના લીડરની હાલત છે.

ખંડીને માટે એકને બદલે અનેક ખુદ પેદા કર્યાં તેનું આ પરિણામ છે. આ રમીકા. અવલ માસ ઇન્સાનની આજ્ઞાદીને પેદા થવાનો મહીનો છે, અને શુદ્ધાત્મની ગૌતની બહાર યાદગાર છે. એ માસગાંજ કલેમએ હક્ક સજીવન થયો અને એમાંજ કુદની લાંબતથી પૃથ્વીને નખત મળી. આજે તો આપણે એક શુદ્ધાત્મના ટોળાસમાન છીએ. નક્કસની શુદ્ધાત્મ, વાસનાની શુદ્ધાત્મ, પૈસની શુદ્ધાત્મ, અરે! અશ્વાહ સિવાયની ખીજ બીધી વસ્તુઓની શુદ્ધાત્મ આપણે સ્વીકારી લીધી, અને પછી પેદા પીપળાને પુલ્કનારાઓ તરફ સૂર્યને નમનારાઓ તરફ, પથ્થર પર માથું અક્ષળનારાઓ તરફ હસવાનો આપણને શો અધિકાર છે? કલ્પની પૂજા કરતાં કરતાં આપણે હાલતી ચાલતી કંપ્રો જેવા રહી ગયા છીએ. ન તો તમારામાં તે શક્તિ છે ન તો મહંમદી રહ છે! જગતના માર્ગમાં રોડાંની સમાન તમે અટવાઈ રહ્યા છો. 'હરચે હસનહ'થી મોઢું ફેરવી લઇ, ઉટ્ટા પયે પિયરનારાઓ પેતાના ઘરમાં હીજ માર્ટર્સની રોકાડોમાં શોખથી સાંભળી રહ્યા છે કે;

“હમસે બચ કરકે જગત કિયર નએગી?”

ત્યો જાણે એજાણે જગતનો ટેકો લઇ લીધા છે! ચાલો હજી એવ સારું છે કે આમોફિન અને રેડીઓવાળા આપણાં અંતરેને પામી જઇને કુર્બાન પવાનીનાં તો પ્રોત્સાહ પણ રાખતા થયા છે. બીક છે રેડીઓ ને

આમોફિનદારા પણ આપણી મુસલમાની તો જળવાઈ રહે છે! યાદ રહે કે ‘પુરા કાગડાને જોતો નથી પણ તેની અંદરના ઝવેરાતને જુવે છે તમે જાણે મોટેથી કશો પડે; પણ અંતરમાં નખીની ઉલટનો છરિએ ન હોય તો એ બધું નકામું છે, ખેર! પુરા આપણને તેના નખીની તામેદારી કરવાની નેક તીક્ષ્ણ અતા કરે અને વિશ્વાદનો ખરો અર્થ સમજવાની શક્તિ અર્પે.

‘બુખારી’ ‘મુસ્લિમ’માં હદીસ થરીફ છે કે “ખરો અને પુરા મુસલમાન તેજ છે કે જેની જીભ અને હાથથી મુસલમાનો બચેલા રહે.” “એક મુસલમાન ખીજ મુસલમાનો બાઇ છે, ને તેના ઉપર કુદમ કરે નહિ.” આ પુરા આપણા પૈગંબર સાહેબે પેતાની જગાન મુઆરકથી ફરમાવ્યું છે; પણ આપણે તો એક વેંતની એટલી માટે, એતરના સેકા માટે, કે ભેંસના ખીજા માટે લડી મરીએ છીએ.

રશ્વિસ્લાહે (સ.લ.) ફરમાવ્યું છે કે “કુસ્તીમાં પછાડે તે પહેલવાન નથી; પણ ખરો પહેલવાન તો તે છે કે જે કાઢ વેળા મોડાના છદ્મ પર કાબૂ રાખે. એક વખતે આ હજરતને કહેવામાં આવ્યું કે “યા રશ્વિસ્લાહ! મુશરિકાને માટે બદ્દુઆ કરો. તો આપે ફરમાવ્યું કે હું બદ્દુઆ કરનાર બનીને આવ્યો નથી; પણ રદમત બનીને આવ્યો છું.” એજ પ્રમાણે હરેક મુસલમાન જગત માટે રહેમત બનીને રહે રહેમત બનીને નહિ! “વમા તોફીદી ઇશ્લાહિયિસ્લાહ!”

યુવકને.....!

અનુકૂળ ઋતુનો સહકાર સાધી
તે અવરોધના સપળા પરીઓન્કાડી
જરા આંખ ખોલીને જો એ સુભાગી
યુવાની ઉડી આજ વળખાઈ પાછી

એ, ગૌરવ બરી નવ તકે તું જતી કર !
જગત માંહે કાંતીની યુગ ગાજતી કર !

બલાકનો જગ માટે પૈગમ લખને
પુરાણ સદંતર તું તરછોડી દબને
તું નિજ કૌમતો સાચો સેવક થઇને
અલીપાન પથે તુ દોડી જઇને

હાં અપ, નવ જવાં ધોર નિંદ્રા તજીને !
અમલ કેરા રાજ્યગાર દિલથી સજીને !

પડ્યા લીડરો અહીં ધરેરાનમહીં જ્યાં
કવિ કૌમતો પડ્યા રેરાનમહીં જ્યાં
યુવાનો પડ્યા રૂપ-દર્શનમહીં જ્યાં
જીવન આવી પડ્યા છે રેરાનમહીં જ્યાં

પછી કૌમતી કેથુ નીકાને તારે;
પછી કેથુ એઓથી એને ઉમારે.

અખર છે દયા શું થઈ ગાંધિલેની
તેનમંરદ, હિરચ્ચીન સમ સંગદિલેની
સ્ત્રી નવ નિયાતી કે એ જાહિલેની
નસીકત લે જોઈ દયા મેલદિલેની

યુવાનીની જોદર તું ચમકાવતો હા !
અમલથી એક આલમને શોભાવતો હા !

—‘યુન્નિય’ (કંઠારીખા)

“કિનારો કરું છું.”

પુરાણથી બચવા વિચારો કરું છું.
સુધરવા પ્રયત્નો કરારો કરું છું.

પછી કામ કેઈ નહારો કરું છું,
ફરી એનો અફસેસ ધારો કરું છું.

જતાં એખર એજ દંસાન છું કે,
અપમતાના પથે ધસારો કરું છું.

હું સમજું છું સમજીને બૂલો કરું છું,
અને સાથે દુઃખને ધસારો કરું છું.

નિરોગીપણું ક્યાંથી આવે શરીર,
સંયમતા તજી રોગચારો કરું છું.

કરું છું ધણા પાપ હું જાના જાના,
અને રાજ્યપણનો ભવારો કરું છું.

જીવનમાં મળ શું, એ જીવન ટપા છે,
જો નિશ્ચિન બહીમાં વધારો કરું છું.

કસમ છે સંયમ દિલને ‘યુન્નિય’ ફરી તું,
કહી દે બહીથી કિનારો કરું છું.

—‘યુન્નિય’ જેતપુરી.

મહાન શાહરે

‘ફાતિ’, ‘હાજી’, ‘સીમાબ’

‘સાહિબ’ અને ‘સાહિબ’

‘સાહિબ’ દહેલવી સાહિબ:—નવાબ સિરાજુદ્દીન અદમદખાં નામ-અબૂ મુઅઝઝમ ખિતાબ-‘સાહિબ’ ઉપનામ-૨ શબ્દોસંહિતરી સન ૧૨૮૧ ઇ. સ. ૧૮૬૮માં પૈદા થયા. તેમની પૈત્રીશ વખતે મિર્જા ‘ગાલિબ’ ફરસીમાં કત્યાત લખ્યા છે. જે તેમની અભિવ્યંતી ઉજવળતા બતાવે છે. નવાબ મિર્જા સાહજુદ્દીન અદમદખાં ‘સાહિબ’ના ત્રીજા પુત્ર-સોહાબના જન્મીરહાર. નવાબ જિયાઉદ્દીન અદમદખાં ‘નૈયર’ના પૌત્ર થાય છે. તેમની વંશાયણી બેતાં મિર્જા ‘ગાલિબ’ મિર્જા જિયાઉદ્દીન અદમદખાંના બનેલી થાય છે. ૭ વયના થયા હશે કે પિતાનુ-પાને છોડી ગયા. દાદા અને કાકા પાસે રહી તાલીમ લીધી. નવાબ શુજાબ હુસૈન ‘મહંમદ’, સાગિર્દ મિર્જા ગાલિબ અને શદઝાહ અબ્દુલ્લેગની ‘અરશીદ’ જેવા હિતા-દોની સાગિર્દોના સાથ ગળ્યો. ૧૪ વરસની ઉંમરમાં તો મુસાહરમાં ગઝલો વાંચવા માંડી. ઉપનામની બાબતમાં એમ કહેવાય છે કે નવાબ સાહજુદ્દીન અને અન્ધ સાહેબો બેઠા હતા તેવામાં એક શરીફ અને સવાલી સૂત-વાળા ઇન્સાને આવી સત્રામ કરી અને કહ્યું કે સાહિબ, છું. ત્યારથી આપે પોતાનું ઉપનામ ‘સાહિબ’ રાખ્યું છે. ત્યારબાદ ‘દાગ’ના સાગિર્દ થયા, આપ ‘દાગ’ના જમાણ પશુ હતા.

‘દાગ’થી મળતો ચહેરો છે. પોતે જ કહે છે કે:— ‘શરીફ કરતે હું એકાદ કહું તખલ્લુસ’ પર, હુન્નરકો છોળકે ગિરગતસે ખાપસાર હું મૈ. ‘ઝંડીરો’ ‘ગાલિબો’ ‘અર્શદ’કા હું ગિરગતોલા. જનાબે ‘દાગ’કા તુલગીદ વ યાદગાર હું મૈ. અમીર કરતે હું ઇજઝત મેરી હું વોહ ‘સાહિબ’, મુલોકે પેહલુમે રેહતા હું એસા ખાર હું મૈ.

આપ ૧૫ સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૫ ના રોજ શવારના ૬ વાગે સદાને માટે આ દુન્યાથી કુચ કરી મયા છે. પુણ મર્મને જનનત નસીબ કરે આમીન.

‘ગંદનદર’ સોનપતીએ તારીખ કાઢી છે:—
‘કે, અબ્બ હું દિલપે દાગે દિગે સાહિબ’
૧૩૬૪ દિવસી.

‘તમઝા’ બિજનોરીએ પણ તારીખ કાઢી છે:—
‘બ જન્નતે જનનશીને દાગે અપાસુદ’

ઈ. સ. ૧૯૪૫.

‘સાહિબ’ સાહબની બાપા વિષે શું કહેવું? જુની પુરાતન દહેલીની બાપાના નમુના રૂપ છે. શાહરીના પુગ પહેલાં ગઝલ કે નઝમને મુસાહરાઓ કે બીજાં મેદફિસોમાં તરતુમથી વાંચવાનો રિવાજ ન હતો, પરંતુ આપે પ્રથમ શરૂઆત કરી જેનું બાજે દિલના બધાથે કવિઓ ‘તેમનું’ અનુકરણ કરે છે. આપે એક કાબજી ‘પણ વધુ શેયરો’ લખ્યા છે. પરંતુ હજી લગી ન કોઈ હીવાન પ્રગટ થયું છે. શાહરીની ન્સેવામાં આપે ૬૬ વર્ષ પીતોન્માં છે.

તેજો પોતે કહે છે કે ન તો મારી શાહરીમાં ફિસ્તુરી છે ન તો ઉચ્ચ ગદનતા, ન તો પ્રેમના આરંબર, ન તો તત્વજ્ઞાન, હું તો ફક્ત મારા ધરની અને શહેરની બોલીને બંધાયા, તુઝયા, સંપ્દોમાં રજુ કરું છું. અંત્યાર સખી આપનું એક પશુ હીવાન પ્રગટ થયું.

નથી, કે જેને વાંચી શાહરીના મતવા-
લાઓ પોતાની તરફ છીપાવી શકે.

તેમના મરણની નોંધ લેતાં લાહોરના ઉર્દૂ
માસિક 'આલમગીર'ના તંત્રી સાદબ પોતાના
નવેમ્બર ૧૯૪૫ના અંકમાં લખે છે કે:—
“જનના ‘સાહલ’ સાદબ જુના રીતરિવાજના
છવતા તે જગતના નમૂના સમાન હતા. આપના
મરણથી મોગલ ખાનદાનનો અંતીમ દીપક
પથુ ખુટાઈ ગયો, અને જનતાની હૃદયની
વાદ્યર પથુ ખુદાએ લઈ લીધી, મહેમ
નવાળી ઝિંદગીમાં ઉછર્પા હતા. તેથી તેમની
શાહરી પથુ એજ રંગ પર છે. તેઓ વાંચકોને
બાપા અને મદાવરનો પુષ્કળ ખખડો છોડી
ગયા છે, જેનાથી શાહરીના ચાહકો પથુ
તરસ લગી નેનો સામ ઉઠાવી શકશે.”

જુઓ આપની શાહરીના યોગ્ય નમૂના:—

ખાસ ચાહકો ઈન્સાંએ આપરકે લિયે,
ના પેદ કે: તિન્હે ચુને દિલ્લકી આરખૂકે લિયે.”

× + ×

“સાહલ સવાલ કરકે, ન ખોના આજરે હુમ,
હુનામે એક ચીઝ હૈ બસ આદમીકી બાત.”

+ × +

“આસાન નજર આયે હરએક મુરિકકે હુના,
દે સાથ અગર દિગતે મરદાના કિસીકા.”

× + +

“યેદબી કોઇ રોના હૈ કે દો, અરક બર આયે,
આખોમે લદ બનકે દિલ આયે, જિગર આયે.”

+ × +

“હવા પર હુએ જિસ દિન મેરી ફરયાદકે દુકબે,
હુના ડાલેમે હસ થર્પે સિતમ ધન્યકે દુકબે.”

+ × +

“બન ગયે સાહલ તો કયા શાને ઈમારત મીટ ગંધ,
દેખનેવાલે નહીં ખાતે હૈ ધોડા નામસે.”

× + +

“દરબાનમે તાજીદ હૈ ફરવાકે પે રોડા,
આવન્દા કીસી બેસમે ‘સાહલ’ અમર આયે.”

× × +

‘સાહિબ’ લખનવી સોહબ:—નિર્જા
ઝાકિર હુસૈન કમલગાર નામ-‘સાહિબ’ ઉપ-
નામ-લખની વતન-ઈ. સ. ૧૮૧૯માં પૈસ
થવા. વાહાલ હાજી અલકમલગાર ચાક
ગુદમારખ સફરી (છાનના ચાક) ના ખાસ
કમરાવોગાંના હતા. બસો વરસનો યુગ. પીવા
પછી દિંદ આપ્યા. પિતાનું નામ મોદની
આમા મુદમમદ અરકરી કમલગાર જે પછીથી
નિર્જા મુદમમદ હુસૈનના નામથી જાણીના થવા.
પ્રાથમિક શિક્ષણ જુના રીતરિવાજ પ્રમાણે
મેળવ્યું. શાહરીનો અભ્યાસ પથુ લખનીની
શાળામાં કર્યો. ‘સદી’ અમરોહીથી ઈસ્લાહ
લેના. આગથી ૨૫ વરસ પૂર્વે તેમની શાહ-
રીની અર્થ આખા હિંદમાં થતી હતી. ઈ. સ.
૧૯૦૮માં રાજ સાહેબ મદમદાબાદને ત્યાં
આપ્યા. સાદગી, સરગના, બાપાની સૌથી વગેરે
તેમની કૃતિઓનાં જોદર સમાન છે. હુસૈન
અને ઈરક (સાંદર્ભ અને પ્રેમ)ની તકરાર
ઈશારાઓ અને કિતાબોમાં કરવી એ આપનું
મુખ્ય અંગ છે ‘સાહિબ’ સાદબ આજે ૫૬
વરસથી પોતાની શાહરીથી ઉર્દૂ સાહિત્યની
સેવા જનની રહ્યા છે. એટલી ઉમરમાં પથુ
આપની એજ ધમરા છે કે શાહરીમાં બાપા
‘મીર’ના જેવી હોય, અને વિચારો ‘ગાઝિબ’
જેવા હોય. આપનું દીવાન મદમદાબાદના રાજ
સાહેબે ઘણી ખૂશીની સાથે પ્રગટ કર્યું છે.

જુઓ આપની શાહરીના યોગ્ય નમૂના:—

“ખજા હું હથોળે કાતિલકા નામ પાદ નહીં,
દિનજવાલે તુલી એક કરા બતા દેના.
જ્હાંતક આંખમે આંસ પે રોકે દેખ લિયા;
કે દિલકી આગકા મુકિન નહીં ખુટા દેના.

મેં આપને હાસપે રોતા હું જરાહતે દિલ;
વોહ તુજકો દેખને આપે તો યુરકરા દેના."

“ને એહલે દિલપે યુગરતી હૈ તુજપેભી યુગરી હૈ,
સુના દુઆ જો કિરસા ઉસે સુનાઈ કયા ?
તેરે બનાયે દુએ નકશેકા જિગાળ આપા,
કરીમ હજકે દિન તુજકો મુંહ દીખાઈ કયા ?

“શુદ્ધનગે કહો ખૂએ દમસાઝ નહીં આતી;
અહાદરે સનનાઝા ! આવાઝ નહીં આતી !
બરગતતા હૂઈ દુન્યા રસ્મો રહે ઉદ્દત્તસે,
એક મેરી તખીઅત હૈ ને બાઝ નહીં આતી."

જુઓ તેમની શાહરીની યોડીક પંક્તિઓ:-
“દેર તક ઇસ શુબહમે દેખા દિશાઝ,
યે : કિસ કાફિરકી અંગળાઈ ન હો."

“એહલે મેહશર દેખદૂ, કાતિલકો તો પેદયાનહુ,
બોલીમાલી શિકલથી ઔર કુછ મનાસા નામયા."

‘સીમાબ’ અકબરખાની સાલખ:-
આશિક હુસૈન નામ-‘સીમાબ’ ઉપનામ-હઝરત
‘હાગ’ હશેલીના શાગિદ-આઝાન રહેનાસી.
ગૌધી ‘મુદમ્મદ હુસૈન સિદ્દીકીના પુત્ર-ઇ. સ
૧૯૮૦માં આઝાનમાં પૈદા થયા. પૂર્વની વિદ્યા
મેળવ્યા પંજી ગવર્નમેન્ટ કોલેજ અજમેરમાં
પરિચયની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી. કેટલાય વર્ષો લગી
આપે રેલ્વે ખાતામાં નોકરી કરી. પોતાની
ભાયાની સેવા તેમજ શાહરીના શોખ કારણે
લાયાર થઈ નોકરીને તિલાંજલી આપી. આઝા
રફસનો પાયો આપેજ નાખ્યો છે. આપના
અગણિત શાગિદો-શિષ્યો છે. નજમ અને
ગઝલ બંનેમાં આપ અત્યંત છે. મૌલાના
પોતાનાજ વિષે કહે છે કે-“હું શાહરીમાં
ફિરકાની દહીત અને મચ્ચારીના ચિન્હો

પસંદ કરું છું. હું તે શાહરીની વિરધમાં છું
જે ફક્ત ગ્રેમ અને છત્ત તેમજ સુંદરતાના
વખાણો વિષે હોય. મારી શાહરીનો વિષય
હુરને મહઝ અને ઇરિકે મહઝ છે.” જાણે આ
મિત્તમી દુન્યાથી હઝરત સીમાબને કંઈ
સંબંધ નથી. દુન્યાની મહબ્બતથી તેમને
દિલ ચરખીજ નથી ફક્ત તેઓ જશ્વએ હક્ક
ખુદાવંદીમાં પોતાને શુભ કરી ચુક્યા છે. તેમનો
દેસ વિસ્તારપૂર્વક છે, તથા તેમની નગરો
સિતારાઓ અને આકાશોથી પણ ઉંચી
દુન્યાની પદક્ષિણા કરે છે. તેમના સંગ્રહો
‘કારે હમરોઝ’, ‘સાજો આદંગ’, ‘કલીમે
અજમ’ના નામથી પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે.

જુઓ તેમની શાહરીના યોડાક નમુનાઓ:-
“હર ચીઝ પર બદારથી દર શયપે હુરન યા;
દુન્યા જવાન થી મેરે એહલે શખાબમે."

“ઝખ્તસે નઆશના હમ, સખસે બેગાના હમ,
અંજુમનમે હૈ” શરીકે કિરમતે પરવાના હમ."

“કહાની મેરી રહાતે જહાં મા'લૂમ હોતી હૈ;
જો સુનના હૈ ઉસીકી દાસ્તાં મા'લૂમ હોતી હૈ."

“ઇન્સાનકા કોઇ કામ બાકી રેહ જાયે;
મરનેપે બી ફૈએ આમ બાકી રેહ જાયે.
બાકી હૈ રના કે બાદ બી વોહ ‘સીમાબ’,
જિરકા દુન્યામે” નામ બાકી રેહ જાયે.

“તબીબનાતકે પરદોમે” છુપકે એક ગયે,
દિનમકા વેહ ઉ-હેં ઔર બી બહાના યા."

“સીમાબ કિસને અશસે આવાઝ દી ટુહેં;
કેહ હો કે ઇન્તિઝાર કરે” આ રહા હું મેં."

‘હાલી’ પાનીપતી સાહ્ય—શાહી

રીના મુધારક સમ્રાટ જનાબ ખરાબ અસ્તાદ હુસૈન હાલી સાહ્ય ઇ. સ. ૧૮૩૭માં પાણીપતમાં પૈદા થયા. તેમનો વંશ દ્વંદ્વરત અબ્દુલ અય્યુબ અન્સારી, સહાબી રસૂલે કરીમ (સલ) થી મળે છે. તેમના પૂર્વજો શાહ અલ્ખનના યુગમાં હેરાતથી હિંદુસ્તાન આવી પાણીપતમાં વસ્યા. બાદશાહે તેમની ઇજ્જત કરી, તેમને પાણીપતના પ્રાંત આપી, ત્યાંના સુખા તેમજ કાઠી તરીકે નિમણુંક કરી.

હાલીને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો ધણો શોખ હતો તેથી દિલ્લી આવ્યા. શાહરીમાં હિસ્તામિર્ઝા ‘ગાલિબ’ના શાગિર્દ થયા. ત્યાર બાદ નવાબ મુસ્તુફાખાં ‘શેરૂતા’ યાનાદાર હહેલીથી મિત્રતા બધાઇ. અને એ મિત્રતાથી તેમની શાહરી વધુ દીપી ઉડી ઇ. સ. ૧૮૫૭ના બળવા પછી લાહોર ગયા. ત્યાં આપને ગવર્નમેન્ટ ડેપુટીમાં નોકરી મળી. અને લાહોરમાં જનાબ મુકદ્દમ હુસૈન ‘અમારાદ’ની સાથે રહી નેચરલ શાહરીને દીપાવી. યોગ દ્વિસ પછી લાહોરથી પાછા હહેલી આવી અરબી રુદ્રમાં શિક્ષકની નોકરી સ્વીકારી. અહિં આપનો સર સૈયદ અહમદથી મેળાપ થયો અને પછી તો ગાદ મિત્રતા બધાઇ. એટલું જ નહિ પરંતુ યોગ દ્વિસમાં તો આપ સર સૈયદના જમણા હાથ સમાન મણાયા. અને મર સૈયદની કૌમી ઉન્નતિના એક કાર્યકર્તા થઇ ગયા. પછી સર સૈયદની દેરાવણીથી ઇ. સ. ૧૮૭૯ માં આપે ‘મુસદ્દે હાલી’ લખી; જેણે મુસલમાનીમાં એક ઇન્દિયાળ ઉત્પન્ન કરી મૂક્યો. તેણે ગદ્યલત બરેલ નિદામાંથી જાગી ઉઠ્યા અને તેજ વખતથી હિંદુસ્તાનમાં કૌમી શાહરીનો મીઠો પકવો. ઉર્દૂ-સાહિત્યમાં ‘મુસદ્દે હાલી’ એક પ્રખ્યાત અને જીવંત પુસ્તક-છે. ગદ્યમાં પોતાના ઉસ્તાદ મિર્ઝા

‘ગાલિબ’નું જીવન જીતાંત ‘બાદગારે ગાલિબ’ અને સર સૈયદનું જીવન જીતાંત ‘હયાને ભૂરી’ નામે બે પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે. નેક નફીસી એમના પરજ પૂરી થાય છે. ઉર્દૂ-શાહરીમાં જે રીતે સાદગી અને ફિતરી અદાઓ જોવામાં આવે છે તેના કર્તા તો ‘હાલી’ જ છે. તેમ કારણે ‘હાલી’ને નવી શાહરીના ‘પયામ્બર’ કહેવામાં આવે છે. વિષવા અને ગરીમાઇ પર તેમજ હાલકરશાહી પર સૌથી પ્રથમ હાલીજેન આંસ વહાવ્યાં. સ્ત્રીને શિક્ષણ આપવું જ નેહએ તેની તરફથી આપ હતા ઇ. સ. ૧૯૦૪માં ગવર્નમેન્ટ તરફથી ‘શમસુલ ઉમ્મગા’નો ખિતાબ મળ્યો. આપ ઇ. સ. ૧૯૧૪ માં આશાની દુન્યાથી સદાને માટે ફર્ય કરી ગયા.

શેરૂતાએ તેમની મિત્રતાના સંબંધમાં કહ્યું છે કે:—
“શાયદ હસીકા નામ મદખ્ખત હે ‘શેરૂતા’ એક આમસી હે રશીકે અંદર લગી ફાદ.”
જુઓ તેમની શાહરીના શોધક નમુના:—
“અય ખાસએ ખાસાને ફસલ વકતે દુઆ હૈ, ઉમ્મતપે તેરી. આફે-અજબ વકત પગા હૈ, જે દીન બળી શાનસે નિકલા થા વતનસે, પરદેશમે વેઃ આજ, ગરીબુક મુરખા હૈ, જિસ દીનને ચે ગૈરેકે દિલ આફે મિલાયે, ઉસ દીનમે ખુદ બાઇસે અબ બાઇ જુદા હૈ, છોટેભે, છતાઅત હૈ ન શકસત હૈ બજોમે, ખારોમે મદખ્ખત હૈ ન બારોમે વફા હૈ, જો કૌમમે તેરી નહા, અબ કોઇ બજાઇ, પર નામ તેરી કૌમકા થાં અબબી બજા હૈ, હર હૈ કહા, ચેહ નામબી પિટ જતે ન આપિર; મુદ્દાસે હમે દોરે જગા, મેર રહા હૈ, જે કુછ હૈ વહ સખ અપનેકી હાયોકે હે કતૂત, શિકયા હૈ જમાનેકા ના ફિરમતકા, મિથા હૈ, ફર્સ હૈ અય ફિસ્તીએ ઉમ્મતકે નિગેહબાં, બેળા ચેહ વગાફીકે કરીન આન લગા હૈ

દમ નેક હૈં યા બદ દૈં આખિર હૈં તુમહારે.
નિરખત બહુન અમ્મી હૈં અગર હાલ ખુરા હૈં.
તરખીર સંભલનેથી હમારે નહીં કોમ,
હાં એક દુઆ તેરી કે મકબૂરે ખુરા હૈં

x x x

‘ફાની’ બકાણની સાહુબ:—દુ:ખ.
હૈં; નિરાશા, પીડા વિગેરે શાહરીના ઇમામ
દક્કરત ‘ફાની’ ઇ. સ. ૧૮૭૭માં પૈદા થયા.
શૈક્ષિતઅસીયાં નામ-‘ફાની’ ઉપનામ બકાણના
રહેવાંસી-આપના પૂર્વજે કાબુ થી શાહ આલમ
બાદશાહના ઝમાનામાં હલેલી આવ્યા. તેમના
વાદા નાખ્ય બચારતખાં બદાખં પ્રાંતના મર્નર
દત્તા, અને પિના સુખવ્યત અસીયાં પોલિસમાં
ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ દત્તા. ‘ફાની’ ઇ. સ.
૧૯૦૧ માં બરેલીથી બી. એ. થયા. પછી
આશીગદથી વકીલાતની ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરી, પરંતુ
વકીલાતથી આપને દિલચસ્પી ન હતી શાહ-
રીના શોખ ૧૧ વરસની ઉમરમાં હતો. જો
કે પિના શાહરીના વિરોધ દત્તા. તેથી કોમના
સાગિર્દ થયા નથી. ઇ. સ. ૧૮૯૯માં એક
ઓર્વિંતા બનાવથી ટકરાનાં આપે ‘ફાની’
ઉપનામ રાખ્યું. ‘ફાની’ની જિંદગી ચિંતા,
નિરાશા અને ઉદાસીનતાના એક સમુદ્ર સમાન
છે. દમેશ દૈનિક. જિંદગીમાં ચિંતામગ્ન રહ્યા.
જેથી આપની શાહરી પણ હૈં અને મનથી
એ રીતે બરપૂર છે કે ‘મીર’ પછી નિરાશા,
ચિંતા વિગેરેના ચિનાર ‘ફાની’નીજ શાહરીમાં
‘મજરો, એથીજ આપ નિરાશા, દુ:ખ. પીડાની
શાહરીના પરિણામે જનતામાં મરદૂર થયા છે.
વાત એમ છે કે બ્યારે કોઇ એક પછી એક
અને કદીન ઠોકરોથી આંસ સુકાઇ જાય છે તો
પછી તેની દંરો પણ એક આહ બની જાય
છે અને નિરાશામાંજ તેને આનંદ આવે છે-
પરો છે. ‘ગાલિબ’ પછી ઉચ્ચ વિચારો જો
કોઈ શાહરીની પુરી શાહરીમાં હોય તો તે

‘ફાની’નીજ શાહરીમાં છે. ‘ફાની’ જાણે ‘ગાલિબ’ના
દિશ્મગતું પ્રતિબિંબ અને ‘મીર’ના દિલની
તરતીર સમાન છે, અને એજ કારણે ચાનુ
સુમના સાહિરામાં ઘણા માનીતા છે-પ્રખ્યાત
છે. તે સમય નજીક આવે છે કે ‘ફાની’ની
ખરી ઇજ્જત-પ્રખ્યાતી અને કિન્નતીથી જુદું
સાહિત્યની દુન્યા જાણકાર યશે, અને તે વખતે
તેમની શાહરી વધુ ચમકી ઉઠશે અને હંમેશા
જ્યવી રહેશે. ‘મીર’ની જગન, ‘ગાલિબ’ની
ચિંતા, અને ‘મોમિન’ના અંદાજ વર્ણનનું
બાંધપન જુદું ગઝલ સાહિત્યમાં લુખ રૂપ છે.
આ ત્રણેના કરતાં ‘ફાની’ની શાહરીમાં એક મોટી
ખૂબી છે. પરંતુ ‘ફાની’ના વિદ્યા પ્રત્યે પ્રેમ
ભવિષ્ય પરિણામ અને વિચાર, શાહરીની ટેવ
અને જિહન તરાજ તળીખતે તેમની શાહરી
એવી જનાવી હતી કે એ માનવાનના ઉપરાંત
તેમને અનુકરણીયા કહેવામાં આવતા નથી.
ઇ. સ. ૧૯૪૧ માં હૈદરાબાદ-દક્કનમાં મરણ
પામ્યા.

‘બાકિયાતે ફાની’ અને ‘ફાની’નાને ફાની’
નામે બે દિવાન પ્રગટ થઇ ચૂક્યા છે.

જુઓ એમની શાહરીના પોકાક નમૂના:-

“એક ફસાના સુન ગયે, એક કેહ ગયે:
મૈં જો રોયા મુસ્કરાકર રેઢ ગયે.”

+ x +

“અજલ બસ એકઠી કાંટા નિકાલકર ચલદી:
ઠેર કર ખારે તમના, અબી ખટકતા હૈં.”

+ + +

“જિં જમ છિજ ગયા કયામતકા:
ખાત પોંદગી તેરી જગાની તક.”

“મેરી દવસકો ઔરો દો આજમબી યા કુબૂલ;
તેરા કરમકે તુને દિયા, દિલ દુખા દુખા.”

+ + +

“ના ઇન્નેદા કી ખબર દૈં, ન ઇન્તિહા માયૂમ;
રહા ચેહ વદમ કે દમ હૈં સો રોબી કયા માયૂમ.”

—અપૂર્ણ.

ઈસ્લામની ઊત્પત્તિ તેની હકાનિયત

અને સત્યતાના કારણેજ છે !

એ ચોક્કસ છે કે ઇસ્લામ પોતાની સત્યતા હકાનિયત અને પોતાના સિદ્ધાંતો અને ફળવણીની આનોખી પદ્ધતિ વિગેરે કમ સેના કારણે હમેશાં દિલો અને દિમાગો પર લોહ-ચુંબક જેવી અસર કરતો રહ્યો. આગામી પ્યારા રસૂલ (સલ્વ)ની કંગાળ અને ગરીબી રિયતી છતાં આદે ઇસ્લામનો પ્રચાર આદર્યો ત્યારે સંધર્ષાં અરબો આસ કરી મક્કાવાસીઓ અને કુરૈશ આપના સખત તત્ત્વી દુરમન થઇ મયાં. ઝાહિરમાં કોઈ સમખ એવો ન હતો કે જેથી આશા રાખી શકાય કે આપની કાશિય સફળ થશે. પરંતુ ઇસ્લામની હકાનિયત અને સત્યતા એક એવી પ્રમળ શક્તિ છે કે જેથી મનુષ્ય જાતિના દિલો પર કાબૂ બેસતો ગયો અને મનુષ્યજાતિના ટોળેટોળાં આસપાસ તેમજ દુરદરાઝના, ઇસ્લામમાં પ્રવેશતાં મયાં. મક્કા મુઅજ્જમામાં ઇસ્લામના તેર વર્ષ અદરે તરફદુલ (અદિસા)માં ગયા. ત્યારે પશુ સેંકડો માણસો ઇસ્લામના આશિક બની ચુક્યા હતાં. પરંતુ બ્યારે મદીનહ મુનવ્વરહ પોહચ્યા અને સુખ શાંતિ પ્રાપ્ત થવા પછી તો ઇસ્લામની જિન્નતિની કાંઈ હદજ ન રહી. મદીનાવાસીઓએ અત સુધી જાળાગી અને સરફોરાશીનો ઝુબૂત પેશ કર્યો. જાતે પેતે ઇસ્લામની હકાનિયત અને સત્યતા જાણી, ઇસ્લામના પરવાના બન્યા અને અન્યોને બનાવ્યાં.

વધુદ અબ્દુલકૈસનુ મહરૈનથી આવવું, સુમામા બિન બિસાહ હનશીનું ઇસ્લામ લાવવું, અબૂ મૂસા અશઅરી અને તેમની પાદીનું યમનથી હોદીઓ મારફતે સફર કરવું, અબૂઅર મિશારી અને તેમના બાઇઓનું પોતાનું સંધર્ષ

કામકાજ પશ્તુ મુઠી પાઠ સેવામાં હાજિર થવું વિગેરે વિગેરે એટલા બનાવો છે કે તેને વિસ્તારવાની શું જાએશ નથી. મક્કાવાસીઓએ મુસ્લિમો પર વીસ વરસ સુધી ઝુદ્મોના એવા એવા પહાડો તોડ્યા અને એટલી બેદદી અને બેરહમી ઝાહિર કરી હતી કે જેને એક મનુષ્યના રૂબેરૂં જીભા યતાં હતાં. પરંતુ ઇસ્લામે બ્યારે તેઓ પર વિજય મેળવ્યો ત્યારે બધને આઝાદ કર્યાં, ન કોઈને કાલ કર્યાં ન કેદ કર્યાં, ન ઇસ્લામ સ્વીકાર પર મજબૂર કર્યાં. પરંતુ એજ બારી ઉપકાર એક એવી વિજેતા તજવારની જગ્યાએ હતો કે તેણે બધાની ચરફો ઇસ્લામની હકાનિયત આગળ નમાવી દીધી. અને તે બધા એકી વખતે મુસલમાન થઇ મયા. આ જન વ જોઈ સંધર્ષાં અરબ કુટુંબોને ઇસ્લામની સત્યતામાં બારે શકા થઈ અને સને હિં ૯માં ટોળેટોળા જાતે પોતે હાજિર થઈ મુસલમાન થયા. એવી રીતે ઇસ્લામ દિવસે દિવસે જિન્નતિ કરતો રહ્યો. “તવારીખે કુતુબે રામ” અને “કુતુબે હરાક” મિસ્તા અબ્બાસીઓ સારી પેટે જાણે છે કે કેવી રીતે રમીઓ, ખીઝીઓ, પારસીઓના સરદારો ઇસ્લામના આશિક થતા રહ્યા, અને કેવા જોર-શોરથી અજગી અને રમી કોમોએ એશિયાઈ અને આફ્રિકાવાસીઓએ ઇસ્લામનો રાજપુશીથી સ્વીકાર કર્યો છે. સને હિં ૧૦૦નો જમાનો હતો. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝની ખિલાફતનો સર્વ આખી જગતને જમાજગતી રહ્યો હતો. મુખ્ય શાંતિનો ચારે દિશાએ કંકા વાગી રહ્યો હતો. તેજ વખતે ખિલાફતનો મવર્નર અદી બિન અરતાનનો પત્ર આવે છે

તેઓ વધુ સંખ્યામાં લોકો ઇસ્લામમાં પ્રવેશતાં જોઈ મખરાઈ આ શબ્દો લખે છે. 'લોકો ઇસ્લામમાં વધુ સંખ્યામાં દાખલ થઈ રહેલા છે, અને ભય છે કે આવક (ખિરાજ) ઓછી ન થઈ જાય' ખલીફાએ વક્ત જણાવ આપે છે. "અને તમારા પત્ર મળ્યો, ખુદાની કસમ મારી આરઝુ તો એ છે કે સખ્યા માણસો મુસલમાન થઈ જાય અને એવો સગવડ આવે કે આવક ઓછી થઈ જાય ના કારણે હું અને તમે ખેતી કરીને પોતાના દાયેએ પાવેડું અનાજ ખાઈએ." તેજ વખતે ખુરાસાનમાં પણ એવોજ બનાવ બન્યો. ત્યાં પણ લોકો વધુ સંખ્યામાં ઇસ્લામમાં દાખલ થયા હતા અને દુકમ એ હતો કે જે લોકો મુસલમાન થઈ જાય તેનાથી જમીન (રક્ષણ દેશ) ન સેવામાં આવે કારણ કે એ ફોજ સેવાના ખર્ચામાં ગેર મુરિદા પાસેથી વસૂલ કરવામાં આવતો હતો. ખુરાસાનના મરવનર જર્જાદને ફેલાહ લોકોએ બકાલ્યા કે એ લોકો માત્ર જમીનક (રક્ષણ દેશ)ની બચવાના લીધે મુસલમાન થાય છે ખરી રીતે એ લોકોના દિલોમાં ઇસ્લામ પ્રવેશો નથી એ લોકોના ઇસ્લામ સ્વીકારથી ખજાનાની આવક ઘટી જશે એવી ધર્મ ગઈ છે. જ્યાં સુધી એ લોકો ખાતા ન કરે, એમનો ઇસ્લામ માન્ય રાખવામાં ન આવે, મરવનર શહેરે એ વાતને પસંદ કરવાની અને દુકમ કર્યો કે જ્યાં સુધી ફોજ નવમુરિદા ખતા નહિ કરાવશે તેને ઇસ્લામમાં માન્ય રાખવામાં નહિ આવશે. પછી ખલીફા હમ્મત ઉમ બિન અબ્દુલ અલીઝને ખજાર આપી. તે યજ્ઞાજ દિલગીર થયા અને તરતજ લખી મોકલ્યું કે આદલાદ પાકે જનાજ રસૂલે ખુદા (સમગ્ર)ને લોકોને અલ્લાહ પાક તરફ ખોશવારને મોકલ્યા હતા, ખતા કરવા નહિ મોકલ્યા હતા. તરત તે દુકમને ખેતી સેવામાં

આવશે અને મરવનર જર્જાદને તરતરફ કર્યો. સને ૧૦૨ હિજરીમાં આફ્રિકાના મરવનર યત્રીદ બિન અબી મુરિદામએ ભવારે જોયું કે આફ્રિકાવાસીઓ ઇસ્લામ સ્વીકારતાજ જાય છે. અને પોતાના માગમાં એકી શહેરી વસ્તીમાં પ્રવેશ્યાં જાય છે. રક્ષણ દેશનું ધમાણુ આવકની રૂએ એણે થતું જાય છે તો તેમણે દુકમ જાહેર કર્યો કે જ્યાં માગલ્યા નવમુરિદા પોતપોતાના મામે પાછા ચાલ્યા જાય, અને દેશનું જે ધમાણુ તેઓ પર આગળથી છે તેજ કાયમ રહેશે. આ દુકમના કારણે લોકોમાં ખજાનકાટ ઊઠ્યો અને ખજાલો કરી મરવનરને કલ કર્યો, અને ખલીફા યત્રીદ બિન અબ્દુલ મલિકને આ પ્રમાણેની આજ્ઞા લખી મોકલી. "અમે આપની તાબેદારીના ઇન્કાર કર્યો નથી. વર્તમાન મરવનરે ખુદા અને ઇસ્લામને નારાજ કરનારા મુસ્લો મુસ્લાઈ નેથી અમે તેને કલ કર્યો અને માત્રી મરવનરને તેમની જગ્યાએ કાયમ કર્યો. ખલીફા શાંએ તેમના આ કાર્ગને બદલ રાખ્યું અને લખી મોકલ્યું કે તરતરફ કરેલા મરવનરના તે કામોથી જે ખુદા અને ઇસ્લામના વિરુદ્ધ હતા હું રાજ નથી.

સને ૬૦ ૧૧૦માં ખુરાસાનના મરવનર અરારસએ મધ્ય એશીયામાં ઇસ્લામના આમંત્રણ અને પ્રચારના માટે અલ્લામા સાલિહ બિન તરીફ અને અલ્લામા રબીઅ બિન ઉમરને નીમ્યા. તેઓએ ઘર્ત સમાવી કે નવમુરિદાઓથી દેશ સેવામાં ન આવે, કેમકે એજ રાજ દુકમ હતો મરવનરે એને કમુસ્તુ, ભવારે જાને ધમાલોએ લોકોમાં ઇસ્લામનો પ્રચાર આલ્યો તો સમગ્રદ અને તેની આજ્ઞા બાબુની કીમો અને કુકુઓ મુસલમાન થયા હતાજ અને ઇસ્લામનો ધજાંજ જોરોરથી ફેલાવો થયા હાથે. અલ્લામા સુધી કે ખજાનાની આવકોમાં દદ ઉપરાંત કમી થવા લાગી.

સમરકંડના કારકુને ગર્વનરને ખબર આપી કે મુસલમાનનું પ્રમાણ ધણું જ વધતું જાય છે, જેથી ખજાનાની આવક ઘણીજ ઓછી થઈ ગઈ. ગવર્નરે લખ્યું કે લોકોનું વધુ પ્રમાણમાં મુસલમાન થવું ઇસ્લામની પસંદગીના કારણે નથી, માત્ર દેશના કારણે છે. માટે તમે જાણીએ એવા લોકોનો માફ કરો જેની ખતના થઈ હોય, નમાઝ પઢતાં હોય, કુર્આન શબ્દોની ઓછામાં ઓછી એક સૂરત ઓઢે વાદ હોય એવા પછી સમરકંડના હાકિમોએ ખુલાસાના ગવર્નરે અશરસને લખી મોકલ્યું કે નવ-મુસ્લિમોએ મસ્જિદો બંધાવી છે, અમે તેમની થે કેવો વર્તાય કરીએ! ગવર્નરે હુકમ આપ્યો જેઓથી પહેલા દેશ લેવામાં આવતો હતો તે ફરીથી પાછા લ્યો. આ હુકમ શરીઅન વિરુદ્ધ હોવા છતાં નવમુસ્લિમોથી પાછો દેશ લેવામાં આવ્યો જેથી પશ્ચિમ બજારમાં મળ્યો અને સાત હજાર નવમુસ્લિમોએ દેશ આપવાથી ઇન્કાર કર્યો અને બળવો થયો, હવે અશરસને ખરતરફ કરવામાં આવ્યો, અને નસર બિન સખાર તેની જગ્યાએ આવ્યા ન્યારે પહેલો હુકમ પાછો બેગી લેવામાં આવ્યો ત્યારે શાંતિ થઈ. ખુલાસો એ કે ઇસ્લામના પ્રચારકોની વ્યક્તિગત અને સમુદાયી કોશિશોથી ઇસ્લામ મધ્ય એશિયામાં પ્રસરતો રહ્યો, તેજ સમયે રાજક કરાખાન પેતાના મંડળ સાથે મુસલમાન થયો. અને તેણે બાલ-સાથુન, કારાકોરમ, ફારાબ, અસખિઅન તિરાજ વિગેરેમાં ઇસ્લામી હુકમતો પાથો નાખ્યો, એ હુકમતનું નામ ખાનિયદ રાખવમાં આવ્યું. અને એ લોકોની કોશિશોથી તુર્કિસ્તાની કબીલના રોજોટામાં ઇસ્લામમાં દાખલ થતા ગયા. અહીંયા સુધી કે સને હિં ૭૪૯માં એક કબીલાનો એક સરદાર સહજુક એ લાખ તુર્કી ખાનદાન સાથે મુસલમાન થયો, અને મધ્ય

તુર્કિસ્તાનથી દિગ્ગત કરીને ખુલાસાના ઈલાકા જન્દમાં આવી રહ્યો. પછી ધીમે ધીમે ઉત્તરિ કરી તેજ હુકુમના અગ્રગણી મહાન વકતાઓએ એશિયાએ ફરકમાં સહજુકી રાખ્યો પાથો નાખ્યો. જે ઉરમાનિયદ રાખના શરૂઆતના દિવસો સુધી તેની અતરાફમાં રાખ્ય કર્યું અને સને હિં ૪૩૩ સુધીમાં તુર્કિસ્તાનની આખિરી હદ સુધી ઇસ્લામ ફેલી ગયો, કબીલા બલગાર જે આખિરી હદ પર રહેનારો હતો તે પશુ મુસલમાન થઈ ગયો. સને હિં ૪૩૫ માં કબીલા તાતારના આશરે દસ હજાર હુકુઓ એકી વખતે મુસલમાન થઈ ગયા. તુર્કી કૌમ જેની વિરતા અને પ્રાકમનો ડંકો આખી પૃથ્વી પર મથમડતો હતો, જેની બરાબર તે સમયે કોઈ કૌમ બહાદુરીમાં લેખલામાં ન આવતી ન હતી. ઇસ્લામની દક્ષિણિય અને સત્વતાના કારણે હજારો નદિ લાખો મુસલમાન થતા હતા જેમને કોઈ તરફાર કે તાકત કરાવી શકતી ન હતી. દલાખુખાનના પછી આઠમી સદીમાં તેના બધા છેકરા છેવાં અને તેની સધળી કૌમ અને સરાર મીનની સરહદથી લઈ સિરિયા, ઇરાક સુધી અને ઉત્તર રશિયાથી લઈ ઇરોન સુધી કાબૂ ધરાવતું દગું જેના બળ સામે તે સમયે કોઈ રાખ દઈ શકતું ન હતું અને જેમણે ખિલાફતે અખ્યાસિયદ અને અન્ય મુસ્લિમ રાખોને હિન્નમિન્ન કર્યો હતાં સધળા મુસ્લિમ મહાન પડિતો અને પ્રચારકોની પ્રયત્ન કોશિશોથી અને ઇસ્લામની સત્વતાને લીધે મુસલમાન થઈ ગયા. એવી રીતે આખું મધ્ય એશિયા મુસ્લિમોનો દેશ થઈ ગયો અર્થે કઈ ફેલાદી તલવાર હતી જેણે દુન્યાની સપળી કોમેને ઇસ્લામના શેઠ દિદાઇ બનાવ્યા હતા? જેવી રીતે ઇસ્લામ મધ્ય એશિયા વિગેરેમાં મહાન વિદાનો અને આલિમો સહી આના પ્રયાસોથી પ્રસર્યો એજ રીતે હિન્દુસ્તાનમાં

પણ તેમના અણુચક પ્રયાસો અને ઇસ્લામની હકકાનિયત, સાતનાના કારણે મક્કૃષ થયો.

સને હિં ૩૯૫માં સૈયદ ઇસ્માઇલ લાહોરી (૨૬૦) ખુબારાથી પધાર્યો. આપ ઝાહિરી અને ખાતિની વિદ્યા તેમજ ફિક્હ તફસીર વિગેરેના ઇમામ હતા. પ્રથમ ઇસ્લામી પ્રચારકોમાંથી આપ હિંદુસ્તાન પધાર્યા. આપની વચ્ચની સજામાં હન્નેરા માનવીએ આવતા અને ફેઝ પ્રાપ્ત કરતા હતા. આપની વચ્ચ (બાપણ) એટલી અસરકારક થતી હતી કે દરેકને સેંકડો માણસો ઇસ્લામ સ્વીકારતા હતા તેઓ પ્રથમ લાહોર પધાર્યા, પહેલીજ જુમ્હાના આપે મિસ્મર પરથી બાપણ ક્યું તે ૨૫૦ માણસો મુસલમાન થઇ ગયા. બીજી જુમ્હાના ૫૫૦ માણસોએ ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો, ત્રીજી જુમ્હાના એક હમર કાફિરો અને મુસ્લિમો તૌલીફના વર્તુલમાં પ્રવેશ્યા, એજ પ્રમાણે આપના અનહદ પ્રયાસોને લઇ માનવજાતિના રોયેરેણા ઇસ્લામમાં લાખલ થતા ગયા. આપનું મૃત્યુ સને હિં ૪૪૫ માં લાહોરમાં થયું. (તવારીખે ઔલિયા જા. ૧ પૃ. ૩૨૩)

એવીજ રીતે હઝરત “ખવામ મુહમ્મદીન ચિસ્તી”, હાજી હક ચિસ્તી, “શીખ અલી રાવની” વિગેરે અને તેમના અલીફાએ (અનુયાયીઓ)થી લાખો, કરોડો માણસો મુસલમાન થયા. દખલતે ઇસ્લામ નામના પુસ્તકમાં માત્ર હઝરત ખવામ મુહમ્મદીન અઝમેરી (૨૬૦)થી નેવું લાખ મુસલમાન થએલાની સંખ્યા લખેલી છે. અગર બિસમાએ કિરામ અને ઔલિયાએ મજામ (૨૬૦)ની કારકિર્દી વર્ણવામાં આને કે જેમનાથી હિંદુસ્તાનમાં ઇસ્લામ ફેલાયે છે તે વર્ણન લખાણ થઇ ગયું. જેથી થોડાક લાખોએ ટાંકી બતાવ્યા છે.

આપણા પુર્વજોની વ્યક્તિગત અને સમુદ

પ્રયાસો તેમજ ઇસ્લામી સમૃદ્ધતા અને હકકાનિયતના કારણે માત્ર એક બે હમર કે એક બે લાખ નહિ, બલકે કરોડો ખુદના બંદાઓએ ઇસ્લામ જેવી કિમતી વસ્તુને અપનાવી અને તે પણ હિંદુસ્તાનમાં; જે જૂતકાળથી ધાર્મિક દેશ છે. પોતાનો ધર્મ ત્યાગ કરી ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો. કોઇ પણ મુસલમાન બાદશાહે ન તસ્વારથી મુસલમાન બનાવ્યા અને ન ઇસ્લામ એવું શિક્ષણ આપે છે. બેશક ઇસ્લામની સમૃદ્ધતા અને હકકાનિયતની તથા રો શોકોની મરદનો હક અને સત્ય આગળ કુકાવી હતી.

ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના મવર્નરો અને બ્રિટિશ હાકિમો અને પાદરીઓએ હિંદુસ્તાની કૌમમાં ફાટફટ નાખી એવીજ રીતે ઇસ્લામથી ગુમરાહ કરવા માટે એવો ગંદો પ્રચાર કરે છે કે, ઇસ્લામ તસ્વારના પ્રતાપે શોકોને ધર્મ બદલવા પર મજબૂર કરે છે, આખા જગતમાં આમ અને હિંદુસ્તાનમાં ખાસ કરી એવીજ રીતે મુસલમાન બનાવ્યા છે. ફેબન હેમિસ્ટન એલેક્ઝાન્ડરનું સફરનામું જુઓ. તે કેવી રીતે ધાર્મિક સ્વતંત્રતા આખા હિંદુસ્તાનમાં અને ખાસ કરી સિંધ અને સુરતમાં દર્શાવે છે. હિંદુઓની તેમજ અન્ય ધર્મોની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા જૌરગઢેજ (આલમગીર) બાદશાહના સમયમાં બેઈ આયબા બરેલા રામદેમાં વખાણ કરે છે. એક સમય એ હતો કે આપના મહાન બુલુગોએ ઇસ્લામને આખી પૃથ્વી પર ફેલાવેા પ્રત્યેક જનાળ સમૂહ (સહબ) માત્ર આર લાખ મુસ્લિમોને છોડી આ લોકથી પરોક્ષમાં સિંધાર્યા પરંતુ જીજમાએ કિરામના પ્રયાસે આજે જગતમાં ઇસ્લામનો કસેમો પડનામ ચાલીસ કરોડ છે. પરંતુ એક મુદતથી લવાનું રૂખ પડતાલું છે. ઇસ્લામ જે દરયાના ઉજગતા મોખાની પેઠે દિવસે દિવસે ઉન્નતિ કરતો હતો, તેની

ચાલ એટલી ધીમી અને મંદ પડી ગઇ કે જાણે એટલાંટિક મહાસાગરનો એક ભાગ છે. જુઓ આ આખિરી દોરમાં મુસલમાનોની વસ્તી ગણતરીનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે.

સને ૧૯૦૧=૧૨૪૫૮૦૮૮ કરોડ ૧૯૧૧=૧૧૬૪૭૨૯૯ સને ૧૯૨૧=૧૮૭૩૫૨૩૧ એટલે સને ૧૯૦૧ અને ૧૯૧૧ના ગાળામાં મુસલમાનોએ સેંકડે ૬/૭ ટકા તરફથી કરી અને ૧૯૧૧ અને ૧૯૨૧ના ગાળામાં સેંકડે ૩/૧ ટકાની તરફથી કરી હિંદુસ્તાનના બીજા ધર્મોની જિન્નતિ સાથે ધરભામી જિન્નતિનો મુકાબલો કરવામાં આવે તો ધણીજ દુઃખદ હાલત જણાય છે. હાલમાં ધર્મના આંકડા જુઓ. ૧૮૯૧માં ૧૫ લાખ સને ૧૯૦૧માં ૨૯ લાખ, ૧૯૧૧માં ૩૮ લાખ સને ૧૯૦૧ માં ૪૮૫૪૦૬૪.

એટલે સને ૧૯૦૧ અને ૧૯૧૧ ના ગાળામાં સેંકડે ૩૨/૫ ટકા તરફથી કરી સને ૧૯૧૧થી ૧૯૨૧ સુધીમાં સેંકડે ૨૨/૭ ટકા તરફથી કરી જે મુસલમાનોની તરફથીના મુકાબલામાં સને ૧૯૧૧માં પાંચ ધણીથી વધારે અને ૧૯૨૧માં સાત ધણીથી વધારે છે.

આર્યસમાજની જિન્નતિની હાલત જુઓ.

સને ૧૯૦૧માં ૯૨ હજાર, સને ૧૯૧૧માં ૨૪૩૦૦૦ સને ૧૯૨૧માં ૪૬૭૫૭૮ એટલે ૧૯૦૧ અને ૧૯૧૧ ના ગાળામાં સેંકડે ૧૬૩/૪ ટકાનું પ્રમાણ અને ૧૯૧૧થી ૧૯૨૧ સુધીમાં સેંકડે ૯૨/૧ ટકાનું પ્રમાણ આ જિન્નતિ આગળ મુસલમાનોની જિન્નતિની કાંઈ હકીકત નથી. ધરભામી ધર્મ જેના સવળાં સિદ્ધાંતો ધણાંજ ઉત્તમ અને શ્રેષ્ઠ છે. છતાં આવી રીતે પાછળ પડતો જાય છે અને તે ધર્મો કે જેના સિદ્ધાંતો ધણાંજ નીચ. સ્વચ્છ

અને પેચ છે તે આગળ આગળ તેજના સાથે વધતો જાય છે.

ધ્યાન આપવા જેવું છે કે આખિર શું કારણ છે કે મુસલમાનો પાછળ ને પાછળ હસતા જાય છે? મુસલમાનોના આચાર વિચારની પડતી, કમદિમ્મતી, ગણત, અભણતા વિગેરે જોઈ બીજા ધર્મોને હિંમત થઈ કે મુસ્લિમો પર હુમલો કરવામાં આવે અને પોતાના પંજમાં શિકાર કરવામાં આવે, હસાઇ નિશા-નરીઓએ હિંદુસ્તાન તેમજ હિંદીયી બહાર જુદા જુદા પ્રકારના ફાંસાઓ ગોઠવ્યા છે. મિસ્ર, સિરિયા, પેલેસ્ટાઈન, હાક વિગેરેમાં એમના નિશાનરીઓ માર કરી રહેલા છે, તેમજ હરાન, એશીયાએ કુચક વિગેરેનું હરામી દેશમાં પણ ભારે વિજયના સાથે મુસલમાનોને રનાને ધાટ ઉતારી રહ્યા છે. હિંદુસ્તાનમાં જે તનતોડ કેશિયથી હસાઈ ખનાવવામાં આવે છે તેનો નકશો નીચે પ્રમાણે છે.

સને ૧૯૨૩ની રિપોર્ટના આંકડા જુઓ.

ઈસાઈ મિશનરીઓ ૧૬૮.	પ્રચારક કેદો ૧૨૪૦
પ્રચારકો ૭૨૧૮	ટ્રેનિંગ કોલેજ પ્રચારક ૬૧
શિષ્યુલુ માટે ૬૧	
મિસ્ત્રઓના ૬૧	ધાર્મિક પેપરો જુદી ૫૬૨
૫૬૨	૧૮૭૭૯ જુદી ભાષામાં ૯૯
પ્રેસ ૪૨	સન્ડે સ્કૂલો ૮૨૦
હાઇસ્કૂલો ૬૧૦	કોલેજો ૫૦
એલીવાડી સ્કૂલો ૯૦૮	ફુનરસાળાઓ ૧૭૦
વિદ્યાર્થીઓ ૧૦૬૦૦૦૦	માસ્તરો ૪૮૦૪૪
હોસ્પીટલો ૪૦૮	ડોક્ટર-નર્સો ૧૫૯૮

સને ૧૯૧૩માં આખા હિંદુસ્તાનમાં ૧૩૨ મિશન ખાતાઓ હતા જેનો સારાંશ આ છે. અમેરિકા અને કેનેડાના પ્રચારક મંડળ ૪૧,

ઓસ્ટ્રેલિયાની પ્રચારક કમિટી ૮. લંકાની ૩, હિંદુસ્તાનની ૭, પરંતુ દસ વરસમાં એટલે ૧૯૨૩માં તેની સંખ્યામાં ૩૧ મિશનખાતાઓનો વધારો થયો. ૧૯૨૩ માં મિશનરીનો વાર્ષિક ખર્ચ (૫૨) કરોડ રૂપિયા હતો. એથી અડસટ્ટો કાઢી સાકાય કે હાસમાં કેટલો ખર્ચ થતો હશે ઇન્જીન્યો (આધ્યત્મનો) તરજુમો ૧૦૪ ભાષામાં થઈ ચુક્યો છે. હિંદુસ્તાનમાં સને ૧૯૨૬માં ૮૫૦૦૦ ઇન્જીન્યો વેચાય અને પહેંચમાં આવી. પરંતુ ૧૯૨૭ માં તેની મથુરી ૧૦૧૬૦૦૦ થઈ, આ દર્શાવેલા આંકડાઓ જુઓ અને વિચારો કે કેટલી જોરજોરથી હિંદુસ્તાનને ઇસાઈવત તરફ ધસડી રહી

છે. માત્ર હૈંદાખાદમાં એક વરસમાં ૨૦ હજાર માથુસો ઇસાઈ થયા, એક તરફ ઇસાઈવત ઇસ્લામ તથા હિંદુસ્તાનમાં અન્ય ધર્મોને તુકસાન પોંદ્યાડી રહી છે. અને બીજી બાજુ આર્ય-સમાજ ઇસ્લામને નાબૂદ કરવા અણુથક પ્રયાસ કરી રહ્યો છે. ૨૫ ડિસેમ્બર ૧૯૨૬માં ઇંગ્લિશ્મનમાં પ્રગટ થયું હતું કે સ્વામી બ્રહ્મનંદે ૨૦ લાખ મુસલમાનોને મુર્તદ બનાવ્યા. એપ્રિલ સને ૧૯૨૭માં પંડાની મહાસભાની બેઠકમાં એલાન કરવામાં આવ્યું હતું કે મહાસભાના પ્રયાસોથી આજ સુધી બંગાળમાં ૫૦ હજાર મુસલમાન મુર્તદ થયા છે.

—: દુર્વૈશ-વાણી :—

(૧) લોકાના મેથા સાંભળીને તમારે બધું કામ કદી ના છોડો.

(૨) ના-મુરોદીધી ના-હિંમત ના બનો.

(૩) અમારો પાસે દૈવત છે તે દુર્વૈશો પાસે કુઆ છે.

(૪) દુર્વૈશોની કુઆ એલસાન કરીને મેળવાય છે.

(૫) બુદ્ધ તમારી કુઆની આડે આવે છે માટે કાઠ ઉપર બુદ્ધ ના કરો.

(૬) "સૂરી" તે છે કે નેનાથી દરેક સીજ સાફ થઈ વન્ય અને તેને પોતાને કાઠ ગંદુ ના કરી શકે.

(૭) જે સીજ વેચાતી ન હોય તેનો વેપાર ના કરો.

(૮) પોતાની "કિસ્મત" પર શાકિર રહે, હા, પોતાના કાઠ માટે વધારે ને વધારે કોસિશ કરો. ખુદ કુઆ સાંભળનાર છે.

(૯) "શુનાહ"થી દુર રહો. જો "શુનાહ" પર ક્રૂર કરશો તે ખુદાનો ગુસ્સો તમારા પર હલાલ થઈ જશે. અને જેની ઉપર ખુદા ગુસ્સે થાય તે તેનું સત્યાનાસ થવા વિના રહે નહિ.

(૧૦) "મુસીબત" ખુદા તરફથી આવે છે માટે બેસઅર ના બનો. હિંમત કરી તેને સહન કરો. અને ખુદાના હુકમ મુજબ બંદગી કરી અને સાથ પકડી આ મુસીબત દૂર થવાની કુઆ માગો.

—: વતનની પુકાર :—

હડી હર તરફ જો વતનથી - પુકાર.

યશે પૂર્વમાં વીજ-ચમકાર ! હા,
ન યઈ જાયે જલજલ ધરખાર ! હા,
હા, અથ બેખબર ! યજ્ઞ ખખરદાર ! હા,
હા, હાથમાં લઈને તલવાર ! હા,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

ન બ્યાકુલ યશે તુજ નિગર, ક્યાં લગી !
ન નિષ પર યશે કંઈ અસર, ક્યાં લગી !
તું બેહોશ રહેશે ! ગમર, ક્યાં લગી !
યસ દેશે ખામાલ ધર ! ક્યાં લગી !

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

મરજ આઘામાં વીજ-ચમકાર ખન,
અનલ થેલી વર્ષા મુલબધાર ખન,
ને લીસેની ભેજાર, જરખાર ખન,
હા, અથ દિદ-સાવજ તું હુરવાર ખન,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

ન યજ જાયે જલનામ તુજ નામ, હા,
તજ વૈભવો એસ આરામ, હા,
પડી ક્યાં લગી રહેશે ભેકામ, હા,
વિજયને છે તુજ દાયમાં જમ, હા,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

જો તું જાગશે તો ચમન જાગશે,
કળી, કુંજ, ખુશુલ, સુખન જાગશે,
તરંગમાં ડુબેલ મન જાગશે,
ને રંગેરંગમાં મનની લગવ જાગશે,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

હડી દેસ-જંધુને હુરવાર કર,
પ્રણયથી હલ્લ પુષ્પ સુન્દાર કર,
ફરી આમ કુન્વામાં તું ખ્યાર કર,
ને એક રાત્ર ખંધુલનો તાર કર,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

નિજ આહોયી મેદક્ષિમાં બાકા ઉઠાવ,
તિથિરતાને ભેદી સખા ઝમખાવ,
હરએકને તું ખારતની ગૈરત અપાવ,
ભલે ખૂનના દિલથી દરિયા વહાવ,

હડી હર તરફ જો વતનની પુકાર.

“હડી” રાંડેરી.

શાહ વલીયુલ્લાહ (રહ.)

અનુ: તાજ

(અત્રાંકી આજી)

શાહ અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.)

આપની વિદ્વતા આપની અપૂર્વ શોધો ઉપરાંત આપ અરબી સાહિત્ય અને શાહીમાં પણ અત્યંત સ્થાન ધરાવતા હતા. આપે અરબી બાષામાં અનેક કાવ્યો લખ્યાં છે. એક પત્ર પણ આપે અરબી પદ્યમાં લખેલ છે જે આપે પોતાના પિતરાઈ જુનુર્મ શાહ એહમદશાહ ઉપર આલેખ્યો છે. જેમાં આપે પોતાના યુગના પ્રસંગો, મરાઠા અને શીખ હીમના હુમલાઓની રીતો અને ખૂબીઓ દર્શાવી છે. એક દિલ્લચરપ કાવ્ય હહેલીના યશોમાનમાં લખ્યું છે. એક કસીદામાં આપે સુલાનના પ્રસંગો અને બનાવોનો ચિતાર રજૂ કર્યો છે.

શાહ સાહેબના સંતાનોમાં કાંઈ પુત્ર ન હતો. માત્ર ત્રણ પુત્રીઓ હતી. એકના લગ્ન મૌલાના હે થી અને બીજાના મૌલાના શાહ રશીયુદ્દીનના વડીલ પુત્ર મૌલવી ઇસા સાહેબની અને ત્રીજાના શેખ મુહમ્મદ અફઝલ સાહેબની થયા હતા. એઓના બે પુત્ર હતા. મૌલાના મુહમ્મદ હરહાક સાહેબ મહાનિર અને મૌલવી મુહમ્મદ યાફઝ સાહેબ. શાહ સાહેબની વફાત પછી લોકોએ મૌલાના મુહમ્મદ હરહાક સાહેબને આપના ગાદી વારસ બનાવ્યા. એમણે થોડા વરસો પછી કુટુંબ સંદિત મક્કા શરીફ તરફ હિજરત કરી અને ત્યાંજ હિજરી સન ૧૨૬૨ એટલે ઇ. સ. ૧૮૪૫માં વિચાલ પામ્યા. (ઈન્તા)

શાહ અબ્દુલ અઝીઝ સાહેબની વફાત ૭૨ વરસની વયે સાતમી શબ્વાલ હિજરી સન ૧૨૩૮ એટલે ૧૭ જુલાઈ ૧૮૨૩માં થઈ. 'મોમિન' કે જે પોતાના મૂળ નામ હખીયુલ્લાહથી નહિ બરફે શાહ સાહેબના રખેલ નામ મોમિનખાનથી વધુ ખ્યાલી મેળવી એમણે તારીખ કાઢી છે:—

“હરત એહદે અઝસે બે સરોપા હો ગયે, ફકરો હી ફક્તો ફુનર હુદો ફરમ હકમો અદમ.”

શાહ રશીયુદ્દીન (રહ.):—

શાહ વલીયુલ્લાહના બીજા પુત્ર મૌલવી શાહ રશીયુદ્દીન હતા. આપ હિજરી સન ૧૧૬૩ એટલે ઇ. સ. ૧૭૪૯માં પૈદા થયા હતા. પિતાના આશ્રયમાં પ્રવક્તીત વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી અને હદીસ શરીફની સનદ પણ એમની પાસેથીજ મેળવી. ફતવામાં પોતાના પિતા અને બાઈનું અનુકરણ કર્યું. જ્યારે પોતાના મોટા ભાઈ શાહ અબ્દુલ અઝીઝ સાહેબ માંદગી અને અસક્તિને લીધે દિગામી ગહેનત અને તાલીમને તફરીસની સેવા ન કરી શકતાં ત્યારે એ કાર્ય શાહ રશીયુદ્દીન સાહેબને હસ્તક સોંપાવું. * આપની કેટલીક નકલો અને

* એ મૌલવી બશીરુદ્દીન સાહેબ ઇન્તે મૌલવી નઝીર અહમદ સાહેબનું કહેવું છે. જે સત્ય હોવું જોઈએ. પરંતુ એ વાત સુપ્રખ્યાત છે કે શાહ રશીયુદ્દીન શાહ અબ્દુલ અઝીઝથી થાંચ વર્ષ પહેલાં મરણ પામ્યા હતા.

કેટલાક લેખો પણ યાદગાર છે પરંતુ સર્વથી ઉચ્ચતર આપે જે મહાન કાર્ય કર્યું તે કલામે મજબૂત આક્ષરસ ભાષાંતર છે. જે આજે પણ મજબૂત છે. એ ઉપરાંત આપની અનેક કિતાબો છે. જેની કે 'સહે નખત' અને 'દિગામલ ખાતલ.' આપ છપંત લગી દીની સેવામાં રમ્યા પમ્યા રહ્યા અને ૭૦ વરસની ઉમરે હિજરી સને ૧૨૩૩માં મરણ પામ્યા અને આપના પુત્રુર્ગ પિતાના ચરણમાં દફન થયા. શાહ અબ્દુલકાદિર સાહુખ (૨૮):—

શાહ વસીયુલ્લાહના શ્રીમ પુત્ર મૌલવી શાહ અબ્દુલકાદિર સાહેબ હતા. આપ હિજરી સન ૧૧૬૭ એટલે ઈ. સ. ૧૭૫૩ દુન્યામાં પ્રકાશીત થયા. અને આપના અસ્તીત્વનો દુન્યામાં પ્રકાશ થયો. પ્રાથમિક વિદ્યા ધરમાંજ પિતા પાસે પ્રાપ્ત કરી અને છઠ્ઠે હદીસ, ફિક્ક ને તફસીરમાં નામ પેદા કર્યું. વિદ્યા સમાપ્તી પછી અજરસાખાદી મસ્જિદના હુજરામાં આપુ છપન બનીને કર્યું..... એકાંતવાસ આપને પસંદ હતો એજ કારણને લઈ આપે કિતાબો લખવા તરફ લક્ષ ન આપ્યું. પરંતુ કુર્આન શરીફનું બા મહાવરા તર્જીમા યા" મૌલુક કુર્આન" આપની અપૂર્વ યાદગાર છે. જે ખૂબીઓમાં હજારો કિતાબોથી શ્રેષ્ઠ છે. આ બાષાંતર લોકોમાં ધણું મજબૂત છે. આપ હિજરી સન ૧૨૩૦ એટલે ઈ. સ. ૧૮૧૬માં ૬૩ વરસની ઉમરે મરણ પમ્યા. અને પોતાના પુત્રુર્ગ દાદા શાહ અબ્દુરહીમ સાહેબના ચરણમાં દફન થયા

શાહ અબ્દુલકાદિર સાહેબનું બાષાંતર હિજરી સન ૧૨૦૫ એટલે ઈ. સ. ૧૭૮૧માં સંપૂર્ણ થયું. 'મૌલુક કુર્આન' એનું તારીખી નામ છે. શાહ રશીદુદીન સાહેબના બાષાંતર સમ્બંધી એ નથી કહી શકતા કે એ પહેલાં અથવા એ પછી મજબૂત થયું અને મહાવરને લઈ 'મૌલુક કુર્આન ખીમ બાષાંતરમાં શ્રેષ્ઠ રહ્યું છે. એમાં બે મહાન ખૂબીઓ સમાવેલી

છે. એક તો એમાં શાહ રશીદુદીન. સાહેબનાં બાષાંતરની જેમ ઉર્દૂ લીખીઓમાં અરબી વાક્યોનું અનુકરણ નથી કર્યું. એના મૂળ અર્થના સાથે સાથે ઉર્દૂ મહાવરાઓનું પણ ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું છે. બાષાંતરમાં ઓછામાં ઓછા શબ્દોથી મૂળ ભાવાર્થ રખા કરવામાં આવ્યો છે. શાહ રશીદુદીનના બાષાંતરમાં અરબી વ્યાકરણની નીતિ ધારણ કરવામાં આવી છે. એમાંના કેટલાક વકયો તો કર્યુંને આશ્ચર્યજનક જેવા લાગે છે. પરંતુ એમના બાષાંતરમાં કેટલાક શબ્દોનો અનુવાદ શાહ અબ્દુલ કાદિર સાહેબના બાષાંતરથી ઉચ્ચ અને યથાર્થ છે.

આજ એ બેક બાષાંતરેથી પણ ઉચ્ચ બાષાંતરે યદ રહ્યા છે. પરંતુ બ્યારે અમે એ વાન વિચારીએ છીએ કે ઉપરાંત બાષાંતરે તે મુશ્કેલી કરવામાં આવ્યા હતા કે બ્યારે ઉર્દૂ સાહિત્યના પુરતકો આપણે આંગળીના વેડે મથી શકતા હતા. અને જનતા પણ એ બાષામાં લેખન અને અનુવાદ કરતાં પણ અચકાતી હતી. એ જોતાં ઉપરાંત પુત્રુર્ગોની રામજ અને કર્તવ્યપરાયણતાને શાહ દેવી પકે છે કે તેઓ પોતાના પિતાના કદમે સાથે નથી બાષામાં કુર્આન અને મજહબનો પ્રચાર કર્યો. શાહ અબ્દુલ ગની સાહુખ (૨૯):—

શાહ વસીયુલ્લાહ સાહેબના એ.યા પુત્ર શાહ અબ્દુલ ગની હતા. એમના બનાવો ધણા ઓછા નીકળે છે. એ કે તેઓ ખીમ બાષાંતર કરતાં ચક્રિયાતા ન હતા પરંતુ એમની એ ઉલુપ એમના પુત્ર શાહ હિમાઇલ શહીદ (૨૯)એ પૂરી કરી. જેમણે શાહ અબ્દુલ અઝીઝથી શાહ વસીયુલ્લાહની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી તેનો પ્રચાર કર્યો અને હિંદના મુસ્લિમોની મજહબી તત્તારીખમાં એક નવા યુગનો આરંભ કર્યો.

સંપૂર્ણ. [શાહ વસીયુલ્લાહ (૨૮)ની લેખમાળા આ અંકે પૂરી થાય છે આવતા અંકથી "અંતિમ સમયના અલિમો"ની લેખમાળા શરૂ થશે. —તંત્રી]

કિરણો

એ આબ્યા.

એ આબ્યા ને, આવી સસ્તી દિલમહો,
આબ્યા રંગ એમની એકદિલમહો,
જૂમવા લાગી ગયા મયકલ બધા,
રંગ એવો શું હતો, કાતિલમહો ?

અસ્ત-છવન.

ઝિંદગી મસ્ત ને, છે, મસ્ત કવનની વાતો,
ઝિંદગી અસ્ત ને, છે, અસ્ત છવનની વાતો,
ઝિંદગીમાં, તું, લૂંટી લે મઝાહ છવનની,
ઝિંદગી મસ્ત ને, છે, મસ્ત છવનની વાતો,

અનોખી વાંછના.

દિલ ઉપર કોઈ નવો રંગ લખાવી દેજે,
ઝિંદગીમાં 'કો' નહું હું સમાવી દેજે,
અન્યને ભેટી ખુશી યાજે ખુશી જમમાં તું,
ભાવના દિલમાં નથી કોઈ જમાવી દેજે.

મઝાહ.

ખોલ ઉર્મી ગીત તું, સંસારના,
ખોલ દિલના રાઝ કો' દિલદારના,
હૃદની જોવી મઝાહ હોળે તને,
તોલ દિલથી દિલને ડા' મયખારના.

અસર.

મઝાહ મળે છે, મને કોઈ વેદનાઓમાં,
ખુશ મળે છે, મને કોઈ વાંછનાઓમાં,
કઝાના નામથી ડરતો જરાએ આજ નથી,
અસર છે એની બરી ખારી ભાવનાઓમાં.

કંચન-ખની જા.

ખની જા ઝિંદગી કંચન ખની જા,
અને કો'તું તું મન રંજન ખની જા,
જગતમાં છવનું આસાં નથી કંઈ,
અનેશ હવેનું રંજન ખની જા.

—(બોદાસ)

રંચુન-(બર્મા)ના ગ્રાહકોને

[બર્મા જાપાનીસ શત્રુના હાથમાં પડ્યા પછી ટપાલ વ્યવહાર થઈ ગયો હતો. જે ગ્રાહકોનું લવજમ જ્યાં સુધી પહોંચતું હોય ત્યાં સુધી તેમના અકો અમાનન તરીકે રાખી મુકવામાં આવ્યા હતા. હિન્દ તરફ આવી ગયે । સાહેબો પૈકી જેમણે હિન્દ ખાતેના સંસ્થાના મોકલાવ્યા હતા તેમને તેમના અકો રવાના કરી આપ્યા હતા. હજી નીચે મુજબના ગ્રાહકોના નવા સરનામા અમને મળી જશે તો તેમના અમાનત પરી રહેલા અકો રવાના કરી શકશે. આશા છે કે તેઓ નવા સરનામા મોકલી આપવા ચૂકશે નહિ. —મેનેજર]

- (૧) મેસર્સ એ એસ. જીવા એન્ડ કું.
- (૨) " એ. દાદાભાઈ અધર્મ (બર્મા) સિં ૨૮૨. એડવર્ડ રટ્ટીટ
- (૩) " અલીમુદ્દીન તૈયબ એન્ડ કું. પો. બો. ૫૨૪
- (૪) " આઝમ આરિફ અધર્મ. ૭૩૦, મરચન્ટ રટ્ટીટ
- (૫) " હમુદ્દીન હરમાઈલ અમ્મી અધર્મ. ૫૩૦, ડેક્કાડેસી રટ્ટીટ
- (૬) " અહમદુલ્લેન અમ્મી એન્ડ કું. પો. બો. ૮૨૧
- (૭) " એમ. ઇ. બાયા એન્ડ સન્સ. (બર્મા) સિં પો. બો. ૩૩૮
- (૮) " સુલેમાન દાદાભાઈ અધર્મ સિ. પો. બો. ૧૯૩
- (૯) " વર્ધ. એ. મની સન્સ. ચંબા રટ્ટીટ, પો. બો. ૩૧
- (૧૦) " હાજી બી. એમ. મોતીલાલ. એન્ડ સન્સ. પો. બો. ૩૨
- (૧૧) " એમ. આઇ. કીકીભાઈ એન્ડ કું. ૫૨૧, રટ્ટીટ નં. ૨૮ પો. બો. ૭૯
- (૧૨) " Hnitthah સયા એન્ડ કું. ૫૨૧, ડેક્કાડેસી રટ્ટીટ
- (૧૩) એચ. એ. જીવાલા. પો. બો. ૨૩૧. ૬૦ ચાઈના

- (૧૪) ડી એમ. અમ્મી. ૧૩૨, એડવર્ડ રટ્ટીટ રંચુન
- (૧૫) સુલમાન હરમાઈલ આમસ ૨૫૪, મેગલ " "
- (૧૬) અહમદ હજીલીમ માલમ. ૧૩૯, ગાહોલે " "
- (૧૭) અહમદ હરમાઈલ અમ્મી. ૫૫, ૫૮ ચાઈના " "
- (૧૮) બી સેફ્ટરી યંગમેન મેગલ. એસોસિએશન પો. બો. ૮૧૯ " "
- (૧૯) જુલુસ ઉરમાન. " " ૯૫ "
- (૨૦) મુદ્દમદ હજીલીમ મુન્ના. ૫૨ નં. ૧૬, રટ્ટીટ નં. ૨૫ " ૧૩૪ "
- (૨૧) હરમાઈલ હજીલીમ આરિફ. ૫૨ નં. ૧૦૦, રટ્ટીટ નં. ૩૦ " "
- (૨૨) એચ. આઇ. એમ. એચ તૈયબ એન્ડ કું. નં. ૫, Kouzoue રોડ બસીન
- (૨૩) એ સી પટેલ ૬, Zogyaung રોડ " "
- (૨૪) હરમાઈલ હરમાઈલ બો. ૭, " "
- (૨૫) સુલમાન અમ્મીસ રંચુન રોડ રટ્ટીટ રોડ Bogale
- (૨૬) ઉમર અમ્મીસ હરીમ. કાપાના વેપારી રટ્ટીટ રોડ " "
- (૨૭) હાજી હજીલીમ પીરમુદ્દમદ. Dawern Quarter, Mergur
- (૨૮) મેસર્સ આર અહમદ તરેહ. એન્ડ કું. પો. બો. ૫૮ " "
- (૨૯) " હરમાઈલ મુદ્દમદ સીમજ એન્ડ સન્સ સિ. ૩૬, જ્વેલર્સ રટ્ટીટ Proma
- (૩૦) તુરમુદ્દમદ ઉમર એન્ડ સન્સ ૬૧, સોવર મેઈન રોડ મોલનીન
- (૩૧) અમ્મીસતાર હાજી અલીમુદ્દમદ. ચારવારી રક્ષ સામે, ૨૮, રોડ-માડે
- (૩૨) એમ. ઇ. ઉનીયા. Aungban (P. S. S. બર્મા)
- (૩૩) હરમાઈલ હમુદ્દીન બોલા. બાર સામે Myingyan (U. Burma)
- (૩૪) હજીલીમ હમુદ્દીન પટેલ. જનરલ મરચન્ટ Myittha (U. Burma)

ફાર્માના રંચુનના એજન્ટ:-

M/S E. E. KAKA SONS.

472, Dalhousie Street, Rangoon.

સાહિત્યનું સરકસ !

૨૪ જુન ૧૯૫૨ :
'શ્રીંગ ભારતર'

એ ઘણા બાણીતા નર્તક કે "અમેરિકાના જગત્પિપ્પાત લેખક અરુન સિંહકેરને ધણાં વર્ષો સુધી પુરં લેખન પણ મળ્યું ન હતું." એકલાં ક્લમ પર છપનારને આદી પણ પેટપુર ખાવાનું મળતું નથી. એનું ૨૫૯ ઉદાહરણ 'પતીલ' છે. તેઓ પોતાના શબ્દોમાં કહી ચૂક્યા છે. એકલાં ક્લમ પર છપી ખાનારા ગુન્નરાતમાં યોગ્ય છે ! આ વખતે ખીમ્બોની વાત જ્યાં છે 'અપનાવામાં' એની જ વાત કરીએ. જુઓ 'ભારત ભરે દેશ ?' એ કાવ્યથી રોજને ધ્રુવપતાર મસ્તરંગીન કવિ અમીન આઝાદને પેટિયું કાઢવા માટે સાધકિયો. ધણે કરવો પડે છે. પકચરો સાંધતાં સાંધતાં એ બિરાદર નવા કવિઓની મઝાઓની 'ઈસ્લાહ' કરે છે. ઈસ્લાહનો અર્થ 'દમ્મમત' કરવાની કાઠ કૃપા ન કેળવે ? ઈસ્લાહ એટલે દુસ્તી ! દાહરમાં હવા પુરતાંય ધણી વેળા એ બિરાદરને પ્રેરણા આપી જાય છે. પેચીયાને માઠી ફેરવતા ફેરવતાં અનેક મઝાઓના કારિયા યાદ આવી જાય છે. જો સાધકિયો ધણે પડતો મૂકે તો બિરાદર 'અમીન આઝાદ'ને હવા પર છવતું પડે ! કારણ કે રોજ પરની તાળીઓ, 'વાહવા', અને 'દુબારા હિતોં' કે 'સરસ'ના ઉચ્ચારોથી પેટ ભરી ચકાવું નથી ! આપણા દેશમાં કાવ્ય, એ અણુમોલ મૂઠી ગણાતું આવ્યું છે તેથી જ. તો કવિઓને 'કંઠાર'નું છેલ્લું રહે છે ! નાટક-સિનેમાના કવિઓ; અપવાદ રૂપ ગણાય.

બાકી મઝદૂર કવિ 'ગમી'ને કપડાં કાત-રતાં કે બાળીયા મારતાં યાને કે ટેલરીંગના ધંધાની સાથે સાથે જ શાહરીના ધંધા ચલાવવો પડે છે. બટન ટાંકતાં કે કાચ બનાવતાં, કોલર બેડતાં કે આસ્તીન બનાવતાં એમને કાવ્યોની પ્રેરણા મળતી રહે છે જો તેઓ

મિલતાનો ધંધો પડતો મૂકે; તો આપોઆપ શાહરી અદખ થાય ! કારણ કે પછી શાહરી કરવા માથે તો 'ચેટગાં કૂવો ને વરધોડો જૂવો' જેવું થાય ! સીંઘર મરીનના તાલચુરની સાથે સાથે જ એમનું કવિતાનું 'કાઠકાતુન' બેડાએનું છે. કાતરના કાપની સાથે મઝાતું માથે મંકળાએનું છે !

કટાક્ષ કવિ 'રોખ્ખવહ્લી' બેડિંગમાં સુપરવાઈઝીંગ કરે છે, નામાના ચોપડાં વળે છે, શિક્ષક ને પોરિયાની હાજરી તપાસે છે બગર-ચીને શું રાંધતું તેના હુકમો આપે છે, મિટિંગ માટેના સરકપુર કાઢે છે ને સાહિત્યમાં પણ ડોકીયું કરે છે ! જો નામાના ચોપડા લખવાનું પડતું મૂકે તો એમની 'કટાક્ષ કવિતાઓ' પણ હવાઈ જાય ! અકબર કે રાજા ભોજના જમાનામાં ભણે કાવ્યની એકાદ કાંઠિકા પર લાખો નિચ્છાવર થતા; પણ આજે તો કાવ્યની આખી વજુમર રજૂ કરે. તોય કોઈ કોડી પરખાવતું નથી ! જો 'રોખ્ખવહ્લી' પુરોષમાં હોત તો કૂટબોલની પેટે હાથોહાથ ઉંચકાઈ જત ! બાકી અહીં તો અડીખમ-તંદુરત શરીર હોવા છતાં 'નારસિંહ' મહેતાની જેમ એમંતુણું જીવન વિતાવી રહ્યા છે ! 'અખ્યા' જેવા ધૂની છે; પણ એમની ધૂન 'સુક્રાંકી દોડ મરિજદ તકની' જેમ મિત્ર સફલમાંજ અટવાઈ મઠે છે ! એમના 'કવન'ની જેમ 'વિવેચન' પણ મરમોળાની ગોળી જેવું છે; પણ મુસ્લિમ-ગુજરાતમાં લેખક-કવિ કે વિવેચક તરિકે પ્રકાશમાં આવતું એ બહેરાની આગળ શંખ ધ્રુંકવા જેવી વાત છે ! 'નિસાર' તરિકેય એ મશહર છે; પણ અખ્યારી રટોની આવ-કનના અબાવે અને પ્રકાશમાં આવવાની લેણ પણ પરવા ન હોવાને લીધે એ અંધારા ખૂણામાં પડ્યા છે. રોજ પર તો એમને ઘણી

વેળા ધરડીનેજ લઇ જવા પડે છે, અને કલમ પશુ જોરજુલમથી પકડાવવી પડે છે ! સગા-જની ઉદાસીનતાએ એમની ઉદાસીનતા પર ઘેર પડે અદ્યવ્યુ છે.

‘સીરતી’ એક પુરાણા મશરૂ ક્રાંતિકારી કવિ છે; પણ કવિતામાં કોડીનીએ કમાણી પરમે યયાં કરી નથી. કદી લાકડાંનો વહેપાર કરે છે તો કદી ઘાસનો કોંટ્રાક્ટ રાખે છે ! કદી છોટા પડાવે છે તો કદી પોસ્ટ્રીફ્રમ ઉઘાડે છે ! કદી વહેપારી બની જાય છે તો કદી દલાલ બની જાય છે, ગામ અનેક ધધા કરીને ગુમરાન ચલાવે છે ને વચ્ચે વચ્ચે વિસામો મળતાં કાવ્યો રચી લે છે. વળી ખેતી પણ કરે છે ને લેખો પણ લખે છે ! જો એકલા લેખ કે કવિતા ઉપર એ બિનદર એકા હેત તો ક્યારનાય આ જગતભાથી અલોપ થઈ ગયા હોત ?

‘મુસા’ ખત પુરાણા ગઝલકાર છે; પણ ખેતી કરીને નહિ પણ કરાવીને, કારણ કે જમીનદાર છે, અને મોટરો દેડાવીને નખી રહ્યા છે. બંધકે મ્હાલી રહ્યા છે મુસા બનાની ખેતી અને મોટરથી બની છે એકલી ક્રિત્તિની મૂડી એમના હાથમાં હોત તો એમની દુનિયાથી બગડી જત ! કારણ કે ન તો ક્રિત્તિથી કોઈનું પેટ ભરાયું છે ન ભરાય ! અલગત કવિનાથી બીજાઓની જેમ એમનેય કીર્તિ વરી છે ને કીર્તિ જો ખાવા નહિ તો ચોરવા-પાયરવાના કામમાં વપરાય તેવો ભૌતિક લાભ યાય ! બકી ‘ઇજ્જત ખાતર ઠીકરામાંય ખાયું પડે !’ એ તળપદી કહેવત અનુસાર કવિતાનું ઠીજકું હાય ધરનારને ઇજ્જતનો લાભ ખરો. કુર્ચાનની વાલ્મીકીને કાવ્યમાં વહેતી કરીને એ કીર્તિ કમાયા દના ખરી ! હયામાં “વાહવા” પોદરાવવાસોમાંના

એ એક છે. લોહો એમની ગઝલોને વધારે પ્રસંશે છે; છતાંય એકલી કવિતા ઉપર તો એવું છવી ન શકે !

‘આસી’ ગુમરાનના હાથ લાકડાં ગણાય. થોડાજ સમયમાં ખૂબ ખીચી ગયા છે. એમની દારૂય કવિતાઓ સમાને ખડખડાટ દસાવે છે; પણ ગુમરાન માટે તો એમનેય અરબી બાપાની પંતુગીરી અને મુદ્દાંગીરી કરવી પડે છે. ઉર્દૂ સાળામાં અરબી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે, વળી એક મહેસામાં પણ અરબી પડાવે છે, વળી મરદારમાં ઇમામત પણ કરે છે આમ કામ નહિ પણ ત્રણ રોજમાં કામ કરે છે ને ‘વચગાળામાં દારૂયમય કવિતાઓ રચે છે. મતમય કે કરુણ છવનના સાંધા જ્યાં તૂટે છે ત્યાં દારૂયકવિ કવિતાઓનો ધોંગડાં ખારે છે. જો એઓ એકનું કવિ તરીકે છવવા માગે તો.....તો શું ?

“પ્રણીયા બહુ લેને કિરતાર આ તો રવખું છે સસાર !” જેવાં બજનો ગાયાં પડે !

‘હર્ષી’ શાસ્ત્રીય ગઝલકાર છે; પણ બાપ કમાઈ પર છવી રહ્યા છે. કયાંય કયાંય મુખજ જમને ધધો માંડે છે ને પાછા છાંડે છે. શેરોની લેવડદેવડ કરે છે. શેરમાં વખતે કમાય છે પણ ‘શેર’માં તો કમ્પાઈ કમાતા નથી. ‘નર્મિ’ પણ શેરદલાલને ત્યાં દારૂની કરતાં ‘શેર’ લખે છે એકલા શેરનો ધધો કરે તો ખોલેય સિક્કિવેડાનમાં જાય ને ‘કુડું’ અને પણ ખેંચી જાય !

અઝલ સમ્રાટ ‘શયદા’ જો એકલા ગઝલ પરજ છવતાં હોત તો ક્યારનોય એમનો તાજ ઝીડી અથો હોત ! જે ધીમેજાના સંપાદક તરીકે અને એક સફળ નવલિકાકાર

ને નાટકકાર તરિકે કલદારનો સારો સહકાર મેળવી શક્યા છે; પણ એકલા મજલકારજ બન્યા હોત તો.....તો શું ? બહૂત લગાડી દાયમાં તૂમડી જાણી લસકારતા હોત કે "મજલમાં હું બન્યો ધેશે મજલ ગુસ્તાન ગાવા દે!"

અને હઠકપાળા 'એકાર' હઠક કે મજલમાં એક કાણી કોડીય કમાતા નથી. પંતુગીરી કરી, લેખકગીરી કરી, અને થોડી ઘણી ઝમીન ખેડાવીને પોતિયાંની પદ્મજન નભાવી રહ્યા છે ! ખાકી વ્ને એકધું કવિતાને ખોળેજ એમણે માયું મૂક્યું હોત તો ખાળકેને અનાથાશ્રમમાં પધરાવી, બૈરીને પીવર વળાવી એમને બાપાજી ગળવું પામું હેત !

ગુલો 'નસીમ' જેવા આધ્યાત્મવાદી કવિ પણ પત્તકારિત્વના ધંધામાંજ રોટલા ખાતર પડ્યા છે ઉચામાં ઉચાં આધ્યાત્મવાદનાં કાળેએ પણ કરોઠાં ભૌતિક લાભ ન કર્યો તો લખી લખીને, તથા વાચી વાંચીને ત્વડા કાચના ચરમા પહેરતા થયા ! સાહિત્યની વેદી પર અંખેને હોમી દીધી ! જે એકલો કવિતાથીજ કોઈનો ભૌતિક ઉધાર થઈ શકેતો હોય તો એજો ક્યારનાય માલદાર થઈ ગયા હોત, અને 'નસીમ'ની જેમ શિષ્ટ કવિઓમાં મોખરે હોવા છતાં 'સગીર'નેય કારકુનગીરી કરવી પડે છે. કવિતાની મૂડી એમનેય કામ ન લાગી. એમની શાસ્ત્રીય મજલોનીય કોષએ કીમત ન ચૂકવી ને 'લક્ષ્મી સરસ્વતિનો ખારમો ચંદ્રમા' પુનઃ પુનઃ સાબિત કર્યો.

મજલ નરેશનું બિરુદ પામેલા 'કટ્ટીમ' વાકિશીએ એક જમાનામાં મજલની ટંકચાળ ઉધાડવા છતાં અલણી શિક્ષાએથી વચિત રહ્યા ! એમના હાથરાના સમાર કામમાં કે બીમારીના ખાટલા પર કવિતાની મૂડી કામ ન લાગી. મજલના એ રાગ બન્યા; પણ એથી

મરીથી ન ટળી. હઠકત કમાયા પણ દોહિયાંની મોહતાજ દૂર ન થઈ ! જે મજલ થોડી તરિકે ચલાવી હોત તો ગુસ્તાનો કોઈ પણ શાકર બીજાં ધંધા કરવાની તકલીફજ ન બોલાવત !

'અસર' એમ. એ. ચઢ કેળવણીખાતામાં કેપ્યુરી તરિકે જળકયા, તેથી વધુ મજલકાર તરિકે પ્રખ્યાત થયા; પણ કેપ્યુરીના ધંધા કોરુંબિક પોષક બન્યા; ત્યારે મજલકારનો ધંધો તો જોનારીજ ગણાયો, 'અસર'ની અસર સાહિત્યમાં એક સાચા મજલકાર તરિકે સારી છે; પણ રપિયા, આના પાછમાં કીમત આંકવા વ્તએ તોતો શું ?

"હવે અતું છે ખાકી દાય

અંતમાં પાપ પુનસ સંગાત !"

'વાયલ' કાળે દારા અનેકને વાયલ કરે છે. દિંદુ બિરાદરોમાં પ્રમાણબદ્ધ મજલકાર તરિકે જે મોખરે આવ્યા છે છતાં; પેટિયા માટ તો એમનેજ પાળેદ દરખાર 'ફરવા' સાહબના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી તરિકેની ફરજ બજાવવી પડે

ગ્રાહકોને:—

'કારવાં' માટેના ન્યુસ-પ્રીન્ટ કાગળ મુંબઈના વેપારીઓ પાસેથી ખરીદવા પડે છે. સરતમાં ન્યુસ-પ્રીન્ટ માટેના એક વેપારી નથી. ગયા માસની મુંબઈની અસાતિ અને શાંતિ સ્થાપાયા બાદ રેલ્વે બુકીંગ બંધ હોવાના કારણે સમયસર કાગળ આવી શક્યા નહોં તેમ પ્રેસ-કામદારોની અછતના લીધે છાપકાગ મોટે સાર કરવું પડ્યું હોવાથી તા. ૧૫મીને બદલે આ વ્ષકે મોડો પ્રગટ થયો છે. 'કારવાં' ની સાકાજ વર્ષની ઝિન્દગીમાં તે પ્રથમવારજ અનિયમિત થવા પામ્યું છે. ગ્રાહકો તે માટે મારી આપશે એવી આશા છે.

—તંત્રી.

છે. જે એ નોકરી પડતી મૂળને એકલી કાવ્ય-
સેવાજી શુદ્ધ કરે તો એમનેય તૂટી જાયવી
પડે !

‘મસ્ત હુશીય’ શિક્ષકની નોકરી વડે
રોટલા ખાઈને કાવ્યોમાં મસ્તી ખતાવે છે.
‘વહી’ પણ એજ ધંધાને અપનાવીને કવિતા
કરે છે. ‘મજાક’ રેડવે ખાતમાં નોકરી કરતાં
કરતાં ગઝલકારની ઓનરરી સર્વિસ બળવે છે.
‘સાબિર’ વટવામાં ઝમીનદારી કરતાં કરતાં
કાવ્યકલ્પિઓ રજુ કરે છે. જે ઝમીનદારી
નહોત તો એમનાં કાવ્ય ઝરણાંઓ પર્ણ ક્યાંક
સુકાઈ જત અને કવિતાનો અભ્યાસ હવામાં
ઓગળી જત. જમીનની રૂબરૂપતાએજ એમને
સિદ્ધ હસ્ત ગઝલકાર બનાવ્યા છે ! ‘રૈફ’
પણ હજી પિતાજીની કમાણી પર કાવ્યના

પતંગો ચગાવે છે. ‘અમકાર’ પણ બીજે
ધણે કરતાં, જેમ સિનેમાના ધન્ટરવક્ત્રમાં
રેકાર્ડો વાગે છે તેમ વચગાળાના વિસામાં
કવિતાઓ રચે છે ! અને ‘કિસ્મત’ પણ
સરસ્વતિ પ્રેસમાં મુદ્રિતોગ કરતાં કરતાં
કાવ્યોની પ્રેરણા મેળવે છે. આમ આપણા
બધાપ કવિઓ બીજા ધંધાને આધારે જીવતા
રહ્યા છે ! કવિતાને આધારે રહ્યા હોત તો
ક્યારના.....? જ્યાં ઘોને હવે કદન-દકનના
સામાનની મોંઘવારી પણ દસ ગણી વધી ગઈ
છેને ? માટે હાલ તો ગદ્યજન સન્દોમાં
આપણા બધાપ કવિઓ ગૂંચે હોમસેસ હુઆજ
મામવી રહી કે :

“તુમ સમ્રાજત રહો હઝાર બરસ,
દર બરસકે દિન હોં પયાસ હઝાર !”

સાહાર-સ્વીકાર.

કેસન્ટ:—તંત્રી-યુસુફ એ. કે. ફેઝુલ્લાખાઈ.

કિ. શા. ૧-૮-૦

ધી સરત સીરી મુસ્લિમ રટૂન્ટ યુનીયન
તરફથી દર વર્ષે એક ખાસ અંક કાઢવામાં
આવે છે. આ વખતે પણ એક સુંદર અંક
કાઢ્યો છે. તેમાં લેખોને ત્રણ ભાગમાં વહેંચ-
વામાં આવ્યા છે. અંગ્રેજી, યુગવાની, અને
ઉર્દૂ. કેટલાક કટાક્ષ ચિત્રોથી અંક દીપી ઉઠે
છે. મુસ્લિમ યુવાનોને ઉદ્દેશીને કેટલાક લેખો
લખાયા છે. આવો સરસ સુંદર અંક કાઢવા
બદલ યુનીયન અને તંત્રીને ધન્યવાદ થટે છે.
અમે તેમની સફળતા ઇન્દ્રીએ છીએ.

બાબુલી:—સંપાદક-અકબર એફ. મરયન્ટ.

કિમત શા. ૨-૦-૦

હીઠ લાઈનેસ નામદાર આગાખાનના
હિરક મહોતસવના પ્રસંગે એક ખાસ અંક
કાઢવામાં આવ્યો છે. તેમાં નરીમ, બશીર,
સદર, રતુ દેસાઈ, અંબરિયા અને કુ. કુલ્સુમ
લાડક વિગેરે લેખકો અને કવિઓના સદકારથી
અંક દીપી ઉઠે છે. પાના બેતાં કિમત વધુ
પડતી લાગે છે. અમે તેના સંપાદકોની સફ-
ળતા ઇન્દ્રીએ છીએ.

એમ. એમ. પી. રાંદેર સાબાર-સ્વીકાર

દક્ષિણ આફ્રીકાના સદગૃહસ્થો તરફથી મળેલી મદદની યાદી.

નં.	નામ.	પા. ધિ. પેન્સ
૧	મી. એ. આદમ એન્ડ કું. પી. એ. બોક્ષ ૧ મ્યુનિક	૨૫-૦-૦
૨	„ એ. આદમ એન્ડ કું. પી. એ. બોક્ષ ૨૬૨, પીટર્સબર્ગ	
૩	„ એસ. એસ. મુન્શી પી. એ. બોક્ષ ૨૬ Duivals Kloof	૨૫-૦-૦
૪	„ એમ. બાબા પી. એ. ડેવીઝ વીસા	૭-૧૦-૦
૫	„ અહમદ હસમ પી. એ. બોક્ષ ૧૦ Mokeersi	૧૦-૦-૦
૬	„ ઇશાલીમ મુસા પી. એ. Tzaneen	૧૦-૦-૦
૭	„ મુસા ગોલીઆ પી. એ. „	૭-૧૦-૦
૮	„ આમીસ રટેર પી. એ. ૨૬ Duivals Kloof	૨-૧૦-૦
૯	„ અહમદ મોહમદ હસમોદ પી એ. બોક્ષ ૨ Nylstroom	૭-૧૦-૦
૧૦	„ એમ. મોસામ પી. એ. બોક્ષ ૬ „	૧૨-૧૦-૦
૧૧	„ ઈ. બેડાનીઆ બોક્ષ ૨ „	૫-૫-૦
૧૨	„ એચ. ઇ. રાવત „	૪-૪-૦
૧૩	„ મોહમદ ફકીર બોક્ષ ૬ „	૧-૧-૦
૧૪	„ મુલેમાન હસાઝ બોક્ષ ૨ „ સી. એફ. ૦-૧૦-૬	
૧૫	લીલાદ ૩-૩-૦	
૧૬	„ એમ છ. બાવા એન્ડ કું. બોક્ષ ૨૬૨ પીટર્સબર્ગ	૧૦-૦-૦
૧૭	„ હરમાઇલ મોહમદ એન્ડ સન્સ „	૧૦-૦-૦
૧૮	„ એસ. એમ. લીમીટેડ „	૧૦-૦-૦
૧૯	„ હાફ ઉસ્માન „	૧૦-૦-૦
૨૦	„ એ. સી. દીલી „	૫-૦-૦
૨૧	„ તીફલી એન્ડ કું. „	૫-૦-૦
૨૨	„ છ. એમ. હાલા એન્ડ કું. „	૧૦-૦-૦
૨૩	ઉવરાણા પેટે બાકી છે જે મી. હરમાઇલખાં ગુલાબખાંએ ઉમેરેલા	૨૦-૦-૦
કુલ ટોટલ		૨૦૧-૧૩-૬
ગ્રાફ્ટ વિગેરે મોકલવાનો ખર્ચ		૧-૧૩-૬
		૨૦૦-૦-૦

સદગૃહ પૌં. ૨૦૦-૦-૦ ના કુલ રા. ૨૬૪૩-૧૧-૦ અંકે રૂપિયા

બે હજાર હસો તેંતાલીસ આના અગીયાર પુરા. ઇસ્ટર્ન એન્ડ લી. મુંબઈ

મારફત મી. હરમાઇલખાં ગુલાબખાંએ મોકલ્યા તે.

હિન્દુસ્તાન એ દુશ્વરો અને સતોની બુદ્ધિ મનાતો આવ્યો છે. તે ધણા સાંખ્ય કાળથી સર્વ ધર્મોનું સંગમ સ્થાન રહ્યું છે. એની સંસ્કૃતિનો આત્મા, આત્માની દિગ્દર્શીતુ ગીત ગાય છે આત્મવાદી એસિવાની જેમ હિન્દુસ્તાન પણ આત્મવાદી છે અને મનુષ્યનાં ચારિત્ર અને ચાલચલણની ઉચ્ચવળતાનો એણે પોતાના ઇતિહાસકાળમાં સદાય આગ્રહ રાખ્યો છે. હિન્દુસ્તાનની પ્રાચીન યુનિવર્સિટીઓમાં પણ વિદ્યાર્થીઓ માટે બુદ્ધિનો વિકાસ સાથે ચારિત્રના વિકાસ વિશે ખાસ લક્ષ આપવામાં આવતું હતું મધ્ય કાળમાં હિન્દુસ્તાનની ઔદ્યુનિવર્સિટીઓ અને મોગલ કાળના મુસ્લિમ મદ્રેસાઓમાં નીતિનું શિક્ષણ અગત્યનું મનાતું હતું. મુસ્લિમ જીવનમાં 'ઇશુમુક્ત અમ્લાક'નું વિશિષ્ટ સ્થાન રહ્યું છે એટલું જ નહિ પણ આત્મિક વિકાસની દિશામાં 'અમ્લાક' નીતિની મહત્તા સ્પષ્ટ રીતે સ્વીકારવામાં આવી છે. ઇસ્લામના અલ્લાહના વિકાસમાં તેનાં નામોને 'અસ્માઉલ હુસ્ના' કહેવામાં આવ્યા છે આ સુધમાં નામો ખુલાસા ગુણોજ વર્ણવે છે આત્મિક ઉત્થાપિ માટે આ સિદ્ધાંતો અને ઝાતી નામોનો ઝિક્ર કરવામાં આવે છે. હઝરત પૈગમ્બર (સલ૦)નાં જીવનરીતિને 'ઉરુવુલ હુસ્ના' કહેવામાં આવે છે, જેનો સામાન્ય અર્થ "ઉચ્ચવળ ચારિત્ર" થાય છે.

પરંતુ આજની આપણી આધુનિકતાએ-અપણી પ્રધાન સંસ્કૃતિની પ્રત્યક્ષ કબજે આધુનિક સંસ્કૃતિએ આપણી જૂની સંસ્કૃતિ સાંધેનો સંબંધ વ્યવહાર રીતે તોડી નાખ્યો છે, એમ કહીએ તો કાંઈ ખોટું નથી.

સંસ્કૃતિના વિકાસમાં આપણી પૂરાણી સંપત્તિ અસંખ્યત મૂળ પાયારૂપ હોવી જોઈએ અને આધુનિક કાળનાં તત્વોથી તેનું જીવન

સ્વરૂપ આપણે રચવું જોઈએ છે. પૂરાણી સંપત્તિ તેનાં સ્વર્ણ પૂરાણાં સ્વરૂપમાં જીવંત રાખવાની જૂનપણી મનોદશા સંસ્કૃતિના વિકાસમાં પાલક થાય છે, તેમ કેવળ આધુનિક દષ્ટિ કેળવીને આપણે નવાજ રંગ-રોમાનથી રંગાઇને આપણે પોતાનું જૂનું સ્વરૂપ બૂધી જઈએ એ પણ પ્રત્યક્ષ નથી. આ બંને વસ્તુ સંસ્કૃતિના વિકાસ અને આપણી અસ્થિતા માટે દાનિકારક છે.

હિન્દુસ્તાનમાં ઇસ્લામના દુશ્વરોએ સંસ્કારિતાને ઉચ્ચવળ બનાવી છે. આપણી ધર્મિકતાને નિર્મળ સ્વરૂપ આપ્યું છે. જીવન માટે ધર્મ કેટલો વાસ્તવિક છે, એ દેખાડ્યું છે પરંતુ આજના અધુનિકવાદમાં આપણે તેનું વિરમાણ કર્યું છે.

ઇસ્લામના સૂરીયાદમાં 'દુશ્વરો' એક સંસ્કાર સંસ્થા છે. આપણે મામાન્ય રીતે દુશ્વરને બિહુલ અજાણ્ય છીએ પણ તે વસ્તુ બિહુલ નથી. પોતાની આત્મિક સંપત્તિના વિકાસ માટે સ્વાસ્થ્યથી જીવના, જીવન અને જીવનની વાસ્તવિક તત્વનું ચિંતન કરતા દુશ્વરને સાચો દુશ્વર કહેવામાં આવે છે.

એનું પોતાનું જીવન પોતાની માનવતાને ઉચ્ચવળ બનાવવા અર્થે હોય છે, તેમ સમુદાયમાં પણ માનવતાનો ખાવ જાગ્રત કરવાનું એ દષ્ટિનિંદ્રા ધરાવે છે. ઇસ્લામ શિક્ષા કે સન્માન જેના આત્મિક પ્રયત્નમાં માનવો નથી. ઇસ્લામનો સાચો દુશ્વર શિક્ષા માગતો નથી, સ્વાસ્થ્યથી જીવે છે પરંતુ, મોહ વિનાનું ઝોલામાં ઝોલાં સાધનોથી નભવું દુશ્વરી જીવન ગળે છે. દુન્યામાં પવિત્રતા અને માનવતાની ન્યૂનતા જોઈને તે દુન્યાનો ત્યાગ કરતો નથી દુન્યાથી દૂર રહીને તે જીવન શોધતો નથી પણ

દુન્યામાં રહીનેજ તે હવનાનાં તત્ત્વોનું શોધન કરે છે. એનું સન્ધ્યાસ, એની વિરકતી એનાં હવનાના અતરભાવમાંજ હોય છે.

ઈસ્લામના મહાન વૈગમ્બર (સધ્ધ)એ “અલ ફરિદી ફરિદી” ફરીરી માટે મને ગૌરવ છે, એમ કહ્યું છે, એનો વાસ્તવિક અર્થ પણ એજ છે. ઈસ્લામના એક મહાન સૂરી ફરીર મૌલાના રમીએ કહ્યું છે કે ગાળખચ્ચાઓનું લાલન-પાલન, કે ધનસંપત્તિ હોયી એ દુન્યા નથી પણ ખુદાનું વિરમરણ એજ દુન્યા છે. એમાં પણ આ જાવજ અંતરગત રહેયો છે. અરજ-સ્તાન, ઇરાન, તુર્ક, બિયાર આદિ ઈસ્લામી દેશોમાં ઘણા ફરીરો યર્ધ ગયા છે. દિન્દુસ્તાનમાં પણ અસંખ્ય ફરીરો ધયા છે. અત્રે ઈસ્લામના એક હવન શોધરાસ ફરીરનો પરિચય આપવાનો આશય છે.

“ઈસ્લામના આધ્યાત્મવાદ” નામની લેખ-માળાના એક મધ્યકા તરીકે “એક સૂરી ના ધર્મ” એવા શીર્ષકથી એક પુસ્તક અગ્રેહમાં પ્રગટ થયું છે. આ પુસ્તકમાં શેખ શરફુદ્દીન માનેરીનાં હવન અને તેમણે પોતાનાં શિષ્યોને લખેલાં પત્રોનો સારાંશ આપ્યો છે. આજના જડવાદ બહુ ધસડાવા યુગમાં આ વસ્તુ વિકારક યદ્ય પડશે એટલુંજ નહિ પણ દિન્દુસ્તાનના હિતર મધ્યકાળનાં ધાર્મિક હવનમાં કેવી જિંગી દૃષ્ટિને અનુસરવામા આવતી હતી, એનો પરિચય આમાંથી મળી રહેશે.

શેખ શરફુદ્દીન માનેરીના મૂળ ફારસી બાળામાં સખાવશ્ચ પત્રોનો અનુવાદ શ્રી બેજનાયસિંગે કર્યો છે. તે એક સાંત્વરક પ્રકૃતિના પુરુષ છે. પોતાનાં પુસ્તકના અગ્ર-ભાગમાં એમણે શેખ શરફુદ્દીન માનેરીનો સંદેપમાં હવન પરિચય આપ્યો છે.

શેખ શરફુદ્દીન માનેરી મખ્દૂમ-હિલ-

મુસ્કાની સંજ્ઞાથી ઓળખાય છે. શેખ યહાના એ પુત્ર હતા. બિહાર પ્રાંતમાં આવેલા પટણા નગર પાસેના એક ગામ ‘માનેર’માં એમનો જન્મ થયો હતો. બાલ્યથીજ એમને ‘ઈદમ’ તરફ અત્યંત પ્રેમ હતો. ધાર્મિક હવન હવનાની તિવ્ર આકંક્ષા તે રાખતા હતા. બાલ્યપણથીજ તેમનાં હવનનું આ વચ્ચુ દેખાઈ આવતું હતું.

એમના હવનકાળના બહુના વિદ્વાન પ્રોફેસર અશરફુદ્દીન પાસે એમણે દુનવી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. જુલાન વયે પૂઝ્યા પછી એમણે પોતાનું વતન ત્યાગી દિલ્લી આવ્યા અને ત્યાં નજીબુદ્દીન ફિરોઝીના સમાગમમાં રહ્યા એમ અહિં આત્મવિદ્યા સંપાદન કર્યા પછી પોતાના મુર્શિદની આગાધી બાવારી રાજગીરિના ટેકરા-ઓમાં ઘણાં વર્ષો સુધી નિવાસ રાખ્યો. તે પછી પોતાના મિત્રોની સૂચનાથી બિહારમાં જઈ રહ્યા. ૭૮૨ હિજરીમાં તે અવસાન પામ્યા. ઇસ્વી સનના પંદરમા સૈકાનો આ સમય હતો. એમણે પોતાનાં હવન દરમ્યાન કેટલાક પુસ્તકો લખ્યાં હતા, જેમાંના માત્ર ત્રણજ પુસ્તક પ્રગટ થયા છે. આ ત્રણે પુસ્તકમાં એમના ‘પત્રો’ આપવામાં આવ્યા છે, જે તેમણે પોતાના મિત્રો, પોતાના સહવાસમાં આવનારાઓ અને પોતાના શિષ્યોને લખ્યા હતા.

એમના પ્રથમ પત્રસંગ્રહનું નામ ‘મકતૂબાતે સાદી’ રાખવામાં આવ્યું છે, જેમાં એકસો પત્રો જ રવામાં આવ્યા છે. એમણે આ પત્રો રજા શમ્સુદ્દીને હિજરી ૭૪૭માં લખ્યા હતા. આ પત્રોમાં એમણે સૂરી હવનના પ્રશ્નોના હિતરે આપ્યા છે.

બીજા પત્ર સંગ્રહનું નામ ‘મકતૂબાતે મિસ્તોહરત’ છે જેમાં ૨૮ પત્રો આપવામાં આવ્યા છે. બદખ્શના સાહજાદા મુઝફ્ફરને આ

હિન્દુસ્તાન એ ફકીરો અને સતેખી બુખિ મનાતો આવ્યો છે. તે પછી લાંબા કાળથી સર્વ ધર્મોત્તું સંગમ સ્થાન રહ્યું છે. એની સંસ્કૃતિનો આત્મા, આત્માની કિન્નરીનું ગીન ગાય છે આત્મવાદી એશિયાની જેમ હિન્દુસ્તાન પણ આત્મવાદી છે અને મનુષ્યના ચારિત્ર અને ચાલચલણની ઉત્તમવર્ણનાને એણે પોતાના ઇતિહાસકાળમાં સદાય આગ્રહ રાખ્યો છે. હિન્દુસ્તાનની પ્રાચીન યુનિવર્સિટીઓમાં પણ વિદ્યાર્થીઓ માટે બુદ્ધિનો વિકાસ સાથે ચારિત્રના વિકાસ વિષે ખાસ લક્ષ આપવામાં આવતું હતું મધ્ય કાળમાં હિન્દુસ્તાનની ઔદ્યુનિવર્સિટીઓ અને મોગલ કાળના મુસ્લિમ મદ્રેસાઓમાં નીતિનું શિક્ષણ અગત્યનું મનાતું હતું. મુસ્લિમ શુબનમાં ‘ઇસ્લુમ અખલાક’નું વિશિષ્ટ સ્થાન રહ્યું છે એટલુંજ નહિ પણ આત્મિક વિકાસની દિશામાં ‘અખલાક’ નીતિની મહત્તા સ્પષ્ટ રીતે સ્વીકારવામાં આવી છે. ઇસ્લામના અલ્લાહના વિકાસમાં તેનાં નમોને ‘અસ્માઉલ હુસ્ના’ કહેવામાં આવ્યા છે. આ સધળાં નામો ખુદાના શુભોજ વર્ણવે છે આત્મિક ઉત્તતિ માટે આ સિદ્ધાંતી અને ઝાતી નામોનો ઝિક્ર કરવામાં આવે છે. હઝરત પૈગમ્બર (સલ્વ)નાં જીવનરીતિને ‘ઉસ્પએદસના’ કહેવામાં આવે છે, જેનો સામાન્ય અર્થ “ઉત્તમવર્ણ ચારિત્ર” થાય છે.

પરંતુ આજની આપણી આધુનિકતાએ—આપણી પાશ્વત્ય સંસ્કારથી પ્રભાવિત યુવેશી આધુનિક સંસ્કૃતિએ આપણી જૂની સંસ્કૃતિ સાંધેનાં સંજોગ વ્યવહારુ રીતે તોડી નાખ્યો છે, એમ કહીએ તો કાંઈ ખોટું નથી.

સંસ્કૃતિના વિકાસમાં આપણી પૂરાણી સંપત્તિ અલગત મૂળ પાવારૂપ હોવી જોઈએ અને આધુનિક કાળનાં તત્વોથી તેનું જીવન

સ્વરૂપ આપણે રચવું જોઈએ છે. પૂરાણી સંપત્તિને તેનાં સ્વર્ણ પૂરાણાં સ્વરૂપમાંજ જાળવી રાખવાની જૂનપાણી મનોદશા સંસ્કૃતિના વિકાસમાં બાધક થાય છે, તેમ કેરાળ આધુનિક દૃષ્ટિ ફળવીને આપણે નવાજ રંગ-રોમાનથી રંગાઇને આપણે પોતાનું જૂનું સ્વરૂપ જૂની જગએ એ પણ મુન્ઝવાજેમ નથી. આ જાને વરતુ સંસ્કૃતિના વિકાસ અને આપણી અસ્મિતા માટે હાનિકારક છે.

હિન્દુસ્તાનમાં ઇસ્લામના ફકીરોએ સંસ્કારિતાને ઉત્તમવર્ણ બનાવી છે. આપણી ધાર્મિકતાને નિર્મળ સ્વરૂપ આપ્યું છે. જીવન માટે ધર્મ કેટલો વાસ્તવિક છે, એ દેખાડ્યું છે પરંતુ આજના આધુનિકવાદમાં આપણે તેનું વિસ્મરણ કર્યું છે.

ઇસ્લામના સૂરીશદમાં ‘ફકીરો એક સંસ્કાર સંસ્થા છે. આપણે મામાન્ય રીતે ફકીરોને બિમુક્ક મગજએ છીએ પણ તે વસ્તુ બિમુક્ક નથી. પોતાની આત્મિક સંપત્તિના વિકાસ માટે સ્વાસ્થ્યથી જીવતા, જીવન અને જીવનની વાસ્તવિક તત્વનું ચિંતન કરતા ફકીરોને સત્વો ફકીર કહેવામાં આવે છે.

એનું પોતાનું જીવન પોતાની માનવતાને ઉત્તમવર્ણ બનાવવા અર્થે હોય છે, તેમ સમુદાયમાં પણ માનવતાનો ભાવ જાગ્રત કરવાનું એ દૃષ્ટિબિંદુ ધરાવે છે. ઇસ્લામ મિશ્કા કે સન્ધાસ જેવા આત્મિક પદ્યમતમાં માનવો નથી. ઇસ્લામનો સત્વો ફકીર મિશ્કા માગતો નથી. સ્વાસ્થ્યથી જીવે છે પરંતુ, મોહ વિનાનું ઓછામાં ઓછાં સાધનોથી નમતું ફકીરી જીવન ગણે છે. દુન્યામાં પવિત્રતા અને માનવતાની નજીવતા જોઈને તે દુન્યાનો ત્યાગ કરતો નથી દુન્યાથી દૂર રહીને તે જીવન શોધતો નથી પણ

દુન્યામાં રહીનેજ તે જીવનમાં તરતેનું શોધન કરે છે. એનું સન્ધાસ, એની નિરક્તી એનાં જીવનના અંતરગાવળાંજ હોય છે.

ધરસામના મહાન પૈગમ્બર (સલ્લલ્લે)એ “અલ હુમ્મી હુમ્મી” ફરી ફરી માટે મને ઝીરવ છે. એમ કહ્યું છે, એનો વાસ્તવિક અર્થ પણ એજ છે. ધરસામના એક મહાન સૂરી ફરી મૌલાના રૂમીએ કહ્યું છે કે જાણખન્ડાએનું લાલન-પાલન, કેષનસર્પત હોયો એ દુન્યા નથી પણ ખુલાનું નિરમરણ એજ દુન્યા છે. એમાં પણ આ ભાવજ અંતરગત રહેલો છે. અરબ-સ્તાન, ઇરાન, તુર્ક, મિસર આદિ ઈસ્લામી દેશોમાં ઘણા ફરીરો યર્થ ગયા છે. દિ-દુસ્તાનમાં પણ અસંખ્ય ફરીરો થયા છે. અત્રે ઈસ્લામના એક જીવન શોધનારા ફરીરોનો પરિચય આપવાનો આશય છે.

“ધરસામના આકલાતમવાદ” નામની લેખ-માળાના એક મહત્કા તરીકે “એક સૂરી ના ધર્મ” એવા શીર્ષકથી એક પુસ્તક અંગ્રેજીમાં પ્રગટ થયું છે. આ પુસ્તકમાં શેખ શરફુદ્દીન માનેરીનાં જીવન અને તેમણે પોતાનાં શિષ્યોને લખેલાં પત્રોનો સારાંશ આપ્યો છે. આજના જડવાદ બ્રહ્મી ધસડાના યુગમાં આ વસ્તુ નિકારક યથા પડશે એટલુંજ નહિ પણ દિન્-દુસ્તાનના ઉત્તર મધ્યકાળનાં ધાર્મિક જીવનમાં કેવી જિંદગી દૃષ્ટિને અનુસરવામાં આવતી હતી, એનો પરિચય આમાંથી મળી રહેશે.

શેખ શરફુદ્દીન માનેરીના મૂળ ફારસી બાબામાં લખાવસા પત્રોનો અનુવાદ થી પૈગમ્બરસિએ કર્યો છે. તે એક સાર્વત્રિક પ્રકૃતિના પુરુષ છે. પોતાનાં પુસ્તકના અમ-બાગમાં એમણે શેખ શરફુદ્દીન મનેરીનો સંક્ષેપમાં જીવન પરિચય આપ્યો છે.

શેખ શરફુદ્દીન માનેરી મખ્દૂમ-ઉલ-

મુકાબી સંઘાયા એળખાય છે. શેખ યહ્યાના એ પુત્ર હતા. ખિહાર પ્રાંતમાં આવેલા પઠણા નગર પાસેના એક ગામ ‘માનેર’માં એમનો જન્મ થયો હતો. બાલ્યથીજ એમને ‘ઇસ્મ’ તરફ અત્યંત પ્રેમ હતો. ધાર્મિક જીવન જીવવાની તિમ આગંધા તે રાખતા હતા. બાળપણથીજ તેમનાં જીવનનું આ વસ્તુ દેખાઈ આવતું હતું.

એમના જીવનકાળના મજીનીના વિદ્વાત પ્રોફેસર શરફુદ્દીન પાસે એમણે દુન્યવી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. જુવાન વયે પૂઠા પછી એમણે પોતાનું વન ત્યાગી દિલ્લી આવ્યા અને ત્યાં નજરુદ્દીન શિરદારીના સમાગમમાં રહ્યા એમ આદિ આમનિધિ સંપાદન કર્યા પછી પોતાના મુર્શિદની આગ્રાથી આવારી રાજગીરિના ટેકરા-ઓમાં ઘણું વર્ષો સુધી નિવાસ રાખ્યો. તે પછી પોતાના મિત્રોની સૂચનાથી ખિહારમાં જઈ રહ્યા. ૭૮૨ દિલ્લીમાં તે અવસાન પામ્યા. ઇસ્વી સનના પંદરમા સૈકાનો આ સમય હતો. એમણે પોતાનાં જીવન દરમ્યાન કેટલાક પુસ્તકો લખ્યાં હતા, જેમાંના માત્ર ત્રણજ પુસ્તકો પ્રગટ થયા છે. આ ત્રણે પુસ્તકમાં એમના ‘પત્રો’ આપવામાં આવ્યા છે, જે તેમણે પોતાના મિત્રો, પોતાના સહવાસમાં આવનારાઓ અને પોતાના શિષ્યોને લખ્યા હતા.

એમના પ્રથમ પત્રસંગ્રહનું નામ ‘મકતૂબાતે સાદી’ રાખવામાં આવ્યું છે, જેમાં એકસો પત્રો જ ત્યામાં આવ્યા છે. એમણે આ પત્રો ૮૦૦ શમ્સુદ્દીનને દિલ્લી ૭૮૭માં લખ્યા હતા. આ પત્રોમાં એમણે સૂરી જીવનના પ્રત્યેના ઉત્તરો આપ્યા છે.

બીજા પત્ર સંગ્રહનું નામ ‘મકતૂબાતે મિસ્તોહસ્ત’ છે જેમાં ૨૮ પત્રો આપવામાં આવ્યા છે. લખના શાહજાદા મુહમ્મદને આ

પત્રો લખવામાં આવ્યા હતા. આ પત્રો પંથુ ઉપકા પ્રકારનાજ છે.

એમનો ત્રીજો પત્ર સંમદ 'દુવાઉદે રક્તી' ના નામથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. એમના મિત્ર શેખ રક્તુદીને પોતાના અભ્યાસ માટે આ પત્રો રીકાઓ સાથે તૈયાર કર્યા હતા.

આ લેખમાં સૂરી શેખ શરફુદીનના જે પત્રોમાંથી અગત્યનાં અવતરણો આપ્યાં છે, તે મોટે ભાગે 'મકતુબાતે સા'દી'માંથી આપવામાં આવ્યા છે. જેનો અગ્રેજ અનુવાદ શ્રી જૈનનાયે પ્રગટ કર્યો છે. આ પુસ્તકમાં જે વસ્તુની ચર્ચા કરવામાં આવી છે, તેનું તારતમ્ય આ પત્રોનાં અવતરણમાં આવી જાય છે. તે એમનાં જીવન અને ચિંતનના એક આછાં સ્વરૂપની વર્ણવેલે આછી ઝાંખી કરાવ્યા વખરે રહેશે નહિ.

અમદાવાદનાં સસ્તું સાહિત્ય કાર્યાલયે 'મુસ્લિમ મહાત્માઓ'નાં શિર્ષક તળે એ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં કેટલાંક વર્ષો પૂર્વે પ્રગટ કર્યું હતું, જેમાં મોટે ભાગે અરબસ્તાન અને ઇરાનના સૂરી મહાત્માઓનાં જીવનચરિત્રો અને બોધવચનો આપવામાં આવ્યાં છે. ઇરાનના નામકિત સૂરી શેખ ફરીદુદ્દીન અત્તારના 'તઝકિરતુલ ઔલિયા' એનું મૂળ પ્રેરણારથન છે. મૂળ ફારસીના બંગાળી પરથી ગુજરાતીમાં આ પુસ્તક લખાયું છે, જ્યારે આ શેખ શરફુદીન હિંદુસ્તાનના બિહાર પ્રાંતમાં થઇ ગયા છે. અને તે પથુ એવાજ એક સૂરી મહાત્મા હતા. હિંદુસ્તાનમાં એવા અનેક સૂરીઓ થઇ ગયા છે, જેમના પત્રો અને પુસ્તકોનું બહોળું સાહિત્ય પ્રાપ્ત છે પરંતુ તે અરબી અને ફારસીમાં લખાયેલું હોવાથી સામાન્ય જનતા સુધી પૂછી શકાયું નથી. ગાંધીજીના પ્રથમ ગુરૂ શ્રી રાયચંદ કવિની 'આત્મ સિદ્ધિ'માં તેમના સાથે કેટલોક પત્ર

વ્યવહાર આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં એક રથજો મુસ્લિમ જાતિમાં અધ્યાત્મ દૃષ્ટીએ અને ઇશ્વર ચિંતકો ઉત્પન્ન થતા નથી. એના માટે અશ્વર્થ અને ખેદ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. શ્રી રાયચંદ કવિ ફારસી-કર્ડૂચી અનભિય હોમ્તે તેઓ એવા સાહિત્ય કે પુસ્તકોનાં પરિચયમાં આવી શક્યા નહોતા અને એ કારણે તેમની એવી માન્યતા બંધાઇ હતી સ્વસ્થનોના કાળમાં ગુજરાતમાં પથુ જે સૂરી ઔલિયાઓ થઇ ગયા છે એનાં જીવન અને સાહિત્ય ફારસી ભાષામાંજ લખાયેલાં છે. મુસ્લિમ વિદ્વાનોએ એવું સાહિત્ય ગુજરાતી ભાષામાં આણવું, જોઈએ કે જેથી અધ્યાત્મ સાહિત્યની દિશામાં મુસ્લિમોએ કેવો ફાળો આપ્યો છે તેનો સામાન્ય પરિચય થઇ શકે.

આપણે હવે આ શેખ શરફુદીને મુંદી કાઢેલાં અપ્રત વચનોની સુવાસ લઇશું: આ સુવાસ કેમના માટે પથુ માલ થઇ શકે એમ છે;

ઇશ્વરમાં એકતાર થઈ જવું એ ઇશ્વરવાદ છે. પરંતુ એમાં એકતાર થયા છીએ એવું આપણું અત્મમાન જવું રહે એવી સ્થિતિ ઇશ્વરનો નહાકાર છે. અનેક ઇશ્વરવાદીઓમાંથી ખુદા ઇશ્વરવાદીએને ઉત્પન્ન કરે છે. અત્રદા વાતોમાંથી અધ્યાવાનોને ઉત્પન્ન કરે છે અને ગુનેહગરોમાંથી ભવિકજનોને ઉત્પન્ન કરે છે.

દરેકને અંધારામાંથી બહાર સર્જવામાં આવ્યા હતા, અને દરેકને તેની પોતાની શક્તિ અનુસાર પ્રકાશમાં લઇ જવામાં આવે છે અને એ પ્રકારે તે આત્માના પ્રકાશથી તેજસ્વી બને છે.

બધા મનુષ્યો તેના (ઇશ્વરના) દેવી પ્રકાશના તણુખાઓ સમાન છે. અને તે બધા તેમાંથી પ્રકાશ મેળવે છે.

“તુ” અને “હુ”નો બેદ આપણામાં આ દુન્યાના નિવાસના અંગે છે. પોતિવાત્ર (ઇષમ) ના માન્યમાં આ બેદો દરતી ધરાવતા નથી. તે એકજ માત્ર વાસ્તવિક રીતે છે અને તેના સિવાય બીજા કોઈનું અસ્તિત્વ અમૂલ્ય છે.

જમીન ઈમારતના મૂળ પાયા સમાન છે તેમ પશ્ચાતાપ સંધ્યા આદિગક ચલુતરના પાયા સમાન છે. પોતાની યુનાદિત પ્રકૃતિને બદલવાનું નામજ પશ્ચાતાપ છે. એક મનુષ્ય પોતાની પ્રકૃતિ બદલીને બીજી પ્રકૃતિ ધારણ કરે છે ત્યારે તે બીજે મનુષ્ય બનતો નથી પણ તેનો પ્રકૃતિ યુગ્ય બદલાય છે.

અંતરનું દર્પણ પોતાની અશુદ્ધિઓને સ્વચ્છ કરી નાખે છે ત્યારે તે ઇન્દ્રિયાથી જર હોય એવા પ્રકાશને નિદાળવાને શક્તિમાન બને છે. શરૂઆતમાં તેને તેનાં અંતરમાં ઊંડતા તણખાઓ દેખાય છે પણ તેનું હૃદય શુદ્ધિતર થતું જાય છે તેમ તેમ તે પોતામાં શક્તિ અને પ્રકાશનો ઓધ ચઢતો જાય છે.

મનુષ્ય એ પ્રકારના તત્ત્વોથી પડાયેલો છે. જેમાંનું એક દૈવી અને બીજું આસુરી તત્ત્વ છે. લૌકિક શરીર રોગી બને છે તેમ તેનું પારલૌકિક સ્વરૂપ પણ રોગી બને છે. આ બંને રોગના તબીબો છે અને તે બંને પ્રકારના રોગોનું નિવારણ કરે છે.

વિશુદ્ધિતર મનુષ્યને સ્વમાનશીલ બનાવે છે, અને તે દરેક પ્રકારના સહયુગો અને આશીર્વાદોનું સંગ્રહસ્થાન છે પહેલા વિશુદ્ધિ શરીરની હોવી જોઈએ, જે ખોરાક અને પોશાકનાં નિયમનમાં રહેલા છે. બીજી વિશુદ્ધિ ઇન્દ્રિયોની છે, યુનાદનાં કાર્યથી તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. ત્રીજી વિશુદ્ધિ હૃદયની છે,

બધાજ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવાથી તે પ્રાપ્ત થાય છે.

ઈશ્વર પ્રત્યેની શ્રદ્ધાથી દુન્યાના સગથી મુક્તિ અને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય છે.

કુમદા શુભેનો પાયો જ્ઞાન અને અંતર-દૃષ્ટિ ઉપર ચલાયેલો છે જે અદ્ભુતમાની પ્રેરણ છે, તે પોતાની પ્રકૃતિને વિશુદ્ધ બનાવવાની આરામ રાખી શકે નહિ.

આરામવાદી અને આનંદી બનવું જોઈએ કારણ કે ઇશ્વરની કૃપાનાં દ્વાર નિલ ઉધાડાંજ છે.

જેણે પોતાના અદ્ભુતમાયથી પોતાને મુક્ત બનાવ્યો છે, તે પોતાની જાન ઉપર કાબૂ રાખતા હોય છે. નફેના સાત દરજ્જાઓ અને સ્વર્ગના આઠ દરજ્જાઓ તેને ધંધી રાખવા માટે જલુજ સાંકડા થઈ જાય છે. માત્ર ઇશ્વરની વિશાળતાજ તેને આવકારવા પૂરતી છે.

જે સ્વર્ગનો આનંદ અને નફોનો આનંદ લઈ લેવામાં આવે તો પણ ઇશ્વરના આદિગક વિધવમાં ફંદગ મુખાવવાનું રહેતું નથી.

જે પોતાના ભારથી મુક્ત બને છે, તે બધા વાતે મુક્ત બને છે.

બની શકે તેમ એક દુર્વિશે બિહા માગની જોઈએ નહિ કારણ કે ઘણી વખતે તે બધા બેરહું થઈ પડે છે.

જિંદગીમાંના પોતાના દરજ્જાને અનુસરીને દરેક જણે કાર્ય કરવું જોઈએ છે.

જે મનુષ્ય પોતાની કયામતની પ્રકૃતિ જાણવા માગતો હોય તેણે પોતાની જિંદગીમાં સામાન્ય રીતે આગળ તરી આવતી પ્રકૃતિ

નિદાળની લેઈએ. આ પ્રકારે ગુણ તોના કયામતનો નિર્ણયક ગુણ છે. આ વસ્તુ નિદાળની કાંઈ મુશ્કેલ નથી.

તારી કપના કરનાં તરું કાપં વિદેશ મુશ્કેલ છે. આ દુન્યાના સુખના આનંદ, દુઃખ અને સોઝામાં પરિબળ છે.

સુખના સતપુરોને જ્ઞાન પરાકાષ્ટાએ પૂરે છે ત્યારે તેઓ પોને કાંઈ જ જાણવા નથી એવું આત્મજ્ઞાન અનુભવે છે.

સોઝાની તોષણીયાના વાચન જેવું કાંઈ

પણ પ્રકારનું બીજું વાચન ઉપરેથી નથી એકાંતવાસ ગાળવ તો વાસ્તવિક જેવું મન-સિદ્ધ એકના પ્રાપ્ત કરવાનો છે—સરીન્નું અજાણપણું નરિ.

એક શ્રદ્ધાવાન પ્રજા મારે મૃત્યુ-આવકાર-દાયક છે. કામનું કે આ દુન્યાના જીવનના કલ્યાણમાંથી અને તેના ત્રાસમાંથી તે મુક્ત બને છે.

મેખ સમુદ્રીના આ ભેદવગનો એમનાં પોતાનાં જીવન ચિતનના પરિપાકૃષ્ણ છે અને તે કાંઈ પણ ધર્મના નીતિમાન મનુષ્ય મારે પ્રેરણાદાયક છે.

કાર્ય.

બીજું પગથિયું કાર્યનું છે. હિમ્મત કાર્ય મિત્રાઈ માત્ર કપના સુધી મર્યાદિત રહેલા આદર્શની કીમત જામનની નક્કર વાસ્તવિકતાની દૃષ્ટિએ પાછી પછી નથી. કહેવું બધું છુટ્ટ-પાથી જ તેનું બધું યજ્ઞ જતું નથી, પરંતુ તે મારે યોગ્ય પ્રતિભે અમલી રચરૂપ આપવામાં આવે, તોજ કંઈ જાણથી પરિણામ નીવરે. વળી કાર્ય મારે અવિરત ઉત્સાહની પ્રથમ આવરુપકતા છે, કેમકે ઉત્સાહની પણ અસ્તિ-ઓઠ દેવ છે. સોઝા-જાણના શીલુ જેવા સૃષ્ટિક અને સુરક ઉત્સાહને વધુ રક્ષિત કરેલું કાર્ય આગળ જતાં ઉત્સાહનું જાળવવાનું યજ્ઞ જાણી મામતા અધિવશ જળદની જેમ અધવચમાંજ અટકી પડે છે. કાર્યની સંપૂર્ણ સફળતા નાંત સુધી તાબા રહેલા ઉત્સાહ પર અવસર છે.

કાર્યમાં નિયમિતતા જાળવવી દોષ. તો તો મોનાથી પણ પીજું, કારણ કે આગતી અનિયમિતતા કાલે આજસને તોતરે છે, અને આજસની બૂખ એટલી જલદ દેવ છે કે કલ્પરો કાર્યને ગડપ કાર્ય પછી ગણ તે તૃપ્ત થતી નથી. વળી કાર્યમાં અનુકરણ પણ એક મહા હાનિકારક રોગ છે: "કલાણીએ એ કહ્યું, તો હું પણ તારા મારે ન કરું!"—આવા વિચારોથી યજ્ઞ અજુસો "ગાઠિયા પ્રવાહ"માં અંધ જાળીને તજાવ છે. પરંતુ તેમજ સમગ્રનું લેઈએ કે બધા કાર્યો બધા માનવીઓ મારે એક સરખા હોતા નથી. કાર્યનું અનુકરણ ન કરતા કાર્ય કરવાની પદ્ધતિનું અનુકરણ કરવું લેઈએ. માનવી યું કરે છે, એ કરતાં કેવી રીતે કરે છે; એનું જ્ઞાન વધુ લાભદાયી છે. સુંદર કાર્ય-પદ્ધતિ હસ્ત-મત યજ્ઞ મયા પછી સર્વ કાર્યો સરળ તાથી પાર ઉતરી રાખા છે.

માનવીએ જેમ બને તેમ દિવસનો વધુમાં વધુ સમય પ્રવૃત્તિમાં ગાળવો લેઈએ. મદાન વૈજ્ઞાનિક એડીસન માત્ર ત્રણ કલાકની જીવ લેતો, અને જાણના એડીસન કલાકોમાં એક એક કલાકના ત્રણ વચગાગાઓમાં આરામ લઈને બીજા અદાર કલાક સુધી સતત પોતાના કાર્યમાં પડ્યો રહેતો. અને એનું પરિણામ કેટલું સુંદર આત્મ—એ જામનદેર છે, તેજુ કરેલી પોની કીમત અગીયાર અજાણી કહેવાય છે!

આમ કાર્યશીલત્વ પણ ઉન્નતિનું એક પ્રધાન અંગ છે.

તુજ શૂરવીરતાની વાતો પવન કરે છે !

જનાળ “કહ્લીમ” સાહિબના કાવ્ય ઉપર
તજમીન

તુજ પર યુગાન્તરો પથ્થુ આજે દમન કરે છે;
તો પથ્થુ ને અવદશાનું તું કંઈ મનન કરે છે;
તું તારી જાત કઈ ક્યારે જાતન કરે છે;

“વૈભવ મહીજ મુરિશન તું નિત મમન કરે છે
તે અન્ય જગ-રાખાને ઉન્નત મથન કરે છે.”

નિત જાત-અવ્યતાની યાદ કરી કરીને;
મિથ્યા કરે છે વાતો આજસ મહી રહીને;
કર્તવ્ય-પથે રહ્યા નથ તું મથો ધરીને;

“નિષ્ક્રિયામાં તારું મોરવ બધું હણીને;
સ્વહસ્તથીજ સ્વતું સાતે પતન કરે છે !”

ત્યાગીને મંથનેને આજસને યાદનાર;
નિશાને સુખ મણીને મહલતમાં ઉંઘનાર,
જાહોજસાલી સાથે સ્વચાન જૂલનાર;

“સંકટ શિરે વહેરી મહલતને પોપનાર;
તું તારી જાત પર આ કાતિષ દમન કરે છે.”

આની રહી છે શિર પર પાછળ પ્રલપ-ધટા જો;
કંઈ ધ્યાન તું ધરીને તુજ પૂર્વની ક્યા જો;
તુજ પૂર્વજોના સાદસ ને શૂરવીરતા જો;

“કંઈ કાલની દશા જો, કંઈ આજની દશા જો,
કંઈ જાન-અમુ ખોટી જો શું સહન કરે છે ?”

તુજ ને કાજ તો કંઈ ચિંતા કરી જરી લે;
હાં ફૂલવાના વખતે થોડું ઘણું તરી લે;
તું તારી નાવડીને મોજમાં ભાંગરી લે;

“લજ્જતરપદ દશાનું કંઈ માન તું કરી લે,
તુજ અવદશાજ તુજ પર અશ વદન કરે છે,”

વિજયને તું નિરંતર વરતો હતો ખજાર છે !
લાખોમાં એકલો જસ પૂરો થતો ખજાર છે !
જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં રાત્ર સહારતો ખજાર છે !

“સંઝામે સિંહ સમ તું ફૂદી જતો ખજાર છે ?
તુજ શૂરવીરતાની વાતો પવન કરે છે.”

બીજના સંકટોનું કારવાને તું નિવારણ;
પર્યંતથી બાપ બીડી ખૂંટી જતો રહે રણ;
જય-ધોષણમાં તારી અંતિત થતી હતી ક્ષણ;

‘દુઃખાના પારકા પશુ પગ ચૂમતા’ હતા પશુ,
આજે એ પારકાને જઈ તું નમન કરે છે !”

તું શક્તિદીપ્ત ક્યાં છે બતકાપી દે બધાને;
ને સૌંદર્યા બરી લે તું તારાં આવકાને;
પછી દે તુજ લખેલા લેખો તણાં સફાને;

“હા! વ્યોમ ભોમ કેરાં પુનઃ ભેડ ને કડાને;
નિઠામાં શૂરસાને તુજ તન બદન કરે છે,”

આ વિશ્વ કેરાં વૈભવ મહિ પડપો રહીને;
ચિંતાઓ સૌ વિસતરી મશ્વરતને તેં ઝડીને;
છે યાં કિન્તુ “બિસ્મિલ” બૂધ્યો બધું ચડીને;

“કુન” પર “ક્ષીમ” કાલે “કાલુ બસા” કરીને,
આજે તું ક્યાં સુધી એ પુરં વચન કરે છે.

“બિસ્મિલ”-ધોરાજવી

આત્મશ્રદ્ધા

બંને ગમે તેટલા આદર્શ સેવ્યા હોય. ગમે તેટલો લાંબો વખત કાર્યોન્મત રહ્યા હોઈએ, તેમ છતાં જો આપણા હૃદયમાં આત્મ-શ્રદ્ધાનો અભાવ હોય. તો બધુંય પાડખી પીઠ પર પાણી જેવું છે, એની કંઈ સદરતા નથી. જે માણસને પોતાની શક્તિ પર શ્રદ્ધા નથી હોતી, તે ભવિષ્યમાં કદરો તેનામાં નિર્માણ કરેલી નૈસર્ગિક કાર્ય-શક્તિને પણ નિર્મૂળ કરી મૂકે છે. અને ઘણીવાર એવું પણ બને છે કે આત્મ-શ્રદ્ધાની પ્રમળતાને લીધેજ અસંભવિત એવું કાર્ય પણ સંભવિત બની જાય છે.

આત્મ-શ્રદ્ધા એ માનવીનું બીજું કિસ્મત છે. જેમ માનવીના પ્રારબ્ધમાં જે કામ પુરું હોય, તે તેના જીવનમાં સ્વરૂપ પામે છે, તેમજ જે કાર્ય પાછળ માનવીની અખંડ આત્મ-શ્રદ્ધા કામ કરી રહી હોય તે કાર્ય પણ લાભકારી સ્વરૂપ પામીને જ રહે છે.

આત્મશ્રદ્ધાથી મેટામાં મેટો કાયદો એ થાય છે કે માનવી બીજાની સદાય વિના પણ પોતાના કાર્યને તેની અંતિમ વ્યવસ્થા સુધી આગળ, ધપાવવાનું, બીજું ઝડપી શકે છે. પોતાના નાના મેટા દરેક કાર્યમાં પારકી સલાહની માનવીમાં જે નિર્ભયતા છે, તે પોતાનામાં જયજંત આત્મશ્રદ્ધાને પ્રતાપે નાબૂદ થઈ જાય છે.

અંતમાં કહીશ કે જો હવે વજુવેલી આર મુખ્ય આગતોને પોતાની શક્તિનું કેન્દ્ર કરી કોઈ પણ માનવી સમગ્ર સંસારના કેશવિષ્ણુ અટપટા કે આસાન હોત્રમાં ઝંખલાવશે, તો મને ખાતરી છે કે સફળતા તેના કદેમો ચૂમતી રહેશે.

—“કૃષ્ણદીન”

મોલાના : અહમદ અશરફ રહેલી

૬

સવાલ:-એક મામના નિશાદ વર્ષ ૨૦૦૧ થયા છે. અંદાજથી તેનીને જે વય વર્ષ થર સંસાર ચલ્યા પછી તેના ધણી પરદેશ ગયોત છે અને તે મતને આજે ૫૬૨ વર્ષ અંદાજે થયા છે. તેના ગયા પછી ન તો ખેડાડી પેશાદી પગેર કાંઈ મેકેવેત ને રહેવાને થર પચુ નથી. ન તો તેના આ બાપ છે દરે તે બાઈનું ચાલદાનનું શું થાય? ને ક્યાં રહે? તેના માપર આજ સુધી સબાજે છે. અને બાપ દરે તે આગા ધણીથી હુડા ક્રેડા લઈ બીજું મર કર્યામાંજે છે. આગલો ધણી ને છે તેણે અંદાજ ૧૫-૧૬ વર્ષ થયા કાંઈ ખજર લાપી નથી. તો તે બાપ ને ધણી નિશાદમાં દરે રાજ નથી.

જવાબ:-મજદૂર બાઈ કાંઈ સુમસમ ન દાકિમ પાસે પોતાની મજદૂરી નિંદે કેત રવુ દરે અને મુશ્કલમાન દાકિમ ન દોષ તો પંચની મામે રજુ કરે. પછી કંઝા બાઈના ધણીને કાષ્ટેસર લખી જણાવે કે ક્યાં તો બાઈનો ખર્ચ પૂરા પાડ અને તેણીને સચે લઈ જા. જ્યારે તું રાખતો નથી તેમજ ખર્ચ મેકેવેતો નથી તો તત્કાલ આપી દે નહીનર અમો હુડાકેડા કરી ગાળીશું. એવી રીતે પુરેપુરી તેદકાક કન્યામાં અરે. જે બાઈનો ધણી આ લખાયા છતાં ગણક ન આવે અને ખર્ચ પચુ પુગા ન પાડે. ગતલજ કે કોઈ પ્રકારનો બદોબર ન કરે. તો મુશ્કલ દાકિમ

અને મજદૂરીની દાલતમાં પંચ હુડાકેડા મસખાનો દર કરાવે છે. જ્યારે એમો હુડાકેડા કરી આવે તે બાઈ હકદન મજદૂરી ગયા પછી બીજા કાચે નિશાદ કરી રાકે. એવીજ રીતે. એક ક્ષેત્રે હુક સમય ઉપર 'કાર્યા' માસિકમાં પ્રમર ચર્ચિયુઓ છે. અને એ નિંદે બાપ એક છોતાજ "અમલીકનુ નરજાદ." છપાઈતી છે. જેમાં દિન મેટા મેટા આક્રિમેલા ફતાવા લખવી દણીન મુજબ પ્રમર થઈ છે.

સવાલ:-જે છમામ કાલી કનસપતો હોય, અંકેજ બાસ રાખતો હોય, નમાજનો પાખંદ ન હોય, મેટા ન રાખતો હોય, હજાત દસમ તણીજ ન હોય, છમામતનો વિરાસતી દરક પરતવતો હોય, મશિજનો માત્ર, સામાન, જેમકે કાકડા, છી, નરપર વિગેરે પોતાના બિયોવમાં મેટા હોય, મશિજના વુજામાં એવીજ જાતની શાત, રમસ ખોમતો હોય, ખેટા મસાત્રા વાતવતો હોય, ખેટુ બાપ ખતો હોય તો શું એવા છમામ પાછા નમાજ મરજક છે?

જવાબ:-અમર દણીજમાં પેક છમામ એવોજ છે જેવું તમે લખ્યું છે, તો તે છમામ ફસિક છે અને ફસિક પાછા નમાજ મકરદ થાય છે. જો એવા છમામને બદલે કરવામ કાકડા દંડે દરખાલ થાનો બપ ન હોય, તે તેન છમામતથી છુટે કરે નેછલે. અમર જમરનો બપ હોય ને. બદલે ન કરે. તમો તેની પાછા નમાજ ન પડો. કોઈ બીજા પંદેકમાર છમામ પાછા નમાજ અલ કરો. છમામત કેજતો વિરાસતી દરક નથી સરીખતમા છમામતનો દરકાર અસિમ છે. (નમાજના મલયા સારી પેડે મળતો હોય) અને ફર્જાન શુ સદીદ પડી રાતો દોષ ફસિક ફરિદ ન હોય, મુન્નતનો પાખંદ હોય. એવા માવુનને છમામ જવાવો નેછલે. (ફર મુન્નત, બદર, દિરાવડ.)

સવાસ:-અગર કોઈ ફારસિક ફાર્મરને નિકાદ પડવે તો નિકાદ દુરસ્ત થશે કે નહિ?

જવાબ:-અગર કોઈ ફારસિક ફાર્મરને નિકાદ પડાવ્યા તો નિકાદ સહીદ થવામાં કોઈ વધે નથી નિકાદ સહીદ મર્ડર છે. પરંતુ બેલ્ટર એ છે કે કેમ? પરંતુ અગર માણસ પાસે નિકાદ પડાવવા બેડ છે.

સવાસ:-રજબ તા. ૨૭ તથા શાબાન તા. ૧૫ની રાતે ગદ્દાદ હદ તરખીદ વિગેરે આખી ગત પડતુ કે કેમ? તે મે દિવસમાં રોજી રાખવો બેઠ્યો? એ બે રોજીનો સવાબ હજાર રોજી કે લાખ રોજી બરેબર છે તેમ માનવું કેમ છે?

જવાબ:-શાબાનની પંદરમી રાતે, બન્ને છઠ્ઠી બને, છપાદન કરાંતાં રજા સવાબ છે. એ રાતે ઘણીજ બરકતવાળી છે. એને બેકાર કામોમાં તથા જકાસમાં પમાર ન કરવી બેઠ્યો, મજદુર ન્તોમાં ખુસ તઆલા અરે આશવા બાદ પહેલા આરમાન પર ઉરે છે અને પોતાના બદાઓને પુકારે છે કે છે કેમ? મારી માગવાળો તેને માફ કરી આપુ. છે કેમ? રોજી તલમ કંવાયો તેને રોજી આપું વિગેરે વિગેરે એવીજ પુકાર સદા સુધી થાય છે. માટે મજદુર રાતોમાં બનવી છપાદન કરે તા. ૨૭ રજબ વિગે કાંઈ ખાસ ફજીલત સાબિત નથી.

સવાસ:-અગર બો મગરેબ (જવાન)ના વખતે સવાબા યુનોદ છે? એમ હોય તો બીનારીની હાલતમા કેમ કંવું?

જવાબ:-અતર અને મગરેબની વચમાં સુવાથી યુનોદ થશે નહિ. પણ યુબુઓ મના કરે છે. તેમજ હજામો પણ ગન્દ કરે છે એનાથી બહેસપણું પેદા થાય છે.

મવાસ:-જો લેરા મંડાસ (પાગાના)માં લઈ જવામાં આવે છે તે લોટાથી વુચુ કરી શકાય?

જવાબ:-મગરના કામમાં લીધેલું વાસબુ બધું સુધી ખુદી રીતે નાખાક ન થાય, બુખૂમાં પાપરવુ દુરસ્ત છે કંઈ વાંધો નથી. શક બંધ કરવાથી નાખાક થવું નથી.

સવાસ:-મગરની ત્રીજા દેરા કપડામાં, રમાસમાં, કિતાબો (સ્કુલમાં આવળી)માં, ફરંકી અરમાં તથા સિદામાં હોય તો શું કરવું?

જવાબ:-દેરા પડાવવું, પડવું તેમજ મગાનમાં દેરા લટકાવવા સર્વે કામ દનમ છે. અગર કપડામાં કિતાબોમાં દેરા હોય તો તેનાથી બચાવો છતાંજ આ છે કે દેરાના ચંદેન ગિટારી દે. અથવા અદેરા ઉર કાળા એટલી દે. વગર બનવાળાના દેરા રાખવા ભયંજ છે. કંઈ વાંધો નથી. દેરા પડાવો. ધણે કરનાર માટે હદીસોમાં સખ્ત વહદ આવેલી છે. ડિવામતવા દિવસે ખુદા તઆલા. તે લોકોને કહેશે કે તમેએ મારી કુદરતનો મુકાબલો કર્યો છે. માટે એ દેરામાં રહ કુદા એટલે જિન્દા કરો. જ્યારે જિન્દા નહિ કરી શકો તો સખ્ત આજમ આપવામાં આવશે.

સવાસ:-કુર્બાન શબ પડવાનો કોઈ મોઢો કયો છે? રાતે કે દિવસે બરવાને છપાદન કરવામાં વાંધો છે?

જવાબ:-કુર્બાન શબ દરેક વખતે પરી સકાય છે. એના માટે કોઈ ખાસ વખત મુકરર નથી. હાં નમાઝમાં કુર્બાન શ પડવાનો વખતે સવાબ છે.

સવાસ:-લાલ તેમજ લીલા રંગની તથા ઝંમ કરવી બેઠ્યો?

જવાબ-જાલ અને લીલા રંગની તબક્કીમ (ઇમ્બ્રી) નરી અજાનના છે. અગાધ શોકોના પહેલા ગસઅજા છે. શરીરતમાં ઝિનો સુચુત નથી.

સવાસ-વેપાર માટે જાહેરાત કરવા દેણ, લુંગળા યા ધંટે યા મ્લનદાર છાત્રોના ઉપયોગ કરવામાં મુલોદ છે ?

જવાબ-વેપરની જાહેરાત કરવા માટે ફેટા પાપપા, દેણ, વાળ વગાડવા વ્યવસ્થા નથી. એ સર્વે કામ શરીરતમાં દગમ છે. વેપારની જાહેરાત વ્યવસ્થા તરીકે પશુ વર્ધ સકે છે, જે-વગિજ છપાતી પોતાના વેપારનો પ્રચાર કરી સકે છે. (કુલમે ફિક્ક.)

સવાસ-જુડી કરામ ખાતી અને જુડી સાદાન આપવી અને લોકોનું નાદક કરવું કેમ છે ?

જવાબ-દહીસની ગાનખર કિનાવ સહીદ છુપારી શબ્દો છે કે દમરને (સમ) ફરમાવું છે કે જુડી ગુન્દા આ છે. ખુદાપાક સર્વે કાઈને શરીકે કહ્યું. માગાવની નાદરગાતી કરવી, નાદક કલ કરવું, જુડી કરામ ખાતી. બીજી દહીસમાં છે કે દમરને (સમ) ફરમાવું

કે ત્રણ ગાણુસ સાથે અસ્લાદ પાક વિધામતના દીસો વાત નહીં કરશે અને નમરે રદમત ફરમાવશે નહીં. જે પોતાના આપેલા ઉપર એદમાન રાખે, જે પોતાના ગાસને જુડી કરામ ખાધ વિવાજ આપે, જે ધુડીની નીચે છમર લટકાવે. બીજી દહીસમાં છે કે જુડી કરામ ખુદા સર્વે શિર્કે કરવા સમન છે. માટે જુડી ગાસી અને જુડા કરામથી દૂર રહે નદિતર ખુદાના મજબ-કેપનો મુસ્તદિક ખમશે.

સવાસ-અગાધની ગાનખી અને દમરને પીરાતખીના નામના ચિહ્ન જવાવવા સરવસ કાઢવો, શું એવી પીર સાદાની છત્રજત વધે છે અને હરજાગો દમરનો સમગત છે ?

જવાબ-માટે રંગીકસ આખર માસમાં દમરને શેખ અગાધકાદિર છપાતી (દહી)ના નામના દીસ બળા અને સરવસ કાઢવો. નિશાન દેવવા, દેણ, વાળ, નાકાસ વગાડવા, લેખના નામની રાવિખી મનમ ગાનવી, એ સર્વે શરીરતે મુદમ્મદી (સમ)ના વિરદ છે અને સખત ગુન્દાના કામે છે અને એવા બાવિજ અજીદઓ રાખવાથી ધિમાન ખોવાનો ર છે.

સમયનો અભ્યાસ

નીચું પગથિયું વર્તમાન પરિસ્થિતિના સુદ્ધ અવલોકનનું છે પતન કઇ વિધામાં ફેંકાય રહ્યો છે, એનું જ્ઞાન હોવું આત્મન ઉપયોગી છે. વ્યવહાર કુચળતાની એ ચાવી છે. વાળિખની સફળતાનો સરનો આધાર એના પર રહેલો છે.

સમયનો અનુકરણનો અલ્પમાત્રા અનુરૂપ છે. છત્રમાં કેટલીક કીમતી તકો એવી હોય છે, જે પારંપર ઉપજતી નથી. એવી સ્પર્ધા તકોનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરવા તત્પર અને સાવધેન રહેવું જોઈએ. જાત જોઈને એમની આગવાર ચાવી તકોનો માણમાં ચારો લખ કહી શકે છે અને પોતાની જિંદગીના આખવાર વિષયોના નિમિત્ત માટે સુંદર તૈયારી કરી રાખે છે.

આમ સમયનો અભ્યાસ પશુ ગાનવીના ઉચ્ચત્તમ શક્તિના પડતર માટે સુંદર રાખે આપે છે

—ફખરુદ્દીન

મુસ્લિમ બાળકોની તાલીમી પ્રિયતમ માટે
પાંચ વર્ષે થતાં નિયમિત પ્રગટ થતું
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

અવસાદ

દર માં ને નવા નવા સિપો સાથે
..... પ્રગટ થાય છે

આપના બાળકો માટે આ "અવસાદ" જરૂર
આપે, એ તેની મુશ્કેલી કરશે.

લવાજમ:-

દેશમાં: રૂ. ૫-૦-૦ અને રૂ. ૩-૦-૦
(પાંચ રૂ. અને ત્રણ રૂ.)

દેશવર: રૂ. ૮ (આઠ)

લખો:-

"અવસાદ" ઓફીસ, નવી દહેલુ બજાર,
રાજકોટ (કાઠિયાવાડ)

દર શનીવારે પ્રગટ થાય છે

મુસ્લિમ લીગનો પથગામ મહોંશાહનાર
મુસ્લિમ જનતાનો આવાજ શુદ્ધ કરનાર
ઈલાકાનું નિર્દર અઠવાડિક પત્ર

.... પાકિસ્તાન

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦

'પાકિસ્તાન'ની અવનવી સામગ્રી
'સુલ્તાન સબુકતગીન'ની ચાલુ વાર્તા
અને બોધ લાયક લેખો વગેરે
આજેજ ગ્રાહક બનો.

'પાકિસ્તાન' એ.ફી. ૧

કાશુપુર બહુલાવાડ અહમદાબાદ.

દર રવિવારે પ્રગટ થતું

મુસ્લિમ હિન્દના અવનવા સંવાદો,
સાહિત્ય સામગ્રી અને કટાક્ષ કલગોળી
અરપૂર.

ખિસાફત (ગુજરાતી)

વાર્ષિક લવાજમ:-

હિન્દમાં રૂ. ૯ પરદેશ પાકનં ૧)
છુટક નકલ ૨ આના

આજેજ ગ્રાહક બનવા માટે લખો:-

.... ખિસાફત ખેસ —

લવલેન લાયજેલા,

સુભાષ-૨૧.

ઉડ્ડાસ અને ઉડ્ડોદન આપતી
માતાઓનું અનોખું માસિક

કહાની

જેનો દરેક અંક ઓલો
વિવિધતાભર્યો વાર્તા સંગ્રહ
પુસ્તકાલેખનું ભૂષણ
'કુટુંબ'નો શણગાર
'સુમાફરીનો' સંગ્રામી
બોલેર ખમરેલું સમગ્ર સાંન
ઓટલી વૃત્ત કિંમતે આજે મોઢ
વાર્તા-પુસ્તક પેલ મળતું નથી.
વાર્ષિક રૂ. ૬-૧૨-૦ છુટક પ્રત ૦-૧-૦-૦

કહાની કાર્યાલય

દાણુગી : : ભાવનગર

આથે જઈ શકયા ના

છવન હતું અદ્ય એટલું કે છવનથી આથે જઈ શકયા ના,
ફના થઈ દેહ પણ કદન ને કદનથી આથે જઈ શકયા ના.

અખર નથી વેદના કે ઉદ્ધાસ કેની પાસે જિગર જવું તું;
ફરી ફરીને હરયા અમે, પણ ફદનથી આથે જઈ શકયા ના.

અહો લપાયા, તહો છુપાયા, સદર આખર મયા છતયે—
નયન-નિવાસી જઈ જઈને નયનથી આથે જઈ શકયા ના.

પ્રીતમ તરફનો એ રોષ, ઉપદો, એ ગાવ લક્ષ્મ તણા ભયેને—
હૃદયથી નીકળી શકયા પરંતુ વદનથી આથે જઈ શકયા ના.

રલાં નહિ હાસ્ય, આસ, ઉદ્ધાસ દિલની સાથે હળીમળીને;
પ્રભુય, નિસાસા, વિપદ પણ સંઘનથી આથે જઈ શકયા ના.

વસંત ફરી વિદ્ય સાથે વિદાય લેવી હતી પરંતુ;
શુભોની લાશો તજીને જુલુક ચમનથી આથે જઈ શકયા ના.

વરાળ થઈ વારિશિશિ નમમાં ચડીને વરસી પડવા ધરો પર,
મહાન ઉત્થાન આદર્શો પણ પતનથી આથે જઈ શકયા ના.

વસુંધરાની હૃદય-શુદામાં છવી મુંઝવેલ હીરલાઓ—
જેની સિતારા ઉડયા છતયે ચમનથી આથે જઈ શકયા ના.

અખિલ જગમાં ભગી ભગીને પ્રવાસી અતે ઘરે પ્રવાસી,
વતનથી આથે જનાર અતે વતનથી આથે જઈ શકયા ના.

હઝાર વર્ષો સુધી ધ્યાનત ખુદાની, 'કિન્દેમત' ! ફરી ફરીને,
દુઆથી આગળ વહી શકયા ના, નયનથી આથે જઈ શકયા ના.

કિન્દેમત

*જ્ઞાનપ્રેમના જળભંડાર.

આજે એ નામથી કેણુ મુસલમાન મર્દ કે ઔરત વાફિ નથી ! એમની તનખન અને ધનની કુખીનીઓથી કેણુ માહિતગાર નથી ! પરંતુ એ બધું શા માટે ! દુન્યાની માન મરતબા કે નામના માટે નહીં બલકે પોતાના સરતાબ અને બન્ને જરહનના સરદાર આકાએ નામદાર (સક્ષ) અને દીને ઇલાહી માટે જ હતું. દુન્યામાં આપિદનો દક પુરી રીતે સમજી અદા કરનાર પહેલા ખાતુન તે એજ ! ઇસ્લામ પર ઇમાન લાવનાર પહેલા ખાતુન તે એજ !

આપણું નજી (સક્ષ) પહેપારી ખતુનમાં પેદા થયા હતા. તેથી આપ (સક્ષ)એ ખુદ માટે પહેપારજ કરવાનું પસંદ કર્યું. તિમરતી માસનાં ખરીદ-વેચાણ માટે આપ (સક્ષ)એ દૂર દૂરની સફરો કરી હતી. તે વખતમાં મુસાફરી કરતી ધબીજ કંઈ હતી. અરબમાં જ્યાં ન તો સડકોની દસ્તી હતી, ન માહશો સુધી પાણી કે ન ગ્રાસ-પાનનો છાંપડો ! ઊંઠાની સવારી થતી એ છતાં રોજી માટે આપ (સક્ષ) મહીનાઓની મુસાફરી કરતા અને મુદ્દો પછી ધર વાપિસ તરફી લાવતા. લોકો પોતાનો માલ આપ (સક્ષ)ને વેચવા આપતા તો પોતાના હીન વગર આપ (સક્ષ) તેમને પૂરા નફા સાથે વેચી આપતા અને એના બદલામાં તેઓ જે હંજ આપતા તે સ્વીકારી લેતા. એથી આપ સારાએ અરબમાં પોતાની અમાનતદારીને કાળે અમીનનાં કંઈએ ઝોળખાતા આપ (સક્ષ)ની અમાનતદારીને કીધે મક્કાવાસ્નીઓ પણ પોતાનો માલ આપ (સક્ષ) મારફતેજ વેચાવવાની કોશિશ કરતા. તે સમયે હં બુદૈશ્વર (રહીં)નો ધણો મોટો વહેપાર ચલાવતો એટલુંજ નહિ પણ

ધણા તરંગર-માહેશ-ખૂખસરત અને પરદેશ-ગાર તરીકે પણ એકતા હતા હૈલતમંદ હોવા છતાં ધબીજ માયાળુ અને રદમદિત પણ હતા અને તેથી કુરેશ કબીલોમાં આપ (રહીં)ની ખૂબ ઇજ્જત હતી. આપ (રહીં)ની ઉંમર જો કે ચ.લીસ વર્ષની હતી છતાં આપ (રહીં)ની તન્દરૂની એટલી સારી હતી કે આપ (રહીં) જ્યાં દેખાતા આપ (રહીં) પાસે કામકાજ સંબંધનારા ધણા ખાદિમો હતા છતાં જ્યારે આપણું નજી (સક્ષ)ની તરીકે સાંભળી ત્યારે પોતાનું કામ આપ (સક્ષ)ને સંપૂર્ણ કરવા વિચાર કરી પોતાનો માલ વેચી આપવા કહ્યું. અને તેના બદલામાં બીલઓ કરતાં સાદું મહેનતાણું આપવા કબૂલ થયા આપ (સક્ષ) જે એ વાત જાપના કાકાને કહી અને તેમની મજૂરી મળતાં આપે (સક્ષ) કબૂલાન આપી. હઝરત ખુદૈશ્વર (રહીં) પોતાના એક વિશ્વસ માણસ સાથે આપ (સક્ષ)ને પોતાનો ધણો માલ દવાસે કર્યો અને નનીજે એ આવ્યો કે આપે (સક્ષ) એ માલ ધબીજ ખડોગા નફાથી વેચી આવ્યો જે માણસ હં બુદૈશ્વર (રહીં) તરફથી આપ (સક્ષ)ની સાથે ગયા હતા તેમજે પાછા ફરતાં હં બુદૈશ્વર (રહીં) આગળ આપ (સક્ષ)ની ઇમાનદારી અને સમ્માઈની એટલી તારીફ કરી કે હં બુદૈશ્વર (રહીં)નાં દિલમાં આપ (સક્ષ)ની તરફ મદખનને ધર કરી લીધું એટલે સુધી કે આપ (સક્ષ) સાથે નિકાદ કરવા કરદ કર્યો. એવી રીતે થોડીક મુદત વીત્યા પછી હં બુદૈશ્વર (રહીં)એ નિકાદનો પૈમાગ પહેંચાડ્યો. તે જમાનામાં ઔરતોને પોતાની શાદીની વાત કરવાનો પોતાનો દક હતો. તેથી હં બુદૈશ્વર

(રદી૦)એ પોતાની બહેનને આપણા નખી (સલ૦) પાસે મોકલ્યા હતા. આપ (સલ.)એ પોતાના કાકાની મંજૂરી મેળવી અને ત્રણજ મહીનાના અરસામાં મેદર અને શાદીનાં ખર્ચની પૂરી પાનસો અશરરી જમા કરી નિકાદ કરી લીધા નિકાદ પછી આપ (સલ.) સાથે અગ્નેષ મહાબત, મિલનસારી, તાબેદારી વગેરેથી આપ (રદી૦) એથી રીતે પેશ આપ્યા કે જેની મિસાલ આજદીન સુધી કિતાબો પૂરી પાડે છે. દિરી તેક અને સાચી મહાબતથી આપ (સલ૦)ની આથી બીનીજ નહીં પશુ એક દાસી બની મરતાં દમ લગી સેવા કરનાર તરીકે હજરત ખુદૈજહ (રદી.)નું નામ અમર છે. જેના પર મુસલમાનો ફજ્જ કરી 'મોમિનેતી મા'ના હક્કાબથી તેમને નવાજે છે અને વાદ કરે છે. શાદી પછીનાં પંદર વર્ષ ખુશી અને અમનમાં ગુમર્થા બાદ નખીએ કરીમ (સલ૦)ની ઉમર સાલીસ વર્ષની થતાં આપ (સલ૦) પર પડી હતરી જેની સર્વેથી પ્રથમ ખજર ૬ ખુદૈજહ (રદી૦)નેજ થઇ અને તેવે સમયે પશુ આપ (સલ૦)ને ખજર હામિનાન બખ્શ મરિદરા પશુ એજ ખાતૂને આપ્યા અને અદનાદની મદદની આત્રી આપી ઇસ્લામને સ્વીકાર કર્યો અને તે પછી હવેતે દરિયામ પહોંચ્યાકવામાં ખરો સાથ આપ્યો. ૬૦ ખુદૈજહ (રદી૦) મુસલમાન થયા પછી અનેક મુસીબતો અને તકલીફો વેકવી પડી છતાં આપ (સલ૦)નો સાથ હોયપો નહીં એટલુંજ નહીં પશુ તેનો શિક્ષે પશુ કેહવાર કર્યો નહીં. દરેક સમયે સંજો હસ્તિકલાવથી શૌહરની ફરમાંબરદારી કરતા રહ્યા અને દુન્યા તેમ આકિબતમાં પોતાનું નામ અમર કરી ગયા. પોતાની દૌલત ગરીબ, બેશઓ તથા પતીઓ પાછળ ખર્ચ કરી-શૌહર પર કુર્બાન કરી-દુન્યાની ઔરતો માટે દાખસો કાપમ કરી

ગયા કે ઔરતની ખરી હજરત શૌહરની તાબેદારી, ફરમાંબરદારી કે હતાઅનમાંજ સમાવલી છે.

નખીએ કરીમ (સલ.)ને જેટલી ઔલાદ થઈ તે પશુ હજરત ખુદૈજહ (રદી.)થીજ થઇ હતી તેમજ એમની હયાતી સુધી આપણાં નખી (સલ.)એ બીજા નિકાદ પશુ કર્યા ન હતા. ૬. ખુદૈજહ (રદી.) આપણાં નખી (સલ.) સાથે અકદનાં ચોવીસ વરસ ગુમર્થા પછી ચોસેક વરસની ઉમરે જન્મદ નશીન થયા (દાન્યા સિદ્દાહન) કબ્રમાં ઉતરતા પશુ નખી (સલ.)એ શિકંત દઇ સાથ કાયમ રાખ્યો, અને એની રીતે આપણાં નખી (સલ.) એ પોતાની મહાબત અને આહતો સુખીત આપ્યો ૬. ખુદૈજહ (રદી.)ની આરામગાહ મકકા મુઅજ્જાના મરહૂર કબ્રસ્તાન 'જન્નતુલ બકીઅ'માં છે. મુસલમાનો જિવારત માટે જઇ શકતા દુરદ પડે છે, અને તેમની આપ (સલ.) તરફની તાબેદારીઓ અને ફરમાંબર-રીજોને વાદ કરે છે.

૭. ખુદૈજહ (રદી.) પછી આપણાં નખી (સલ.)ની બીજી પ્ણી બીબીઓ થઇ પરંતુ ૬. ખુદૈજહ (રદી.)ને આપ (સલ.) ભૂલી રાક્યા નહીં અને એમની ન્યાદ આવતાં દિલ ખરાઈ આવતું જે નખી (સલ.)ની આંખો સુગારકથી સાફ ગાદિર થતું એટલુંજ નહીં પશુ જમાન સુગારકથી બોલાઈ જતું કે ખુદૈજહ (રદી.) ખુલામ તેમ નથી, આપ (સલ.) હમેશા કહેતા કે મ્દારા દરેક કામોમાં પહેલા બામ લેનાર ૬. ખુદૈજહ (રદી.)જ હતા અને હમાન લાયલામાં પશુ તેઓજ હતા. તિજરતમાં પશુ ખરો સાથ આપી મારી પૂરી મદદ કરી તેમજ દરેક મુસીબતોનાં

વખતમાં મારો સાથ આપનાર પણ ખુદેજહ
(રદી.)ના હતા.

બહેનો! હજરત ખુદેજહ (રદી)નો
વાકિઓ આપણને શોહરની તાબેદારી અને
ફરમાનરદારી ઉપરાંત દીને ઇલાહીની સેવાઓનો
સખક આપે છે. આજે એ વસ્તુ આપણને
દરરોજના જીવનમાં નજરે પડે છે. એક તો
શોહર અને બીબીમાં પરસ્પરની મદખખત
અને ઇખ્લાસની કમી, બીજી એક બીબાના
હકો અદા કરવાની અને સખજવાની કોતાલી!
શોહરની તાબેદારી અને હકો અદા કરવાની
ફર્જ અદા કરો તો દુન્યાની કોઈ તાકત

એવી નથી જે શોહરને તમારા હકો અદા
કરવાથી રોકે.

દીને ઇલાહીની ખિદમત પણ દરેક બહેનો
માટે તનથી, મનથી, અને ધનથી કરવી ફર્જ
છે દીને ઇલાહીની ખિદમત એજ કૌમતી
ખિદમત છે અને ઇસ્લામ એજ શીખવે છે.
ઇમાન મજબૂત રાખો અને કૌમતી સેવા કરો.
શોહરની તાબેદારી કરી તમારા ધરને જન્મન
બનાવો! હજરત ખુદેજહ (રદી.)ના પગથે
ચાલવાની ખુદા પાક દરેક બહેનોને નેક તૌરીક
આપે. આમીન.

તાર તાર.

કાં છે નવન તુંય રો છે ઝાર ઝાર ?
આશુ રતનના પહેલી હાર, હાર ! !
નેત્ર કેરાં તીર તાં યુધ્ધ-બદન;
દિલને ત્રિમરમાં ઉતર્યા આરપાર ! !
પ્રેમની હમિયા કહે છે, “નથી-
વિશ્વની વસ્તુમાં કંઈ સાર સાર !”
પ્રીતદું સંગીત અજબ છે પ્રિયે;
શાંતિ-સિતારોનાં તુલ્યાં તાર, તાર ! !
પ્રેમની મસ્તીમાં ખૂલે મર્મ છે;
લોક. બધે ને કહે, “બેકાર કાર !”
કરવા ફતેહમંદ જીવન - વુધ્ધમાં;
તે નેત્રની તદ્વારના બે, ચાર, પાર ! !
ભાગ્ય - સિતારને ? રોયની કરી;
તોડ નકાબોનાં તારાં તાર તાર ! !
માઈ રૂદન બોઈ નજે વાદળી;
જોને રહે કેવી છે એ ઝાર, ઝાર ! !
નેયા ફત્તી દિલની, તરંગો મદા—
દર કિનારો, છે તિમિર; ‘તાર, તાર !’
કરવા હકકિતને ‘તર-નુમ’ બધાં;
હાર સ્વકારે છે કાં ચુરતાર હાર !

“તર-નુમ” ધોરાજવી.

અવાજકી દુન

: સંભળાવનાર :

...એકાદર...

દિલ્લીને દરવાજે !

જેમ હીરા ઘેરે જઈ આવ્યો ને સોના સાથે કરી આવ્યો હતો તેમ આજે દિલ્લા અનેક હીરાઓ સોના સાથે નહિ પણ સાદના સો કરવા જઈ રહ્યા છે. પહેલાં તો પક્ષે અને વિરોધ પક્ષના અગ્રણીઓને રાજ્યોને ને હીરાને મંચણા માટે જોડાવાયા હતા. પણ પછી તો ગંગો તેથી કે બગલો વાણુદ પણ ગિયન પોતાને જોડાવે ઇચ્છા વ્યક્ત કરી રહ્યો છે ! અરજણીઓ બરવાડ પણ ઘેરાં ચારતાં ચારતાં બરવાડોનું પ્રતિનિધિત્વ સાચવા દિલ્લી જવાની હાથ બીડી રહ્યો છે; તો પછી યોયો કુંભાર ક્યાં બાજી રહી જાય ? જગશે જોતો ને બગલો માંની, પીર પાનવાળો ને મમડુ વાજાંવાળો આમ જોને ધૂન ચડી તે જાસ દિલ્લી તરફ હોટ માંડી રહ્યા છે. વિલાપતથી ચાલી ચલવીને અહીં 'આઝાદી'ની પરજ માંડવા આવેલા પ્રધાન ત્રિપુડીએ પ્રથમ તો અમુક અકેખાંઓનેજ મળવાની ઇચ્છા રાખેલી; પણ અહીં તો બધાંને મુલાકાતનો હિસો ચડી આવ્યો હોય પ્રધાન ત્રિપુડીએ પણ બધાંને માટે મુલાકાતનાં ઘર ખોલી દીધાં છે ! બસે જોને આવતુ હોય તે આવે અને 'પેટનો આફરો' કે 'બાફરો' કાઢવે !

દરેકની પીઠ વાજકી 'માગ માને તે આવું'ની રામલીલાના રાજ્ય જેવી નીતિ એ મંડોને પારણ કરી છે. એ પ્રધાન ત્રિપુડીએ ઊકળ

કર્ણ છે. અને ધારીએ છીએ કે એ મુલાકાતોનો પુરો હેવાલ લખતાં અનેક અંચો જની જય એમ છે ! અમારું તો માનવુંજ છે કે આખું ૧૯૪૬નું વરસ મુલાકાતો ને વાતોચાંચ પુરું થશે ! અને એ ત્રિપુડીને ખાતરી થઈ જશે કે દિલ્લામાં અનેક પક્ષો છે તે બધાંને બરતું સ્વરાજ આપવા માટે તો ખુદ 'ઝોડ'ને અહીં તકલીફ ઉઠાવવી પડે એમ છે ! અત્યારે હાખાંમાં સામસામે કાઢવ ઉઠાવવાની એવી જુભેરા ઉપડી છે કે "તમે લોકો સો વરસ સુધી સ્વરાજ ભોગવવાને માટે લાચક નથી !" એવી મોર હાવ મારીને એ ગિયન કંઈ પાણું ચાલું ન જાય ! લીમ કહે છે કે 'પાકિસ્તાન' વિના બીજું કશુંજ ન ખરે; તો કેંગ્રેસ કહે છે કે 'પાકિસ્તાન' અમને મુદ્દલ કપૂલ નથી. આમ લીમ ને કેંગ્રેસ બંને મુખ રાખીને પ્રવાણ કરી રહી છે. અમારું માનવું છે કે એ મિશનનો જથ્થો આંકેશો અપશુકનીયાજ સામિત થઈને રહેશે ! છાણમાં તથ્વર મારી હાંડા ઉરાડનારાં ઓનો આ દેશમાં તોરેા નથી, અને એ પણ ચોક્કસજ વાત છે કે દેશમાં લીકરોની સંખ્યા પ્રજા કરતાંય વિશેષ છે. એટલે કે આ દેશમાં ઘેટાંઓ કરતાં બરવાડોની વિપુલતા છે, અને એ 'માર બેવા ને તેર ચોરા' જેવું વાતાવરણ રહેશે ત્યાં સુધી 'લે તારી હાલી ને દુ' તો મારી ચાલી !' ક્યાં સિવાય પ્રધાન મંડળના એ મિશનનો છુટોજ નથી. કારણ કે દિલ્લો

એકકેએક અક્કમમંદ આગેયોન આજે એજ ઇચ્છિ રહ્યો છે કે 'ખાવું નહિ' ને ખાવા દેવું નહિ !' ને મિશનરી પણ મનમાં તો એજ ઇચ્છા હશે કે 'બીખ નહિ આપવી ને પતર ફાડવું' તેના કરતાં અંદર અંદર બીખારીએજ લડી મરે ને બીખતું ફાડવું ફેડી નાખે તો સાઈ ! જુઓ, હિંદની કમન-સીખી તો જુઓ કે 'આઝાદી' બારણું ઠોકતી આવી છે ત્યારે અહીંના લીડરો બારણું ઉઘાડવાનીય પરવા કરતા નથી ને અંદર અધારામાં અરસપરસ બચોડીયાં મરી રહ્યા છે !

કહેવાય છે કે જો ફેંસલો નહિ આવે તો છેલ્લે 'ધુનો'માં લવાદો પર આ પ્રશ્ન યુકારો. અને તોય ફેંસલો ન આવે તો ? તો એકજ છલાજ છે કે હિંદના બધાય લીડરોને એક સામઠા પકડીને આંદામાન જેવા પૃથ્વીના 'સ્વર્ગ'માં મદાલી દેવા અને પ્રમળનોતે મસ્તકેથી લીડરીના બાર હજારે થયા પછી તેમને પોતાને પાટ પોતાની રીતે ઘડવા દેવો. કારણ કે અત્યારે તો પ્રજાને બદલે પ્રજાના ધરાર પરજોજ ન્યાં ત્યાં ટાંગ અડાવી રહ્યા છે. ખુદા, હિંદુસ્તાનને લીડરીના અજમરના બાહુપાસથી બચાવે !

હડતાળ યુગ !

જાણે હિંદમાં આજે હડતાળ યુગ જેડો છે કે શું ? કંઈક વિમાનવાળા હડતાળ પાડે છે, કંઈક તોપખાનાવાળા હડતાળ પાડે છે, કંઈક નાવિકો હડતાળ પાડે છે, કંઈક સરકારીઓ હડતાળ પાડે છે, કંઈક પોલિસે હડતાળ પાડે છે, કંઈક શિક્ષકો હડતાળ પાડે છે, કંઈક સરકારી છાપખાનાવાળા હડતાળ પાડે છે, કંઈક ટપાલીઓ હડતાળ પાડે છે, કંઈક કચેરીઓના કારકૂનો હડતાળ પાડે છે, કંઈક

ઝાડુવાળા હડતાળ પાડે છે કંઈક કેદીઓ હડતાળ પાડે છે, આમ દિવસે દિવસે હડતાળનો પવન નેરથી ટુંકાઈ રહ્યો છે, અને તેનું કારણ એ છે કે છેલ્લા કુધ્ધે મોંઘવારી ખૂબ વધારી દીધે છે અને બીજી બાજુ માલની અછત છે તેને પહોંચી વળવા નોકરો હડતાળરૂપિ તૂમ-ડાંથી તરી રહ્યા છે અને એ સિવાય એમની પાસે બીજું પ્રતિકાર કરવાનું સાધન પણ શું છે ?

એ બધાઓને હડતાળ પાડવાનો કઈ અભયરો થઈ આવ્યો નથી; પણ પેટના પડ-કારનુજ એ પરિણામ દેખાય છે. હંમેશ પડતી મીન મળૂરો અને અન્ય કામદારોની દલે આજ હડતાળો દેખાતી નથી એવું કારણ એ છે કે તેમને લગાઈમાં સાઈ જેવું મોંઘવારી બધું મળતું હતું ને હજીય ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં મળી રહ્યું છે. બધીય હડતરોનાળા ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ફાલી રહ્યા છે; ત્યારે શિક્ષકોની હડતાળનું હજીય કશું પરિણામ આવ્યું નથી. શિક્ષકોની હડતાળ કસમવની છે એવું કહેવાય છે; કારણ કે શિક્ષકો પેટ વગરના છે ! જો શિક્ષકો નડેરનાળું પ્રાણી હોત તો ક્યારનીય એમની હડતાળ સફળ થઈ હોત જ શિક્ષકો બિચારા આખું જીવન વિદ્યાર્થીઓને શિખામણો આપી આપીને ધરડા થયા તેજ શિક્ષકોને દલે. ડાલીમાના દીકરાઓ એ તરફથી સલાહો અને શીખામણો આપવા ટુરી નીકળ્યા છે ! બાવિ નામરિકોનું જીવન બગડે છે, બાળકોનું શિક્ષણ બગડે છે; એ બધુય ખરું પણ શિક્ષકનું પોતાનું આખું જીવન બગડી ગયું છે તે કાંઈ જોતું નથી. એક કેદીને કેદખાનામાં રાજ એક રૂપિયા બધું મળે છે ને એક શિક્ષકને આખો દિવસ ફરજ બગડ્યા પછી આઠ આના પમાર મળે છે. પેટમાં કુરકુરિયાં ભોલતાં-હોય, સમાજમાં એક પટ્ટાવાળા કરતાં પણ જેની લીનદયા હોય તે-ઉંઝો આદર્શ ક્યાંથી રાખે ?

રંગભેદનો ઉપારો !

પદર કરોડના આફ્રિકા ખંડમાં પડેલા વાંચીસ લાખ ગોરાઓ આફ્રિકાનું આખું કોણું શાકમાં ગળવા તૈયાર થયા છે. સાકર આફ્રિકામાં હોલ્સ્ટીટસો અને ક્રિડાંગણો, ટ્રેનો અને મોટરગરો, ધિએટરોને પબ્લીક સંસ્થાઓમાં જ્યાં તે ત્યાં હિંદીઓ સાથે આછુતો જેવું વર્તન ચલાવ્યા છતાં આફ્રિકાના ગોરા ઝીંધોળી નજર ધરાવે નથી. ડરખનના હિંદીઓને ડામનાર પેર્સોન એક્ટ પછી આખા સાકર આફ્રિકામાંથી હિંદીઓની નિષ્ક્રિય ખસેડવા માટેનો વ્યાપક કાળો કાયદો રજીસ્ટ્રેશનની સરકારે પાસ કર્યો છે. હિંદીઓ મૂખ્ય બજારો કે મારકેટો આગળ નિષ્ક્રિય ન ધરાવી શકે. સહેર બહાર પરાંઓમાં દુબળાં કે વાવરાંઓની જેમ છાપરાં ખાંખીને બેસે પડ્યા પાપર્યા રહે। સાકરના ઈંડીયનો એ નવા કાળા કાયદાની સામે સમસમી જાય છે. અરે ! સાકરમાંથી એક ડેપુટીશન પણ હિંદમાં 'પોકાર' પાડવા આવી ગયું છે. હિંદી સરકારે, સાકરની ગોરી સરકાર સામે વહેપારી બહિષ્કારનું હથિયાર પણ જોમાયું છે; છતાં ઘોળા દાથીઓનું ફ્યાડુંમ ફરક્યું નથી. ઉદા કેટલાક ગોરાઓ યહુ ધન-પછાડ કરી રહ્યા છે. સાકરની ધારાસભામાં રંગીન પ્રત્યક્ષોએ બેસવા ન દેવી તે જો 'યુનો' પરિવહમાં એ શોકા અપીલ કરે તો જંગને પાંસરા કરી દેવા !

હિંદીઓ જાત મહેનત અને કરકસરીયા જીવનથી સાકર આફ્રિકામાં જે આજ્ઞા ધરે રહ્યા છે તે ગોરાઓની અરેખી આંખોને ગમતું નથી ! ઈંડીયનો આસીયાન ઇમારતોમાં રહે અને વહેપારમાં લાખોની ઉદ્યમપાયલ કરે એ કેમ ખમાય ? વેડીયાઓ, શીડીયા અને તે પમંડી આંખોથી કાયદાની રીતે શી જોવાય ? ચારે તરફ ભીંતો ચણીને હિંદીઓને મુંજવવાની

વેતરણો થઈ રહી છે. જો હિંદીઓ 'યુનો'માં અપીલ કરશે તો તેમ બહેન કને સંખની ગરમ સારે એમ જણાય છે. કારણ કે ત્યાં સેરડીવાળાના બાહ બેરડીવાળાઓના હાથમાં જ ત્રાળ્યાંની દાંડી છેને ? મારે હાલ તો સાકરના ઈંડીયનોએ પ્રાર્થના કરવીજ ઠીક છે કે :

'દેખા કરો લગવાન ગરીબોંકા તમારા !'

●

જગત ચક્રોળ !

શાંતિ પરિવહની સ્થાપના થયા પછીય જગતમાં ક્યાંય શાંતિનાં દર્શન મળ્યાં નથી. હિંદમાં તો રાજદ્વારે ચરે ઉછળી રહી છે તેની સાથે જૂખમરોય ડોકાયાં કરી રહ્યા છે. કલકત્તામાં યુનઃ ગાનવીની લાશો દેખાઈ રહી છે ઇરાનનું 'કોકકું' શુચવાયું હતું ને ક્યાંક ઉછળતું દેખાય છે. 'જીરકી લાકી ઉરકી બેંસ' એ ન્યાયે રંધવાને ને ચારતો કરાવવી હતી તે ઇરાને નીચે મૂડીએ કરી દીધી છે ! આવીજ રીતે સલામતી પરિવહના બેરખાંઓ દુન્યાનું રક્ષણ કરવાના હશે કે ? મણ મણ રીઓ અત્યારે જગતને નચાવી રહ્યા છે; એમનો નજરબંધીનો પંધતિસરનો ખેલ, અને તેનું નામ 'સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પરિવહ' વરેઓ, વાયો, સિહો કે રંછિએ ક્યાંય ઘેટાં કે બકરાંનું રક્ષણ કર્યું હોય એવું ઇતિહાસમાં તો શોધ્યું જો એમ નથીજ ! છતાંય 'આઝાદી'ના નામને ઠીક સસ્તું કરી મૂક્યું છે.

ઈંડીયેશીયામાં હજીય તાપણી સળગી રહી છે, છતાં ડો. વાનમુક બીનું સંકેલવાના પ્રયત્નો કરે છે. અને ચીનમાં તો હજીય "વહી રફતાર બેઢંગી જો પહેલેથી એ અખલ્લી હથ !" જેવું યદ રહ્યું છે. મંચુ-રીયામાંથી રથિયાનો સરસામાન, મુદામાલ અને બંધી ઉચ્ચેગી વસ્તુઓ સાથે ધાંસા-પોટલાં ખાંધી રહ્યા છે ને સોનામહોરો લૂટાઈ

ગયા પછી કાયલા પર ચોક્કા મૂકાય તેમ જમને જમાવવા માટે ચીનની રાષ્ટ્રસેના અને સામ્યવાદીઓ પરસ્પર આયડી રહ્યા છે. હુનાન પ્રાંત અને તેની આશુભાગ્યુના ચીનાઈ પ્રદેશમાં લોકો ગાડાં પાંદડાં અને છાલ ખાઈને જીવી રહ્યા છે. મુરોપમાંય દુકાળ કહેવાય છે પણ તે તો બધા ગેરા હોઈ તેમને કેમ મરવા દેવાય ! ભલે ચીના મરે, જાપાની મરે, કે હિંદી મરે ? જાપાનીઓને રોજ પારોર અનાજ પર જીવવું પડે છે ! સિયામના ચોખા, ને એસ્ટ્રેલીયા કેનેડાના ઘઉં તરફ દિશી અને એશિયાઈ જગતની મીઠ મંડાઈ રહી છે. હાલ તો અનાજ સમિતિ પેટ ભરવાનું છે. પછી તો અમેરિકાનું સદાવત્તાભાવું જૂબડી-ખારસોને રહેજસાજ નખાવી લેશે ! અત્યારે તો તમામ જગતે તારાપોરવાળાની જેમ હસ્તું મોંદું રાખીને વોર્શીંગ્ટન તરફ મીઠ માંડવાની છે; કારણ કે જગતને ડારવાનું કે તારવાનું વોર્શીંગ્ટનના વહેપારીઓના હસ્તક છે !

ન હળદર લાગે ન ફટકડી !

ઉપરાક્ત સૂત્ર અનુસારજ જગતનું ગાડું પરાપૂર્વથી ગમડું આવ્યું છે. જૂતકાળની વાત પડતી મૂકી વર્તમાનનીજ વાત લઈએ. ધારા-સમાના હમેશ્વરો મોટરોમાં ફરે છે, વિમાનોમાં ઉડે છે, અને તેમના એજન્ટો તથા કેન્સલરો હડખાયાં કુતરાની કણી એકબીજાને ડાકુંબરે છે ! હડતાળ પડાવનાર આગેવાને તો પોતાના ધરના છાપરા હેઠળ નિરાતે હાંવડમાં બેઠા હોય છે અને અતુસરનારાઓ ધોગધીકતા તાપ તડકામાં પગ અને તાળવું સેકાઈ જાય છતાં સરખસો કાઢે છેને લાડી કે ગોળીયા બેગ પણ બને છે પછી તેમનાં નાની ઠાઠડી ઉપર કે દોસ્તીટલના હડતાળ પાડે છતાં પોતાને પેલો આગેવાન “સદાનુભવ” તાળ દો રેલાવે છે કે મોડો નેષ ખતાવડી એસ પણ સારે છે !

કાલ એકઝીમીટર સાથે પ્રથમથી સોદો થઈ જતાં ફિલ્મ પ્રોડ્યુસર પણ જલ્દી જલ્દી કચકડાનાં બંડો બંધાવીને દાખડા જેમ બને તેમ વેળાસર એકઝીમીટરના ઘેર પહોંચાડી દે છે. પછી ભલેને તે કેચીંગીમાંથી ગિલકું નીકળે ? ધરાર પડેલો, વડીલો, દલાલો, વિમા એજન્ટો વગેરે હંમેશાં એવાંજ કાર્યો કરે છે કે જેમાં એમને પોતાને કશુંય જોખમ એડવાનુંજ ન હોય, નહાવા કે નીચોવવાનું ન હોય ! તન કે મનને કશુંય લાગે કે વળગેજ નહિ પછી હળદર કે ફટકડી લગાડવાનો તો પ્રજાજ ક્યાંથી બાકી રહે ? આંતર રાષ્ટ્રીય મુત્સદ્દીઓ પેપરના તંત્રીઓ, (પછી ભલેને તે દોડ કે બે આઠાનું ફરફરીયું કાઢતો હોય પણ જગતના કોઈ પણ મદારથીને સલાહ કે શિખામણ આપવાનો એને કુદરતી અધિકાર પ્રાપ્ત થયો હોય છે !) હજીમો, ધરડા મુરખીઓ કે ડારીઓ; વગેરે જગતને બોધ દેવાજ વેદા થયાં હોઈ; તેમનેય કોઈ દિવસ હળ કે ફટકડી લગાવવી પાતી નથી !

એમ એમ, પીપરડીવાળા ચેરિટબલ ટ્રસ્ટ, રાંદેર.

હેલા પચાસ વર્ષથી સારાથે મુજરાતની મુસ્લિમ કેજવણીની તૃપ્તિને છિપાવતી મજૂર સંસ્થા જર્મીના પતનથી હેલા આરેક વર્ષથી આર્થિક સુઝાણોમાં મૂકાઈ ગઈ છે. જર્મીની હાલની પરિસ્થિતિ જોતાં સંસ્થાની પોતાની આવક માટે સારા ચિન્હો દેખતાં નથી. જ્યાં કરોડોનું માલમિલકતનું તુકસાન નોંધાયું હોય ત્યાંથી આવકની શી આશા રાખવી ? આફ્રિકામાં વચ્ચાટ કરના મજૂર સંસ્થાના ‘ઓલ્ડ બેલ્ક’ અને રુએન્ડકાની ઇચ્છા અનુસાર ‘કાર્યા’ના તંત્રી અને સંસ્થાના એક ટ્રસ્ટી કુંકે સમયમાં આફ્રિકાના પ્રવાસે ઉપડી જશે, કેજવણીના ચાલકો મજૂર ટ્રસ્ટનાં વર્ષો જુની સેવાને લક્ષમાં લઈ આર્થિક સહકાર આપશે એવી આશા અસ્થાને નથીજ.

જીવી લે!

મોતની ખેલાં મરીને!

રહે છે. મોત મુશ્કેલી યરચરીને.
રૂઢનાં લીધે હુમકાં મરીને.
જિગરમાં ઝખ્ખ હો, દિવ-વેડના હો;
ફક્ત અવધર્યાના એ કરમરીને.
કાઝા દેખી મરને ગભરાટમાં છે,
કાઝા સમગ્ર રહી મુશ્કેલી, ડરીને.
મઝા ફુપી જગમાં ભેડે છે હું હું.
કરે શું વિશ્વ-સાગરમાં તરીને ?
જગમાંથી જગમાં તો ન જાણું,
કહું અહીં આવને ડગલાં મરીને.
રૂઢનાં અશુભો રાતે વહાવું ?
કરે આંસુ બિચારાં શું રીતે ?
કરે મુશ્કેલી સાદના ઉપચાર કેવો ?
છવું છું હૈમાં હૈ મરીને.
છવું છું, ને મરી છવું ફરીથી,
સંજન રોજ નવજન કરીને,
સકળ સંસારને બાળીશ આગે,
રૂઢનાં આડ આસે કમ મરીને.
મતાવીશ મોતને હું એક દાંડો,
છવનની ભેટ મરણોમાં ધરીને.
‘નયન’ની આગથી આક્રમ જલાવું.-
પ્રત્યે પૃથ્વી ઉપર પૈદા કરીને.

—‘નયન’ [શણાવાચ]

: કાવ્ય :

અહીં હું નામ તારું લઈ રહ્યો છું.
અહીં કન્યાને દિલ હું દહ રહ્યો છું;
પ્રવાસી એક છું, છે પંથ બાબે.
ખમર પડી નથી ક્યાં જાઉં રહ્યો છું!

✽

કિનારો દિલમાં

યજ મથો હૈ તણો બ્યારે ઉતારો દિલમાં,
ચેન-આશનાના હુશમાં બગરો દિલમાં.
કોક દી ફાલેલા પડવા નો પધારો દિલમાં.
યજ મથો કેક તમનાના મગરો દિલમાં.
બય નથી આંધી-ખડકો દહે લમસાગરમાં,
પાગી મહ મારો છવનનાય કિનારો દિલમાં.
રાત ઘનઘેર બધે ભમે છવનનાં મારા,
કિન્તુ ઝગઝગને એકાદ સિતારો દિલમાં.
જિંદગીમાં હું વહાવી શકું અશુન-ધારા,
એજ કારણથી ઘથો એર પિનારો દિલમાં.
જોય પટેળ નિરાશાના, છાનમાં વાતાં,
કમમગી મળ છે આશનો મિનારો દિલમાં.
ને નિરાશાના પ્રવણના મળવે જગમાં,
એવી એવી મેં રામણી છે પુકારો દિલમાં.
હૈ છે, મમ છે, તમનાં છે અને આયા છે,
એક દિલને છે ધણું દિલનો સદારો દિલમાં.
એટલે કરતો નથી હૈની ‘એકામ’ દયા,
યાવ છે હૈ ઉપર દિલનો મુશ્કેલી દિલમાં.

—‘એકામ’

હૃદયના તારા

એક ભાવના

આલેખક:

૬૦ જી. "નસીમ"

હું રજનીના પ્રશાંત પ્રદેશમાં મારા ઊંચી બારી ઉપાડીને બેસું છું ત્યારે તિમિર ધેરા આકાશમાં જોમ તારાઓના ઝૂમખાં ઝગમગ કરે છે તેમ મારા હૃદયમાં હું વેદના રૂપી તારાઓને ઝબકતા જોઈું છું.

રજનીની તિમિરતાની જોમ મારા ઊંચ પ્રદેશમાં રાત્રિએ તિમિરતા વ્યાપેલી હોય છે. તિમિર ધેરી રાત્રિએમાં તારાઓ ઝગે છે તેમ મારા તિમિર ધેરા ઊંચ પ્રદેશમાં પણ ઊંચ તારાઓ પ્રકાશી ઊઠે છે. સૂર્યના પ્રકાશમાં દિવસે તારાઓ પોતાના સ્થાને હોય છે, પણ સૂર્ય કિરણોના બળવાન પ્રકાશથી અદૃશ્ય લાગે છે. પણ તે વસ્તુનું અદૃશ્ય હોવા નથી.

ચાંદની રાતે પણ તારાઓ પોતાના સ્થાને ઝૂમખાબદ્ધ પ્રકાશતા હોય છે પણ તે ચન્દ્રના પ્રકાશથી અદૃશ્ય થતા નથી-દેખાતા બંધ પડતા નથી, પણ જાંબા જાંબા દૃષ્ટિએ પડે છે.

પણ તિમિર ધેરી રજનીમાં તે પૂર્ણ કળાએ પ્રકાશે છે તેમ દિવસે મારા હૃદયના તારાઓ અદૃશ્ય થઈ ગયેલા લાગે છે એટલે મારા મનને ચિંતનની દશા પ્રાપ્ત થાય છે પણ ચિંતનની વૃત્તિ ભંગતી નથી. ચાંદની રાતના રૂબરૂ વાતાવરણમાં રજનીને અંગે એ ચિંતન ઉદ્દીપિત થાય છે પણ તે જાંબું જાંબું લાગ્યા વગર રહેતું નથી. કદાચ ચાંદનીની રમ્યતા ચિંતન માટે અનુકૂળ નહિ હોય પણ અધારી રજનીમાં સૂર્યના કે ચન્દ્રના કિરણો હોતાં નથી એટલે તે મારા ચિંતન કાર્યમાં વિક્ષેપ પાડતા નથી. રજનીનું તિમિર ધેર વાતાવરણ અગ્રણ્ય સ્વચ્છ કરી દે છે, બાહ્યરૂપે એ તિમિરતા હોય છે પણ અંતર રૂપે ચિંતનના પ્રકાશને તે માર્ગ આપે છે.

તિમિર ધેરી રજનીમાં તારાઓ પ્રકાશી ઊઠે છે અને તેનાં નાનુક રશ્મીઓ તેની આમવાસ તેમનું વર્તુલ રચે છે.

વેદનાથી મારું અંતર કદાચ વિદીર્ણ થતું હોય, પણ વિદીર્ણતામાંથી ચિંતનનો પ્રકાશ ઊઠે છે. અને હૃદયના નમ્રને પ્રકાશના પુંજમાં કુખાડી દે છે. હું મારા હૃદયમાં થતી વેદનાથી એક પ્રકારની ગતિ અને જીવન નિહાળું છું. આ વેદનાનું જીવન મને કુખાડી પ્રવાસ-માર્ગમાં જીવનો રાખે છે. અંતરમાં ઊઠતી એ વેદના મને વિધવાનાં જળ પાપ છે અને હું અનંતનામાં લીન થઈ જાઉં છું. આ વેદનાના અમલા તારાઓમાંથીજ હું જીવનનો પ્રકાશ નીકળતો જોઈું છું. કુખાડી અને કદાચ મારા જીવનને ભગવત રાખે છે. અને હું તેના પ્રકાશમાં ચાલું છું વેદના મને જીવનદીપ દેખાડે છે અને હું જીવનપંથમાં આગળ વધતો જાઉં છું. મારા ધ્યેય તરફ એ મને લઈ જાય છે. મારા જીવનમાં વેદનાના અગ્નિનો સંચાર થતો ન હોત તો મારું જીવન ગરીબ બની ગયું હોત—મને આત્માનો પ્રકાશ જાણ્યો ન હોત. સંસ્કૃતિના પ્રકાશની ભાળ લાગી ન હોત—આનંદતાનો સાચો પારસમણિ મળી શક્યો ન હોત.

જો મનુષ્યનાં હૃદયમાં વેદના નથી, તે હૃદય નથી. મનુષ્યનાં હૃદયનો રાણગારજ વેદના છે. મનુષ્યમાં હૃદયનાં ફક્ત વેદનાજ છે. એનાં હૃદયનાં સુરાસને સુરભિ વેદના છે. વેદનાથીજ મનુષ્ય છે. વેદનાહીણો મનુષ્ય, મનુષ્ય પણ બની રાકતો નથી—મનુષ્ય મરી જાય છે. આનંદતા અને સંસ્કૃતિને વેદનાથીજ જીવન મળે છે. સંવેદનાનું ગીત એમાંથી ઊઠે છે—

એનો મિષ્ટરવ એમાંથીજ સંભળાય છે એ મારાં હૃદયમાં ઉદ્ઘાસ ભર્યો હોય તો તે કુંજના સુવાસ અને રંગ એવો થઇ પડત. એના રંગ અને સૌન્દર્યના ધેન જીવનમાં ઉતરી જના. એની સુવાસ મારી સામગ્રીએને મારી નાખના. હું દર્શનની આંખે ફૂલનાં સૌન્દર્યને સુવાસ બોલું છું ત્યારે નિસર્ગની કૃતિનું મને જ્ઞાન થાય છે પણ હું તેને નિર્જળ માનવી તરીકે જોઉં છું—ત્યારે હું તેના સુવાસને રંગમાં જૂથો પડી જાઉં છું—હું મારી જાતનું જ્ઞાન જોડી દઉં છું. એ સમયે મને ફૂલનાં કાંઠા વાગે છે. મારી અંશુલિએમાંથી થોડી િધાર કૂટે છે—મારા અંતરમાં વેદનાનો દર્શન રજુકાર કરે છે અને હું ફરી જાગ્રત થઇ જાઉં છું. મારી વાસ્તવિક સ્થિતિનું તે મને જ્ઞાન કરાવે છે. મારા મનુષ્યતનું—મારા જાનવની સ્વાભાવિકતાનું—હું દર્શન પામું છું. હું ફૂલના રંગ અને સુવાસમાં નિસર્ગનું રૂપ નિહાળવા

મયું છું અને તે પણ વેદનાની આત્મક્રિષ્ણી જોઇ શકું છું. હૃદયમાં વેદના ન હોય, તે નિર્વેદન હોય તો તે માદક થઇ પડે છે અને એનું મદીત્વ જીવન ઉદ્ઘાસમાં ફૂમીને મૂલ્ય પામે છે. હું વેદનાનાં સ્માર્તપત્રે આપકારું છું કારણ કે વેદનામાં જીવન બધું છે એન હું માનું છું મારા હૃદયમાં વેદનાના તારાઓ પ્રકાશિત રહે—વેદનાનાં રશ્મિઓ તેજસ્વી રહે એમ હું માનું છું. આ તિમિર ધેરી રાત્રિ. એમાં આકાશમાં ઝમતા તારાઓના તેજ કસૌથી વેદના જીવનના અનંત વેદના મને પ્રિય છે. હૃદયના તારારૂપ વેદના—જીવનનું જ્ઞાન સતત જાગ્રત રાખનારી વેદના, જીવનને જાનરતા, નિસર્ગ અને જીવન રચાવતું દિશા સૂચન કરનારી વેદના અમર તપોનિષદના મનુષ્યનાં હૃદયમાં એના તારસાઓ ઝમતા હોય! એન સર્ગનદારને માનું છું.

આપણા પર્તમાન જીવન અને જીવન પ્રગતિ ઉપરજ આપણું ભવિષ્ય નિર્માયું છે. પર્તમાનને બેદરકારીપૂર્વક વેડેરી નાખનારને ઉત્તરવળ ભાગીની આશા રાખવાનો અધિકારજ શો છે ?

નવયુગ ન બોલેલા એવા પિતાનાં પુત્રો નવયુગનાં કિરણો ઝીલતા હોય, પિતા અને પુત્રો વચ્ચે સંઘર્ષજ જામે, અને છતાંયે કુટુંબ રતેદનું ઝરણું ન સુકાય, સતત પશ્ચાત્ત કરે, એવા કુટુંબ માટે આ નકરૂંપી સંસાર સ્વર્ગ કરતાંયે અધિક સુખરૂપ નીવડે છે.

જ્ઞાનનાં સમાજ રચનાની મોટામાં મોટી આશા એ છે, કે સમૃદ્ધિની વચ્ચે પણ અસંખ્ય યુવક યુવતિઓ અશુભિકરણ કરમાઈ જાય છે. વેદનાની સીમા નથી રહેતી, છતાં એક સમ્પદ પણ ઉચ્ચારવાની પરવાનગી મળતી નથી.

—ગાદિલ

મુકદ્દરમાં!

નદી જોડે મળે એતો તમેને આ જગતભરમાં,
બરી રાખી છે જે હોલત મેં મારા નાના અંતરમાં.
સમજવા ચાહો તો સમજી શકો છો આપ જગતભરમાં,
કે ચાલત આપથી રાખું છું કેવી મારા અંતરમાં.
અમારામાં નથી કંઈ બાઈચારો વાત સાચી છે!
બળે છે આમ કંકાસેલી આજે તો ધરેધરમાં!
વધારે પડેલાં આપસમાં તમે કકાસ ને કછપા,
દેવે પરતાર છે શાને સમાવી આમ નીજ ધરમાં.
નજર જ્યાં જ્યાં ફરે મારી, નથી કંઈ અન્ય દેખાતું,
દગાખોરી, સિતખખોરી દીમે છે આ જગતભરમાં
ખુશાલી દઈ છું ખરદન એક ઈશારામાં હું અધિપના,
અમક એવી અનેતખી જોઈ મેં કાલિદાસ ખંજરમાં.
કુખો એક એક પછી આવે છે આ તે કેવી મારદાશ છે,
ખુદા જાણે ખુદાએ શું લખ્યું છે મુજ મુકદ્દરમાં!
હું ખુદ પાપી છે માપીને જાણે કેમ હું પાપી!
છુપાઈ છે ભક્ષાઈ પણ તે પાપી કેરા અંતરમાં.
'મુસાદ્દિર' આ જગતનો મોઢ કપારે જાય છે દિલથી,
બધી મેદનન ગાઇ છે વ્યથે મારી તો જીવનભરમાં.

[જીનાગઢ]

—“મુસાદ્દિર”

અંતિમ સમયના

આલિમો

અનુ : 'તામર'

રાજની પડતી:-[ઈ. સ. ૧૭૦૮થી ઇ. સ. ૧૮૦૬ સુધી] ઔરંગઝેબ ઇ. સ. ૧૭૦૭માં મરણ પામ્યા તેમના મરણ પછી થોડાજ વર્ષોમાં મોગલ-સલ્તનતની પાતીના બી રાજાવા. ઔરંગઝેબ મરણ પામ્યા તે વખતે તેમની ઉંમર ૯૦ વરસની હતી જ્યારે તેમને પૂત્ર માલીએ આવ્યો ત્યારે તે પછુ પુલાવશ્યાએ પહોંચી ચૂક્યો હતો. તે પાંચ વરસથી વધુ સત્તા પર રહેવા પામ્યો નહી. તેના યુગમાં પ્રથમ રજપૂતો અને પછીથી શીખોના યુદ્ધ બંદાએ મોગલ પ્રતિ હુતના માંડ્યા. રજપૂતોના બળવાને તો તે સમયી કારણે, પરંતુ બદાને ફરજીયાતે દરાવ્યો. જે ઇ. સ. ૧૭૧૩થી ઇ. સ. ૧૭૧૬ સુધી સત્તા પર રહ્યો કેટલાક કારણોને લઈ તે હુકુમાર, ચાલાક, અને બદાદુર બાદશાહ હતો, પરંતુ તેના યુગમાં મુસલમાનોમાં બે અનિબેદ પડ્યા એટલે કે ઇરાની અને તુરાની (શીઆ અને સુન્ની) તેમના અલગ-નાવેએ હરજાગી સલ્તનતને નાશુદ કરી. તુરાની ફિર્કા ટોળી-ગતના આગેવાન અને કાર્યકર્તા નિઝામુલ મુલક અને ઇરાની ફિર્કાના આગેવાન બે સંપદ બાદાએ હતા. જેમના નામ અબ્દુલ્લાહ અને સંપદ હુસેન અલી હતા. તેઓ એક યુગમાં દક્કનના સુબેદાર હતા. જ્યારે ફરજીયાતે સંપદ બાદાએનો શરનાર ઝોઝો કરવા માંડ્યો તો હુસેન અલીએ મરાઠાઓને પોતાની સામે મદદમાં લીધા, અને તેમને વચન આપ્યું કે બાદશાહથી તમને મોથ અને શરદેકસુખોનો

હુકમ આપાવશે મરાઠા સરકાર લઈ તેણે દિલ્લી તરફ પ્રયાણ કર્યું. ફરજીયાતે સચાર બની મથો અને મરાઠાઓને દખ્ખખામાં મોથ અને શરદેકસુખો વચ્ચે કરવાની છૂટ આપી મોગલ સલ્તનતની પડતીની પ્રથમ મંજિલ-પરમિયું એજ છે. તે પછી તે સંપદ બાદાએને તો બાદશાહ બનાવવાનો ધધો શરૂ કર્યો. એટલે કે એકને માલીએ બેસાડે, તેને હાકી બીખને બેસાડે, એમ તેઓએ ૧૮ ફેબ્રુઆરી ૧૮૧૯થી ૧૪ ઓગસ્ટ ૧૮૧૯ સુધીમાં વચ્ચે બાદશાહ બનાવ્યા. જ્યારે હમરાવોએ એમની એ નીતિ બેઠે તો બનેને કલ કરી નાખ્યા. ત્યારબાદ કેટલાય બાદશાહો પછી મુદમદશાહ માલીએ આવ્યો, તેણે ઇ. સ. ૧૭૨૦થી ૧૭૪૮ સુધી સત્તા મોગમી. તેના યુગમાં નિઝામુલ મુલકે રાજ્યની સમામ પોતાના હાથમાં લેવાની કાશિય કરી પરંતુ 'મરાઠીના બાદશાહ'એ ને માન્ય કર્યું નહિ, તેથી નિઝામુલમુલક નિરાશ થયું ઇ. સ. ૧૭૨૪માં દખ્ખખાનાં થયા. ત્યાં તેમણે 'હુકુમતે આશિદિયા'ના પાથો નાખ્યો એ પછી મોગલ રાજ્યની પડતી દિનપ્રતિદિન થસ લાગી. મરાઠાઓ ગિવાય બટો અને રાદિલાઓએ પાચ બળરા કરવા માંડ્યા. સૌથી વધુ આફત તો એ થઈ પડી કે ઇ. સ. ૧૭૩૯માં નાદિરાદે દિલ્લે પર સચારી કરી. નાદિરાદે કેટલાય દિવસ લગી દિલ્લીને લટપુ, ન્યાં ત્યાં રલ મલતી, ખાઓ પછુ લૂટી લઇ સરકારને હિન્મિત કરી પાઠો કર્યો. તે પછી તો દિલ્લીના બાદશાહોમાં એટલીય સમિત ન રહી કે રવતંત્ર બની બેકેલા સમાચો અને દુરમતોનો તેઓ મુઝાબો કરી શકે. એજ કારણોને લઇ ખંખાઓમાં અલી-વરદીખાન, દખ્ખખામાં નિઝામુલમુલક અમિરુલ્લાહ, અને અરધમાં સચાદનગલીનાં રવતંત્ર થઈ બેઠા.

સુદમદ શાહ ઇ. સ. ૧૭૪૮માં મરણ પામ્યો. તેના પછી અહમદશાહ ગાદીએ આવ્યો. તેના યુગમાં પાઠા ધરાની અને તુરાનીઓના ઝઘડાઓ વધી પડ્યા. હવે ધરાનીઓના આગેવાન તરીકે અવધના બાદશાહનો ભત્રીજો સફદરજંગ અને તુરાનીઓના આગેવાન તરીકે નિઝામુલ મુલ્કનો પૌત્ર શહાબુદ્દીન હતા જેણે પોતાની સાથે મરાઠાઓને રાખી અનેક જલતના ઝુલ્મો શુભાર્થો. ઇ. સ. ૧૭૫૪માં અહમદશાહની આંખો ફેડી નખાવી અને તેની જગ્યાએ આલમગીર સાની ગાદીએ આવ્યો. પાંચ વર્ષ પછી તેને પણ મારી નાખવામાં આવ્યો, અને શાહજાહાને ગાદીએ બેસાડવામાં આવ્યો. ધરાની અને અવધના હુમલાવોએ અહમદશાહ અબહલીથી શહાબુદ્દીન અને તેના મરાઠા સાથીઓની શિકાવત કરી. અહમદશાહે લાહોર કબજે કર્યું પરંતુ મરાઠાઓએ તેના સમને ત્યાંથી હાકી મૂક્યો. હવે અહમદશાહ અબહલીએ દિલ્લ પાંચઘા કરી, આ હુમલના જવાબદાર ધરાનીઓના આગેવાન સુમકેદોશી ઇબને સઆદતખીખાં અને અકુષાનોના આગેવાન નજીબુદ્દોશ હતા. મરાઠાઓની સાથે સુરજમલ જાટ, ઈબ્રાહીમ ગાડી અને બીજા સરદારો હતા. ઇ. સ. ૧૭૬૧માં પાણીપતના મેદાનમાં અયંકર યુદ્ધ જમ્યું. આ યુદ્ધમાં મરાઠાઓની હાર થઈ. અહમદશાહ અબહલીએ જો ધાર્મી હોત તો આ છતથી તે દિલ્લમાં પોતાની સત્તા જમાવી લેત. પરંતુ તે શાહ આલમને ગાદી સોંપી પાછો ફર્યો. પરંતુ શાહ આલમ રાજ્ય ચલાવવાને અશક્ત હતા. ઇ. સ. ૧૭૫૭માં પ્લાસીનું યુદ્ધ જમ્યું, અને બંગાળનો પ્રાંત અંગ્રેજોએ પોતાના કબ્જામાં લીધો તેના થોડા વરસો પછી પૂર્વના પ્રાંતોની સત્તા ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને મળી. પરંતુ ઉત્તર દિલ્લમાં વધુ સત્તા મરાઠાઓની હતી.

પાણીપતના યુદ્ધ પછી તેઓ પણ અસરગ્રસ્ત થઈ ગયા. તેમનામાં એટલીયે શક્તિ ન હતી કે તેઓ અંગ્રેજોની સામે યાવ. પરંતુ તેઓ એ કામના માટે લાયક હતા કે દિલ્લીના 'શાહી શેતરંજને' પોતાના કબ્જામાં રાખી શકતા એટલીજ એમનામાં શક્તિ હતી. સરઆતમાં તેમનું જોર બહુ ઓછું હતું. પરંતુ જ્યારે રોહિલાઓએ બંડ કર્યું અને ગુલામકારિર રોહિલાએ બાદશાહની આંખો ફેડી સત્તા પરથી ઉઠાડી મૂક્યો. ત્યાર પછી મરાઠાઓએ ગુલામકારિર રોહિલાને હરાવ્યો અને તેને મારી નાખવામાં આવ્યો. ઇ. સ. ૧૭૮૮માં શાહ આલમને ફરી ગાદી પર બેસાડ્યો. તેણે ઇ. સ. ૧૮૦૬ સુધી સત્તા ધોમધી. પરંતુ તેની સ્થિતિ "મુદી બ દરન કિશ" જેવી હતી ઇ. સ. ૧૮૦૫માં લેડ લીકે મરાઠાઓને દરબી દિલ્લી પોતાના તાબે કર્યું. પરંતુ શાહ આલમને ગાદીએ રહેવા દીધો. તે પછી ઇ. સ. ૧૮૦૧થી ૧૮૩૭ સુધી અકબર સાની અને ઇ. સ. ૧૮૩૭થી ઇ. સ. ૧૮૫૭ સુધી બહાદુરશાહ સત્તા પર રહ્યા. પરંતુ તેમની સ્થિતિ ખબુ "શાહી શેતરંજ"ના જેવીજ હતી. ખરી રીતે તો દિલ્લીની ઇસ્લામી સંસ્થાનત તો ઇ. સ. ૧૭૮૮માં જ પૂરી થઈ ગઈ હતી જ્યારે કે ગુલામકારિર રોહિલાએ શાહ આલમને આંધળો બનાવ્યો હતો.

એજ દિવસોમાં પૂર્વ બાળુએ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની સત્તા વધુ પ્રમાણમાં ફેલાવી હતી પંજાબમાં અહમદશાહ અબહલીનો પૌત્ર શાહઝમં રાજ રચીજતમીંગને લાહોરની સત્તા આપી મૂક્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૪૯ સુધી આ પ્રાંત શીખોના તાબામાં રહ્યો. ઉત્તર દિલ્લમાં અવધના રાજાઓની સત્તા વણાય વર્ષો સુધી રહી. એટલે કે અંગ્રેજોએ એ પ્રાંત ઇ. સ. ૧૮૫૬માં પોતાના કબજે કર્યો ત્યાં સુધી સુમકેદોશના વંશજોએ

રાજ્ય વહીવટ ચલાવ્યો. ઇ. સ. ૧૮૪૩માં સિંધના અમીરોના નાશ થયો. દક્ષિણમાં સુલ્તાન હૈદરખાનીએ ખૈસરમાં એક નવી સત્તા સ્થાપી પરંતુ ઇ. સ. ૧૭૬૪માં ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપની અને નિઝામ સરકારે મળી રીપુને હરાવ્યો અને એ રાજ્ય ખાલસા કબુલ. એ બળવાઓમાં કુદત નિઝામ સરકારનીજ સત્તા કાયમ રહી, અને આજ લગી પણ નિઝામનું રાજ્ય મોગલ સામ્રાજ્ય અને રીતરિવાજના છેલ્લા દીપકસમાન યાદગાર છે.

ઔરંગઝેબના મરણ પછી મોગલ રાજ્યની પડતી જરૂદી યહ તે પર ઈતિહાસકારો આશ્ચર્ય જનકર કરે છે. ખરી રીતે જોનાં તો અકબરે યુગરાત છૂટી લીધું, તે વખતે તેણે દરિયાઈ માર્ગ માટે કંઈ પણ બંદોબસ્ત કર્યો નહિ, તેમજ કોઈ બળવાન નૌકાદળની વ્યવસ્થા પણ ન કરી કે જેથી દરિયાઈ માર્ગની કંઈ રક્ષા થાય અને મોગલોની જગ્યાએ બીજા કોઈ હોત તો જરૂર તેઓ દરિયાઈ માર્ગ માટે કંઈ બંદોબસ્ત કરતે. એ ઉપરાંત કેટલાક બનાવો જોના પણ છે કે જે આફમખીરના યુગમાં બન્યા અને તેથીજ મોગલ સામ્રાજ્યની પડતીની રક્તાર વધુ ઝડપી બની. એક તો ઔરંગઝેબ ૯૦ વરસની ઉંમર લગી સત્તા પર રહ્યા, વૃધ્ધાવસ્થામાં ખાલુસની કુદિ મંદ પડી ગય છે. કારણ કે 'સાદી જુદિ નાદી' અને ઔરંગઝેબ આ ક્યનથી અબજ ન હતા તેમના માદી વારસને માદી. તે વખતે મળી કે જ્યારે તે પણ વૃધ્ધાવસ્થાએ પહોંચી ચૂક્યો હતો. રાજ્યના કારબાર અને રાજ્ય વ્યવસ્થા માટે કુદત તેને પાંચજ વર્ષ મળ્યા. એ ઉપરાંત ઔરંગઝેબના છેલ્લા ૨૫ વરસ તો રાજ્યજીવી લશ્કરખોજ ગયા. ત્યાંજ તે મરણ પામ્યા. તેમની આ ગેરફાવટીમાં બટો, શીખો અને રાજપૂતોને ચોગ્ય તૈયારી માટે પૂરતો સમય મળ્યો. આશા હતી કે ફરૈખસીયરના યુગમાં કવચિત રિચિતિ મુધરે પરંતુ તેના યુગમાં જુદા

જુદા ઉમરાવોએ બાદશાહને સાથ આપવાને બદલે મોગલ સામ્રાજ્યના વૃદ્ધને કાપવા મંડી પડ્યા. સૈયદ હુસૈનઅલીએ બળવાની શરૂઆત કરી, અને તેના મરણ પછી તો શહાજુદાને ચળવળ ચાલુ રાખી. ખીર ખાદરની ગદારીના પરિણામે અંગાળામાંથી ઇસ્લામી સત્તા નાશ પાળી. પછી નાદિરશાહ અને અફમહશાહ અબ્દુલ્લીની સપારીઓ યહ. એ પછી સલ્તનતના શરીરમાં જે શ્વાસ બાકી રહ્યા હતા તે પણ શુભામ કાદિર શેદિલાએ પૂરા કરી નાખ્યા. દહેલી પર ચડી આપવાનું કારણ તે એ જતાવે છે કે દહેલીમાંથી મરાઠાઓની સત્તા નબૂદ થાય પરંતુ તેના કાંચેથી તેમની એટલી દિમગ વૈદ્ય યહ કે સૈયદ હુસૈનઅલી અને શહાજુદાની ગદારી સિવાય કયગિન કોઈ બીજા કારણોને લઈ પ્રાપ્ત યહ હે.વ. તેણે દિલ્લી લૂટી દહાબેસું બન કાદી લીધું; અને દહેલીના બાદશાહ પાસે એટલું બે બન ન રહેવા દીધું કે તેઓ કોઈની પિરકના કરી શકે. એ ઉપરાંત શાહને અધ બનાવ્યો કે જેથી તે કંઈ પણ ન કરી શકે અને કંઈ જોઈ પણ ન શકે. ત્યાર બાદ શાહ આલમ થોડા વરસ મરાઠાનો પછી અંગ્રેજોનો મોહતામ રહ્યો. જ્યારે તેની દૈનિક નઝમો આપણે પાંચીએ છીએ જ્યારે કે તેમજે દુઃખતા દિવસોમાં લખી હતી, તો આપણને સાફ જણાઈ આવે છે કે છેવટના મોમલ સમ્રાટો માટે "શેદિલા મદમારો" અને નમકદરામ "સૈયદખાન" કરતાં તો મરાઠાઓ અને અંગ્રેજો વધુ પમાણમાં મદદગાર ગણાય. એ ખરૂં છે કે ઇસ્લામી સત્તાની પડતીના કારણો બીજા દેશના દુરમનો કે જેઓ દરયાઈ માર્ગે આવ્યા હતા તેઓ કરતાં વધુ તો સૈયદહુસૈનઅલી, ખીર ખાદર અને શાહજુદાન તેમજ શુભામ કાદિર શેદિલાની નમકદરામી અને ગદારી પરજ છે.

—અપૂર્ણ.

મુસ્ત ઝાંઢ

“કાદિર”
[ધિરાઇ]

આવે છે અગમ દૂરથી કોઇની સવારી—હે કાફલા ધારી;
પગ ધર જરા આગળને લે તુજ ધર્મ વિચારી—હિમ્મતને વધારી.
મંજિલ થકી વણજારનો થાએ છે સકળ નાશ—તું થોભ નહિં કાંશ;
કરતું રહે છે વ્યોમ સદા જાળ પ્રસારી—તુજ પ્રાણુ શિખારી.
તુજ કાર્યના આકારમાં કેં રંજ ભરી લે—કેં કર્મ કરી લે;
જીવનનો દિવસ અરૂપ છે ને રાત છે ભારી—વ્યાકૂળ અકારી.
સાહસનાં ચમત્કાર નિહાળી લે જગતમાં—જાંઝાણુ છે સતમાં;
અસ્લાહનાં વિદ્યાસે દે તુજ નાવ હકારી—વેહુમોને નિવારી.
કરતો હોતો તું વ્યોમ નિવાસીનાં શિકારો—ઉત્થાન વિચારો;
શકશની પેઠે મૃગ્યા રમત રમ હે શિકારી—જન વ્યોમ વિહારી.
માનવ પદે માનવ લે સખત ઝુલ્મ કરે છે—મુળચૈન હુરે છે;
તૌહીદનો જ્યોતિ થકી અંધકાર નિવારી—હે નૂર પ્રસારી.
કંટક તણી ધારે તું હવે તારૂં ગમન કર—ને તેને મુખન કર;
જીવન તો અણીદાર છે કાંટાની પથારી—રૂધીરની કયારી.
જેના રવે જગ ઝોલતું મસ્તાન ખનીને—એક ધ્યાન ખનીને;
સૂની પકી છે કાળથી તે કર્મ સિતારી—બેહોશ બિચારી.
“કાદિર” તું જગે વિજસમો ચમત્કાર ખની જા—અંગાર ખની જા;
અજવાળ ભલે હોય જીવન રાત અંધારી—ગુસ્સાને વધારી.

મોલાના : અહમદ અશરફ રાંઠેરી

સવાલ-અમારા સર્માં વદાવામાં એક છોકરા છે જેની ઉંમર ઘણી મોટી છે છતાં પણ હજી સુધી તેના માથાપે તેની ખત્તા કરાવી નથી તો મજકુર છોકરા માટે શરીર-તનો શું ટુકમ છે? સર્મ પતરાંક એમાં સતરે ઔરત પણ છે તો શું સુન્નત સાદો કરવા માટે હવે સતરે ઔરત ખેલી શકે છે?

જવાબ-ખત્તા કરાવવી સુન્નતે મુઅઝઝદ છે તેગજ સતરે ઔરત પણ ઝરૂરી છે. પણ ખત્તા શાગાર્ફરે ઇસ્લામ (ઇસ્લામની નિશાનીઓ)માંથી છે માટે ખત્તા કરાવવી એમએ. ખત્તા ન કરાવનાર મુનેદમાર યાવ છે એના માટે સતરે ઔરતનો ખ્યાસ ન કરવો એમએ તેમજ એ કાગમાં શર્મ પણ ન કરવી એમએ કારણ કે કેટલાક કુકલાઓએ બાલિગ (જવાન) થયા પછી ખત્તા કરાવવાનું કહે છે. વળી હજીમે ખત્તામાં ઘણા ફાયદા બતાવે છે કે ખત્તા કરાવવાથી કુબતે મર્ફમી વધે છે. હાં અગર તેની ચામડી ઉંચી ચડી ગઈ હોય કે ખત્તા કરાવેના જેવી ગાલગ મગતી હોય અને ખત્તા કરાવવામાં કુકલાનીનો ડર હોય તો ન કરાવે. (શહેં અબીદાઉદ, દિદાવહ)

સવાલ-મારા ઉપર ઘણી આફતો આવે છે મારા ખ્યાલથી આફતોનું કારણ આ છે કે મહેં પહેલાં એક માનતા માની હતી તે હજી સુધી પૂરી કરી નથી તેના કારણથી તકલીફ આવે છે તો શું મોટી આ માનવત્તા ખરી છે?

જવાબ-ગિરકાતના પૃથ રહુમાં એક દહીસ આવી છે અર્થ આ છે કે નઝરો ન્યાઝ ન માનો કારણ કે નઝર તકલીફથી બેપરવા (ઉદ્દુ) કરતી નથી એનો મતલબ એ નથી કે નઝર માનવી બાએઝ નથી બાકે એમ સમજવું કે નઝર માનવાથી મુસીબતો દૂર થઈ જાય છે અને ફાયદા પહોંચે. પહેલાં લોકો એવું માનતા હતા કે નઝરથી મુસીબતો દૂર થઈ જાય છે એમને રોકવા માટે નખી 'રીમ સં મજકુર દહીસ ફરમાવી માટે તમારી માન્યતા પણ ખોટી છે. પરંતુ તમેએ બાએઝ નઝર મગતી હોય તો તેનું પુરું કરવું વાજિબ છે નહિ તો મુન્દમાર યશો અને જે મુન્દાના કામની નઝર માની હોય તો એ પૂરી ન કરે. આફતો અને મુસીબતો દૂર કરવાનો ઇલાજ આ છે કે નાખુસ દરેક પ્રકારના મુન્દાઓથી બચે અને ખુદાવાકની જનાતમાં તૌબદ, ઈસ્તિગ્દાર કરે.

સવાલ-એદતિલામના મુસલમી હાજતમાં હર શ. પાશીન કસેમહ અથવા ખીજ દુઆઓ મોટે પદની અમલ છે કે નહિ અને તેજ દાલતયા પીવાના તઅવીઝ અથવા મોદરે નખુવત મોતામા દાયથી ધોષને પીવા બામઝ છે કે નહિ?

જવાબ-એદતિલામની નાપાકીની દાલતમાં કુર્આન શં પદવું, જેમને અથવા મોદરે તેમજ કુર્આન શં પદવું વગર મિલાદે, અમલ નથી. આવતનો પણ એજ ટુકમ છે. હર શં અથવા ખીજ કાફ દુઆ પદવામાં વાંધો નથી, પદી શકે છે નાપાકીની દાલતમાં ખાવા પીવું મકરૂહ છે. વજૂ કરી ખાઈ પી શકે છે. (ફરે મુખતાર).

સવાલ-દલાઇહુક ઔરત પદવાનો શું ટુકમ છે?

જવાબ-દલાઈપુલ ખેરાતનો વર્ગીકૃત થયોજ ઉમ્મદા વર્ગીકૃત છે. પણ કેાઇ જુઝુમની ઇમ્મરત લઈ પડવામાં ધણીજ બરકત છે. તેનાથી ઘણો ફાયદો પહોંચે છે. તેને પકડાની રીત નીચે મુજબ છે.

દલાઈપુલ ખેરાતના સાત દિરસા કરેલા છે. જેને સાત મન્નિજ કહે છે. દરેકજ એક મન્નિજ પટે, દરેક મન્નિજ ઉપર લખેયું છે કે આ મન્નિજ ફક્ત દિવસે પડવાની, તે પ્રમાણે પટે પડતી વખતે ખુદા તઆલા તરફ ધ્યાન આપે.

સવાલ-એક મરિજદ બાંધવાનો દવાદો છે. અને તેના ખર્ચના નિભાવ માટે એક ચાકી બાંધવાનો વિચાર છે. આ ચાકી બે માળાની દશે અને ઉપરનો માળો મુસાફરખાના તરીકે વાપરવામાં આવશે જ્યારે નીચલા બે માળો ખેલીએ માટે આપવામાં આવશે અને એજ માળાની આવકમાંથી મરિજદના ઇનામ બાંધીને પગાર આપવા ઉપરાંત મરિજદ માટેનો દરેક ખર્ચ કરવામાં આવશે. ત્યારે અગર એ મુસાફરખાનાવાળી આમળા ગૈન-મુસ્લિમનો પૈસો લઈ તેના બાંધકામ માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય કે નહિ ? મરિજદ અને મુસાફરખાનાનો ચંદો અને કામ એક સાથેજ થનાર છે. તો મજૂર મુસાફરખાનામાં ઝગતોનો પૈસો વાપરી શકાય - કે કેમ અને કેવી રીતે વાપરવો ?

જવાબ-જો મરિજદ અગર પુન સમગ્ર ઉપરાણ આપતાં હોય અને મુસલમાનોને માલિક બનાવી એને કે કાંઈ તરફનો ઇખ્તિયાર તેમને ન રહે તે પૈસા લેવા બંધ છે. તે પૈસા મરિજદમાં પડે ખર્ચા શકે છે. અને જો પુન ન સમજતાં હોય તો લેવા બંધ નથી. ઝગતોના પૈસા તેમાં પડવા બંધ નથી.

સવાલ-એક માણસે પોતાની શાદી વખતે પોતાની ઔરતને ઝેર, લૂગડાં પહેરવા આખાં હતાં. થોડા વખત પછી તે માણસ મુઝરી જવા બાદ તેનો સસરા થોડા વખત સુધી બાઈને ખર્ચ આપતો રહ્યો, પછી બંધ કરી દીધો. ત્યાર પછી તે બાઈ પોતાના બહેને ત્યાં રહેતી હતી અને ત્યાં ખીમાર પડી. તેનો બાઈ તેણીની દવાદર બરાબર કરતો રહ્યો પણ બાઈ મુઝરી ગઈ. હવે બાઈનો સસરા તેના બાઈ પાસે ઝેર, લૂગડાંની માંગ કરે છે. તો શું બાઈનો બાઈ તેણીન, ઝેર, લૂગડાંમાંથી પોતાની બહેનની દવાદરમાં ખર્ચેલ પૈસા વસૂલ કરી શકે છે. અને બાઈના ઝેર કપડામાં સસરાનો કાંઈ દહ છે ?

જવાબ-ધણી તરફથી નિકાલ કરતી વખતે ઔરતને ઝેર કપડાં ને કાંઈ આપવામાં આવે છે. જો મહેરમાં બધવાબખિશ આખાં હોય તો તેનો, માલિક ઔરતજ છે. તેના સસરાનો તેમાં કંઈ દહ નથી. ઔરતના કહેવાથી બાઈએ દવાદરમાં પૈસા ખર્ચ કર્યા છે, તો ઔરતની છોડેલી મિલકત ઝેર, લૂગડાં વેચી પોતાના પૈસા લઈ લે અને જો પોતે ઔરતના કહેવા વગર ખર્ચ કર્યા તો તે એક સાન ગણાયે, વસૂલ કરી શકતો નથી અને જો ધણીએ ઝેર, કપડાં પહેરવા આખાં હોય મહેરમાં કે બકિશ આખાં ન હોય, તો તે ઝેર કપડાંનો માલિક મહેર ધણીના વારિસ હશે છે. શરીઆત મુજબ વારિસોમાં વહેંચી આપે. તેમાં મહેરની ઔરતનો પણ હિસ્સો લાગશે. તેમજ ધણીએ ખીજ નેટકી મિલકત છોડી છે તેમાં પણ ઔરતનો હિસ્સો લાગશે. તે હિસ્સો વસૂલ કરવો જોઈએ. બધાં સુધી તે હિસ્સો ન આપે, ઝેર કપડાં ન આપવા વિશે દહ ધરાવે છે અને જો મજૂર ઝેર લૂગડાં સસરાએ પોતાના દીકરાની શાદી વેળા તેની

વધુ એટલે દીકરાની ઔરતને પહેરવાં બનાવી આપેલા હતાં જેમકે ઘણી જગ્યાએ એજ પ્રમાણે રિવાજ છે. તો એવી સ્થિતિમાં તેનો માલિક સસરાજ છે. અને સસરાએ પોતાના દીકરાની વધુને બખ્ષિશ આપેલાં એવી સ્થિતિમાં તે વધુ એટલે બાહ્ય માલિક છે અને અગર સસરાએ પોતાના દીકરાને તે બખ્ષિશ કર્યાં-હતાં તો હવે તેમાં બધાં શરદ વારસોને હક લાગુ પડશે. ઔરતને તેમજ બાપને પણ મળશે. હવે નકકી એ ચલુ જોઈએ કે જેવર, અને કપડાં કોણે બનાવેલાં અને માત્ર પહેરવા આપેલાં કે બિલકુલ બખ્ષિશ આપી દેવાનાં આવેલાં હતાં. ધણીગા મુઝરી જવાથી બાપનો ખર્ચો તેણીના સસરાને રીરે નથી ખુશીયી આવે તો એહસાન અને મોરો સવાબ થશે. ઔરતની મેકર જો બાપી હશે તો વારસા વતરેક અહા કરી પડશે.

સવાલ-ઔરત કબરતાન યા દરગાહ-પર જાય શકે છે ?

જવાબ-ઔરતને કબરતાનમાં જવું ગામઝ નથી. કબરતાનમાં જવાથી ધણી દુસાદો કિતબન થાય છે. દુકદાઓએ (અલિમોએ) બ્યારે નમાઝ પઢવા માટે મસ્જિદમાં જવાની મના કર્યું છે તો કબરતાનમાં જવાની પ્રગળન કેવી રીતે આપી શકે ? (અર્ધુશશી)

સવાલ-મર્દ માટે સોનાની વીંટી અથવા મસમાની કેમ સોનાની હોય તો પહેરવી દુરત છે ?

જવાબ હરામ છે. સવાલ-મર્દ માટે સોનાની ધડીવાળ જોખની અથવા દાથની અને સોનાની ચેન પહેરવી ગામઝ છે કે નહિ ?

જવાબ-મર્દને સોનાની વસ્તુ પહેરવી ગામઝ નથી.

વર્તમાન સમયમાં રૂપેરી પરદો પણ પ્રજા-માનસમાં પસંદો આલુવાતું એક અગત્યનું સાધન છે. એનો ઉપયોગ પ્રજાને આનિ જોયે લાવવામાં થઈ શકે, તેમ પ્રજાનાં સર્વનાશને નોતરવામાંયે થઈ શકે. માત્ર ધન પ્રાપ્તિમાં માનનાર કિત્તાદો એનો ઉપયોગ જાહેર જનતાની નળણી મનોવૃત્તિને પંપાળવામાં જ કરે છે અને જે રીતે પ્રજાનાં સર્વ નાશને નોતરવાની ન માફ થઈ શકે એવો એક અધકર મુન્હો એ કરી રહ્યા છે. આનાં માટે કિત્તાદો એકકસ જવાબદાર તો ગણાયજ. છતાં વધારે જરૂરી તો એજ છે, કે પ્રજા પોતે ચિત્તેની પસંદગીમાં સતત સાવધતા રેખે.

—(x)—

જે માણસ કોઈ એક ચોક્કસ પ્રવૃત્તીની અથવા તેનાં પ્રતિનિધીઓની નળણાઈએ ઉધાડી પાડતો હોય, તો તે માણસજ એ પ્રવૃત્તીની સાચામાં સારી સેવા કરી રહ્યો છે, એમ આપણે માનવું જોઈએ. નૈનિક નળણાઈ જોઆનામાં નં હોય, તેઓએ તો પોતાની આખીઆન પ્રકાશમાં આલુનારને ઉપકારજ માનવો જોઈએ.

—(x)—

મોઠો બનાવ બનાવી અમાઝીથી આગાહી કરી લઈને તેનાં હિસાબ માટે વિચાર કરવા બેસી જનાર પોતાનાં વર્તમાનને વ્યર્થ બેઠી નાખે છે. ચંકા કુતંકાઓમાં સમય વિતાવનાર એક પણ નકકર યોગનાં અમલમાં મૂકી શકતો નથી.

અખળાઓ અને ખાળકો પર તદ્દવારો બહુ ખર્ચી હોય. અમે તો નથી સાંભળ્યું કે સુતેલાઓ ઉપર ધા થતાં હોય અને આખાસ-ટુંધ નારી બધાયતો નાચ જાણે અખળપે કરવામાં આવ્યો હોય. સારો હતો એ પુરાતન કાળ કે જ્યાં ન હોતી આ બાલકાલીન રોશની અને ન હોતાં આધુનિક આડંબર-એ વખતના લોકોના હૃદયમાં તેજ હતું-ભાવ હતો-પ્રેમ હતો-સવેદના હતી અને હતું પરાયું દુઃખ કે પરાયા દુઃખમાં પોતાનું દુઃખ બાળતાં. એ હતાં માનવતાની મૂર્તિસમાન અને તેઓમાં હતી માનવતાની સાત્વિકતા.

અને અંતમાં એજ વિજ્ઞાન-ગર્વના પ્રતાપે ધન્સાને ધન્સાનની સામે મેરયાં માંડ્યા. બાઈએ બાઈની તરફ નિશાન તાક્યાં. પશ્ચિમનો ફેરી એપ પૂર્વમાં આવીને ફેલાયો અને ૧૯૪૧ના ડિસેમ્બર માસમાં યુદ્ધમાં પરિણમ્યો. ત્યારે હું હતો પીનાંગમાં. (મલયાની ઉત્તર દીશમાં આવેલ એક શહેરનું નામ) ડિસેમ્બર તા. ૧૧નો દી' પીનાંગ માટે યાદગાર ફો બધાયના હિંમોમાં કોતરાએલ છે. ભોગવેલ જાણે અનુસાર થોડું ધણું લખી શકું છું. એ દિવસે આકાશ સાફ હતું. સપારના યા વાગ્યાનો આસરે ટાઈમ હતો. માથાસો પોત પોતાને કામે ગોઠવાયાં હતાં. વેપારધંધાના બોલોરિયે કે આરંભરિયે એફિસો અને દુકાનોમાં વેપારીઓ આનુર બેઠાં હતાં. ત્યાં તો ડુંકાયો એ "શબ" કેવો મધુર ધ્વનિ! કેવી વ્યવસ્થાથી લોકોને એ દિગ્મુદ કરતો. માથાસના બદલાસને આપત્તિમાં ફેરવતો-અવાજ હતો વ્યવસ્થિત પરંતુ ગેરવ્યવસ્થા પ્રતિ નોતરતો. આશાને નિરાશામાં-જીવનને મૌતમાં-પ્રેમને ધૂણામાં-લાલચને ત્યાગમાં અર્થાત આ લોક-વાળાઓને પરશેક સદેશ સંબળાતો. હું એને શંખ તો ગામડી જાણમાં હતું

હું. બાકી પરદેશીય બાપમાં એને "સાઇ રેન"ના નામથી સંબોધે છે. એ ચાર અક્ષરના શબ્દમાં શું જાદુ સમાવેલ છે કે મનુષ્યને ઊભય લોકનું બાન બુલાવી દે છે. એની મીસમાં શું અત્યાચાર સમાવેલ છે કે બાઈ બાઈને, માતા બાઈને, પિતા પુત્રને, તરછોડી નાસે છે. નથી રહેતું બાન કે એમનો પણ લાડકવાયો હતો. જેના લાડમાં ખૂનતું પાણી કહું જોને લાડથી જાહેર્યો એને જાણે કોઈ જાતનો કેમ સંબંધજ ન હોય! કેમ કોઈ જાતનું પ્રેમ બંધનજ ન હોય કે એને માત્ર એક ધ્વનિ પર પડતું મુકી-લાગ ફરી એ પોતાના જીવની સલામતી માટે નાસે છે. કેવી બધંકરતા છે એમાં કે જે પિતા કે એક વખતે પોતાના લાડકવાયા પર પ્રાણ ન્યોચાવ કરતો હતો એજ પોતાના સગા દાણે એને કાળના મોઢામાં મૂકવા નથી અચકાતો. કેવું ઘાતક છે એ સુર કે માતાને પોતાની જોડ ખાલી કરવા માટે કેમ એવું વાતસલ્ય એને ચિંધતું હોય. પ્રથમ તો એજ માતા પોતાના બાળકના જરીક રૂદન પર એાછી એાછી ઘર્ષ જતી અને એના દુઃખમાં દુઃખ અને મુખમાં મુખ સમજતી; કોણ જાણે કયા મંત્રનો ચિકાર બની જાય છે કે એ સદનશીલતાની પ્રતિભા પોતાના દેહને ખાતર પોતાના વહાલસોયાનું બલિદાન આપવા નથી અચકાતી!

એ દિવસે એજ જાદુએ-એજ મત્રે-એજ ધ્વનિએ પીનાંગમાં હોહોકાર મચાવ્યો. ફૂર ફૂર ઉડતા યંત્રના ગુદ અવાજનું સામ્રાજ્ય છપાડું અને લોકોની નજરો આકાશ તરફ પથરાણી. કોઈ કહેતું જુઓ એ બાજુએ. અરે! જુઓ આ કોર અને આમ જોત જોતામાં પચ્ચીસ કાળામોઢાના ધુપવતા પીશાયોએ દેખા દીધો. લોકો એને હરખથી જોતા રહ્યાં-પણ એ બીચારાઓને-એ પ્રેક્ષકોને શું ખબર કે એ

નાટક નથી. સમજી એમાં રમત, પણ એ રમ-
તમાં જીવન ગૌતની રમત હતી- એ કોણ
જાણતું હતું. એક પળમાં પીનામની દુન્યાને
અસ્ત વ્યસ્ત કરી નાખી. એક ધડાકામાં-એક
ગોળામાં ખૂનના કુવારા છુટયા. નાસઝામ ચારે
તરફ થયા લાગી, હાથ-પગ ધડથી જુદા થયાં
અને મસ્તકો ઠોકરમાં આવ્યાં. કોમળ બાળ-
કોના પુષ્પસમાન દમ લાખ્યાં. અજાણજોના
મૃતદેહની કતારો લાગી, પણ એ યાંત્રિક
સૌતાનોને ન હોતી પરવાહ ન હોતી સંવેદના અને
નહોતી દયા. એ દિંસાના પુનઃરીઓએ તો
ગોળાખારી-ઓખાઈમેન્ટની એક કતાર બાંધી
હીધી. પછી તો એજ હતો પ્રસવ-એજ હતી
કથાગત, મકાનોના થયા બૂકા-સારી સારી
ધમારતો જમીનદોસ્ત થઇ, સારા સારા ચિ-હો
હોવા ન હોવા સમાન થઇ ગયાં અને કેટલાંયે
નિર્દોષો દટાઇ મર્યા પોતાનાજ બચન અને
ધરોમાં કે જેમાં જિન્દગીના વિશાસો ભોગવ્યાં
હતાં. એ યંત્રોને ન હોતો ન્યાય. ન હોતા જોતાં
મોઢા મોઢા પેદાશીઓને અને મોઢા મોઢા
ધનીકોને. એવી નજરમાં બધાજ સમાન હતાં-
સરખા હતાં-કેવો સમાનતાનો પાઠ ॥

એક અફવાડિયા લગી સતત ઓખાઈમેન્ટ
માલુ રહ્યો લોકો શહેર મૂકી-પોતાની મિત્રનો
પોતાના ધનના દગલાઓ-પોતાના વૈભવ વિલસ-
સોને તજીને જંગલોમાં વસવા લાખ્યાં. કોણ
જાણે એ ધનના જુખ્યાઓનું દિલ કેમ ચાલ્યું
કે એ માલમતાની કોઈ પરવાજ ન કરી, પછી
નથી ખજાર કે શહેરમાં શું ચલુ-ચારે કોર
આગના બડકાઓ જોવામાં આવતા અને એ
આગમાં કડકડ બૂલ કરતાં મકાનો પડતાં નજરે
આવતાં. માણસો જંગલોને પરદા કરતા.
અસ્તાનમાં વસવાટ ચાલતા. ઝાઝોની નીચે
સક્ષાત્તી જોતા અને જે પહેલાં ન હોતું મનુષ્ય
એજ મમયા લાગ્યું.

ભારણાહ ખમને-ગામથી દૂર દૂર પથરા-
એલાઓને ન હોતી ખજાર કે કપારે અમારો
રાજ્ય અંગેને અંધારામાં મૂકી ગામ છોડીને
ભાગી ગયો. કાકુળો અને તકધારીઓના આસરે
અગને મૂકીને થયો હાલો, ગેરવ્યવસ્થા ચારે
તરફ ફેલાયેલી હતી. ન મળતું ખાવાને ન
હતી કોઇ જાતની વ્યવસ્થા. ન ધંધેકટ્ટી હતી.
જુદાજુદાની ખજાર ગરમ હતી માણસ માણસને
ખાતો કહું તો ખોટું ન ગણાય.

ચારે કોર ગામમાં-જંગલમાં સદેહ ધ્વ-
ન્યો ફરકવા લાગી અને ગામને "ઓપન
સીટી"ના નામથી સંબોધવા લાખ્યાં, પરંતુ તે
જતાયે ઓખાઈમેન્ટ ચાલુજ હતું.

છેવટે શહેરના મેટરોઓએ ભેગા મળીને
એક કમીટી બનાવી કે જેનું નામ "પીસ
પ્રીઝર્વેશન કમીટી" રાખવામાં આવ્યું અને તે
મારફત શહેરમાં વ્યવસ્થા જળવવાના પ્રયત્ન
કરવામાં આવ્યાં જેનાં થોડે ધણે અરો સફ-
ળતા મળી

અમે ચાર પાંચ દિવસ સુધી રાજ્ય વગરના
રહ્યા અને જાણે પહેલાં કેમ રાજ્ય-વ્યવ-
સ્થિત રાજતંત્રજ ન હોય અને હોય તો કેમ
જાણે એ સ્વયં પ્રમાદગ્ન સ્થાપીને ચાલ્યો
મયો હોય એમ અમે લોકોએ ચાર દિવસની
પાદશીઓ જોગવી, પરંતુ એ પાદશીમાં વ્યવ-
સ્થાને બદલે ગેરવ્યવસ્થા અને શાન્તિને બદલે
અશાન્તિ હતી. તારવ્યં અમને પરજી નવા
રાજની ફરજ પડી અને પીળી ચામડીના
રાજ્યોએ આવીને અમારા જાનમાલનો નુકસાન
લીધો.

એક દિવસે દૂર દૂર માણસોનો સમુદ્ધ
જોવામા આવ્યો ન જાણે મને પણ આનુરતા
થઇ કે જેહ તો ખરો આ ધડાકામાં નવો
ધડકો શું છે? આ કોઈ નવીન આફતનો
સામનો છે કે નવીન આપત્તિની આગાહી છે કે

લોકો આમ એકઠાં મળી નિરાકરણમાં મુજબેલા છે. હું એ જગ્યાએ લેનાવળે પહોંચ્યો અને શું જોઈ છું. એક ખાડી પોશાકમાં પીળી ચામડીના સૈનિક સુસજ્જિત ઉભો હતો એના પોશાકમાં અનેક હીમડાંઓ હતા. લોકો એની આસપાસ ઘીટળાએલ રહેતાં અને જેમ સરકસના પ્રાણીને અન્યથાથીથી જુએ એમ બધાય એને જોઈને અન્યથા પામતાં અને છેવટે એમજ થયું એ સરકસના પ્રાણીએ ખરા અર્થમાં જંગલના પ્રાણીથી પ્રતિતી કરી જતાવી.

જે ભૂમિ પર ગોરા સૈનિકને ફરતાં જોયેલા એજ ભૂમિ પર પંદર દિવસ પાદ પીળી ચામડીના સૈનિકોને ફરી વળતાં જોયાં. કહેણમાં આવે છે કે એક દેશની બરમાદી માટે એની ભૂમિ પર સૈનિકોનું એક વખત ફરી વળવું પૂરતું છે. અને એ સૈનિકોએ આ અધુન કરી જતાવ્યું. માણસોને બાણ માફક કાપવાં એ એની વિશીષ્ટતા હતી. માણસો પર ધાકધમકી મેસાકથી અને એ ધાકધમકીના પ્રતાપે સારા સારા પ્રતિષ્ઠિત શહેરીઓને મજુરી માટે ખેંચતો અને એ કારખા મજુરીમાં-અસહ

સંજોગોના હેઠળ ખોરાકની અછતમાં વણાયેલા પાણુ જોયાં. લોહી ફેરકરવાની નિતી પર એણે સારી રીતે અમલ કરી બનાવ્યો અને એવી રીતે અનેક દુરમનોને દોસ્ત બનાવ્યાં પાણુ એ ફળીભૂત ન થયો જ્યાં દિલમાંજ જુલમ હોય ત્યાં એ બાલ દેખાવની દોસ્તી કાપવા કરતાં નુકસાનકર્તા સાબિત થાયને ?

એના રાજમાં શરાબ-સુંદરી અને જુગાર અધિપત્ય ભોગવતાં અને આ ત્રણના પંજરામાં અનેક ફંસાયા અને બરખાદ થયાં-ન હતી માનવતા, ન હતી મુરજવત, ન હતી લગ્ન. માણસ માણસને ખાતો અને પેટને માટે કુમળાં બાળકો વેચાતાં. દેહનું લીલામ થયું. જાણે દુન્યાથી મલાઈજી ઉપડી ગઇ હોય એમ સ્વાર્થ વાસના અને લોભમાં અનેક આધિગા યજ્ઞને રીઝતાં.

એનો રાજઅમલ બમારો પર તથા વસ આઠ મહીના સુધી રહ્યો અને આજે મલાઈકાની ભૂમિ પર પીળી ચામડીને બદલે એજ ગોરી ચામડીના સૈનિકોને યુનઃ ફરતાં જોઈ છું. કેવું પરિવર્તન કેવું બાપકર સ્વપ્ન !!!

મહાશ્વજરાત મગજ મંડળ (સુરત)ની વાર્ષિક જનરલ સભા જનાબ 'બેકાર' સાહેબના પ્રમુખપણા હેઠળ તારીખ ૩૧-૩-૪૬ને રોજ સુરત મુકામે જનાબ મીસવાલાના મકાનમાં મળી હતી. નવાં વર્ષના ઓધોદારો નીચે મુજબ ચૂંટાયા છે.

મંત્રી: 'બેકાર', સહમંત્રી: જ. 'અમીન' આઝાદ.

ઉપમંત્રી: શ્રી 'અનિલ', ઓડીટર: 'નિસાર', ખજાનચી: 'વહશી'.

અધ્યક્ષાદી સમાધિત:—જનાબ 'કમલ', 'સામિર', 'પટલ', 'ફિરમન' [ખાતમન], 'શીરતી' [કોટાર], 'હઝી' [સુરત], 'ગળી' [સુરત], 'સેઈ' પાલજીપુરી [મુમ્બઈ], 'મજાક' [કોલોઈ], 'બિરમીલ' ધોરાજી, ખડેરાવ પવાર [સુરત], નટવરલાલ બ્યાસ [સુરત] પ્રે. મીમનલાલ બ્યાસ [સુરત], મુસા બના [તકેશ્વર].

—'બેકાર'

મંત્રી.

મોહન શાહરે

‘સરી’, ‘શાહ’, ‘રિયાઝ’
અને ‘અઝીર’.

‘સરી’ લખનવી સાહુખ:-સૈયદઅલી નકી નામ-‘સરી’ ઉપનામ-વિસંતુલ કૌમ પિતામ-લખનૌવા રહેવાસી-ઈ. સ. ૧૮૬૨માં પેદા થયા. આપ ઝેદી સૈયદ છે. (એટલે કે ઝેદ શહીદ બિન હઝરત ઇબ્રાહિમ ઐસુલ આબેદીન બિન હઝરત હિમામ હુસૈનની ઓલાદ તે ઝેદી સૈયદ કહેવાય છે.) પોતે કહે છે કે:-

“દિલ્લે કરીમ જો ૧ ખાદિર બચીઃ હે,
હનખી ચિરાગે મરદદે ઝેદુલ શહીદ હૈ.”

તેમના પૂર્વજ સૈયદ તુરહીન સાદ મુબારકના ગરબ પછી શમશુદીન અલ્તમશન શુગમાં મિઝનીથી આવી દહેલીમાં રહ્યા, પરંતુ તેમના પરદાદા દહેલીથી ફ્રાન્સ ગયા. આપના પિતા, ફરહુલ હુસૈન નવાબ અમલદારની શાહના વહીવટદાર શાહજાદા મિર્ઝા સુલેમાન હેદર બહાદુરના ઉસ્તાદ તરીકે નીભાયા. ધ્યેનિક શિક્ષણ મેળવ્યા પછી આપે કૌમ કેલેકુલેટ રૂલ લખનીથી ઇન્ટર પાસ થયા. ઈ. સ. ૧૮૭૯માં બ્રિટિશની દોવાની કોલમાં નોકર રહ્યા. ઈ. સ. ૧૮૮૧માં પેન્શન લીધું, અને હવે પર્વામાંથી ઉર્દૂ સાદિલની સેવામાં તબીબ છે. શાહરીનો શૈખ નાનપણથી જ હતો, પરંતુ કાબીના શાગિર્દ થયા નહીં. ઈ. સ. ૧૮૭૫થી આપે શાહરીમાં પગલા માંડ્યા. મોહાના ‘સરી’ તે લોકોમાંના છે કે જેમણે લખની રહીશની શાહરીના શમનને બાંદાની (કસંક)ના દાગોથી બચાવ્યું. અને પોતે માર્ગે દેરી ગયા અને એક નવાબ લિખાસમાં રજુ કરવાની કોશિશ કરી. ‘અઝીર’

અને ‘દાગ’ પછી ‘સરી’એ પણ ઉર્દૂ શાહરીમાં એક નવી રહ ફૂંટી. મોહાનાની બાપા એટલી સાદી અને મીઠી છે કે વાંચવાવાળાઓને એક મગલ અનેક વાર વાંચવાનું મન થાય છે છતાં તેઓ મરતા નથી.

મોહાનાની નજીમે પણ ઘણા ઉચ્ચ પાયાની છે. જેમાં આપે હમબાતમ હિંદુસ્તાનની બરબાદી, અને તેની બગડેલી સ્થિતિ પર ખૂનના આંસ વડાવ્યાં છે. આપે હિંદુ-મુસ્લિમ એકવતાની નજીમે પણ લખી છે. તે ઉપરાંત આપે અર્ગલુત તખ્લીગી નજીમે જુદા જુદા સમયો પર લખી છે. જેના પરિણામે શીઅહ કૌમને બેહોંતા લાભ મળ્યો. તે તખ્લીગી નજીમેના સંમદ “સદીકતુલ કૌસ” અને “લખ્તે જિમર”ના નામે પ્રગટ થઇ ચૂક્યા છે. આપે દરેક રંગમાં શાહરી” કરી છે. પરંતુ હજુ લગી એક પણ દોવાન પ્રગટ થયું નથી. જુઓ આપની શાહરીના યોગદ નમૂના

“મગલ હસને હેળી મુઝે સાઝ દેના;
ઝસા હઝે રહતાકો આવાઝ દેના.”

x x x

“તુ બી માયસે તમન્ના મેરે અંદાઝમે દે,
જળ તો પેદા દઈ પપીહે તેરી આવાઝ હૈ.”

+ + +

“ઈન્સાનકો હસને ખાકસે પાક કિયા,
ઝી હોસલા વોહ આહેમે અદરાક કિયા.
પેદાસે તો બનાયા હસે મંજુનસે હંમિ,
ફિર રંજકો પોશીદા તહે પાક કિયા.”

x x +

‘શાહ’ અઝીમાબાદી સાહુખ:-સૈયદ અલી મહમૂદ નામ-‘શાહ’ ઉપનામ-ઈ. સ. ૧૮૪૬માં અઝીમાબાદ (પટણા)માં પેદા થયા. મિતલું નામ સૈયદ અખ્ત્યાસ મિર્ઝો-ચાર વર્ષની વયથી બચ્ચાનું શરૂ કર્યું. મીર સૈયદ મહમૂદના કીરે તેમની બધી દોરાવણી હતી. મીર સૈયદ હુર્દૂન મસ્દૂર વિદ્વાન હતા. તેમની જ દોરાવણીથી એ પરિણામ આવ્યું કે તેમની બાપા

ખીસી ઉડી. તેમની શાહરીનો યુગ ૧૫ વરસની ઉમરથીજ શરૂ થયો. ઇસ્લાહ વહીવટલ અસર શાહ ઉદ્ધત હુસૈન ‘દુર્ચાઈ’ અઝીમાબાદીથી લેતા. જેઓ મીર ‘દઈ’ કહેલીના શાગિર્દ હતા. ‘શાદે’ પોતાની આખી જિંદગી ઉર્દૂ સાહિત્યની સેવામાં વીતાવી. તેમની સાહિત્ય સેવા ગવર્ન-મેન્ટ દ્રષ્ટિથી ધણે બાગે મળતી હોવાને પરિણામે આપને ખાનખલાફુરનો ખિતાબ મળ્યો, અને તેમની હયાનીમાંજ એક હમ્દર રૂપિઆનું વર્ષાસન મળવા લાગ્યું. ૩૨ વરસ લગી આપ-ઓતરી મેજરટેટ રહ્યા, ઇ-સાદ પશુ ઉર્દૂ બાબામાંજ લખતા. ઈ સ. ૧૯૨૭માં પટણા મુકામે સદાના મારે આ દુન્યાથી કૂચ કરી ગયા.

‘શાદ’ના કલામોમાં ફિસ્મી, તીલીદ, અને જુના વિચારો છે. ખાસ કરીને તેમની કૃતિઓ ‘મીર’થી મળતી આવે છે. આપે ધણા ઉસ્તાદોથી ફેઝ દાસિલ કર્યો એના પરિણામે આપની શાહરીમાં મીઠાઈ છે. આપ મીર ‘અનીસ’ અને ‘મોમિન’ને પશુ જોઈ ચૂક્યા છે. ‘શાદ’ની મઝલોમાં સૌથી વધારે ખુબી તો એ છે કે બાધામાં સરળતા અને સાદગી જોવામાં આવે છે આપે ધણા સહેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે, જેના પરિણામે દિલ તે તરફ આપોઆપ આકર્ષાય છે, તેમની મઝલો ખાસ કરીને રગમાં તો ‘મીર’ના જેવો આનંદ આપે છે, અને ઓળખાણમાં ‘દઈ’નો રાગ સંભળાવે છે. દીવાન પ્રગટ થઇ ચૂક્યું છે. જુઓ આપની શાહરીની થોડીક કંડીકાઓ:—

“દિન આ ગયા હયાતકા પીરીજી શામ ફે,
સર પર હૈ મૌત મૌતમે અબ કયા કલામ હૈ,
અબ અપની ઉત્ર શીશયે નાજુકકા હામ હૈ,
ખસ એક ઝરાસી ઠેસમે કિરસા તમામ હૈ.”

x x x

“થોડીસી બી હવા હો તો નાસાઝ વાર હૈ,
જુઝતે હુએ ચિરાગકા કયા એતેબાર હૈ.”

+ + +

“દેખા કિયે વોહ મરત નિગાહોસે બારબાર,
જન્મતક શરાબ આપે કંઈ દૌર હો ગયે.”

x x x

“હે હૈ મેરી ચશમે દસરતકા

સમ દઈ દિલ ઉન્સે કેહ જના,

ઉમલીકા દયા કર દોતમે

કુછ સોચાર ઉન્કા રેહ જના”

+ + +

“મુર્માને કરસકો ફૂલોને એ

‘શાદ’ વેહ કહેલા ભેગ હૈ,

આ જાઓ જે તુમકો આના હૈ,

એસેમેં અબી શાદામ હૈં દમ.”

+ x +

‘રિયાઝ’ એરાબાદી સાહુખ-સૈયદ રિયાઝ અદમદ નામ-‘રિયાઝ’ ઉપનામ-ઇ. સ. ૧૮૬૩માં ખેરાબાદમાં પૈદા થયા વડોદરા ધરા-નના રહેવાસી હતા. અલાહાબાદ ધોરીના યુગમાં હિંદુસ્તાન આવી ખેરાબાદ જિલ્લાના સીતાપુરમાં રહેવા લાગ્યા. પ્રાથમિક શિક્ષણ પોતાના પિતા-સૈયદ તુફૈલ અદમદથી પ્રાપ્ત કર્યું, તેઓ પોતાના યુગના પ્રખર આલિમ હતા. શરૂઆતમાં શાહરીની દુન્યામાં ‘અસીર’ લખનૌથી ઇસ્લાહ લેતા, ત્યાર બાદ ‘અસીર’ મીનાબા શાગિર્દ થયા. આપે જિંદગીનો વધુ ભાગ તો ગોરખપુરમાં વીતાવ્યો. તેમની જિંદગીની સ્વિ-સ્તાર વિષત જલ્દમાં નથી; પરંતુ એટલું જણાય છે કે તેમની આખી જિંદગી નિરાશા, દુઃખ વિગેરેમાંજ પૂરી થઇ. આપે આખી જિંદગી મુસીબતોમાં વીતાવી પરંતુ શાહરીમાં એ રંગ દેખાતો નથી. ઈ. સ. ૧૯૩૪માં ગોરખપુર મુકામે મરણ પામ્યા.

‘રિયાઝ’ને નાનપણથી શાહરીના શોખ હતો. કુદરતી રીતે તેમનું આખું શરીર શાહરી બની ગયું; અને શાહરીમાંથી શરાબ, જે કે રિયાઝે એક ટીપું પણ શરાબ હોટાને લગાડ્યું નથી. શરાબ વિષે તો ઉર્દૂ શાહરીમાં લખે પણ લખાયું પરંતુ રિયાઝે એ ખુબીથી એ વિષય પર પોતાની કલમ દોડાવી કે એ તેમનો જ દિરસો થઈ પડ્યો. રિયાઝે જ્યાં જ્યાં સાગર અને મીનાનો દૌર ચલાવે છે ત્યાં ત્યાં મયખાનએ દારૂિ શિરાના રંગના સાગર ઉભરાતા નજરે પડે છે. ‘તેમના એક એક શબ્દમાંથી શરાબ છલકી પડે છે. તેમના કલામ શરથી’ ઉપર લગી દુરને જગાલથી બરપૂર છે. એ ઉપરાંત ઇસ્ક અને મદખતથી પણ બરપૂર લાગે છે. ‘રિયાઝ’ શખાબના નશાના હંમેશ અકચૂર રેખાય છે. જન્મથીજ એવું હૃદય લઈને આવ્યા હતા કે જેને દુરને બહારની દિલચસ્પીઓથી કદી આનંદ મળ્યો નથી.

‘રિયાઝે’ કુન્યવી ઇસ્કમાં આંશિકે સિરામ બાંધીને રહેવું કદી પસંદ કર્યું નથી. પરંતુ તેમનામાં એવી કળા હતી કે મારકને બંતેજ પ્યાર આવી જાય. તેમણે કદી પ્રિયતમની આંજીરી કરી નથી. પરંતુ બંતેજ કદી કદી રિસાઈ જતા કે કોઈ આવીને મનાવે. ‘રિયાઝ’ પોતાની પ્રિયતમાને એક હસીન અને દિલચસ્પ વસ્તુ સમજીને પ્યાર કરતા. ‘રિયાઝે રિદવા’ના નામે દીવાન પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે. જુઓ આપની શરાબથી છલકતી શાહરીના થોડાક નમૂના.

“યેહ સાગરમે હૈં બરપૂર રંગ ઉન્કી જવાનીકા,
જઝબ હૈં બેપીયે નશીમે મેરા ચૂર હો ગના.”

“છતકાવે બરકે નાઓ મુલાખી શરબકા;
તસ્વીર ખાંચે આજ તુમ્હારે સબાનકી.”

“બરે સાગરમે હૈં બરપૂર રંગ ઉન્કી જવાનીકા,
જઝબ હૈં બેપીયે નશીમે મેરા ચૂર હો ગના.”

“છતકે આગાઝે જવાનીકા કહું કયા અલમ.
કુછ ઉસે નશા સા યા નશામે વોહ ચુર ન થા.”

“શેઅરે તર મેરે છતકે હુએ સાગર હૈં ‘રિયાઝ’;
ફિર બી સખ પૂછને હૈં આપને મે પી કે નહીં.”

‘નઝીર’ અકબરાબાદી સાહિબ:-વલી મુદમ્મદ નામ-‘નઝીર’ ઉપનામ-આથા (અકબરાબાદ)ના રહેવાસી-પિતાનું નામ મુદમ્મદ ફારક ઈ. સ. ૧૭૩૫માં દહેલીમાં પેદા થયા. અદમદલાહ અબદક્કીએ દહેલી પર ચઢાઈ કરી તો આથા ગયા, અને તાજમહાલની મદખતમાં ત્યાંનાજ યઇ ગયા. અરબી અને ફરસી બાધાથી થોડા ધણા વાકેફ હતા. જવાબીમાં તખીબત પર રંગીની છરછ હતી. જે કે જે રીતે શાહરીમાં ખરાબી છે તે તે યુગની યદમર રૂપ છે. જદવસ્થામાં તોખા કરી સૂરી બન્યા. જોજ કારણે તે યુગના કલામ આપના બણીતા છે. સંગીતના પણ આપને ધણો શોખ હતો. આથામાં લલા બક્સસરામના પુત્રના ઉસ્તાદ હતા. તેમણેજ તેમની આજુ શાહરી એકઠી કરી હતી જે ‘કુલીયાતે નઝીર’ અને ‘દીવાને નઝીર’ના નામે પ્રગટ થઇ છે. ઈ. સ. ૧૮૩૦માં આથામાં મરણ પામ્યા.

આપ લાંબુ આયુષ્ય પામ્યા હતા. ‘તેથી ‘ઈન્શા’, ‘જુઅલ’ અને ‘નાસિખ’ની મેદ-ફિસેનો રંગ પણ ધણી મુદત લગી જોવા પામ્યા હતા.

‘નઝીર’ ફક્ત હિંદુસ્તાની શાહર નથી. તેમણે પોતાની ગઝલોમાં જનતાની બાધા-બોલીનો ઉપયોગ કર્યો છે, અને એ હકક આપનેજ પ્રાપ્ત થયો હતો. તેમની શાહરીમાં

બધીજ ખુશીઓ સમાએલી છે. દુકત મીર
‘અનીસ’ સિવાય ઉર્દૂના કોઈ બીજા શાહરે
એ રીતે શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો નથી, નેટલો
કે નઝીરે કર્યો છે. ડોક્ટર ફેલ્ડને કહ્યું છે કે
“નઝીરજી ઉર્દૂનો એકલો શાહર છે, કે જેની
શાહરી ફિરંગીઓની શાહરી પ્રમાણે છે. તેણે
ઉર્દૂ માટે તે કામ કરી બતાવ્યું છે કે જે
ચૌસર અને શેક્ષપીયરે અંગ્રેજ સાહિત્ય માટે
કર્યો છે. નઝીરની દુન્યા બીજાઓથી નિરાશ
છે. એ ઉપરાંત તેમની શાહરી સાદી અને
સરળ છે. હિંદના સામાન્ય રીતરિવાજો તેમની
શાહરીના ખાસ ગુણો છે. એજ કારણે તેઓ
સૌના માનીતા છે. એમનાજ કારણે ઉર્દૂ
સાહિત્યમાં નેચરલ શાહરીના બીજાંરેખણ વધ્યા
જેની શરૂઆત ‘આઝાદ’ અને ‘હાલી’એ
કરી.” ડોક્ટર ફેલ્ડને જોગણે ઇ. સ. ૧૮૭૯માં
અંગ્રેજ-ઉર્દૂ ડિક્શનરી તૈયાર કરી છે તેમાં

ઉર્દૂ શબ્દોનો ઘણો ખસો બડોળ નઝીરની
શાહરીમાંથી મેળવ્યો છે. જે એ ડિક્શનરીના
નિવેદનમાં મી. ફેલ્ડને ટાંકી બતાવ્યું છે. જુઓ
આપની શાહરીના થોડાક નમૂના:—

“સદરમિં મેરે હાલપે કોઇબી ન રોયા,
ગર ફૂટ કે રોયા તો મેરે પાંવકા છાલા.”

x + x

“ઉમ્ર કેહતે હૈં ગિરકો વોહ ક્યા હૈ,
મિસ્કે તહરીરે મૌગ—નકરી બર આબ.”

x x +

“દેખમે ઇસ ચમને દેહરકો દિસ બારકે ‘નઝીર’;
ફિર તેશ કાહેકો ઇસ ખાગમે આના હોગા.”

+ x x

“સન કિનાયોકે ખુશ મયે મમ્મની,
નમસે દેખી ‘નઝીર’ દિલકી કિતામ.”

x x x

—અપૂર્ણ.

ઓ વીર !

ઉંઘના નશામાં ચક્રવ્યૂર બનેલા ઓ યુવાન ઉઠ !

સ્વાતંત્ર્યના ઓ દાતા, માનવતાના ઓ લાડીલા ઉઠ

તું શુભામ ! તારા બાગ્યમાં શુભામી !

બાગ્યાના ઓ ધડવૈયા તારા બાગ્ય આસાં !

આકાશ તારી ઇન્છા વિરૂધ્ધ એક તમુ હકી શકે ? રવી-શરી તને તણ કે અન્યને
પ્રકાશ અર્પી શકે ? ઇશ્વર તારી ઇન્છા વિરૂધ્ધ તારા બાગ્ય ધકી શકે ? સમુદ્ર તારી આગા
વગર ઉછળી શકે ?

શક્તિના ઓ ધણી, તું જગતનો તાત છે. ઉઠ ઓ વીર યુવાન ઉઠ ! માનવતાને એ
બલિમેના હાથોમાંથી છોડાવ.

શુભામીમાં શુભવા કરતાં સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તી અર્થે મરવાનું તને નથી ગમતું ?

શુભામ ! શુભામ ! યુવાન અને શુભામ !

આઝાદીનેય જેના પગ ચૂમવા ગમે, ઋણનેય જેની આગાતું પાલન ગમે, અઝીય જેની
શુભામીમાં આનંદ માને, સમુદ્રનેય જેના પગે પડવામાં મહાનતા લાગે. એવો વીર યુવાન શુભામ !

ઓ વીર ઉઠ ! તારા વર્તમાનને ધકી લે જાવિખતે સુધારી લે.

ભૂતકાળ વરી ગએલ જળ જેવા ભૂતકાળના નામે રસું શું ? રડનારાઓને રડવા દે,
અને તું મકી પડ તારા વર્તમાનને બરિખની ધડતરમાં.

ઓ વીર ઉઠ !

—‘દિલાવર’

—: વિદાયગીરીનાં આંસૂ :—

અનુ: 'હર્ષી' રાંદેરી.

અનુભવ જ્યારે કોઈ પ્રસંગથી લાગણીવશ થઈ પોતાની જિંદગીને, ભાવનાઓને વ્યક્ત કરે છે, ત્યારે સાંભળનારનાં હૃદય પર તેવીજ અસર થાય છે. જેવી અસર લાગણી અનુભવનારનાં હૃદય પર થાય છે. નીચેના ક્ષપ્તદો મારી પહેનને વળાવતી વખતે બેધડક, અજણતા મારા મુખમાંથી સરી પડ્યા હતા.

શેઢનાઈની મૂળ અને વાનિજ્યોની ગરજમાં વિદાય થવા વાળા! કંઈક મારાં હૃદય ઉપવનનો પથુ વિચાર આવે છે; જેણે જીવનની ચૈદ રંગીન વસંત તારા સંગમાં મદમાતા પછીના સંસર્ગમાં-પાનખરનું જાન જુલેલ શુદ્ધ પુષ્પ સમ વીતાડી પોતે આંસુ વહાવી મારી આંખને પથુ ફક્ત આગવશ્ય ન આપ. આજે મારું અંગેશંગ...રૂવોં રૂવોં...નાઈ નહિ...જલકે તે શાંતિ નિકેતન જેને તેં તારી પ્રસંસાપત્ર વ્યવસ્થાથી આદર્શના મનોહર રંગે રંગીન બનાવ્યું હતું; આજે ગંગા-જમના વહાવી રહ્યું છે. તે પ્રત્યેક વસ્તુ, તેં ફરેક અનુભવ જેનાં જીવનની ધોડીક આલદાદાવક આનંદી બધો તારા સંસર્ગમાં વીતી છે; આજે આંસુના તુફાન ઉઠાવી રહ્યાં છે...બસ...હે મારી જીવન વસંત! બસ કર...હવે જુડીશ મા...એવું પણ બને તારાં વક્ષનાં આંસુ; અમારી આંખોથી લાગણીના પૂર વહાવે! હેં પ્રાણપ્રિય! તારો પ્રત્યેક શ્વાસ મારો જીવન આધાર છે, મારા જીવનની મૌજ તારાં અસ્તિત્વને આભારી છે. આજ લગી તારી હાજરીએ મને જીવન પુસ્તકનાં વિરહ પદરજીની ઝંખી પણ-થવા નોતી દીધી; કિન્તુ આજે તે સત્ય કે, "દિલકે દો હર્ષ દંપ વોહ બી જીલ એકસે એકા" તું તેં પોતેજ પ્રતિપાદન કર્યું છે. આજે મારું હૃદય-વિશ્વ ખીળને અર્પણ થઈ રહ્યું છે. ખતાવો શા માટે ન રડું? બેશક આ તારાં જીવનનું ખીજું ફક્ત છે. જ્યારે તેં દુન્યામાં

પમણાં માડ્યાં હતાં ત્યારે તું રડતી આવી હતી; અને આજે રડતાં રડતાં. પ્રવુનામાં પમણાં માંડી રહી છે. તારે રડવું જોઈએ... કિન્તુ એમ પણ થાય તારાં આંસુ આરામનાં ફારને ઉપાડે. માદ રાખ જીનનો આ દૌર, સમય તારા માટે લેશપથુ ભયધુક્ત નથી! તાર જીવન તે ખડક જેવું છે જેના ઉપર સવદા સરકક, ધમડી મૌન પોતાનાં મધ્યાં પછાડ્યાં કરે છે. જુડીશ મા તારી ગથુના તેઓમાં થતી નથી જેમનાં દૈયાં લગનનાં નામે ફળી પેડે ખીલી જોડે! તેઓ ખરી રીતે જીવનના વાંકાચૂક માર્ગથી અપરિચિત છે. લગનનાં આ સગીનમય ઝરણામાં સત્યના અદ્રશ્ય મદાસાગરો છે. મારી દ્રષ્ટિએ લગન જીવનનો કસોટી પત્થર છે જેના પર ધણા ઓછાં સો ટથના સાગિત થાય છે. આ આદ-મના પુત્રો, પુરો ધણા રોઅથી, કંઈથી હબ્યાની પુત્રીઓ, સ્ત્રીઓ પર રાજ કરવા નીકળ્યા છે; જનાં જીવન જંગમાં પોતાની અમાનતા અને મેરસમજને લીધે માત ખાય છે. તેમને હજી ખખર નથી કે તેમને મુખ્ય પ્રધાન બનાવવાની શી આજ્ઞા છે. જેને-ધર્મ, સમાજ, સંસ્કૃતિ અને આદર્શ-જીવન સમાનો શુદ્ધસચિવ કહી ચૂક્યાં છે. ધર્મ પુસ્તકોએ જેને સમાન દરજ્જે આપ્યો છે. જેને અદલાદની કિતાબ પુરોનો શણગાર કહી ચૂકી. જેને જીવન સાથીનો લકન-ટાપટલ માન્યાં હૈય તેને દારી બનાવવા ચેલપ શી રીતે કંઈપી શકાય! તેઓ હજી નથી-જાણતા કે સ્ત્રીઓ ગ્રેમની ખાસી છે... ગ્રેમની ભિખારણ...ગ્રેમધેમી, ગ્રેમની દાસી છે. આટલું જ ને પુરો સમજી લે તો જીવન રદસ માત જાણી ન શકે કિન્તુ જીવનની સગી મૌજ પણ માણી શકે.

હે માણી! તને ક્યયિત્ વિચાર આવ્યો છે, કે પુરને ડાંખણથી અલગ થતાં કેટલું

દુઃખ યાચ છે ! ઉપવનની છુદાઈ તે કદી પશુ સહન કરી શકતું નથી છતાં કુદરતના કાયદા પર-અપરિચિત માણસ માટે-તે પોતાના સર્વ-સ્વની કુરબાની આહુતિ આપે છે. તમારી સશક્ત બની તેનો શો બદલો આપે છે ?... સમય સાક્ષી છે...વેટે મજાપ એટલાં એ પ્રુપને પ્રુપ સમગ્રી તેની કદર, પ્રશંસા કીધી છે. હે માળી ! યાદ રાખ. પ્રુપની નાનૂક કેમળ લામણીઓને પારખી, તેને પ્રેમના આગી વર-સાદથી બીનું રાખશે તોજ તેની ખીડી સૌરેમ તારાં છવનને મુગધિત બનાવશે.

હે માતાનાં વિધાલયની શોભા ! પ્રત્યેક નવીન છવન વસંત વડિલોની નસીદત અને શુભેચ્છાને આભારી છે. છતાં આ વિધ ઉનાર લારેજ અસરકારક સખિત યાચ છે. બ્યારે માતાનાં શિક્ષકોનો રંગ દિલ્લો ન હોય. હે પ્રાણુપ્રિય ! તે માયાશુ માના કે જે હસ્તિતાના રથાને બિરાજમાન છે...ના, ના, બધો તેના

કરતાં પશુ વધારે ઉચા રથાને બિરાજમાન છે. ફારકી કર્તવ્ય પાઠો પડાવ્યા; જેણે તેને રચલુદલાદ (સલ્લ)ની વડાલી પુત્રીના આદર્શ છવનના પાઠો શિખવ્યા. બેશક પ્રશંસાપાત્ર છે; તારી શિક્ષણ બ્યોત તારા પૂરતીજ નથી. તેની પ્રત્યેક રસિમ શમીમના વંશ માટે માતાનાં શિક્ષણની જગદળની બ્યોતતને અગર પ્રકાશ આપશે. કદય તમારાં એકજ નામનું આકર્ષણ હશે કે શમીય જેરા માળીનો પાલવ તારા જેવા રગીર પ્રુપથી ભરી દેવામાં આવ્યો; નકિતર તારા દાચની માંગણી કરવા આવતારે, દરેક પુરપને વીરો મોટે પાછાં ફરતું પડ્યું હતું !

હે પ્રાણુપ્રિય ! આજે તારે ક્ષય કરવો જોઈએ તારી પસેં વડિલોની મુખપ્રિયનું પ્રમાણુપત્ર છે. આ અસરની બેટ અદલાદ ચહશે તો તને હમેશા મુખી રાખશે.

—: સંભરણ :—

બજેલાઓની નીર્જીય શક્તિ વિરોધત છુદી યથ મયેલી હોય છે. પળે-પળે પશ્ચાતાત વિચારો અને ત્રીવિધ કાયદાનો બધ તેમને નીર્જીય કરતાં આરકાવે છે. કેટલાક બજેલાઓ તો છવનનાં હેલા શ્વાસ મુખી પશુ કેમ એક જાગત રિને નીર્જીય કરી શકતા નથી. બ્યારે મ્દારા જેવા અમળુ મોકો સરળતાપૂર્વક નીર્જીય કરી નાખે છે. અતિ વિચારનાર માનવી આ જગતમાં ક્યાંયનો રહેતો નથી. અદલાદની અમીદિમાં વિશ્વાસ મૂકનાર ધડીનાં છૂટા ભાગમાં નીર્જીય ઉપર આવી જાય છે. બ્યારે પોતાની કામેલીયનનો ફાંકો રાખનારાઓ સમસ્ત છવન ફાંકાંજ માર્યા કરે છે. સત્ય તો એ છે કે બજેલાઓ કાયદાથી બ્દીયે છે, બ્યારે અમળુ ફક્ત અજાહયીજ રે છે.

—x—

પ્રમાણિક માણસોની બધીજ પ્રજ્ઞીઓ લાભદાયક કે હિનકર હોતી નથી, કેટલીક વખત એવુંયે બને છે કે પ્રમાણિકતામાં અતિ પ્રખ્યાત થયેલાઓ પ્રમાણિકતાનાં કેદમાં એવી બચકર બૂલ કરી નાખે છે, કે જે અપ્રમાણિક માણસોનાં હાથે થતી બૂલો કરતાંયે વધારે આપત્તિજનક પ્રચાર યાચ છે. જનતાયે પ્રમાણિક કહેવાતા પ્રત્યેક કાર્યકર્તા પ્રત્યે અંધ અધ્યા દર્શાવવાની બૂલ ન કરવી જોઈએ.

—‘ગાદિલ’

રંજુન-(બર્મા)ના ગ્રાહકોને

[બર્મા બંધાની સરકાર દ્વારા પડ્યા પછી ટપાલ વ્યવહાર થતી ગયેલ હતો. જે ગ્રાહકોનું લખાણ જ્યાં સુધી પહોંચતું તેણે ત્યાં સુધી તેમના અંકો અમાનત તરીકે રાખી મુકવામાં આવ્યા હતા. હિંદ તરફ આવી ગયેલા સાહેબો પૈકી જેમણે હિંદ આવેલા સરનામા-મોકલાવ્યા હતા તેમને તેમના અંકો રવાના કરી આપ્યા હતા. હજી નીચે મુજબના ગ્રાહકોના નવા સરનામા અમોને અમો જાણે તો તેમના અમાનત પડી રહેલા અંકો રવાના કરી શકશે. આશા છે કે તેઓ નવા સરનામા મોકલી આપવા ચૂકશે નહિ. —એનેજર્સ]

- (૧) મેક્સ એ. એસ હવા એન્ડ કું. ૧૧૯, ચાઇના સ્ટ્રીટ રંજૂન
- (૨) " એ હાલમાર્થ બ્રધર્સ (બર્મા) લિ. ૨૮, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ "
- (૩) " બુલીમુદમ્મદ તૈયબ એન્ડ કું. પો. બો. ૫૨૪ "
- (૪) " આર્કમ આરિફ બ્રધર્સ. ૭૩૦, મરચન્ટ સ્ટ્રીટ "
- (૫) " હમ્મદ હરમાઇલ અટલા બ્રધર્સ. ૫૩૦, ડેલહાઉસી સ્ટ્રીટ "
- (૬) " અહમદ હુસેન અટલા એન્ડ કું. પો. બો. ૮૨૧ "
- (૭) " એમ. ઈ. શાયા એન્ડ સન્સ. (બર્મા) લિ. પો. બો. ૩૩૮ "
- (૮) " સુલેમાન હાલમાર્થ બ્રધર્સ લિ. પો. બો. ૧૯૩ "
- (૯) " વાઈ. એ. ગની સન્સ. ચાઇના સ્ટ્રીટ, પો. બો. ૩૧ "
- (૧૦) " હાજી બી. એમ. મેલીવાલા. એન્ડ સન્સ. પો. બો. ૩૨ "
- (૧૧) " એમ. આઈ. કીકીમાઈ એન્ડ કું. ૫૨ નં. ૫૧, સ્ટ્રીટ નં. ૨૮ પો. બો. ૭૯, "
- (૧૨) " Hnithah સયા એન્ડ કું. ૫૨૧, ડેલહાઉસી સ્ટ્રીટ "
- (૧૩) એચ. એ. હનવાલા. પો. બો. ૨૩૧. ૬૦ ચાઇના "

- (૧૪) ડી. એમ. અટલા. ૧૩૨, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ રંજૂન
- (૧૫) સુલેમાન હરમાઇલ ગામસા. ૨૧૪, મોગલ " "
- (૧૬) અહમદ હમ્મદીમ માલમ ૧૩૯, માડોગલે " "
- (૧૭) અહમદ હરમાઇલ અટલા ૫૫, ૫૮ ચાઇના " "
- (૧૮) સેકેટરી વંગમેન મેમલુ. એસોસિએશન પો. બો. ૮૧૯ "
- (૧૯) વ્હુનુસ ઉસ્માન. " " ૬૫ "
- (૨૦) મુદમ્મદ હમ્મદીમ મુના ૬૨ નં. ૬૬, સ્ટ્રીટ નં. ૨૫ " ૬૩૪ "
- (૨૧) હરમાઇલ હમ્મદીમ આરિફ ૬૨ નં. ૧૦૦, સ્ટ્રીટ નં. ૩૦ "
- (૨૨) એચ. આઈ. એમ. એચ. તૈયબ એન્ડ કું. નં. ૫, Kouzoung રોડ બરમીન
- (૨૩) એ. સી. પટેલ. ૫, Zegyaung રોડ "
- (૨૪) હરમાઇલ હરમાઈ બોઆટ. ૭, " "
- (૨૫) સુલેમાન અબ્દુસ સદ્દર રંજૂન રોડ સ્ટ્રેન્ડ રોડ Bogale
- (૨૬) ઉમર અબ્દુલ કીમ કાપડના વેપારી સ્ટ્રેન્ડ રોડ "
- (૨૭) હાજી હમ્મદીમ પીરમુદમ્મદ. Daweza Quarter. Mergur
- (૨૮) મેક્સ બાર અફઝ મહેદ એન્ડ કું. પો. બો. ૫૮ "
- (૨૯) " હરમાઇલ મુદમ્મદ સીમજ એન્ડ સન્સ લિ. ૩૬, જલેસ સ્ટ્રીટ Proma
- (૩૦) તુરમુદમ્મદ ઉમર એન્ડ સન્સ ૬૧, લોવર મેમલ રોડ મોદમીન
- (૩૧) અબ્દુસસત્તાર હાજી અલીમુદમ્મદ. મારવાડી સ્ટ્રીટ સામે, ૨૮, રોડ-માંડે
- (૩૨) એમ. ઇ. ઉનીયા. Aungmyan (P.S.S. બર્મા)
- (૩૩) હરમાઇલ હમ્મદીમ બોલા બચ્ચર સામે Myingyan (U. Burma)
- (૩૪) હમ્મદીમ હમ્મદ પટેલ. મરચન્ટ મરચન્ટ Myittha (U. Burma)

‘હરમાઈના રંજૂનના એજન્ટ—

M/S E. E. KAKA & SONS.
472, Dalhousie Street, Rangoon.

“હજી સુધી જાગે છે કુસ્તુમ ?” રશીકે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું. અને તે લાંબો થઇ પચાસીમાં સૂતો. કુસ્તુમ જવાગ આપવાને મહેલે પાસે આવી રશીકના પગ પાસે બેસી ગઇ.

“કંઈ કહેવું છે કુસ્તુમ ?” રશીકે પૂછ્યું અને તે સહેજે હસ્યો. તે જાણતો હતો કે જ્યારે પણ કંઈ કહેવું હોય ત્યારે તે આમજ કરતી.

“તમે ક્યારે સાંભળો છો કે કંઈ” કુસ્તુમે ઝીઝ બર્બા રવરે કહ્યું.

“આજે કદાચ સાંભળું” પણ, ખરો. કહે શું કહેતી હતી ?” રશીકે હસતાં હસતાં કહ્યું.

“કંઈ છું આ ધરમાં ડાહ્યે દયા માયા છે કે નહિ ?” કુસ્તુમ ગુસ્સામાં બેસી ગઈ. પરંતુ તરતજ તેણે પોતાની જાન કરડી.

“ના બિશ્વસ એમ નથી. પરંતુ જેને દયા છે એનું કંઈ આશુ નથી એમ લાગે છે.”

કુસ્તુમ સામે જોતાં રશીકે કહ્યું. “પણ આમ પૂછવાનું કારણ ?” રશીકે ગભીરતાથી પૂછ્યું. તે ક્યાંય સુધી ચાંત બેઠી રહી. ઘોડી-વાર પછી એ બેઠી. “તમે જાગીરદાર છો. પરંતુ તમે કદિ તમારા ખેડૂતોની ખજર પણ લીધી છે કે જે તેમને કમાવી આપે છે, જેના પરસેવાની કમાણીથી તમે ધનવાન કહેવાઓ છો એમની કદિ હાલત પણ તપાસી છે ? એમના પર કેટલા કેટલા અલ્યાયારો ગુજરી રહ્યા છે એ જાણો છો ?”

“બસ એટલું જાને ?” રશીકે કહ્યું. તે વિરમંચ પામી બેઠી રહી. કેવો વિચિત્ર છે આ માણસ ! નથી હિતસાહ કે ઉરકેશહ. બિશ્વસ કંડો. કુસ્તુમ ને લાગ્યું કે આટલો અટકો વખત સાથે, રહ્યા છતાં તે રશીકને બરાબર જાણી શકી નથી.

“કેમ સુષ રહી ?” શાંતિનો બંગ કરતાં રશીકે પૂછ્યું.

“શું કહેવું એજ વિચારી રહી હતી જેને” હવે જેવી કેહ વસ્તુ નથી, જેનામાં દયાનો છાંટો સરખો પણ નથી અને દયાની વાત કરવાથી ફાવેલો શો ?” કુસ્તુમ ગુસ્સામાં બેઠી હતી, અને તે ઝોરડો છોડી ગઈ રશીકે આશ્ચર્યથી બેઠી રહી

“તારું આ કથન સત્ય નથી એમ પાછળથી તુંજ કહીશ કુસ્તુમ” રશીકે મોટે અવાજે બોલ્યો. અને તે પાસું ફેરવી ગયો.

x x x

દરેજ કરતાં રશીકે આજે વહેલો ઉઠ્યો હતો. સારી રાત તેણે નિદ્રા નહિ લીધી હોય તેમ તેની આંખો પરથી સ્પષ્ટ થતું હતું રાત્રે કુસ્તુમ કોના વિષે કહેવા આવી હતી એ વધી વાત તેણે જુદા યાયા પાસેથી મેળવી લીધી. અને મનમાં; ને મનમાં તેણે કંઈ નિશ્ચય કરી લીધો.

નાસ્તો કરી રશીકે સીધો કારખાનીના ઝોરડામાં આવ્યો. કારખાની કંઈક હીસામ તપાસી રહ્યો હતો રશીકે એક ખુરશી ઉપર બેસી ગયો.

‘રામસાહ દા માટે અ.ઓ હતો કુખ્ય સપ્ટ’ રશીકે સીધો સવાલ કર્યો. કારખાની રશીકે સામે આશ્ચર્યથી બેઠી રહી. કાંઈ દિવસ નહિ ને આજે રશીકે વહીવટમાં મથ્યું મારેલો હતો.

“અરે જાણ એવા તો ધણાંય આવે છે. જે દયા કરવા બેસીએ તો દેવાળજ કાઢીએ.” કારખાનીએ સહેજે હસવાનો પ્રયત્ન કરતાં કહ્યું. પરંતુ રશીકે ઉપર નજર પડતાં તેવું એ હાલત પણ સુધાઈ ગયું.

x x x

“કૃષ્ણરાવ, ધર જાત કરવાની તોડીસ પાંછો ખેંચી લ્યો.” રશીકે કડક સ્વરે કહ્યું.

“પણ બાપુ, બાનો હુકમ છે.” કારભારીએ ડરતાં ડરતાં કહ્યું.

“ના, ના, બા આવો હુકમ આપેજ નહિ. હું તમને કહું છું એ હુકમ પાછો ખેંચી લ્યો.” રશીકે ચુસ્તસાથે કહેલું.

“શું છે રશીક ?” પાછળથી કોઇનો સત્તાવાહી આવજ આવ્યો. રશીકે ચમકી પાછળ જોયું. માતા બારણા વચ્ચે ઉભી હતી.

“મારા હુકમને ફેરવવાનું તને કોણે શીખવ્યું ? કહે તો ?”

“મા, તારા કામમાં આવજ સુધી ગાયુ નથી માર્યું. પણ આવો દૂર હુકમ શું તેંજ પોતે આપ્યો છે મા ?” રશીકે બોલ્યો.

“એ બધું જાણવાની તને જરૂર નથી. તુ પોતે જ્યારે વહીવટ કરે ત્યારે બધું તારી મરજી મુજબ કરજે.” માતાએ કહ્યું. “જા અહીંથી, નકામો કારભારીના કામમાં દખલ ન કર” આજ્ઞા અપાઇ, અને આજ્ઞાકિત પુત્રે તેને માથે મઠાવી.

આનંદમાં કલ્પોત્ત કરતા કુટુંબ પર એકાએક દુઃખના વાદળો ધસી આવ્યા. માતાને ૬૯ શંકા થઇ કે કુલ્સુમજ રશીકને પોતાની વિરોધ ઉત્કેરી રહી છે. વિપતિનું વાદળ ઘેરજ ગયું અને કુલ્સુમના સુખનો સર્વ દંકોઈ ગયો. માતાએ કુલ્સુમને તેના પીયર મોઢી દેવાનો નિશ્ચય કરી નાખ્યો.

રાયસીંદના ધરબાર દરાજ થવાનો દિવસ નજીક આવી પહોંચ્યો. રશીકે ઘણું સમજાવ્યું છતાં પણ તે માતાને તેના નિશ્ચયમાંથી ડગાવી ન શક્યો. પરંતુ અણુધારી એક ખીના બની. રામસીંદિ દરાજના આગલાજ દિવસે ક્યાંકથી

રૂપીયા લાવી બરી દીધા. આટલા બધા રૂપીયા તેની પાસે ક્યાંથી આવ્યા તેની કોઇને ખબર ન પડી. ખુદ રામસીંદિ માટે પણ એ એક કોપકોજ હતો, રાત્રે કોઇ બુકાની બાંધેલ વૃદ્ધ લાગતો ગાયુસ રામસીંદિને રૂપીયા આપી ગયો. એણે એ અપરિચિત ઉદાર આત્માને ચાંતરવી લાગ્યો. અપરિચિત આત્મા.

કુલ્સુમને વિદાય કરવાની બધી તૈયારીઓ થઈ ચુકી હતી. રશીકે આ બધું જોવા કરતો હતો. પરંતુ માતા સમે બોલવાની તેનામાં દિગ્ભત ન હતી. કુલ્સુમે તો બધી પરિસ્થિતિ કળી લીધી હતી. રશીકને યુગો રહેશે જોઇ તેણે માની લીધું કે આગાં તેની સંભતિ છે એમ માની લીધું.

એ દિવસ આવી પહોંચ્યો, કુલ્સુમ પોતાના સાત આઠ વર્ષના પુત્ર યતુસને લઇ મોટરમાં ચડી બેઠી. તેણે આસપાસ નજર કરી પણ રશીકે ક્યાંય નજરે ન ચડ્યો. મોટર ચાલુ થઇ એ વખતે બારીમાંથી એક માણસ દૂર ચાલી જતી મોટરને અશ્રુભીની આંખે જોતો હતો.

“બાણુજી, બા આપને નારત! માટે બોલાવે છે” પાછળથી અવાજ આવ્યો, રશીકે પાછળ જોયું. વૃદ્ધ ‘ચાચા’ ઉભો હતો, તેણે ઝડપથી આંખમાં આવેલા અશ્રુ લૂછી નાખ્યાં.

“ચાચા મને ચાજો દીક નથી, મારા એરડામાંજ આ મોઢી દેજો.” અને તે પોતાની નબળાઇ છુપાવવાનો બર્થ પ્રયત્ન કરતો પોતાના એરડા તરફ ચાલ્યો ગયો. વૃદ્ધ આશ્ચર્ય બરી નજરે તેને જોઇ રહ્યો.

કેટલાય દિવસો વહી ગયા. કુલ્સુમને ફરી પાછું તેડું આવ્યું નહિ. પરંતુ એક દિવસ એથી ખબર આવી કે રશીકના ખીજા લગ્નની

પૂરજોશથી તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. આ સાંમળાને પણ કુસ્તુમ એક અક્ષર બોલી નહિ વદ પિતાથી પુત્રીનું આ દુઃખ સહેવાયું નહિ તેમણે પૂછ્યું.

“આ શું મા ? તમારા વચ્ચે કંઈ તફર થઈ હતી ? મને તો તે કાંઈ કશું પણ નથી.”

“એમાં કહેવાતું શું હતું બાપુ ? એ રજા મોટા માણસ. એમની મરજીમાં આવે તેમ કરે.” કુસ્તુમે પરાણે દસતાં કહ્યું.

“ના બેટી હું એમ કહી નહિ બનવા દઉં. એ મોટા માણસ છે તો હું પણ કાંઈ રસ્તે રખડતો બીબારી નથી. એ બેટાને પણ જાતની ઘણ.” વૃદ્ધ શરૂઆતમાં બોલી ઉઠવા. પોતે શું કરશે એની એને પોતાને પણ ખબર ન હતી. બોલતાં તો બોલાઈ ગયું, પરંતુ કુસ્તુમ કદાચ પૂછે તો શો જવાબ દેશે એ બીકે તરત સાંધી છટકી ગયા.

“હી, બાપુ આપણે કશું કરવું નથી.” વૃદ્ધ પાછળથી કુસ્તુમને બોલતી સાંમળો.

“આ શું કરવા પાડ્યું છે મા ?” રશીક માતાને કશું તેનું મોઢું ફિક્કું હતું. આંખો ઉઠી ઉતરી ગઈ હતી.

“આજ સુધી તારી કોઈ વાન ઘિયાપી નથી મા. પણ આવી કઠોર આજા અને ન કર.” “રશીક મને ઠીક લાગે છે તે હું કરું છું. તને ન ગમતું હોય તો મને ગણાસરીક ચાલી જવા દે. હું ત્યાંજ ઝિંદગી પૂરી કરીશ. પણ મારી હાજરીમાં તો કુસ્તુમ આ ઘરમાં પગ નહિ મુકી શકે.” માતાએ તાકાને તીર ઠોક્યું. તીર આપાદ નિશાન પર લાગ્યું. કેવી કઠોર એ માતા ! કેટલી કઠોર એની આજા !

લગ્નની બધી તૈયારીઓ થઈ ચૂકી હતી. દિવસ નટક અને નટક આપવા લાગ્યા. પરંતુ અચાનક એક વિધ્ન આવી પડ્યું. રશીકના નસીબે કે બદનસીબે એની માતા તાવમાં પડી પડી. અને લગ્નની મુદત પાછી ટેકાણી.

તપ્તીઆત દિવસે દિવસે વધુને વધુ બગડતી ચાલી. અને એક દિવસ વહેલી સવારે... ડોક્ટરોની અત્યંત મેદનત છતાં રશીકની માતા અનંત નિદ્રામાં કાયમને માટે પોતી ગઈ.

+ x x

ઘરમાં માણસો ઘણા હતા. કુસ્તુમ પણ કેટલાય દિવસ થયાં આવી હતી. પરંતુ તે રશીકને મળી ન હતી. મળવાની ઈચ્છા પણ ન હતી. અને એક દિવસ તે પાછી પીપર પણ ચાલી ગઈ. આ વખતે તેનો પૂત્ર યુનુસ સાથે ન આવ્યો. હા કરીને તે પોતાના બાપની પાસેજ રહ્યો.

x x x

દગણાં દમણાં રશીક જમીનદારીના કામ-કાજમાં ખૂબ ધ્યાન આપે છે. કંટાળો આવે છે છતાંય મળે કેમ દુઃખ બૂલવાની મથાળણ ન કરતો હોય ! પુત્રને પોતાની પાસેજ રાખે છે. કુસ્તુમે બે ત્રણ વખત માણસ મોકલી યુનુસને તેડાવ્યો પરંતુ તે ન આવ્યો.

+ + +

જ્યોરનો સમય હતો એક મોટર રશીકના ઘરના બારણા પાસે ચેલી વદ ચાયા મોટર પાસે આવ્યો, મોટરમાંથી રશીક નીચે ઉતર્યો.

“ચાયા યુનુસને તાવ આવ્યો છે. એને સુવાડી દ્યો” તેણે વદને ઉદેશી કહ્યું. વૃદ્ધ મોટરમાંથી યુનુસને ઊપાડી લીધો.

માણસ બાળક તાવના ઘેનમાં તરફડતો હતો, વૃદ્ધની આંખોમાં આશુઓ બરાબ આવ્યાં તેણે વદાસથી બાળકને સુવાડ્યો.

x x x

x x +

યુનુસના તાવને આજે ચોથો દિવસ હતો. એજ એ દિવસથી તે બેમાન હતો. ડોક્ટર દિવસમાં ચાર ચાર પાંચ પાંચ વખત આવતો. બાનમાં લાવવાને માટે ઈન્જેક્શનો આપતો, જ્યારે પછુ યુનુસ બાનમાં આવતો ત્યારે “આ ગા,” પૂકારતો.

“ભાઈ, માને બોલાવશું ?” વૃદ્ધે રીકને એક તરફ બેઠાંથીને પૂછ્યું.

“એ નહિ આવે ચાચા, એના કરતાં યુનુસ-નેજ ત્યાં મોકલી દઉંએ.” રીકે રૂબાએલા સ્વરે કહ્યું.

“પછુ ભાઈ, બહાર લઈ જવા જેવી હાલ-તજ ક્યાં છે ? હું જાઉં છું અને માને બોલાવી લાઉં છું” વૃદ્ધે અશુભીયાં આંખે કહ્યું રીકે કઈ પ્રવૃત્તર ન આપ્યો અને તે પાછો યુનુસની પથારી આગળ બેસી ગયો.

યુનુસની હાલત ગંભીર હતી. વૃદ્ધે ચાચા મોટર લઈ કુલ્સુમને બોલાવવા ઉપડી ચૂક્યો હતો.

“ઓહ ચાચા તમે આગ્યા ?” વૃદ્ધને જ્ઞેતાં કુલ્સુમ આનંદથી બોલી ઉઠી પરંતુ તેના ચહેરા પર વજર પરતાં તે બોલી.

“શું થયું છે ચચા ? તમારું મોં રીકકુ કેમ છે ?”

“મા, તમને તેડવા આગ્યો છું.” વૃદ્ધે ધીરે સાદે કહ્યું.

“શું કોમણે મોકલ્યા છે તમને ?” કુલ્સુમે પૂછ્યું. ફરી તે બોલી, “હું નહિ આવી શકું ચાચા.”

“મા, આ માન, સ્વમાનનો સમય નથી. યુનુસબાળુની તબીબત ખરાબ છે” વૃદ્ધે કહ્યું, અને તેની આંખેમાંથી અશ્રુઓ સરી પડ્યાં.

“શું થયું છે યુનુસને ?” કુલ્સુમે, ગમરા-સટથી પૂછ્યું.

“મા, તમે તૈયાર થાવ, રસ્તામાં હું બધું કરીશ. હમણાં સમય નથી.”

x + x

મોટર પૂર ઝડપે ફાડી રહી હતી. કુલ્સુમ ફિક્કે ચેકર બેઠી હતી તેવા માતૃકૃષ્ણમાં શું શું થતું હશે તે તો ફક્ત તેજ જાણે ! મોટર પૂરઝડપમાં હતી છતાં તેને લાગતું હતું કે મોટર ધીમી ચાલે છે.

x x +

મોટર ખંભલા પાસે આવી પહોંચી પછુ આ શું ? ખંભલામાંથી આ રહવાનો અવાજ કેવો ? કુલ્સુમ એકદમ મોટરમાંથી નીચે ઉતરી પડી. રીકે મોટરનો અવાજ સાંભળી બારણા પાસે આગ્યો, તેણે કુલ્સુમને જોયું.

“જરા મોકું થયું કુલ્સુમ.” રીકે ધોલરા સાદે કહ્યું. કુલ્સુમની આંખે તમ્બર આગ્યા. એને કુન્યા ફરતી લાગી અને તે ત્યાંજ રીકના પગ પાસે બેસી પડી. (સંપૂર્ણ.)

+ x x

—(x)—

સ્વપતિ પ્રત્યે સતત એ-વફા રહેતા પતિદેવેઃ જ્યારે પોતાની જીવન સાથીની પાસે વફાદારીની આશા રાખે છે ત્યારે અરેસ્ટી વધુ છે. વફાદારીની દ્રષ્ટિએ સ્ત્રીઓ કિરતાં સુર્યોજ વધુ પ્રમાણમાં બેરફા પૂરવાર થાય છે. પતિને સાક્ષાત દેવતા માનનારી પતિઓ પેટાની વિશેષ એવી હોય છે, કે પોતાનાં પતિને અવળે રસ્તે જતાં અટકાવવાનાં સતત પ્રયત્નો કરતાં અમાનુષિ અત્યાચારો સદન-કરે છે, અને છતાં જીવનમાં છેલ્લા સ્વાસ સુધી વફાદાર રહે છે.

સૂર્ય હજી દમણાંજ અરત થયો છે અને હજી દમણાંજ સંધ્ય પેતાનો અઘોષિ
પોપાક પહેરીને દ્રષ્ટિ સગમ આવી છે પેતાના મજબાને પશ્ચિમ દિશા તન્દ્ર દંકાન્તા ત્રણ
માછીમારો સમુદ્રમાં જતા દેખાય છે. તેમને અંજાવાતનો ભય નથી, તેમને હજી પવનની પરા
નથી. તેઓ મૃત્યુથી ડરતા નથી પ્રત્યેક પગ છેલ્લી પગ કરતાં યમદુનની વધુ ઊંચેરીમાં દોષ
છે તેમને પૂર્ણમાના ખીસેલા ચંદ્રમાને જોવાની કુરસદ નથી ચંદ્રમાને પ્રકાશ સમુદ્ર પર પડતાં
સમુદ્ર, ચંદ્ર અને ગગનની વચ્ચે રચાતી ભવ્ય સૃષ્ટિ નીરખવા જેટલી રસીકતા તેમણે કેળવી
નથી તેઓમાના પ્રત્યેક પેતાની પત્નિ અને જાણકારાજ વિચારોમાં લીન થયેલા છે જ્યાંસુધી
દ્રષ્ટિમા જોર હોય છે, ત્યાંસુધી. તેઓ પેતાને નીરખવા પેતાના જાળકાને જોઈ રહે છે. પચ
પછી.....અઘોષિક સૃષ્ટિ વચ્ચે પેતાનો તથા પેતાના રનેલીઓના જીવન-નિર્માદ માટે પેતાનું
કાર્ય શરૂ કરી દે છે- એ ક્રિયા સનાતન અને શાશ્વત છે તેમના માટે કમાવા જવાનું છે,
અને તેમની સ્ત્રીઓને ભાગે કુક્ત ઉત્કૃષ્ટતાજ નિર્માણ થયેલી છે. પેતાની કમાણીને તેઓ
કદી ખ્યાલ કરી શકતા નથી, અને એ જુગ કમાણીમાં તેઓને પેતાના ધણા આપનજ
નોને પોપવા પડે છે, આ સત્ય સમજવા પછી તેમના હૃદયમાં કિનારા પસની રેતી સાથે અથ
ગાળને વિશાળ કરતા મોત્તજો ને યનાર વૃક્ષની આમાલી આપે છે, તેનો ભય રહ્યો નથી.
જીવન તેમના માટે એક ભારરૂપ ખતી ગડું છે. મૃત્યુજ તેમને શાંત મદન કરાવેનો એક
માર્ગ દેખાય છે.

(૨)

ત્રણ સ્ત્રીઓ દીવાદાંડીમાં બેઠેલી દેખાય છે. સૂર્ય અરત થયો હોવાથી તેઓ જાનસના
કામને સાકર કરી જ્યોતિ ચેતવણની તૈયારીમાં છે. વિચાર મગ્ન દાસનમાં આ કામ થઈ ગયું
છે અચાનક તેઓ ઉચે જુએ છે મ્હાન મૂખે તેમની દ્રષ્ટિ દરિયાઈ અંજાવાત અને રાત્રિના
અધકારમાં ઉમેરો કરવા ફોડી આવતા વહોના જુથને જોઈ રહી છે. આ અંજાવાતથી પચ
તેમના હૃદયની સાંતિ દૂર થઈ નથી, કેનક તેઓ જાણે છે કે આ કંઈ જીવનમાં પડેલીવાર
નથી અનેક વાર આવા વાવાઝોડાં થઈ ચૂક્યાં છે, અનેક વાર વૃક્ષની નેરથી ખૂન ઉચે
સુધી ઉછળતાં મોત્તજોની ભયકરતાને તેમની નજર જોઈ ચૂકી છે, અનેકવાર પ્રયત્ન વૃક્ષની
નિશાની રૂપે કિનારા પર થતો મે.જાંઓનો કર્ણ પ્રકાશ તેમણે સાંભળી લીધો છે. તેમને મન
આ વાતો કંઈ નવીન નથી.

(૩)

ત્રીજી દ્રશ્ય! આહ! કેટલું કર્ણ છે એ દ્રશ્ય! સૂર્યના સોનેરી કિરણોથી અમાતી
કિનારાની રેતીના પટ પર ભયંકર મુખમુદ્રાવાળા ત્રણ શબો પડ્યા છે. જોશી સવારે જોઈ તેમને
અહીં મૂકી ગઈ છે. ત્યાં રેતી ચમકી રહી છે, અહીં પેલા સ્ત્રીઓની આંખો ચમકી રહી છે.
તેઓ મીઠા માંડીને શબો તરફ જોઈ રહી છે. તેઓની આંખોની ઉત્સુકતા, આ દીવાદાંડીને
અથકાવાથી થતા પવનના સુસવાટામાં સમાઈ ગઈ છે. સમુદ્ર રહે કે ન રહે, જમીન રહે કે ન
રહે, આકાશ રહે કે ન રહે, પચ પેલી સ્ત્રીઓ તો ચોપાર આંખોએ રહી રહી છે. પરંતુ આ
રૂઢ તેઓ પાસે કદી પહોંચવાનું નથી, જોગજે સૃષ્ટિના એથીય વધુ ભયંકર રૂઢના ભોગ થઈને
ક્ષિતિજમાં પેતાની નવી કુન્ધા વસાવી છે. આંખેલું આ રૂઢન, આંખેતી આ ઉત્સુકતા એક
અનંત સમશ્યા છે.

પેલા માણસોને હવે વધુ કામ કરવાનું નહિ હોય. તેઓએ જીવનની અને જગતની
પ્રત્યેક જાંજળની સાથે સાથે વિશાળ કરતા પેલા કિનારાને પચ છેલ્લી સલામ કહી દીધી છે.

[મસ્તૂર આંજ-કવિ "આર્સ કોર્સી"ના "થી થીસ" નામના કાવ્યનું ગુજરાતી સ્વાંતર]

પુરુષોત્તમ વંધારનાર મહા વાજકરણ
તથા અદ્ભુત શક્તિવર્ધક દવા તરીકે છેલ્લા
૫૦ વર્ષો થયાં વિશ્વાસ અને સંતોષથી વપરાતી

અનંગમૃત્તિ

કિંમતી તથા પૌષ્ટિક વસ્તુઓના નાખી બનાવવામાં આવતી આ દિવ્ય યાદૃતી
કમળેરી તથા શીથીલતા મટાડી દરેક નસોમાં તાકાત આપે છે તથા નિરાશ જલો અને
શક્તિહીન યુવાનોને-પૃથુ યુવાનીનું જોમ, શુરસો તથા ખરી મર્દોઈ બાદી સંસાર સુખનો
અનંત આનંદ આપે છે. કિ. શીશી રૂ. ૩૦. ૧૦).

અનંગપ્રભા તેલ

ગમે તે કારણથી પુરુષના શુભ આશમાં આવેલ ખામીઓ દુર કરી ખરું પુરુષોત્તમ
આપાવનાર. લગાડવાનો મહાન ચમત્કારિક તીલો. કિ. શીશીના રૂ. ૧૫).

મુખ્ય ધ્રાંચ:- { મદન મંજરી ફાર્મસી
કાલ્યાણદેવીરોડ, રામવાડી નાકે હેડ ઓફીસ:-અમનગર (કાઠીવાલા).

સુરત:-ડી. એન. પટેલ-કણ્ઠી. *સિદ્ધપુર:-ગાંધી અમથાલાલ હમનલાલ વેડાલાલા.
નવાપુર:-અખંડલાખીયાં કાલુખીયાં-લાલજી બગર. ગાંધી:-એ. એમ. કાલોલવાલા-મોટાબગર.

સાયકલો તેમજ લગ્ન પ્રસંગે ખત્તીઓ
ક્યાંથી ખાડે લઈ જશો ?
સારી સાયકલો અને ખત્તીઓ માટે
મળે :
ખાડેસાર સાયકલ માર્ટ
લીમડાચોક, સુરત.

ક્યાંથી ખરીદશો ?
તાજ બિરકોટ, નાનખતાઈ, વેનીલા, પામનાપલ,
હીમ, કેનેડા, આબુન, ફેન્સી, મકરમ, ફેમીલી વી.
તહેવાર અને સરવસરે ખરીદવાનું
...એક જ સ્થળ...
તાજ એકરી જિન્નાહ રોડ,
ચોકબગર સુરત.

ઘરની પાળેલી લેંસોનું સ્વચ્છ અને તાજું, દૂધ, દહીં, ઘી.
ઉનાળાના દિવસોમાં તાપ મટાડવા અને તેનાથી બચવા માટે
સસ્તી ખીચ એક વાર પધારો.
નેશનલ ડેઈરી, ચોકબગર, સુરત.

[૪-૪૫]

મુસ્લિમ બાળકોની તાલીમી ખિદમત માટે
પાંચ વર્ષ સુધી નિયમિત પ્રગટ થતું
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું મોસિક

અવલાદ

દર મહિને નવા નવા વિષયો સાથે
... પ્રગટ થાય છે ...

આપના બાળકોના હાથમાં "અવલાદ" જરૂર
આવે, એ તેની રહેબરી કરજે

લેખકશ્રી:-

દેશમાં: શ. ૫-૦-૦ અને શ. ૩-૦-૦
(પાંચ શ. અને ત્રણ શ.)

દેશાવર: શી. ૮ (આઠ)

લખો:-

'અવલાદ' ઓફીસ, નવી દરજી બજાર,
રાજકોટ (કાઠિયાવાડ)

દર શનીવારે પ્રગટ થાય છે

મુસ્લિમ લીગનો પચગામ પહેલોઆડનો
મુસ્લિમ જનતાનો આવાજ બુલંદ કરનાર
ઈલાકાનું નિરૂપક અઠવાલિકે પત્ર

... પાકિસ્તાન ...

વાર્ષિક લવાંજમ રૂ. ૫-૦-૦

'પાકિસ્તાન'ની અવનવી સામગ્રી
'સુલતાન સબુકતગીન'ની આગ્રુ વાર્તા
અને યોધ લાયક લેખો 'વાંચવા
આજેજ આહુક બનો.

'પાકિસ્તાન' ઓફિસ

કાંકુર બહુઆવાઠ અહમદાબાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થતું

મુસ્લિમ હિન્દના અવનવો સમાચારો,
સાહિત્ય સામગ્રી અને કટાક્ષ કલમોથી
ભરપૂર.

ખિલાફત (ગુજરાતી)

વાર્ષિક લવાંજમ:-

હિન્દમાં શ. ૯ પરદેશ પાકડ ૧)
છુટક નકલ ૨ આવા

આજેજ આહુક બનવા માટે લખો:-

.... ખિલાફત પ્રેસ, —

લવલેન લાયબ્રેરી,

મુંબઈ-૨૧.

ઉદ્દામ અને ઉદ્યોધન આપતી
વાર્તાઓનું અનેાણું મોસિક

કહાની

જેનો દરેક અંક એટલે
વિવિધતાલયો વાર્તા સંગ્રહ
પુસ્તકાલયનું બૂવણ
કુટુંબોનો રાજગાર
મુસાફરીનો સંગાથી

જાહેર ખબરનું સખળ સાધન
આરટી જૂજ કિંમતે આજે કોઈ
વાર્તા-પુસ્તક પણ મળતું નથી.
વાર્ષિક શ. ૬-૧૨-૦ છુટક પ્રત ૦-૧૦-૦

કહાની કાર્યાલય

દાણાપીઠ : : લાંબનગર

મારી નોકાને કિનારે શિશુ તારણહાર ખેંચ:

મૂકું નિશ્વાસો ફરી પાછા પ્રણય બે ચાર ખેંચ;
રૂપનાં પરદાં હુલાવી દે ને ઘરનાં દ્વાર ખેંચ.
હું શહાદતનાં હે, કાતિલ ! કોડ સેવું છું ઘણું;
તું છરી, ખંજર, કટારી, તીર ને તલવાર ખેંચ.
હવી હવીને મરી લવામાં ક્યારે માલ છે ?
તું મરણ પહેલાં મરીને ત્રિશૂલીના સાર ખેંચ.
આંખ મીચી દોડ પંથે મનમાં નયચેતન જગાર;
કોણ છે ! પ્રેમી કહે છે તર્કમાં વિસ્તાર ખેંચ.
ફૂલ ફૂલ્યાં ઉપવને પાગલ - હૃદય આવી બહાર;
કર હવે પાલવના દુકાં સોને તારેતાર ખેંચ.
તુજને માત્ર પ્રેમમય હવનથી શાની દુસ્મની ?
એમ તું આંખો નકામી નવ અરે સંસાર ખેંચ.
યુગ-વમળને વાયવ્યમાં ચક્ર ક્યાં મારો ઉગાર;
મારી નોકાને કિનારે શિશુ તારણહાર ખેંચ.
પાનખરમાં પારખી બંધન અબંધન એક છે;
તું ગિચાં બુદ્ધિલોનાં પર નહ વારંવાર ખેંચ.
એ વિધાતાનો નથી સંચાર તો શું છે 'કલીમ';
દેમ' હવનમાં પડી છે મુખની પાશવાર ખેંચ !

“ કલીમ ” વાટિકી

અવાજકી દુનર

: સંભળાવનાર :

...બેકાર...

સામ્રાજ્યવાદના ધમપછાડા !

‘ઉત્તરમાં અમલ કોડિના’ એ કહેવતમાં વિશ્વાસ રાખ્યા વગર ચર્ચાક્ષ જ્યારે બોલવા બેસે છે; ત્યારે આધુનિક બેચા વિના દીધેજ રાખે છે. સામ્રાજ્યવાદનો કાંગરો ખરે એ તેમને જરાય પાસવેં તેમ નથી. જેમ ધુવડ બોલે “ધુ! ધુ! ધુ! ધુ!” તેમ એમણે લંડનની પાર્લામેન્ટમાં ધુવડની જેમ સામ્રાજ્યવાદનો ધુવડુટા આણુ કર્યો દતો. એટલીમાં મળૂરમાં પોતેજ ઉદર બનીને સામ્રાજ્યવાદી વ્યવ કાતરે એ ચર્ચાક્ષ-લંડનના કોન્ગ્રેસેટિવ રોકીંગ્સથી કેમ સહન થાય? કહે છે કે “મળૂરમાં એ ગેલમાં આવી જઈને અમે છતાં ૧૦ વરસથી જે કંઈ ક્યું કારણુ છે તેની ઉપર પછી ફરવવા જેવું ક્યું છે!” કઈ નહિ, સાદ વરસની ચંદેલી ધૂળ તો સાદ ચમ? મિસર-માંથી લરકર ખેંચામ તે એમના પેટમાં ચૂંકાય છે. કારણ કે પછી સુએઝની નહેર પર પટલાઈ કોણુ કરે? મિસરીઓનું ગળું શુ કે એ નહેરનું રક્ષણ કરી શકે!

“ને હિંદીમાં ‘હિંદ છોડો’ની ગળના કરે તેથી બ્રિટીશરોએ ગમરાયનું નથી, કારણ કે નહિતર આપણું ૧૫૦ વરસનું ક્યું કારણુ ધૂળ થાય! હિંદુ-મુસલમાનો અંદરો અંદર ન કુટાઈ મરે માટેય હિંદમાં ગોરાઓએ મોટી રહેવાની જરૂર છે. વળી પેલેસ્ટાઈનમાં મને તેવી પરિસ્થિતિ આવે છતાં આપણે ત્યાંથી

હકવાનું નથી. સામ્રાજ્યવાદનાં સાંધા તૂટતાં બ્રિટીશ પ્રાન હતી ન હતી ચૂક જશે.” ચર્ચાક્ષ! ધીરજ ધરો, હિનાવળા ન થાઓ. અમેય બણીએ છીએ કે એ બધાં એક પાંસનાં છાગડાં છે. એ સામ્રાજ્યવાદને જતાં એ બીની આંચ પણ નહિ આવવા દે! મને એટલી દિલ વિરે મીકું મધ જેવું ભાવણુ કરે; પણ અમલના નામે કેવું મીકું આવશે તે બજાનારોએ બણી. મોજ છે ચર્ચાક્ષ નાહક કડવું બોલી જમતમાં શાને અજખાગણા ઘતા ફરી. ગોળથી મરે તેને વખથી મારવાની શી જરૂર! આ ‘કરરેલીન’ અને ‘કરરે મોડરેટ’થી રિજાના જમાનામાં એમનો ‘નેચાગો’ કાઈ કેમ કણુ મંજુર કરે?

સિમલાનું સરકસ !

સર-ફિસ એકવાર દિલ્લીમાં સરકસ લઈને આવ્યા હતા, પછી વળી વેવલે સિમલામાં સરકસ ઉવાડ્યું હતું; વળી પાણું હાથમાં ગોરી પ્રધાન ત્રિપુટીએ સિમલામાં સરકસ ઉઠું કર્યું છે. શાંત રીતે ચિચારનાર સમગ્ર માણસો એને સરકસ કરતાં વધુ મદત્વ આપે એમ નથીજા આપણા સીડરો નાહકના સરકસનો જનવર બનીને સિમલા રોકી ગયાં છે. એ રિંગમાસ્ટરો આપણાં જનવરોને રમાડશે અને ફક્ત રમાડવા તો એ આપ્યા છે! એ વાત તો તમારા

ભગવંતે ખીલા ઠોક્યા વિનાય સમગ્રવી સકાય
 એમ છે કે કોણ આપણે આંગણે આવી ચઢ-
 વીને 'આઝાદીનું' પોટનું' આપવા આવે નહિ ।
 એ મહારીઓ દહા આપણને માંકડાં સગજનેજ
 રમાડે છે. હિંદ તરફ એમને એકાએક વૈરાગ્ય
 ઉત્પન્ન થવાનું કર્યું દેખીતું કાનણ જણાતું
 નથી કે પોત્પૂજ્યસે વરસતો પ્રેમ-સંગ્રહ
 તોડીને "લે તારી છાતી, ને હું તો મારે ચાલી"
 જેવું કરે. એવી નાટકની 'પંગિણા' પોતાના
 પ્રેમી 'અશ્વપાણ'ને અમરરૂળ આપવા ઘોડાના
 તખેલામાં મર્ધ હતી, તેમ આ 'વિદ્યાવતી
 પંગિણાઓ' આપણા અશ્વપાણને અમરરૂળ
 આપવા આવી હોય એવે મને તો ભાસ થાય
 છે । મિત્રાર અશ્વપાણે, 'દેશમાં અશ્વો સાથે
 રહ્યા હોય' અશ્વોમાં શુભ્ય ધરતતા સિંગજામાં
 દણ્ડણી રહ્યા છે ।

બાકી પરાષકારી પત્રકારો, યુવા એમને
 જાહન બોલાવતો હોય નો, એમના લખણોથી
 જણાય છે કે જો સિંગજામાં ધનકો વળ્યો
 તો સરકારની આંખમાં ખૂચતા માણસો જેલ
 બેળા થશે અને હિંદુ-મુસ્લિમ જનતા લગ્ન
 મરણ અને લડવા માટેજ ઠેરઠેર લડીઓ ને
 છરીઓ ખરીદાઈ રહી છે । ડીક છે હિંદની
 ૪૦ કરોડની પરતીમાંથી પાંચ કરોડ અંદર-
 અંદર લડીને મરી જાય તોય દુકાળ આવતો
 અટકી જાય ! બાકી લીડરો કરતાંય આજે તો
 પત્રકારો વધુ લયકર ભાસતા જાય છે. એમના
 'ભીંડાઓ' દેશમાં ઘરખાનાના ખંડારોનું કામ
 કરતા જાય છે. જો વર્તમાન પત્રો પર કોણ
 નહિ રખાય તો ચોક્કસ હિંદમાં ઠેરઠેર દુલ્હાં
 ફાટી નીકળશે અને તે બળતામાં પારલેટ
 હોમવાનું કામ પત્રોજ જણવે અજણવે કરી
 છુંડશે । બાકી જે પત્રકારો ભગવાનને પણ
 શિખાગણ આપવાની લાયકતા ધરતતા હોય

તેને ભગવાન સદ્બુદ્ધિ તો શી રીતે આપી શકે ?
 ને અર્પે તોય તેઓ માનેજ શેના ।

૭

વર્ગોનું વર્ગીકરણ !

આજકાલ ત્રીભવર્ગો બોલવાની પ્રથા પડી
 છે ઉનાળાની રમમાં વિદ્યાર્થીઓને કેળવવા
 એ વર્ગો કઢાય છે કોણ જાણે એ વર્ગોમાં
 વિદ્યાર્થીઓ કેળવાય છે કે શું થાય છે તે તો
 અનુભવીઓ જાણે; પણ શિખાળાના દિવાળી
 વેકેશનમાંય શરદવર્ગો દહા કેમ ઉધડતા નથી
 એ એક પ્રશ્ન છે ? બાદરવામાં વર્ષા વર્ગો
 ઉપડે તો કેમ ? બાકી પ્રેમવર્ગો, ચેરીવર્ગો,
 ને અષદરણ વર્ગોની ગરજ તો ધણીતાર
 સદશિલ્પ આપતી કાલેને અને પ્રેમ-ચેરીના
 નાછટ-રફલરૂપિ સિનેમાઓ સારી રહ્યાં છે ।
 બાકી અખાશઓ બધે થનાં શુંગમીરીના
 વર્ગો તો આપોઆપ જમ વરસાદમાં ભિન્નડીના
 ટોપ ભગી નીકળે એમ ચુંટણી જંગને
 સમયે ઉગી નીકળે છે. અને જો છાપાંઓ
 સત્પત્રાદી હોય તો હવે શુંગમીરી સોજે કળાએ
 ખીટી ઉઠવાની તૈયારીમાં છે. કોમવાદી
 લીડરોનાં જાપણે અને તેને કોતેજન આપતાં
 છાપાંનાં હેવાસોથી એ શુંગમીરીનાં વર્ગોને
 પ્રત્યક્ષ કે પરાક્ષ રીતે માનસીકતાનો લાભ તો
 મળતોજ જાય છે । જેમના કાય અગવળી
 રહ્યા છે એવું મવાલીગીરીનું તત્વ તો કંઈ
 પણ બહાનનીજ રાહ જોઈ રહ્યું છે. ચાલુ
 મોંઘવારીને પહેંગી વળવા માટે લૂંટ સિવાય
 બીજો કયો વસ્તો તેઓ શુદ્ધ કરે । ધોંધસ-
 થાય તો તેમને લૂંટકાટનું ફાવી શકે ને ?
 આમ મવાલીગીરીના બૂગર્મો વર્ગીય ધમધાકાર
 આવી રહ્યા છે ।

૭

પેટમાં ફૂલો ને વરધોડો લુલો !

હિંદમાં દુષ્કળ પાવાની તૈયારી છે; અને તે વાત સાચી છે કે ખોટી તેની ખાતરી કરવા 'હુવર'ને અહીં સુધી તંકેરીકે જાણવની પડી. પણ 'હુવર'ને આ આધ્યાત્મીકવાદી દેશમાં ઝાઝી સમજ પડે એમ નથી. લોકો અર્ધી જૂખ્યા રહીને પણ તમાચા મારી માત્ર રાતા રાખવાની ટેવરાળા હોઈ એવી રીતે લરેરે છે કે હુવર તો એમને જોઈનેજ ડગાઈ જાય ! આજુ લગન માળામાં 'પાવાની ખેરણ' હોવાથી લોકોએ કઠોતરીને બપોરે વધારી દીધો છે, ખેન્ડની પરંપરા. સામેજાના દોરા, મંડપની સજવટ એવી રજુ કરે છે કે સાજનમાજન બેઘડી જૂખનું દુઃખ જૂઠી જાંઘ માનસિક આનંદ મેળવી શકે છે ! દિલ્લી ને સિમલાના આઝાદીના વરધોડા કરતાં આ લગનના વરધોડા કંઈ ઝોઝા ઉતર્યા નથી ! આજે હિંદમાં સૌ કરતાં પિરોય કેઈ ખાટવા હોય તો તે વાગનપાળા છે ! જનશ્રેયો તો ખિચારા જૂખ્યાપેટ "કુન્નામે" ડ્રોન હમારા"નું ગીત સાંભળીને સતોષ લેતા જણાય છે. બે અમેરિકાએ હિંદ તરફ અંખ આડા કાન કર્યા ને ઓરેટ્રેલીયા કેનેડાએ ધ્યાન ન આપ્યું તો આજે લગનના વરધોડા નીકળે છે તેથીય વધુ ઘઠડીઓના રમશાન સરપસો નજરે પડશે. દિલ્લી ને સિમલામાં દોડી રહેલા લીડરોએ 'આઝાદી'ની પહેલાં 'જૂખ'નાં દુઃખનું નિવારણ કરવાનું ધ્યાન આપવું જોમએ. નદિતાલ, કબરતાનમાં પાકિસ્તાન ને મરાઠામાં અખંડ હિંદુસ્તાન-સ્વપાછને રહેશે.

મહાગુજરાત ગઝલ મંડળ, મુરત

મહા ગુજરાત ગઝલ મંડળનું નામ આજે

ગુજરાતમાં ખૂબ માજનું થયું છે. એવીજાણી એવું નહું વરસ બદલાયું છે. બે વરસનાં કંક સમવામાં એણે સારી પ્રગતિ સાધી છે, એ એને ખીલ વર્ષનો દિસાખ અને રિપોર્ટ બેતાં જણાય છે. આર્થિક પ્રગતિની સાથે સાહિત્યિક પ્રગતિમાં પણ એ પાણું પડ્યું નથી. આજે ગુજરાતના એકેએક સાહિત્યકારને એ આકર્ષવાનું પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે. હિંદુ-મુસ્લિમ કવિઓનો એ ગંગા જામની પ્રવાહ ખૂબ ખૂબ એકતા સાધી આગળ ને આગળ વધી રહ્યો છે. એ સંગમથી ગુજરાતી સાહિત્યની સમર સેવા થવાનાં ધુમ ચિન્હો શિતિજ પર દેખાઈ રહ્યાં છે. "એ લોકો એકલી મળશેજ નેડી જાણે છે," એવા અંતરિક્ષ આલેખોના રદીયાર્થે ગઈ તા. ૫-૫-૪૬ના રોજ ગઝલ સિવાપનાં ઇતિર કાબોનો એક મુનાઝિમે શ્રી. 'જયેતિંદ્ર' દ્વેના પ્રમુખરથાને પોછને કાબની ખીજ અનેક દિશામાં પણ એ કવિઓ પોતાનું ટુંકું દોડાવી શકે છે, એની ખાતરી ગુજરાતને કરાવી દીધી છે. એની નકર પ્રતિતિની ખાતરી '૧૯૪૫ની ગઝલ સમૃદ્ધિ' નામે પુસ્તક ગુજરાતી વાંચકોના હાથમાં મુકાતોં થઈ જશે. પુસ્તકની પ્રતિમાં સંચાલકો ધ્યાન આપી રહ્યા છે. નહું વરસ રજ થયને ફક્ત એકજ માસ થયો છે. છતાં સંખ્યેની પરંપરા સાચી જતાં એમાં ગુજરાતની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. એની પુરાં ખાતરી થઈ જાય છે. એ મંડળદાર ગુજરાતી સાહિત્યને વધુ સમૃદ્ધી મળે એ અવ્યર્થના અરથાને નથી જ !

કેરીડાર !

ગત મહાધુક્ પહેલાં પોતાંડ અને કેન્ડ્રીંગ
અંદરને જોડનાર પોલિશ કેરીડારની વાત
સાંભળી હતી. દાક્ષમાં બે જંગમ-પંગમને
પાકિસ્તાન આપાય તો તેમને સાંકળનાર એક
કેરીડારની પશુ જરૂર પડે એ માગણી
પશુ રાખી. આ બંધી વાતો પરથી સાબો
વિચાર કરતાં જણાય છે કે સંસારમાં એવી
સાંકળનારી પટ્ટીઓ વાને કેરીડારની તો ડખતે
ને પગલે જરૂર પડે છે. ધરમાં મા-બાપ લડી
પડે; સારે એવા નાનું દસમુખું અને વાતોડીયું
બાળક તેમની વચ્ચે કેરીડારની ગરજ સારે
છે। પ્રેમીઓની વચ્ચે દલાલી કરતાં માથાએ
પશુ કેરીડાર જોવાંજ હોય છેને। એક દેસનો
એલગી બીજા દેસના એલગીને મળે સારે તે
બેની વચ્ચે વાત કરનાર ઇન્ડરપ્રિટર પશુ
કેરીડાર જોવાજ મળ્યાપને! એર દલાલો,
કપારીવાના દલાલો, કોલસા કે ધાસના દલાલો,
મતલબ કે કોઇ પણ જાનના દલાલો લેનારને
દેનારની વચ્ચે કેરીડારની ગરજ સારે છે।

નિષાદ પદાવનાર કાઠીઓ કે સગ કરાવનાર
ગોરમદાસોને વર-કન્યાની વચ્ચે કેરીડારની
ગરજ સારે છે, સિમલામાં સર-કિષ્ક લીમ-
કોમિસની વચ્ચે કોરડોર બનવા મળી રજા
દતાં પ્રકાશક, લેખક અને વાંચકની વચ્ચે
કેરીડારની ગરજ સારે છે। કેન્ડ્રાસરો, ધાર-
સામના ઉમેદવારો અને વોટરોની વચ્ચે કેરી-
ડારની ગરજ સારે છે। ધણી વખતે બેઠકમાં
બેસી દિલો જોનાર યુગલો માટે, પરદા પર
રજુ થતાં પ્રેમમાં દબે કેરીડારની ગરજ

સારે છે। ધણી વેળા કાપરકટરો, પ્રોડ્યુસરો
અને એક્ટ્રેસોની વચ્ચે કેરીડારના પૂલ જળણી
જોઈને બની જાય છે। શહેરના કચ્છા દલાલો
કે આપકાના ધરાર પરલોષ ધણી વેળા કેરી-
ડારની ગરજ સારે છે। મંદીરના પુઝારીઓ,
લકનો અને બગવાનની વચ્ચે કેરીડાર બનવાની
કોશિશ કરતા જણાય છે। અમલદારો કોઈની
પાસેથી રીધી લાંચ લેના નથી; પશુ વચ્ચે
આડતિયા રાખે છે, અને તે આડતિયા લાંચ
આપનાર અને લેનારની વચ્ચે કેરીડારની
ગરજ સારે છે।

જપકર અને સમુ એક જમાનામાં રાજ-
દારી કેરીડારની ગરજ સારતા દતા કોઠારીના
સમયે રેટીન અને ચર્ચાલિની વચ્ચે કેરીડાર
બનીને સર કિષ્કે લંડન તે મોરકોને એક કરી
બર્કાનને કીરીટ દીધી હતી। રામજી પશુ
માંધી-ઝીણા વચ્ચે કેરીડાર બની ચૂક્યા છે।
સિનેમા કે નાટકના દરવાજાની સામે પોળાદાડે
પોલિસોનાં જોતાંજ વધુ કાંમત લઈને ટિકિટો
વેચનાર પેલા વિલન જેવા દેખાતા માગ્યસો
પ્રેક્ષકો અને નાટક-સિનેમાના મેનેજરોની
વચ્ચે કેરીડારની ગરજ સારતા હોય છે।
ગાનારી બાઈજીઓના તમજીલા કે સરંગીવાઓ
પણી વેળા રૂપજીવીનીઓ અને સ્ટેરી રંગીલા
આપેડ શૂદરયોની વચ્ચે પ્રેમના પૂલ રપી
કેરીડારની ગરજ સારે છે. આમ જગતના
કોઈપણ ખંધામાં આને કેરીડાર વિના
ચાલવું નથી.

એકાદ

ગર્જી ગજલને

'બાલ'ને મુખ જતાવી તું મૂત જનારી રહી ગઈ;
 'કાન્ત'ના હંબરે ચઢી રૂપ જતાવી રહી ગઈ.
 તારી અલટ લટો તણી જોઈ ઘટાઓ ઘનઘન્યો;
 મારા 'કલાપી' નેરું તું, નાચો નચાવી રહી ગઈ.
 'ફાની', 'મલિક' મર્થ, ઓટીને આજે સુના છે;
 મલિકા એના દિલની તું, મારે ચઢારી રહી ગઈ.
 આજે છે તારી આવડ પર, 'શાયદા'ના દિલનાં દાગ છે;
 તારાં મુવાકચેની લયક, મુખડું જતાવી રહી ગઈ.
 આજે 'અસર'ની આંખમાં, તારી અસર છે તિવ્રનર;
 શોખીથી આવનારી તું, પરદામાં આવી રહી ગઈ.
 'વહુશી'ઓ તારા માર્ગમાં, તુજને 'અમીનો' જંખતા;
 'આરતી'-'ગની'ને શું કયું ? સાધુ જનારી રહી ગઈ.
 તું એ 'નસીબ'ની ધિયા ! મુઝા જની 'સગીર'ની;
 તેને હૃદય સમર્પિને, આજે રડાવી રહી ગઈ.
 'મૂસા' રહે છે તૂરપર, વાગે છે તે 'કલીમ' શું ?
 તારી નજરને શું થયું ? દિલમાં સમાવી રહી ગઈ.
 બે ને 'નિસાર' થઈ ગયો, 'સીરતી' તારા દાર પર;
 ગુર્જરી વજો પહેરી તું, જાન બૂલાવી રહી ગઈ.
 તારી નજરમાં 'મુન્દરમ', 'જોધિ'ઓ તુજ નિચારમાં;
 લયલા નગરીથી આવી તું, ઘૂંપટ ફગાવી રહી ગઈ.
 સોંપી ખુદને જાળકે, પોખ્યા કરે મુલાકાત;
 'એકાર'ને તું દામમાં લારી, ફંસાવી રહી ગઈ.
 રંગની અપસરા સખી, આવી તું મારા આંગણે;
 દેવું ઉડાવી લઈ ગઈ. આંખો જતાવી રહી ગઈ.

મહાશુજરાતનો મુનાઝિમો

(એક સફળ નવિન પ્રયોગ)

મહાશુજરાત ગઝલ મંડળનો એર તરહી (સ્વતંત્ર કૃતિઓનો) મુનાઝિમો તા. ૫-૫-૪૬ની સાંજે નગીનચંદ હોલમાં ભણીના દારપ સમ્રાટ શ્રીયુત ન્યોતિન્દ્ર દવેના આયોજનપદે થયો હતો. અનિવાર્ય સંજોગોને કારણે શ્રી કરસન માણેક-‘વૈશંપાયન’ નહીં આવી શક્યાથી મુનાઝિમાની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા ગઝલ સમ્રાટ ‘સમરા’ સાહેબે કરી હતી.

શરૂઆતમાં બાઈ બેકારે બહારથી આવેલી “સાબિર” “યુમનાગ”, “નધમ”, “જિદિયસ”, વિ.ની કૃતિઓ રજુ કરી હતી. ઉપરાંત બાઈ “રસિક”, “બેદાઈ”, “નધમ”, વિ. પણ

હાજર હતા. પહેલું કાવ્ય શ્રી. ‘અનીસે’ વાંચ્યા પછી. સુરત લોકોએજના વિખ્યાત કવિ શ્રી. ગીમન-લાલ વ્યાસે “નર્મદ સાથે વાતચીત”

નામનું કાવ્ય સંભળાવી સભામાં પ્રથમ હવા જમાવી હતી. તે પછી બાઈ “અનિસે”- “કવિ હું કાવ્ય સંસ્થા હું કવિતા છે છાંય મારું” કાવ્ય રજુ કરી શ્રોતાઓ પર બસજર પકડ જમાવી દર્તા ત્યાર બાદ બાઈ ‘સંદેશી’એ જબા ચર્ચ નવીન શૈલીનું “રેડેલીન” પર લખા- પેલું નેરસાર કાવ્ય વાંચી સંભળાવ્યું હતું. અને પછી નવસારીથી આવેલા શ્રી. રજુહોડ-લાલ વ્યાસે ‘દિન્દુ મુસ્લિમ એકતા’ પરનું કાવ્ય રજુ કર્યું હતું. અને તડેશ્વરના બાઈ ‘ફારૂકી’એ “આ જગતમાં છે ખુદ માનું નહીં” એ પંક્તિ પરનાં તુટકથી ચર્ચ કરી કેટલાંક પદ્ય તુટકો સંભળાવ્યા હતા. ત્યાર બાદ

તડેશ્વરને મરફૂર કરનાર “સર્વરંગી કવિ” મુસા બના-“એ હા, આવ લાઈ દિંદુ”વાળી કૃતિ રજુ કરી હતી. એગના પછી વૃંદા ગઝલકાર શ્રી ‘પયાર’ સુંદર ગઝલ સાથે હાજર થયા હતા. ત્યાર બાદ પચ પદી ગીત “હુકી દર તરફ જો વતનની પુકાર” જેથીત્રી બાનીમાં બાઈ ‘હર્ષી’ રંદેરીએ સંભળાવ્યું હતું. પછી છેક પોરબંદર પાસેના રાધાવાવથી મુસાબસ માટે ખાસ પધારેલા ‘નવન કાવ્યમાળા’ના કર્તા બાઈ ‘નયને’ એક સુંદર ગઝલ રજુ કરી હતી. ત્યાર પછી ભણીતાં કવિયત્રી શ્રીમતી ન્યોત્તનાબદેન શુકતે ‘એકલી એકાકીની’વાળું વિધવા છવન પર પ્રકાશ પાડતું કાવ્ય સંભળાવી સભાને શોકમગ્ન કરી દીધી હતી. વાતાવરણનો રંગપદો કરવા બાઈ ‘બેકારે’ “અલીબાબા અને ચારસો ચોર” નામનું

રાજકારી વાતાવરણ પર કટાક્ષ કરતા કાવ્યથી સભાની લા-ભણી ફરી સમતોષ કરી હતી. વચ્ચે વચ્ચે શ્રી ન્યોતિન્દ્ર દવે દરેક કવિ

બોલવા ઉભા થતા ત્યારે રમુછ લીખણ કરતા. શીન્ધેલીન્દે કહ્યું કે ‘બેકારે’ના કહેના પ્રભુજે તો આખી દુન્યાન ચોર છે જેમાં આપણે બધાં પણ સ્વભાવિક રીતે આવી ગયા. બુર્ખાની વાત તો એ હતી કે બાઈ ‘બેકારે’ કહ્યું કે મારી ફાક્ટન પેન ચોરાઈ જવાથી મને ચોરી પરના કાવ્યની સ્તુતિ થઈ. બાઈ હમ્મરજાલ વિભાવાળાની ‘ફાક્ટન પેન’ ગ્રામ યજ્ઞ દોવાથી એમણે “ફાક્ટન પેન ચોરાઈ”નો રાહ્યો ગાયો હતો તે પછી બાઈ ‘ગની’એ એમના સુરીશ કહે; “તેને હું માનીય સાચો કવિ,”વાળું ગીત રજુ કર્યું હતું. બાઈ ‘મની’ પછી નવજીબ દારપ રસના કવિ બાઈ

‘આરસી’ આખ્યા અને સમાર્માં કટાક્ષ અને હાસ્યની રસછોળો ઉઘાડી સમાજનો મિનીટો સુધી હસતાં રદયાં. અને એવામાં પ્રમુખ શ્રીએ બાહ્ય ‘અમીન’ આજ્ઞા ને ઉભા કર્યા એમણે ‘પરિવર્તન’ અને ‘યુક્તિમોને’ બનાવી ગઈ. દિવાળી’ પરના ગુરૂકો રજુ કર્યા; ત્યાર બાદ જાણીતા વિવેચક અને ધરખમ કવિ બાહ્ય ‘નિસાર-રોખમશી’નું નામ રજુ થયું. તેમણે પોતાના રંગથી જુદાજ રંગનું ‘રીશાવાળા’ પર સખાપેયું આજની આત્યાચારી, ગાનવતા વિહોણી વિપમ સમાજ-રચના પર વેષક પ્રદાર કર્યું, પ્રગતિશીલ કાવ્ય સભાગણ્યું હતું. એ કાવ્યને આખી સમાજે વધાવી લીધું હતું.

પ્રમુખશ્રીએ એ કાવ્યને બરપુર દાદ આપી હતી અને એ કાવ્યની આંગ્રસ કવિ વડંસ-વયના સોનેટ સાથે ચરખાવણી કરી હતી.

ત્યાર પછી ગુજરાતના ‘નર’ નારની ‘શયદા’ સાહેબે ‘વિષ્ણુ અને ધંટી’ નામની નવમ અને ‘એ રવખું ગયું’ એ સાર ગયો’ વાળું ગીત

સંજગીની ખુબજ ચાલેલા હોવાથી બેસી જવા છુટ્કા હતા, પણ સુરતના કાવ્ય રસિક ચામ-જો, ‘શયદા’ સાહેબને બેસી જવા દે એમ ન હતા. સમાજને ડોલાવે એવું એક વિશેષ કાવ્ય રજુ કર્યું હતું. છેવટે સમય ખુબ વિતી ગયો હોવાથી સમાજ કરતાં પ્રમુખશ્રી જ્યોતિન્ન દવેએ એમની અનોખી રમુજ વેસ્ટી બાનીમાં ગજલ પર સુંદર રિવેચન કર્યું હતું કે:—

“મગજ બધા રસને સમાવી શકે છે અને ગુણધરામાં આપણને જાગૃતતાની રંગબેરંગી બાનીઓ મળે છે; જે આવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં “કદખાનો આનંદ” આવે છે અને કંઈ નહીં તો “આનંદની કદખા” તો જરૂર કરાવી શકે છે. સુરતમાં આવા ગુણધરાઓ યોજના માટે મંડળના કાર્ય કર્તાઓ અને સુરતની સહિત્ય રસિક જનતાને ધન્યવાદ આપ્યા હતા અને ત્યાર બાદ જ. એકાદ મંડળ તરફથી શ્રી. જ્યોતિન્ન દવે તથા જ. ‘શયદા’ સાહેબને ફલદાર કર્યા બાદ સમા વિસર્જન થઈ હતી.

ઈંદ્રને મન ભાવવા લાગી

ગજલ પંક્તિઓ જ્યારે ગુજરીમાં આવવા લાગી;
અમન મહેકાવવા લાગી; સુરો જહેકાવવા લાગી.
અમારા બાલ’ મસ્તીમાં નિખનંદ ભૂરવા લાગ્યા :
ધરાઓ ટીપે ટીપે ટપકીને, બીંબ વવા લાગી.
હવે તો કાન્ત પણ દેખી ગયા, સોહામણી કાન્તિ :
કેઈની ખુદ્દ હૃદયી યઈને દિવ ઉલ્લાસવા લાગી.
તપોવન લાખીના તિરે જનાવી ના ખનારાઓ :
તમારી સાધનાઓ સધૂઓ સર્ગવવા લાગી.
સનમના પગનાં રૂખા જોપિઓ પણ દેખવા લાગ્યા :
અરે ! ઠીકો એની શાસ્ત્રીઓ લઈ આવવા લાગી.
દશો એના મંચ પર આવે જુઓ જ્યોતિન્ન પણ આંધવા;
અમારી અપ્સરા ખુદ ઈંદ્રને મન ભાવવા લાગી.
અમારા બાલપણના પ્રેમની એ યાદ છે ‘સાબિર’ :
એ જ્યારે બોલવા શીખી, મને બોલાવવા લાગી.

—: “સાબિર.” :—

રંગ-આછા ને ઘેરા

* માતૃગિરા *

(૧)

પરચો થોડા દિવસ છવનના,
વિજન લોકના આવાસે,
પરજનમાં ફરતાં રહી ઉચરી,—
પરતી વાણી—સદવાસે.
સુણી એક દિન માતૃગિરા તો—
આંખો ભીંછી ઉઠવાસે।

* આસિમય છવન *

(૨)

વહાવાઓનાં આગમ ટાળે.
વહાવાઓની વિદાય, આંખો—
શોકશુધી ભાગિને.
છવન છે આસિમાં ફુપ્પુ—
હેયુ આંસુ ઉપરાવે.

* કેવું લલિત છવન ? *

(૩)

મેધધનુના નમ વણારે,
છાયા ફેરી રમ્યકલા,
મેધધનુના સાતે રંગો,
ભાળે સુંદર કલ્પમતા।
કલ્પેલાં કેનાં ન દત્તે એ,
લલિત છવનના દ્રશ્ય વધાં.

* માનવ છવન *

(૪)

મેધધનુના વિવિધ રંગતું,
નિરખું છું માનવ છવન,
કોઈ કળકે છે ક્યારે, તો—
ક્યારે કેવું હાલિપન,
રંગવિદ્યુલું છવન રહી નજો—
તો વિરમે રંગ બવન.

* એકજ ઊર્મિ *

(૫)

કુલો જુદી, માત્રી જુદી,
નામો જુદાં, જૂઠાં ફેલ,
રંગો જૂઠાં, રંગો જુદાં.
મુરબિઓ અકેક અનુસ,
જૂઠાં પણ એનાં આંતરનાં,
ઊર્મિઓ એની બે—મૂલ.

* સામયમાં એક છવન *

(૬)

છવન એક કુસમ કમળજી,
અવનિસર માંડે ઊગે,
એની દ્રષ્ટિ કેનાં શતદળ,
છવનનાં શતદળ અંબે,
એક દ્રષ્ટિ એની લાધે ને—
એક છવન એતું લાધે।

* આંસુ શું છે ? *

(૭)

આંસુઓ અમૃત બિન્દુઓ,
આંસુઓ પાવક જવાળા,
શંખ છીપલાં આંસુઓ,
આંસુઓ ગોત્રીની માળા,
આંસુમાં દેયું ફલ શર્ણુ,
આંસુમાં દીપકની માળા.

—“નસીમ.”—

(અહનકીમુસ અરકરી)

અરજ અબલુ હતો. અબલુતામાં દાઘ પગ પટ્ટી રહ્યો હતો. તેને કુર્બાન શ. અપંચુ કરવામાં આવ્યું. જે ધરતી પર દતા એકએક, આકાશમાં ઉડવા લાગ્યા. અધિકાર હતો. કેવો અધિકાર! પરંતુ પ્રકાશ આવ્યો, કેવો પ્રકાશ! જગજગી ઊઠ્યું. તે રેતાળ પ્રદેશનું રજરજ. ચળકી ઊઠ્યો તે પરચર રચાનતો એક એક પરચર! એજ સપુન જેનું નામ મયાળાને શોભાવનાર છે. નામ તો કોઈ બીચુર હતુ કોઈ ઝહહાક બતાવે છે કોઈ સખીર. પણ પોતાની વાકી ટાંગોના કારણે અહનકના નામથી પ્રચલિત થયા. નગરી યુગમાં મૌબૂદ હતો. કહે છે કે જ્યારે તેમના કુટુંબમાં આં હઝરત (સમ.)ની મુનાદી પેંદથી ત્યારે તેમણે ઇસ્લામ સ્વીકાર પર પોતાના માથુસેને તંવાર કર્યા. સૂરત શકસ પણ આયર્જનનક હતી. જેટલાં અંદર સફરગુણો હતા, ખુદાપાકની રાન બાહર તેટલીજ ખામી હતી એક આખ નદારદ (કોણુ) હતા. સમરકંદના યુદ્ધમાં એક આંખ જતી રહી હતી. કદ નીચુ અને લીમણુ. શરીર બેડોળ. દાદી આછી, ટાંગોની વાકપણુને લઇને તો અહનક કહેવડાવતા હતા. (એ પણ લખ્યું છે કે તેમના દાત પર દાંત ચડી ગયા હતા. દાદી પણ કધક વાકી હતી. માલના દાંડકાં ઉપમેજા, આંખો ધસેલી, માથું નાનું એક ટાંગેનો અંગુરો. બીજા ટાંગના અંગુરો સાથે મેજેસો) હઝરત ઉમરની ખિજાહતના જમાનામાં મદીનદ પેંદવ્યા પધર્થો, તો ખમિદએ વકતથી વાટાધાટ થઈ, જેનું ઉપરવટ એટલું નિર્માલ્ય હતું પણ અંતરમાં એટલાજ સમગ્રો બરેસાં બેઠેને હઝરત ઉમર (રહી) પી ન રહેવાયું, બોલી કહ્યા અહનક! બેઠેને તો

મારા અંતરે તમેને હકીર જસીલ ખ્યાલ મ્યાં હતા પરંતુ જ્યારે તમેએ જમાન. ઉપડી તો વિચાર આવ્યો કોઈ જનાવડી હમારો માલુમ છે વણી શૈથી અનેાળી છે, પચુ હવે તમારો ખરો પરિચય અને ચક્ર મયો છે તમેને રોકીશ અને કસોડી લઈશ. કહે છે કે વરસ દિવસ રોકી રાખ્યા. વરસ દિવસ પછી બોલની સટિફિકેટ અપંચુ કયું. સટિફિકેટના રાખે આ દતા. "અહનક સાંબજો! જનાબ રસુપ (સલ)એ એવા રિદાન મનુબ્યાથી, જે બનાવડી જીવન મળે છે, સાચવેત રહેવાનો અમેને ઉપદેશ મ્યોં દતો. હું તમારી પંરીક્ષા કરી રહ્યો હતો. એટલા માટે તમને વરસ દિવસ રોક્યા હવે જાવો! દયાયુ ખુદાનો આખર માંગો. મેં તમને સારી પેંડે તપાસી લીધા છે. તમારેથી જે કાંઈ પ્રગતી રહ્યું છે, તમારા અતરમાં પણ તેજ છે, મને સપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે તમે વાનચીનથી જે કાંઈ પ્રરપાર કરી શકા છો, તમારા અતરમાં પણ તેવુંજ દશે. અને કહે છે કે હાફી સટિફિકેટના મેખરાના આ રાખેત પણ દતા "બહસાહુસ્સચેદો" અર્થાત "ખુદાની કસમ આ મદાન પુકા છે." ખસરાની છાવણીમાં ૧૨ બનાબી રજા દના આ વાંકી ટાંગ પર નીચું કદ આછી દાદી. નાનું માથુની સ થે ઇસ્લામી સૈન્યને આગળ લઇ વધ્યા. અરખથી અસ્થા દાખુલની સરહદ હિરાત સુધી પેંદગી ખસ લીધો દિરાતી એએ સુમેહ કરી શહેર બોલી અ.પુનું કેસક કહે છે નહિ યુધ્ધથી ફેસો યથો કાંઈ પણ વેધું હોય પાછા પસરયા તો તખારિસ્તાન, બહમન, ફારયાખ, તાલીકાન જધાને કચડી નાખ્યા. દરેક જગ્યાએ ઇસ્લામનો જોડ ફરકાવ્યો. ખનારજમ સુધી ચાલ્યા ગયા.

હરશામના પ્રખ્યાત જનરસોમાંથી છે. “તમમ્મદ દુલ્લાહુ શિ મેદ્દશનિદિ” ફારુકી સંમત અને અન્ય મદદન સદાશાઓની સંમતમાં કુર્આન શં શીખ્યું હતું. દિકમતના ઝરણા દિવથી પૂરી નીકળ્યાં હતાં. જે કાંઈ ઉચ્ચારતા સોફા મોટે કરી લેતા હતા. જેથી રીને પાદ સંભળાવવામાં આવે છે એક બીજાને સંભળાવતા હતા. પોતે કહેતા હતા ખામોશી પણ કમાલ છે, પણ તેનો લાભ માત્ર ખામોશની ઝાત સુધીજ છે અને પાતચીત પણ કમાલ છે. એવો કમાલ જેથી અન્યો પણ લાભ હોવાને છે. હરશામી અદમિયાનમાં તેમની કિંમતી વાણીનો દગ વળી ગયો છે. તેમાંથી અમુકનો શુભરાત્રી અનુવાદ પેસ કરવામાં આવે છે.

(ઈબને અસાદિર તારીખે દર્મરક)

મિત્રાચારી ક્ષણ પછી તેને તોડવી ખરાબ વસ્તુ છે. મહેરજાની પછી કોઈના પર હુમલો, પ્રેમ પછી અદાવત, એ સવળી એકજ પ્રકારની વસ્તુ છે. દુલ્હનની સદ્કર્મ પર અનિ દ્વં રહેવું જોઈએ જેટલી ઉતાવળ દાનમાં કરે તેટલી ઉતાવળ બખીલાઈમાં ન કરે. દુન્યાની પાદ રાખે બસ તમારો બાગ તેજ છે જેને તમેજો પોતાના હેઠા દેશાણી તૈયારીમાં લગાડ્યો, ખર્ચ કરવાની જગ્યાએ તમારું ધન ખર્ચ કરો. બીજાના ખાનગી વગર કારણે કેમ જાતો. જે તમારા દેશની રક્ષા કરે તમારે પણ તેમના દરેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. અનુચી છેડા રહેવું, નાકકમ્મદેના મેળાપથી એણું નથી, જુદામાં પરાક્રમ નથી. દસદ કરનાર મિલકીતની તકીરમાં રાદન નથી. બઝઅખાક માણુમ મોટાઈ પ્રખ્ત કરી શકતો નથી. અદકારીઓ માટે મિત્રાચારી ક્ષણ જે વસ્તુને લોકો પ્રિયકારતા દોષ તેને કરતા માટે આપના દાખનાર વિશે લોકો જો એવી

વાતો કહે જેને તમેજો માણુતા પણ ન હોય તો આશ્ચર્ય ન કરવું જોઈએ મદદન પુરૂષ તેજ છે, જે દીનના મામકામા ચોક્કસ હોય અને માલી મામકામાં અધિકેષ લેખવામાં આવતો હોય. કેમકે જ્યાં સુધી તમેજો રાણી રાખ્યું છે ત્યાં સુધી તમેજો તેના માટે છે. પણ જ્યારે તેને ખરા માગેમાં ખર્ચ કર્યું તો દરે એ ધન તમારા માટે થયું. સુખી જીવન માણવું હોય તો જે માણુસ તમારાથી માલી રિયનિમાં એછો હોય તેની સાથે જીવન માણવાનો પ્રયત્ન કરો. પોતાના સારીઓને કમોધના કહેના: “જાણો મારી સમાનાં ખાવાપીવાની અને સ્ત્રીઓની પાત ઓછી કરો. અને તે માણુસથી અનિશ્ચ ચીડ છે જે માત્ર પોતાની શરમગાદ અને પેરના વખાણુ કમેશા કરે છે.

ફરમાવતા હતા:-જે ઘરક ગણું એ રવખ હતું. અને જે બાકી છે, તે માત્ર આશા ઉમમ છે રાજકીય બાબતમાં પોતાના રિયાયે નીચેના શબ્દોમાં દર્શાવતા:-લોકો પ્રજા કરે છે કે તમેજો પશ્ચિમમાં અનિ પ્રિય કેમ છો? બોલવા કે મારો ક્ષેપ આ છે કે લોકો અગર જાતને ખરણ કહેના લાગે તો હું તેનું પીવું છોડી દઈ. રાજ્ય વિશે કહેના કે રાજ્યને એ અગિમાનમાં ન રહેવું જોઈએ ‘કે પ્રજાની મોટી મોટી વાતો પર તેની નજર છે. જોઈએ કે નાની નાની વાતો પર પણ નજર રાખે. કેમકે નાની વાતોથી પણ કોઈ સમયે લાભ થાય છે. જેમકે મોટી વાતોથી રાજ્ય બેપરવા નથી થઈ શકતું. રાજ્યનો રાજકીય પાતો વજુ વાત પર દોષો જોઈએ. પ્રજા સાથે નારમી, તેમની વાતો સાંભળવી અને તેમની જરૂરનો પર નજર રાખી પૂરી પાડવી એવું રાજ્ય પ્રજાની નજરમાં પ્રિય દોષ છે. એ પણ કહેના હતા:-જે રાજ્ય પોતાની શરમકતની અસર દેશ પર કાવમ કરવા છાડે, તો તેને જોઈએ

કે હિંમ અને હિંમવાળાઓને વધાવી છે. અશકનો પર દયા કરે અને પ્રતિનો જેમાં લાભ થાય એવી નિતિ ગૃહણ કરે. પ્રશસિત વસ્તુ છે કે રાજ્ય, રાજ્યના પ્રધાનોથી ચાલે છે. દરબાવતા કે:-બધાં સુધી રાજ્યના પ્રધાનો મનુષ્ય ભતિની લાગણી, ભક્ષાઈ અને સેવાનું કાર્ય અપનાવશે નહિ, પ્રતિમાં પ્રિયતા પ્રાપ્ત થશે નહિ. પરંતુ પ્રેમ અને ભક્ષાઈ માટે બે વસ્તુ અનિવાર્ય છે. ખરો મત અને હમા ફટકારી બચે. કેમકે રાજ્યની કશું બદલણી એજ છે કે સારા વિવેકી પ્રધાનો અને કાર્ક-મોથી મહદમ રહે. એવા પ્રધાનો જે માત્ર ગપ્પાના ધણી હોય અને કામના ચોર હોય તો બસ તે રાજ્યનો ખુદા હારિજ.

જે લોકોને સદ્ગતિએ સત્તા મળતી, હમેશા તેમને સંબોધતા કે પોતાની આગળની દેવ અને હાક્ષતને બૂલશે નહિ. તે બૂલશે તો જિહ્વલત બીકાવશે. કોણ જાણે છે કે આ ઓધેા ક્યારે છીનવાઈ જશે, અનુભવી એક વાત એ પણ કહેતા કે એવી વસ્તી જ્યાં કોઈ કાનૂની શલ્ય ન રચાય અને ન્યાય માટે જ્યાં અદાલતો અને ન્યાયધિશો ન હોય, જરૂરતો માટે બજાર ન હોય, સદ્ભાવિ સભ ન હોય, ત્યાં વસવાટ ન કરવો જોઈએ. કહેતા કે મહાન થવા માટે જિહ્વલત પર પણ સંજોગ-વસાત સમયની સખ્ત જરૂરત પડે છે નરમી મનુષ્ય માટે એક ખાસ અમલનું મદદરૂપી હથિયાર છે. પોતાની હાક્ષત વળીવતી વેળા કહેતા કે સો માણસની સભામાં પણ હું રહું છું તો મારું અંતર એ ચાહે છે કે દેવેકના દરજ્જા પ્રમાણે એવી વાત કરું કે જેનાથી સખજાને ખુશી થાય. પોતાની દેવ જતાવતા કે બીકા પછી મેં કોઈની બદગોષ્ટ કરી નથી.

કરતા જે તેમનો શત્રુ હોય તો કહેતા છોડી દો તેને પોતાની શેઠ પુરી કર્યા દો.

અગર દુસ્મન ન સામદ બાતુ એ દેસ્ત,

તોરા શાવદ કે આ દુસ્મન ખિલામદ.

વગરનદ અંદ શેઠે સખ દરમાં,

ન કે માનદ ન તૂ નેય રૂએ રાજી."

અદનદ કહેતા કે જ્યારે તમારી પાસે કાંઈ મારી માગવા આવે તો જોઈએ કે હસ્તે મુખે તેનાથી મળે, તેમની વાણી હતી કે અભિમાનીઓને આશા વ્યક્ત ન કરવી જોઈએ કે તેમને મોટાઈ મળશે અને લોકો તેના પગાણ કરશે. એક મામડાં કુટુંબ અડી રહી હતો કે પોતાના કુટુંબના મનુષ્યના બદલે કાલિય કુટુંબમાંથી એકને બદલે બેનું ખૂન લેવામાં આવે. અદનદ આઘા અને બોલકા સાંભળે બાઈએ, એ કાનૂન ન ખુદાનો છે અને ન તેના રમૂસ (સસ)નો અને ન કેઈ કુટુંબનો રિવાજ છે, અગર આજે તમે એકું દરશી તો કાલે તમે પણ એકના બદલે બે આપવા તૈયાર રહેા. હિંમ જે વાતને આજે તમેએ પોતાના માટે પસંદ કરી છે, બીજાએ પણ કાલે તમારાથી એજ માંગશે. એ સાંભળી લોકો સરક કાનૂન પ્રમાણે રાજ થયા. કહે છે: કે એક ગણુસ અદનદને ગાળો આપી રહી હતો; પરતુ અદનદ ખાંભોસ હતો. પણ તે હતો કે તેની જ્ઞાન બંધ થતીજ ન હતી. જ્યારે અદનદના તરફથી કોઈ જવાબ ન મળ્યો ત્યારે બખળા મારવા સામ્યો. જુઓ એ મને એટલો ક્ષીણ સમજો છે કે મારી માળોનો ઉત્તર આપવો પણ જરૂરી સમજતો નથી. એમ કહી સુષ થઈ ગયો. લોકોએ તેમને કહ્યું કે આપ મહાજ સખ કરનાર છો. બોમ્યા: કે સખ અને બેચેની એ બન્ને હાક્ષતોમાંથી બેસથી અને બેચેની મને વધારે ખરાબ જણાય

• છે. જેથી સકળને આપનાવ્યો એક વખતે લોકોએ કંઈ કે આપ પશુજન દલીમ અને નરમ છે બોલ્યા:-નદિ બાધ મુતહાથીંગ છું અર્થાત જન-જમરીથી નરમ ખનવાની કોશિશ કરું છું કેમકે લાનાઇ એમાં છે. ધણુજ પરહેઠમાર દતા. લખ્યું છે કે ધરાનના સુદમાં એક વખતે રાત્રે શરમની દાનજત મહ. પાણી ફરફની નીચે હતું. કોઇને જગાડયા નદિ એલા હાથા બરફ તોડી રનાન કર્યું. માર્ગમાં અંધારાના કારણે કાંટા પર પગ પડી ગયો દતો. જેથી લોહી નીકળી રહ્યું હતું. લોકોએ કારણ પુછ્યું ત્યારે બતાવ્યું. એમના વાત્રીમનો દાદ દુઃખવા લાગી તો રડવા લાગ્યા. બેઠને બેઠ્યા વીસ વરસ થયાં મારી એક આંખ જતી રહી પણ કાષ્ઠી મેં શિકા-યત નથી કરી. કુર્ચાન શબ્દ હમેશા પડતાં રહેતા હતા. છત અને વિજયમાં હમેશાં દુઆ પર બ્રહ્મા ધરાયતા હતા એક સમયે કોઇ મસઅક્કા પર ચર્ચાં યઇ રહી હતી. આદનફનો મત હજરત મુઆવિયદ (રહી.)ના વિરધ્ધ દતો. હજરત મુઆવિયદએ કહ્યું: આદનફ તમે કેમ નથી બોલતા? કહ્યું કે જુદું બોલું તો અક્કાદ નારાજ થાય છે. સાચ કહું તો તમે નારાજ થાઓ; એથી સાફ એજ છે કે સુષ રહું.

મુસઅબ બિન કુરૈશનીની મત નરીનો જમાનો દતો. ત્યારે આદનફનું પૂત્ય થયું. લખ્યું છે કે મુસઅબ તરવાર લટકાવેલી રાખી જનાઝાની આગળ આગળ આ કહેતા જતા હતા. “આતે અંજમનીની અને દાનશમદીનો ખાતિઓ યઇ મયો.” રાત્રે દિ ૧૯ અયયા રાત્રે દિ. ફરમાં અનસાન થયું. (ઈન્દામકારીનો સનમાં મતબેદ છે) હજરત અ. રહમાન બિન ઉમારા જે કષમાં લખ્યાં હતા. કહેતા હતા કે જ્યારે અમે મારી કષપર ખરાખર કરી રહ્યા હતા તો મેં જોયું કે તેમની કષ મારી નજર પોંદ્યે ત્યાં સુધી પહોળી યઇ ગઈ.

આ હતી. - એક દૂર પડેલાં મામલાની રીરત જેની કુર્ચાન શ. એ ચણતલ કરી હતી, દમણાં પશુ તેમાં તેજ વાત છે. અનુભવ બનાવશે કે માનવજાતિની દિમાગી મનિકની ઇસ્લાદ જેવી કુર્ચાન ચ. પી માય છે, પીનલ કોઇ કસારથી બનવા નેગ નથી. કંઈ સુદર કહ્યું છે, હાફિઝે:-

“તાલિથે લમણવ ગીદર નિરત યમરના ખુરશીદ દમ સુનાદર અમલે મઆદનો કાન અરત કેદસદ.” સંપુર્ણ

અતિ મોટી પ્રાપ્ત થાય એવી વસ્તુ માત્ર એકજ છે, અને તે સચો-મિત. અન્ય એકંદર વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કદાચ સરળ હોઈ શકે, પણ કપરા સંજોગોમાં સાચો માર્ગ દાખ-વનાર મિત્ર કદાચ નયે મળે એ સંભવિત છે.

લખનારાઓ અને બોલનારાઓને વર્તનની કસોટીએ કસવામાં આવે, તો તેમાંના પણા ખરાઓમાં જીવન તેમનાં જાહેર જીવન કરતાં નિરાશા અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરાવે તેવાં હોય છે. બધાય કનિઓ અને લેખકો રચે છે કે લખે છે, તેના પોતે હોતા નથી. લખવા કે બોલવા પ્રમાણેજ વર્તનારાઓ શોધાએ જડે તેમ નથી.

FAREWELL

Flow down cold rivulet to the sea,
Thy tribute wave deliver;
No more by thee my steps shall be
For ever and for ever,

Flow, softly flow, by lawn & lea,
A rivulet, then a river;
Nowhere by thee my steps shall be
For ever and for ever,

But here will sign thine elder-tree,
And here thou asken shiver;
And here by thee will have the her
For ever and for ever,

A thousand suns will stream on thee
A thousand moons will quiver;
But not by thee my steps shall be
For ever and for ever,

— Alfred Tennyson

[કવિના ઘર પાસે યદ્યપે એક નાનકડું ઝરણું વહે છે. ઘર ઉઘાળી વેળા તેને ઉદ્દશીને આ કાવ્ય લખાણું છે.]

વિદાય-ગીત*

વહી જા એ ઝરણું! નાના, સમુદ્રની બાણી ધીમે,
શીતળ પાણીની તારે અર્પવી છે ખંડણી તેને;
વહેતુ આમ રહેશે તું અટક કો' નિશ્ચય સાથે,
નહીં યાએ ફરી કીન્તુ અદિંયા આગમન મારું,
સદા મારે સદા મારે,

અહા! કો' દી ઝરણુમાંથી નદી મોટી તુ પશ્ય યારો,
પણી તારો ગદિઆ પશ્ય અનેરો તો વધી જશે;
ખખર કોને હળુ પશ્ય રમ્ય સૃષ્ટિ સર્જવાનું તું,
ફરી કીન્તુ નહીં યાએ અદિંયા આગમન મારું,
સદા મારે સદા મારે

અહીં તારા કિનારા પર જશે મોટા અને નાના,
પ્રતિબિંબો સદા તુમ નીરમાં નીજના નીરખનાના;
અહીં મધમાંખના પશ્ય મણુમણાટો તટ શુંજવનાના,
નહીં યાએ ફરી કિન્તુ અદિંયા આગમન મારું,
સદા મારે સદા મારે.

હળરો ચંદ્રમાએ નીર પર તારા ઝળકવાના,
હળરો સૂર્ય પશ્ય પાણી ઉપર તારા ઝળકવાના;
બાજેને એ કિરણની મીઝ રહે તું માણતું દબેશ,
ફરી કીન્તુ નહીં યાએ અદિંયા આગમન મારું,
સદા મારે સદા મારે.

—ફખરુદ્દીન એ. એચ.

* રહેઠા ફરશાર સાથે.

કચ્છાતી ઉર્મિઓ

લેખક :- “ધ્રુવ” ધોરાજીવી.

(ક)

“આરજૂનેયા, અભિનંદન, મુઆરકબાદ!”

“શાના અભિનંદન? શેની મુઆરકબાદ?”

આરજૂએ આનંદાશ્રય લુચ્ચાચુ:

“રહેવા દેને, બનાવવું? અજણે કેમ કંઈ જાણુતો ન હોય?”-અરમાને કહ્યું;

“પણુ છે શું? શી વાત છે? કંઈ કહે તો ખબર પડેને?” મંદ-મંદ હાસ્ય રેસાવતાં આરજૂએ પ્રશ્ન કર્યો;

“તને ખબરજ નથી? તો-જાણી છે કે તારા લગન.....?” “એટલે.....?”

“હવન ધનપતાને ઉત્સવ.....!” અરમાનનું બોલવું પૂરું થાય, એના શબ્દો કંઈ આગળ વધે. તે પહેલાં તો બે હોઠો વચ્ચે દબાવી રાખેલું આરજૂનું હાસ્ય છૂટી મથુ, ને એ મુક્ત હેયે દર્શી પડ્યો, “આખરે બનાવ્યોને તે?” “બનવું ને બનાવવું, બન્નેમાં મજા છે, રસીકતા છે;”

“ત્યારે તો આજે એ રસીકતા ખુબજ ખીલી ઉઠી લાગે છે? મને બનાવીને તો હૃદયની દર્પમયતા ઉન્માદિની ચંદ્ર ઉઠી દશે કા? અરમાને કહ્યું; “બસ સહેજ વાતમાં નારાજ થઈ ગયો કે? અરે, પાગલ આજે હું ખુશી છું, મારા હૃદયની દર્પમયતા કંઈ બાન વિદેહણી શી થઈ મઈ છે એના ઉન્માદમાં કંઈ કહેવાય મથું, અરમાન ભૈયા, એની તું હાથ ન કરે?” આગિતી બર્ષા સ્વરે આરજૂએ સ્પષ્ટતા કરી;

“હાથા છે, બાઈ તને?”-અરમાને કહ્યું;

ને બન્ને મિત્રો દર્શી પડ્યા;

(ચ)

સાહિત્યની બાવનાએને પેળતા, ને શબ્દ-રીના પ્રવાહમાં પહો, કાશિયા રેડીશ્ની સાથે

રમત રમતા આ ઉભય મિત્રો, એક ધોણી દતા. બન્ને બાવના ઘેલા કવિ હૃદયી દતા, આજ કાન્હે બન્નેની મૈત્રીએ માદ સારથ લઈ, ઉભય ને જિગરમન, ત્રિસદર બાવો દીધા દતા.

સરારે બન્ને એક હોટલમાં બેઠા થયા ત્યારે પરપર-ધણીચાર સુધી મજબ સાહિત્યની ચર્ચા કરી, સાંજ સુધી એક પકિત પર મજબે તૈયાર કરવાનું નક્કી કરી છુટા પડ્યા દતા;

અરમાને સાંજ પહેલાં મજબ તૈયાર કરી લીધી જેથી આરજૂને સંભળવા નિના એનું દેવું સાન્ત બને એમ ન હતું!

“આરજૂએ મજલ તૈયાર કરી લીધી દર્શી? કેમ હશે?” હૃદયમાં ધડી ધડી જાણ થતી વિમાસલ્યથી વ્યાકૂળ બનેલા અરમાનની રિયતી અત્યારે આટલ્ય હતી, છતાં સાંજ પહેલાં આરજૂના ઘરે નહીં જવાનો નિશ્ચય કરી એ ઘરેજ રોકાઈ રહ્યો હતો;

સાંજે પ્રકુલિત હેયે આરજૂને ઘરે ગયો ત્યારે આરજૂ ઘરની બહાર નીકળી ગયો હતો, આ જાણી એને ખૂબજ આધાત થયો, અત્યાર સુધી ગાતે ઘરે રોકાઈ રહ્યો હતો એ માટે એને પશ્ચાતાપ થયો, મજલ સંભળાવવાની ઉત્તુકતા, નિષ્ફળતાના તીર વડે પીધાઈને તડપી મઈ;

પીઠ દેરરી, પાછો ફરવા કદમ ઉપાડતો હતો, સાં-તો ધરના દાર વચ્ચે ઉભેલાં આરજૂના મોઢાજાઈ સદહએ આરજૂના લગની, આજે નક્કી થયેલી તારીખની વાત કરી, આ જાણી અરમાને કહ્યું:-“ત્યારે તો હવે આરજૂ લાઈ પોડા દિવસમાં વરરાજ થઈ, શુદ્ધસંસારી થઈ જશે કો! સદહમાઈ એને કંઈ જવાજ આપે ત્યાં એમની વાતગીતને સાંભળી આરજૂના

માતૃશ્રી અંદરથી આપતાંની સચે ધધાકો કરતાં કહ્યું:—“અરમાન બેઠા, હુકે ઠાઠમિ દરમ્યાન તારાં શીરે એ સેદરો બંધાઈ જશે હો, ફિકર કરીશ મા, થોડા દિવસો પહેલા અહીં તારા બા આબ્યાં હતાં ત્યારે કહેતાં હતાં કે અરમાનના સગન પછુ આ બોગાસે ઉકેલી નાખીશ...”

અરમાન ચરમાઈ ગયો, કંઈ વધુ સાંભળ્યા કે જવાબ આપ્યા વિનાજ એ જતો રહ્યો.

આરઝૂ ત્યારે જાનરમાં બેઠો થયો ત્યારે એને મઝલ તૈયાર કરી લીધાની વાત કરવાને બદલે સગનના અભિનંદન આપ્યાં, આરઝૂ અંદરથી બની એને ઉડાવીને બનાબો જે ઉપર્યુક્ત વાર્તાસાપમાં આપણે જોઈ ગયા;

બન્ને મિત્રો હસતાં, હસતાં, એક પક્ષીક માર્ગનમાં આવી, શુન્ય સ્થળ શોધી, એની દરીયાળી ઉપર બેઠા.

થોડાક સમય માટે મીન જાગર્યા પછી વાત કરવા અંધીર બનેલાં આરઝૂ પ્રત્યે જોઈ અરમાને પ્રશ્ન કર્યો;

“તો હવે આપ શ્રીમાનતા જીવનમાં સાચી કવિતાનો આનંદ રેસાશે કેમ?”

“કવિતા સાચે ક્ષાનો પછુ!” આરઝૂએ પ્રુતકિત દેયે મનોઆવને વ્યક્ત કરતાં કહ્યું.

“કવિતા પછુ કલાતુંજ એક અંગ છે ને? એમાં તે વિશેષ શું કંઈ? સી બૂત સુધારી?” અરમાને સ્પષ્ટતા ઈચ્છી.

“ખરું છે, પછુ મારો કહેવાનો આશય કંઈ જુદોજ છે, મારી જીવન સદગરીના શયુગાર પાછળની બાવનામાંજે કલાત્મક સ્વરૂપની અંખના છે.”

“ત્યારે કહેને એ તારી જીવન સ્પર્શી અંખના દષ્ટ છે?” અરમાને પ્રુત્યું.

રૂપ કલ્પનાની દુન્યામાં રમી આનંદથી ઘેલા ઘેલા બનેલા આરઝૂએ એની હૃદય બાવનાને વ્યક્ત કરતાં કહ્યું:—

“દોસ્તુ, મારી હૃદય ઉર્મિ, ને મારી કલા-બાવનાના પ્રતિક સમી એ મારી અર્ધાંગી જેને હું મારી કલાની દેવી ગણી એનાં પર મારા હૃદયને ન્યોડાવર કરીશ, એના મુલાવમ વાળની કાળી કાળી કેસલતા ને મારી કલા દ્રષ્ટિનું તેજ દશે, એના પર મારા પ્રેમ અને ભક્તિની શ્રદ્ધા અંજલી ચડાવતો રહીશ, મધમવતાં પુષ્પોને પરાગ પાચરતી મનમોહક વેણી જેના એક એક પુષ્પમાં મારું હૃદય સુંઘાયુ દશે, એને મારી પિયાના મુન્દેદાર અબોડા પર આરડ બનાવી નિત્ય જીવન પ્રદુષ્ટતાના સ્થાવ લૂટતો રહીશ.” “શુ વેણીની પ્રસન્નતા એજ તારી-કલાબાવના છે?” અરમાને માર્મિક કટાક્ષ કરતાં પૂછ્યું. “નહી, વેણી એ માત્ર મારી કલાની શરૂઆત છે, ને મારી જીવન સદયરી એ એના વિકાસનું પાત્ર છે, રોજ નવી, નવી, તાઝા પુષ્પની વેણીઓ હારા મારી પલિના દેહ લાક્ષિયને કળામય બનાવી એમાંથીજ મારી કલા બાવનાને ખિલવતો રહીશ.” આરઝૂએ કહ્યું. “સરસ, સુંદર વિચાર છે” અરમાને કહ્યું.

થોડીકવારના મીન પછી પુનઃ અરમાને કહ્યું: “આરઝૂ નૈયા, મારે દેયે આવીજ કંઈ રસીકતાની કંલા ઉર્મિ રમી રહી છે, મારી અંતર ઇચ્છા છે કે મારી પલિને હું પછુ કલાની સામિકા બનાવવાનું નહીં વિચારું! પલિને પત્ર લખવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતો રહેશે ત્યારે એને હું કલા સુચક એવા હેતુ લક્ષી મિત્રો સાથેજ પત્ર લખી કલાની બાવનાને જીવનમાં વધી લઉંશ.”

“ખૂશ! એ પછુ કલાત્મક દરખના છે, તારી કલા બાવના કળીજૂત થઈને રહેા.” આરઝૂએ કહ્યું.

સાંજને આરતે આરતે અંધારી રાતમાં પરિજીમતી જોઈ, બન્ને જાયુ ઉઠ્યાં.

(૪)

જીવનની ધન્યતા સમો એ સુવર્ણ દિવસ પછી આવી પહોંચ્યો, પ્રભુતાની પૂન્ય ભૂમીમાં પગલાં પાડી, પ્રસન્ન હૈયે, હૃદય આરમ્બને મૂર્તસ્વરૂપે જીવનમાં જડી લેવા આરમ્બ ઉત્સુક થઇ ઉભો.

“જિન્દગીની પહેલી આકાંક્ષા, ને જીવનમાં એક લાંબા સમય ચર્ચા કરેલી ઝંખનાને પુરી કરવા એ ઘેઘો ઘેઘો થઇ પુણ્ય વેચનારની દુકાન તરફ દોડી ગયો.

સૌરભના રસથાળ સમી. મુખ્ય પગમથી લખ્ખ બનેલી, ઘણાં શ્રમ પછી, કળાત્મક રીતે ગુંચાએલી, એની કલા ભાવનાની પોષક એવી. એક નાનુક વેણીને એના સુવાસિત રમણમાં સંતાડી લીધી.

આજે એના હૃદયની સીમા રહી ન હતી, એના હૃદય પ્રત્યેક ચળકારે જીવન પ્રકૃતિતાનો ધ્વનિ ધગકરી રહ્યો હતો.

સંયુક્ત જીવનની શ્રેષ્ઠતા કેટલી સુદર હોય છે? દામ્પત્ય જીવનની શરૂઆત સાથેજ હૃદય કેટલી આલ્લહાદતાનો આનંદ માણે છે ને? એ સ્વગતજ બનકરી ગયો.

કંઈ મુંઝાતો, કંઈ શરમાતો, એ સચિત્ત મોડે મોડે ધરે આવી પહોંચ્યો.

શેરવાની પાછળ છુપાવેલી, વેણીતી સૌર-બને ઝીમતો, એ હળવે હળવે મેડીના પગથીયાં ચડી ગયો.

(તી)

આજ હંયાં કેઈના અચકામ છે...“ એ, “પ્રિયે... આ, આજની મારી એક અદ્ભુત મેદ.” રમાએમાં કંઈ યદી શેરવાની પાછળ સંતાએલી, સુવાસની શણી સમી વેણીને પલિ સન્મુખ ધરતાં આરમ્બે કહ્યું.

સી સુલભ સ્વભાવને આધિન એવી પલિ પ્રત્યેથી પ્રભુતર, ન મન્યો; શરમના આધિપત્ય

તમે દળાએલી એની વાચા જરાએ ન સળવળી, વક્તાવરણમાં કેવળ શુન્કાર ફેલાયો.

આરમ્બ એ વેણીને મેજ ઉપર મૂકી, શેરવાનીને ઉતારતાં ધીમા સાહે કહ્યું.

“પ્રિયે...લ્યો, વરસો ચર્ચા મારા હૃદયના એક ખૂણે સંધરી રાખેલી હૃદય ભાવનાનીજ પાંદડી સમી આ મુલાંબી વસ્તુને સ્વીકાર કરી, મારી કલ્પનામા વરસો ચર્ચાંદ્વેશના એ તમારા લાંબા લાંબા કેસ કલાપોના ગુચ્છ અભોગ પર એને આશ્વ બનાવી, મારા હૃદયમાં પ્રગટી ઉઠેલી કલાની પ્રેમળ બ્યોતને તેજંદરી રારપે ઝળહળાવી દો. પ્રિયે....”

“મારા ‘હૃદયની’ ચિર-આરાધ્ય દેરી! લગ્નએ અગરને પરવડ બનાવી દીધી છે, એટલેજ મારી આત્મ ઝીલાતી નથી કો! લાવો, એ લગ્નને હું દમભૂંજી દર કરી દઉં...” આરમ્બ અધીર થઇ ઉઠ્યો, હૃદયમાં ઉછાળા ભેલી ઉર્મિએ પ્રમળ વેગે ઉછાળા લાગી, પલિની છેક રામીપ જાળી કહ્યું:-

“ત્રણેધરી! લગ્નને ત્યાગે! લો, આ વેણીનો ઉપદાર-કળૂમ કરો,” વેણીને આમળ ધરતાં આરમ્બે કહ્યું પછી લગ્ન શીશપર્ક મીનજ રહી

“શરમાવ છો!...તો લો હુંજ આપના અભોગ પર એને બિરાજમાન બનાવી જીવન ધન્યતાનો સ્થાવ લઉં....”

આમ કહી આરમ્બ શરમના બદન સમા નસીડીના પાલકને હળવેકથી દર ક્યો, તે વેણી પકડેલાં હાથને અભોગ તરફ લઈ ગયો, પછી મજબૂરમાં તો સીધાએજ શિકારગી જેગ એની ઉર્મિ ધવાઇ દોષ એમ એનું હૈયું તકપી ગયું ને વેણી નીચે પડી ગઈ.

એણે કલ્પનામાં કલ્પેલી લાંબી લાંબી કેસ લાતાની જગ્યાએ એને દુઃખ ધણાં દુઃખ, ને અર્થતરિક બીમારીથી ખરતાં ને ખરી પડતાં

ખોળાહેર જોયા હુંકા વાળના એક ન્હાનાસા
કુમળાનું દર્શન થયું.

એની જીવન જંખના પહેલાંજ ધાએ ફર
રીતે વીધાંજ ગઈ, વેદનાથી ચરચરી ગઈ...

એના મોંહ પર ખિન્નતાનું દારવ અમકયું,
પણ કોઈને શી ખેંચર પડે કે એના હાલમાં
શી સમસ્યા પડી છે ?

(ઉ) -

એક દિવસ, અરમાનના પણ લગ્ન થઈ
ગયાં.

નવનિધના રૂપ લાવવાની સદુ કોઈએ
પ્રસંશા કરી, આસાની સંસ્કૃતિમાં વિહરતો અર-
માન પણ આનંદિત થયો.

પતિનીની રીતજી જાણમાં ઉત્સાહ માણુતો
તે રસગમ જીવન વ્યતિત કરતો અરમાન
આત્માર સંપૂર્ણ રીતે મુખી હતો, છતાં હૃદયમાં
ઉછળતી કલાની ઉર્મિને પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે જોવાની
જંખના દણ પુરી થઈ ન હતી.

હવે તો એની જીવન-સિતાર સાથે સંક-
ડાએલી, એની આરા-સહિતા ગ્રંથગ્રંથામાં
એકાન્ત-સાદ, એકાન્ત આવાજને એકજ ધબકાર
હતો, એ માત્ર એની કલાસહિતા, ઉર્મિશીલ
લાવવાની સફળતાનો.

"પ્રુદા, મારા જીવન-રાખને સફળ
ખનાવજે, મારા હૃદય લાવેનો, મારી કલા
પ્રિયતાને પોતે એવી કિલ્લે પ્રેરણા મારી જીવન
સદચરીના દંડે પ્રગટાવી મારા જીવનને ધન્ય
ધન્ય બનાવી દેજે.

આ હતી એની યાચના, એકજ અખં-
ચના.

(મિ)

ધણું દિવસના આનંદ પછી અરમાનના
જીવનમાં પાછી આત્મે નિરવતા તે નિરતબ્ધતા
આપીને ઉભી

આજની એકમતાની એ અકમાત્ર ઉઠ્યો.
તે સ્વગત બખડવા લાગ્યો, "આ તે કેવી
પ્રણવિકા ? સખદ શાસ્ત્રીઓ પાંખ નાદે
ઉપમાઓ શોધી એને સદર્શનજી, અર્ધાંગી,
જીવન-સદચરી, જીવન સમીની, હૃદયેથી
વચેરની માયા વિશિષ્ટ ઉપમાઓ આપી એમને
ક્યાંની ક્યાં ચકાવી દીધી છે....."

"હજુ અરવ કાળ પણ થયો નથી ત્યાં
આજ તો "જીવન સદચરી"ના મિત્રદગી અપેક્ષા
કરી શ્રીમતિજી જતાં રહ્યાં એમનાં માનુષ્યો,
મને એકમેક અડુઓ મૂકીને વિરલ વેદનામાં
રીખાવવાં, તકાવાવવાં." "શું આ ન્યાય છે ?"
ધીલર એ મતમુગ્ધ થયો, હૃદય વેદના સાથે
આત્મમાત્રમાં ગમ્યતિ સ્ફુટી.

"તું કણ ?" હૃદયએ પ્રશ્ન કર્યો. "જીવન
સાથી કાં ?" અંતરાત્માએ પત્યુત્તર વાળ્યો;
"તે કેટલી દદ મુખીનું રક્ષણ કર્યું છે, તારી
માયા વિશિષ્ટ ઉપમાનું ?"

"પુરુષ જાત, મને તારે મને તે ધડીએ,
પતિને એકલી, અડુલી મૂકી વરસો મુખી
પરદેશ ગમન કરે, છતાં એ કહેવાય એ
જીવન સાથી ?"

સખદાંધની કેવી ફૂર મરકરી ?

એ દરેક પડ્યો, દારવના પડવા રાતિના
નિરવ વાતાવરણ વચ્ચે ગૂંચ ઉઠ્યાં.

એ વિચાર કરવા લાગ્યો, કલાની સાધિકા
સમી એની પતિની રમણીય મૂર્તિ, એની
આંખ સામે તરવરવા લાગી.

એ ઉઠ્યો, ગારીની સામે ખુરશી નાખી,
આકાશનું અવલોકન કરવામાં ધડીબર તંબય
થયો.

કાળાં કાળાં વાદળોથી દંકાએલા આકાશને
જોતાંજ ઊરઊર્મિ ઉઠળી પડી તે એ પતિને
વત્ર લખવામાં પ્રવૃત થયો.

કક્ષા-બિમિને વાસ્તવિક સ્વરૂપે મદી લેવા એણે “ચિત્ર-આલ્પમ”ને હાથમાં લીધું, થોડીક વારના અવસોકન પછી એ ચિત્રોની પસંદગી કરી; એક ચિત્ર મુસ્લિમ કેળવણીના પિતા સર સૈયદ અહમદનું ને બીજું ચિત્ર મુસ્લિમ દિદના સર્વ-માન નેતા મોસાના સુહરમદઅંદીનું; આ બન્ને પાવક આત્માઓના ચિત્રોમાં એમના વિરલ વ્યક્તિત્વની હાથા ઝળકી રહી હતી, બન્ને આત્માઓની પ્રમાનશાળી મુખમુદ્રા એમની સુરેખ ઘડીઓના લીધે સંપૂર્ણપણે દેદિપ્યમાન દીસતી હતી.

• મુસ્લિમ સંસ્કૃતિની શૌભા સમી બન્ને છબીઓને જોતા અરમાનના હૃદયે એ મુત્તમદી આત્માઓની સદસ્મૃતિ તાઝી થઈ હતી, ભાવ-પૂર્વકની આત્મિક તન્મયતા સાથે આ બન્ને ચિત્રોને પત્નિના પત્ર સાથે નાખી દીધા.

સવારે ચિત્રો સાપેતા પત્ર રચના કરી, અરમાને આત્મ સંતોષ અનુભવ્યો.

(એ)

ત્રેણાપત્રી મુખદ ધડીઓ પાછી આવી પહોંચી.

જેની નુલત(એ) અરમાનને આકૂળ-બાકૂળ કરી દીધો હતો, એ એના જીવનની શીતળ

હાથા સમી એની પત્નિ પાછી આને એના પરે આવી ગઈ.

સ્મરણ હરંથી હલકાતા હૃદયે અરમાને એની પત્નિને પૂછ્યું:-

“મારો પત્ર તો મળ્યો દરો?”

“હા!” ટુકો પ્રત્યુત્તર મળ્યો. “...ને સાચે પાઠવેલા એ ચિત્રો?” ઉત્તર હૃદયે અરમાને પૂછ્યું.

“એ પણ મળ્યાં હતાં!” પત્નિએ કહ્યું.

“મર્યા કે?” અરમાને પૂછ્યું.

“એમાં શું હતું? પત્નિના પુનર્જાં લેતા એ એ ઘડીવાળાઓના ચિત્રોમાં શું લેવા જેવું હતું? આવાં ચિત્રો શા માટે આપે મોકલ્યા હતાં? મારી મરકરી કરવા કાં?” શ્રીમતિએ અસાનતાનું પોત્ર પ્રકાશીત કર્યું.

“અરમાન શો જવાબ આપે?”

એ દરો પડ્યો, હલકતી છુંદતી, ઇચ્છાની ઉર્મિઓની વેદતાથી ધ્રુજ ગયો.

એક ટુકો આસ ખેચી, તૂટેલાં હૃદયે ખુર-શીએ બેસતાં સ્વગતજ બોલી ગયો.

હબરો હસરતોં એરી હે,
નિરકા ખૂન હોતા હે.

બહોત અરમાન એરી હે,

જે દિલકે દિલમે રહેતે હે.

(ખંભ)

—(x)—

આખા જગતની અસાંતિનાં મૂળ સિદ્ધાંતોની અવગમણીમાં રહેલા છે. વ્યક્તિગત દરેક માનવીનાં સિધ્ધાંત એકસરખા નથી. પરસ્પર વિરોધી એવા સિદ્ધાંતોમાં માનનાર એક બીજાને પોતાનાં સિધ્ધાંતો મનાવવાની દરજ પાઠ્યામાં બધારે મિથ્યા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે તથુખા ઝરે છે. અને એ તથુખાજ સર્વત્ર અગ્નિ પ્રકાશે છે. કાલ પછુ “ઈસ્લામ”નો આખપ હઈ આ જગતમાં ચિથુગારીઓ ફેલાવનારા માનવ યજુઓની આપણે ચેતતા રહીએ, એ અત્યંત આવશ્યક છે.

== માટી થઈ માટીથી ખેલે ! ==

(૧)

કડ કડ હંડી સખત સપાટા,
ઉપ્પુ દવાના તેજ ઝપાટા,
પર્પા અનગળા ધારા છાંટા,
સુસપતા વાયુ સુસપાટા,
આશ્તમાં કાપા દડસેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૨)

માટી માંહે દાણા ખેતો,
માટીમાં નિજ જીવન જોતો,
પળમાં ઢસતો દાણામાં રેતો,
આશ્ત એ આખો ભવ ખેતો,
દેહ પસીને રેલા રેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૩)

જીવન જે માટીથી જોડે,
રાત દહાડો કાપા તોડે,
કઠાકૂટમાં ગાયું ફોડે,
સમજે જીવન, જીવન-કોડે,
દૈયુ સાગર ચહને હોલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૪)

હંડી નેડે, તડકે તપતો,
જાના જીવન-મંત્રો જરપતો,
જીવન-સંત્રો મંત્રો કવતો,
જીવન જીવે મરતો મરતો,
અજીનમ રેતો જીવન ખેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૫)

જગમાં જે જગ-તાલ ગણતો,
પેળે પરને, રંકે બણતો,
પરને પેળી જે દરખાતો,
'જીવન જીવો' કદી મલકાતો,
ચાલે મુગો જીવન-ખેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૬)

જીવન-પીઠે સંકટ-ભારો,
'દેશ'નો જોના પર ભારો,
વ્યાજે લેણાનો નવ આરો,
જીવે જે જીવન દુખીઆરો,
મળે નિરાશા મોઢે બહેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૭)

બાળકના મ્હોમાંથી જૂંદી,
પત્નીના મુખમાંથી લૂંદી,
ધરવખરીને વૈભવ જૂંદી,
મૂકે કણુ ધરતીમાં જૂંદી,
તપતો કેળે કપારે જોલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૮)

દાનવ થઈને ભૂટે રાગ,
શાવ ધનિકો ભૂટે તાગ,
સૌએ કલાથી તાગ માગ,
શંકટ એ પર મૂકે માગ,
સૌ એને ગુરસે દડસેલે,
માટી થઈ માટીથી ખેલે !

(૯)

એની સૃષ્ટિ કાળી કાળી,
બેડો એ અરમાનો બાળી,
ભૂટે સિદ્ધિ સૌ પંપાળી,
કેમ શકે આંસુડાં ખાળી ?
“ જીવન-કિસ્તી તરતી મેં,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૦)

સૂર્ય સશી જેના સંગાથી,
સંકટનો હંમેશાં સાથી,
જીવે એ જીવન આશાથી,
પાર ઉતરતો આશુતમાથી,
જીવે નવ મેરે બગડે,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૧)

ધરતીના બિબે રમનારો,
માટીમાં જીવન રચનારો,
રાત દિવસ અમથી અચનારો,
જગને નવજીવન દેનારો,
નવ જીવે એ મનડે મેં,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૨)

જે જીવનને જીવી જાણે,
એક અનોખું જીવન ખાણે,
જીવે જીવન ડારે ખાણે,
એ જીવનને વિશ્વ વખાણે,
‘નયન’ અશ્રુએ મોતી રે,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૩)

ભૂધી બાગ્ય નવું ઉપજાવે,
કષ્ટમાંથી કંચન નિપજાવે,
મુક્તા મેંધા જગમાં લાવે,
વિશ્વ ખમતોથી ઉમરાવે,
કુખના દિન દિવસથી રે,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૪)

હાતા થઇ લૂંટાવી દેતો,
પોતે રંકે ખનીતે રેતો,
મદદ બની પકકારે રેતો,
જતાં ડોહને કૈં નાં કેતો,
જગ-સમરે રણ થરો બેંમે,
માટી થઇ માટીથી બેંમે !

(૧૫)

મૃત્યુ સાથે રમત રમે છે,
દેહ સંકટે રેજા દમે છે,
વિષદ વસન્તા તોય ખમે છે,
કિંગત રાખી ઈષ્ટ ખમે છે,
અમૃત પાતો જીવન-વેંમે,
‘પ્રેમિકાર’ માટીથી બેંમે !

— ‘નયન.’ [શબ્દાવાય.

હુકીમનો ખરો અર્થ “બુદ્ધિશાળી” અથવા “દના” થાય છે. પરંતુ વિદ્વાનોની પરિભાષામાં આ શ્રેષ્ઠ લક્ષણ તત્ત્વજ્ઞાનીઓને માટે ખાસ છે; જે વસ્તુઓની હકીકત અને જગત રચનાની અસ્વીચતથી માહિતગાર હોય અને કુદરતના કાયદા અને કાર્ય ઉપર ચિંતન કરતો રહેતો હોય. થોડા સમય પછી “હકીમ” તે શોડોનો ખિતાબ યથા ગયો, જે વૈદક વિદ્યામાં નિપૂણ હોય. ઇન્સાની આરોગ્યતાનું રક્ષણ કરવાની અને ખીમારીઓનો નાશ કરવાની તદ્દખીરો બજાવતા અને બતાવતા હોય. આ ઇન્કિલાબ અરબી અને ફારસીમાં જ યથો નહિ બલકે યૂનાનીમાં પણ પહેલાં ફિલોસોફર હકીમ કહેવાતા હતા અને પાછળથી તખીઓ અને ઇલાજ કરનારોએ તે ખિતાબ પ્રાપ્ત થઈ ગયો. યૂનાની (ગ્રીક) આ કળાને “ધરતરવા” કહેતા હતા અને રોમનો “મેડીસીન”, જેના ઉપરથી અંગ્રેજી શબ્દ “મેડીસિન” બન્યો છે. ઇતિહાસ યુગના આરંભથી તો નજરે પડે છે કે બધીય કોમોમાં આ કળા ધર્મશુરો સુધી સંકુલિત હતી. જંગલી કોમોમાં આજે પણ તે કોમના ધર્મશુરો પોતાના અનુયાયીઓના ઇલાજ કરનારા હોય છે. એવીજ હાલત પ્રાચીન મિસરીઓ અને બાબીલોનીયોની હતી, અને એવીજ રીતિ યૂનાનોઓની પણ હતી. પરંતુ યૂનાનોઓમાં આ કળા પેલાજ સમયમાં એક શ્રેષ્ઠ અને હંમેશા પ્રગતિની વિદ્યા બની ગઈ. જે શોકો આ વિદ્યા સંપાદન કરતા તેમને દેશમાં ધણો માન મરતખો મળતો. આજે પણ જમતના કેટલાક સંમંદસ્થાનોમાં કેટલાક એવા ચંદ્રો મૌઝૂદ છે, જેને યૂનાનીઓના પ્રાચીન સમયમાં એસિયા માઇનોરના

સહેર રમની વાસીઓએ કેટલાક એવા તખીઓ માટે બનાવડયા હતા, જે જનનાનો ઇલાજ કરતા હતા અને આમ શોકોમાં મોટા નિપૂણ હકીમ તરીકે મરાદર હતા,

ઇતિહાસના પાનાઓ ઉપસાવતાં જણાય છે કે તે દિવસોમાં આમ રિવાજ હતો કે યૂનાનોઓની રિવાસનો પોતાના ખાસ તખીજ રાખતી હતી. જેમને સાવજનિક ઉદારતાએ મોટા પમારો મળતા હતા. જેવી રીતે કે અરબોના અઝાનતાના યુગમાં અને ઇસ્લામ પછી પણ કેટલાકે કખીલાઓ પોતાના ખાસ તખીજ રાખતા હતા, જે તેજ કખીલા પ્રત્યે સંકળાયલા રહેતા. તે કખીલાઓને તેમની વૈદક નિપૂણતા માટે મર્વ રહેતા અને અન્ય કખીલાના શોકો તે તખીજ અથવા હકીમને કારણે તે કખીલાની ઇજિજત કરતા.

યૂનાનોઓ (ગ્રીકો) પછી રોમનોમાં પણ તિખ્ખ-વૈદકી મોટી કદ થવા લાગી. ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે કે ગ્યુલીયસ કૈસરે અન્ય કોમો અને દેશોના તખીઓને, જે રોમમાં દવાખાના ધરાવતા હતા-ખાસ રોમન શેઠરીઓના હકો અર્પણ કર્યા હતા. અગસ્ટસ કૈસરે એક બવંકર ખીમારીથી સાગ્ય થયા પછી પોતાનો ઇલાજ કરનારા તખીઓને હુલક વર્ગમાં શામલ કર્યા હતા. * પછીથી વદાકાપ=મર્ડોલીની રોમનોમાં એટલી બધી ઉત્તનિ થઈ કે રોમન સામ્રાજ્યમાં જેટલા લોકો હતા,

* કાયક, રોમનોમાં માનવતા યુદ્ધ વિચારદો અને અખીરોનો એક વર્ગ હતો. જેના મેખરો માન અને મરતયામાં રાજ્યસખાના મેખરો પછી સૌથી હંમેશા મનના હતા.

પ્રધાનમાં રિતસર સર્જન મૌજૂદ હતા. ધણી લેખણે જેને તેઓ પોતાની તૈયાર કરેલી દવાઓ અને મર્દમોના વાસણો ઉપર લગાડતા હતા, યુરપ અને ઈંધણમાંથી મળી આવ્યા છે.

એની કંઈ પણ માહિતી મળતી નથી કે પ્રાચીન સમયમાં વૈદક વિદ્યાની તાલીમ કેવી રીતે અપાતી હતી પરંતુ ઈસાઈ શહેન્શાહેના સમયમાં અમને એવું નજર પડે છે કે તખીખોં ત્યારેજ ઈલાજ કરી શકતા હતા જ્યારે કે તેઓ કાબિલ અને પ્રખ્યાત હકીમને પોતાની કાબિલીયતની પરીક્ષા આપીને સફળ ઘર્ષણ, આરકીએટર અર્થાત તખીખોંનો વડો, જે સસ્તનતનો અત્યંત વિશ્વાસુ તખીખ હોય, તેને એવો અધિકાર પ્રાપ્ત હતો કે ઉર્નીદવાર તખીખોંની પરીક્ષા લે અને તેમને લાખસ-સ અથવા સનદ આપે. જે કાંઈ તખીખ સનદ મેળવ્યા વિના ઈલાજ કરવા લાગતો તો તેને બારે દંડ કરવામાં આવતો હતો.

તખીખોંના વડાનો ખિતાબ કહે છે કે સૌથી પહેલાં જલીમ ફૈસરોના તખીખ ઈન્દરો-માખસને મળ્યો હતો. પ્રથમ તો એ માત્ર એક ખિતાબજ હતો. પરંતુ થોડા સમય પછી તે વૈદક વિદ્યાની એક હંચી ડીપ્રીનું નામ થઈ ગયું. જે માત્ર તખીખોંના પરીક્ષકોનેજ આપવામાં આવતી હતી.

રોમન સામ્રાજ્યની પડતી પાછળ યુરપ ઉપર અત્યંતતા હવાઈ મઈ. તેણે વૈદક વિદ્યાનો પણ તદ્દન નાશ કરી નાખ્યો. તે સમયે ખરીડી દુન્યામાં તખીખોં અને હકીમોંનો મોટે ભાગે એવોજ દરજ્જો હતો જેવો હાલમાં હિન્દુસ્તાનમાં અમારા યુવાની તખીખોંને છે દરેક તખીખ પોતાનો સ્થાન, પોતાની પાસે ઈલાજ કરાવનારાઓના દરજ્જા અને રત્નાને કારણે માન અને લાભવગ ધરાવે છે પરંતુ એ

દિવસોમાં ઈલાજ કરનારા મોટે ભાગે પાદરીઓ અને રાહિબો (ત્યાગીઓ) હતા. આ સાથે આ વાત પણ વિચારવા જેવી છે કે ખરીડી ધર્મશાસ્ત્રોને લેહી વહાવવાની તદ્દન મનાઈ હતી, જેથી તેમણે વહાડકાપ વિદ્યા ખિદકુલ પડતી મૂકી. ચીરખું-ફાડખું નીચા વર્ગનું કામ થઈ પડ્યું હતું. પરિણામે મધ્યકાળમાં 'જરોહી' (સર્જરી) લગભગ વિનાશને આરે પહોંચી ગઈ.

એજ ઝમાનામાં અરબોએ વિદ્યાઓ પ્રત્યે લક્ષ આપ્યું. જે લોકો વડે તેમણે વૈદક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી, તે એજ લોકો હતા, જેઓ જરોહી (વહાડકાપ) ને પોતાના દરજ્જાથી ઠીક અને એક ઝલીફ-નીચ કામ માનતા હતા. હિન્દુસ્તાનમાં આ કામ માત્ર હજમો સાથે સંબંધિત થઈ ગયો.

હિન્દુઓએ પણ પોતાના ઉન્નતિ યુગમાં વૈદક વિદ્યાની ધણી પ્રગતિ કરી. તેમણે પોતાની શોધખોળે અને પોતાના ઇસ્ખી પ્રયોગો વડે અત્યંત ઉચ્ચ પ્રકારની અકરીર દવાઓ શોધી કાઢી, જે ઇન્સાની આરોગ્યના માટે અનહદ લાભદાયક હતી. અરબોએ જેવી રીતે બહી અને ઇસાઈઓ પાસેથી વિદ્યા મેળવી, તેવી રીતે હિન્દુઓને પણ ખિલાફતના દરખોરોમાં ખોલાવીને તેમના અનુભવોનો લાભ લીધો. પરંતુ અમને એની ખિદકુલ માહિતી મળતી મળતી નથી કે હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન યુગમાં જરોહી (વહાડકાપ)ની શી હાલત હતી સામાન્ય દ્રષ્ટિએ હિન્દુઓના વિદ્વાનો ઈસાઈઓ કરતાં પણ વિશેષ, લોહી વહાવવા અને મનુષ્ય શરીરને ચીરવા કાપવાની વિદ્યા હતા, જેથી તેમનામાં પણ જરોહીનું અસ્તિત્વ જણાતું નથી. એટલાજ માટે હિન્દુસ્તાનય વેદોને જરોહીથી દૂર લાગતા આપણે જોઈએ છીએ.

મુસલમાનોએ આરંભમાં જ્યારે વિદ્યા-
કળાને અન્ય પ્રજાઓ પસંદથી પ્રાપ્ત કરી છે.
આ નુકસાનો તેઓમાં ન હતા. ધણા દિવસો
સુધી તેઓમાં ન તો આગિદો અને ઝાદિદો
તખીઓની પ્રતિસ્પર્ધા કરતા હતા, ન તો
અનુભવી નુરખાઓને મોહક અને તકવાની
પૂર્તિ દરખામાં આવતા હતા અને ન તો
તેમને જરોહીના કામથી અલગુઓ હતો.
ખિલાફતના દરબારમાં અમે એવા સેંકડો તખી-
ઓને જોઈએ છીએ જેઓ આલા દરજ્જાના
તખીજ હતા તો સાચેજ અમેકે જરોહ પશુ
હતા. એ સિવાય અમે ધણા સર્જનોને પણ
જોઈએ છીએ જેઓ રૂબા અને દરજ્જામાં
તખીઓ અને દક્ષીનોથી કમી ન હતા.

મુસલમાનોમાં તખીઓ અને જરોહીમાં
મિનનતા યથા તેનું કારણ અમારા વિચાર પ્રમાણે
માત્ર તેમના મસીદી ઉસ્તાદોનું અનુકરણ ન
હતું બલકે દરબારોમાં બેસવા અને ઉંચા
પ્રકારની કાદ ને માનને કારણે તેઓમાં
નફાસત અને સફાઈ એટલે દરજ્જે વધી ગઇ
કે ઝખ્ખોને ચીરીને લોહી અને પડમાં દાવો
ખરડવાને તેઓ મક્કરૂદ સમજવા લાગ્યા. થોડા
સમયમાં જોયી રિતે તેઓમાં જિદાહનો ગુરસો
એહો થઇ ગયો, તેવીજ રિતે જરોહીથી પણ
નફરત થતી ગઇ.

પરંતુ તિજ્જ-બૈદક પ્રત્યે મુસલમાનોનું દસ
અંબુ તો આ કળામાં તેમના પ્રયત્નો એટલા

બધા વધી ગયા કે થોડીજ સદીઓમાં દત્તારો
અંથ સખાઇ ગયા અને યુનાનીઓનું વૈદિક
સાહિત્ય તેમના કારનામાઓની આગળ રજ
માત્ર રહી ગયું. બીમારતાન અને શિક્ષાખાના
(દવાખાના) જ્યાં જ્યાં મુસલમાનો હતા,
કાયમ થઇ ગયા. ત્યાં નિષ્ણાત તખીઓ અને
નિપુણ જરોહો બીમારોના ઇલાજ કરતા હતા.
પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી દરેક રથે હાખિસ
તખીઓ પ્રસારેલા હતા અને પૂર્વ અને પશ્ચિમના
ઇસ્મી મદસાઓમાં તિજ્જની ઉચી તઅલીમ
અપાતી હતી.

મશરિફ (રઝુનિસ, મોરોસો વિ) અને રથે-
પનના ઇસ્લામી તિજ્જી મદસાઓમાં ધરપના લોકો
આવી આવતીને તઅલીમ લેવા લાગ્યા. તેઓ પોપની
સત્તામાંથી નિકળીને સ્વતંત્રતાપૂર્વક આ વિદ્યાને
પ્રાપ્ત કરતા અને પોતાને દેશ જાહેર પોપોની
ઈંદા વિરુદ્ધ (જેઓ વિદ્યા કળાના મ્હોટા
રાત્રુ હતા) ચુપચાપ પોતાના દેશરામીઓને
તખીજ બનાવી દેતા હતા. આજ સૌકે ધરપની
વર્તમાન ડોક્ટરીનો જન્મ આપ્યો. વિચારપૂર્વક
જોવામાં આવે અને રથેપનના વૈદક વિષેના
પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો જણાયે
કે તેઓમાં પ્રકૃતિ વિષેના વાદવિવાદ ન હતો
અને સર્જેરી (જરોહી) સંપૂર્ણતાની ટેમ
પહોંચી ગઇ હતી, આજ બન્ને ધાતો ખરી રીતે
ચલાતી તિજ્જ અને ડોક્ટરીની વિશિષ્ટતા છે. *

* મોલાના “શરર” મદ્રેમના એક લેખ ઉપરથી.

જગતમાં એવી એકેવ વસ્તુ વિચાર-કે પ્રતિ નથી કે જેની વિરુદ્ધમાં કે તરફથીમાં
કાંઈ કહેવાનું બાકી રહેતું ન હોય, પ્રત્યેક પ્રતિમાં વાહોમ કરીને અંપલાખ્યા પહેલાં આપણે
તરજવાતા પૂર્વક તેનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આપણી પોતાની સલામતીનાં માટે આ
એકજ મામું ઉત્તમોત્તમ છે. અનુકરણ કરવું એ આપણી પોતાની પદમાલીને નોતરવા
સમાન છે.

મઝદૂરનો સાદ

એક સુકા વૃક્ષ ત્રમે છું પણ ધરતીને લીલી છત્ર રાખું છું.
વેરી હો લલે સંજોગ પવન હું ઝળને અણનમ રાખું છું.

મઝદૂર છે મારું નામ અને દુર્ગંધ છે મારા વસ્ત્રોમાં;
પણ અમથી ઘસાતા હાડ મટી સૂળાંની ફેરમ રાખું છું.

સાગર સરખો એ સમાજ મને મોજની જેમ પછાડે છે;
કાંઠેથી ફરીને હું પાછો સંગંધ એ કાયમ રાખું છું.

હોમી છે જગતની ભૂમીમાં લોખંડ સમી મારી કાયા;
ટીપાઉ છું ફૂર હથોડથી પણ દિલને મુલાયમ રાખું છું.

પુરા થાઉં તોતો માલામાલ કરું, કોપાઉં તો કુંદો દઉં જાને;
આશિષમાં હું જન્નત રાખું છું, આહોમાં જહન્નત રાખું છું.

વરસો, યયાં ત્રાસને અપમાનો હું સહેતો હતો છાનોમાનો;
પણ આજ એ ખલ્લો લેવાનો નિર્ધાર હું મક્કમ રાખું છું.

દુઃખ સુખમાં “ગની” એકજ ધારી, ભારી છે જીવન સરિતા મારી;
અકળાઉં તો ધીરજ રાખું છું, ડર પાઉં તો સંયમ રાખું છું.

મઝદૂર કવિ

જાગી (સૂરત)

રંગુન--(બર્મા)ના આહુકોને

“ [બર્મા જાપાનીસ યંત્રના હાથમાં પડ્યા પછી ટપાત વ્યવહાર થઈ ગયો હતો. જે આહુકોનું લવાજમ જ્યાં સુધી પહોંચતું હોય ત્યાં સુધી તેમના આકા અમાનત તરીકે રાખી મુકવામાં આવ્યા હતા. હિંદ તરફ આવી ગયેલા સાહેબો પૈકી જેમણે હિન્દ આતેના સરનામા મોકલાવ્યા હતા તેમને તેમના આકા રવાના કરી આપવા હતા. હજી નીચે મુજબના આહુકોના નવા સરનામા અમને મળી જશે તો તેમના અમાનત પડી રહેલા આકા રવાના કરી શકાશે. આશા છે કે તેઓ નવા સરનામા મોકલી આપવા ચૂકશે નહિ. —એન્ટેન્સર]

- (૧) મેસર્સ એ. એસ. છયા એન્ડ કું. ૧૧૯, આઈના સ્ટ્રીટ રંગુન
- (૨) „ એ દાદાભાઈ બ્રધર્સ (બર્મા) લિ. ૨૮, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ
- (૩) „ અક્ષીમુદમ્મદ તૈયબ એન્ડ કું. પો. બો. ૫૨૪
- (૪) „ આઝમ આરિફ બ્રધર્સ. ૭૩૦, મરચન્ટ સ્ટ્રીટ
- (૫) „ હમુદ હરમાઈલ અવજા બ્રધર્સ. ૫૩૦, હેમ્લેટસી સ્ટ્રીટ
- (૬) „ અદમદ હુસૈન અવજા એન્ડ કું. પો. બો. ૮૨૧
- (૭) „ એમ. ઇ. બાપા એન્ડ સન્સ. (બર્મા) લિ. પો. બો. ૩૩૮
- (૮) „ મુન્નેમાન દાદાભાઈ બ્રધર્સ લિ. પો. બો. ૧૯૩
- (૯) „ વાઇ. એ. ગતી સન્સ. આઈના સ્ટ્રીટ, પો. બો. ૩૧
- (૧૦) „ હાજી બી. એમ. મોલીવાલા. એન્ડ સન્સ. પો. બો. ૩૨
- (૧૧) „ એમ. આઇ. કીમીમાઇ એન્ડ કું. ધરનં. ૫૧, સ્ટ્રીટ નં. ૨૮ પો. બો. ૭૯
- (૧૨) „ Hnithab સયા એન્ડ કું. ૫૨૧, હેમ્લેટસી સ્ટ્રીટ
- (૧૩) એચ. એ. છયાલા. પો. બો. ૨૩૧. ૬૦ આઈના „

- (૧૪) ડી. એમ. અવજા. ૧૩૨, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ રંગુન
- (૧૫) મુન્નેમાન હરિમાઈલ મામસા. ૨૫૪, મોગલ „
- (૧૬) અદમદ હમ્મલીય મામસા. ૧૩૯, માકોસે „
- (૧૭) અદમદ હરિમાઈલ અવજા. ૫૫, ૫૮ આઈના „
- (૧૮) સેક્ટરી વંચેન મેગલુ. એસોસિએશન પો. બો. ૮૧૯
- (૧૯) જુલુસ વરમાન. „ ૬૫
- (૨૦) મુદમ્મદ હમ્મલીય મુન્ના ધરનં. ૬૬, સ્ટ્રીટ નં. ૨૫ „ ૬૩૪
- (૨૧) એચ. આઇ. એમ. એચ. તૈયબ એન્ડ કું. ન. ૫, KONGHIE રોડ જરતીન
- (૨૨) એ. સી. યેમ. ૯, Zogyang રોડ „
- (૨૩) હરમાઈલ હરિદાસ બોખાટ. ૭, „
- (૨૪) મુન્નેમાન અબ્દુલ શફર રંગુન રોપ સ્ટ્રેન્ડ રોડ Bogalo
- (૨૫) ઉમર અબ્દુલ કરીમ. કાપડના વેપારી સ્ટ્રેન્ડ રોડ
- (૨૬) હાજી હમ્મલીય પીરમુદમ્મદ. Dawezu Quarter. Moingui
- (૨૭) મેસર્સ આર. આફજી બહેદ એન્ડ કું. પો. બો. ૫૮
- (૨૮) „ હરમાઈલ મુદમ્મદ સીમજ એન્ડ સન્સ લિ. ૩૬, જવેશર્સ સ્ટ્રીટ Prome
- (૨૯) નુરમુદમ્મદ ઉમર એન્ડ સન્સ ૬૧, શોવર મેઇન રોડ મોલમીન
- (૩૦) અબ્દુલસતાર હાજી અક્ષીમુદમ્મદ. મારવાડી સ્ટુલ સામે, ૨૮, રાઇ-માંડે
- (૩૧) એમ. ઇ. ઉનીયા. Aungban (P. S. S. બર્મા)
- (૩૨) હરિમાઈલ હમુદ બોલા બજાર સામે Myingyan (U. Burma)
- (૩૩) હમ્મલીય હમુદ યેલ. જનરલ મરચન્ટ Myittha (U. Burma)

પ્રકાશના રંગુનના એજન્ટ—
M/S. E. E. KAKA & SONS.
472, Dalhousie Street, Rangoon.

== ચાલ તહીં મન એક બધાના ! ==

બધે બધ આ જગે, કંકાસ જોયો.
જીવનમાં ના જરી ઉત્સાસ જોયો.
નિરાશાની ધટા ધનધોર ધટા;
થતો અદિ આસનો પશુ નાશ જોયો !

સમીર સુંદર જ્યાં હો વાતો !
ના હો દુઃખ જ્યાં ઉત્કાષ્ઠાતો !
હોય દગ ના હો ના ધતો !
હો ના જગના ઝગાવતો !
એવું જગ જગ માંડે રચીએ !
એવા જગમાં જઈને વસીએ !

પાપ તથા ના ભરવા ભારા !
જીવન લાગે જ્યાં નવ ખારા !
જ્યાંના દૂર-સુદૂર કિનારા !
ત્યાં જઈ કરીએ ચાલ ઉતારા !

બહેલો વા, જો ! મોડું ધાતું !
ઝાંઝું ના કર થોડું માતું !

અદિયાના જીવન છે જુદા !
અદિયાના દુરમન છે જુદા !
મન છે જુદા તન છે જુદા !
અદિયાના સૌ જન છે જુદા !

ચાલ તહીં મન એક બધાના !
જ્યાં ખ્યાલો છે તેક બધાના !

રહેવું ત્યાં શું આશ મરે છે !
નયને અશ્રુ વ્યર્થ ઝરે છે !
હેવાતું જે હીર હરે છે !
મળતાં અંતર રોજ ડરે છે !

ત્યાં શું હોય મજા રહેવામાં !
નાહક ભારી દુઃખ સહેવામાં !

નહાનો મોટા ભેદ નથી જ્યાં !
જીવન કોના કેદ નથી જ્યાં !
સ્નેહના ચાત્ર હેદ નથી જ્યાં !
રંજ નથી જ્યાં ખેદ નથી જ્યાં !

ત્યાં જઈએ જ્યાં પ્યાર ઉઠતો !
મહાબળતનો ધરાર ઉઠતો !

જ્યાંના-સ્નેહ ને સંગ અનોખા !
જીવનના ઉત્તરંગ અનોખા !
આનંદ, આશુ-હર્ષ, અનોખા !
રંગ અનોખા, રંગ અનોખા !

ત્યાં જઈએ ત્યાં ચાલ બિરાદર !
દમણી, આજ ન કાલ બિરાદર !

હોઃ ખપી જંગળો જંગલી !
નાહકની સંભાળો જંગલી !
આજો જંગલી, ગાજો જંગલી !
રોઃ તજ મલમલો જંગલી !

સ્નેહ તથા જ્યાં ઝાણું મીઠું !
બેટાં દોઢાં, પીતાં દોઢાં !

ચાલ, જીવનને જીવન કરીએ !
એક નવું નવસર્જન કરીએ !
નિર્જન વનને યુરાન કરીએ !
વચનોનું જઈ પાલન કરીએ !

અનંત મીઠું ધામ જહી છે !
વસીએ ત્યાં, આરામ જહી છે !

ઝટ કર, ઝટ કર રોઝ બિરાદર !
જગથી મુખ ઝટ મોઝ બિરાદર !
ઝંજીરોને તોડ બિરાદર !
મનથી મનને જોડ બિરાદર !

‘ઉન્મત્ત’ જોઈ વાટ ઉભો છે !
જોઈ થઈ તુજ ખાટ ઉભો છે !

—‘ઉન્મત્ત’

બસીવાળો

સમી સાંજનો કે શીતલ આંદોનીની ધાણી સત્રીઓમાં તેની બંસી ફર ફર સુધી વાતાવરણને પરવશ બનાવી મુકતી તેને હાથે બંસી દેવી જાતી, અને સાથે નૌખતના તાલ સીમના છેડા સુધી સર્પને ચબાવી દેતા!

x x x

એનું નામ હતું સત્તાર. નાનપણથીજ એને બંસીનો શોખ હતો. તેને બંસી વિના ધડીએ ન આવે. તળાવને કાંઠે બ્યારે તે બંસી બગાડતો ત્યારે લોકો ચંબી જતા.

બંસીમાં રસવશીન તો બધાં થતાં, પણ તેમાં અમીનાને કંઈ ઔરજ મજા આવતી. કોઈ મજાન સલકાર્યા પછી બ્યારે બંસીમાં તેના સુર બસુર રીતેવ ઉતરતા ત્યારે બન્નેની આંખમાંથી આંસ આકત્તાં. બસી એનું જીવન હતી. અમીના એનો પ્રાણ

એનું જીવન પ્રાણ વિનાનું બન્યું. અમીના મૃત્યુ પામી. સત્તારને તેનો સખ્ત આઘાત લાગ્યો. તેના જીવનમાંથી રસ ચુંસાઈ ગયો. તે દીવાના જેમ શહેરમાં જામવા લાગ્યો. રાત્રીના વખતે તે અમીનાની કબ્ર પર જતો, આખી રાત ત્યાં રોવામાંજ વિતાવતો અને કોઈ કોઈ સમયે બંસીના નાદથી કચ્છરતાનના નિસ્સલખ વાતાવરણને ગમવી મુકતો. કળા શું છે એ સત્તાર ન્હોતો જાણતો; પણ કળાનું દર્દ એની બંસીવાટે વહી જતું.

કાલ પડ્યો. એના મુકા વાવરા હુખી ધરતી ઉપરથી સુસવાટા દેતા આવા જાય છે. બધાં જુઓ ત્યાં વૈરાન, વૈરાન! ને એ વૈરાન ઉપર પણ રાત્રે સત્તારની બંસી ધરતીને ઠપકો

આપે છે. સડુના ધરમાં ખાનાના ખુટયાં, સત્તારની બંસી તોય ન સુકાઈ!

શહેર ખાસી થવા લાગ્યું. સોપો પડી ગયો સત્તારને તેની ફરકાર ન્હોતી. કચ્છરતાનની નજદીક સાગરના નીર વહે છે અને સત્તારની મધુર બસીનો આવાજ એના કાંઠાને રસ તરંગોમાં કરે છે.

ત્રણ વાગ્યા અને સત્તારે બેરબી શરૂ કરી. બેરબી અર્થાં યહ ત્યાં તો સત્તાર આરસને! બનાવ્યા જેવો વીછ ગયો. ન હાથે કે ન ચાથે! કબ પ્રત્યે તે એકી ટસે નિદાણી રહ્યો. અચાનક એની સમાધી ટૂંકી. તે બોલ્યો, "બસ થયું! અમીના! બંસી બહુ ગમે છે! સાંભરે છે તને એના મધુર નાદ!" તેના કાને આવાજ અચકચો. "એનું નામ 'તશ્લીનતા.' સત્તારે એ રાખેલો સાંભળ્યા, ગોખ્યા-વાદ રાખ્યા. આવાજની મધુરતા એ ન્હોતો જાણતો. આજે એ શબ્દની મધુરતાને પીછાણતા શીખ્યો.

x + x

એક રાત્રે કચ્છને સભોધી સત્તારે કહ્યું. "અમીના! આ બંસી કેવી?" કોઈ કહી રહ્યું હોય એમ તેણે સાંભળ્યું; "સત્તાર! પહેલાંના બંસી અને આજની બંસીમાં ફેર છે હો! "બેરબી" અને "આરા" હવે સંભળાય છે."

સત્તાર જરા દર્દબહુ દર્યો, "એ હારો - પ્રતાપ! ત્હે શીખ્યાનું. લે તું નૌખત વગાડ, હું બંસી જમીનું. પછી ખતવાનુંય ભવેને ન મળે!"

"હારી બંસીમાં સાક્ષાત જુલ્યુમે આવીને બેસે છે."

સત્તાર જરા વધુ દર્દમાં પડ્યો. એની આંખોમાંથી અશ્રુધારા થઈ, તે બોલ્યો. “અમીના! અમીના! આ બંસીએ મને દીવાનો બનાવ્યો. અને આજ બંસીએ તને મારી અને હવે તેની કીમત? અરે! અમીના! જવા દે એ વાતને!”

“સત્તાર! શું વદે છે? તારી બંસીને દોષ ન દે! આ તારું જીવન બંસી એજ છે ને!”

“પણ અમીના! હવે મને અદિ’ રહેવું નથી મમતું. એવું થાય છે કે આકાશમાં ઉડી જઈ! ત્યાં જઈને આ પચાત, કકળાટ અને હુમ્મ્યાઈમાંથી છુટી ફરિતાઓને બંસીના મધુર નાદ સંભળાવું. માથુસે માથુસ પાસે શું વગાડવું?”

પ્રચંડ તાંડવ-નૃત્ય સાગરના જગે આરંભ્યું. આખામાંથી પણ મેવના બેરી સુરો છુટ્યાં છાપ્યાં, ખસ. પાંચે તત્વો સંગીત, સંગીત અને સંગીતમાંજ દુષ્પ્યાં! વાયુના સુસવાટ, કાળા કાળજી સમા જળના મોટાં મોટાં મોજાં અને સીની સાથે જલ્લે પોતાના પ્રચંડ તાંડવ-નૃત્યમાં દુન્યા હુમ્મડવા છનનું. મુશળધાર વરસાદ પડી રહ્યો.

ન અમીનાને ખબર કે પાણી કેટલાં છે, ન સત્તારને! ન બંસી જલ્લે કે પાણી કેટલાં વધ્યાં છે!

એકે કડાકો થયો, વિચળી થઈ અને ત્યાં જળ સિવાય કંઈજ નહોતું. કાંઈએ બૂમ મારી, “જળ પણ રસજ છેને!”

—“અનનન” પોરબંદર.

આમનાં મા-બાપો પોતાનાં છોકરાંઓને નોકર રાખતી વખતે છોકરાંઓને ચોક્કસ સુચનાઓ આપવાનાં બદલે સામેવાળાને અર્થાત છોકરાને નોકર રાખનાર શેઠને સંખ્યાબંધ ભલામણો કરે છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જે-જે શીખવવું જોઈએ, તે શીખવાયા પ્રત્યે ધણી ખરા મા-બાપો ખેદરકાર રહે છે. અને જે ફરજ પોતાને અદા કરવી જોઈએ, તે ખીમનાં પાસેથી અર્થાત પોતાનાં છોકરાને નોકરીમાં રાખનાર શેઠ પાસેથી અદા કરાવવાની મિથ્યા આશા રાખે છે. પોતાનાં છોકરાને શેઠ જણું શીખવાડે, અને શેઠજ તેવું ધ્યાન રાખે, એવી આશા સેવનાર ધણી મા-બાપોને મહેં પ્રત્યક્ષ જોયા છે. જાણે કેમ નોકર રાખનાર શેઠ કાંઈ એક શિક્ષક હોય, અને નોકરી કરવાનું સ્થળ દુકાન કે એડીસ એક શાળા હોય. આમનાં મા-બાપો એ સમયને અતુસરી અન્ન ઉપર પોતાની ઔણદને કેળવવાનો ભાર-બોજ ન મૂકતાં, જાતેજ પોતાની જવાબદારીઓ પિછાનવી જોઈએ. અન્યનાં આધારે છોકરાંઓને કેળવવાની આશા રાખવી નરી નાદાની છે.

—(x)—

પ્રત્યેક યુવકે પોતાની મુંજવણો કે મુશ્કેલીઓનાં ઉકેલ માટે અન્ય આગળ શાયના કરવી એ નહાનમહત્વું ગણાય. પોતાની મુંજ ઉકેલવા અન્યની સહાયતા માગવી એ સ્વાલંબનનાં સિદ્ધાંતથી સદંતર વિરુદ્ધ છે. એ આમનાં યુવકો ન વિસરે એમાંજ એમની શોખા રહેલી છે.

કાવ્ય-ગુલશન

કેતરી બેઠો

નથી કે' જાણું જીવન-ચિત્ર કેવું ચીતરી બેઠો,
ખચર છે એટલી કે હું ન કરવાનું કરી બેઠો.
જવારી શી રીતે જીવન દહે તેો દાય આજગમાં ?
જીવન-મૂકી જવાનીમાં બધી બ્યાં વાપરી બેઠો !
ક્યાં તું આવ્યો આવીને મને છોડાય જીવનથી,
જરા દરકાર કર બ્યારે તને હું નેતરી બેઠો.
એ આવે કે ન આવે એ ખુશીની વાત છે એની,
પરંતુ હું હૃદયમાં એમની આશા ધરી બેઠો.
જગતમાં પ્રભુથી પ્યારો મહેલો મેં સદા જોને,
જુએને વ્યાજ કેવો એજ મારાથી ફરી બેઠો.
ખચિત પાગલાને બરબાદ થારો એક દિન આખર,
પડાયા-ગાલ-ગિફત આજ છે ને એ દરી બેઠો.
નથી કે' નામનાની એ તને તૃપ્તિ સગારે તો,
અવરના રાહમાં કોંટા પછી કાં પધરી બેઠો ?
જુઓ દુર્ભાગ્ય મારે એઓ જ્યારે આંગણે આવ્યા,
મિલન-હિતસાદમાં સત્કાર એના વિરમરી બેઠો.
ખીમને છેતરે છે, પશુ ખચર છે ક્યાં તને એની ?
જગત ફગવા જતાં તું જાત તારી છેતરી બેઠો !
અગળખાં કે નથી બાકી હવે 'ચમકાર' જગમાં,
પ્રુદા કેરા ફજલથી એ ઘણી ઈજ્જત વરી બેઠો.

‘ચમકાર’

થરથરું છું.

કદિ હું જુદાઈમાં આહો બારું છું,
કદિ તો મિલનથી બહુ થરથરું છું.
જુદાઈમાં એ રીતે જો ! એવકાની,
મરીને જીવું છું જીવીને મરું છું.
દયાપ્રદિ કર એ હૃદય-માળા ઉપર,
કે જેવું જાતન રીસા સારે કરું છું.
નજર તૃપ્ત કરવાના અથે હો દિશ્વર !
દસીનોની મેદફિત જગ્યા કરમરું છું.
હજી એજનો દૂર છે મારી મંઝિલ,
છતાં આશ પાલવ હું ક્યાં પરહરું છું ?
બળી ભરમ ચાવાને દરપર જો ! તારા,
પતંગ ચા ફેરા હું દીપે ફરું છું.
લગાવી પ્રથમ નયન કોઈના નયને,
હવે વેદનાઓથી હું થરથરું છું.
જકાઓ સિતંગર તણી જુલવાને,
વફાઓ દિલમાં નિરંતર ભરું છું.
નિરંજાને મારા ઉરે રચાન ક્યાં છે,
નવી આશનું નિત્ય સર્જન કરું છું.
ઉરે ખોધ ‘લાતકનતુ’નો અહીને
જીવન મંજિરે પ્રેમ ડગલી ભરું છું.
‘રામીન’ લાખ દુરમન ભલેને હો મારા
‘હું’ અલ્લાહ વિશ્વ ક્યાં કોઈથી કરું છું.
‘રામીન’ ધોરાજવી

જી

—: જોડી છું :—

પુખ્ત સમ સરત, ભયંકર જોડું છું,
આચરણમાં જાડું અંતર જોડું છું.
રંધનો નાણી મેં દીધું જોને હૃદય,
મેલ એના દિલની અંદર જોડું છું.
પ્રુદને જોયા યત્ન નો કરતો નથી,
પારકા લક્ષણ નિરંતર જોડું છું.
જોશશી વાદળ મમે તારા સમીપ,
લય યરી આ તેજ સત્તર જોડું છું.
વ્યકત બિણપના કરે મિત્રો કદી,
શત્રુને તેથીજ યાત્રા જોડું છું.

જે મથે છે અન્યતું કરવા પુરું,
નારા તેનો પશુ સદંતર જોડું છું.
દાલ મારા જોઈ લે જોનાર પશુ,
તુમ દયા વિપરિત બરાબર જોડું છું.
આત્માસન મુજને આપે છે છતાં,
પ્યાર એનો અન્ય ઉપર જોડું છું.
મૃત્યુ વેળા સાથમાં શું આવશે,
કચમાં માટી ને કંકર જોડું છું.
ખ્યાલને “મુજરિમ” સારા રાખજો,
શ્રેમ હું જોમાં ખરેખર જોડું છું.
—“મુજરિમ” નેતપુરી

ફત્તાવા

મૌલાના : અહમદ અશરફ સંદેરી

૦

સવાસ-નાટકથી મારા કાકા તેમ કાકી તેમ મારા ભાઈ અને બોબલ દજ પડવા જવાના છે. તેમણના સાથે મારી ધીંછ એક કાકી જે બેવા છે. તે પછુ દજ પડવા ઇરાદો રાખે છે. માટે ચાલુ ઝમાનામાં હજના ઇરાદો પોતાના ધણીના ભાઈ અને બચીબ અને તેની ઔરતોના સંગાથે મારી બેવા કાકી મુસાફરી કરી શકે છે કે કેમ ?

જવાબ-દિવાણાં છે કે ઔરતના હકમાં જરૂરી છે કે તેની સાથે કેલ મદરમ (જેની સાથે હમેશા માટે નિકાહ દરમ હોય) અથવા તેનો ધણી હોય. જેની સાથે દજ પડવા જાય. તમોએ જે સગાં વહાલા મણાગ્યા છે, તેમની સાથે દજ પડવા જવું ફરજી મજબૂત મુજબ જાણ નથી. જ્યાં મુખી ઔરતને કોઈ મદરમ ન મળે. ઔરતના ઉપર દજ અદા કરવી વાજિબ નથી એવી હાલતમાં દજ ન અદા કરવાથી ઔરત શુનેદગાર થશે નહિ જલ્દી પોતાની પાછળ દજને જાહેર પડાવવા વસીયત કરી જાય. (દિવાણા)

સવાલ ફરમાને મુસ્તફા નામનું વસિયતનામું શેખ અદમદના નામથી જે પ્રગટ થયું છે જેમાં વર્ણન છે કે મને એક રવખમાં નખી કરીમ (સફ)ની જિયત રાઈ આપે મને ફરમાન્યું કે મારી ઉમ્મત રાત દિવસ ગુનાહમાં મુખિતલા છે. જેથી હું કે સમયમાં આકાશ ઉપર એક તારો નગર આપશે તાર

જદ મગરિમના તરફથી સર્વ નીકળશે અને સને ૧૩૮૦માં કુર્બાન શૌ સોકોના નિશોધ નીરળી જશે. અને તૌબાનો દરવાજો બંધ થઈ જશે. દજમલ પેદા થશે. હિસા (અર્થ) ઉતરશે. આ આખિરી ઝમાનથી પંનાદ માયું હું. આ વસિયતનામું મારી ઉમ્મતને પહોંચાડી રો. શું મજદૂર વસિયતનામું ખર્ છે. એમાં જે જે બામતો લખી છે. ખરી છે ?

જવાબ-શેખ અદમદના નામથી વસિયતનામું વર્ણાં લખ્યાં સમયથી પ્રગટ થાય છે. જેથી વખતે બ્યારે પ્રગટ થયું છે. શોકાએ શેખ અદમદની તપાસ કરી કે શેખ અદમદ કોણ છે ? અને આ વસિયતનામું ખર્ છે કે બોહું ? તપાસ કરનાં માલમ પડ્યું કે મદીનામાં શેખ અદમદ નામનો કાઠ માણમ નથી અને વસિયતનામું કોઈ ઝીર મુસ્લિમે મુસ્લિમને પૈસા દહ પ્રગટ કરાવ્યું છે, પહેલા પછુ કિમાતની તારીખ ગુનાતારી હતી, તે તારીખ મુજરી ગઈ અને દિવસત ન આવી, જેથી તદ્દન 'બોહું' શબ્દિત થયું. આવા પ્રકારના વસિયતનામાને સાચા ન સમજવા બેધએ. મજદૂર વસિયતનામું પ્રગટ કરનાર ખરેખર નખીએ કરીમ (સફ) પર બોહતાન (તહોમત) બોધ્યું છે. એવા શોકો માટે સખત વધદા આવેલી છે. હદીસ શૌમાં છે. (જન કોએ અત્તલ મુતઅમિદન ફલ વત જલ્દગ મકઅરોહું મિનન નાર) અર્થ જેણે મારા ઉપર બોહતાન બોધ્યું. જાણી ગુજને તે પોતાનું ઠેકાણું દોઝબમાં ખનાવી છે. મારે આવી તરફના વસિયતનામા પ્રગટ કરવાથી દૂર રહે. સખત શુનેદગાર થાય છે. તેમજ જે શોકો પ્રગટ કરાવવામાં પૈસાની પદદ આપે છે ત્યાં એક બીજાને પહોંચાડે છે. સર્વે શુનેદગાર છે. સખત આજાએ પાવ છે. હાં બેશક

નોપીએ કરીમ (સહન) કિવાયતની જેટલી નિશાનીઓ બતલાવી છે, સાચી છે. કે જુમ્માનો દિવસ હશે' મોહરું મની દસમી તારીખ હશે. સેરજ મગરિજના તરફથી નિકળશે. જમીનમાંથી એક જનવર નીકળશે. દુન્યાસ પેદા થશે. યાજ્ઞજ માળુજ કૌમ નીકળશે. મહદી ઝાદિર થશે, ઇસા (અલે.) આસમાનથી ઉતરશે વિગેરે વિગેરે કોઇ સન નખાએ કરીમ (સહ.) એ જાતાવી નથી. "વમા અલયના -ફિઝલ ખલામ" અથવા ખુદા તઆલા, મુલકમાન કૌમને સિમે રસ્તો બતાવ અને ગુમાસ્તીથી બચાવ આપીત.

સવાલ-સફર કરતી વખતે શું દુઆ પઢવી જોઇએ અને કેવી રીતે પઢે કે જેથી બરકતનું કારણ થાય.

જવાબ-આરે સફરનો વિચાર 'શાય અને રવાનગીનો ટાઇમ નક્કી થાય તે વેળા બે રકાત નફિલ નમાઝ ધરમાં પઢે (મકરૂહ વખત ન હોય.)' ત્યારબાદ આ દુઆ પઢી જવા. માટે મકાનથી બહાર નીકળે "બિસ્મિલ્લાહે-બરજના-બિસ્મિલ્લાહે વસજના વઅજ્જા રખ્મેના તવકકના અરહમુમ્મા હન્ના નસ્અલોકાં ખયરલ મખરજે વખયરલ મવલજે આહાહુમ્મા હવેત અઝયરલ રસફરા હાજા વતને લીલ બેઆદા વકુનલી સાહિબન ફિરસફરે વખલીફતન શીલ અહલે અહા હુમ્મા અઈન્નીમિંવ વઅરારફિરસફરે વકઅખતીલ મુનકલમે. વસૂઈલ મન્જરે ફિલમાલે વલઅહલે વલ વલદે અદજ્જા હુમ્મા જન્બિદની શી સફરી હાજજ બિર્તે વતકકા વમિનલ અમલે વતરદા" એનો તર્જુમો આ મુજબ છે:- "હે પરવરદિગાર તારું નામ લઈ અમે નિકળ્યા અને તારું નામ લઈ અમે હાજલ થયા (સફરમાં) અને ખુદા ઉપર, બરોસો કર્યો. હે પરવરદિગાર અમે તારાથી સવાલ કરીએ છીએ કે આ સફરમાં મારી ભલામ થાય અને સફર કરવું મારે માટે

બેહતર થાય. હે પરવરદિગાર આ સફર મારે માટે આસાન ફરમાવ, અને મારો માર્ગ વઘાવી આપ. અને તું મારો સૌથી મદદગાર આ સફરમાં રહેજો, અને મારા બાકબચ્ચાઓ ઔલાદનો તું મુકાદિઝ (હિફાજત કરનાર) રહેજો. હે પરવરદિગાર મને આ સફરની સખ્તીયોથી પનાહમાં રખજો. અને નાકામ થઈ ફરી આવવાથી, અને પનાહ આપજો ખાઈ આવી માફ, બાકબચ્ચાઓ કુટુંબીયોની ખરાબ, ષઠ્ઠીની હાલત જોવાથી, હે પરવરદિગાર તું મને ભ.યુ આપ આ સફરમાં બક્કાલ અને તકવાતુ, અને એના અખલની તૌરીત આપ કે જેથી તું રાઝી અને ખુશી થાય. સફરની હાલતમાં ફસરતથી "વા હરીજો" પદમા કરે તેમજ "સરએ લે હમદે કુરૈય" મોટા પ્રમાણમાં તિલાવત કર્યા કરે.

સવાલ-હું રાત્રે સુઈ છું ત્યારે ખરાબ ખ્યાલ જોવામાં આવે છે માટે કંઈ પદવાનું બતાવશે કે તેના અગાધ કરવાથી ખરાબ વિચારો ઉંચમાં ઉત્પન્ન થાય નહિ.

જવાબ-હરીસ રાત્રીમાં આંખુ છે કે રાત્રે સુતી વેળા સરએ અલહદહે શરીફ, કુલ અહઝો બેરખ્ખીન્નાસ, કુલ અહઝો બેરખ્ખીલ ફલક, આપતુલ કુર્સી પદવાથી ભુંડા ખ્યાલથી બચાવ યશે. વળી હરીસ રાત્રીમાં વારિદ છે કે સુતી વેળા આપતુલ કુર્સી પદવાથી તેની હિફાજત માટે અજ્જાહ પાક એક ફરિસ્તો સુરરે કરી આપે છે 'તે આખી રાત તેની હિફાજત કરે છે. અને સુતી વેળા વઝૂ કરી સુવુ થઈ બેહતર અને અદજ્જલ છે.

સવાલ-એક માણસે આફ્રિકાથી અહિંયા એક માણસ પર કહેનાખ્યું કે મારે નિકાહ ફલાણી છોકરી સાથે કરાવી આપો તો તેણે તે છોકરી સાથે નિકાહ કરાવી દીધા. અને નિકાહ કરાવતી વખતે તે માણસ આફ્રિકામાં હતો. તો મજબૂર નિકાહ ફરત થયા કે નહિ?

જવાબ-નિકાહમાં બીજને વફીલ બનાવવો જાએજ છે. ઔરત અને મદદ બન્ને પોતાના તરફથી વફીલ બનાવી શકે છે. બચે વફીલ નિકાહ પઢાવે તે વખતે વફીલ બનાવનારનું હાઝર રહેવું જરૂરી નથી. વફીલ તેમના તરફથી જ નિકાહ પઢાવશે, તેમના ન હોવા છતાં દુરસ્ત છે. કોઈ જાતનો વાંધો નથી વફીલ તેમના તરફથી કબુલ કરશે (શહેં વકાવહ પૃષ્ઠ ૩૧)

સવાલ-એક માણસે પોતાની નાખાલિગ છોકરીના નિકાહ કર્યા હતાં. છોકરીએ બાલિમ થવા પછી પોતાના ધણીને ત્યાં જવાથી ઇન્કાર કર્યો, જેથી ધણીએ અમુક રૂપિયા લઈ તલાક આપવા કબૂલ્યું. આથી છોકરીના જાણે રૂપિયા આપી તલાક લઈ લીધી.. તલાક લીધા પછી એ મહીના બાદ છોકરીના આપને રૂપિયા આપનાર માણસે છોકરી પાસે જાત જખ્શાવી લીધી અને છોકરીની સહી પણ લઈ લીધી. પણ છોકરીનો વાલી હાઝર ન હતો તો ઇ એ નિકાહ ગણાશે ?

જવાબ-પહેલા ધણીએ જ્યારે પૈસા લઈ તલાક આપી એને આપણી પાક શરી-અતમાં ખુદઅ કહે છે. એનાથી તલાક બાએના પડશે પણ જ્યારે ધણી ધણીઆણી બેમાં નથી થયાં તો ઔરત ઉપર ઇજ્ત વાજિબ નથી. તલાક પછી તરતજ બીજા માણસ સાથે નિકાહ કરી શકે છે. કાંઈ વાંધો નથી. તલાક પછી તરતજ બીજા માણસ સાથે નિકાહ કરી શકે છે. કાંઈ વાંધો નથી. હવે જ્યારે મજકુર ઔરતે એ મહિના વિલા પછી પોતાની જાત એ માણસના રખર જખ્શી આપી તો નિકાહ જાઇજ થઈ ગયા. એક એવી છુપી રીતે નિકાહ કરવાકરાહતથી ખાલી નથી. અને વાલીની રબ વચર ગેર હાજરીમાં નિકાહ કરવા સુન્નતના વિરુદ્ધ છે. હદીસ શબ્દો આબુ છે કે નિકાહની શોદરત થવી

જોઇએ. છતાં નિકાહ થઈ જાય છે. (શહેં વકાવહ પૃષ્ઠ ૨૧, ઇમ્દાદુલ મુફતીન (પૃષ્ઠ ૨૫૫))

સવાલ-એક ઔરતનો ખાવિંદ શુભરી મર્યો. બાઈ ઇજ્તમાંજ સખત બીમાર થઈ છે. હકીમે કોઈટરો હવા ફેરબદલ કરવા બદાર મામ જવા કહે છે. ધરે પણ બહુ દવાદાર થયો છે.

જવાબ-પુછેમી સરતમાં લાચારી જણાય છે એટલે જાન બચાવવા ખાતર મજકુર વિધવા હવા પાણી ફેર બદલ કરવા અથવા ઇલાજ કરવા ઇજ્તમાં બીજા જગાએ બદાર મામ જઈ શકે છે. સખત લાચારી વગર જાઈજ નથી. (ફર્રે મુખ્તાર, ઇમ્દાદુલ ફતાવા) સવાલ-નર જાનવરને ગાંદા સાથે જુદાવી કરાવવી એટલે નરને ગાંદા ઉપર ઉઘારી એના પૈસા વસૂલ કરવા એવી રીતનો ધધો જાઈજ છે કે નહીં ?

જવાબ-જાનવરની જુદાવી ઉપર કીમત લેવી દુરસ્ત નથી. (ફર્રે મુખ્તાર, શામી.)

સવાલ-ઔરત કબસ્તાન થા દરગાહ ઉપર જઈ શકે છે ? જેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે કે જાઇજ નથી તે ઉપરથી એક સલાહ ઉત્પન્ન થાય છે જેમાં ઔરતે મહુમેના ઉપર કબસ્તાનમાં થા પીરેની દરગાહ ઉપર ફતેહા પડવા જઈ નહિ શકે ?

જવાબ-ઔરતોને પીરેની દરગાહ ઉપર ફતેહા પડવા જવું જાઇજ નથી. એવી ઔરતો માટે હદીસોમાં સખત વહદ આવેલી છે. નથી કરીમ સલ. ફરમાવ્યું છે "લઅનફાહોં જવારા તીલ કાબૂર" અર્થ અધ્યાત્મ તં કહેા ઉપર જવાવાળી ઔરતોના ઉપર લઅનત કરે છે. હકો ઉપર જવાથી ફિત્તે ફિસાદ ઉત્પન્ન થાય છે. ફતેહા પડવા માટે કબ ઉપર જવું જરૂરી નથી. પોતાના મકાનમાં બેસી સવાબ પઢોયાકી શકે છે, તેમજ મૈયતતું, મોદું જેવા માટે કબસ્તાનમાં જવું જાએજ નથી. મૈયતને મકાનથી ઉઠાવતી વખત મોદું જેલ છે.

(૧)

પારખી બચતર.

સાચી વળે ન જેમાં સદતર ન જોઈએ,
ખોટા અમોને અન્યના આદર ન જોઈએ.
જેમાં ન હોય દેહની, ભુગિની, ભાવના;
એવાં અમોને પારખી બચતર ન જોઈએ.

(૩)

રાજવી કે માનવી ?

હજી પ્રગ્નના હીતની જે સાચી નથી,
જેને પ્રગ્નની સાગણીઓ ભણવી નથી.
એવાં પ્રગ્નપતિને કહો કેમ સંખેધવું ?
હું તો કહીસ રાજવી પણ માનવી નથી.

(૫)

છન્દિલાખ છિંદાખાદ

શિક્ષણની પદ્ધતિમાં કરો કાંઈ ફેરફાર,
આર્થિક મિદગીમાં કરો કાંઈ ફેરફાર.
છે છન્દિલાખનો આ જખનો ‘હડીર’ બણ
ઓથી જરી જરીમાં કરો કાંઈ ફેરફાર.

(૭)

દિંદમાં દુકાળ !

કંપિત જોઈને આ બધું વળવાળ છે,
જોડે નવીન રોજ હૃદયમાં વરાળ છે.
સતર વરસની સર્વે કમાણી તણુઈ ગઈ,
એથી ‘હડીર’ દિંદમાં. આજે દુકાળ છે.

(૯)

બી. એ.ની મોહતાલ

પગલે છે કેમ કોણેડો તુજને કમાઈનો,
મોહતાલ પછને કાં તું ફરે પાઈ પાછનો.
કહેવાનું કેમ ચાત કે છે દાસ બી. એ પાસ,
ધંધા નો હોત હાથમાં મોચી કે નાછનો.

—હડીર જુતામઢી

[ખીનાંગ]

(૨)

પારખી સરકાર

દુખાળ કેરા મઠા સમાચારમાં છે ભય,
માલું જે વાત સત્ય તો પ્રિમારમાં છે ભય,
વાવે છે દિંદીઓ ને લાણે પારખાં ‘હડીર’
સાચું કહો તો પારખી સરકારમાં છે ભય.

(૪)

બેકારી અને બેકાર

મજલો ન જોઈએ, મજમકાર જોઈએ,
બેકારીના એ પાથ ન બેકાર જોઈએ,
ચેતન ને રૂંડે ભાવના પેદા કરે નવી,
એવાં અમોને કાવ્યના રચનાર જોઈએ.

(૬)

કૌમી અવાજ

જે કૌમથી અધિક ગણે નીજના કાળને
એની જરૂર શી છે અમારી સમાજને
જે કૌમના અવાજમાં હો સ્વાર્થનો અવાજ
હું બંધ જોવા માહું છું એવા અવાજને

(૮)

પરદેશી જાળ !

ખેતી પ્રધાન ! દેશમાં દુખાળ, ખેદમય ! !
સરકારની આ કેવી છે સંભાળ ખેદમય ! ! !
કુદરતનો કોપ સત્ય પણ આ વાત છે ખરી
પરદેશીઓની દિંદમાં છે જાળ ખેદમય ! ! !

(૧૦)

ઘડી બે ઘડી

દુન્યામાં આ જીવન છે ઘડી બે ઘડીની વાત,
ન એવું રચનન છે ઘડી બે ઘડીની વાત
હાડીને દેહ પાંખદં આ પ્રાણ પંખેદં,
ક્યારે કરે મગન છે ચડી બે ઘડીની વાત.

મુસ્લિમ બાળકોની તાલીમી ખિદમત માટે
પાંચ વર્ષ થયાં નિયમિત પ્રગટ થતું
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

અવલાદ

દર મહિને નવા નવા વિષયો સાથે
..... પ્રગટ થાય છે

આપના બાળકોના હાથમાં "અવલાદ" જરૂર
આવે, એ તેની રહેઠાણી કરજો

લવાજમ:-

દેશમાં: રૂ. ૫-૦-૦ અને રૂ. ૩-૦-૦
(પાંચ રૂ. અને ત્રણ રૂ.)

દેશપર: રૂ. ૮ (આઠ)

લખો:-

"અવલાદ" ઓફીસ, નવી દરેજ બાજર,
રાજકોટ (કાઠિયાવાડ)

દર શનીવારે પ્રગટ થાય છે

મુસ્લિમ લીંગનો પરગામ પહેંચાડાર
મુસ્લિમ જનતાનો આવાજ ખુલ્લું કે નાર
કલાકાતું નિડર અઠવાડિક પત્ર

.... પાકિસ્તાન

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦

'પાકિસ્તાન'ની અંબનરી સામગ્રી
'મુલતાન સબુક્તગીન'ની ચાલુવાર્તા
અને બોધ લાયક લેખો વાંચવા
આજેજ ગ્રાહક બનો

'પાકિસ્તાન' ઓફિસ

કાલુપુર જલુચાવાડ આહમદાબાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થતું

મુસ્લિમ દિનદના અવનવા સમાચારો,
સાહિત્ય સામગ્રી અને કટાક્ષ કલમેથી
બરપૂર.

ખિલાફત (ગુજરાતી)

વાર્ષિક લવાજમ:-

દિનદમાં રૂ. ૯) પરદેશ પાકિસ્તાન ૧)
પુસ્તક નોંધ રૂ. આઠ

આજેજ ગ્રાહક બનવા માટે લખો:-

.... ખિલાફત પ્રેસ —

લવલેન લાયબ્રેરી,

મુંબઈ-૨૧.

ઉડતામ અને ઉંખોધન આપતી
વાર્તાઓનું અનોખું માસિક

કહાની

લેનો દરેક અંક ઓલે
વિવિધતાભર્યો વાર્તા સંમંદ
પુસ્તકાલયનું ખૂબજ
કુટુંબોનો રાજગાર
મુસાફરીનો સંગાથી
બાહેર ખબરનું સમગ્ર સાધન
આટલી બુજ કિંમતે આજે કેઈ
વાર્તા-પુસ્તક પછ મળતું નથી.
વાર્ષિક રૂ. ૬-૧૨-૦ પુસ્તક પ્રત ૦-૧-૦-૦

કહાની કાર્યાલય

દાખીયા : : બાવનગર

મેં કર્યા શ્રીયુત પ્રાણયના ભેદ ખુલ્લા માંડ માંડ

મેળાપને રૂપથી દાગો અતેરા માંડમાંડ
 એક દુનવામાં મેં સર્જી એક દુનવા માંડમાંડ
 મુખે મારા મોઢાંને રાણી ઉલ્લાસત મનમન
 શાપ છે વરસેલી આજે તૂટી તૂટી માંડમાંડ
 મંચના ડેવા મળી રમી કમળે દાખલો
 મેં નિરાશ માંડમાંડ છે એ આજે માંડમાંડ
 મુખપુલે શાને ના માને પાડ કંપેના અપાર
 નીરવેલા કંચનથી પગ પાનખરના માંડમાંડ
 દાગે મેંની કાંચુ નજરેએ કાંચુ સિંચે અકુળ
 એ તમન્ના નહીં થઈ એ મેં તમન્ના માંડમાંડ
 ક્યાં કરી જેમ નદાં વાદળ અવર સિત્ત-માગ
 નેમની મેદાંક મળી છે મુગ્ધને એવા માંડમાંડ
 પ્રિયથી પ્રીતિમાં મેં નકરે આમેં મરી
 મેં ક્યાં શીતુડા પ્રભુજના વેર ખુલ્લા માંડમાંડ
 મેળ પ્રતન સ્વપ્ના આજે મરણને મરણ
 નેમણે તોળી છે કરમાં અવર પીળા માંડમાંડ
 પ્રેમમાં મળી વ્યથાનું કરે જતન દિલથી કુદીમે
 વેદ તાંબાના મને છે મેળે આ માંડમાંડ

કુદીમે વાકીરી

અવાજકી દુન

: સંબંધાનનાર :

...બેકાર...

દરેક દિવસમાં જ્યારથી દડતાણની દડતાલ પાગવા માંડી છે; ત્યારથી અનેક ધંધા અને વહેપારની તાલ બેસી ગઇ છે! 'રેશ્વે દડતાણ થને તો બૂધા બૂબે મરી જતે' એમ મનાતુ હતું; પણ કંઈ રેશ્વે વાળાઓને સદ્મતિ સુઝી કે તેમણે દડતાણ મોકુફ રાખી. તો વળી ટપાલી ફૂદી પડ્યા! ટપાલીની દડતાલ પત્યે મજૂરો અને કામદારોએ તથા ખીજા અનેક કમરાઓલા વર્ગોએ સહાનુભૂતિનો સૂર પુરતાં ટપાલીઓ તેજમાં આબ્યા! એમના ટાંટિયાના વધુ જોર આવતા તારવાળા અને ટેલીફોનવાળા; પણ શેરડીવાળાને મહેરીવાળો ટેકો આપે તેમ ટેકો આપવા બળ્યા પરિણામે વહેપારની અને મુધારોજગારની પત્તર ધમાક ગઇ છે. વહેપારીઓ અને વત્રકારોને તો માથે દાઢ દેવાનો વારો આવ્યો છે; કારણ કે તેમનો મૂખ્ય વ્યવહારજ ટપાલ મારફતે ચાલે છેને? ટપાલી, એ અદ્યતન નથી; પણ મહાન માનવ છે એની હવે લોકને ખાતરી થઇ ગઇ છે. સરકારનેય ખાતરી તો થઈ ગઇ છે; છતાં પૈતાની અકડાઇ છોડતી નથી!

જોકે તરફ આમ ટપાલ-દડતાણ ગમી છે તો ખીજા બાજુ બેકારો કલાકો પણ અવારનવાર દડતાણ પર ઉતરે છે! ગિરજાએ જોમ ઢોળાની, પચ પાસે પોતાનો પ્રસાદ કસાવ્યો હતો; તેમ શિક્ષકોનો પગાર વધારો નક્કી કરનાર બક્ષામણ સમિતિએ ઢોળા પચ જોવો

ન્યાય કરી શિક્ષકોને અન્યાય કર્યો હોઈ, જે મુબત્ત સરકાર હંદાર દિલે વિચાર નહિ કરે તો પુનઃ શિક્ષકો પણ દડતાલ પર ઉતરશે. અરે! ખીજા તો કીક પણ ખાનગી ધોડામાંડી દાંકનરથ દડતાલ પાડવાની વાનો કરે છે! અરે! જગતમાં ક્યાંય ન બન્યું હોય તેવું દડતાણતું રચણ બયંકર જનતું જન્ય છે. વાઇસરોયના મેજેસ્ટીએટના મારફતે પણ દડતાલ પર ઉતરવાની વિચારણા કરે છે! અને છુટીચાઇ દડતાલેનો તો પાર જ નથી હવે તો એ દડતાણથી કંટાળીને દિલી સરકાર રાજ ચતારવાનીજ દડતાલ પાડે તો કીક!

સાચ જન્ય તે પાછળ કીસોરા રૂઢી જન્ય તેમ જિ. મિશન દિલથી વધારી ગયું અને લીમ-ડેંગિસે એક ખીજા પર દોલતોપણના રોપવા દસવા માંડવા! અરે, કલમખાલ અને બાલજુગાજીથી જાણે ચાલવા ન હોય તેમ ક્યાંક ક્યાંક છરાખાલ પણ ચમકી રૂઢી છે! રાજદારી આગ પર કોમવાદનું પાત્રોટ છતાં દેશમાં ઢેરઢેર બડકા બળી રહ્યા છે ને રાતથી દોળી રનાઈ રૂઢી છે. અમદાવાદ, વેરાવળ, દાંધા, અમદાવાદ, કાનપુર, લખનૌ, વિજયપુર એમ અનેક રથને કોમવાદની દોળીઓ સળગી ગઇ. અને તેમાંય અમદાવાદના કાલાકોડે તો હદ જ કરી! મુઠાઓને તો "શવતું

તું ને પેલે કહ્યું જેવું થયું !” લૂંટકાટનાં હેતુથી એકી મવાડી તત્વોને તો પાંચસમાં બંધાયતું આવેતે ? જોતજોતામાં અમદાવાદના માનવો, દાનવ બની ગયા અને પાડોશી પાડોશી બાબબાઈનાં ખૂન કરી કીકેટના રનના આંકડાની જેમ ખૂનોનાં આંકડાથી રાત્રયા જાગ્યા ! ધીગકારાપણાની દદ ધદા! ઝાંઝિગોનાં અંજરેથી બાળાઓ પથુ બચ્યા ન પામી !

“મજલુમ નહિ સીખાતા

આપસમે ઘેર રખના !”

એમ ઇકલાસની લાણીમાં બાંધે મજલુમ કહેના હોય પેણુ આદી તો ધર્મને જ ગજાવામાં ધાકીને ધર્મ સાચવવો દત્તોને ? ધમના નએ અપર્થી કૃત્યો બને કામો કરી રહી છે !

ગળ્લે વાર નુસેદ રગિટિઓ રથપાઝ પથુ લડામ ! કમિટિઓ સમક્ષ ક્લેસેદ રીનટિઓતુ કંઈ ન આશુ ! દાલમાં કંઈ મરેકારનાં કડક પંગસાંથી અને ત્રણ ત્રણ આડવાડિયાના ધાકથી અમદાવાદ ટાકું પડ્યું છે . પથુ મેળામિલન-અને શાંતિ રચસતા તો દિરમે વહી જશે. અમદાવાદને તો યું . પથુ રાગરત દિંદને એમતાનાં દર્શન દવે દોલડાં છે ! કેઈ ગુપ્ત દાણોની, કેઈ મદારીમતની તો આ અતગિદ રમત નથી ? દિંદુ-મુરિસો ક્યાં મુધી જીવે પડુ. ખનીત ળીગ્ગઓના દાયમાં નાયશે ? અચને તો નજુાય છે કે દિંદીઓને પિનાસ-કામે જ નિપરીત ખુદિ સુચી છે !

“તેરી ગદરીમે લાગે યોર;

મુઝાદિર ગમ જરા, ગમ જરા !”

૦

એકલુ દિંદ જાં અશાંતિમાં અદજદે છે એમજ કંઈ નથી ! જગતમાં ઠેકેર એજ

કમળખત આશાંતિનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે. પેરિસની શાંતિ પરિપક્વ ગોથેટોવના એક જ રાષ્ટ્ર પકાડાથી ઘેળી ગઇ છે. યૂરોપની શાંતિ ધુરધા ધુરધીમાં આવી વસી છે ! મંદા-નગી આપદાનની ૯૦ દગ્ગર તેલ કામદારોની હડતાળ અને ઇરાકના સમુદ્રમાં પ્રવેશી ત્રણ સિદીય ક્રેઝરોએ રસિવાના કાન ઉંચા કર્યા છે. પેથેસ્ટાઈનિમાં યદ્દીઓ ખૂબ રહે ચડયા છે.

પેલી મચર દોડલને દારખાનાથી હાકાવી દબો પથુ ૭૬ સિદીસરોને પાણુ કાટ્યો છે અને બસો અડીઓને ધાવણ કર્યા છે. એટલે દવે પેથેસ્ટાઈનની આગ તથુ બબૂકી છે, દવે તો પેથેસ્ટાઈનના બે બાગસા જ પાડાની વાન ગોખરે આવી છે ! મિસરમાં કંડે અને અલેક્ઝાંડ્રીયા કાંતિ માટે યતનની રહ્યાં છે. તુર્કિમાંય બે પક્ષ પડયા છે. કી કે આમા પક્ષને દખાની દેવાયો છે તોવ બારેલા અડિન જે રી ત્યાની રિપતિ છે ! ચીનને આનરિપતદ પર કાપ્તાએ પદોંચી મદાવિઝાદ બની ગયો છે. સિયામમાં રાગનું ખૂન થયા પછીય શાંતિ રથપાઝ નથી; કારણ કે ફ્રાન્સની દાદાગીરી ત્યાં દરનિયવાનગીરી કરી રહી છે, અને જાપામાં પથુ ડચની દાદાગીરી, સિદીસરોના દેકા વડે દગ્ગવ દટી રહી છે !

એટમના અખતરાએ બાંધે પાસિફિકમાં ધાયુ પરિણામ ન આપ્યું હોય; પથુ રૂઝિ-થેનોના અતરમાં આપ્યું છે ! મિત દેશો સિદીય-અમેરિકાની વચ્ચે રસિવોને ખાડી નેટકું અંતર હતું તે દવે અખાત નેતું પદોંચુ થયું છે ! એ ત્રણ મધાંતાઓની ધુરધાધુરકીમાં જમત વસોપાઝ રચું છે ! ખાતો નએ તો બેદતિયે નએ. એ મદાસનાઓ તો સમતુલા નગરાજ અમથ કરે. પથુ આપણું અળશીવાં

૩૫ સંસ્કારોના શાનાં એવી રહ્યાં હશે ? ફરીદકોટ ટાકું પડતાં કારગીર ભગ્ન, ને-તે ટાકું પડતાં રત્નલાલ અને કુંગરપુર પ્રજાજનોને રમદોળી રહ્યું છે. વચ્ચે બિહારે પશુ ધૂંકાયા માર્યો હતો, ગોળીઓ અને લાડીના બેરથી પ્રજાપાદને કચડવાના દાંડા પુરા થયા છે; છતાં એ મૂર્ખાઓના સ્વર્ગના દૈત્રી કાં અવળાં ડગલાં ખરી રહ્યાં હશે ? લકા અને ખરમામાં પણ શાંતિ નથી; ત્યાંય ચળવળ અને સળવળ ચર્મ રહી છે ! હવે તો કોઇ એવો મહાત્મા પાડે કે જે તાપીજ, લાગા દોરા કે મંત્રતત્ત્વ પડેજ જગતમાં શાંતિ સ્થાપે તો સ્વપાય ખારા ખધાનાંજ મગજના રૂઝૂ દીસાં યથ મર્મ છે; ત્યાં કોને કહીએ ?

●

ગોરી સંસ્કૃતિ ધમડમાં ને ધર્મડમાં કપાંચી ક્યાં જઈ રહી છે તેની તેમને સુઝ પડતી નથી. જેમ દિક્કના સપથોં દરિજનોયા ગાડકે તેમ અમેરિકાના ગોરાઓ નિમ્નની આલડેટ રાખે અને સાકથ આફ્રિકાના ગોરા દિદીએને આપા કાટે એ તો ભજે સમજવા; પણ નીતિને તો એમણે સાપ નેવે મૂકી છે ! ગોરી સંસ્કૃતિએ બર્થકટ્રોસ દ્વારા વ્યવિચારને હિતેજન આપી જગતને અપીતિના વધે દોષ પછી હવે એક ડગલુ આગળ વધે છે. છેલ્લા યુદ્ધમાં અનેક પુરોનાં યાજ નીકળી જવાથી વિધવાની સંખ્યા વધે એ તો દેખાતીજ વાત છે, અને તેમને દેખણે પાડવા કંઈ કરી હુરતુ પડે એવ સીધી વાત છે, જેમકે અમેરિકાના લાખો કુમારિકાઓ અને વિધવાઓ માટે અમેરિકા, ઓસ્ટ્રેલીયા ને ન્યૂઝીલેન્ડથી વર આપાત કરવાની તૈયારી કરે છે ! એમાં તો કંઈ વાંધા નેવું નથી પણ જગત પર નર્ણયકરતાની

આકૃત કુતારવા 'ટયુબએબ'ની શોધ કરી છે. મને તે પુરુષનું વીર્ય મને તે સ્ત્રીના ગર્ભાધાનમાં મૂકી બાળક ઉત્પન્ન કરાવવું, એને બહે એ કિતમ શીધ માનતા હોય ! પણ દિંદ અને પૂર્વ તો એવી કદવના કરવાને પણ પાપ સમજે છે. લગ્ન અને સરમ, અરમત અને શિવળની બંને વધિમમાં કૌંમન ન હોય. પણ પૂર્વ એવી કિમત રાખજે છે ! એ ટયુબએબી શોધ એમને જ મુખારક. દિંદે તો એથી અબગા રહેવામાં જ શોભા છે ! એને કેમ અધધુધ અપુકરણ કરનાર દેશનયેશાં માનવી બર્થકટ્રોસના સાધનોની જેમ ટયુબ-એબીનાં સાધનોનો અપનરો કરી બેસતી વેલહા ન મેરે ! ત્યાંથી તો નીતિ અનીતિ પાપ પુણ્ય પદારી ગયું છે અને આપણે તો દહ જાનતાની, ટેક, નીતિ, વિવેકને માનીએ છીએ. સતીના સતીતાની કિમત આપણે આંખીએ છીએ ! શીવળના સોજા અને શે પેલા ટેકરનેતા તેમને જ મુખારક હો !

●

ગણી પાછો રમજાન માસ આવ્યો' એ અને પેલા પૂર્વપરિચિત લાલ પર્સને માખેએ છે. ફર એટલો કે કાપડની અછતને લીધે લાલને બરસે મને તે રંગના પર્સ, પોતાના મનેના મુજગના ફેંગમાં આપ્યે છે ! દેશનર્મ અને અનાજની અછત છતાંય રમેતા મુજગના નિન રાજદારો એ પર્સ પાછળ મેદુ છુપાવી કામચલાઉ પર્સનીની ખાતી રહ્યા છે ! રમે છુપતા અદકામે નો સપિનવ કે અપિનવ ભમ કરનારને ખુશ જોમ લેમે ! પણ મુંડની ગાત એ છે કે રમજાનમાં ધનારાન મુસલમાનોની કાચળીઓનો મોડો ખુશમાં ચાલ છે; તે સંજમમાં કંટોલાન કે સંપાતવ પડેલાંની જેમ

એપોધુંએ દુષ્ટરો પધારા । દાખા તરિક ન
વપરાય । ઝકાતથી લટકેલું મુદ્દાઓને ઉત્તેજન
ન અપાય । 'ગુની' કરેકમાં ચલી અપાને
ઝકાત-ખેરાત આપવાની ન તો ડીનનું બહું
થવાનું છે ન દુન્યાનું. મુરિલમ મરીય વિદ્યાર્થી
ઓને રોકાવશીયો આપવામાં પુરતકો વએરે
મદદ કરવામાં ડગમંગ આણી ઇસ્લામી કેળ-
વણી સંસ્થાઓને પગમર કરવામાં એ નાણાં
સદુપયોગ થવો ધરે. તો એકલાં મુજાહ
ઇલાકામાંજ ઝકાત-ખેરાતનાં નાણાં મુન્વરિયન
રીતે વપરાય તો એક પણ મુરિલમ વિદ્યાર્થી
નાણાંના અભાવે બજીતરથી કોરો ન રહી મન
માં આબતમાં ધણું કહેવાય છે. યહુ કહેવાઈ
મયું છે. પણ મુરિલમ મનમાં 'ચોલી રક્તાર
બેઠાં' ઓડવા તૈયાર તથી । મુસલમાનો
અન્યા છે તો હવે દરેક દિશામાં આચરિ
અત્યાચેજ છુટકો છે ઝકાત-ખેરાત ન ખરી
લકાર સંસ્થાઓમાં મુજરાત અને જુદા
મુજરાતના મુસલમાનોની આપૂં તાલીમી સેવા
બખાવનાર એમ. એમ. પી હાઈસ્કૂલ અને
હોસ્ટેલ પણ છે; એને ન બતાવ તો સાફ
નિરોપ તો શું, કહીએ ? ખુદા સર્વેને સદ્ગુણ
અપે, આમીન.

□

૧. અદ્દસએ અરશદ્દીયાહુ : મદિની એ
હાજી દરસમાદનો વાર્ષિક ઇન્આમી વરસો
તા. ૧૭-૧૮-૧૬ના રોજ મોઝાના આયુજ દસન
ચલી રાખુલકરીર નમયતુ ન કહમા-સખનો-ના

પ્રમુખસ્થાને ઉજવાયે હતો. પ્રમુખસ્થાનેથી
મુજરાતની તખરીખ વગર મુદ્દા પ્રમાણ પાડ-
વામાં આવ્યો હતો. મુજરાતના અનેક રમજેથી
ઇમ્મી હોતો વરસમાં સરીક ચલા મનાયો
હતા. મદરેસાની પ્રગતિનો અહેવાલ તો આ
અંકમાંજ મોહતમીમ સદુપના રિપોર્ટ પરથી
વાચકોને રોજન થશે તદ્દર દીની ઇદન નાટે
મળીશું છે. એનો ઇદમ પ્રેન દિને દિને
પધતો જાય છે, પણ અમલખનીની ગત તો
એ છે કે મદિની એ પ્રદિમ સંસ્થાઓના
પદારથ જેટલો લાજ લે છે; તેટલો ખુદ સંદેશના
ગાળમે લેતા નથી. આપા અનામની કોરોડીના
વખતમાં પણ મજદૂર સરથા પોતાની મોડી-
માં વિદ્યાર્થીઓનું અવરિષ્ઠ રીતે પોષણ
કરે એ સાદતજ કહેવાય. મોહતમીમની
અસ્થા સકિત અને તાલીમ પરની અની
દેખરેખ દાદની મુરતલક છે સંદેર અને
ડામેલની આપા દીની હનમ હામે મુજરાતનું
નામ અન્ય પ્રાતોયા ઉચું મયું છે. વરસા
ખૂમ સફળ થયો હતો. આપા નિકાન પ્રમુખ
મખાબદ્દ સરથાપકોને પ્રમાણબદ્દ અર્પાએ
છીએ. મુજરાતના દનિવાસ પર અવરયાણું
માડનાર પ્રમુખ સાહેબની એ કલિદાસિક
તકરીર કલમખદ્દ થઈ હોત એ ધણી આપ-
રક નીવડતી. ખુદ મજદૂર મદરેસાને વધુ
તરકદી જલ્દે એ આખરી દુઆ સકિત
વિરમીએ છીએ.

—તાંની.

કારવાંના પ્રિય વાંચકોને:—

- ૧—૮પાસ દડતાલને આગે જુલાઈ માસનો અંક મોકો રવાના કરવામાં આવ્યો છે. તે જદ્દ
વાંચકો દરમુજર કરશે.
- ૨—ફરેહ જુલોનો પત્રપહેવાર સંદેશના સમ્બલે કરવા નક્કિ વિનવિ છે
- ૩—અદ્દામાં મળતા માસિકો, અદ્દાવિકો ને પખાવાવિકો કાયમને નાટે મદિની મરનામે
મોકલ્યા.

ખલિદાન

એ તો બધાને ખબર છે કે શાદજાદાને ચાર પુત્રો હતા. દારા, શુભઅ, ઔરંગઝેબ અને મુરાદ તેમાં દારા સૌથી મોટો અને મુરાદ સૌથી નાનો. પરંતુ ઔરંગઝેબના પુત્ર મુદમ્મદ અને શુભઅની પુત્રી-આયશા વિશે થોડાજ જાણુતા હશે. શાદજાદાને ચાર પુત્રો ઉપરાંત બે પુત્રી હતી. એક જહાંગીરા ને રાઇનઆરા જે ઔરંગઝેબની તરફદાર હતી. શાદજાદો રાઇનઆરાને રમત ગમતના અને સંગીત વિગેરેના જ્ઞાન બહુ હતો.

મોગલ બાદશાહોમાં 'નવરોઝ'નો ઉત્સવ ધણી ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવતો. લખનૌમાં હાલ પણ એ ઉત્સવ મનાવવામાં આવે છે જે ખામ કરીને ૨૧ કે ૨૨મી માર્ચના દિવસે ઉજવવામાં આવે છે એવા એક ઉત્સવના દિવસની આવાત છે. રાઇનઆરાએ પોતાની સખીઓને આમંત્રણ દઈ બોલાવી હતી. તે દિવસે સંગીત અને આનંદમાંનીના પ્રેમભર્યા હતા. સંગીત પછી આલસખાજી ફરી. દાવત પછી આયોજ ઉમરની સ્ત્રીઓ પાતો કરવા મંડી અને ધુવાન અને ઉચ્છ્વલ ધુપતીઓ આનંદમાંના રોકાઈ શાદજાદા મુદમ્મદને પણ દાવત હતી. તે થોડે દૂર ઉભો રહી એ સર્વ બેઠે રહ્યો હતો તેની ખબર અવશ્યને પડી ગઈ.

શાદજાદોએ પણ એક ફૂલમંડી છોડી એટલામાં કોઈ સખીએ તેની છેડછાડ કરી અને તે તેની સાથે પાલોમાં રોકાઈ. શાદજાદોની આંખોમાં દાઝવાં તેણીએ દાઝવાં. ફૂલમંડી ફેંકી પગપાતે તે દૂર પડવાને બદલે તેણીના રેગમી વચ્ચે પર બધું પડનાં કપડાં ખમરા લાગ્યા. શાદજાદો ગભરાઈ અને ફોડવા લાગી પરંતુ ફોડી શકાયું નહિ કેમકે તે 'પોદેલાં' શાદજાદો મુદમ્મદ આવી પહોંચ્યો અને પોતાના બંને દીથી આગ ફોડવાની નાખી આગ કરનાં શાદજાદાના બંને હાથ ફાડી ગયા અને શાદજાદાને ઘોડી આંચ લાગી આ આગુ શાદજાદાને આનંદ હતો કે મારા આ પ્રવાસથી શાદજાદોની મિદગી બચી પરંતુ તે બાળુ શાદજાદો ચિંતનુર હતી કે મારા કારણે શાદજાદાના બંને હાથ ફાડી ગયા. જે રીતે એક આગથી બંને ફાડવા અને નિધાન પડવા તેજ રીતે તેજ સવયથી મદમ્મદની અગ્નિથી બંને ખમરા લાગ્યા. અને બંને એક બીજાને પ્રેમભરી દ્રષ્ટિથી નેચા લાગ્યા. એ ખમરાના થોડા દિવસો પછી શાદજાદાના પુત્રોમાં લડાઈ યથા મુરાદ અને દારા બંને હતી થયા. પરંતુ કિસ્મત તે જુઓ કે શાદજાદો મુદમ્મદ પોતાના માતા શુભઅ માંમે લડવા બગાળા ગયો ને પહેલાં તો આયશા મુદમ્મદના બગાળા પોતાના બાપની પસંદગી ગઈ હતી. બગાળા પહેલેલાજ શાદજાદા મુદમ્મદના દિલથી મેદાનમાં બાપ હુકમ અને પોતાની પ્રિયતાની મદમ્મદના વચ્ચે કુધ્ધ જામ્યું. તેમાં મદમ્મદના સફળતા ગમી શાહી ફીજને આ પાર છોડી શાદજાદો સામે કાંઈ જમ પોતાના કાકાના સેન્યમાં જમ મળ્યો. પોતાની પ્રિયતાની ખાતર પોતાના બાપના હુકમને અવિનંત યતાં દુસ્તનોમાં જમ મળ્યો તેના બાદમાં શાદજાદોને શું કહ્યું તે જુઓ. સત્ય વાત તો એ છે કે જતેના હૃદયમાં પ્રેમની આગ લાગી હતી અને એ આગના તરંગેજ પોતાના બાપના સેન્યને છોડી સાચા પક્ષમાં જમ મળ્યો જતેના લગન થયાં. એ વાતની ખબર ઔરંગઝેબને પડતાં તે કોઈ ભરાયો અને મોટું-સન્ય તેની સામે લડવા રવાના થયું. તે લોકો આસામના જંગલોમાં નારી ગયા. ત્યાંના રાજાએ તો પ્રથમ-આસરે આયોજ પરંતુ પાછળથી દાવત બમાડી બધાને કેદ કર્યો. સત્ય છે જ્યારે મુતીજત પડે છે ત્યારે કોઈ સાથે આપતો નથી. મુદમ્મદ થોડું સન્ય લઈ ગામ સામે લડવા ગયો મુદમ્મદના રાજાએ તકવારના એક સખત પા કર્યો પરંતુ ગ્રહ-નવધુવાન દેખાવડા થોડેસ્વાર વચ્ચે આવી જતાં મુદમ્મદ બગી ગયો. સ્વારના એ કક્કા થયા સ્વારને જોતાજ મુદમ્મદ રડી પડ્યો કારણ કે તે થોડેસ્વાર બીજા કોઈ ન હતું પરંતુ તેની પ્રિયતા આપણા હતી શાદજાદાએ જમ મંડી-પોતાના પ્રાણ બેચા.

એ તો ખબર નથી કે એ બંને પ્રેમના સંદેહોને કદાચ મર્યું કે નહીં. પરંતુ સંદેહોને કદાચ કે કદાચની રીતે જરૂર ને તો સહાને નારે છાંત કદે છે.

કાવ્ય-ગુલશન

કાં કરે ?

કોઈ

સદાચારનો દિલ પતન કાં કરે ?
 સારારે આર્પણુ જીવન કાં કરે ?
 જીવનને મરણ મર્ગ નિયુક્ત છે.
 તે મરતાર પાછળ ફેરવ કાં કરે ?
 રસન થઈ દુઃખીનાજ વર આંખએ
 હું દુઃખ પર્ણ ગગન કાં કરે ?
 જો અન્યને ને કમલો રહે.
 કામા તુ એવા મથન કાં કરે ?
 રમૂ દારવી શું બરેસો નથી.
 રમે અન્ય પામે નમન કાં કરે ?
 પુગલ થશે જ્યાં પુરસ્કૃતિ લગે.
 કૃષ્ણ થઈને ખડન અમલ કો કરે ?
 યમ નિજ નિકટ પાયરી કંઠે.
 પછી અજીબીનાં તપન કાં કરે ?
 એક ચીજ સમસ્ત કાની થયા.
 મે કમલે છતાં પશુ મરતા કાં કરે ?
 પાતું નિશાંત જહાં થઈને રહે.
 પછી રંગ એનો મદન કાં કરે ?
 જો તો યા સુખા પાપતી પાવવા.
 જીજ્ઞાસે પડાને શયન કાં કરે ?
 તુ "મુજરિન" બનુદ છે પાપથી.
 જતાં પાપ પર્થે ગગન કાં કરે ?

● — "મુજરિમ" નેનપુરી

મંતાય છે

એક અકૃત જ્યાં સિરેયા આવ છે.
 ત્યાં અરે ! લાખો હિરણ્ય થાય છે.
 ક્યાં રહે છે શુભ અંતર-વેરના ?
 દિલની દાસત આંખ પર દેખાય છે.
 જોત્ર મીઠું જોત્ર જો જોત્રી રહે.
 જોત્રી વાણી થઈ અકાય છે.
 છે જગતના દેવદેવતાં તારા વાસ.
 "સર્વ વ્યાપક થઈને કાં સતાય છે ?"
 જો રીવર્તન નથી સંભારનો.
 દશ "મહેશર"ના જગમગાં મય છે.

— "મહેશર" જુતાબતી

મનને મોટું જરૂર કરે કેમ ?
 કંઈ સમજે ખુદ કરે કેમ ?
 છોને ગુરુએ થયા કરે કેમ ?
 ખુદખુદ છે ગળા કરે કેમ ?
 તારી મરજ નિના નં થાય કશું ?
 લાખ મરજા રંગ કરે કેમ ?
 માઝં દિલ સાફ છે પડી છેને.
 મુઝને પૂરે કૃદા કરે કેમ ?
 તુ નો છું મદત મુજ ખવલ મદી,
 છોને નફરત કશા કરે કેમ ?
 ક્યાં સુધી કેમ જાનેઝાર કરે ?
 ક્યાં સુધી તળાવના કરે કેમ ?
 એક અદલાદ એ ભેંચી મારા.
 દર છેને રદા કરે કેમ ?
 પાંકા દુઃખની પગ્યા કોને ?
 ચાલે નિશાનિ રંગ કરે કેમ ?
 તારો "મૂની" છે ન્યા. મિતજ ખગળ.
 તારી શું નિમળા કરે કેમ ?

— "મૂની"

મલકાણું તું.

આશાલીલું હંપું મરું આજે તો વળ ખાનું તું.
 'આશા' 'આસા' કરતું તું ને આશાના મીન માનું તું.
 હું પીને તો ને પીધું મેં હોહ પરીને વર બરી.
 બાળ અબામી ખુશાંતા કેઃ કેમ સુખાગ્રસ પાનું તું.
 એના દશન જેવાં નદિ પશુ પીધાં અમલ માની મેં.
 પીત્રા પીતાં જીવન પળ નરજીવનમાં પલકાનું તું.
 દુઃવચનો તો આગળ આગળ અધારાને અરમખતો.
 ત્યાં તો દેવાનાં દિશ્મતનું નેજ વધુ પથરાનું તું.
 જીવનમાં દુઃખો સમય પેર કાપો તું એવાંત ખરી
 વહોર; જાણે ને જોતું તો જીવન-બદાનું વતું તું.
 દાસ્ય દનું એનાં મુખરે કે મારા મુખરેના સમજો.
 એનું મુખ મલકાનું તું કે મારા મુખ મલકાનું તું ?
 દુઃખકા 'અબ્દુસસાદ' પીળાનાં તું પેળી કડોતો નદિ
 ને તું પેલો રેને છે ને તુમળી ના રેખાનું તું !

— અબ્દુસસાદ

અગિયે ત્રીજાના યુગની એ વાતો છે આસિંહ ત્રીજાંગ મેઝનો એ ગિવજ હતો કે જુમ્માના દિવસે 'ધમામવાડા'ના અંધાચણી જોવા આવતા. જોઈ કરીમરોને પોતપ સજ્જદ આવતા. તેમના આગમનનાં કારણે સડક ઉપર વેપારીઓ પોતાની દુકાનેઃ સુશોભિત રીતે ગોઠવતા.

નવાજ તહેજ નમાઝ પઢવા પછી બાંધકામન જોતા. બાંધકામ જોઈ બજારમાં જતા અને પોતે મનપસંદ વસ્તુ ખરીદ કરતા પછી કરીમરોને હુઝો આપના કે જોમજો ને ખરીદધું હોય નો તે વસ્તુ ખરીદી શકે છે તેની કિંમત સરકારી ખબનામાંથી અદા કરવામાં આવશે.

એક વિધવાને બપોરે એ બજાર પડી તો પોતાની મુસીબત દૂર કરવાને ખાટે લાખના ટામ્બાની તરૂણીદ બનાવી બજારમાં જઈ હતી. નવાજ માહેજ પ્રથમ વારજ એક રૂબીને બજારમાં જોઈ આશ્ચર્યમાં મરકાવ ચઢ ગયા. જેનો દાવ્ય ફક્ત પુરખાની ગદાર દેખાતો હતો. અને હાથમાં એક તરૂણીદ હતી. તરૂણીદ સુફર અને આકર્ષક પશુ ન હતી. સાધારણ કોટિનો માણસ તેની કિંમત ફક્ત એક એ આનાથી વધુ ન આંકી શકે એવી એ તરૂણીદ હતી. પરંતુ નવાજ સાહેબની નજર તે વિધવા પર પડી, અને મનનાં સમજી ગયા કે તે કમ આશાએ આવી આવી છે, તે તે તરફ ગયા. તરૂણીદ જોઈ બેઠા—“એ તરૂણીદ તો ધણી સારી છે, સાથે સાથે નરી યીજ પશુ છ મે એવી તરૂણીદ જોઈ નથી શી કિંમત છે એની?”

વિધવા પોતાના મનમાં આનંદ પ.મી અને કુશળતા અપાજો બોલી “દણુરનો ઉપકાર, હું કાણુ અને શી મારી કરીમીરી, હું નો અધરપદ્ધત કીવી બનાવી સાચી છું. પસંદ પડે તો મારાં અહોલાગ્ય.”

“હા, એ ધણી સારી છે. મને પસંદ પડી એ બોલો એની કિંમત?”

“દણુર એની કિંમત? એ તો લાખની છે!”

“નહી, એક લાખ તો ગાડુ કહેવાય. એક હમ્મર કપીઆ આપીયું.”

વિધવા આ સાંભળી મબનાઇ મઠ. તેના મનમાં તો એની કિંમત ફક્ત એકજ રૂપિયાની હતી અને અર્ધ તો હાનરેલી વાત થય છે. તે સમજી કદાચ નવાજ સાહેબ મઝાક કરતા હશે તેણી આશ્ચર્યથી બોલી “એક હમ્મર?!” નાજ સદાય અનુદય: “જાણી જઈ બેઠા “એકાં છે! હીક બે હમ્મર”

વિધવા વધુ મજાસા. તેના રસનપે ખ્યાલ ન હતો કે આ તરૂણીદની કિંમત બે હમ્મર રૂપિયા થશે. ખરી વાત જાહેર કરતા તેણી અચકાતી હતી. જે કહેવા આદની તે કહી ન શકી. ફક્ત તેણીના મુખમાંથી એટલુજ નીકળ્યું “નહી, નહી.”

વિધવાના ઇન્કારનો અર્થ એ હતો કે ખારે એટલી કિંમત નહીં જોઈએ પરંતુ નવાજ ફરી બોલ્યા. “નહી તો તણુ હમ્મર”

વિધવા મજાસાને બોલી “એટલી કિંમત? એ તો લાખની છે.”

“એટલ.ન જોહા પડ્યા. હીક ચાર હમ્મર.”

વિધવા ક્રોધી હતી. તે એ ન સમજી કે કિંમત કરવામાં આવે છે કે હસી. હિઝાવાના આવે છે. કરતાં કરતાં બોલી.

“હું શું કહું? હુઝુરને જે ગમે તે ખરું?”

“કદાચ એટલા પશુ જોહા હશે હીક પાંચ હમ્મર. મને એવી વધુ આપવામાં આવશે નહીં. જો કશુંમ હોય તો તરૂણીદ મને આપી દો.”

વિધવાએ ખામોશીની સથે તરૂણીદવાજો દાવ્ય લખાંધો. તરૂણીદ લેનાંજ નવાજ સાદગ્ય બોલ્યા “વાચ હમ્મર અતવારેજ એ વિધવાને ખબનામાંથી આપી વિધાય કરો.” એટલું કહી તે પોતાના ગહેમ તરફ પાછા ફર્યા.

‘તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !’

૨૨૨૨૨૨૨૨૨૨

‘નયન’ [સામુવાય]

ઝંઝ તકષ' ને અસર અનેરી,
કવને સુદૃ સીમા યેગી,
બેહતી કવને મીસી દેહી,
તરી ન્યારી કાજા-દિગેરી,
બેગમ અરતી તારી ચાલ !
તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !

પળમાં જામ પાતલે બેઠે,
ફાલમાં દેહિ નબરે હંદે,
જિર્મી-બાવો કિન્નસ બેઠે,
પળમાં આપી આલમ કેડે
બેગમ લેગમથી પાડે તાલ !

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
શુભમાં પિયરે કવને શુભન,
દેહમાં આલમનાં વસુક મન,
શુદ્ધ હિંમત જાગનાં કિષ્કિન્દ,
શુભ સજન ચિંતન ચેતન,
ન્યારો રંગ અનેગી ચાલ

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
કિસમી તુમ કવને ટપરે,
વીજ બનીને બાવે ચપરે,
શુભમાં ગાન ફલકના તપરે,
ચેતનના ચમકારા ચમકે,
માનવના કાષી ન્યાલ,

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
તેં આપું જગ પતન બનાવું,
માનવનું મીરવ સમગ્રબુ,
માનવતોનું તત્ત્વ જગ્યુબુ,
દિવ્ય ગીત રિતે હસદાવું,
બંધુ બાવે ન્યારી ચાલ,

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
રૂદ્ધ બાવના ચમકી કવને,
ગિય બાવના વિહરી રથને,
માનવતાના પાડો વચને,
ચિંતન ડેહન અસરે મનને,
મીઠી આજ સમગરી કાલ,
તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !

ગેદ વાણીમાં જમદાધ્યુ,
કવને પાણીદાર મણાવું,
માનવ-મીત જગે વખાણવું,
ધર ધર દર દર જે પંકાવું,
હવનાની બદલાવી ચાલ,
તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !

જગ શુભરી જગથી ચાલે,
કવને પિય-બગીચો દાસ્યો,
ન્યાસ બાવે રંગ મદાસ્યો,
જગ બલેચો થઇ તું ચાલે,
કવને બેઠે ધર્મો રસચાલ,
તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !

આલમ તુમ ચસાયા માની,
મીની અમન ધૂરો પાતી,
દિવ દસતું આલમ દરખાતી,
કેમકરે કુન્યા મસમતી,
કધુ મગતને તેં તો ન્યાલ

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
નારી ક્રેશી હેરન નગી,
માવ પ્રમશા આલમ તારી,
કવન શક્તિ ન્યારી ન્યારી,
તે કચકાતી સદૃ તારી,
થઇ સરકૃતિ તુમગી ન્યાલ,

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
તને ‘એસીઆ’ પાદ દરે છે,
આસુથી રૂપાંદ કરે છે,
સરનાં અશુ પાદ કરે છે,
દિવથી દિવ સૌ નાદ કરે છે,
આજ શકરી થઇ બેદાલ,

તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !
તું પરચેકે શુભન કરે છે,
ત્યાં પળે ચેતન કવને બરે છે,
અગમ્ય મીતો મળા કરે છે,
ત્યાંની કુન્યાનાં દિલ દરે છે,
‘નયન’ અપંતા અશુમાલ !
તું ભારત-ભૂપણ ઇકબાલ !

હું શરાબી છું !

હું શરાબી છું અને આ મારી બોટલ...
બોટલ પરંતુ વીરકીની નથી, બાન્ડીની નથી,
શેરખીયનની નથી, પરંતુ ફક્ત એક દેશી
શરાબની છે. જેની કિંમત ફક્ત એક રૂપિય
છે. એટલે કે દરેક લિટર, સુસલમાન, અમીર,
ગરીબ, બ્રાહ્મણ, અધુત, ખેડૂત, ઝમીનદાર તેને
ફક્ત એક રૂપિયામાં ખરીદ કરી શકે છે. આ
બોટલ મારી પ્રિયતા છે, તેથીજ જ્યાં જુઓ
ત્યાં અમે જાને સાથે જ રહીએ છીએ.

મને તો આપ સારી રીતે જાણુતા હશે ?
જી હાં ! હું કોઈ રાજા, ઝમીનદાર, ખાનખવા-
દાર, કર્નલ કે કેપ્ટન નથી અને ન તો
ખતખાનો હું તો 'દિલ્લીના શરાબીઓનો મિત્ર
છું', ધરથી કોટ પાટલૂન પીતા હું ખદાર
નીકળતો નથી પરંતુ ખાવામાં રોજ દાળ પચુ
મુશ્કિલથી મળે છે. હવે તો આપ મને ઓળખી
ગયા જ હશે. મીઠલ કલાસતું પ્રાણી છું અરે
બુદ્ધિ પ્રાણી નહિં પરંતુ માંખસ. મારામાં
સૌથી વિશેષ ગુણો જો હોય તો તે એ કે
હું રોજ શરાબ પીઉં છું. રોજ સાંજે હું
ધરથી નીકળી સીધો જ દેશી શરાબખાનામાં
પહોંચી જઈઉં છું. મારા ઘરની પાસે મૌલવી
પીર જંગલી સાહેબ રહે છે. તેઓ નમાઝના
સખ્ત ગ્રંથ છે. તો પચુ ગરીબની નમાઝ
કદી કદી આંધી, વફાન, વરસાદ વિગેરેના
કારણે કંઝા થઈ જાય છે. પરંતુ હું શરાબ-
ખાનામાં બેસી શરાબ પીવાનું કદી કંઝા કરતો
નથી. આંધી હોય, વફાન હોય, વરસાદ વરસે,
મદ હો કે મુહર્રમ, જલ્લીનનો પિલ્લ દીન હોય
કે દેશનેતાઓની ધરપકડ પર હડતાળ હોય,
'પાકિસ્તાન કે' હો કે 'આઝાદ દીન' હડતાળમાં

આવે તે નખતે આપ મને શરાબખાનામાં જ
બેસો. મને એ સૌથી નફરન છે મને તો
ફક્ત એક - બોટલ બેઠાએ. મારી પ્રિયતા,
મારી સાથી, હું જ્યાં સાથ દેનારી બોટલ
એજ કારણે હું એક બે મસાસ પીતો નથી
પરંતુ આખી બોટલ પીઉં છું. પછી હું
જ્યારે ઘર જવા નીકળું છું તો ફરિસ્તાઓ
મને દેશન કરવા ઉપરથી કાળી રૌશની ફેંકતા
મંડી પડે છે. એ કાળી રૌશની પચુ એ રીતે,
પથરાઈ જાય છે કે જે તરફ નજર ઉપાડો
કાળું કાળું જ નજરે પડશે. કાળી રૌશની
અને અધાર જેને કેટલાક લોકો 'રાત' કહે છે.

જે દુનિયામાં હું રહું છું ત્યાં બેગફેદગી
નસ્તી વધુ પ્રમાણમાં છે. તેથીજ એ લોકો
રાતે જાગવાના બદલે માથે નિદ્રામાં પોતી જાય
છે. રાતે મને સડકની ઉપર ફૂતરાઓ સિવાય
કોઈના ગેળાપ થતો નથી. હું શરાબખાનામાંથી
ગજમાતીનીની ચાલે, ધર તરફ જઈઉં છું પરંતુ
એ કચાખત પોલિસવાળાઓ નાકમાં દેશન
કરે છે. 'કમ ! નદમાસ આવ મેમ, અધડાવ
છે. આજે શા માટે વધુ દીંચી છું'.

ચર્ચાઈ જો બર્જાન જીતવાની ખુશીમાં
શ્રી શર છે તો પછી હું કેમ ન ખૂંચું.
પરંતુ એ ગધેડાના સરદારોને કાચુ સંભાળે
કે બર્જાનની જીત કરતાં વધુ કઠીન કાર્ય તો
શરાબ પીવાનું છે. એટલે બોંબ ખનાવવા
કરતાં વધુ મુશ્કિલ કાર્ય એક બોટલ પીવાનું
છે. જ્યાં લો એ વ્યતને આખરે તેઓ ખૂંચના
સરદાર જ રહેવાના—હું સડક પર ચાલું છું
પરંતુ સડક સાથે કરવાવાળા મારી નિશ્ચ સાથ
પર જાણ પાચરી દે છે. ખજાર નથી એ લોકો
મારા ફરમાન કેમ બની બેઠા છે ? જ્યારે
સવારે હું દોરામાં બાનમાં આવું છું તો
ખિસ્તરોને બદલે ગટરમાં પડેલાં દેખાઈ છે
અને આફ્રો દેનારી મને ધૂવાની નજરે જુએ છે.

હું સારાથી છું પરંતુ સાથે સાથે હિંસાન પળું છું. અને તે પળું એક શરીર—જેણે કંગાળીયો સિવાય પ્રત્યેક સ્ત્રીની સાથે પોતાની મા, જાહેન જેવી વંતણુંક રાખી છે. હું જોયો અને હસસુખ છું. સૌથી પ્રેમ કરું છું સૌની કમજલ કરું છું. પોતાના ઘરંચાળા અને વધીને માનભરેલી નજરે જોઈ છું. તે પળું ન જાણે એ લોકો મારાથી કેમ નફરત કરે છે। ઘરના નાના મોટા સૌ મને ધુણીની નજરે જુએ છે જાણે કે હું વાવ, સિંદા, ચિતા, શીંછ કે જોયી પળું પછું કેઈ લખાનક પ્રાણી ન ફાઈ એટલું જ નહિ પરંતુ ઘરના નાના મોટા મારી સાથે નંછડી વાતો પર તકરાર કરે છે. એકાદ બે સંભળાવ્યા પિતા પણ રહેતા નથી. મારા પડોસીઓ મારા નામની સાથે દમરેણુ જાનન પરસાવે છે. મારા મહેલાયોગ્યાને મેં કેમ દિસ તકલીફ આપી નથી છતાં પળું તેઓ મને નફરત ભરેલ નજરે જુએ છે. સાથે સાથે મને પોતાની નજરોમાં દુનિયાને રહાન મુનેદગાર સગાજો છે. કેટલું વખત રાતના એવું બની જાય છે કે હું મારા મોટા સુરે માયન લક્ષ્ય રચા મંડી પડું છું. કદાચ એ અપા-બળી તેમના સેનેરી રચનાના તાણાવાણા વડી જતા દોષ અને પછી તેમને કસાકે લખી આખનેગ પાસા બહસતા પડતા દોષ. હું મારા મહોદલાયોગ્યોની વાતો પર નાદિગ છું. મને મારી બૂલોને એદસસ છે અને મારા મુનાંદોનો હકગર છે. પરંતુ અલ-માફ તે શરીરક ડાફઓ, તે ધુવાન, તે રંગીલા ને નાનુક દાંચાઓ કે જેમના વિચારોની તેમને આરામથી હાંવ પળું આપતી નથી હરે તે પળું તો મુનેદગાર છે—તેઓની એ સગજનો કેમ નફરત કરતા નથી। આપ પણ સજાન છે સાથે માથે આપને ગળું દિસ છે. તમને

તમારા પ્રાણના મોગદા જગા હવે પર દામ મૂકી હિંસાથી કાઢો કે હું હીટલર ને નથી કે જેણે પૂરેપૂરું કોઈ વન્યુ. હું ને વતપાની નથી જેણે ચીન વન્યુ. હું ને કાન્કો પણ નથી જેણે રપેનની રવતંવત વે મળું છુંટપું. હું તે અંગ્રેજ પણ નથી જે દિલ્લે ગુલામ બનાવી મૂક્યો છે, હું નફાજોર કે કામાવજર કરનારો પણ નથી જેના કારણે બંગાળ કાશ્તાન બની ગયું. હું તે આંગ-કાઘ-શોક પણ નથી જે આંતના કામુનિટીની સાથે મસાદ દરવાને બદલે ખુતામરકી ચક્ષાવી રચો છે. મત્રસય કે ન તો હું સજ્યનો એજન્ટ છું અને ન તો આઝાદીનો દુરમન, ન મીસમાત્રિ છું. ન તો અમીનદાર, ન તો મરીઓ પદ સળા મસાવું છું. ન તો મુનેદગારોને કચડી નાખું છું. ન તો નતાઓની મરદન પર તદવાર ચક્ષુ છું. ન તો મરીઓના લેડીયા પોતાની ખંતીને લીંચું છું તો પણ સારે નશો ફરતી જતા મારા આખા કસીન્ના એર પીમું પણ મીકું ફરવાન છે. અને એ જાની નાથ માથે હું ગેડા વિચારમાં હુળી મનું છું. કદી કદી એ પણ નિચર આવે છે, કે કાશ। હું હિટલર, રોમ્લે, કાન્કો, મુસોલીની, મર્સિસ, વિગેરે બન્યો હોત તો હીક વાત પરંતુ એક સગાથી ન બન્યો હોત. મારા મહોદલાયોગ્યો નાસીઓથી નફરત કરતા નથી. પૂછવાળાઓના દુરમન નથી. પરંતુ એક મારામીજ તેઓ બેજાર છે. એટલા મારે કે હું સારાથી છું. હું કદાચ પીક છું પરંતુ ને પણ દેશી-કદાચ હું વીરકા કે જાન્કી પીતો હોત તો એ લોકો મારાથી એટલી નફરત ન કરતે. મરીંગ માંથી પુકાર કરી કરીને જનનાને કહે છે કે “આજીઆ! દેશી વરુતો કુપયોગ કરો ને વરદેશી માસતો ખદિમાર.” સ્ત્રીજા પણ એ

હદેના નથી કે "વિદેશી માણને જીવોગમાં લ્યો." પ્રત્યેક સજાન દેશી માણ ખરીદે છે. પ્રત્યેક દેશી માણ ખરીદનાર દેશબંધ દોષ છે. એ દેશી જીવોગો જીવોગ હરેલાં સુનોદ નથી તો પછી દેશી શરાબ પીડ પખુ સુનોદ નથી ? માણ ખોટીજો માને છે કે "હું" કાલ મદાન પુરુષ નથી એ કારણે માણ માટે શરાબ જાહજ નથી." સાખખું આપે ! કેટલા હુમ્મ વિચારો છે ! વિચારોની મદનતા પખુ કેટલી હુમ્મ છે ! જે હું 'જેશ', કિષ્નચંદ્ર, વાવેલ, આગાદ, નરેર, વણખ, ખેર, કાષ્ઠ વિગેરેમાંથી કોનુપખુ દોત તો માણ માટે શરાબ જાહજ દતી. માણ ખીજ એક પારોગી માને છે કે 'ફક્ત સામશના માટે જ શરાબ જાહજ છે' હું શર્મર નથી, માણ પાસેથી ખોટલ ધીનથી રાકાય છે માણ્યું કે મારી મજલોગા હમ નથી એકમ દીપાન પ્રમદ થયુ નથી મારી મજલો એકદીગે ફાડી નાખે છે. મજર થયાની તાયે શરાબો શો મંબંધ ? શાહરી કરી એ એક કળા અને શરાબ પીજ એ ખીજ કળા છે. મારી પાસેથી ખોટલ ન લો, મને પીવા દો... પી...વા...દો. એ લ્યો ખોટું કેમ લગાડો છો...કેમ પૂજા કરો છો...કેમ છીંકો કરો છો... તમે પખુ પીઓ—એક બે ગ્લાસ નાંદ પરંતુ પૂરી ખોટલ—પેટ ભરીને પીઓ. સોને પીવડાવો—ખૂણ પીઓ—કે જેથી આખી દુન્યાના દરેક માણ્યો નશામાં ચૂર થઈ જાય

હાં તો હું શરાબી છું. દુન્યાનો પ્રત્યેક મેદાન પુરુષ શરાબી થયો છે—હોય છે—અને હશે—દયમલ, મિટન, બાયરન, કિટમ, ખોટર, શેક્ષપીઅર, હમર ખંજામ, ફિરદોલી, ગાલિય, મજાલથી મારી સિકર, નેપોલીયન, ચંચીર, બાખર, મેરી, શાદજહાં, જહામીર, શિયાહ, દિરહર, મુસોલીની, રૂઝવેદ, સુધીના સો શરાબી દતા. રોગોશલાં, ખર્નાક રો, એલીયા

હેરનખાં, લેશ, કિષ્નચંદ્રથી લઇ ચર્ચાસ, એટલી, કિષ્ન, દુમેન, રૂઝ, અરમત, ચાંગ-કાઈ-ચેક, ડગોલે, રૂઝવેદ, અને રેલીન સુધી શરાબ પીએ છે. મતલબ કે દુન્યાનો પ્રત્યેક સમજદાર હન્સાન શરાબી દોષ છે.

જીવીશી નહીં, તેના પીવાથી થોડી મસ્તી ચરી જાય અને આંખો લાલ થઇને રહી જાય છે. જે દેશી શરાબની ખોટલ છે અને હું—મને માણ વતનથી પ્રેમ છે. સોને પેતખો દેશ પ્રિય હોય છે. હું પખુ વતનપ્રેમી છું પલ લો' ચાદક છું. દરેક પીદેશીથી મને નફરન છે. બસે પછી શરાબ દોષ કે અચેર-હું ખરી પહેર' છું અને જે 'પીડ' છુ ને પખુ દેશી. તો પખુ હું એક બે ગ્લાસ પીને શરાબની ખેલજતી કરેના નથી. ન તો શરાબીજોના નામને કષ્ટ લગાડું છું. પૂરી એક ખોમ્મ જેને પીને હું 'હન્સાનીવતના' દયમખાંથી બદાર નીકળી જાય છું. નશાથી ખરપૂર એવી દુન્યાની હુમ્મ મંજિસે હું પહોંચી જાય છું. તે મસ્તી, તે આનંદ, તે નશો જે મને ખોટલ ખાલી થયા પછી મળે છે, મને પહેલેય આનંદમય લાગે છે; એનાથીજ ખરી રીતે મને પ્રેમ છે. પરંતુ જનતા એ નશાને પસંદ કરતી નથી તેઓ ને ન આનંદથી જોજનો માલસ દૂર રહે છે. એજ કારણે તેઓ તેને સુનાહ સમજે છે. માં રહે છે 'નશો ખરાબ છે.' તો કાલ રહે છે 'નશાનાથી તો રડીયાનું સારો છે.' એ સૌ અપાજ માણ કોઈમાં મૂળે છે. હું એ સોના વિચારો જાણું છું. એ 'લંખાજ પૂરક બાપજો, શિખાંખજો, રોજ સાખજુ છું નશાથી એ મરીખે ધુણા કરે છે. તેઓ માને છે કે દુન્યામાં સૌથી વધુ ખરાબ વસ્તુ હોય તો તે નશો છે. જે શરાબ પીવાથી નશો ન

માંત તો કદી પણ અસ્ત્રામ ગત્યને દરમ
ન ગણત હિસાન અને નચાથી યુગ ? એ
દંતાના જેવું નથી તો શું છે ? અન્ધાની
નીચતાની અખેરી ગરિષ્ઠ એજ છે વિના
નચાની સરાય અને વિના આત્માનું સરીર
એજ છે. નશો, મરતી, આનંદજ તો કિંદ્રી
છે, પરંતુ અધ્ધોસ કે એ સન્માન જે
પ્રાણીઓ એ નથી જાણતા. એ દુષ્કર
વ્યાગય પદ્ધતિએને એની પણ ખબર નથી
કે અન્ધાને આશંક્ય મધ્યસ્થાત દુક્ત એટલાજ
ચાટે રજુ છે કે તેઓ નચામય
હોય છે તેમને એની પણ જાણ નથી કે
અન્ધાનામાં જે કામ સૌથી વિરહ જુગી છે
તો તે દુક્ત એક નશો છે.

હું મીરાંતમદના પાર્શ્વોએ, મંદિરના
આગળેને અને મંદિરના મીરાંતોએને જુ
ધું. પારી આગોથી જુગો. આ દુન્યાના,
આરે દિશાએ શગવ ને શગવજ નગરે પડે
છે અરે ! એ આંદ. તારા રાઈ સરાયના
દુષ્કેશ છે, સરાયમાં તરી રહ્યા છે. આ
આખું જગત સરાયથી અરપૂર છે. સી
નચામાં ચૂર છે. સી સરાયી છે. કાલ પારકા
પીએ છે તો કાલ આડી. કાલ દેશીધી. પ્રેમ
કરે છે તો કાલ તારી પાએ છે. એ સી
સરાયની જાતો છે પરંતુ નામ દુદ્ધ જુદા
છે, પરંતુ યુગ તો બધા એજ પરંતુ છે.
નશો ! આ અન્ધાનેની આખી દુન્યા નચામાં
ચૂર છે. મરત થઈ આમનેગ કોલે છે. શું
આપને વિશ્વાસ નથી ? અને સરાયી, સમજ
મારી પાતેને દવામાં કાલો નહીં. અને
અન્ધા કરો-તે દવે પણ અન્ધા નહોતો
અનિદાસના લેખકોને પુછી જુગો, અનિદાસના
પત્તાએ લેવાયો આકિદ અને સદ્ગુણ
આદમાં જુગી સરાય ન દતી તો જીજ છે

સાકત દતી ? તારીકો દુષ્કેશમાં અને કામિગત
દિદુરતામાં ખજામતો નામ ન પાવ્યો તો
ખીજું કેવું લાભ આવ્યું ? સરાય તો સરાયી
ન હોત તો તે કદી પણ દતો મુળે જેરના
પ્યતો ન પીને ? એન ગોદ આંદ નામી
દતી તોજ તે દસતાં દસતાં આગમાં ફૂટ-
મદામારના યુદ્ધમાં પણ જુગો આજુના
કાન નચામાં ચૂર પતાર કયું દતું દલદી-
પાટથી પણ આજે સોજ અપાજ આવે તે
કે પ્રતાપ સરાયી દતો. નાપ પણ સરાયી
દતો એજ કાગળે તે કદી પણ કાલ સાથે
નમ્યો નથી એ નશો કાલ સીજ નથી કે
સરાયમાં કાલ સકિત નથી તો પારી કાલ કે
રેશીનએક પર આપી પડેલી આકૃતમાં
શગવનો પ્રલાપ ન દતો તો શું દતું ? લાસ
સીજ સરાયી નથી તો શું છે ? નશો એ
દુન્યાથી પણ કમ્ય. નરુ છે, તેમજ મનાવ
દુન્યાની મદામ પદ ગરુ મજાવ છે-એજ
અન્ધાનામ નિગત, જોરા, મહિત રિએ પેદ કરેલ
એજ અન્ધાનેને જન્મના પગે લા રતય છે.
એજ દેવાને અન્ધાના પતાર છે. એજ શાન
તેમજ આઝાદીનો પૈમામ આપે છે. પ્રમેજ
સરાયી ફરત અન્ધાના દુષ્કેશમાંના મરો
દકાર દેવ છે !

અરે ! એ વતન, ધર્મ, દેશ, કોમ એ
સી સરાય છે. આઝાદી, પુદ, સાંન, જન્મતિ
એ સી નશો છે. જુદી જુદી સરાય જુદા
જુદા નશા એ સી સરાયીઆની વસ્તી છે.
આ અન્ધાના મદમર છે. કાલી, દિંદી, સીમી,
મીસરી, મિસાની, જાપાની, અને જર્મની એ
જાણ સરાયી છે. જાણીદારી, સીમંતાર,
સ્વતંત્રતા સી નશા છે-મી સરાયી, મો
નશામાં, મો મદમર છે-અને તેથીજ
હું પાજ સરાયી છું.

તરંગ-રંગ

(મુખમસ)

હુએ મારાં મુખોમાં સતદિન વસનાર શું જાણે ?
જ્યા કરનાર શું જાણે વ્યથા દેનાર શું જાણે ?
સદુ છું આપણાએ કેવી પારાપાર શું જાણે ?
પ્રમળતા દિલની મૂળી આદોને મિતાર શું જાણે ?

અધું જાણે છે પણ જાણીને સુપ રહેનાર શું જાણે ?
નિગરમા કોટી આશાઓ તો અરમાનો હૃદયમાં છે,
હયસ પાથસ અનેરી ભેડું છું કદ એ હમયમાં છે,
પુદા જાણે અસર કેવી અરે ! આ તે પ્રણયમાં છે;
છવન લેનાથી મારું આવી પડ્યું દમ્ય ભયમાં છે;

આ મારી દુહંસાને દુહંસા કરનાર શું જાણે ?
જરો આ બાળવય જાયત ધણું અરમાન ધઈ જાણે;
અગેઅગમાં નવુ ચેતન નવું તરાન ધઈ જાણે;
હમજો અનન્ય અંતર તણા મહેમાન ધઈ જાણે,
મુસાની કેરી આરત છે ખરી પહેચાન ધઈ જાણે;

હજૂ નાદાન છે તે પ્રેમના પહેવાર શું જાણે ?
બાઝાઓ છે નિરાશી રૂપની દુન્યા નિરાશી છે,
ખરી છે, ફરતા દિલમાં ને વાતો બોલીબાલી છે,
નિયાશ પ્રેમને એમા મળી કપારે પુરાણી છે;
વ્યથા છે હૃદ છે ગમરજ છે ને પાલખાણી છે;

છતાં દિલ મોદ-વસ ઠાં યાપ વારંવાર શું જાણે ?
શિવાસા સ્વપ્નમા આવીને સુગને નિવ દઈ જાતો,
પ્રણયની સાંભળી જાતો અને કરવો દતો પાતો;
હતી રંગીન ને ખુરદાસ મારા કાજ તે ગતો;
ન તે સતો છે પાતો છે રજા કેવળ પવેપાતો,

બગાડી ક્યાં ગયો આરો સુખી સંસાર શું જાણે ?
છે કમસિન મારો શતિલ ને ધણા દમ્ય ર ગણે છે,
કમર પતળી છે નાનુક છે છતાં તથવાર રાખે છે;
કમાને તીર ખેચીને સદા તૈયાર રાખે છે;
વળી મુજ કલ્લતો દિલમાં અટલ નિર્ધાર રાખે છે;

પરતુ તેના કામળ દાય કરવા વાનું જાણે !

હૃદય-વ્યાકૂળતા ધીરજ ને અંતર-ચાતના ધીરજ;
પ્રતિક્ષાની વ્યથા ધીરજ વિરહની વેદના ધીરજ;
જરા ધીરજ જરા ધીરજ હૈ દિલની ગાદના ધીરજ;
હજૂ કરી છે મુગ્ધને કરી આગવના ધીરજ;

મુજ હર-આવેશના ઉન્માદને જોનાર શું જાણે?

ઉમંગોથી અરેકુ દિલ મન્યુ માથે ઝુવાની છે;
ચદા કાઢી, દયા રીતગ અને ખોસમ મજાની છે,
બધું ચાતાયરણ છે ખુરતુમા ને શાદમાની છે;
પ્રસંગ છે આજ તો પીએ કાશ્મિર આ જિંદગાની છે,

કૃપાશુના તું બેધક બા બધા કૃપાર શું જાણે?

હૃદય ગાગરું ને આપ્તુ જોડની યા ગસ ખતા-મારી;
દરે સામે જુએ એને પડી છે શું બધા મારી,
એ કાશ્મિરને કઠ છુ તો કહે જાણે બધા મારી;
હું દોને વરધને જતણવું છે કેવી દુર્દશા મારી;

સિતમ કેવા મં શું ને સિતમ કરનાર શું જાણે?

તમારું પણ કાઢ્યા દિલ જો લાગી જત તો જાણ;
મદત કરેલા પડે મુજ કમ પ્રણય અવાન તો જાણ,
વિરહની વેદનાની જાજતરા સમજાત તો જાણ,
તડપંથાનાં નિશાઓ પૂર્ણ સારી થાત તો જાણ,

પછી દોડી ન કહેમો મુજ જાણો પ્યાર શું જાણે?

પડીમાં નજની ડંડી હડીમાં ચાલ સારી છે;
ન નિદ્રા છે ન સુખ છે બેઠારી બેઠારી છે;
મસીદા શું શું કરમે આ અજબ બીમારી મારી છે;
દયા ત્યાગીને જા બસ મોત દમણું આવમારી છે;

પ્રણયના રોગીના નાદાન તું કૃપાર શું જાણે?

પણી આહુજીયોથી કરને “અસ્તિમલ” મનાવું છું;
કરેલા વાપણની યાદ પણુ એને અપાવુ છું;
કદી પણુ કોઇ ગીતે એની સામે હું ન ફાવું છું;
સિતમ છે કે સિતમગરથી છતાં કદી નિભાવું છું;

દરે ટરી ગયું છે પ્રેમમાં દિલ પાર શું જાણે?

“અસ્તિમલ” યોગ્યની

રંજુન-(બર્મા)ના ગ્રાહકોને

[બર્મા લાપાનીસ શુભના દાવમાં ૫૩૫૫
પાછી ટપાલ વ્યવહાર થાંખી ગયો હતો. જે
આદકોનું સવાજમ જ્યાં સુધી પહોંચ્યું હોય
ત્યાં સુધી તેમના અંકો અમાનત તરીકે
રાખી મુકવામાં આવ્યા હતા. દિંદ તરફ આવી
મથેલા સાહેબો પૈકી જેમણે દિંદ ખાતેના
સરનામા મોકલાવ્યા હતા તેમને તેમના અંકો
રસતા કરી આપ્યા હતા. હજી નીચે મુજબના
આદકોના નવા સરનામા અંગે મળી જશે
તો તેમના અમાનત પડી રહેલા અંકો રવાના
કરી શકાશે. આશા છે કે તેઓ નવા સરનામા
મોકલી આપવા ચુકેજ નહિ. —મેનેજર]

- (૧) " એ. દાદાબાઈ બ્રધર્સ (બર્મા)
સિ ૨૮, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ રંગૂન
- (૨) " અલીમુદ્દીન તૈયમ એન્ડ કું
પો. બો. ૫૨૪ "
- (૩) " આજમ આરિફ બ્રધર્સ.
૭૩૦, મરચન્ટ સ્ટ્રીટ "
- (૪) " મુશુક હરિમાલ અમ્મલ બ્રધર્સ.
૫૩૦, ડેલ્હાઈઝી સ્ટ્રીટ "
- (૫) " આદમદ દુસેન અમ્મલ એન્ડ કું
પો. બો. ૮૨૧ "
- (૬) " એમ. ઈ. ખાયા એન્ડ સન્સ.
(બર્મા) સિ. પો. બો. ૩૩૮ "
- (૭) " મુસેમાન દાદાબાઈ બ્રધર્સ સિ
પો. બો. ૧૯૩ "
- (૮) " વાઈ. એ. મતી સન્મ
ચાઈના સ્ટ્રીટ, પો. બો. ૩૧ "
- (૯) " હાજી મી. એમ. મોલીસાવા.
એન્ડ સન્સ. પો. બો. ૩૨ "
- (૧૦) " એમ. આઈ. ટ્રીટીમાલ એન્ડ કું
ધરનં. ૫૧, સ્ટ્રીટન. ૨૮ પો. બો. ૭૪..
- (૧૧) " Hnithah સવા એન્ડ કું
પર, ડેલ્હાઈઝી સ્ટ્રીટ "
- (૧૨) એમ. એ. જીનવાલા.
પો. બો. ૨૩૧. ૬૦ ચાઈના "

- (૧૩) ડી. એમ અમ્મલ. ૧૩૨, એડવર્ડ સ્ટ્રીટ રંગૂન
- (૧૪) મુસેમાન હરિમાલ મામલ
૨૫૪, મેગલ " "
- (૧૫) અદમદ કાલાલી મામલ.
૧૩૯, માક્ટોમે " "
- (૧૬) અદમદ હરિમાલ અમ્મલ
૫૫.૫૮ ચાઈના " "
- (૧૭) મેક્ટેરી વંગમેન મેમલ
એસોસિએશન પો. બો. ૮૧૯ "
- (૧૮) જુનુસ હરમાન. " ૬૫ "
- (૧૯) મુદમ્મદ ઇલાલી મામલ
ધરનં. ૬૬, સ્ટ્રીટ નં ૨૫ " ૬૩૪ "
- (૨૦) એચ આઈ એમ એચ તૈયમ એન્ડ કું
ન. ૫, Konaong રોડ બર્મા
- (૨૧) એ સી. પટેલ, ૯, Zeejyama રોડ "
- (૨૨) હરિમાલ હરિદાસ બોમલ ૭, " "
- (૨૩) મુસેમાન અમ્મલ શકર
રંજુન રોપ રેન્ડ રોડ Bonga
- (૨૪) જમ અમ્મલ કરીમ.
કાપડના વૈપારી સ્ટ્રેન્ડ રોડ "
- (૨૫) મેનર્મ આર ગાફુજ ગદેડ
એન્ડ કું પો. બો. ૫૮, Meighai
- (૨૬) " હરિમાલ મુદમ્મદ સીમલ
એન્ડ સન્સ સિ ૩૬, લેવેર્મ સ્ટ્રીટ Proma
- (૨૭) નુરમુદમ્મદ કમર એન્ડ સન્સ
૬૧. લો (૨ મેલન રોડ મોલનીન
- (૨૮) અમ્મલસતાર હાજી અલીમુદમ્મદ.
મારવાડી રુત્ર સામે, ૨૮, રાન-માંડે
- (૨૯) એમ. ઇ. કીયા Aungban
(P. S. S બર્મા)
- (૩૦) હરિમાલ ઇસુક બોલા. બાર સામે
Myngyan (U. Burma)
- (૩૧) મલાલી ઇસુક પટેલ જનમ્મ મરચન્ટ
Mynta (U. Burma)

કારવાંના રંજુનના એજન્ટ —
M/S E. E. KAKA & SONS.
472, Dalhousie Street, Rangoon.

મોહન શાહરે

'ઇન્શા', 'મોમિન', અને
'મસદ્દશી'.

સૈયદ 'ઇન્શા' દહેલી સાહુબ-સાહ-રીની 'દુન્યામાં' 'ઇન્શા'ની એક એવી દસ્તી યહ મધ કે જે પોતાની શરઆતના કારણ ને યુગના સામ્રો માટે એક પ્રસિદ્ધ અને ઉપદેશ બગમાં દુન્યાવાળાઓ માટે એક ઇશ્ત સમાન હતી. તે આકાશની એક આલુ-એથી અમજી પોતાના પ્રકાશથી સર્વ-ની આંખોને ધ્રુવથી કરી અસોપ યહ મધ. ઉમરાવો અને બાદશાહોએ પોતાના માથા પર એમાડ્યા અને પોતાના જ પગેથી રંગદોળી નાખ્યા. સૈયદ 'ઇન્શા' સાહિત્યના હિંદુ અબ્યામથી સાહીરીનો ઉચ્ચ મર્તબો ધરાવતા હતા કોઇ નથી વસ્તુ પેદા કરવી અને કોઇ નથી વાત કાઢવી એ મેદાનમાં તેમનો પયો મોઘા ઉચ્ચ છે. 'ઇન્શા'નું ઊવન જૂનાં વંચુ હોય નો 'આમે દવાત' જુઓ. તેમના દરના યુગમાં 'મીર', 'સૌદ', અને 'દહે', દહેલીમાં મૌનુદ હતા. તેમની અંદાજીરીની બેડમાં કોઇ ન હતું. જે આપા પુરુષ પાનેથી કોઇ ડાગા કે કોઇ સાદી ગીત લખાઇ હોય તો ધણું ઉચ્ચ ગણાય ! તે આપાને ફેલાવવા માટે પશુ પશુ પ્રયોગો કરવા આદતા. સૈયદ 'ઇન્શા' હિંદુ-સ્તાનના તે પ્રથમ પુરુષ છે કે જેમણે હિંદુ મા પ્રથમ લા બપાક-બુ 'ઇન્શા'એ લતાફના નામે

રચ્યું. 'ઇન્શા'એ આપા પ્રચારનું કાર્ય ને મિર્જા રીઝ સૌદાએ શરૂ કર્યું તે ચાલુ રાખ્યું.

સૈયદ ઇન્શા અરઘાખાન નામ—'ઇન્શા' કિપનામ-તેમના વડવાઓ નજર ચરીથી દહેલી આવ્યા. તેમના પિતા હજીમ માસા અરઘાખાન દહેલીમાં રામપૈંચ હતા. દહેલીના પતન પછી મુરાદખાન ગયા. ત્યાં સૈયદ 'ઇન્શા' ઇ. સ. ૧૭૫૬ કે ૧૭૫૮ના વચગાળામાં પેદા થયા. 'ઇન્શા'એ સાદું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી આપ દહેલી ગયા. પ્રથમ 'સોઝ'થી ઇસ્તાદ તૈયા ત્રાખ્યા. પછીથી 'મસદ્દશી'ના શાગિર્દ થયા. શાદ આતમ આદલાહે પોતાના દરબારીઓમાં એમને જગ્યા આપી. જ્યાં તેમણે લતાઇ અને અગામ્થી ને મુલ ઉત્તાવ્યાં કે આખી મેદદિસને મુદાવી દીધી. ત્યાર પછી તો દરબારનો નાશ અને આપસગા સાહરોની તકરારથી કટાણી લખની ગયા ત્યાં નવાજ અઆદતખાનીઓની મિમના સ્વીકારી પરતુ કોઇ વાતમા મતભેદ પડતાં તેમજ નવાજ આદેખના ન રાજગીના કારણે દરબારમાં આવતા બંધ થયા. આ આલુ મુલાન પુત્રના મરણથી તેમજ પગાર બંધ થવાના કારણે કિપવાસ કરવા પડ્યા. અને હેતરે એજ દાહતમાં ઇ. સ. ૧૮૧૭ માં લખનીમાં મરણ પામ્યા. 'ઇન્શા' અને 'મસદ્દશી'ના મોરચા જાળીના છે. આપનું દીવાન ૫૪૮ મધ ચાલું છે. જુઓ આપની સાહીરીના ચોક્ક મનુષ્ય—

“જિગમી મદી, અદા મદી, એને જાઓ સદી,
ચેદ મજમદી, પર એક નદીથી નદી મદી.”

× + ×
“જિગમી અ મ જુએ જિમમે જરહ વેદ રાય લા,
જાગે બદમે” મજી મુદાલી મમ લા.”

× + ×

“નગાકત ઉસ યુદ્ધે રચનાકી દેખો ‘પ્રન્થા’,
નસીમે સુખદ જો દૂઝ જાયે રંગ હો મેલા.”

x x x

“ન છેળ એ નકહતે બાદે

બહારી રાહ લગ અપની,

તુઝે અટખિલીયાં સૂઝી દે

દમ બેઝાર બેઝ દે.”

x x +

“મોમિન” કહેલી સાહબ:—જો
કાંઈ મને પ્રશ્ન કરે કે ઉર્દૂ સાદિત્તમાં મરદર
અને સારા સારા શાહરી કયા કયા? તો હું
નિર્ભયપણે જવાબ આપું કે ‘મીર’ અને
‘મોમિન’, મોમિને ગઝલનું મધ્ય અદ્ય કયું
છે અને તે પછી ખરા અર્થોમાં ગઝલો રચીને.
ન તો તેમની શાહરીમાં ફિસ્સીયે દિકમતના
બારે વિચારો છે ન તો નરવયુક્તી મદનતા
ભણે તેમની શાહરી પીનેથી પાતી કે વાત
અથવા પરીવાપલી કહાણી છે, જેમાં લખવાની
રીત અને રંગે ચાર ચાંદ લગાડી દીધા છે.
એજ એમના કલામની વિશિષ્ટતા છે. તેમણે
કહેવાની અને લખવાની શૈલીમાં અનન્ય
આધ્યત્મતા અને નાજુક વિચારોથી કામ લીધું
છે, તેમજ સમગ્રવવાની નવી નવી રીતે,
ઘડણુ કરી છે. તેમના કલામમાં ફારસીની
રીતોનો પણ ઉપયોગ કરાયો છે, પરંતુ તેમાં
‘ગાલિબ’ જેવી કઠીનતા નથી, તેના સરળતા
છે એ ઉપરાંત સાદિત્તમાં એમનો દરજ્જો
કંઈ એ છે નથી તેઓ ઉર્દૂ શાહરીમાં એક
વિશિષ્ટપણું ધરાવે છે. મઝલ એવા તરનુમ
(રાગ)થી અને હૃદયી ભરપૂર અવાજે લલકારતા
કે સાંભળનારા પચ્છમાં આપી જતા

હકીમ મોમિનના નામ-‘મોમિન’ ઉપનામ
હકીમના રહેવાસી-મ. મ. ૧૮૦૦માં હકીમીમાં

પેદા થયા. પિતાનું નામ હકીમ યુસુફનખીખાન
હતું. હાલ નામદારખાન કારિમચી આબ્યા
હતા અને શાહી હકીમ તરીકે રહ્યા. ‘મોમિન’
ના પત્તાને શાહ વલીયુલ્લાહ (૧૬૦૦)ના ખાન
દાનથી-ધંધી મહમ્મદ હતી, તેથી ‘મોમિન’નું
નામ શાહ અબ્દુલ અ-મ (૧૬૦૦) સાહેબે
રાખ્યું. એમણે શાહ અબ્દુલ કાદિર સાંદખાંથી
શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. એક પ્રખ્યાત હકીમ
ઉપરાંત તેઓ બાવબવેતા પણ હતા. તેમણે
ખોતાના છત વરથી પડવાથી તારીખ “દસ્તો
બાઝો બશિકસ્ત” કહી હતી જે મિદકુશ
ખરી નીકળી તારીખ કહેવામાં પણ તેઓ
કામિલ હતા. ‘મોમિને’ કહી કાંઈના વખાણ
કર્ષી નથી, ન તો કાંઈ કાલિમના દરમારમાં
ગયા હકીમીમાં મ. ૧૮૫૧માં મરણ પામ્યા
તેમની કલ પાકી બાંધેલી છે. જેના પર
તારીખ અને નામ કોતરેલું છે, હકીમી દરવાજા
બહાર મહેંદીયુંમાં ગઝાર છે. હીરાન પ્રગટ
થઈ ચૂક્યું છે.

જુઓ એમની શાહરીની યોડીક કંઠિઓ.

“તુમ મેરે પાસ દેતે હો ગોવા,

જગ કાંઈ દુસરા નહીં હોતા.”

+ x x

“પામાલ એક નઝરમે કરારો સખાલ દે:
કુરકો ન દેખના નિગહે મદનકાનસે.”

+ + +

“કિયા તુમને કતે જહાં એક નઝરમે:
કિસીને ન: દેખા તમાશા કિસીમા.”

+ + x

“અચરે ગમ ઝરા ખતા દેના,
નોદ ખહોન પુછતે હે કયા હે મરિક?”

x x +

“જિસે આપ ગિનતે યે આશના,
જિસે આપ ફહેલે યે બાવકા,
મેં વહી હું ‘મામિન’ મુખ્તિલા,
તુહેં વાદ હો કે ના વાદ હો.”

x + x

‘મસદરી’ અંગરેઝી સાદખ-મસ-દરીની ઉસ્તાદીનું ‘લોકું’ લગભગ બધાંએ જ આનું છે. તેમની વિચારશક્તિ અને શાહરીને ન માને-શીકારે એવો કોથ છે? લગભગ બધા વિવેચકોએ તેમને પ્રથમ જગ્યા આપી છે, પરંતુ એ આશ્ચર્યની વાત છે કે તેઓ જે રીતની હજમત અને ખ્યાલીતા ચાલક હતા તે ન મળી. તેમની સજ્જનતા કંઈ એવી રીતે દબાઈને રહી ગઈ કે આમ જનતા તો તેમને ઉસ્તાદ ગણે છે પરંતુ તેમની શાહરીથી તેઓ બિસ્ફુલ નજીકાર નથી એવું દારજી એ છે કે ‘મસદરી’ પોતાની કૃતિઓ ગરીબામના પરિણામે વેચતા હતા; શાહરીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવવાના પરિણામે કેટલી સારી કૃતિઓ તેમના હાથથી નીકળી ગઈ. ‘મસદરી’એ ઉર્દૂ સહિત્ય પર એ ઉપકાર કર્યો કે શાહરીના વખતો લખી તેમને નવી જિંદગી અર્પી. ‘મસદરી’ના એ વર્ણનો ‘રિવાજુલ ફકદા’; ‘અકદે સુરૈયા’ અને ‘તઝકિરએ હિંદ’ના નામે પ્રગટ થયા છે. તેઓ પાણું માન ધરાવતા હતા, અને લાંઠુ આયુષ્ય પણ ભોગવ્યું. તેથી જ તેઓ પોતાના ધુમના શાહરીનાં જિંદગીથી સારી રીતે જાણકાર હતા.

કેમ ગુલામ હમદાની નામ-‘મસદરી’ ઉગનામ ઈ. સ. ૧૭૫૦ માં અમરોદામાં પૈદા થયા. પિતાનું નામ ‘પત્રી મુદમ્મદ-યુસુફશા-ગાંધ’ વગન ત્યાગીને દહેલો આવ્યા અને સિકંચનાં તહીલ થઈ ગયા. દહેલીની જુઝૂર્જ દરવીશોનો સામ હાથો, ને સિવમેળાં

દહેલીમાં ગરીબાઓ યુગ દનો અને લખનોમાં સખાવત-દાનની મંઝા વહેતી હતી. મસદરી પણ દહેલીને ત્યાંથી આસિફ દૌરાનાં યુગમાં લખનો થયા મિર્ઝા મુસૈમાન સિકંચાએ પોતાના દરબારી સાહર બનાવ્યા. અદિ પણ આપની શાહરીની બેહુએ તેટલી દર બહ. પરંતુ જેવટમાં ‘હન્શા’ના આવ્યા પર તેમની સાથે ગોદવા મંડાયા. ‘હન્શા’નું લખનીમાં આવતું એક આંધી, જુદાન થઈ પડ્યું. ત્યાં લગી છગ્યા ત્યાં લગી લખનોમાં જ રવા. પરંતુ દહેલીની વાદ તો ચરના લગી રહી. ઇ. સ. ૧૮૨૪માં લખનોમાં મરણ પામ્યા. આશુએ લખનો આવતુ શાગિર્દ હતું પરંતુ ‘નાસિખ’ અને ‘આતિશ’ એમના પછી એવા શાગિર્દ થયા કે જેઓ હજનાદ તરીકે ગણાયા.

જુઓ આપની શાહરીની ગોઝીક પઠિતઓ:—

“સિરહે હમીદ તો કમ દમકો નજર આતી ફે,
સુરતે ઘાસથી બનબનકે બિગબી જતી દે.”

x x x

“જુદે ત્ને મુદમે લેં તો કદા માર ખાએગા,
બે થે બનેં તો બોલાકે તજાર ખાએગા.”

x x x

“મેદરી કો અપને દેખકે દેદને લગા ચોખ,
દે દે ફિરીયા ખૂન દુખા મેરે દાષસે.”

x + x

“મેં હરકે દુરને આવમજી કયા ફરે તરીકે,
નઃ પૂછ મુતસે કે આવમ દિખાવે દે કયા કયા?”

+ x +

“મસદરી” હમ તો પેદ સમજેમેં કે હોમા કોલ જખમ;
તેરે દિલમેં તો ખુદત કામ ચૂકા નિકાલ.”

+ + —અપૂર્ણ.

—: અંતિમ :—

રહ્યો નહીં રહ્યો નહોં હું જાઉં છું રહ્યો નહીં,
નિજ અધુની સરિતા વહાવી જીવતો કર્યો નહીં.
મમતા રહ્યો છે નદી મારી તમારી સર્વની,
મમતા જીવનનું શીલુ છે તેથી તૃપ્તિ મર્યો નહીં.
જગ છે મરણના મુખમાં એ છે અટલ ઇશ કાયદો,
ખરતા મિતરાને કદી પગવાર આંતર્યો નહીં.
સંસાર આદિથી ઉતારી નાવ જાઉં અનંતમાં,
નવ જાણું કે કયાં જાઉં છું, કયાં જાણે છે પૂછ્યો નહીં.
ઘટમાં હુતી ત્રિવેણી ઇશ, પિંગલ, મુખમણી,
તેને અનંત શું થાય સંગમ લેશ અવગણ્યો નહીં.
સર્પો તને છે કંચુદી ત્યમ મેં તજ્યો સંસારને,
અસિ આનથી નીકળે છતાં તે ગઈ મરી કહે્યો નહીં.
ધા હૃદયના કારી કે હજીવા દિન જતાં રૂઝાય છે,
એવા રૂઝાશે કે પછી તેનું સ્મરણ કર્યો, નહીં.
ને વિશ્વમરણનું ઘેન વિશ્વેશે દીધું જાણી દયા,
તેથી મદાયે ધા-સ્મરણનું હુઃખ આદર્યો નહીં.
પણ આદ તે આવે ઉતરતાં ઘેન આ સંસારનું,
ત્યારે પ્રસંગોચિત દેવા અંતરલિ ભૂવ્યો નહીં.
તમ પ્રેમ જે અવિચળ હશે તો રહીશ આવી હૃદયમાં,
પણ એટલું તો માથું કે રૂંધેથી વીમર્યો નહીં.
શ્રીતિં કમાઈ ને ગયો તેનું પવારે ગદું જીવન,
કહેવું ઘટે ના પણ કહું શ્રીતિંથીજા રહે્યો નહીં.

ખંડેરાવ માનાઈ પવારે

સૂરે ચા [—અનન]

હું ખેડો ખેડો કાંઈક વિચાર કરી રહ્યો હતો ત્યાં તો મારું ઘર કાંઈકે ખમ્મડ સું
 "પધારો!" મેં આગ્રહાર આપ્યો.
 "તમે અહીં પગડી છે?" જોમ પહેલાં
 તેણે પ્રવેશ કર્યો.

"હું? ધમડી? એ અશક્ય છે."

"હા, તમે ધમડી."

"સાબીતી?"

"આમંત્રણ આપના અધિવાસી હજુ પણ ન થયા; પશુ શી ખામીતી?"

"અરે! આમાં તમને ધમડ ભાગ્યો હોય તો કાશ પાચું છું."

"પાક, તમને કાશ છે." આટલું જ કહી તે મારી સામે પડેલાં આગમજુરથી ઉપર જોઈ ગયો. અત્યાર સુધી હું કેટલું ખીનજ વિચાર-ન્યાયના ગૂંચાણો દત્તો. મેં મારા વિચારો દરેક દર્શાવ્યાં અને તેની મને પાતો કંઈક તર કરી.

"આટલી મોટી રાત્રે તને અદિ આવવું શોખનું નથી; કાશ તો હું નો?" મેં સુરવાને કહ્યું.

"હવે! જોયું હોય તો જોયું બે, એમાં મારે શું જમડવાનું છે? કાશ જમડી તો તમારે જમડો."

"બાંસ, મારે જમડ; તને એ જોખનપદ લાગશે? જાણી મારું કેમ જમડો એ ફિસ્તી તો મારી મજાજના પગ ન આવી; જરૂર નાખતીશ?"

"તમે તો દરેક જાનના ફિસ્તીજ દરેક હા! હું ફિસ્તી કદા આ નથી; કાંઈક હોવા આ ની છે."

"કહે, શું કહેવું છે? મારા લાગક કાશ મજાજ?"

પરી મેં તેના મુખ ઉપર દૃષ્ટિ ફેંકી અને તેની ગતોચ્ચથા જાણવાને પ્રસન્ન થયો, પણ તે શાંત હતી; પરેશાન હતી અને ધનિ-સેતુ તેની પરેશાની વખતી જતી હતી. સમજાયું મને કે તે કાંઈક કહેવા માગે છે પણ કહી શકતી નથી.

આજેજ મેં તેને આટલી ખમી ન્યાયના દેખી હતી; અરસે મેં તેનું કારણ જાણવાને પ્રયત્ન કર્યો. વિચારનાના મનના મનના લાગ્યો પણ કોઈ વિચાર સાચો લાગ્યો નહિ કારણ કે તે તેના માથાની એકની એક લાડતી પુત્રી હતી હું પણ શાંત હતો અને તેના મુખ નામુ જોઈ રહ્યો હતો, કોટલામાં તેના અસુગાથા બે અસુખિન્દુઓ ગુલાબી મન પર ચઢી તેના હૃદય પર પડ્યા. આ જોઈ મને કમકમા આમાં અને પછી રિલીન માછલીના જેમ તરફડવા લાગ્યાં, હું કદાચ એ અને તેના બંને ખખ્ખે જોડેથી કદાચી રહ્યો.

"મનુષ્ય?"

"હા!" સ્વરથ થતા તેનું પ્રત્યુત્તર આવ્યું.

"શું થયું છે? કાશને કાશ કહ્યું છે?"

"ના ના, કાશ નહિ."

"કાશ નહિ તો તારી આંખોમાં આમ ક્યાંથી? અને આ પરેશાની? કાશ તો થયું હોય તો જોઈએ ને?"

"આ આંખ દાંતો આમ છે," તેણે મહમદ દસવાનો પ્રશ્ન કરતાં કહ્યું.

"દાંતો?"

"હા, દાંતો! નમને ખજર નથી?" તેના દૈવે યજ્ઞાર દત્તો, જરૂર નિષ્કામ દત્તો.

"પ્રમીલા... આ... પ... ના... સમજતી."

"સમજતી? અને તે પણ મારું? અને તે ખજર પણ નથી. તને કાશને જમડાની લાગે છે, સુરવા જો મારું કાશ થયાં હોય તો મારી

સમક્ષ વાન તો આવવી જ જોઇએને? તને કોઇએ. હથે રસ્તે દોરી છે તારી મૂર્તિ મારા અંતરપટે બિરાજી છે. તરૂં ને મારું હૃદય એવાં તો એકમેક ચમકે ગયાં છે કે વિશ્વ વિપરની કોઇ પણ સત્તા તેગને વિખૂટાં ખડી શકશે નહિ.....”

સુરૈયાએ મારી વાત પૂરી થવા દીધી નહિ.

“મને કોઇએ બરમાવી નથી. તમારી માતૃશ્રી જ કહે છે કે તમારી સગર્ભા મઠ કાંવે જ થઇ ગઇ છે.”

“મને ખબર પણ નથી, એ શક્ય નથી, સુરૈયા, મારા જીવન સાથે જે પ્રશ્નને નિરખત છે એવો કોઇ પણ પ્રશ્ન મારી માતા મારી સંમતિ વિના હાથ ધરેજ નહિ.”

“તમે તો માનશોજ નહિ, ત્યારે માતૃશ્રી નેજ પૂછી લેજો.”

શિયાળાની ઋતુ હતી, ઠંડકડતી ઠંડી પાતી હતી, ઝઝાવાતોના સુસપાદા પૂરજોશમાં વાના હતા અને પ્રત્યેક વ્યક્તિ ઠંડાથી ધ્રુજી રહી હતી, તો કોઈ નિદ્રા લઈ રહી હતી પણ અમે તો આમને આમ રાતના બે વાગ્યા સુધી વાતો કર્યો કરી, અમારી વાતનો અંતજ આવતો નહોતો એટલામાં ઘડિયાળમા ત્રણના ટકોરા થયા અને અમારી વાતનો અંત આવ્યો.

“ત્રણ વાગી ગયા? હવે તારે જવું જોઇએ.”

“ત્રણ વાગી ગયા! વારુ, હું મારું હું પણ સવારે માતૃશ્રીને પૂછી લેજો, કદાચ તમારી સગર્ભા થઇ ગઇ પણ હોય.”

“કાલે આવીશ?”

“હા, આજ બંખતે, જ્યારે આજે આવી હતી ત્યારે.”

સુરૈયા ઉભી થઇ અને ઘર જવા માટે તૈયાર થઇ એટલી લાંબુ દૂર તેને તેના ઘર સુધી મૂકી આવ્યો.

ઘર આવી સુધી જવા પ્રયાન કર્યો પણ ફાળ્યો નહિ. ત્રણ તો વાગી ગયા હતા અને અનન્યા ખ્યાલો આવતા હતા. લગ્નના વિચારમાં જ છ વાગી ગયા. કાર્યક્રમ મુશ્કેલ અવ્યાસમાં મન પરોવવા પ્રયાન કર્યો પણ સુરૈયાનો જ ખ્યાલ આવવા માંડ્યો. નમાઝથી પરવારી થોડી વાર પછી નારતો કરવા બેસતોજ દનો ત્યાં નો માતૃશ્રીએ હતું.

“એટા, તરૂં મ્હોં બ્યાજે હદાસ કેમ લાગે છે? મને લાગે છે કે હું બહુ જ મોડો મૂકે છે.”

“અમરુજ. રાતના ત્રણ વાગ્યા સુધી ફિલ્મથીતું એક પ્રકરણ લાંચના દતો એટલે જરા મોડો મૂકો દતો અને વળી સવારમાં વહેવો ઉડી ગયો.”

“એટા, સવારમાં વાંચી લેવું હતું. બહુ લગભરા સાસ નહિ, ચરીર ખમરે.”

“વારુ, હવે ક્યાન રાખીશ પણ આ કામ તો જરૂરનું હતું.”

બોજન ઈલાકિ કામમાંથી પરવારી હું કેલેજમાં જવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યાં તો મારી માતા આમ કહેલીકે હાખલ થઇ, “એટા, હજી અંદર જ છે?”

“હા.”

“પરમ દિવસે આપણે ત્યાં આંતરી હતી તે કોણ છે એ તું જાણે છે?” માતાએ હસતા હસતા પ્રશ્ન કર્યો.

“ના, હું તો એને ઝોળખતો નથી.” એ આજબોથી હતું.

“અરે, તું એને ઝોળખતો પણ નથી? તે મારા કાકાની પુત્રી છે અને આજકાલ દમ વળંચી છેલ્લીમાં રહે છે; એકાદ બે વર્ષે અંદર આંતરી પણ જાય છે તેમની એક દીકરી એટીઆ અવ્યામ કરી રહી છે અને મારી બહુન એટલી જ રસપ્રવાન છે. મેં તો એને

નાનપણમાં દેખી હતી ત્યારપછી દેખીજ નથી.
સાન આઠ દિવસ પહેલાં બપોરે મેં તેને ફરીથી
દેખી ત્યારે તો તે મને વધુ કૃપાળી લાગી;
જાજો ચંદ્રમા”

“હશે.” મેં સાપરવાણી ઉતાર વળ્યો

“ગજ કાલેજ તારી તેની સચે સગાઇ
કરી છે.”

“મારી સગાઇ? અને મને ખબર પણ
આપી નહિ!” એકદમ આશ્ચર્યમાં ચરકાવ
યાં મેં પૂછ્યું.

“તું આટલો બધો ગીદાઇ કેમ ગમ્ય છે?
તને નો ખુશી થવી જોઇએ. દવે તો હું રહ
યા આવી છું જીવનમાં અનેક આનંદો
કાઢી પ્રસંગ જ નહોતો આવ્યો; તારા ઉપર
મારી આંખો ટીકી હતી; એ આસા પશુ કાલે
પૂરી થઈ”

“હા, તમારી ખુશી પૂરી થઇ બસે પછી
તે મારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ હોય. તમારે મને
પૂછ્યું તો હતું ને?”

“તને ખબર ન પડી તો શું થઇ ગયું?
તારી સગાઇ થવી હતી ને થઇ ગઇ.”

“મા, તમારે જાણવું જોઇએ કે આ
પ્રશ્નને મારા જીવન સાથે નિરગત છે. હવે
મારો યતના છે; ખીજા કામનાં નહિ. જે
પ્રશ્ન મારા તમરન જીવન સાથે સંકળાયેલો
છે. તેમાં તમને મારી સમતિ વિના તમારો
સ્વતંત્ર અભિપ્રાય ઉચ્ચરવાનો શો અધિકાર
છે? શું તમે મારું જીવન નિયંત્રેન જનાવી
દેશ માગો છો? અને આનો પિરોય છે.”
આટલું કહી ચુસ્તમાં ચોપડીએ લઈ હું
કાલેજ તરફ નીકળી પડ્યો; પણ મને તો
રસ્તામાં સુરેશનાં જ વિચાર આવ્યા માંડ્યો.
હું પગલે પગલે ચોથાં ખતો દતે. રસ્તામાં
મારો દમોશન મચી એકે એક ગિચ મળ્યો
પણ મારું હૃદય તો પ્રતિ દોગયુ નહિ.

એટલે નેજી રાને યુમ પાડી પણ હું તો મારા
વિચારોમાં જ નમગ્ય હતો. એટલે તેની યુમ
માંબળી શક્યો નહિ. ને દોડતો દોડતો આવ્યો
અને જોરથી કહેવા લાગ્યો

“બાઈ વાદ, અમે તો તમારી રાદ
જોઇએ અને તમને તો જાણે પરવાજ નથી
યુમ પાડી તે પણ માંબળી નહિ, અરે ચારા”

“અરે!” મારી તરફ ફરનાં નેજી ફરીથી
કહ્યું, “તું તો બહુ વિચારમાં પડી ગયો લાગે
છે, અને આ ઉદારીનતા સાચી જાહેરાત છે?”

“અમરતુ જ.” મેં સ્વસ્થતા મેળવતાં
કહ્યું: “જરા વિચારમાં પડ્યો હતો, તમારી
યુમ સાંભળી હોત તો અવરજી હશે રહેત.
પ્રેક્ષકે આપેલું પેશું દિશ્વશીનું પ્રકરણ વાદ
કયુ કે?”

“હા, તેજ દિવસે વાદ કરી લીધું હતું.”

“Excellent! પણ મને તો વાદ નથી”

“આખો દિવસ શું કરે છે? કાલેજ જરા
નગર નાખી હોત તો પણ વાદ થઈ જતન.”

“મને તો એવું સ્મરણ પણ રંપુ નહોતું
અને વળી આજ રાત્રે તો મારી પ્રકૃતિ જરા
સિયિય લાગતી હતી.”

આમ વાત કરતા કરતા અમે કોલેજના
કમ્પાઉન્ડમાં પ્રવેશ કર્યો.

“આજે મારી” તળીઅન જરા નરમ છે
એટલે હું ‘પીરીવડ’માં નહિં આવી ચડું.”
આટલું કહી મેં કોલેજના માર્ગન તરફ પ્રયાણ
કર્યું અને જૂનાઘાળા સંજ્ઞા મંડરમજોમા
રાયરા લાગ્યો. સુરેશના મનોરમ્ય મર્તિ દષ્ટિ
સમીપ ખડી થઈ. ચૂંટી જતીએ ને લેંટી
નીડીએ નેરા નેના પાનળા લાલ લાલ જોડ.
સાક્ષિયમધું ચુકાતી ચુકાટું, કાળી કાળી
દરણી જેવી સરમાની આંખો, ખેડાં કપળા
અને મને ચિરંજીવે કરવા આવના હોય તેજ
કળા કળા કરચલીવાલા વાંસો ત્રિખરાએલા
વાળ એવી સૌન્દર્યમર્તિ સુરેશ તરફ ચર્ચ.

મારે દિલ દાયમા ગઢ્યું નહિ ને અશુભોભાથી
અશુભિન્દુઓ ટપકી રહ્યા હુ તો વિચારવાયુની
ધુનમાજ હતો ત્યાં તો માતા મિત્રે અડપતુ ક્યું.

“તું આટલો બધો હતામ કેમ છે ? કાઠ
યવુ છે ?”

‘કાઠ નહિ.’

“કાઠ નહિ તો પછી તુ શા માટે રડી
રહ્યો છે ?”

“એ તો એમજ રડી રહ્યો છું” કાઠ ન
સજવાથી હુ બોલ્યો મારો આખે માથાં તો
દણ નિગધાર અશુભો ટપકીજ રહ્યા હતા

“જરાક તમીઅત લશ્કરી તેના રેવનુ
સારે ક્યું ? તારે હુ ય કેટલું બધું નમ્યું છે ?
આવ, ડોક્ટરની પાસે જઈએ”

‘ડોક્ટર બીચારો શુ કરી શકશે ?’

“ડોક્ટર નહિં કરી શકે તો બીજુ કોણ
કરી શકશે ?”

“કોઈ કરી શકનાર નથી”

‘તો શુ અમા કોઈ બેઠ લપાયો કે ?
મને તો લાગે છે કે તને કાઠની વાદ તડપી
રહી છે”

“એની તન કયાથી ખમર ?”

“તને મને એ !! ખમર ન હોય તે પછી
તુ કહી સંભળાવ કાતુ રગત્ન તન સતાવી
રહ્યું છે એ ગજબાન તો હુ કિત્તુક છું”

કાઠ પશુ પ્રત્યક્ષ વળ્યા રિત્ત કુ સાત
રહ્યો મારે હૈયુ બરાબ આગ્યુ અને નાખો
માથાં ફરી અશુભાગ્યો રહેવા લાગી મારા
મિત્રતુ હુદન તો મારયી પેશુ કમળેરે હનુ,
એનાંથી મારી આવી દાનત બાઈ ન જરાઈ
તેજે મને મારા પુત્રકે લિલિને આપ્યા અને
અમે બન્નાએ થર તરફનો રસ્તો લીરે

હુ રિચરગાના મળુકા મથુતો મળુતો
આગળ થર તરફ જઈ રહ્યા હતા ત્યાં તો
ચીકે ક્યું, “રવારે હુ જઈશ” અને મારી
રિચરગાના આગળ મે ક્યું ત્યેયુ તો ના

ખમર પડી કે આ જગ્યાએજ અમે બન્ન
સારે મળ્યા હતા, મે ક્યું, “વાર !” તે
આગળ ચલ્યો ને મે મારી મેરી તેજ પગલાં
ઉપાડ્યા ત્યાં તો મારા કાનોમાં બેન્ડનો અવાજ
આવડા લાગ્યો હુ આમજ થર પહોંચ્યો ને
પુસ્તકો મૂકી અરામ ખુરશી ઉપર એડો
પડ્યો એટલામાજ મારા કાકાની નની છોક
રીએ આવી ક્યું:

‘બેવા, સાબાએ બેન્ડનો અરામ ?’

હા મે કુકાજ પ્રત્યુત્તર વળ્યો.

“એ તો સુરૈયાની મગની કાર બેન્ડ
સામે કે ને હુ ત્યાં જ જઈ રહી છું’

‘કાલી સમ્યે ?’ મે ગમર હાને અરિથર
મને પૂછા કરી,

‘પેના નામાના પડોશી અન્દુલદમીદી
સામે,” આટુ કહી ને નાતી મઠ.

મે બન્ને લાયથી માગ માથાં પડી
લીધુ દણ એક ધા રૂઝો નહેતો ત્યાં તો
રિથિએ બીજો એક ફૂર ધા મર્પો જેમજ
જીવના દદ અનુમન્યુ જ એજ મારી વપા
સમજી શકે તેમ કે મારા દોષકેશ કહી મથા

અને હુ હોતો છુ તેવુ પશુ મને બાન રા
નહિં મથામા ચરકન આરસા વાગ્યા આમે
અધારે આવ્યા, મન અરિથર થઈ મથુ અને
હુ ધમ દમને જમી કાર બેહોશ પડી ગયો

મારા પડસાનો અરામ આખા ઉમમા મલ
બાથે, બધા દેડી આવ્યા અને મને કોર્ડિગ
પત્રગ કાર વ્વરિથત સુરાડ્યો પિતથી તે
ગીધા ડોક્ટરજ પામે હાંપ્યા નેમી ને અને
શી પરિરિથત લગે ને તો અત્યારે હુ કાંઈ
ચાહતો નથી, એટલામા ડોક્ટર આવ્યા આ
મા તપના પિતાથી માથે પાછા ગયા મને

થેડીસારે બ્યારે બાન આપ્યુ ત્યારે મે મારી
બન્ના બેશુગાન મામુમોની અદર રીટળાએયો
ત્યેયો, પ્રયેક વરિતના મુખ ઉપર ચિન્તા હતા
અપૂખ્ય

એક પરમ સત્ય.

લેખક: અંબાજી બાવામીયાં 'હર્ષી' મહેરી.

૦

‘હું’ સત્ય હું છું કે હવે સત્ય કહેવામાં
સાર નથી’ એમ કહેનારા આધુનિક જગતમાં
પણા માણસો મળી આવે છે. એના માણસો
પોતે સત્યને માર્ગે વિચારી શકીને અસત્યને
માર્ગે શા માટે દોરતા હશે? હું તમને
અસત્યને માર્ગે નહિ દોરું. મારો એ સ્વસ્થ
નથી. લોકો કહે છે કે જગત અસત્ય બોલ-
નારાઓનું છે. જીવનનિ નેમતી છે. અરે! મન,
સંસારના પ્રયોગો આધુનિક નથી જ. સત્ય સદા
કાળથી છે. તેઓ તમે થયાં છરકામ અખિલ
જગતને સાતનો સદેશો પહોંચાડે છે. જીવનનિ
કે લઘુમતિની વાત તો ફર રહી પણ નેરમ
તમે પહેલાં અસ્વસ્થ ને મારો જગતને
સત્યનો સદેશ પહોંચાડનાર અકિત કેટલી
હતી? હું પણ દુન્યાની દરકાર કર્યા વગર
આજે મારા સત્ય રત નુભવનો પરિચય દરા-
વીને જ રહેશ.

હા તો મને તમે ‘માર્ગ’ મહિનામાં અમે
મદકુદુલ-મદારાદ્રમાં આવેલા એક દવા
ખવાના સ્થળે મળ્યાં હતાં. કદાચ મળ્યાને લાગતું
હશે કે મેં ને સ્થળનું નામ જનારું નહિ
એટલે હું અત્યંત બોલ્યો છું: પરંતુ તેમ
મનજવામાં ભાષકર બહુ થયું છે. મેં કેહ
જવાનું ‘એટું’ નામ તો જાતનું નથીને.
અમુક વાત ન કહેવા જેવી યાગની દેવ અને
તે કેહ માણસ ન કહે તો તેને એકદમ
અમલનો કષ્ટાગ્રહ બનાવી દેનો ન દેવે.

મને તો ખીક લાગે છે કે અત્યંત રીતે તો કેહ
ગઈશોને પણ અસત્યના કષ્ટાગ્રહ પામી કે.
એમને ક્યાં કેહવાનું છુપાવી નથી? હું
એમણે આત્મકથામાં જણી જ વાતો લખી છે!
છુપાવવા જેવી વાત તો કેહ પણ સંજોગમાં
છુપાવવી જ પડે ને!

એ ત્રણ દિવસમાં અમને આ નવી જગ્યા
મળી મળ. સારા માર્ગે અધાં જ અત્યંત સમયમાં
ફરિયાદ થઈ ગયાં. અમને લાગતું નહિ કે
સુરતમાં છોએ કે...મેં વિવલ તો કામકાજમાં
પણી પેટે વધી ગયા. ત્રીજે દિવસે હું નથી
ઓળખાણની શોધના નીકળ્યાં. એકાદ પ્રિય
જનનાના અભાવે દુકે સમયમાં આરોમી
પાકેલી જોડે માદ પરિચય થયો. દરેકજ
સવારે અમારે નિવાસથાને નેઓ અચૂક આવતાં.
તેઓ દરે કોને અખિલ જગતની ખબર લેતાં.
અમારા એ મહત્તમાં સંગીતકાર, કલાકાર,
પત્રકાર, સાંનિધિય, તુલાની અને એક મદાનનાનો
સમાવેશ થાય છે. અમારા મંડળમાં દાનના
પૂતલો વધારે પ્રમાણમાં દાન. તેમની મદદ
વિશ્વ તેમને કાનગરની પૂળા રાત્રી પડતી
દની! કેટલીક વખત મને માણસોનાં વિચાર
અવે છે કે આમાં જુદાજાતો મનુષ્યો ખીમત
શ. માટે પડતાં હશે? આ તો વિદ્વાનો
જગતો છે! મીત્રાની મદદથી અથવા કેહક
નથી વિગતની જામ વડે-આધુનિક વિગતનીઓને
પ્રતીત અને આધુનિક જાતી ખીમતીઓને

પાસિંદીક જેવા વિપુલ મદાસાગરનું તળીયું
માપવા મોકલી દેતાં શું નથી આવડતું ? એ
લોકો અમનેય પૂછે તો-એ કાન વચ્ચે ગાથા-
જેવો સરજ ગાર્ગી નદિ ખતારી આપીએ,
અમે કોઇ પછીસ કે એરીસ્ટર થોડાજ છીએ
કે અગારી સલાહ લેવામાં આવે ? એમનાથી
કશું થઇ શકે એમ નથી એમની શી દિશત
કે પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ એક પણ કમળું ભરે ? જ્યારે
કોઇ વિનાશીને તાવ આસતો દશે ત્યારે ખમર
પડતી દશે કે કેટલે તીમે નો થાય છે ? બીજારી
નાસ્તિકને આસ્તિક બતાવે છે; નો પછી
મિથારા વિનાશીનું શું મળતું ? હુ લખના
અવશે મારો સદી જાડ તો તમારે એકદમ
વાચતાં અટકી જઈ ગમે દર પકડી જોઈએ
તો કાન પકડી-સીધે મારે લખ આવશે એ
તમારો ધર્મ નથી શું ?

હા તો દિન પ્રતિદિન ગાસારો સજ્જ
વધતો ગયો, એક બીજાને મળવા પગર એક
દિવસ ગણી અમને આસતુ નહિ. અમલ
મહાત્માના છાપનમા મને ધણો રસ પડે.
તેઓ સ્વભાવે શાત અને મળી દત્તા
વાક્યાનુરૂપા અમને બધાને પાછી બરાવે
એવા હતા એ એક કથાન પત્રકાર હોય,
સાહિત્ય સ્ત્રીક તો હતા જ. એમની યુદ્ધિ
આસાધારણ હતી એમના સિદ્ધાંતનો અમલ
કુંક સમર્થમાં થાય એમ લાગતું નેતુ.
મુસલમાનેને તો એ સિદ્ધાંત અગમમાં મૂકનાં
પહેલાં સંધામે સિધાવાનાં મન્ય આવી
પહેંચે ? કથાન દિંદુ બાપ્તિએ એમના મિદાંતને
અમલમાં મૂકવા માટે એ ચાર બા એક
પડે. મૂક તો જાને, મહાત્માના સિદ્ધાંત
એવા જ હોયને ? ખેર,

મને જલ્દી સુખ અને સવારે જલ્દી
ગ્રાહ્યું એ અમોરો નિત્ય કાર્યક્રમ હતો મેં

છવાને ઘણા સ્વરૂપે નિદાળી છે. શાત, મલીર,
રડાળી, અને ઘણીવાર દસતી. ઘણા મોજા
કહે છે કે કુદરત તરસ છે. તો પછી મને
એમ લાગવાતું કારણ શું ? એ લેખકની
આરસમાં આપણા વિચારનું પ્રતિબિંબ તો
દેખાતું નહિ હોય ? અન્ય જોગ છે. બધક
એમજ છે ઘણી વખત આમુક દિવસ એમુક
મામુકને મૃત્યુ સમાન લાગે છે; બીજા મામુ-
કને તોજ દિવસ મધુરજાળી જેવો ઉજ્જવલ
લાગે છે. તેનું કારણ શું ? પત્રકાર, પણ ક્યાં
મેવરાવતી તરસ વૃત્તિને બોળખી શક્યા છે.
એમના મન ગળતી વખતે વરસાદ આવે ત્યારે
એમને કુદરત અભીપ્રાયે વરસાવતી દેખાવ છે.
અને એજ અભીપ્રાયે કેટલીક વખતે એમની
દ્રષ્ટિને કુદરતનો દોષ લાગે છે.

અમે બધા નિયમાનુસાર અમાન નિશ-
સ્થાનનાં કિપવનમાં ઝોળમેજી પહોંચે બરી ખેડા
દત્તા. અમારા મદાગાનુ બાપ્તિ સામજીવામાં
અમે એટલા બધા લીન થઇ મર્યાદા કે
બદાર રસ્તા પર શું થઇ રહ્યું છે તેની અંગે
જોઇએ નેટલી જલ્દી ખમર પડી નહિ.

કોઇક મન ના'મ ધોળે દિવસે અરિયામ
રસ્તા વચ્ચે કોઇ સ્ત્રી કિપદ દગ્ત પ્રદાર કરી
રહો હતો. પશ્ચિમે પેત્રી સ્ત્રી હોય પાગતી
દત્તી, કાના નાખતો તેની ખમર નાં. એને
સમજવા નેટલું મરાઈ કોને આવડતું હવે ?
અમારા મદાગાએ બદાર શું થઈ રહ્યું મે
તેની ખમર લાવવા કહ્યું. જો કે બદારનો
આવાજ સ્પષ્ટ રીતે અમે એકા હતા ત્યાં આવતી
દત્તે પગતુ મદાગાએ મને ખમર કદાગાર
કહ્યું તેના એ મુખ્ય કારણો દત્તાં. એ મદાગા
અમે મુજગતના હોય. મરાઈ બાપાનું નેશ-
માય પણ જાન ન હતું, બીજું કારણ એ કે
એએથી પોને મદાગા હોય એમની સર્વીન્ક

શક્તિની તમે કલ્પના કરી શકો છો! એએ બાએ જ પા માઇસ એક સાથે ચાલી શકતા.

અમે શેઠાએ બહાર દોડી જઈ બેઠું તો મમલો ગંભીર જણાવેદ પેલી સ્ત્રીને મારનાર માણસ ત્યાંનો લાલિયો હતો. તમારો જ્ઞેનાર માણસ તો ધણા દત્તા; પરંતુ કેવળ પણ વચમાં પડતું નોતું. તેના હાથ યાકયા એટલે તેણે ચંપણનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. પાંચક સામાન્ય રીતે જાણતા હશે કે મરાઠી ચંપણ આપણા આધુનિક બેઠાં કરતાં વધારે મજબૂત અને વજનદાર હોય છે. પેલી સ્ત્રીનો રડયો ગંધ પડ્યો નહિ; અને પેલા ધાટીનો હાથ યાકયો નહિ. અમે બહાર ગયા તે પહેલાં પેલા ધાટીએ પેલાં સ્ત્રીને એકએ તેના કરતાં વધારે મેથીપાક જમાડ્યો હતો.

સારું થયું કે ગમતના મદત્તના પેતાનું સ્થાન છોડી અંધો પતાવવા બહાર આવ્યાર પ્રભાવશાળી વ્યક્તિ તો હતાજ. પેલા ધાટી જરા સાંત પડ્યો. “તારે આવી રીતે સ્ત્રીને મારવું જોઈએ નહિ, પર પુરુષ આગ સ્ત્રીની આખરે બચાવવી એ આપણો ધર્મ છે તારે આ કાર્યે મેં શરનાવવું જોઈએ. એ તારી શું યાગ છે?” એમણે તેને સમજાવવા માંડ્યો. સરદારમાં નહિ એવે ધાટી વિવેકમાં શું સમજે? એમના હેલ્લા પ્રશ્ને તેના ઉપર ધાર્યા કરતાં ઉલટી અસર કાપી.

“તુ માહા કાય આહું સાંજ હી માહ બાહકે આહું” ધાટીએ પ્રતિ ઉત્તર આપ્યો “તારે ધરે લઈ જઈ જે કાંઈ કરવું હોય તે કર રરતા વચ્ચે સારું નહિ દેખાવ.” મેં તેને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. મારી દ્રષ્ટિ મદત્તનાની મુખાકૃતિ ઉપર પડી. સાંતિજેત એમનો આસરો છોડી જતાં જતાં. એમણે તેના જવાબનો અનર્થ કરી નાખ્યો. ‘બાહ’

એટલે ‘સૂચી’ અને ‘કો’ એટલે જે વસ્તુ સાથે આપણને સંબંધ ન હોય તે વસ્તુ કે પ્રાણીને બનાવવા વપરાતો-મરાઠી બાપનો-પ્રત્યય એવો મને હિંદીથી જોડી ઊઠ્યા. “તું વળી ધરે મહ જવાની ક્યાં વાત કરે છે. જોનો નથી પારકા સ્ત્રીની રસ્તા વચ્ચે આખરે લઈ રહ્યો છે” આજે એમનો કંઈ બદલાયો જણાતો હતો.

“આ સ્ત્રીને મારવાનું આપણે ને આપણે બધા કર પારકા સ્ત્રીની રસ્તા વચ્ચે લાગ લેના શરમ નથી આવતી! જોને સરક રવા કેટલો મોટો અપમાન મણુવામાં આવે છે તેના તને ખબર છે? તું નહિ માનશે તો હું તને ચોક્કસને હવાલે કરીશ” એમની શ્રદ્ધા પ્રમણું આટલા શબ્દો પેલા ધાટીની પશુતાનો નાશ કરવા પૂરતા હતા પરંતુ અમે ધાર્યું હતું તેજ પરિણામ આપ્યું. તેણે વનજા કેસરી પેડે મર્દના કરતા માંડી. એમ તો મદત્તજીનું નામ ડૂબાવે તેવા નોતો તેણે અપસન્દનો પણ હૃદયી ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. બિખતસ રસની મગા વદવા લાગી! અમે તેને ધમકાવ્યો, સમજાવ્યો પણ કશું વળ્યું નહિ.

સાંત સિપરીટમાં છુપાયલાં વિપુલ જ્વાળાનો ખ્યાલ આપણને બાએજ આવે છે; પરંતુ જ્યારે એકાદ ચિત્તમારી લાગે છે, ત્યારેજ આપણને તેના અવકર સ્વરૂપની પ્રતિતી યાગ છે. અમાસ મદત્તના ઉપર દવે સાંતિજેતનો શ્રેષ્ઠમાત્ર પણ અધિકાર રહ્યો હોય એમ લાગતું નોતું. એવો મજા ઊઠ્યા, “Ohiyon mastoon તને maramoniyon બાન છે?” એમના ચુરસાનો પાર નોતો. પેલા ધાટી પણ એમનાથી ઊતરે એવો નોતો. તેનો નિશ્ચય પણ દિમાલય જેવો અડગ હતો! પચ્છીસેક પગલાં દૂર જઈ તેણે પેલી સ્ત્રીને પાટી

મારવા માંડી. આ વખતે દિંદી સજ્જત વાપરવાનો તેનો પ્રયત્ન કેટલેક અંશે નિષ્ફળ ગયો. તે મહાત્મા કરતાં વધારે જોરથી ગજા હિસો. “માઝ બાઈકો દય મી મારિલ.” દવે પૂછ્યું શું? દેવતામાંથી હોવાથી, એમનાથી આ સંસ્કારી દુન્યામાં અને ખાસ કરી અમરા જેવા સંસ્કારી માણસોના સંસ્કારી વતાવરણમાં માણસાહનુ લીલાગ થતુ દેખી શકાય નહિ. મહાત્મા શ્રી સિદ્ધ પેઠે તરણ મારી પેલા ઘાટી ઉપર તૂટી પડ્યા વાત ઝપાઝપી કરે આવી. હું વિચાર મગ્ન બન્યા બિન્નો દનો તમાજ મુર્તિવત્ બિન્નો રહ્યો.

આજે મને એક પરમ સત્યન દર્શન થયા. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં કોઈ સરખા પ્રમાણમાં હોય છે; નાનો હોય કે મોટો હોય, કમજોર હોય કે બળવાન હોય, મરીમ હોય કે મનશાન હોય, નીચ હોય કે સદગુદર્ય હોય. આધારનુ કોટીનો હોય કે મહાપુરુષ હોય, પન્તુ ફરત અહોનિશ સપૂર્ણ છે. તેણે કોઈ ઉપર કાબૂ મેળવવા પ્રત્યેક મનુષ્યને એક સક્તિ બખ્શી છે. એ સક્તિ કાચા સુનમના તાર જેવી છે એને કાંબળની આનરવકના છે. જેટલો કાબૂ

એ સક્તિ કરાર મેળાવ્યો. હોય તેટલો કાબૂ કોઈ ઉપર મેળવી શકાય છે. એ સક્તિથી તારે જરોર ન કંતાવાથી ફેટકી વાટ અનાયાસે તૂટી જાય છે. જેતું પરિણામ મયંદર આવે છે, એ તમે, બેયું દરો. કોઈકે આવી મારો હાથ બેચેન મારી વિચાર સાંકળ તૂટી.

હું ગયા કયા દત્તા ત્યાં ગયો. બધાએ મહાત્માને પાકી સખવા દત્તા. પેલો ઘાટી ધણે દૂર જઈ અમારી સામે જોઈ રહ્યો. પેલા ઘાટીને પેલિસ થાણે લઈ જવા મહાત્મા બધાને મમાવવા રહ્યા દત્તા, કેટલાંક એમની વાત સામળી મૂઠમાં દસી રહ્યા દત્તા જ્યારે કેટલાંક ઘાટીને થાણે લઈ જવા જોઈએ એવી મેનેરી સલાહ આપી વધારે ઉત્કેરી રહ્યા દત્તા. મેં એમને પેલા ઘાટીની માત અંને પેલી સ્ત્રી સાથે એમનો શો સર્વાઈ દનો. તેનો ખુલાસો કર્યો; અને જો પેલિસ થાણામાં પેલી સ્ત્રી પોતાના ઘણીની તરફથીમાં જગાની આપે તો આજરદર માણસની આખર ફેટકી રહે. એ નિયમ ઉપર એમનું ધ્યાન બેચું. ઘણી વારે એમને સાંત ડી અમે આદર લઈ મયા.

છે

સ્વીકાર સમાલોચના.

આદિત્ય:—પ્રાશસ્ત્ર:—મી જોષ મુસ્લિમ ખતી અંગુગન-પોરદન. સિમત ૨-૮-૦

આદિત્યના રેપેસિવલ નંબર ઉપરોક્ત નાસ્થાએ બદાર પાડ્યો છે જેમાં શંક દાણ નુરમદ મદ જુનામદાગાના જુના પરિચય અને સેખ પતો વિશે લખાણપૂરંક લખાય છે. તે ઉપરાંત ‘મયન’, ‘અગીર’, ‘ગાદિલ’ વિગેરેના કાવ્યો અને લેખો આકર્ષક છે. કારણકે સંસ્થાની દિન પ્રતિદિન વધુ જીર્ણ થાય એમ

અમે હજીએ છીએ. ૯૦ પાના છે તેથી અંકની કિંમત ધાર્યો કરતાં વધુ જળાન છે.

સલસમીલ:—એડિટર એમ. પ્ર. હરમજ સલસમીલનો ટ્રાન્સ-સ અંક રીંગુ અર્થે મળ્યો છે. દૂર દેશથી પચુ સુમરાની બાળની મેવા કરવાર એ બાંછો આવો સુંદર ગ્રંથ કાંટા જાદમ મુનપાદ થયે છે. આના હારમજામ આતે હારાયેની ટ્રાન્સ-સનો સપૂર્ણ અદેલ આપનામાં આવ્યો છે. અદ સાંચવા લાગે છે.

રોગીનો હૃદય-આસ પુનઃ ધનકારા મારવાં લાગ્યો. મુખ અને કપાળની હાથ પ્રસેદ-
‘મિત્રો પ્રત્યક્ષ થયાં લાગ્યાં. અને રોગીએ ફરી પડખું ફેરવ્યું-અવનની અંતિમ વેળા !

મૃત્યુનું આગમન થયું. તેણે છત્રન પ્રત્યે એક મૂશા-દૃષ્ટિ ફેરવીને અદ્દ દાશ્ય વેશું, અને
પોતાના વિજય માટે અભિમાની બનવા લાગ્યું. તેણે વિજયની પ્રાપ્તિ અર્થે રોગીના મરતકે
પોતાનો દાય ફેરવ્યો. અને અવનભણી તુચ્છકારપૂર્વક જોઈ આગળ વધવા લાગ્યું-વિજયી બનવા.
છવને હસી “મૃત્યુ”ને સંજોગી કર્યું. યાને અર્ધિષ્ટ બની રહ્યું છે !

“પોતાના વિજય માટે કેણે મગરની નથી બતાવી ?” મૃત્યુએ સાગો પ્રશ્ન કર્યો.

“કેને પરાજય આપીને તું વિજયી બનવા મગી રહ્યું છે ?”

“તને જોઈથી પણ ખબર નથી કે, હું તારો સર્વનાથ છું.”

“આનેક વેળા તેં મારી જોડે જોટલાના પ્રયત્નો કરી જોયા. છતાં પણ મને મગમ
નથી પડતી !”

“અવન ! આ અધું તારે સમજ્યું” જોડેએ હજી પણ ધણી સમય બાકી છે. નાદિતર
મલમ-કાળના અન્નિગ સિવસે તારું નામ આ સ્મૃતિપટ્ટેથી વિસરાઈ જશે. અને કેવળ તે દિવસે
મૃત્યુનો સર્વપ્ર જયમ્લકાર દેખાશે. અને તારો ખગર વિનાશ.....!”

“જરા અંધો મોળીને જો ! મારું નામ “અવન” છે. અને તારું નામ “મૃત્યુ”
માગ માટે અમરતા મર્મજોલી છે. અને નામ કાળે.....”

“.....પરંતુ ફેરવી વેળા તે અને જોઈ લીધું છે કે. મેં કેવા અમરતાન
મુકોને એક ક્ષણમદી માઢ નિદ્રામાં મુવાડી દીધા છે. મદાન સિકામ્લો જરા વિચાર કરે;
મંગોલિયન જેવા લોખંડી મનુષ્ય અને દિરંજર જેવા જંગમી વઝળા તેા મારી વિનાશમા નથી.
તો પછી તારો મારી કને શો ચલત ?”

“હજી તું માપ ખાઈ રહ્યું છે. ફરી જરા વિચારી જો. મારું અસ્તિત્વ સદા વિશ્વાન
છે. અને તારું.....”

“.....હજી છગી તેં મારા દાયમાંથી કેને અચાજાં ? મારી પકડ વડે તે
ફેરવા માનવીએને કેમની લીધા ? કે દને તુ મારી જોડે વાલિનાદમાં ફરતી રહ્યું છે. ન તો
કોઈને તું મારાથી બચાવી ચક્ય ન તો કાંઈ જમાની ચક્યો. તુ મદા મારી રો પરાજય
પામતું રહ્યું અને રહેશે” જોડે કહી પોતાનો દાય વેળા રોગી બધી છગાવ્યા.

છવને કોઈવેશમાં કહ્યું “મારો પરાજય તારા દાયમાં નથી. પણ તારો પરાજય
મારા દાયમાં છે. બસે જગતના અથા પ્રાણીઓ મુઠાં મરી જાય. પરંતુ હું મરીશ નહિ. તારા
પછી મારો પરાજય મરી મારો વિનાશ તારી અંદર છુપાએલો છે. અને તારો વિનાશ
મારી અંદર. પરંતુ પોતાનો વિનાશ કર્યા વિના તું અને પરાજય આપી શકે નેમ નથી. તારા
મરણ પછી મારો પરાજય મરી. મરણ કે જગતના સર્વનાથ પછી તને અચાજાં રાગ
મારું હશે. અને જ્યાં મુખી તુ અંદર રહેશે, તેમાં મુખી મારો પરાજય અમલગિત છે મારા
પરાજયમાં તારો વિનાશ અમાએલો છે !”

“તો રું મારા વિનાશમાં તારો વિજય સમાએલો છે ! મારાજ અપાસાન પછી તું
કેને અપાડશે ?”

== રાત રાણી ==

રાતરાણી અજબ જીવન તારું,
ફૂંજથી દૂર છે સદન તારું.

ખીણુ ભૂમિની તું નિવાસી છે,
વનફૂમારી છે, ઉર સુવાસી છે,

કોઈ ઉધ્યાનથી ન સહવારૂ,
ફૂલો—ફૂલવેલથી ન મનિવારૂ.

જન્મી-ગિફરી તું વનની દુન્યામાં,
તું નિરાળા સુમનની દુન્યામાં.

વનની માટીનાં ઉદરે વસતી,
એકલી એકલી અદુ દરતી,

કુમરા કેરા પટમાં તારૂં સદન,
એના ઉર પર છે, તારૂં રમ્ય મગન.

રત્નકળો એના તારા સદયરૂ છે,
રનેદથી બીનું તારૂં અંતરૂ છે.

સૂર્યનો તાપ તું ખમી ન શકે,
એના કિરણોથી તું રમી ન શકે.

દિસે તું ઉગસ યમને રહે !
બામ કદ તારો શાસ યમને રહે !

ઊવવનથી સદન છે તારૂં દૂર,
ખુલખુલોથી ખવન છે તારૂં દૂર.

ફૂલના રૂપરંગ નિરખે ક્યાં ?

એના જીર્ણ તરંગ નિરખે ક્યાં ?

ચુલખુલેતુ કવન સુણે ક્યાંથી ?

એનાં જીવનું રદન સુણે ક્યાંથી ?

ફૂલનાં ફૂલમાં ન જન્મી તું,

ઝાખળાં ખૂણે ન ખૂલી તું.

વનતાણાં, રણ કંઠકોમાં વસી,

બાગ કેરી બદાર વધ ન શકી.

બામનાં રસમર્થો સુમન ન ગમ્યાં ?

પંખીએનાં સુરવ કવન ન ગમ્યાં ?

ન ગમ્યાં તું વસંતનાં આમન—

કે રહ્યો અંતરે શિશિરનો મગ !

ન મમી તારે બામની સદિ,

કે રહી બિન્ન તારી રસ દ્રષ્ટિ

ન તને રસ રહ્યો પ્રભાત મદિ.

ન તને રસ છે જળા પ્રભાત મદિ.

ન વમાચું સદન તેં ફૂંજોમાં,

ન ક્યો વાસ ફેવ પૂંજોમાં.

બિન્ન તું છે ને તું વિબિન્ન રહી,

બિન્નતાથી કદી ન બિન્ન રહી.

ન સરિતા તરંગથી મોહી,
ન રવિરત્ના રંગથી મોહી.

સાંજના રંગથી ચળી ન સરી,
તારે ઊર્મિલતા મળી ન સરી.

તું નિરસવાના પનની પાસી છે,
તોન ઊર્મિરસે સુવાસી છે.

રમતી આવે કે તુલ પસંત આવે,
ઊર્મિઓ અંતરે અનંત આવે!

રિશ્ત મદથી કો વૃત્તન તારે,
તેજ અપારી કો પદન તારે.

રમતી તૂલ દેશે જાપાના મરની,
મુતી ઊર્મિમાં ચેતન ભરની.

રમતી જીવન સુખાને રેસવતી,
આતમથી પ્રેમજાને રેસવતી.

રસતી હાલો વૃદ્ધવતી દેશે,
ભાવ અંગદા ઊશ્વવતી દેશે.

રમતી આત્મહાને તું વિહસતી,
મળે સન્નિવર્તિ તું વિહસતી.

ચંદ્ર કિરણો પાન કરતી તું,
અપો-સના કેવળ પાન ભરતી તું.

હરિમયોથી અને છે પ્રસન્ન તું,
સાંજનાથી અને છે વિહસન તું.

ચંદ્રની સાંનિધ મમે છે પ્રભા,
મળે તુલ સરંગી એ છે પ્રભા.

ચંદ્રકિરણોથી તું રસીથી બને!
નન્દરસ પાને તુલ નરસીથી બને

પોદરી તારી બીનયેથી અમલ,
એની બીનપ ગમે હૃદયમાં અમાલ.

લીલું લીલું શરિર દમ ભર્યો,
ઊર્મિ બીન રૂધિર યમ ભર્યો

મરની અપોસના મુખા મંગે,
વાદિનીમાં નરી પુષા મંગે.

છે કળા સરખી ફૂલડી તારી,
ખિટ્ટી અપખિટ્ટી ફૂલડી તારી.

ફૂલડી તારી એક નવેતું મુખન,
વેણી તારી પિરલ છે એક કિપન

નિરખુ છુ તારી જીદગીનુ પદન,
તર પામે છે પદ નવદશન.

રમતુ નિવન છે પાનું છે રમ દેવી,
શમના પૂજાને વિશ્વરૂપી નરિ

રાતમળી નથી, રસીથી નથી,
ચેતનિ તું છે, કંઈ છત્રીથી નથી.

પનની પામિ છે, મળિયા તું છે!
જાલ દામી છે, મળિયા તું છે!

નવચિત્રની રમિયા તું છે વ રમદન,
ફલ કર્યાં દિવ્યનુ મર્ત્યુ જુ વિરજન.

સુરમિઓથી રહે શ્રવામ-કિમ્બુ,
પાધરે તારો દિવ્યભાસ-કિમ્બુ.

તાલું દર્શન કિરણ અને દમ રે!
તારું જીવન કિરણ અને દમ રે!

—નરસીમ,

મોલાના : અહુમદ અશરફ રોદરી

૨

સવાલ-કાઠ છોકરીના બાપના કાકા-ભાઈની શાદી તે છોકરી સાથે દુરસ્ત છે દાખલા તરીકે જૈદ અને ઉમર બન્ને કાકાભાઈ છે, અને જૈદની એક છોકરી દક્ષીબાના નિકાહ ઉમરની દુરસ્ત છે અથવા નહિ ?

જવાબ-બાપના કાકાભાઈ સાથે નિકાહ દુરસ્ત છે. કુર્આન શરીફમાં જે મુદરેમાતનુ (જેના સાથે નિકાહ દુરસ્ત નથી) વધુનું છે. તેમાં એ દાખલ નથી.

સવાલ-જૈદ નામના એક માણસના બે છોકરા જે અલગ અલગ ઔરતના છે જેમનું નામ ઉમર અને બકર છે. ઉમરની છોકરીના છોકરાની શાદી બકરની છોકરી સાથે દુરસ્ત છે અથવા નહિ ?

જવાબ-પુછેલ શરતમાં વધુ ઉમરના નવાસાની શાદી બકરની છોકરી સાથે દુરસ્ત છે. કુર્આન શરીફમાં જે ઔરતેનું હરમ હોવાનું વધુનું કરવામાં આવ્યું છે, તેમાં એ દાખલ નથી.

સવાલ-અમારે ત્યાં ગામમાં એક અરબની મસ્જિદ છે તેમાં દવા આવતી નથી. દવા આફ્રીકાથી મસ્જિદ માટે રૂબીયા ધણા આવ્યા છે માટે એ મસ્જિદના બંદીમાં એની માએ મેદાનમાં બીજી જગ્યા ખરીદી તે ઉપર મસ્જિદ બનાવવી યોજા કે કેમ ? ગમ નાનું છે એ વિષે કોઈનો મતલબો થયો કે આપના ફતવા મુજબ અમલ કરવો.

જવાબ-એ મસ્જિદને રૂઝાનિજ કરી

બીજી મસ્જિદ એના બદલામાં બનાવવી દુરસ્ત નથી. સાનો ઝમીનમાં અને સાને આરમાન પર એ મસ્જિદનાગ હુકમમાં છે. એજ મસ્જિદની મદમત કરવામાં આવે અને એની દીવારોમાં બીડીયો, રોશનદાન વિગેરે બનાવી દવા અને ઉમ્મસની સગવડ કરવામાં આવે, અને એ મસ્જિદ નાની અને તંગ પડતી હોય તો એજ મસ્જિદની સાથે બીજી ઝમીન મેળવી પહોળી કરવામાં આવે. રૂબીયા બહુ આવ્યા છે તો તેને નકામા ઈફ અને માટીમાં યુમાવવા ન બોધાય. બદલે તેની આમદાની કરવામાં આવે કે જેથી તેના હમેશના ખર્ચ પુરતી સગવડ થાય.

સવાલ-મર્દ માટે સોના ચાંદીના ઘંત બનાવવા મંજૂર છે ?

જવાબ-મસ્જિદને લાંબે મેના ચાંદીના ઘંત બનાવવા વિષે ટુકડાઓએ બહુત હોતનો ફત્વો આપ્યો છે. આહમમીની કિતાબુલ કરાદત બાબે આસેર બાગ થયો પાંતુ રરજમાં આ મુજબ મંજૂર છે. કે “ઇમામ મેદમદ (રદાએ કરમાબુનું છે કે હાંતને સે નાથી ખર્ચ અને એજ મુજબ એક દિવાલન મમામ આયુદનીકા (રદા)થી છે.” અને બીજી હિવાસ, આ છે કે “સોનાથી ઘંત બનાવવા વિષે બાહુત હોવાનો હુકમ ખુબામખુલ ફતવામાં છે. અને એ ઉપર ફત્વો આપ્યો છે

સવાલ-રજઝબ માસની રહમી તારીખે રસુલુલ્લાહ (સલ્લા)ને મેરાજ થઈ હતી તો તે દીસે રોજો રાખવો તેમ કેઈ ખામ મનાહત કરવી માનિત છે ?

જવાબ-મેરાજની તારીખ વિષે બે કે ચતરેર છે. પંડુત મસ્દૂર દિવાલન મુજબ રજઝબની રહમીના આખને મેરાજ થતું માનિત છે. યેકોન તે દિવસ ખાસ એ નિયમથી રોજો રાખવો માનિત નથી. તેમજ કાઈ ખામ મનાહત દહીસ શરીફમાં આવેલી

નથી. માટે એને જરૂરી સમજવું ન જોઈએ. કોમ પણ ઉગાદત એવી નથી, કે જેને દહન (સા.)એ આ ન પણ દુરમાવ્યું છે કે જે ગાળુગ દીનમાં નવી વાત પેદા કરશે તે મરદા છે.

સવાલ-અમારે ત્યાં ગામડાઓમાં એવો વિવાદ છે કે જાનવરને લોકો આપ કામ પર આપે તો આ જાનવર છે કે નહીં ?

જવાબ-આપ કામ પર જાનવર આપના જાનવર નથી. તે જાનવર તથા તેના પેદા થએલા જાનવર અસલ માલિકના છે પાત્રનારનો તેમાં કંઈ દહ નથી પણનારે જોડતા દીસ પાયાં છે તેની મજદૂરી લઈ શકે છે. જાનવર લઈ શકે તો નથી (સમી)

સવાલ રમજાનના કા રોજ સવાલમાં રાખે અને તેમાં સવાલના છ રોજની પણ સાથે નિવત કરે તો રમજાનની કા સાથે શરૂઆતના રોજનો સવાળ મળશે કે નહીં ?

જવાબ-એકમાં અનેની નિવત અથવા નહીં, અત્રમ અત્રમ રાખે, કા રોજ એ રમજાનની શરૂઆતમાં આદ્ય થશે નહીં (અચિરૂત કતાવ)

સવાલ-એક જોડરીના નિહ તેનો સગો આપ હોવા છતાં સાચા આપે જોડે તેની માંના ધણીએ પદાવવા તો પાળી વાળી ખરો દહ કેવો છે ?

જવાબ-જોડરી અલિગ હોય તો પોને સુખતાર છે. નાઅલિગદ હોય તો તેનો ખરો પાળી તેનો સગો આપ છે નાનકા જાનવરે દહ નથી અગર સાવકા આપે નિહાદ પદાવવા તથે તો તે જાનિલ છે

સવાલ-આમજાલ લોકો જંગમો દીનને ખુદ જોસે છે, ગાળો લાંબે છે. જુની નેદમનો આપે છે, અને પેપરવાળા તો દહ જીવંત તંદાવુ જુદું લખે છે. કોઈ જરા કરેવાય

અને દુરમનીમાં, મલન અને જુની અધવાહો હાપાવણાઓને આપે છે તો તેનો દુરી જમીન આસમાનના કોલાબા મેળવી આપે છે. વધુ અધસોસ તો એ થાય છે કે એકીદરે મુસલમાન અને પેપરો હસ્તામી કહેવાય. કોઈને ખાદી હોડતા નથી પોતાને દહિમ સમજાવે છે. દહ, નાદકનાં જરા એ માસ રાખતા નથી શરીરને હરલાગ એવા લોકોના બારમાં શું દહમ આપે છે, એકીદરે કેવા હોવા જોઈએ. પેપરવા કેસ્તુ નામ લઈ મજલત મજલત મજલત, મુનલમાનોમાં તફરેકો નાખવો જોઈએ છે ?

જવાબ-કુર્બાન શં રુઝો દુરુરાનમાં દહ તખાત દરમાવે છે કે 'હે, હામાનવાળો અમર તમારી પાસે કોઈ કામિક ખરે મહ આપે તો તેની તદ્દતી કરો.' એટ જાં જમજાઓ અને તરારની શરૂઆત જુની ખરોદથી થાય છે. એટલાજ માટે પ્રથમ હખેલાદ અને તરારના સર ચરમાને બંધ પાડવાની હરલાગે તખલીમ આપી, કે કોઈ ખરને એસજ તદ્દતી કરી પિના કમુલ ન કરો. માના લોકો કે એક જુઓમટકો મજા આપનાર પોતાના કાઈ ખ્યાલ અને જમજમથી એકાધુ મહ દુરમની અને સુરસાના ખાવેશમાં કોઈની શિકાવત કરે તો માત્ર તેના કહેવા પર બરોસો ન કરવો જોઈએ અને એ બારમાં ખુસીને ડર રાખવો જોઈએ. "ફતવા આમગીરી"માં છે કે આલિમોને ગાળો આપવી ફર છે. જમારે કુર્બાન શં અને સવીહ દહીયો કોઈ સાધારણ મુમલમાનો ગાળો આપવા કે દુરમની કરવા મંજૂત વધેદો આપી છે તો આલિમો અને સાદા લોકો સાથે જોયો જુડો વર્તીય કરવો કેટલો બધો મોટો યુદ્ધો થઈ શકે એ વાત અહમદવાન ગાળુસ સારી પોં સમજા શકે છે. કોઈ

સખ્ત શબ્દો વાપરે તો તમે મીઠાસથી
જવાબ આપો. કોઈ તદ્દત્તીજના હાથરહથી
નીકળી ગય તો તમે નરમી અને સહન-
પણાથી મતાનત અને ઝરાકતની સાથે તેનું
દિલ બહારાવો. તે બાળો આપે તો તમે
તેની તારીફ કરો, તમે ખુશાલો ઉત્તર
બહારાથી આપશો તો દુસ્મન દાસ્ત બની
જશે. આ કમઝકમ ધનસાનીયત હશે તો
શરંગિદો તો ઝરે થશે. પરંતુ એ પર અમત
તેજ માણસ કરી શકે છે કે જે પોતાના
નફસ ઉપર પૂરો કાબુ ધરાવે છે. પેપરના
ઝેડીટર વાતો અને આશિઓ પર બોદતાનો
આવે છે એથી બહિષ્કાર થશે નહિ એથી
વાતોથી તમારું દિલ કુખાય છે. એ તમારા
સહકર્તા ધમાનની નિશાની છે. તમે સમ કરો
અદલાદ સમ કરવાવળાઓની સાથે છે
તમે ધીરજ રાખો અદલાદની પકડ સખ્ત છે
તે મુન્તકે મેદકીકી બદલો લેશે. પેપરના
ઝેડીટર પર સર્વથી મોટી ફર્મ આ છે કે
પોતે પાખદે શરીરત હોય, બીજી ફર્મ એ
કે કોઈ માણસ ઉપર નામ લઈ પેપરના
દમશે કરે નહિ કારણ કે એથી ખરસાદ
થવાને બદલે ફિસાદ અને દુસ્મની વધે છે
આકામે નામદાર તાજદારે મહીના (સત્ર)
પોતની મજલિસ કે વચ્ચઝમાં કદી કોઈનું
નામ લઈ કોઈ દુરમાવતા ન હતા. બદલે
આવી રીતે દુરમાવતા દતા. “મા બાલોરિજ
ખિન-યક અઝના-કરા” લોકોને શું થઈ
મળું છે કે આપને તેમ કરે છે. જ્યારે જન
જવાનના સરકાર કોઈનું નામ લેવાન દતા
તો બીજા કોઈને હક નથી કે કોઈના ઉપર
દુમશે કરે, બાલન માટે ક્યારે આ વાત
સામેક છે કે બીજા આઈની સત્રા ઉપર
કરે, દરેક માણસને ફરી તે ઝેડીટર હોય કે
બીજા કોઈ હોય પોતાની ગિરજાનમાં મેદુ
નાખી બુદ્ધે તો તેને દેખાશે કે જે મુન્તકમાં

બીજાને મુજરિમ કરાવે છે તેથી વધુ મુન્તકમાં
પોતે હુમેશો હશે. ફરી શા માટે બીજાઓને
બદનામ કરે છે, અને પોતે ઝેડીટરીના
ઝોદા પર કબુલે જમાવે છે. ઝેડીટર ઉપર
કોઈ કામગીરાસ કે ખુશાની અગર માર્જના
અતીવાત ઉપર દુમશે કરે તો કદી પેપરમાં
પ્રગટ કરે નહિ, કારણ કે આશિઓ લખનાર
પણ પોતે કોઈના બુદ્ધમાં જરૂર સપાકાયો
છે. એક મુન્તક પર કંઈ દક નથી. બીજા
અનુભવથી આ વાત સાબિત છે કે એવા
કામગીમાં સારામર શુદ્ધ, બોદતાન, તોદમત,
લેવ છે. માટે એવી વાતોથી પેપરને પાક
રાખવા બેધએ. પેપરને હમેશા એવી પોલિસી
ખરજી કરી બેધએ જેથી મુસલમાનોમાં
કતેશક અને મુદખ્ખત પૈદા થાય. પેપરમાં
મઝહબી, અખસાકી, તરીખી મસદ્દલિ પ્રગટ
કરે જેથી પખ્લીફને લાભ પહોંચે. લખાણની
રીત સચ્ચાઈ અને સંજ્ઞાગીથી હોવી બેધએ.
દુસ્મનને પણ ખુશ શબ્દથી મળેથી નહિ
હરસામ એવી વાતોથી નફરત કરે છે.

સાભાર-ઝેડીટર

સારજાન:—ઝેડીટર કાસિમહાલ-ખાંદાનો
કિ. રા. ૧)

મુરિશમ રુકુન્ટસ બુનીયત ખાંદાનું મુખ
પત્ર મળ્યું. સારજાનનો બીજો બાક રીંખુ
અથે મળ્યો છે. આ બંનેમાં પખુ બે લિલામ
સખવામાં આવ્યા છે. અલેછ દિશગમા પ્રે.
એસ જે. વાસ્તી, સર ગિયદીન અત એ.
બાર. સિદીકાના લેખો મુરર ને આકાશ છે.
જ્યારે મુરગતી વિભાગમાં ‘એકર’. બપર,
સલેદ ખકીવી, હમ્માદ તાલા રિજેરા લેખાથી
અક દીથી છે છે. આ અકલા કાવગેનું
સ્થાન આપનામાં આવ્યું. નથી એ અશ્વજની
વાત છે. ફરત એકેક કાવગૃતિ પ્રગટ થત છે.
ખુદા બુનીયતને લીનપ્રતિ લીન લેનનિગા પર
લખ તપ એવી અગર દુઆ છે.

નઝમે ખૈર મકદમ

અરાઝે ઇજલાસે સનવી હાફલ ઉતૂમ અશરફી.

હુવૈદા દેં દરો દીવારો અન્વારે યઝદાની,
અન્વાર પુર કૈફ દેં મૌલો અદરિ ઝોફે ઇમાની.
તેઆવલ્લાહ, શુબુમે વકતકી અરવકત આમાસે,
ખના દેં જલ્લજે સંદેર રસે બઝમે ઇમાની.
જિયે રાતિનેમે-ઇખલાસો મદખખતકી તખાષ આયે,
અઝીઝાને વતન આપો બસક શોફે ફરયાની.
પુખીમે હું મગન ઇસ્લામિયાને ખિતએ મુજસત,
સુરર આંગેમે ઔર પૈશ દેં દિલમે નેજે ઇમાની.
હુવા જગસે વરાં "ફદ્લ ફદ્લમે અશરફી" કાઠમ,
અરસતા હેં ખુરાકી રદમનોંકા દર ધણી ખાની.
દખારોં તાલિખાતે દીન અતકફો જયાનિગસે,
યહાં આ કરકે પાને દેં મતાગેં ઇકમે ઉકાની.
જગસે દારૂગર 'ઇસ્લામીય અશરફ' ઉરેં જાતીયે,
જલ્લમે જિન્કે ખાકી દેં મઅમિરદાગે લાસાની.
મુખારકી વેહ દસ્તી ગિરકી કોશિય ઔર વિમ્મનસે
જુજુમે રાશ્વકી કમ રૌરમે' દાલિખ હે અરજાની.
વેહ ફુવાસે મુજે રખરત રહેગા કિન્કા ફુવાસે,
વમેશા નામ જાકી ઔર જારી ફેંકે રૂદાની.
કોશાઅત દીનકી અખલાદવાલોકી જાફાત દેં
ઉન્દીકે કમગે ફુવાસે' શરીઅતકી હે તાખાસે
કોઇ સેકે કલમ લેકર કોઇ તેજે દેં દમ લેકર,
રસુલુલ્લાહકે દીનકી રહત કરતા નિમેદખાની.
ગરજ માં પાસિદાના કોશિશોંકા જે નખીલ દેં,
કેદ ખાતિત અગમશુ' ફરલામિયતકી હે દરખાસાની.
કદાં વેદ સર ઝમીને દિલિં અરખતગાહે ખાતિલખી,
કદાં અખ દેં ફરખાશિન્દ, જલ્લ અન્વારે ઇમાની.
જમાતકી નજલત ઔર મુતખલિજકી જારીકી,
હુવા મલ્લ મલ્લિસકે સિયે તાદદદે ઇમાની.
દુગા વેદ નિઝમિયાત જારી, હુવા ફિર નખસે જારી
હુવા બેદાલ તખ આખિરે અસીરતદાએ ઇમાની.
ખુલાકે વખતે રાસે, મુજે મનફકે તાખત ફિર,
હુવા જારી જમાનેમેં હપર આખને કુખાની.
હુવા સરદન્દમેં ઝેકે અદમદે કુમગસા પૈશ,

દિલા હી જિસને ફુકો સિફકી યુન્વારે સૈતાની.
વલીપુલ્લાહકી તલ્લીકને મશીનુગા પાકરે,
કિયા પૈશ જમાનેમેં દો જાગદ અદદે રખાની.
અદાલીય ઔર કુખાં કે હુજ અરિમેં સર ચક્રમે,
મિશ્ર નેદલો મવાયતકા મરામર દૌરે તુફાની.
મલ્લિસ હો અમે કાઠમ જમીને દિલિં જુફી,
નુના જમ્મનને ફિર જુલા હુવા પૈશમે ઇમાની.
ઉન્દી ખામેશ તલ્લીકોંકા સમરદ દેં કે ઉમ્મનને,
ઇલમે રાજે પાકે મુલુકાકી કદ પદચાની.
હુવા ઇલાએ મુન્નતકા ફિર આખિર દિલિંમે ચર્ચા,
હુજ તૌફીકે ખામિસકી અસલ કોશિશ નિમેદખાની.
નખીલ કાસિમે ખૈસન વ કશિયાલસ અશરફકા,
અદમુલિયાત હુવા જમદિર અદિલત યા ખઆસાની.
કદો કુલ બી એદલાસ હેં મખલુસ દાલતકા.
કે તુફાં તુન્દ હેં સગમે મુજરતનોંકા દેં પાની.
કરો કુલ બેદનરીકી કોશિશે વકંકે અમલપુર,
હદદ પર શીકને રહતદાર કમલત મન્નીવદખાની.
હુમન દેં કે દો ઇસ્લામકી તખામીગકા મર્યો,
અન્વારલાદકી તકલીફ દેરે જુજુમે ઇમાની.
મુરસત લે કેદ ફિર અદદે સલકકી યાદ તાજદ હો,
રહેં પેરો નજર દર કામમેં અદકામે કુખાની.
તુમ્બારી અખમને મિલ્લી ફક્ત વલદનમે મુજમર દેં,
કરો મુશ અખમને કોખીકી દર મુમકિન નિમેદખાની
ખુલયા આખને ખરોકી મહાગે કમ રુનેગા તું,
કે મોંદગી છત્તેદાકો આજ બેચેનીયોં દંરાની.
મિશર નહર ખાદમ કુકી ઔર જોફે દો મળ્યો,
મલ્લકે વાસતે તેપામ હેં તાઠદે રખાની.
રહેગા તા અન્વાર વેદ મિતમિના જારી અદમુલિયાત
રહેજે તા મિયામત દાનિયાને દીને રખાની.
મુખારકે દેં વેદ અદમે ખૈર જિન્કે પાલ કમેંજો,
હુફકે મુરનફાકા હો રહી દેં દિલમે બેદખાની.
અદા કરને દેં દમ અપના ફરીઅદ 'ખૈર મકદમ'કા
મગર દેં મખમિરતખાદ દમ ખજી રોરે પદેસાની.
હુમા કરતા હુવા દોવા દેં અખમન આખને અશરફકે,
નકમીકે ફુજુમે વલખમે મુખામે પિનકાની.

મવ. આહમદ અશરફ સાહેબ રાંદેરીએ દારૂ ઉધુમ મદ્રસાહ અશરફિયાહ અરબિયાહના જલસામાં કરેલી તકરીર.

તથાકરૂર વ ઈર્મતિનાન.

મુઅજ્જિ દઝરાત ખેશક તમેએ મહી
દઝઝન વધારવા માટે ને ખાતિસ હુકમો
દર્શાવી છે. માફ હુકમ તેનાથી અસર લઈ
આપની સેવામાં અલિનદન અને અમાર
પેશ કરવા દમાલ્ય કરે છે, અમાર હુ ઝમાન
સૈલીથી કામ લઉં તો પોતાની નાલાયકી અને
સદ્ગુમાનો વિશે ધણુજ કહી શકું છું. પરંતુ
મઝદમે ધરસામ મને બનાવટ અને બદરૂપથી
રોકે છે, એથી હુકવા આ અર્જ કરવા હુકું
હું કે તમે આ મહત્વની ધાર્મિક સભામાં
પ્રવાસની મુશ્કેલીઓ વેડી પધાર્યા, અને મુજ
નામીઝને આભારના ખોળા હેઠળ મૂક્યા.
અસ્લાહ પાક આપને સારા બરકો અપંબુ
કરે, આમીન.

દઝરાત, તાપિક સભાને હેતુ માત્ર આ
છે કે સામાન્ય મુસ્લિમોમાં સામાન્ય રીતે
અને શિક્ષકોના તખાલ્લા ખાસ રીતે વિદ્યાપ્રેમ
ઉત્પન્ન કરી તેઓને પોતે પોતાની સદાય
કરવા તરફ લક્ષ અપાવે, આ કિંમતી વણી
પ્રખ્યાત છે, કે ખુદા પણ તેનીજ સદાય
કરે છે, ને પોતે પોતાની સદાય કરે. અને
વિદ્યા અને ફેલાવણીના ફઝાઇલ અને અમ-
તાનાઓ વૃદ્ધિવાળી આ સમયે વધારે તક
નથી. અને ન આ સભા એથી અગ્રમુખ છે.
મુસ્લિમોનો ધર્મ મર્વેથી વધારે અગતતા પર
લગ્નન મોકલે, અને વિદ્યાને મનુખ્ત હતી
માટે અગત્યની ફર્જ બનાવે છે. દરેક મુસ્લિમો
પોતાના ધર્મ અને દીનથી વાકિફ હોવુ અતિ
ઝરૂરી છે. અને અબલુતામાં તેનું જીવન
મુદ્દાઓથી ખરાબ છે, દીની દઝમની અગત્યના

અને મદતવાથી ફર્જોની આપને અને હદીસો
બરપુર છે, જેને વર્ણુવા માટે લાંબો ટાઈમ
જોઈએ, ધરસામી શરીઅને દીની ધરમા સિવાય
સામાજિક વિદ્યા અને કામ આવે એવાં બુનરો
શીખવાની પણ તરફામ આપી છે. હદીસમાં
છે, “અલ દિખ્તો દાલ્લતુલ્લમુઅમિન કમ્પન
“અલ્લાહ ફુદુર અલકે બિદા” અર્થાત દિખ્ત
અને જુદીની વાત મુસનમાનનો બોલાવેલો
માત્ર છે. જ્યાંથી મળી આવે લખ લેવો
જોઈએ કેમકે મુસ્લિમો તેના અતિધર્મકાર
છે. આજ શિક્ષણે મુસ્લિમોને વિધવરની
વિદ્યાઓ તરફ લક્ષ અપાવ્યું. અને જ્યાંથી
ને કામની વાત મળી મુસ્લિમોએ તેનો અન્ય
બાધામાં અનુવાદ કરી પોતાની વિદ્યામાં દાખલ
કરી લીધી. બેનઅરવળી અને ન્યાયની જાણી
છળી કોઈ જોઈ હુકું તો તેણે મુસ્લિમોની
ધરમી મેતાઓનો અબ્બાસ કરવો જોઈએ.
એમાં લેશમાત્ર શંકા નથી કે શિક્ષણથી
મનુખ્તની કાયા કઈ બીજીજ યથ અવ છે.
તમે એક પિરાન જે બાળકને દેવો. જેમાંથી
એક પોતાના ગામમાં રહી બેનીસી કન્તો.
રહે બીજે કોઈ અરબી મદ્રસામાં અવલ
અજેજ કોલેજમાં દાખલ થઇ જોયા પાયાની
સટિશીફ્ટ અથવા કિમી પ્રાપ્ત કરી દમ વર્ગે
બેર આવ્યો હોવા. તેાં અરસ તે બનેની
દાલતમાં દરેક માણસને આકાશ પૂરીતો ફર્
નઝર આપશે. અને બિરુલ અકકલ સત્ત
પ્રાનશે નદિ કે બને એકજ પિવના આગમે
છે, કેનકે બનેની સંસ્કૃતિ, વાનચીન, ચાલકાશ,
અને અંચબરેલા ગામત્રામાં માત્ર એક જુલુજ
રમમાં દશે. જેથી જોનાર આદેસેમા આખા

લાયાર થશે કે એમાંથી એક મનુષ્ય છે તે બીજા જગતી પ્રાણી છે. શિક્ષણની પુખ્તિને શુભ અર્થને આપી થઈ શકે છે કે આ કુતરાઓ જે મઘી મઘીઓ માથાં માથાં ફેરે છે, અંગર શિક્ષણ લઈ શિકારી કુતરાં પતી જાય તો પછી બાદશાદ અને સમ્મતેનાં ખરીદનાર બની જાય. અને શરીરખત પશુ તેના મારેલો, શિકાર જીવદ કપાં સિવાય દલાલ કરી આપત અને રૂઝમતના તે ફરિશ્તાઓ પશુ તેનાથી નફરત નથી કરતાં. જે મામુલી કુતરાને કાલ ધરમાં રહેલ છે તે તેના પાસે તથી આપતાં. પછી મનુષ્ય શિક્ષણ લઈ શકી શું બની જાય છે, એનો કે સતો તમે પોતે કરી શકો છો. એથી એમાં રજવાય શકા નથી. કે કેળવણી તરફ મુસ્લિમોએ પધાર લઈ આપ્યું છે. કેમકે આ સમયે અન્ય જાતિઓ જેઓને અમારી સંમતિ વાંત કરવાની પશુ તમીજ ન હતી તબક્કીમના મેદાનમાં અમારાથી અતિશય આગળ નીકળી ગયા છે. જગત જાણે છે. અને વિદ્યાર્થીઓને પણ એનો છકારાર છે કે જે સૈદ્ધ અગાઉ મુસ્લિમોથી પધારે કાલ કોમ તબક્કીમ યાદના ન હતી. અને મુસ્લિમોથીજ બીજી કોમોએ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી પછી આ શું ગતિય છે, કે જે કોમ જગાનાની શિક્ષણ હતી તે આજે ગુરુપત્ર વિદ્યાર્થીઓથી પણ પછળ છે. પ્રત્યેક મુસ્લિમો પોતાના અરબી હિજુમમાં જે રહ્યાની અને અફલી હિજુમના નામથી યાદ કરવામાં આવે છે. દમણ પશુ કોઈથી પાછળ નથી. પરંતુ દમણ તે આદ્યારો પધારી નીચે પહોંચી ગયા. જે આ હિજુમની કદ કરનારઓ દના, અને એના અબ્દુલકારીને પોતાના રાજ્યના ચરમો ચિરાગ સમજતાં હતાં. દમણમાં બીજો સુગ છે. નિલકઠ અરબામુ મુહાનિશોદા બચનનામ. દંતરાત, મારી બાપા હૃદ નથી. મુજરાતી

છે. પરંતુ મારી જાતી ચીરી જુઓ, તો તેમાં હૃદ પ્રત્યેય લાગણી મુજરાતીથી અને પધાર છે માત્ર એટલા માટે કે હૃદ બાપા હૃદમત અને ધરલામતી શીકતની યાદગર છે, મુખ્ય ધરાદામાં હૃદ મદસાઓ કુઆન શરીર અને દિનવાતની તબક્કીમના રક્ષણકર્તા છે, અંગર હૃદની જગ્યાએ મુજરાતી અંગેજી રાખવામાં આવી અને મુજરાતી અંગેજી જરૂરી લેખસામા આવી તો અપારમ ધાર્મિક તબક્કીમ મૂળ થઈ જશે. માત્ર મુજરાતી અંગેજી જાણકાર કોઈ રક્ષો ન કુઆન શરીરને ખરા હૃદ્યારથી પરી સકે છે, ન અરબી હિજુમમાં જલદી નિર્મલિ કરી શકે છે. એટલા માટે કે મુજરાતી અને અંગેજીના અરબીના અમુક શબ્દો માટે કાંઈ રચાન નથી. એ પછી તરબીનુ બીજી રૂબ જુઓ. કે હૃદ પદનારઓ ધમ્મીજ સહેલાઈથી અરબી હૃદ્યારને અદા કરી શકે છે. કેમકે હૃદમાં અરબીના સપળા અક્ષરો વપરાય છે, પ્રત્યેક કુઆન શરીરના કેટલાક શબ્દો અને અમુક જોડા અક્ષરો પણ આમ બાલાની જુવાને ચૈદમાં છે; આ કહેવું બિલકુલ શીક છે કે મુસ્લિમોની હૃદમાં સેકે ૭૫ રકા અરબી શબ્દો વપરાય છે. અનુભવ માં હૃદ પેપરો, મોવાનીયાઓ જુઓ, જે મજૂરીથી બદાર છે. આ દર્શકિતને નજર મમજી રાખી, એ પર નજર કરો. કે કુઆન શરીરનું રક્ષણ અને કિર્જાત મુસ્લિમોના શિરે હૃદ છે, અને આ હૃદ પધારે અદા થઈ શકે છે કે કુઆન શબ્દો સેદતના સત્થે અરબી હૃદ્યારમાં અદા કરવામાં આવે, તો તેના તાધિનેની દિશાજત પણ નિર્ધિષ્ટ છે. અને હું ધમ્મીજ શ્રદાથી કહું છું કે દિનુસ્તાનામ અમળાં પ્રતિમાં ખામ કરી મુખ્ય પ્રાંતનાં હૃદ બાપા કુઆન શબ્દો રક્ષણ માટે સર્વોપરી સાધન રૂબ છે, આ તો ધાર્મિક દલીલો દતી જેવી તરતી કરી શકતાં

નથી. હવે સંસ્કૃતિની રૂએ જુદું બાપાની મહત્વતા જુઓ.

(૧) આપુંએ જન્મત એકમત છે કે મનુષ્યજાતિની સંસ્કૃતિનો બુન્યાદી પથ્થર એકયતા અને સંગઠન છે. જેનું સાધન એકત્રીત વિચારશક્તિ છે એનો દારોમદાર બાપાની એકત્રીત પર છે. કેમકે એકયતા અને સંગઠન વિચારોના હેરફેર સિવાય શક્ય નથી. હવે ધ્યાનપૂર્વક વિચારો કે જુદું બાપા સિવાય કમ બાપા છે જે દિંદુસ્તાનની કોમોને અને ખાસ કરી દસ કરોડ મુસ્લિમોને વિચારોના તબાહીથી એક કેન્દ્ર પર લેવા કરી શકે. હું દાવા સાથે કહી શકું છું કે ધર્મ અને મિત્રતાના ઇતિહાસ ચિના સંપાળા દિંદુસ્તાનિઓ માટે આમ અને ઇસ્લામીઓ માટે આમ માત્ર જુદું જ એક એવી બાપા છે. જે પડે વેધારીક, આર્થિક, સરકારિક, સામાજિક, તિલ્લપૂક, રાજ્યકીય અને ધાર્મિક ગાયકાઓમાં અમે સહેલાઈથી પોતાની અવાજને જગતના ચોખ્ખું પોંદ્યાપી શકાએ છીએ. કેમકે દિંદુસ્તાનના લે પ્રાંતો પણ જેની માનુશ્યા જુદું નથી. ભાષા અને નિવેદન હાસ જુદું બાપાની સેન્ટ્રો બળથી રવા છે, મુખ્ય કાગડાના સંપર્કો સહેરોમાં જુદું સમજનારાઓ, ભોલનારાઓ, ગાયનારાઓ મીનુ છે. જે સિવાય પગલ સિધ, વાગવ, અંગાળ, મદ્રાસ, આમામ, બિહાર, એટામા, સમુક્ત તેમજ કાશ્મીર રિયાસત ધિગેરે સંપર્કો જુદું બાપાની આલગીરીર જહોળાપમ્બુ દહળા છે.

(૨) પ્રતીક તમેને અર્થયે યરો કે જુદું બાપાના મમજનારાઓ દિંદુસ્તાનથી બદાગ, અરબ, કાલુષ, ઇરાન, તુર્ક, મિરિયા, એસો-પોરેમાં અને યુરોપ, અમેરિકામાં પમ્ મીનુદ છે. જુદું પેપરો ને સંપર્કો દેશોમાં પોંદ્યા છે.

અને તે દેશોના પેપરો પોતાની બાપામાં અનુવાદ કરી દિંદુસ્તાનની હાલતથી આખારે જગતને જાણકાર કરે છે, જીર્ફ સિવાય અન્ય કોઇ બાપા નથી. જે દિંદુસ્તાન અને દિંદુસ્તાન બદારના દરેક પ્રાંતો અને વિભાગમાં સમજવામાં આવતી હોય. ધુલોજ અન્યાય યરો. અમર મુખબની ગર્વમેન્ટ આ સંસ્કૃતિક દિશાએથી આંખ કાન આડા કરી જુદું બાપાની કુદરતી અમલતામાં મિટાડવા પ્રવાસ કરે. આ સમયે અમે વતની બાઇઓથી બે વાતો કરવા પ્રયત્ન કરીએ, કે અગર ખરા અર્થમાં તેઓ સદગતા અને બસાઇ માટે સંપર્કો દિંદુસ્તાનની કોમોને એક વિચાર બનાવવા ઇચ્છતા હોય. તે જુદુંની સર્વવ્યાપક અને કુદરતી દેશા અને જગતી કામ છે, અગર જુદું બાપા પ્રત્યે એપરવાલ વધી ગઈ તો અવરસ તેઓ પોતાનાં હેતુઓમાં અરુણ રહેશે.

બાઇઓ, અને ધુલોજ અરુણ થાય છે અપારે કોઇ મુસ્લિમ લીડર પખિલક સમામાં અગ્રેજ ભોમનો લેર્વામાં આવે છે તે રસ્તુ રિશનિ આ છે કે તે મજે છે કે પખિલકના વધારે નાનનીઓ અગ્રેજ નથી સંપર્કો, અમર અમારા અગ્રેજ જાળનાઓને એમાં કંઈ રસ પડે છે ગાયકા તેઓ એને નાહ અને કુશળી પુછ સમજે છે તે પડી આંકમેને પમ્બુ છુટ આપો. કે પખિલક સનાઓમાં અરુણી બોલ્યા કરે, ખુદની કસન અવાસ નજી અરુણી બાપ સંપર્કો બાપાઓથી વધારે પ્રિય પમ્બુ છે, અને આકિમે ને ખાસ કરી અને મુસ્લિમોને આમાન રીતે અરુણી બાપા પર કુશ અને ન જ પમ્બુ ધુલોજ છે, કેમકે તે અમારા પસનદાર અને રસ્તુ (મત્ર)ની બાપા છે. પ્રિયબાઇઓ, જગતમાં કુશીન શરીર જેવી કોઈ કિતાબ નથી જે જગતના વધવડ રિવા નેરો બાપી અગી દેશ પરંતુ મુસ્લિમોન

કુર્ચાન આજ સુધી પોતાના અગ્રણી અને શબ્દોથી તેમજ છે, જેવું પ્રથમ હતું. હું એનું દારણું એજ સમજી છું કે દરેક યુગમાં અગ્રણી કોમમાં સામે. જિન્દગ કુર્ચાન મોજીદ રહ્યાં, જેઓના હિંદુએ એક જૈર ઝંપરનો ફેરફાર થતા ન દીધો. તે જિન્દગ કુર્ચાન એજ દાક્ષિણ છે. જેઓની સંખ્યા વધારવા હું પોતાની કોમનું લક્ષ્ય મેલું છું. દાક્ષિણેનજ કહીને અમારા દીનની પતિત કિતાબ આજસુધી વધવટ વિના અમારા સીનાઓમાં અને અમારા હાથોમાં છે. મુસ્લિમોની શરીયત મુસ્લિમોનો દીન અને મુસ્લિમોની આલકાલ સારાંશ સંખ્યા દીન દુન્યાં અરસમાં અરસાદ પાકના કલામ પર અવલભે છે, અગર એના દિશ્વરથી એપર તાઇ થઇ તે આ કહેવું પણ થશે કે મુસ્લિમો ન દીનના રહ્યાં અને ન દુન્યાના રહ્યાં આ સંખ્યા પાનો પર લક્ષ્ય આપી દે પોતાની કોમને દિશ્વરે કુર્ચાન પ્રથે લક્ષ્ય આપાવું છું

હઝરત, દારણ કુર્ચમ મદમ અસરકારક અરબીયદને સને ૧૨૮૬ દિનરીમાં જનાજ દાજી, દોરમાઇલ મુદમદ અસરકારક સાહેબ રોહેરીએ ધરિયામના પ્રચાર અને દીનની તબલીગ અથે રથ ધોય દતો. આજે તેન લગભગ ૭૯ વરસ થયાં જે આજ સુધી અલલાદની કૃપાથી સારી પેઢે અંગતમ આપી રહ્યો છે; આ જીન્દગિ પામેલ મદસે હઝરત ખાલીલી ખુલુસ નિયતનું કૃપા છે, જે આપના સગદ આજે મોજીદ છે આ મદમમાં મુરખા પ્રચરિત મદસાઓ પેઢે અરબી અને દારણી હુકુમ અને કુર્ચાન મહદ દિશ્વર, નાજર, હદે, તજવીઝ કિર્આત, તારીઃ અને તદરીર વિચેરેતુ શિક્ષણ ધર્મી હોયા પ.પા પર ગરી છે આ પેઢે દાખલ થતા વિદ્યાર્થીઓમાં જે જનના

વિદ્યાર્થીઓ હતા, અહારના અને મુજ રચના અહાર આમના વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાવાપીવાની સંખ્યા જરૂરતોનો આ મદસો બહોમરન કરતો રહ્યો, એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૯૦ સુધી રહી. રચાનિક વિદ્યાર્થીઓ આશરે ૨૦૦ છે. જે બુદ્ધિ મુજ હરમઓમાં દાખલ થઇ શિક્ષણ લઇ રહ્યા છે. અલલાદની કૃપાથી આ મદસાનું કૃતિપાખનું પણ અહોમ પ્રમાણમાં છે. આ સમયે લગભગ અરબી, દારણી, ફર મરના કિશમ અને ફોનોની કિતાબોનો અંકાર ૪૦૦૦ રજીસ્ટરે નોધાયેલો છે. અને ઇન્શાહ અલલાદ દિનસે દિનમે વધતો જશે આ મદસામાં એક દારણ છકવાનું ખાતું પણ મોજીદ છે. ફતવાઓના જવાબો હદે અને મુજરાની ખાતે બાપામાં ફરસત પ્રમાણે આપવામાં આવે છે, મદિનામાં નેટલા ફતવાઓ એવા ધાય છે તે સુરતના પ્રચલિત હમી, અહમી, મુજરાની મતિસિક કારવામાં પણ મતિસિકના કાબ અથે પ્રમટ કરવા ના આવે છે. અરબી મદસાઓના સામાન્ય રિવાજે પ્રમાણે આ મદસાના અરબી કલાસતુ વાર્ષિક ઇમતિદાન હઝરત મયલાના નેવક મુજક શાદ સાહેબ મતિસિક હમી સિમલકના સમય અને મોલાના રમુશ શાદ સાહેબ મુદરિસ મદસા મતિસિક કિશમ સુરત અને મોલાના અખુરદીમ સાદિક રોહેરી સાહેબ અને મ.વ. અદમદ મુજમૂર્ત સાહેબ સીમલકાએ લીધું. અને દારણી હદેનું ઇમતિદાન જનાજ મુન્શી મદમુદ સાહેબ નાખજ દાખી રોહેરીએ લીધું. કિર્આત હરમનું ઇમતિદાન અને દિશ્વર હરમનું ઇમતિદાન મર અખુરદીમ ખતીજ ખડી મરજીદ રોહેરીએ લીધું. અને નાજર હરમનું ઇમતિદાન મોદી મુદમદ શરીફ સાહેબે લીધું. જેમકે અમુદમગ રીતે નીમે પ્રમાણેની કિતાબોમાં વિદ્યાર્થીઓ ઇમતિદાન

૪૬!!!

હૃદય - ઉમ ગોને વિક્રમી,
આશા - કિન્હોને જન્મી
છે કે? આજે દુઃકન આવી.
કળીઓ દિવની તે મહેકવી

નુનિ ત્યા પ્રનાવે ઇંદ !
મેને આજ હનાવે ઇંદ !

આનંદ હોયે આજ નવે છે,
દિવના દહોં દુઃખ ખને છે
મેં મુખે ઉલ્લાસ હને છે,
હર્ષના અધુ ખહાર ધને છે

દિવની પાત ખતાવે ઇંદ !
મેને આજ હનાવે ઇંદ !

બેહોશને ને શુ દિગ નથી
કંઈ તેમા આજે જોડ નથી
પાતુ મેને તું મહેલોગ નથી ?
ખામોશ થઈ 'ખામોશ' નથી !

બેહોશને હાથમા લાવે ઇંદ !
નાને આજ હનાવે ઇંદ !

— 'ખામોશ' કુતિયાલવી

અવાજકી દુન્ય

: સંબળાવનાર :

...બેકાર...

જેમ કલકત્તાનું કલિપત કારાગૃહ ઇતિહાસમાં અમર યર્ધ ગયું; તેમ ૧૬મી ઓગસ્ટનો કલકત્તા ખાતે ઉજવાયેલો લીગનો 'વિરોધ દિન' પણ અમર થવા સર્જાયો છે. શાંતિ નિકેતનવાળા રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના કલારસિક કલકત્તાએ કલસની કળા બતાવી છે. પોંછીને બદલે છરા કે ખંજર ફેરવ્યાં, રંગને બદલે રક્ત રેલાવ્યું! ભૂમિ, બાવના, ને કથાન: ખોળામાં ઉછરેલું કલકત્તા ખુનના દરિયામાં ન્દાષ ગયું! માનવો માનવ મરી દાનવ બની ગયાં જેમ સામા માણસને સરળતથી ફસાવો કાર પહેરાવે એ રીતે સંબળતથી ખજર પહેરાવાઈ ગયાં! શુંડાગીરીની પથ્થુ દહ બાવી ગઇ ને! સૌથી નવાવટ અને નીચ પ્રકારની શુંડાગીરી પૂર-આદરમાં ખીંકી બિચી! બાળકો અને સ્ત્રીઓ પણ શુંડાઓની છરીથી ન બચ્યાં. ઠેરઠેર આગો સળગાવાઇ અને ખરેખર બહુ નેમ રહેલાઇથી માનવોને આગમાં ખાસી દીધાં! નાકીરચાહે દિલ્લી લૂટ્યું અને બાબુનું દણ તેમ શુંડાચાવીએ કલકત્તાને બાબુનું ને લૂટ્યું! શુંડાઓએ દિલ ખોલીને લૂટ ચલાવી અનેક નિરાધાર માનવીઓની લાશો કલકત્તાની શેરી-ઓમાં કાગડાં, કૂતરાં ને ગીધડાંની મિજગાની બની ગઇ! માનવ કોમી જનનમાં કેવો દાનવ બની નાવ છે તે કલકત્તાએ જોયું! રાજદૂતી ઝેરની અસર કેવી બંધકર હોય છે તે કલકત્તામાં જણાયું. શુંડાગીરીએ એટમ બોંબની અસર

કલકત્તાના હાંડા અસ્થાબાદ, દિલ્લી, લાહોર વગેરે રથએ પણ બિડવા. શા માટે દિલ્-મુલ-લખાનો આમ નાદક કપાઇ ગરતા દરી? જે આરામભરીથી કંઈ સિધ્ધી થતી હોય તેમનીકે છે. આ તો ફક્ત દરીફ દીમ કરતા વધુ રા કરવા એવી ક્રિકેટ દરીફાઈ જેમું તત્વ છે! સામા પડામાં વધુ માણુમે મારીને અધુક રનની છત્તવા જેવી વાત છે! પણ ફેર એટલે કે પેલા રન લેવામાં માણુમે દેડપુ પડે છે કે દાને મજબૂત દાયે ફરકો લગાવવો પડે છે; ભારે આ રન લેવામાં બતાવ મસ્તકને દડો સમજ સાવ ઉઘાવી દેવામાં બહાદુરી મળાય છે! ફીક છે. દિલ્લી ખરતી વર ભાર વધી મયો છે ને આમ દળવો યહ રચો છે. તો બહે જરા દિલ ખેલીને બાર લળવો કરી પણ પ્રમાણસર લળવો કરો કે કેહતે ફરિયાદ કરવાનુજ કંઈ કારણ ન મહે! ખેર છત્તવાં ચોંદિનમાં દર્શન ન માવ તો મરીન તો થયો! છરતા એકતા ન રથપાવ તો મરીને તો મસાણુ કે કલકત્તામાં તો રથપમે!

અમેરિકનો એકેકે જગતે લામો માણુમે દણી નામે એવો 'એટમ' બોમ્બાજ બનાવી જાણે છે એમ નથી. મારવાની શેધીમાં એ વાન છે તેમ છરડવાની શેધીમાંય વીં! પણ માટે છે. માણુસનું આયુષ્ય ઓછામાં એમું ૨૦૦ વરસનું થાય એવી શેધ પણ અમેરિકા કરી રહ્યું છે! જેમ વિજાનમાં એ પ્રમાત કરી ચક્ર્યું છે; તેમ સંતાન પેદા કરવામાંય એ

એણું પ્રગતિવાન નથી! ત્યાં દર ૧૨ સેકન્ડે એક બાળકનો જન્મ થાય છે! અને છુટા છેડામાં તો એ બોન છેજનો? હજારોમાં પણ બોન મળે છે. વિમાનમાં લગ્નો થાય છે. પાણીમાં સ્નો થાય છે! અંધારામાં વાંચી શકાય એવી ચાહીની એણે શોધ કરી છે; તો ક્યાં કારેલાંને મીઠા બનાવવાની શોધ પણ કરી છે! હડતારો પધ્ધતિઓ કેમ પાળવી તે શીખવનારી વહેપારી કંપનીઓ પણ અમેરિકામાં જ છે! 'યુનન' વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ નુકસાનકારક નથી એવી શોધ પણ અમેરિકન સાયન્સીસ્ટોએજ કરી છે ને? 'યુનન'ના રેકાર્ડ પણ અમેરિકાએજ તોડ્યો છે ને! અને 'ધાસમાં વિદ્યામીન છે' એવી શોધ પણ અમેરિકન ફાઇટરોએજ કરી છે તે! આપણા બહુનાં યજ્ઞ મંચલા પડાણે, મદાજતો ને મારવાડીઓ કરતાં અમેરિકા પીરપાવના ધધામાં વધુ પાવરફુલ છે. આખાં ને આખાં રાજ્યોને વહેપારી ચોપડાની દોરીથી રી રીતે ગ્રાંધિયાં ને અમેરિકાને આપડે છે! અમેરિકાનાં મીરાણુપદાર્થી આખી પૃથ્વીની કેદ જધાઈ છે! વૈમ. કમાવા ને ખરચવામાં તો એ બીન છેજ ને!

આમ દરેક રીતે આગળ પડતું અમેરિકા જેમ જોની હોડીવુડની નગરતાથી ગમ્પીનું છે તેમ જોની રીખંગારાં પણ બીગ્ગઓની જોખી જનરે જોમ નથી! એવો દરેક મુસદ્દો લાગ મળતાં ચાલેલો પણ બાળુ પર બેસાડી દે જોડી રીખળ રૂતિ ઉપગમથી રાંધે છે. અમેરિકાના માછ પ્રેસીડન્ટ રૂઝવેલ્ટનું પુતળું તેપર ધર્યું છે તેને ક્યા સ્થાને બેસાડતું તે નક્કી કરવા એક સમિતિ નીમાઈ હતી જેણે સ્વળ નક્કી કરવા માટે વિચારખુલ્લ થયતી. એક સભ્યનો મત એવો પડ્યો કે; "રૂઝવેલ્ટના પુતળાને વોશિંગ્ટનના પુતળાની બાજુમાં ન મુકવું; કારણ કે વોશિંગ્ટન કદી જુદું જોડ્યોજ

ન હતો!" તો યજી બીગ્ગએ કહ્યું કે; "આચકામ સીકનના પુતળાની પડો પણ ન મુકવું; કારણ કે આચકામ ને પ્રમાણિક હતો!" અંતે એ પુતળું કેમ પડના પુતળાની પાસે મુકવાનું રહ્યું; "કારણ કે કોલ જન પોને ક્યાં જતો હતો, તેવ પોને ગમ્યતો ન હતો! એ ક્યાં હતો? તેની પણ તેને ખબર ન હતી! અને જ્યારે એ પાછો ફર્યો ત્યારે ક્યા જઈ આવ્યો હતો તેની પણ તેને ખબર ન હતી!" અમેરિકાનોના ટોળાપદાર્થો નરી ફોની વાસ્તવિકતા છે. આ ઉપરાંત ટ્રેન્ચ પાળીને ક્ષિત્રીઓ કદાચ ચર્ચીત્રનું પુતળું મુકતા માટે કાઈ મીસના જૂઝળા સાથેનું મ્યાનજ પગદ દરે. કારણ કે એના રાજ્ય જળના ચિશ્ટમાવડ મીસના બૂમજાની જેમ રાજાકલ્પના ન ધૂમાકાજ નીકળ્યા ક્યાં છે ને.

જગતનું રામકારણ એ બાગમાં વડેચાઈ મળું છે. એક તરફ બ્રિટન-અમેરિકા, અને બીજી બાજુ રશિયા, બીજી તો એમનાં બમત નાચ્યાં. કાઈ જગતુ મોહમાં ધાવે કે કાઈ માતાની આગળી પકડીને ચડે નેન જમનના બીગ્ગ દેકાં આ બે પક્ષની આગ ૧ પકડીને પાછળી પાછળ ટનરડાવ ૧. પેરિસની રાતિ નધરિયામાં સામમાસા ખૂબ જુવા પોપડા કમેકાઈ રહ્યા છે. બ્રિટન-અમેરિકાને પકડે વધુ મનો છે. પણ બખાગોસા મોડોટોવ આગળ કાણું ચાલતું નથી. પરિશ્વામે રાતિ તો દુન્ટી દર રેલાની જાય છે. આમ પુરોષ તો મુષકામ રહ્યું છે પણ મધ્ય પૂતંગાં તો અડેજ ધપો છે. હાદેનાસને વારે રશિયા, ટર્કી પર પુરુષા વડપૂ છે. પેરેસકર્મનમાં 'માન ન માન હું નામે મહેમાન' થવા મહુડીએ ધૂપી કે મહેર રીતે બિશ્મની ચેલો વડાવીને પણ મુતનાજ જાય છે; ને મરી કરીને પણ કામ પાર પાડતા મળે છે. બિરીશ લંકરને દંડગવાની મુખ તૈપારીઓ કરી રાય છે.

આમ ગેલેસ્ટાઇનની હોળી સળગી છે. અને વધુ સળગે એવો ભાસ થાય છે; કારણ કે અમેરિકાના પદ્ધતિઓ એ જાગતામાંથી છે. નવાનું કૃત્ય કરી રહ્યા છે. જિટન "દસ લેનમે" થી સમકા જમ્યા; એર કસ લેનમે થી સમકા જમ્યા!" જેવું કરી રહ્યું છે. આરખો ખીજાય તેવ તેને પરપડે આગ નથી; કારણ કે દુધ પીવાને માની દોષી રહે; તેમ રહિયા એ પ્રશ્નમાં વચ્ચે ટપકી પાના દબાવી રહ્યું છે. તો મીઠુ આશુ અમેરિકા જેવા ધીરપર કરનાર શેડીયાને પણ નારાજ કરણ એમ નથી! વળી ઇસાના 'આખાકાન' તેજ વિસ્તારના રક્ષણને બદલે જિટને દુશ્મના બસા બંદરે પાંચ, દુશ્મનો ભરીને લશ્કર દાખલ થઈને ઉપર ઇસાની સરહદે રહિયા પણ ધાગધૂમ કરે તો નવાઈ નહિ બિચાર ઇસા, બે પાડાની પ્રકાશમાં આડોળો ખોડો તીકે એવી રિથિતિમાં ચાલ્યું છે! મિસગમો પણ જિટન સાથે કરારો અટકી પડ્યા છે. દિલમાં રાષ્ટ્રીય સરકારની સ્થાપના થતાં હીમ રૂડી છે તે જ માળ પંચનજમાં સમાન્તર સરકારો સ્થાપા સમી વાનો કરતી દોઈ દિલમાં વધુ ધીંગાળા થાય તો નવાઈ નહિ! અને મીનનો આંતર વિચલ તો જવાનીની પૂરબ્દરમાં ખેંચાઈ રહ્યો છે! જગતમાં કેમ દેશને સુખ કે મેન નથી! ખુદ તો જાગે જગતનો તમાશો જાગે એવા કરે છે!

②

'શેડી શીખામણુ' આપા સ્ત્રી' જેવું જ આપણા ઝકાત-મેસાન આપનાંશોએ જ છે. ધાગીયે નાર કહેવાઈ ગયું, લખાઈ ગયું છતાં દુઃખદા મુરદા સાથે રૂંધેલો આપણે પોતલા રહ્યા છીએ, કેમકણી અને સિંચણુની સરથાઓના ઝકાત. પોપણુ કે હોર તરફ દૃષ્ટિ આપણે સખારની દાય દાયો નથી! કોમમાં જેમ બંને તેમ વધુ રૂંધેલા. જાનાવસાની નીતિ આપણે નહિ ત્યાગીયું ત્યાં સુધી મુશ્કરની ટળવલી નથી! કુપારે કે અપારે દાન દેવાની રીત રસમ હવે તો તળીઆઝાક થવી જ

લોહએ ચાગનાર સરકાર રૂંધવાની દાખો બીડનારાઓ સમાન્યર યુનિવર્સિટીએ કે કોલેજો કેવે રચે! સમાન્તર મીસા અને સંરખનાં કરારે કેવાં કરારે! કેળવણી, વહેવાર, અને ધુન્નર કલોમમાં પગદો જમાવ્યા વિના એમણે એક બેલ ક્યોની કહ કામ સરકાર નથી! આપણાં સંસ્કારના માગીએ તે જમાવ છે. પણ કીરદારના માગીએની ખોટ છે!

③

ગોષ્ઠાવળ વરસના લાંબા માગ પછી દવે સમકેટ માને અકોરવરની 'દામી' શુભરાતી સાદિત્ય પરિપદ મગસા છે. મેડી મુન સમક કરતાં વધુ જોર પણ દેખાતું હતું, અને એમજ જમ્યાનું હતું કે મજા સાસુને ટપી જશે. મેડીના અને જગસાદામી ગદુએ પુણ છાપાપટાટ મનગરો. સાસુને જોઈ શુભરાતીઓ ભૂકીય મગા દનાં પણ દવે સાસુએ આજાપ મારકું છે, તે પેનાના અનુબવનો શુભરાતી સાદિત્યને લાભ આપત તપર થઈ છે. નરસમગતયુ દાય તો સમકેટ માસુ એટલે શુભરાતી સાદિત્ય પરિપદ અંત વધુ એટલે લેખક ગામન. એકની પસં જુગાનીનો યાગનાદ છે તો બીજીની પસં અનુભવનું 'દામણુ' છે. શુભરાતી સાદિત્ય પરિપદ મી મારની છે.

મુરિજમ સાદિત્યકારોને જ બાંકિનગત રહે સમદમન આગમણો અપાયાં છે. થાંક સાદિત્ય મંડોળના પ્રતિનિધિઓએ ત્યાં દાખા થતું જોઈએ મુરિજમ સાદિત્યકારો પાડાગી શેડાં રહે એને. બરમે બનેજ સદકાર કરે એ દુષ્કરિય છે. મુરિજમ વિગતકારે મારકેટ નિર્માણ મેકેકારે, કાલકારો મારકેટને મળવર તવાર થાય. મદામુરદાનુ મરમ મડમ મરમીને પણ આમંત્રણ મળ્યું છે; તો મંડોળ પ્રતિનિધિય પણ ત્યાં દોષ એ આપવરક છે. આપણા સપદા, કોલિકા, નસીમ, જોખમશી, સમિર, અસર વગેરે આજાપ મારે.

કુદરતનું સૌંદર્ય....

‘મુસાફિર’

જમીન દબ્બુ બીની હતી. ગ્રામના પંદરમાંનો ઉપર સલિલ બિંદુ મોતી જેમ ચમકી રહ્યાં હતાં. દમણનાં વરસાદનાં પાંચ થયો હતો. વાદળોમાંના ઘટાટોપને ગીરીને મુખ પોતાનો પ્રકાશ પૃથ્વી પર ફેંકી રહ્યો હતો. પાંચમ તરફથી ધીમી સમીર ગામ બહારનાં બેનગરનાં ઉમેલા ઘડના કુંકાઓને હલાવતો ધીમેથી હોરામ્મ રહ્યો હતો. દેખાત અતિ રમણીય અને આકર્ષક હતો.

અને..... અને એની કદવનાં મગી ઉડી. મામમાં મરદૂર ગણાતો એ સ્વરસમ્પન્ન ગામ બહારનાં બેનગરનાં પંચેનાં પસાર થતો, પોતાની ધૂનમાં ધીમેથી ગાયનાં મળુગણતો, એ જુદાં રહ્યો હતો. દૂર.....દૂર એક નાના બહેણા પાસે જઈ એ એક પથ્થર પર બેઠો. આસપાસ પનથી ખીલી હતી અનુપ માણસ પણ એક વખત કુદરતનો દિલ્લચપ દેખાવ તોછ ઉડો શ્વાસ બરી લે એવો દેખાવ દતો.

આહ !.....એ કવિના સુગીતા-હરીતા ગળામાંથી કુદરતના આ દેખાવમાં મંત્રમુગ્ધ બનેલા કાર્મ પણ માણસને બેચેન-બેચુદ બનાવી દે એવા પાવનની કૃષ્ટિ યદ્ય. બહેણાનું પાણી ને તોલમાં આંધી રહ્યું હતું; કછક મીમ પડી ગયું. આસપાસના નાના કોડનાઓ કવિના માનથી વધુ છુટી ઉડ્યા.

એક પગ ઉપર ઉભો રહી માણસો પકડતો જમીન ઉચ્ચ તોલ મના.

મંગલી મીથે-કે નેણે દમણાંજ પોતાના શિકારને પકડ્યો હતો પોતાની કાંઠે નીચે નમાવી દીધી.

; અહીં તરફ બટકનો બોરોન પોતાના દરમાં બસત મયો.

અને વાતાવરણને મંગીતથી ભરી દેવું જુલુસ પોતાના દિલને કહેવા લાગ્યું. “એ દમરો-સાંખો ગીતો ગાયાં હશે દમરો માણસેને મંત્રમુગ્ધ કર્યા હશે, પરંતુ મારી કિદમીમાં એક પણ માન એવું નથી ગાયું કે ને બહેણા બેતા બેચુતે પણ અટકાવી દે.”

“પરંતુ દમરો વળે વિકા પછી દુન્યા કેવી દશે ?” એની ધૂનમાં મરત અને મરજૂલ બનેલા કવિ આમાંનું કશું જાણતો નહોતો.....

મેહરિલ

-: દેખાય છે :-

બલજો ના કાલ દી કિરતારને,
રાખજો તારા સુખી સંસારને.
હા ભલેને કુલ્મ આવે રાતદિન,
જોઈ સે અગ્નિ ગદિ ગુલકરને.

હવજો તો હવજો રવગાનમાં,
કાર્ય કરજો રૂઝે કેરા બાનમાં
એકતાના રંગને બૂકીશ નદિ,
જો ભરું ધરસાગના કરમાનમાં.

સ્વાય બ્યારે અખિમાં દેખાય છે,
ખાન પશુ બેધ્યાન ત્યારે યાય છે.
જેમણ કા આજ તો યજ્ઞરત્ન છે,
કાં મુરાસવમાં યદયરતા ભય છે ?

પીક પાછળ ધા કરી દરતા રહે;
એકા ભોકે આજ તો વખખાય છે.
ગરના કરનરને ક્યાં છે ખખર;
ફૂલકાં પીની અને કરમાય છે ?

જો કદાપી નામના મુકે નદિ,
એવાને જોઈ જગત ચતકાય છે.
રનેદમાં મગ શનુન રાખુ છું મું;
એથીજ માગ કાર્યથી ગમરાય છે

આદ ધનવાનો દરે કુટશો નદિ;
જો જો મરીણી શ્વાસ પાછળ લાય છે
આમ તો બેદરા થયા કાં કાનથી;
વાત ચાલી આજ ક્યાં સગમય છે ?

ખીનને કેલવાની તો દુરલાભ નથી;
કાર્યના કરનારને કેલવાય છે.
"શામ" આજે આ નીચ છે જરૂરને;
સત્ય વાતોથી ન કેઈ પંકાય છે.

શામ

-: બેઠને :-

મું ભરેસો ઝિન્દગીનો કાંઈને;
રંજ કરવો બાથ કાંઈ બેઠને.
આજ દબીતા જતવું રંમદગ;
દંભ થાશે કામ જોના નેઈને.
જોજ મજો કાંઈ હવનામાં ખંડી,
કાંઈ હવને પીતાવે રોખને.
કાં હવવા દુઃખના વાદળ છાં;
દુઃખ પાછળ સુખ હાવા કાંઈ.
ઓ સુધરે તુ ભામે જોયા મળે;
ક્યાં પડી છે કાંઈની અડાં કાંઈને.
છે ખમર જ્યાં હોમની આશા નથી,
ત્યાં પડી કાં ભય જાણી જોઈને ?
દિલને, સમગરી રજો છું ક્યારેનો,
એ ન ચાલે તમારા અદ્વિધને.
મજબી કૃતિમ લગી સંમળી;
રક્ત ચૂની ભય છે નીચેથી.
કાલને "મુજરિમ" સખી ના બુધને,
ચાલજો તુ વય સારો જોઈને.
"મુજરિમ"

-: રાખુ છું :-

દિલેના તરને છેડી સદા હું ગરત નીખું;
દમારો ઉર્જાએ એને ગમે હું પરત રાખુ છું.
નથી ઉપસન મદાં પુખ્તો નથી પુખ્તો ઉપર બારો;
દિલેના અખથી દિલને સમઠું રાખુ નાખુ છું.
થયું છે મરન દિલ, દિલમાં બગી ચરતીભ મેરો છે;
દમારો દારમાં હું અતંન હું દરન માણુ છું.
દમારો નાનમાં અંદાજ મદદા ગરન થઈ મુઠે;
હું એકા વર્તેજો દિલમાં દરદગ બાકન રાખુ છું.
લવાની આજ મદદા દિલના અન્માના પ્રગ ચાલી;
છતાં હું કેરોળી કાળીઓ નદ એ મરન રાખુ છું.
હડાણ પ્રેમમાં તૈવાર રોજે એપક પડે;
"શરઆ" હું દિલમદાં મોતું ધકકતું રક્ત રાખુ છું.
"શરઆ"

બપોરનો સમય પાતાનું જીવન શાંત બનાવી રહ્યો હતો.

અને અર્ધ ચુંસાઇ મથેલી એકલેટ જેની કપાની જરાની આરામ પુરવીમાં આંખો મીંચી શાંતિથી પડી હતી પસેજ ઉપાની નાની જાળમાં. માખીઓથી થેલાં પી-ચુ મુરેલી-એકલેટના દુકા સાથે એક કરી રહી હતી. અને શાંત વાતાવરણ એ હૃદયમાં રમ... રમ... એક રહ્યું હતું.

સાંજમાં વળે ક્યા પંખી એ વરસમાં પતિની જાની. કંદાની વિધાને માથાએ ફરી સંધ્યા બનાવી ઉર્મીએ મથેલી લેવાની જાણ કરી. પરંતુ કંદાની કૃત્તા કહેવા લાગ્યા કમનસીબી, એ બીજા પતિથી પણ સુખ ન જોઈ શકા તે પણ કાઢ્યો મથો, અને ઉપાની નિર્દોષ જવાની પૈથવ્ય સદન કંદાની રહી.....એક વરસ.....એ વરસ.....ચાર વરસ.....

ક્યાએ ફરી ત્રીજા પુરપટુ મુખ એવું ને કાઢી દુઃખવારી નિષ્ઠા આજે પત્નીતરને પામી ચૂકી હતી બાગાને ત્રીજા પતિથી એક પુત્રી પણ આપી હતી કમજોર, અધિક અને હૃદયગીરી ધમાઇ મંઝા-એવા એક પુરપટી એ આજે પત્ની હતી ! અને ક્યા પગ કંદાનું હવેલ મારેલ હતી રહી હતી-હવેલાનું ત્રીજા પુત્રી હતી જે કા કદતા મીચારા !

* * * *

કંઈ અડઅડઠ થતા એક એક ક્યા જગ્યા ઉડી. પાસેજ કાજરની તરો-મેરીનો માનીતો કુતરો પોતાનું પેટ લારવાની આદાએ એક વામણોના ખાવાનું કુટી રહ્યો હતો. ક્યાની સામગ્રીએ કણકણાટ અનુભવો ! બધા પોતાની હૃદયી ચૂસે છે-કચડે છે પણ તે સુધવાને પ્રથમ કદ છે, આ એ હૃદયીની મદત ? જાણી નાચકતા !

અને એનું હવેલ એને સુરજીઓ લઈ રહ્યું એનું પેનનું મચાણ ઉમળે, આસાઓ, એક પછી એક બધા યાદ આવ્યા હતા એની કાંઈ કેસી બતાવેલી હતી. પતિ મટે-પતિ ! ક્યાનામાં તેણે ક્યા કેસી વચન મેંચા દતા !

એક આકૃષ્ટિ એની નજર મગલ તરારી ઉડી એમી મથેનું મુખ. મકર પામ્યા ના. જાણે ફેલીમની જરાનીને પડકી રૂપણા વર્ષ પ્રવાસ કરી નંદા પાત્રેના મુગને નેની આંખો-આરમુલકી આંખો નીકળી રહી !—અને એક લાગી આવે સાથે એણે પોતાની આંખો મીંચી રીપી

* * *

એકએક ક્યાની આંખો પેનની પુત્રી પ્રત્યે દોષાર્થ નાની ખાણમાં દશનું પાનું એટલીજ હજારાપૃથક એ ફેરફાર માથે એક કરી ની હતી ! એ કયોર ! ચુપાઇ મથેલી એકલેટ !! ક્યાથી એક આદ નંખાઈ ગઈ એ પોને પણ એ : “ચુપ એની” ન હતી મુ ? બાબકી ચોરપટ ચૂંચી રહી હતી. હૃદયી ! ત્રીજી હૃદયી અને ચોરપટનું હાન ! અને... ક્યા વિચારી રહી હતી જાણજી એકલેટનું હાન ચૂંચી રહી હતી. અને એ આંખો પાંતડે તેને-તેની જવાનીને ચૂંચી રહ્યો હતો ! કેટલી અમાનતા !... એક....

ક્યાથી એક આદ નખાઈ ગઈ.

ને વાત હઈ તેણે આંખો મીંચી લેવા પ્રથમ કર્યો.
જે આસુઓ વમડાની સાથે એના માથેને બોંતવી રહ્યા

અલૌકિક

છંદ "શાસ્ત્રી"

કે જ્યારે કમળ પશુ કે વાવનમાન થયુ
ને સુવ કિંગ પશુ કૃષ્ણ ગયુ ।

x

x

x

સંધ્યાનો સુન્દરી સમય હતો પશ્ચિમ તરફ
સુરખિ અગ્નિ રંગે પથરાઈ હતી ધીમે ધીમે
પવન વાઈ રહ્યો હતો પક્ષીઓ લડી લડીને
ગાળા તરફ જઈ ગયા હતા આખા દિવસના
સખત તાપથી તપી તપીને પૃથ્વી પશુ નિસ્તેજ
બી ગઈ હતી સૂર્યના છેલ્લા કિરણો સતાઈ
જવાની તૈયારીમાં હતા

x

+

x

આગના કૂતો નિદ્રામાં બની ઝૂલ્યા રહ્યા હતા
કમળ-પત્ર પર ખેંચી પુષ્પ-બોળી બસર
સ્નેહરસના ગીલા અમૃત મુગ્ધાઓ પીવામાં
મશ્ગુલ હતો

મગ્ન થઈ પડેલા રાત્રીના છેલ્લા કિરણો
સરકી રહ્યા હતા કમળ-પત્રો મિઠાઈ રહ્યા હતા
આ બંનેના ભગવતે બાન નેત્રુ કે એક
પગભાનમાં તે કેદ થઈ જશે ।

સોબી મિથ્યાગે અમન ।

સૂર્યના છેલ્લા કિરણો સતાઈ રહ્યા હતા

કમળ નિઃશ્વ રહ્યું હતું

x

x

x

દિવક ॥ દેહમાયી અત્યવગાળી ધીમે
મેરૂં ફૂટી સૂય ॥ કિરણો સતાઈ ગયા

રાત્રા કાયાધરી અમર કમળ-પત્રો બી
સુગામી દીવારો વચ્ચે કે થયા

કેદ થતા અમરો દિવક જોયું તે જરા
સરમયુ, તેની જ્યોત જરા જાણી થઈ અને
ફૂટી પ્રાણની ઉજાડવા સેવ જગડી ।

x

x

x

પતંગે દિવક પર પરિજગ્યુ અદ્ય

પ્રમતી આતુનિ પર પ્રેમીએ પોતાના રાણુ
ન્યે-ઢોલર કર્યા પતંગનો દેહ દિવકની જ્યોતમાં

બગી ગયો નિર્જીવ ખેળાણુ કમળ પર
પટકાઈ પડ્યુ

રાત્રી વિતતી ચલી

પ્રવતના સુર સમય બી આગાહી કરા
લાગી

દિવકનું તેજ આખું થતું ગયું
સૂર્યના છેલ્લા રે "અમન ની છડી પોમડી ।
સૂયની આછી રોશની પૂર્વ તરફ કમ્પ

મા । થવા લાગી

કમળ પર સૂયનું કિરણ અથડાયુ

કમળ-પત્ર ખીલ્યુ

અમરના નિઃશ્વ-દેહ પાણીના ફૂડમાં

પટકાઈ પડ્યો

+

+

+

સુગામી દિવકે આ જોયું, અને તે મતલબ
જુઝાઈ મેલે

x

+

x

કમળે પેતના પ્રેમી ॥ નિઃશ્વ દેહ પર
જરૂર કરી

તેજે જરા શંકા છૂટે જોયું ફરી
આતો નીચી કરી આ નામે / પતંગના
નિર્જીવ-દેહ ને તે બી નજર મળ

x

x

x

પ્રેમી વેદી પર રાણી માલુનિ અર્પનર
બંનેના નિર્જીવ દેહ જોઈ કમળ કે રમાન
થયુ

તને ફૂટીથી મિઠાઈ જવનું મન થયું
પશુ મનિની ગુસ્સાથી લાલપુત્ર આતો જોઈને
તે રિયર થયુ

x

x

x

સૂયનું એક કિરણ પાણીના ફૂડમાં રહ્યું
રાત્રા કાયાધરી અમરના અતદેહને વિદાળી
સૂય કિરણ પશુ કૃષ્ણ ગયુ ।

ઈદની દહાણુ.

ઈદિ આવી ?

અનેના હુર્ખમાં ડો' વિચરે છે,
અને ડો' નયનથી અંચુ સરે છે
મતાવે કોઈને જોની વ્યુદાઈ,
મીલનની આશમાં ડો' દમ ભરે છે.

+ + +

પરદેશી મિત્રને !

મુજથી નું છે તૂ જિરાદ,
ભાગ્ય થયો છે હૂ જિગદ,
યાદ છે ફિતમાં, હૂ છતાં પશુ,
એથી શું મગરૂ જિગદ

+ + +

મીયાંભાઈની ઈદિ

ઈદિ આવી, જેણમાં કઈ તમ નથી
શું કંઈ મુજની મને કઈ મગ નથી
બાપ-દાદા વટ મરી કંતા હતા,
હું સુમાવુ આગર ચક્રમ નથી
ચાતરદૂ મીન્માઈ વાની ઘી તણી,
હાથ માગ થર મહી મોડમ નથી
કર્મ લઈને ઈદને ઉજનીશ હું,
બાપ-દાદાથી વધુ છું કમ નથી.
આજ હું જાને વ્યવું વગ મહી,
ઈદ છે આજે કઈ મહોરમ નથી .
ઈદ દહાડે શુદ પોદેડે મોદથી,
કર્મ લેવામાં મને નનમ નથી

—સુરાદ.

ગરીબની દુન્યા !

ગમદાસ આજે ૨૫ વરસથી મીઠામાં નોકર હતો એ વૌમા એજે રુ રુ સહન કર્યું તે તો પરમાત્મા નાજો છે મૌથી પ્રથમ તેની સ્ત્રીએ દગો આપ્યો તે પછી તેની સાથે મીનમા મજદૂરીએ જતી એક દિવસ સાજના તે મીનમાથી પછી ઘેર આવી નહીં પછી શેષખાન કરી છતાં તેના પત્નો લગ્નને નહીં ખીજ દિવસેજ મીસ કમદેશમાં જગદાર અને રામદાસની સ્ત્રી પી ચર્ચા થયા આગી તેણી નાસી તો મહા પરદા તથા બાળકોને બાર રામદાસ પર છેડતી ગઈ એ પુત્ર આ એક પુત્રી તેજે પ્રાર્થના કરી પ્રભુ ધિયા ! હવેપ્રભુમા આસરે દેવાસળા તો છે પરદા પ્રસન્ને ગે પ્રાર્થના મનુષ્ય ન દશે પ્લેગની મીમારીમાં બને પુત્ર પ્રભુ પાસે પદેમી ગયા ફક્ત એક પુત્રી બાળક હતી તેનું પશુ એજ પવિત્રામ આવ્યું જે એક મજદૂરની સ્ત્રીનું થાય છે એટલે કે તે પશુ કેમ ગયાનીએ સાથે નામી ગઈ બ્યારે તે પોનિસ ખાતામાં ખતર આપવા ગયે તો ઉત્તી પોનિસે તો હમકા યો અને એલિસ બહાર કાઢી મૂક્યો “દરામખોર છોડરીને કાપૂગા કેમ ન રાખી અહિં આવ્યો છે સાત બનીને મફતમાં તકતીક આપવા” આપદાદાની નિશા પી કહે કે મિશ્કત ફક્ત એક મૂપડી હતી તે પશુ ખાત સહેનના દેખામાં દગમ થઈ ગઈ હવે ફક્ત રામદાસજ બાકી રહ્યો હતો.

એક દિવસ તે પેતની ૨૫ વરસની સ્ત્રીની દિસાન દરસા બેઠો તો પોતાની

આખી જિંદગી મુશીબત, દુખ અને દયામાં પૂરી થઈ બાર રાત્રી ઉઘરથી તે મનુષ્ય કરસા જતો તે મનુષ્ય બનડો ૧ જે રીતે વસાએજા શિક્કની કિંમત બગતમાં થી પી તેમ મરી કિંમત પશુ વસઈ મર્ક છે હવે તેના માટે જિંદગી પેકાં હતી હતી પશુ છાંસને માટે તે મજબૂર હતો ગૌન દાથમાં થેડુડા જે! તે મનુષ્ય સંદેશ ૧૫૩૦ બધાએ મારો નાથ છેડ્યો પરદા એક પેર સાથ છેડ્યો નથી તે એકા બનાજો, બુખ મૂખથી બૂમો પાડે જતો દને રાત્રી બૂમોજ સુતો સારે પાથ રાત્રે તે લથાણો લથાણો મીલના દરાજો પદ્માએ કે એકી મજદૂરી કરી તે પોતાના પેતના ખાસો પૂરી શકે પરદા મીલનો ફારમેન નેની હિમ્મતના પર નારાજ હતો તે બનડીને બેઠો છ બ્યારે જુઓ ત્યારે કાઠ કરના કરતા દાથ રોષી લઈ આમ તેમ જોયા કરે છે મગે તારી મારે ત્યાં હવે જરૂર નથી ચર્ચો મ અહિંથી કામચોર!

પર, પા. પી પુત્ર પુત્રી વિશે મથ કેડી ગયા હતા હવે નોકરીયા પશુ સારો માટે છુસારો મન્યો ૧ પરદા પે— એના મટે કમ પશુ ક્યાં વગર છુટકા પાડી બાજો એ પેટા ખાતર તેજે બીજી નોકરી પી ચર્ચ કરી આપો દિવસ શહેરની મારી ગયો પે દૂગ ચાપ્તો કર્યો તો પશુ તેને ને કરી મળી નહીં ફરી ફરીને ચાકી જતા તે એક પૂઢને સદારે જોયો રહ્યો ખીડી કદી પીયા મડી પડ્યો પૂવ શહેરના મનુષ્યમાં હોવાથી

લે કાળી બીડ થતી. આ જગ્યા મધ્યમાં
હોવાથી સહેરના બીખારીઓની ત્યાં
બીડ જમતી તેમા ૫૬ સુવર્ણ ચીંચો,
પુરો, આંધળા, લૂલા, લંગા, રોગી, નિરોગી
નગરે પડતા. તેમા કાઈ રહે છે, કાઈ ગાયન
લગાવે છે, કાંઈ પેટ ઠોક છે, કાંઈ છાતી
ફટે છે, કાંઈ માથુ પટકે છે, એ બોધ મળે
જતા સદ્ગુણસ્થો પોતાની ચાંદ પગાણે માણ,
પેસો, આંતર ફેંકી આપ્યા જતા.

રામદાસ ત્યાં ઉભો હતો ત્યાં જ એક
તદ્વસ્ત નવયુવાન બીખારી બેગીને બીખ
માગતો હતો. જ્યારે તે દુરથી ઢેલતે આવતો
બોધ પોતાના પેટને બેર બેરથી ઠોકતો,
જૂઓ પાડતો. તે રામદાસને બીખારી સમજ
બેઠો, તેને ખામોશ ઉભેથી બેઠું તે બોલ્યો.

“અરે દાસ, તું નવો જાણ છે. બે
આવી રીતે મોં બંધ કરી ઉભો રહેશ તો કાંઈ
પાછ પશુ આપશે નહીં આમને આમ ઉભો
રહી જશે. જો કંઈમા મધુરતા હોય તો ગાયા
મઠી પક, રડનાં અવગુણ હોય તો રડવા
મઠી પક, કાંઈ કાચા દયા કર,
કંઈ ન કરી મરના હોય તો
દાય પગ લાખા કરી આજોડવા મઠી
પક. શું તું એમ માને છે કે એ સદ્ગુણસ્થોની
દયા એટલી સસ્તી છે જે તારા પડ એમજ
વરસી પડશે? માંગ્યા વિના તો મા મણ
આપતી નથી. અરે! જ્યારે માગવા નીકળ્યો
છે તો મંગિતા પશુ શીખ, અને પછી
આનંદની સહેરીઓ ઉઠાવ. જો એ પશુ ન
બને તો પછી ખિસ્મા કાતરવા મઠી પક.
અહીં ઉભો રહી શા મારે સમય જમશે હો?”

બાપજી પૂછ કરી તે બોલ્યો, “કીક એક
બીડો તો કાદ તને સલાદ આપવામાં મારો
એક મારો ગાદક નીકળી ગયો.”

રામદાસે બીડો આપના કહ્યું. “કીક, જો
તો બાપ કે તું આખો દિવસ એમ કરીને
શું કરાય છે?”

“જો રવુ દર્જના માથા દિવસના મળી
ભાવ છે.”

રામદાસે જો સભ્ય. આ ત્યાં જ
મથો તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો. તે
હું આખા દિવસમાં સુતની નેરે એમ
થઈને પાંચ કમાતો નથી” પછી તે બીડ
તરફ જોઈને ગેરબો “દાસ! ત્યારે તો બ
સાંધી મરે રોજગાર મે”

જો બાપજી બીખારી પાડીને બોલ્યો
“દાદ બેઠો! તું એવું મારો પડા કરે
અહીં તો જામે આખો દિવસ ત્યાં જ રહી
મોટીએ છીએ. સલાદની સાંજ લગી ત્યાં
કેટલાય અંધો, રોગીઓ, જેન્ટલમેન
લેકચર માંબળા પડે છે. જ્યાં પશુ મળી
તેમની અન તેમના સત્તાનેબી દુખા માગી
છીએ પેટ પીપી પીપીને મનખોસ બીડી
છીએ ત્યારેજ મનમાં કંઈ વાદ માલમ
પડે છે મનખોસ?”

રામદાસે બોલ્યો “તો પછી ને છી કેમ
કરના નથી?”

બીખારી પાડીને ગેરબો “અરે! જા તાર
મો દર દર માગ્યો છે તો નીપા મન
આપવા? કમા નોકરી કરે તારે ત્યાં કે નામે
આપને ત્યાં? આખા ત્રીસ દિવસ મેદન
કરી મરીએ તો નસીબમા દમ થીઆ બેસ
મળે જેમાં કન્યા તો શું એક બપોરી પશુ
પોતાનું પેટ ભરી ન શકે.”

રામદાસ “કદા” કહી ચૂપ થઈ ગયો.
આખો દિવસ ખાધા વિના પગાર થતા આજો
ને જે પશુ પોતાનો જુનો પુત્ર
કર કરી દીડુ અચાંદે થવા અચાંદે હતું.
બીખારીઓ પશુ પોતાની આખા દિવસની
આજ જગલાત મળી બેડ પછી એક અઘ્ય
થતા લાગ્યા રામદાસ પશુ મીમે મીમે એક
દિગામ કમલા ભરવા લાગ્યો. બાપજી તે
લથડો વળો હતો. તેની મમજાનાં એ ન
આજુ કે દને શું કરે? ને મિલકત કમલા

ખાપાનું ન મળે તો રાત-કેમ પૂરી થશે!

એટલામાં એક ગૃહસ્થ સ્ત્રીજી આરામ ખુરશીમાં બેઠેલા નગરે પડ્યા. રામદાસ તેમની સામે ઉભો થઈ બેઠ્યો.

“જાણુ છું બૂખ લાગી છે, કંઈ ખવડાવો” બાપુસાંજ કેવલ દત્તા તે બોલ્યા “આગળ જલ” એ સિવાય બાપુજી સું બોલવાના દત્તા. નક્કી વતોમાં ફાળુ પેતાનો વ્યર્થ સમય બગાડે છે. તેને સારી રીતે ખગર દત્તી કે ગરીબોને હંમેશ “આગળ જલ” ને “આગળ જલ” એજ મળશે. “આગળ જલ” કહી કે “માફ કરો” કહી તેઓ પેતાનો બાર માથેથી દહકો કરે છે. બારે બીબારી આગળ જલ છે તો તેઓ મનમાં બગાડે છે. “બૂખ” બીબારીઓ પશુ પેતાને પ્રેમ સાન સમજે છે. બેશરમ, બેગરત! બારે જુઓ તારે દ્રઢી માગવાવાળાઓની જેમ માથા પર સવાર થઈ જાય છે. થિકકારો મળો આપો તો પશુ આગળ જરાનું નામ લેતા નથી જાણે કે તેમના પૂર્વજે શેરીવાઓને ત્યાં કંઈ પન મૂકી ગયા ન હોય? ત્યાં સુધી ઝોડાદ મૂકી અનાજ કે એકકદ પૈસો ન આપે જરાનું નામ જ બેશે નહીં.”

પરંતુ રામદાસ તે સદૃશકર્યને કાંઈ બાજબી જાણી બીબારી દેખાયો. કારણ કે ન તો બીબી બીબારીઓની જેમ આટલું કરસ મંડાયો, ન તો બાળકોને આશીર્વાદ ન તો માર્કીમાં સામાન મોરજ જલસાની વાત રડત રડતા સંબચાવી ન તો જનનમાં કામ સમાજમાં મરજીની ક્રિયા માટે મદદ માંગી. પરંતુ તે એટલું જ બોલ્યા “જાણુ છું બૂખ લાગી છે કંઈ દાનમાન આપે.”

આ બહુ સદૃશકર્ય બીબી પેટ ભરીને આરામથી બેઠા દત્તા તેઓ આજે આનદમાં મમાતા ન દત્તા તેઓ મનમાં બોલ્યા “આજે હું આનદમાં છું ત્યારે આ બીબારીને નિરાશ કરવો ન જોઈએ.” તરતજ મજામાંથી એક પૈસો કાઢી બોલ્યા “મે.”

રામદાસ બોલી ઉઠ્યો “મંદે પૈસાની જરૂર નથી. બૂખ લાગી છે કંઈ ખવડાવો.”

“ખવડાવો” એ સાંભળી બેઠેલા બીબી દાડીને બોલ્યા “મંડી પડ્યા. તે મંદગાં બેઠે “આ બીબારીઓ કે જે બીબાં મળી આવે છે તેમને શી ખવડ કે એક પૈસાની વધુ કિંમત દાનખાતની થાય છે. આજે રિયા કારણે એક પૈસો કાઢીને આવવા માટે રિયામ દિલ્લી ખાસ અડર છે. તે પશુ ખાસ કરીને નિરોબી, હેલા ઉપરાંત બીબા માગનારે છે. અને તે પશુ જે આગળે જો લેતા ના પાડે. હું જાનું છું કે દવા, દમદમી સૌથી વધુ મુખે આવે છે. પરંતુ હું મેજબુર છું દુશિયર છું કંઈ જંગમી કે જોતકુ મારો જ છું કે જેવા વિનાશ દવા અને દગદગીના પોક્કસ બીબી સડક પર ફેંટી દઉ” પછી રામદાસ તરફ જોઈ બોલ્યા “જ્યારે તને કામમત જોડે છે. તો નોકરી કેમ કરે નથી? તું નિરોબી છે, આવી રીતે બીબ માંગતા શરમ નથી આવતી? જા આવીથી કંઈ પશુ તને મળશે નહીં.”

રામદાસ બૂખથી નાખી રહ્યો હતો તે પશુ આવી વાતો સાંભળવા માટે તે રામદાસ દત્તા. તેને તો બૂખા રામજી એકે એક મિત્ર વિનાશી મુશ્કેલી હતી. તે શેરી નોકરી માટેની ઝીખામણ લંબને શું કરે તો ત્યાંથી તે અગળ વધ્યો. શેઠ પેતાની શરતની રૂં પ્રમળે જમડવા લાગ્યા. “જાણક, બીબ માગવા આવે છે. દાનાની દવા, અને ધર્મ પર પેતાની પ્રિય વીતાવવાના દાનાની જરૂર પશુ વાત સાંભળતા નથી. આપણા દેશની રેલતર એવી છે જે પોને નગ અને બૂખી મંદ છે પરંતુ આવા મદનજો રાતી પર રાત પ્રથમ કરે છે.”

રામદાસ માથું નમીને વિચારવા આમ જ થયો. “હુન્યા કહે છે તદુસ્તી દત્તાર નેઅમત. પરંતુ હું કેમ માનું આજ એજ તદુસ્તી મને બૂખી મારે છે. કોણ? હું જો રેલો દોત, આંધળો દોત તો કદાચ બૂખને

પણ દયા આપ્યા વિના ન રહેત પરંતુ મારા માટે તો એ ને અમૃત એક પીણ બનીને રહી છે.

આ વાતને એ માસ પીતી ગયા છે. તે દરમ્યાન તે બાપુ સાહેબની બહારી બીજે દેકાણે થઈ ગઈ. ત્યાંથી પાછા ફરતા એક દિવસ કંઈ કામનો કારણે બગ્ગરે નીકળ્યા અને તે પૂલ પરથી જતા રહતા કે એકાએક એક ભીખારી પર તેમની નજર પડી. તે બંને આંખે આંધળો હતો. મોં પર અને આખા શરીર પર તીવ્રતાના ડાંધ હતા. જેવા કારણે ને રાક્ષસ જેવા દેખાતો હતો. તેની સાથે બાપુરે તેર વર્ષની એક બાળા હતી. ભીખારી મજન ગાતો હતો, અને બાળા આવા જવા-શળાઓની સામે હાથ લાંબો કરી ખૂબો પાડીને હોતી હતી “બાપુજી, એક પૈસો આ આંધ-ગાને આપતા બન્યો. અમે એ દિવસથી જૂખ્યા ડીએ દયા કરો ધર્મદાતા બાપુ” બાળા એમ કહી વારંવાર પોતાનો ખાલી પેટ દેખાડતી હતી. બાપુ સાહેબ બાળાની આ દશીશત જોઈ બહારી જઈયા. પસે જઈ બોલ્યા “કેમ બેસરમ. આટલી લમગ નારી થઈ બાપી રીતે પોતાનો શરીર દેખાડી લોકોમાં રોતાલી નમૃત કરે છે. એમજ છે તો કેમ નમન થઈ જતી નથી કે જેથી શુદ્ધાઓ તને વધુ પૈસા આપે”

બાળા બાપુ સાહેબની આ વાત સાંભળી કોષ ગની થઈ ગઈ. પરંતુ તે - શું કરતે તે બાપુ સાહેબ અને આ એક ભીખારણુ તેણે ઈન્કારના માદક અને આ ભીખારણુ અને સાથે જુખી મરીબ બાળા બાપુ સાહેબને તાકી તાકીને જોવા લાગી પરંતુ તેનો આંખો સાથી તરતજ ગોમી હાથે.

“શું કરીએ બાપુજી રોતાલી દયાનીજ અમારા પર દયા હોય છે અંધારા તો એમજ કહો કે રોતાનજ અમારા ઉપર દયા ઉપન કરાવે છે પરંતુ એવા ધર્મદાતા ક્યાં કે જે ફક્ત ભીખારીની બેસી પર તરસ બહારે ધન આપી જાય.”

બાપુ સાહેબ એ સાંભળી મોઝી હાથે.

તેમને એ અવાજ પરીચીત લાગ્યો અને દયા લાવી બોલ્યા “આરે તું તેજ છે જે ને દિવસે દાળજત અને રોડી મોંઘેના હતો. આ તને શું થયું?”

હવે રામદાસ બાપુજીને બોળખી બોલ્યો.

“હાં સરકાર, હું તેજ આશામી છું. તમારે

ત્યાંથી આમળ વઢવને પલ્લુ કંઈ ન મળ્યું.

આખી રાત મૂખો પડી રહ્યો સનારે નોકરીની

શોધ કરતાં એક શેડને ત્યાં નોકરી મળી ગઈ.

નોકરી તો મળી સાથે સાથે બીજા મામલાનો

સર્ટિફિકેટ પણ મળ્યું. શેડના બાળકને શાંતબા

નીકળી. સગા દેહી પાસે જતા ડાના પગલું

૬ તો નોકર હતો જે પાસે ન મળે તો

નોકરીથી હાથ ધેરા પડે. એજ કારણે રાત

દિવસ તેની સેવામાં ઘૂંતનતોડ બાગ લેવા

લાગ્યો. આ મહેનતનો બદલો મળ્યો જરૂરી

દનો. અને તે દનામ આપવામાં આવે તો

દેશ ચીજ ને વઢવ રહેતી નથી. એજ કારણે

આજે દરદરાની કેમગે ખારી પડે છે અમવાન

આ બાળાને સાચુ આધુપ્ય આપે જે આંખથી

પકડી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ

જાય છે. નહિ તો કપારનો આ દુન્યારી કથ

કની જાન હવે તો અપંગ છું. રોમી છું કંઈ

દને તો બીજના મારે મદોનજ છું કે નહીં?”

થોડી વાર પછી તે ફરી બોલ્યો. “બાપુજી

લખ્ખ સાંભળતા બન્યો.” રામદાસની વાત

સાંભળી બાપુ સહજને દયા આવી. તેમનાં

ચિત્તારા લગ્યા “કુદરત મનુષ્યમાં ફેટકું

ફેરકાર પેદા કરી દે છે. આજે તેનામાં

સમજનતના બદલે એક ફક્ત બીખારીના

મુખો નજર પડે છે.

અફસોસ-કે તે દિવસે મેં આ માથુસ પર

દયા ન કરી અને આજે બીખારી પર તરસ

આવે છે. તેજ રામદાસ છે અને તેજ હું છું.

ફક્ત દાહત બદલાઈ ગઈ છે. — [તાજ]

કંટોલની કરોમત !

અનાજ ઉપર બંધન આજે,
માપબંધીએ જીવન કાળે.
જીવું સડેલ અનાજ આજે,-
હે માનવ! તોળાને ખાજે!
ખેરોડે ખૂંચે કંટોલ!
જોઈ શ્યો જીવનમાં પોલ!

કુપન કષ્ટ કષ્ટ માપે આપે,
કાપકૂપ અનાજે માપે,
કષ્ટ કષ્ટ જન જીવન સંતાપે,
વંચાતી મોહાશો ખાપે,
દાણે દાણે કપરં તોલ!
નોલે પલુ છે પોલમ પોલ!

ચાદર ઘેલી કપડું લઇને,
લોડો ઝટ તૈયાર થઇને,
દાણે કંતેઝાર થઇ ને;
કરમરતા સૌ ધીમે રહીને,
યાય દિવસ આપો હેરાન!
તો પલુ કોઈ ધરે ના કાન!

જીવાન બાળક ડોસા ડોસી,
ચાલે અંદર ઠોંસા ઠોરડી,
ઝોળખાણુ કે હો પાડોડી,-
દે કુપનને આગળ ખેડોડી,
પૈસા દઇ લેવાં અપમાન!
નથી રહ્યા માનવ છંસાન!

કષ્ટ કષ્ટ ખાવા માપી માપી,
કડધૂત થાવું પૈસા આપી,
સડેલ દાણા રેંચે ચાંપી,-
પેટ રહ્યાં બરવાં આ પાસી,
કડાકૂટ ને માયા ઝંક!
ધાંપલ યાતાં ઠીકઠીક!

—નયન (ગણતંત્ર)

તોળા તોળા અનાજ ખાવું,
ગોત પિનાવું જીવે જાવું,
બુધે રેંચું થોડું ખાવું,
સંકટ આ ક્યાં કેવા જાવું?
નથી રહ્યો આજે સતેમ!
કોને જઈને રહેવાં દેવ?

પુરં તોલ નથી તોળાવું,
“સરખું આપો!” ના કહેવાવું,
“સાપ છાંદર” સગ લેખાવું,
ત્યાં તેજોનું ધારું થાવું;
દિસાજમાં પળ મોકલવાપ!
અનાજમાં મુકાનો કાપ!

પોલમ પોલે સપજું આવે,
રામ બરેસે તોલે દાલે,
ભાવે પળ અનુમાને ચાલે,
દિસાજમાં પળ બૂલો ચાલે,
યાય ચાદ પાણીનો જોય!
જેવો મોકો ને સળેય!

કુપન જોઈ દાણા લેતા,
પૈસા ખાસ અણીને લેતા,
આજીજી ના ધવાને લેતા,
ધમકતી સગબતી દેતા,
આખા ગીવ ન ચલે લેતા!
યાય વાલ વાને, ઉઠે બેસ!

કામુડી બુડી ચોખા ભંડા,
એ કષ્ટ કાળે લોકો માંડા,
તોળનાર પલુ ચાલે આડા,
જીવાર આગરી, લોરે ભડા,
“નંદન” જોય જીવન-લીલામ!
કંટોલે જીવન બદલામ!

તુડીમાં ઈદ કેવી ઉજવાય છે

અનુ:-મુન્સિફ

ઈ. સ. ૧૯૩૩ના આખરમાં દે દાહરે માટે તુડી ગયો. મારો આ પ્રવાસ ફક્ત રહેઠાણ અર્થે જ હતો. એમાં કોઈ નવિનતા ન હતી. એટલા માટે જ મેં પ્રવાસની તૈયારી સાધક ખાતોની નોટ કરી હતી. પણ અહીં આખા પછી કેટલાંક દોસ્તોના આમંત્ર્યથી યોગ્ય પાળાં લખી નાંખ્યા.

૧૧મી ઓક્ટોબરે નહીં તૈયારી કરી ચેરથી નીકળ્યો. અને ૧૨મીએ મુંબઈ પહોંચ્યો. ત્રણ વણીજ સારી હતી. જરૂર પૂરની વસ્તુઓ લીધી અને રિટમર કંપનીની એક્સિસન પહોંચ્યો. ત્યાં ખર્ચે પડી કે પરમ દિવસે એક રિટમર કપડાવાની છે. મેં યીનીજ લીટીટ લઈ લીધી. ૧૪મીએ અમારી રિટમર કપડી. અને અમે પોતાના દોસ્તોને પરસાવાય કરી. મેં ૬ કલાકમાં જો મુસાફર દતા. એક શાખા અરબ અને એક તુર્ક, બેક વખાનુ મદમુની અને નવિન વિચાર સરળીના દતા.

પ્રવાસ આપત આનંદમય પુરો થયો. ઇંદ્રા દિવસની સામલગાટ મુસાફરી પણ રિટમર એક પહોંચી અને રિનારથી થોડે દુર લંબર નાંખ્યો. અમે કદક પડ્યો સરમામાન લીધો અને કેશીનમાં ખીરાજમાન ચક્ર ગયા. એકાંતથી રિટમર કપડી મુજેક પહોંચી એ. એક નાની સરખી ખુલસુરત મોદી છે. વસ્તીના જો ભાગ છે. જે ભાગ દરિયા સાથે લાગેલો છે તેમાં મોટા ભાગે પૂરોપીવત સોલમરો રહે છે અને અહીં મોટી હોટલો, કંદાખાના અને થીએટર છે. ખીલા ભાગમાં અહીંના મળ વાતીઓ રહે છે. આ વિભાગ પણ મગદર અને સફાઈવાળો છે.

અમારે અહીંની રત્નજુહ જગુ દતુ જેથી જો દિવસ સુધી જરૂરની વાત જોતા રહ્યા. ત્રીજા દિવસે રત્નજુહ ગયા ઉપડ્યા. જરૂર અંક અને ખુલસુરત દતુ. રિટમર પોર્ટ સાઈવેટથી કપડી યાદા પહોંચી અહીં વણા પૂરોપીવતો લગ્ન રહેલો અવનુસ-મુકદ્દમ જનાર દતા.

યાદગમાં રિટમર જો કલાક રોકાઈ ખેરત પહોંચી આ એક જુનુ અને એનિદામિક શહેર હોવાથી જો જોવાની મારી છાજા હતી. કેપ્ટન માથે વાત કરવાથી ખખખ પડી કે અહીં રિટમર પાંચ કલાક રોકાશે. અમે જો રોકાણથી લાભ ઉઠાવી એક જાનુઆર મુકદ્દમ સાથે લઈ શહેર તરફ ગયા શહેર ઘણું જ અગ્ર અને કપાણુ છે. અહીં પણ વસ્તીના જો વિભાગ છે. જે ભાગ દરિયા સાથે લાગેલો છે તેમાં ઘણે ભાગે મોલમરો અને અમીર જમદારો રહે છે જ્યારે ખીલા ભાગમાં અમલગર્ વસે છે. ખીરાતથી દવાના ઘણાં અમારી રિટમર કપડા પહોંચી. આ એક નાનો સરખો રાખુ છે. જે જૂનુ સમુદ્રમાં ખાસ અગવતા પસાવે છે. આ રાખુમાં લગામત અને જર્નકા જો મોટાં શહેરો છે. આ એક રોસાનો પર રિટમર યોડી પાર થોગે છે. આ રાખુની બાપા તુર્કી છે. અને અહીંથી રત્નજુહ સુધીના દરેક શહેર અને કસબાની ભાષા પણ તુર્કી છે. લગામતથી રિટમર કપડી રોકાસ પહોંચી. આ પણ એક નાનો સરખો રાખુ છે. જેનો વિસ્તાર ૧૦ માર્કજ કહેવાય છે. રોકાસથી કપડી રિટમર અવન પહોંચી. આ એક ગદાન બંદર છે. અહીં જો દિવસ સુધી રિટમર રોકાઈ અમે અમારા એક મુકદ્દમ સાથે સહીત શહેરમાં ગયા અને મુકદ્દમગદ કરતા રહ્યા. જો દિવસ પછી રિટમરે લંબર ઉઠાવ્યો. અહીંથી રત્નજુહ સુધી દરેક કેક મોટું રોકાણ નથી. કેટલાક રોકાણે ૧૨ રિટમર યોડી યોડી પાર થોગી પણ અમને કાઢ રોકાણે કાતરવાના મોકે ન મળ્યો. રસ્તાનાં અનમાદક દેખાવોથી લાલ લેના અમે સર્વમથામત રત્નજુહ પહોંચી ગયા. રત્નજુહના તે વિગતે કદ હતી. અમે એક ભવ્ય મુકદ્દમમાં લગામ અને શહેરનાં આનંદવા દેખાવોનો પૂરેપૂરો લાભ લીધો.

૪૬-૪૭ વર્ષે આપણા દેશમાં પશુ આવે છે. પશુ અદીની ઇદ કંઈ અનેરી રીતેના ધરાવે છે.

ત્યાંની રિથતીથી પ્રાચીન દેશો પાનેથી અજુવા મધુ કે તુર્કીના અમીર ઉમરાવો કદના એક આહવાડીઆ પહેલાં મેછી રકમો મહેલ્લાના બાવલ-માત્રમાં એકી કરે છે. બાવલ-ગાલનો માનવતો આગેવાન મહેલ્લાના ગરીબો અને નાછોડાને એક, સીર તૈવા કરે છે અને બજેટના પ્રમાણમાં દરેકને જરૂરી રકમ મોકલી આપે છે. આ મદદ અને સહકારમાં કોઈ અતની લાગવગ કે સિદ્ધીશની જરૂર પડતી નથી. તૈવાર કરેલી સીરની એક એક નકલ સારી રિથતીવાળા લોકો પાસે પશુ મોકલી આપવામાં આવે છે. તેઓ એને સંભાળપૂર્વક રાખી મૂકે છે. અને હમદ લોકો હવસીયત અનુસાર સીંધી રીતે પશુ પોતાના લાકડાને મદદ કરે છે. શીખત સ્ત્રીઓ વરોડ, મીઠાઈઓ અને ઘરેણાં સુધી મોકલી આપે છે.

અદી ઇદની નમાઝ મુર્ચ ઉઘા પછી મોડીક મીઠી તરત્ત પંડવામાં આવે છે. પશુ લોકો સવારની નમાઝ પદી ત્યાંજ મેળી રહે છે. અને ઇદની નમાઝમાં પરાતીનેજ ધીર જાય છે. જે લોકો પાસે મોઢરો છે. પ્રથમ તેઓ પોતાના દેશોને મળવા જાય છે. અને તેજ મોઢરો ગરીબોને ત્યાં મોકલવામાં આવે છે. જેથી તેઓ પશુ રહેલ કરી શકે. ઇદની નમાઝ બાબતસર અને વ્યવસ્થાપૂર્વક થાય છે. ખુલ્લ અને કીર્તિત સાંભગરા ગાટે ગોરા પ્રમાણમાં લાકડ-રિપકરની ગોઠવણ થાય છે. ખુલ્લ ક્ષણે સરજ, ઉચ્ચ અને સર્વ વ્યાપક હોય છે. જેમાં દુન્યાની રાજકીય પરિસ્થિતિ વિષે પશુ પુરતું અવગતન થાય છે.

દેશ કે કોમ વિષેની કોઈ મહત્વની ખાતત નજર સમક્ષ હોય તો, તેના ગાટે પશુ નાણાં મેળાં કરવામાં આવે છે. અને શકિતશાળી લોકો ખુલ્લા દિશે નાજા આપે છે. તે રીતે એક વ્યવસ્થિત કમીટીના વહીવટ હેઠળ ખર્ચાય છે. હું જે મેળાવકામાં દતો, તેમાં તુરત કુર્બાનમાં કારખાના રથાપવા અને દરિયાઈ અને હવાઈ જહાઝો તૈવાર કરાવવાં ગાટે રકમની અગીસ કરવામાં આવી હતી. અને એ દેખીને ધ્રુવોજ આશ્ચર્ય થયો કે એક કલાકમાં લાખો રૂપિયા એકઠા થઈ ગયા. અને રાષ્ટ્રીય સભાના સભ્યોએ સંસારનેનો અભાર માન્યો. નમાઝથી પરાતરી રીયાઝુલ-અમીરમાં મેળાવડો થયેલ. જેમાં નરી લડાયક સામગ્રી અને નરી સીરકમના દેખાવો થયા. હું આ દેખાવો જોઈને અનહદ ખુશ થયો, અને મારા દિલમાં આ અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ કે મારા વતની લોકોના આદરો પશુ આવાજ હોત અને આવી કૌમી હમદદો અને કુર્બાની ત્યાં પશુ હોત આ એક આજદ કૌમની ધટના હતી. અને એક દેશની ઇદ હતી અમરા અભગી દેશમાં શું થય છે ? યોગ્ય મુદીસારીઓ અને અગીરો ધામધુમથી દેખાવ કરે છે અને આરામથી મેળ મારે છે. અને જરાબર એજ સમયે ગરીબોનાં ઘરોમાં દુઃખની લાગણી ફરી વળેલી હોય છે. અને અચુગેના બારથી તેમની આંખો નમી જાય છે. આજદ દેશના આજદ મુસ્લિમોની આ ખરી કદ આપણાં સુલભ દેશના સુલભ મુસ્લિમ, શ્રેષ્ઠીઓ વાંચે અને ઈશ્ત પકડે કે તમારી વર્તણૂક, તમારા દાન, ગરીબ લોકો સાથે કેવી રીતે જનક છે. પછી તમારા સાથે બીજાઓની વર્તણૂક કેમ કર ન હોય. ઈશ્ત ! ઈશ્ત !

મોસાના : અબ્દુલ મંદ, અરારદ્-સોદરી

૦

સપાસ-એક માણસે પોતાની દવાનીમાં એક પિયનામું ક્યું, તેમાં એવું 'લખ્યું' કે મારા મરણ પછી મારી કુલ મિલકત મારી ઔરત અને મારી છોકરીને મળે. મજદૂર માણસનો પેવાર ફેન્ચ (માકામરદર)માં દત્તે. અને તેનો ઇન્તકાલ પણ ત્યાંજ થયો. તેના ઇન્તકાલ પછી ત્યાંની સરકારે મજદૂર માણસની મિલકત લીધામ કરી તેના નામના તેની ઔરત અને છોકરીના નામે તેના પતન મોકલી આપ્યાં. છોકરીની સાથે પોતાની રાત્રીખુશીથી પોતાના હિરસાના ફીઆથી જમીન ખરીદ કરી પોતાની છોકરીના નામે કરી આપી અને જમીનનો વહીવટ પણ છોકરીને સોંપી દીધું. પાછળથી આ છોકરીમાં નાર્માત્સકાઈ થવાથી આ છોકરી પછે પોતાનો હિરસો માર્ગે છે અને છોકરી આપવા ઈન્કાર કરે છે. તો હવે શરીઅતની રૂએ માગો હિરસો સામગ્રે અથવા નહિ? તેમજ ઔરતે જીવન નિકાલ કયાં છે.

જવાબ-મર્દમની મિલકતમાં મર્દમની ઔરત, ઓછો છોકરીની. માત્રો. હિરસો. લાગે છે. મર્દમની કુલ મિલકતમાંથી ઔરતને અડધો હિરસો મળશે. બાકીની મિલકત છોકરીને મળશે જીએ વારિસ ન હોય તો જીએ નિકાલ કરવાળી. 'હક' જાનિસ થશે નહિ છોકરીનું કહેવું શરીઅન પરિધ છે. માટે પોતાની માને દહ આપી દે પરંતુ આ એ છોકરીને જાણિય કરી આપી હોય અને કજાને કઢાવવા તેમજ છોકરીને રક્તત્ર માલિક.

અનામત તેના નમે કરી આવી હોય તો એવી સુરતમાં તે જમીન છોકરીની થઈ જશે. અને આ પાછી લઈએકરો નહિ. ખરીદ કરીકન માણસને અલગાદ પાડે છે.

સપાસ-હુ એક શતીયોનો માણસ છું. મારા બાપ તેમજ મે જન્મકેય છે. અને એક કાકી છે. મારે મે છોકરા છે. મારી ઔરત મારા બાપગણેન જપ દે શરીરત કરે અને મારી ઔરત તેઓને દાંટ મગમી આપે તો મારી કાકી મે પાત વધારે ઊમેરી મારા બાપને કહે નેથી મારા મરગા હમેશાં લકામ દંટે રહે છે. અને હાલન આ છે કે ન તો મારા બાપ મારું કહેવું માને છે. ન તો મારી ઔરત મારું સાંભળે છે. બાપથી ખીલા માટે તલાકનું પુછું છું તો માગો આપે છે. ઔરતને રામનનું છું તો તે વધારે જ્લેશમાં આવે છે. નમાઝ પઢતી નથી. નમાઝ માટે કહું છું તો જવાબ આપે છે કે મારો યુનોહ મારા સાથે. યુરસમાં મારા છોકરાઓને પણ બસની બસની માગો આપે છે. આ પરેશાનીમાં ઇતકો એમ થાય કે ઔરતને તલાક આપી દહ પરંતુ મારા બાપ ગણેનને આવા પીતાની તકલીફ પડે કસમ કે મારી મા વફાત પાગી છે. એમાં ગમજો કયુર માગ આપતો છે. તો આવી હાલતમાં શરહ માર્ગ મારા માટે શું છે?

જવાબ-તલાક અગરમે મુગાદ છે. પરંતુ અલલાહ પાક સમજ અતિરવ મજબૂત છે સાંમારણુ માગમીય તેમાં તલાકન આપવી જોઈએ ઔરત અગર ક્યું ન પાનની હોય તો તેનો ઈસાજ આ છે કે તેના સાથે દુર્માબરતરી છે.કી દે. પછી પણ ન કરવાની કરે તો તેને એવી રીતે સજા આપે કે શરીરનો કેઇ ભાગ તૂટે નહિ. અને વધારે તકલીફ ન થાય. એ પછી પણ નાહરમાની કરે તો તલાક આપી દે. પોતાના જીવને પણ સમજાવે કે અગર હું

તલાકે આપી દહાડા નો લાઠીજીને આપા
પીનાની તકલીફ થશે જ્યાં સુધી થઈ શકે
જાનનાં સુસેદ શાંતિ કરાવવી જોઈએ. તમારે
સાથ અતે તદ્દમુખથી કામ લેવું જોઈએ,
અતે તાકતલર આપસમાં સમજુતી કરાવવાનો
પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

સવાલ-કોઈ લિંડુ પંડિત ખાસે તાલીમ
લખાવવો અને ભાંવવો જાણ છે કે કેમ ?

જવાબ-જેને તેના તાલીમ કે મંતરમાં
કોઈ પ્રમાણ કુદ અને શિક્ષના શબ્દ ન હોય
તો જાણ છે પશુ એ વિષે ખાતરી કેમ કરી
શકાય. શાખીમાં છે કે અરણી વગરની આપ-
વાળી તાલીમ મકરૂદ છે. કારણ કે ગેરજાનને
માણસ સમજી શકતો નથી અને આવી સાધ
જનાં આ વાત ગેરજાન વિરુદ્ધ છે કે એક
કાદિર અને મુશ્કરિ પમેથી તાલીમ લેવામાં
આવે.

સવાલ-એક માણસ વેપાર કરે છે કાઠને
સસ્તા ભાવે આપે છે કાઠને વધારે ભાવે
આપે છે

જવાબ-તે પોતાના માપનો માપે છે.
પોતાના માપમાં. અખેવારે વસારે છે જેમ
જોઈએ તેમ જોઈ વધારે ભાવે વેચી દારે.
પરંતુ સંતલિસ આમ જાનના પપરામની
વસ્તુને બહુ મોઢી કરી વેચી માન્ય અને
દમદમીના ખિલક છે. પગલીકની સદન,
દમદમીનો ખિલક રાખવો જોઈએ.

સવાલ-એક માણસે પોતાની જોડતરે
વજી તલાક આપી દીધી છે. જો દર્લે પાછા
તેની સાથે નિહાલ ન કરી શકાય. તે પાછી
નુકસાની છે. દત્તાલા વગર દત્તની મજદુરની
કોઈ મંતર થઈ શકે છે? આ તો જાણ
મજદુર પર અગત્ય કરવામાં આવે તો કાંઈ
વાંધો છે ?

જવાબ-વજી તલાક આપી છે તો તલાકે
મુમત્સદ પડી ગઈ. “દસામદ” વગર પાછો
નિમાલ પડી શકતો નથી. દત્તની મજદુરમાં
જીલ્લે હમાજ નથી અને દસામદમાં અમવા
માટે પોતાના મજદુરને હોડી જીમ મજદુર
પર અમલ કરવું જાણ નથી (દર્લે મુખતારો
ધીરજ અને સમજના વગર એકદમ વજીતજા
આપી તે વેળા મુમત્સાની ખિલાલ દર્લે દત્તો
દર્લે નુકસાની પાદ કરાવી શકે નહીં.

નવું સરનામું

‘કારવાં’ ઓગ્રીસ તા. ૧૯-૪૬થી
નીચેના સરનામે ખસેડવામાં આવશે.

વહશી આહિત્ય કાર્યાલય

એમ. એમ. પી. લેન,

સંદેર.

અદલા માટે મળતા

આમચિડોના મેનેજરને તેમના પત્ની
નિચલા સરનામે મોકલવા વિનંતી છે.

તારી: ‘કારવાં’

એમ. એમ. પી. લેન,

સંદેર

[જી. સુરત]

We are members and co-opted members of the South African Indian Congress Delegation which came to India to educate the Lancers and Misses of India. We have had the school on a flying visit. We are very pleased to see that the school teaches the Indian Children (Muslims & Non-Muslims) Vernacular & Secular Education. If We (Indians) have to fight against the other Communities of the World at present then We will educate our Children. The assets of a community is not in Gold and Silver, but rests on the Children who have been given the right type of Education. We must remember the order of the day is Education, Education and Education. I wish the Pimpriwala School success and prosperity.

We agree with the remarks herewith.

Sd/- M N

Sd/- M N Vahed
Sd/- M I Hutejee
Sd/- A H Ballou

Sd/- A S Kazi
Sd/- Shail Ameer
Sd/- M G Vahed

9-7-46

ક્ર.	સાધારણ-ગીતર.	ક્ર.	સાધારણ-ગીતર.
૧૦૦	જનામ દાઝ દસત સુરંગાન પોત સા Noleprina (સા આફ્રિકા)	૧૦૦	જનામ ગો દાઝ અદગદ છાત્રાગી સુગાપોતી સા રાંદેર
૧૦૦	જુદમગદ અને ગુનામ કુમેત મગદ દાદાગાંધી સા રાંદેર	૧૦૦	જનામ દાઝ દાદાગીમ અદગદ મગદ સા રાંદેર
૩૦	જાઝ સુસુક અમુરંગાન ગા મુલ	૧૦	જનામ રોડ દાઝ આમ મીની સા રાંદેર
૧૦	અમુરંગાન મતીસાના સા રાંદેર	૫૧	જનામ રોડ દાઝ આમ મીની સા રાંદેર
૨૫	છાત્રાગી દાસગ મીનીસાના સા દાસગા	૧૦	જનામ રોડ દાઝ આમ મીની સા રાંદેર
૧૦	જુસુક ગુનામ મેત ગામ સા રાંદેર	૧૦	જનામ રોડ દાઝ આમ મીની સા રાંદેર
૩૫	અમુરંગાન અદગદ સા	૧૦	જનામ રોડ દાઝ આમ મીની સા રાંદેર
૧૦	પટેલ રમુન ગુનામ સા પડમાલ દાસોર	૨૦૦	મેસર્સ ગીની એન્ડ મેન્સ નેસલુ દાસોર
૧૦૦	ગામ પાત્રાગીની રી દાદાગીમ દરગામન આરેફની વિધવા રાંદેર	૫૧	જનામ રોડ એમ ગો પોત સા મેસિયન્સ મેટરેટ આમુદ
૫૦	જાતગામીની દાદાગીમ દરગામન આરેફ રાંદેર	૧૦૦	પીરમુદમગદ સા રાંદેર મન્સુર સગત
૧૦૦	મેસર્સ ગીની એન્ડ ટેક રોસ સગત	૧૦	જનામ અદગદ મુદમગદ લાના ગાંધી
૧૦૦	જનામ અદગદ મુદમગદ મગત મગતી	૫	જુદમગદ દાદાગીમ જાંધેરીયા
૧૫	એક મુદમગદ તરફથી રાંદેર	૫	અદગદ દાદાગીમ
૧૦	જનામ દાઝિમ આમમ પીની અ રાંદેર	૨૦	અમુરંગાન દાઝ પોમુદમગદ વાવચકરીનામુ સુલત
૧૦૦	જનામ દરગામન અદગદ સા રીના દોન્ટેસ	૨૫	મેનેજમ રાંદેર દાસિમ મુદમગદ દાઝ રાંદેર
૧૦૦	મેસર્સ મુમા અધર્સ સગત		
૫૦૦	મુદમગદ રોડ દાઝ આરેફ દરગામન લામ મેનીગીત રાંદેર		

પી ખૂબ પી તું પ્યાસ વધારી વધારી પી
 પી શેખના શિરથી ઉતારી ઉતારી પી
 વાતેને પુન્ય પામેલી રિશ્તથી વિસારી પી
 કીસરના સપાને હું સંભારી સંભારી પી
 મરતીને ખૂબ ખૂબ વધારી ને તારી પી
 યહને મદીરા દેવીને સત બેળ ધારી પી
 મનમાં તાન મનને તું બસ મારી મારી પી
 ગગનનાર સહ બા મૃટકા મગના વતારી પી
 પાનારની છે હિંમત તપિયત્ત તે સુ સુર
 તકરાર છેડી એનાથી બાંધીને વારી પી
 તુજને કહે છે કેવળ કે પીવામાં કર મન
 પીને પરંતુ કંઈક તું સમગ્રી વિચારી પી
 કાંઈ પડાએ અંત્ર વધાને છે બોમયો
 પિતી ન ભય ત્યાં માત્ર પ્યારી પ્યારી પી
 મસ્તી ભરેલાં પ્રીતનાં સંભળાવું ગીનો ધામ
 તૈયાર હું કર છું પ્રિયે કર-સિવારી પી
 તૌબાની વાતો છેડાને તૌબાથી તૌબા કર
 મહેશરના ડરની વાતોથી તુજને હારી પી
 એરી ન પી કે દુનવા ધુણથી જુએ, તને
 પીવાની તું મરીન કેહા ફીત ચારી પી
 છવન, જ્યાંથી, જોર ને જરને લલિત સમાર
 એના કપર ન કર જો કદી પશુ ખુમારી પી
 મદ પીથી ન સંત તને સારી દોષો
 તુ તારે સાંત બેરી પગેને પ્રસાદી પી
 સૌદ્યંતી સુમતી છે પીવાની એના
 તો પ્રેમના નગરમાં પહેલાં પધારી પી
 વ્યસનના વશ તું વહને પીએ છે તે પી નદી
 ગ્યાદત પડી હો એવી તો જાને સુધાની પી
 પીવાના દાણે પાત્રું ફરીને ન જો દંડ
 રંગો, તરંગો, દગેલી મેલકિલ સંવારી પી
 રમાય ભય કેહા અસોકા તું રંગમો
 એવીજ શ્રેષ્ઠ એવાને ખસ એક ધવી પી
 'અસ્મિભલ' તું મી નદી ને દહી પી તો એમ પી
 બેશમ સમ બા કિન્તુ ન તજ દોસિવારી પી
 'અસ્મિભલ' મોરતી

કાળે માથે રમત કુચીને પી
 હાથ માથા ઉપર ધરીને પી.
 કાઈના નયનોથી જે હલકે છે,
 પ્રેમ કનમાંને વરીને પી.
 વેદના દિલમાં ધર કરી રહેજે,
 પુન દિલનું હૃદય ભરીને પી.
 ઝોની ઇચ્છા તો ઝોલ જાણે છે,
 યથરી યથરી કરી કરીને પી.
 કાઈના ભાગ્ય પર ન ધર્મ કર,
 તારી કિસ્મતને કરમનીને પી.
 તોઆ કુળી ગદ્ય મુદ્રાએમાં,
 ગદ્યો માફીના ત્રિશ ધરીને પી.
 ના કૃષ્ણ આશ નીમગાર્યા,
 માફ આશાને તુ કરીને પી
 થા 'મદહોશ' હોશ જોઈને,
 જિંદગી જિંદગી કરીને પી
 "મદહોશ" જેતપુરી.

હવે ઉત્તર બની કરીને પી,
 દિલથી પીનારો દિલ ભરીને પી
 દિવ્યનાઓને તુ દિવાની દે,
 હવે કે શોકને વરીને પી.
 જિંદગીનું સ્વરૂપ છે એમાં,
 જિંદગી જિંદગી કરીને પી.
 દિન રાત્રીના બનામાં રાજ થા,
 રિશ્તમાં પ્રેમ પાયરીને પી
 કુળી પળએ કૃપાની વીજળીઓ,
 પ્રાણ ઉપર તુ આઠગીને પી.
 તારા માથે મુદ્રા મદી આપી,
 કાઈના ઉપર ન કરીને પી.
 સુવા જિંદગી, એક પળ છે,
 મગને પળ તુ છેવરીને પી.
 આન ઉપરનમાં છે વગત પગના,
 હાથ દયા મદદ ધરીને પી.
 પીવું હો માનગેર ઝો 'ઝિયાશ',
 દિલમાં માફીના ઉતરીને પી

દુન્યાની ઊંચામાં ઊંચી અને પહોળી ઈમારત છે.

જેનું બાંધકામ બાર વરસથી ચાલુ છે.

અનુ:-મુંડી ઈમારત (સંદેર).

રશિયાના મોસ્કો શહેરમાં એક ઈમારત એવી બની રહી છે કે જે પુરી થશે દુન્યાની ઊંચામાં ઊંચી અને પહોળી ઈમારત બનશે. જેની ઊંચાઈ ૧૩૬૫ ફૂટ હશે જે કે માઇલથી પણ વધુ છે. એ મોસ્કો શહેરના એવન્યુ-ચોક્-સેનીન અર્થાત સેનીન બજારની વચ્ચેનું છે, અને તે બજારની લંબાઈ સાત માઈલની છે.

રશિયનોએ એ ઈમારત મદાન રશિયન રાજદારી ક્રાંતિના પિતા 'લેનીન'ની યાદ કાચા રાખવા બધાની શરૂ કરી છે. જેની શરૂઆત બીજા વિશ્વયુદ્ધ પહેલાં થઈ ચૂકી છે, યુદ્ધ દરમિયાન પણ એનું બાંધકામ બધ રહ્યું ન હતું. એમાની ડીઝાઇનની વાત સાંભળી જરૂર આશ્ચર્ય થશે કે એની ડીઝાઇન રશિયાના મદાન બાંધકામ ખાતાના નિષ્ણાન "એલ્સ જુકોને" જે તે તૈયાર કરી છે એ ડીઝાઇન એક દગ્ગર ડીઝાઇનમાંથી તેને પસંદ પડી છે. જેમાંની ઘણી ખરી પરદેશથી ખાલી હતી.

એ "અગત્યબી ઈમારત"ની બાંધણીમાં એક ગોળાકાર મિનાર હતો. જે સાત સેન્ડેડ જેવી ઈમારતો સાથે બની હોય એમ ઘાટનો હતો. એના નીચે એક વિશાળ ખંડ હતો જેમાં એકી વખતે ૨૧ દળર માન્યો બેસી શકશે. તે ખંડનો વ્યાસ ૩૦૦ ફૂટ હતો અને બહારના વરંડાઓ સાથે વ્યાસની લગભગ ૪૨૦ ફૂટની હતી. એ ખંડમાં રાજ્ય તંત્રથી મેજાવડા, જજસા, લેક્ચરો વગેરે કરવાની વ્યવસ્થા હતી.

એ ખંડની બાહુમાં એક એવો ખંડ હતો કે જેમાં મનુષ્યનાં ૩૦૦૦ પ્રાણસંસ્કો અને એલેક્સીઆમાં બીજા એટલેજ એકમોનો બેસવાનો બેઠવણ હતો. એનાં નાજદારી સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને એકઠીઓના જઠરાં મેજાવડાં થશે.

એની બાહુમાંથી ત્રીજો એક ખંડ હતો જે હાલ અદકામ આપક અવાવકા મટે હતો. વળી એની બીજા-પર સેનાના અધિકારી રશિયન જાંબાઓનાં અને જેમને ઝીલ્કામાં ઝીલ્કાં ત્રણ વાર માન સાં મળ્યાં હશે તેમનાં અર્ધ ફૂટ અને નજી દર્શી.

રશિયાના મોસ્કોના નાગરો, ખાંડો બેઠાં કરવાનું કામ સને ૧૯૨૪થી શરૂ કરવામાં આવ્યું છે, અને એમ પર્ગ બીજા વિશ્વયુદ્ધ પણ શરૂ થયું છે, એ નોંધવું. જેની ગીચ છે એ વાદોમાં બધાની પરેશુન મ "સ્કેલીન"નું છે. તે વખતે એની કમરની મઠમી વસત માંની કમરથી વખતે બોંછ વાર ઈમારત બાંધવામાં આવ્યો હતો, એ હકામત હસેતો મદાન બહાદુરનો છે. નાપદ પમાડે એવી વાત છે કે એમાં સીમારેડ, વીસની સંખત મનાઈ હતી એમ કિટન અને અમેરિકાની આવી મદાન ઈમારતોમાં ખામ અસાધ્યો બીડી પોસાનો કમ રાખવાનાં આવે છે. તેને એમાં એકે કમ નથી. ખાટે એ ઈમારતને એ લોકો માનની નગરે ત્રણે બેઠુએ. હાલ આગાં કરવાના કમ તેમજ દેશને દેશને દેશીકાની વ્યવસ્થા જરૂર મળવામાં આવી છે.

જે મિત્રાનું આગળ વળ્યું ન કરવામાં આવ્યું છે તેમાં સોલિયર રક્ષિયાની મોટી મોટી જોડિયો રહેશે અને એમાં જોડામાં જોડી ૪૦ લાખ ચોરસ ફુટ જગ્યા મોકશે.

જો મુગારતની પછે કુપર બાદશાદના તબાજોગ રક્ષિયાન રાજદારી કાંતિના પિતા જેનીનું પુતળું મોકલવામાં આવશે જે ૩૨૮ ફુટ લંબુ હશે. એ પુતળું મુગારતની ટામે હશે. એટલે સહેલ છીએ અને તેના આગળ રાજો માટે ખાસ સહવા લુનરવા કોક્ટ પાણી રાખવામાં આવશે. એ જોટનું લાખુ અને પરેશુ હશે કે દિપસાના ૨૭ માઇલ ફરથી મોખનું લેઇ શકાશે. જોટના માટેના એને ૧૦૦૦ ફુટની કોચમાં એકપવામાં આવશે. પાતના વખતે એ પુતળામાંથી જોટનું મુગાર નામના શોલા આકાશ તરફ નીકળના દેખાશે એ દેખાવ જોવો હશે કે જાણે હમણાજ બાદશા જોઈઈ જશે, અને એવી રીતે જતા આવતા વિમાન માટે દીવાલોડાનું કામ પાણુ આવ્યા. એક એવી વાણુ જોટનું કરવામાં આવ્યું છે કે પુતળાના માથા પર રક્તા રંગના પચાકાણ તારો જોટવામાં આવે. જે એ જોટના પુખી થઈ તો તે રક્ત દિપક એકધારે અગવ્યાણુ આવશે.

અંજકાશ ગરીમશ અને ફાલિશ એનો અંદરનો ભાગ બનાવવામાં ગરમુક છે. પૂંછી બહારની ગામુનો વાદો આવશે. અને એ જાસે આવડે કાન છે. કેમકે રક્ષિયાવારીએનું કહેવું છે કે એનો બહારની ગામુ સફેદ તમેગરમની બાપીશું. પણ એવા પાથર રક્ષિયામાં ક્યારે નીકળતા નથી. એ તો અમેરિકામાં તુલ ગાસ યવામની ફરની તુલનામાં થેલી હતી તે બગાડેથી નીકળે છે એવું કહેવામાં છે.

એ બચ્ન હમારે મવા ગાર વપંચી અંજા છે. એનો નરકો તેવારે કપે સવાપાર વર્ગ થવા છે એ દરનિયાન એક દિવસ પાણુ એનું કામ બધું રજા નથી. જ્યારે જ્યારે ફામે મોકલે મુખી બાપા પહેંચી હતી વાળે પાણુ એનું કામ તો આવડે હતુ બપાયા એ બની ગઈ છે તવારની રક્ષિયામાં એક પરિ વર્તેનો થઈ ચૂક્યા છે. અને ધણી નાત નાસ રાજ્યો રક્ષિયામાં શામેલ રજા ચૂક્યા છે. એ જાણ પાણુ એના બાંધકામમાં વડો રસ લઈ રચા છે. અને એ ગામિત કરવા તે પોતાનાં રાજ્યોની નવી જુઓ કવના નમુના એ હમાર તમમાં મુકાવ મોકલશે. એના બાંધકામ માટે સોખંડ-પ્રેરીનગ-લાકટું, સોનું, સીસું, પિત્તળ તાંબુ વગેરેની જરૂર પડશે, અને એ રાજ્યો તરફથી થોડું ધાણ અપવામાં આવશે. કેમકે એ મનાગત આખા રક્ષિયાના પ્રાન્તમાક રાજ્યોની ગાલિકાની રહેશે.

એને અત્યંત અને પખીકોને સદત પંડાચારના કાર્ય ત નાશ નથી તેમજ પખીકમાં બહારો રધ એ હેતુથી બનાવવામાં આવે છે.

એક મિત્ર રાજ્યોના અધિક મીએ પોતાના વનમાટ ફરમિયાન એક રક્ષિયાન છગનારને પાણુ કે આરડી મોટી મુગારતના બાધવાયા કેટલો ખચ થય. હજારે તરતજ જવાબ આપ્યો. આતુ લાહાના એ આજ્ઞાકીવાના ખચથી કહક જોએ ખચ આવશે. ખરેખર એ મનાગત કરી મન્કીવાણ અને રામાનો છાવે નવમો નમ્તો બનશે.

બ્રાહ્મી પોસ્ટ ઓફિસ-માં
Vahshi Sahitya Karyalaya
RANDER Post Office.
વંખનું. ઓફર કોસ કરવો નહીં.

હસવું જોઈએ.

ઝિન્દગીમાં ઝિન્દગી હારીને હસવું જોઈએ;
 કાળને છેટેથી પકડારીને હસવું જોઈએ.
 દિલના દાગે દિલમાં વિસ્તારીને હસવું જોઈએ.
 એ ભવનને એમ શણગારીને હસવું જોઈએ.
 પ્રેમ ભીના શબ્દ ઉચ્ચારીને હસવું જોઈએ.
 દિલ છે ઘાળક તેને જીયકારીને હસવું જોઈએ.
 તું મને મજબારમાં મૂકીને નાવિક હસ નહીં;
 તુજને મારી નાવડી તારીને હસવું જોઈએ.
 પરહરે છે પ્રાણ ઉરને આપ અશુભ-અનહી;
 કોઈને કાતિલ નઃ ચંદ્રારીને હસવું જોઈએ.
 પ્રેરણા આપે છે રૂઢનની નિશાના હંર પહી;
 અશનું કહેવું છે દિલ દારીને હસવું જોઈએ.
 છે વસોપાતો વ્યથામાં પ્રેમ-જાગ૨ણથી પર;
 ખેલ એ પ્રારબ્ધના ધારીને હસવું જોઈએ.
 દુઃખ વિના અસ્તિત્વમાં ક્યારે થયો છે સુખનો વાસ;
 પ્રાણનાં લક્ષણી, પરવારીને હસવું જોઈએ.
 સાંભળીને થાય સાતે બ્યોમના સાંધા અલગ;
 એવી આહ શ્રીમાન દિલ મારીને હસવું જોઈએ.
 કાળનું ઠંડુ કરીને કાળનું ઠંડું કર્યું;
 તેમની જોઈ વફાદારીને હસવું જોઈએ.
 કોઈ પણ જગમાં નથી મુગ હાસ્યનું કારણ 'કડીમ';
 રડતાં રડતાં કોને સંભારીને હસવું જોઈએ!

'કડીમ' વાકિયી

મીરાન શાહરે

‘સોદા’, ‘ઝોડ’, અને
‘ઈન્સાફ’

મિર્જા ‘સોદા’ દહેલવી સાહિત્ય-ગ્રંથ-
લીંગ કાબુલપરીના શહેનશાહ-ઉર્દૂના ખાદમી
અને આનસી-આમશી શહરીના ઉમતા તામ
ખરકે આકાશ અને પોતાના દરીફ અને
પોતાના સુમના શાહર ખીર તથા ‘ખીર’ના ‘રેખતા’
ગોની પસંદગી-દસીસ અને દલગમેના ખારે
નેથી નથી રીતો મદલુ કરનાર મિર્જા મુદમદ
રશીય ‘સોદા’ હ. ય. ૧૭૨૦માં દહેલીમાં
પેશ થયા પોતાના ગિતા વેપર અર્થે (નામે
મિર્જા રાશીય) કાબુલથી દિર આવ્યા, અને
દહેલીમાં મુકામ કર્યો. ‘સોદા’ન પૂર્વેને કાબુલના
અબ્દીના કુટુંબમાંથી દન. ઔરંગઝેબ (અલમ-
ગીર)ના મશ્વર પ્રતીર નેઅનતખાન ‘સોદા’ના
નાના (ગાના બાપ) દતા. આપે દહેલીનાગ
શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. પ્રથમ સુલ્તાન કબી
‘દાઉદ’ પછી શાહ ‘દાલિમ’ના સાંગિર
થયા. પ્રથમ દારરીમાં શાહરી દરવા ચંડી.
પરંતુ પાછળથી ખાન ‘આરજુ’ની સલ્લદથી
ઉર્દૂમાં શહરી કરવા લાગ્યા. ‘સોદા’ની ઝેટલી
બધી કિર્તિ વધી પડી કે શાહ આલમ બંદશાહે
તેમને પોતાના હરનાદ બનાવ્યા. એ સમય
‘સોદા’ ખારે એક પછો કામતી અને લાખ-
દાયક દતે. પરંતુ મંદલી ગત પર. ખાદશાહી
નાસર થઈ ગયા. એ નાદાહ એટલે સુધી
વધી પડી કે તેમને હરનાદીમાંથી પચુ દાખ
ધાવા-પડવા એ પછી નવાજ સુબજદ રીસાએ

ફેઝ ખાદ-ગોલામ. આપે પ્રથમ ના. પાની
પરંતુ પાછળથી લામગીએ રત્ન પચુ કારણ
કે તે વખતે દોષ્ટી સપ્ત્યુ નાશ પામ્યું હતું.
ફેઝાક વર્ષ પછી નવાજ ચરકુ પરખા તો
નવાજ અશિક્ષક-રોલાએ તેમને “મુકદ્દમ
શોઅર”નો ખિતાબ આપે. અને વાર્ષિક
૬૦૦૦ રૂપિયાનું વર્ષાસન બાંધી આપ્યું.
અદિ સુધી ઝેમગી ફજતલ કરી કે બધાં જતાં
ત્યાં પોતાની સાથે લખ જતા. મતલબકે ‘સોદા’ની
નિહી માગીન સુખમય અને આરામથી
સુખરી ઇ. ય. ૧૭૮૦માં ‘લખનીમા મમ્લુ
ખામ્લા પરંતુ પોતાના કલામના પખિયાને
આજે પચુ તેમજ છલક છે. તેમજ નામ
લખાજ અઠગની સાથે રીવામાં આવે છે.
લકાકત નો એ છે કે ‘ખીર’ અને ‘મિર્જાત’
એ વ્યક્તિ અકલીમે મુખ્યત્વે એવા નજર
પડે છે કે જેમના કલામની આલક દિલુ
રનાનની પ્રત્યેક દિશામાં અને દર જગ્યાએ
મૂળે છે એ બંને પોતાના સુમનાં કાબુલ
કામિય દતા. એ જાતને પોતાના સુમનાં
એટલી પ્રખ્યાતી મળી કે તેમના દરીફ
બસકેશા ‘આદ’ને પપ્પ એ વાત રીક રીક પડી
મિર્જા રાખાપે નામ. મમ્લુકા અને
માખાલુ દતા સાર્થ સાથે રમુજ પપ્પ દતા.
ખીરનું કલામ ખ્યાલુ તો મિર્જાનું ‘લાહુ’
મશ્વર છે. એ બાગમાં દીવાન પ્રમટ થઈ
ચૂક છે.

જુએ એમના કલામના શોઅર નવાજ—
“રિલકે તો દર તદમે રિલાસ રિયા કર.
આપે જે માનગી નરી દરકો ને કપા દર્ક”
“જોને નરીમ આજ તે આસુરે મર્દમે,
દિલ ખાક હો મયા દે કાલી એકરારક.”
“અય આજ કસમ દે તુમે રોનેકી રમાપે,
ટપકા તેરી આપોસે કેમી લીખે નિરનરી”

‘સૌદા’ જે તેણે હાથ હે ઈના તે નદી જે, કયા અને તુને હસે કિસ આનમે દેખા.”

“કેદિયતે ચરમ ઉરડી મુઝે વાદ હે ‘સૌદા’, સાગર કાં મેરે હાથમે સે તો કે ચલો મે.”

‘ઝોક’ હહેલ્લી સાહબ-મુદકુદ સાંસ આનમે દિદ શેખ મુદમ્મદ ઇશ્લાહીમ ‘ઝોક’નો દરજ્જો કરીદા રચનામાં સૌથી ઉચ્ચ છે. જે કામ ‘સૌદા’એ શરૂ કર્યું તે કામને ‘ઝોક’ પૂર્ણ કર્યું. ‘ઝોક’ના કરીદાથી તેમની શાહરીની ખ્યાતી જાણાઈ આવે છે. કરીદાઓમાં ‘સૌદા’ પછી ‘ઝોક’નો નંબર આવે છે. ‘ઝોક’ સૌથી મોટું કાર્ય એ કર્યું કે ભાગને ઘણી સાફ કરી, અને તેને ચગકારી. તેઓ શખ્સોની રચના અને તેનો શેખ ઉપયોગ કરવામાં એકકા હતા. કહેવતો અને મહાવરાઓના ઉપયોગ કરવામાં તેમનો કોઈ દરીદ નથી. ‘ઝોક’ની શાહરીમાં બનાવટ બિદકુદ જે સમાં આવતી નથી સરખામણી ઘણી સાદી રીતે કરી છે અને તેને એવી ખૂબીની અને કાળજીથી કામમાં લાવ્યા, જેનાથી શેખર (પંક્તિ) વધુ ચમકી હકયા છે. એ બધી પાતોને નજરે સમજા રાખનાં તેમની શાહરી ‘સૌદા’ સાથે સરખાવી શકાય છે. ‘ઝોક’ ઘણા કદીન પરંતુ દિલદારક રદિફિએ ઉપયોગ કર્યો છે. અને ઘણી ખૂબીની સાથે તેમને નમાવ્યા પણ છે. તેમના કરીદાઓમાં ફરમૂશીના વિચારો અને જુદાં જુદાં આલિશોના વિચારો પણ વધુ એવામાં આવે છે.

શેખ મુદમ્મદ ઇશ્લાહીમ નામ-‘ઝોક’ ઉપનામ. ઇ. સ. ૧૭૭૫માં હહેલીનાં પૈદા થયા. ‘ઝોક’ના પિતા શેખ મુદમ્મદ રમઝાન એક મરીબ સિપાઈ હતા. શિદાય પલ્લે એણે પ્રાપ્ત કર્યું છે. પરંતુ પોતાનાં વાચનથી ગામ

સર્વે પ્રાપ્ત કર્યું. હાફિઝ અલમ, સરે ‘શોક’ના સાગિર્દ થયા. પછી શાહ નસીર હહેલીના સાગિર્દ થયા. શાહ નસીર હહેલીના ઉરમાં બાદશાહ સાફ કરેના ઉરતાઈ હતા. બ્યારે શાહ નસીર હકન થયા તો બાદશાહે ‘ઝોક’ને પોતાના ઉરતાઈ બનાવ્યા. બાદશાહના ઉરતાઈ બનતાંજ તેઓ વધુ ખ્યાતીમાં આવી ગયા, અને ખાસાંયે દિદ મુદકુદ શેખર નો ખિતાબ મળેલ. ઇ. સ. ૧૮૫૪માં હહેલીમાં મરણ પામ્યા. મરેના પદેમાં થોડી ગીનીટ અમાફ એ શેખર મોદવાઃ “કહેતે હે બાગ ‘ઝોક’ જહાંમે મુજર ગયા; કયા ખૂબ આઘી યા ખુદા મગફિરત કરે”

જુઓ એમની શાહરીના થોડાં નમુનાઃ
“સર તા કદમ હે શોક તેરી તાસિમે જમામ;
“મુરનાક રોજદાર હે જે યા દિવાના.”
“બોર હડી મુખ્દ હમ શરફ વાર સુખરે;
પેદ રમ દેલ્લી સી મુદમ્મદકે આલખી.”
“હશને દમે જળકે મુસિરનાંસે નિઝાસં;
મેરતને કદમ ફિર ન; જવાબાંસે નિઝાતા.”
બહિર પ્રકા ઝખ્ખાકા બગૂર મુમારક આવ ‘ઝોક’;
દિલે ઝખ્ખીકો તેરે બાદપે, ઇરાતક મઝે.”

ડાક્ટર અહલામાં ‘કોકબાહ’ સાહબઃ યાહુ યુગના સૌથી મોટા પોલીટીકલ ચાઈર અદલામાં ‘કોકબાહ’ ઇ. સ. ૧૮૭૫માં સિવાલ-કેડે રૂબજીમોમાં, પૈદા થયા. મર. અમુદકદિરે હહે છે કે “કોને ખબર દાલી કે મરે જાસિયે પછી હિદુસ્તાનમાં ફરી એવો શાહર પૈદ થયો. જે હહે સાહરીમાં નવા પ્રાણ ફૂટ્યો, અને જેના પરિણમે ‘જાસિય’ના ઘણા વિચારો અને નિરાલી વર્ણન સકિત પાછી ઉન્નતિમાં આવશે

અને હું સહિતપમાં નથી રેશની આવશે. પરંતુ હું લાપાની ઉન્નતિ તો જુઓ કે આ યુગમાં 'ઈક્યાસ' જેવો શાધર પ્રાપ્ત થયો, જેની શાધરીનો, સિક્કો હું જાણનારાઓના હિતો ન બેસી ચૂક્યો છે જેની ખ્યાતિ રામ, હરિશ, ઉપરાંત ઇન્કાંડ, ક્રોસ સુંધી પહોંચી ગઇ. હુંના અન્ય કોઇ શાધરને પોતાની જિંદગીમાં આવી ખ્યાતિ નમીત્ત થઈ નથી જે હો. 'ઈક્યાસ'ને મળી છે." મિર્ઝા 'ગાલિય'ને પણ પોતાની જિંદગીમાં એવી કામચાલી મળી નથી જેટલી આજ હો. 'ઈક્યાસ'ની છે. હો. 'ઈક્યાસ' સમરત 'દાર' દહેરનીના શામિર્ દતા. પરંતુ પોતાની શાધરી તો 'ગાલિય'ના રંગને રંગીકારે છે. જે કે 'ગાલિય' જેવી નાજુકતા, સરળતાના વિચારો તો દિલકારક રીતે છ-આમમાં નથી. પરંતુ તેમની શાધરી ઉચ્ચ વિચાર, દિલ્લુ અને સુવ્યવસ્થામાં મિર્ઝા 'ગાલિય'ના તેઓ ખરેખર અનર્શીન છે.

પરદેશના ગ્રાહકોને:—

'ક.શ્યાંને લાગતો દરેક પત્રવ્યવહાર માટેનું નવું સરનામું:—

MAHSHI Sahitya Karyalaya
M. M. P. Lane,
RANDER.
[Surat, Bom., India]

ઈક્યાસના પિતાનું નામ શેખ તુરુદુદમદ. તેમના પડીકો કાદિરના રહેવાસી દતા. અરબી, ફારસીનું પ્રાથમિક જ્ઞાન જિલાલકોટમાં સમસુલ હલેમાં ખીસ્તી દૈવદ મીર દસનથી મેળવ્યું. લાહોરથી એમ. એ. ની દિથી મેળવી ઇન્કાંડ મળ્યા. સર થોમસ આર્નોલ્ડથી ફિલ્સુફીનું જ્ઞાન

મેળવ્યું. કેમ્બ્રીજ યુનિવર્સિટી છૂટીને જર્મની ગયા. જર્મનીએ એમને ડોક્ટરનો ખિતાબ આપ્યો. એ પછી દિંદ આત્મા તો દિલીસ સરકારે 'સર'નો ખિતાબ આપ્યો. દિંગમાં ડોક્ટર છક્યાવ કોમી શાધરીના કારણે મેદદ માનીતા છે. તેમનો પપામ જોશથી ભરપુર છે. પોતે કહે છે કે:—

"અગત્સે જિંદગી જનતી હું

જન્મત બી જલ્મન બી;

પેદ ખાકી આપની ફિતરે

નઃ નહી હૈ નઃ નારી હૈ."

[એજ રોયર અને યુગરતીમાં રજુ કર્યું હું.

"અમલથી જિંદગી થાય છે

જન્મત ને જલ્મન પણ;

આ ગાયુસ આપ નેયરમાં

ન, નહીં છે ન પૈકુલી."]

ડોક્ટર છક્યાસ ૨૧ એપ્રિલ સને ૧૮૩૮ માં સહને ગાટે આ હુનાથી અમારાથી વિખુટા પડી મયા, અને પોતાની અમર વાદ અમામ ગાટે છેડી મયા.

"તુલકો સો નાઝ હૈ તેરે કામે એજલ પર. મદવે હૈરત હૈ શરીયા રફ અને પરયાઝ પર. સદિદે મદખું તસદુક હૈ તેરે અંદાઝ પર, ખદલ જન હૈ જુન્ને દિલી જુલે શીરાઝ પર. આદ! તુ વિજળી હુઈ દિશ્તીએ અરાબીદ હૈ; શુરુએ પીગરમે + તેરા દખનયા ખ્યાવીદ હૈ. એકલે વડું અબી મજત પત્રીર જ્ઞાના હૈ; સમ્મ પેદ સીદાહ દિત સે કામે પન્વાના હૈ. હૈન તુકમે કોઇ રૂષે રજમાર જૈયા બી દૈ; તુકમે પન્હાં કોઇ મેલી આખર જૈયાબી દૈ.

[અગે દશ.]

[* વીમર (જર્મની)નો મશ્હર શાધર ગેરેની આ જમ્યાએ કચ છે.]

અપૂર્ણ.

દગાખાઝ દુન્યા!

અજબ તારા નખરા ને અંદાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

હતા જેઓ મારા મને પ્રાણ-પ્યારા!

દુઃખોના દિશાસા મુસીબતનાં સદારા!

કરી એ ગયા આજ મુજથી વિનારા!-

-શુદાષથી આવે ન એ જાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

હું જેના દુઃખોને ગણી મારા સહેતો!

હું જેના દુઃખોથી દુઃખી થઈને રહેતો!

મને જોઈ દુઃખમાં ફરે છે એ કહેતો!-

-“નથી મુજને એ કાજ દિલ-દાઝ” દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

મેં જેના અવનમાં નખા પ્રાણ પુરી!

કરી આશા પુરી હતી ને અપુરી!

કરી આશા-વીણા એ મારી બસુરી!

-ફલાક ફરે છે કરી નાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

અવનનો હું સમજીને આશ્ચર્ય જેને!

મુસીબતમાં જઈને કરી વહાર જેને!

શું કહેવું? નથી યાદ ઉપાર જેને!-

-કરી ગઈ સમાઈ જ્યાં પરવાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

વચન જેના કોઈ નથી મેં ઉઘાખ્યા!

મેં જેના કસમ પર અંગર-મન આખ્યા!

અને પાક મહાઅવનનાં અપો મેં મર્યાપ્યા!-

-છતાં કેમ મુજથી એ નારાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

હવે જેવું નિરતેજ નાશાદ, અવન!

સહુ પાર્શ્વ છોડું મેં આગાદ અવન!

ન એ પશુ જુએ મારે બર્ષાદ અવન!-

-થયો છું હું ને કાજ તારાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

મુખો કાજ જેના દુઃખોમાં હું ફરજો!

રહીને ખુશીનો ન લીધો છે મેં દગ!

બન્ધો છું હું જેનાં અખમ કાજ મારફમાં!-

-અતી એજ ઉમો તિરંદાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

સદા જેના છુપા મેં બમો છુપાવ્યા!

ને કર્મોના નિયતીનાં મમો છુપાવ્યા!

વધી એથી જેનાં અપમો છુપાવ્યા!-

-એ મારા ઉનાડા કરે મને દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

અજબ નાઝ નખરા અજબ સાન તારી!

જશે જો, રતો સખ નિંદાય ભારી!

અને વૃદ્ધી છું કરે કેમ મારી?-

-મુખી એ છું “કુ-મન”ની આસાઝ દુન્યા!

દગાખાઝ દુન્યા દગાખાઝ દુન્યા!

ધંકાર

એમ. કે. મનિયાર
શ્રી. જી.

કમળી લગાડી જારીમાંથી મેં બહાર જોયું.
આકાશ સ્વચ્છ હતું ગાંધ હર ક્ષિતિજને
કિનારેથી વાળીનો એક દુકડો હડીને મારી
તરફ આવી રહ્યો હતો. નાનકડો વાલળીનો
દુકડો, બરાબર હાથના આકાર જેવોજ. મજા
કેવળ હાથ તે જ્યારે છેક નજીક આવ્યો
ત્યારે એકાએક તેના દુકડા થઇ ગયા અને
પથુ વેધથી ઉડતા, ટાપ્ટીથી ફરતો અલોપ
થઇ ગયા.

વાલળીના એ વિખરાએક દુકડાએકે મને
એક દોરમ દેવાની પદ તાલ કરાવી. એ
વાલળી ગાંધ માથું ભારે રહ્યું મન. બને
કમળ પડે માથાં કમળી. આંખ પીંચી હતી
અસમ ખુરશી ઉપર જઈ પડ્યો. અને પછી
એ થીંચાએકી આંખના પટ ઉપર એક સૌમ્ય
મુર્તિ આવીને ખડી થઇ ગઈ. ને ॥ આંખો
મારા તરફ ચંડાએકી હતી. મોટી મેટી કળી
કળી આંખો, કેટલી નિર્મળ અને નિર્દોષ એ
આંખો હતી ॥ એ આંખોના બાળ તો હું
આજે જાણી શકું એમ નથી. એ આંખો
અખતરની હતી.

મેં ફરીને જારીમાંથી આકાશ તરફ જોયું.
આકાશ ખાલી હતું અને મજા તે અખતરની
આંખોના બાલોથી થતી તરફ જોઈ રહ્યું
હતું. ગાંધીએ એ નોં જોવાયું હતીને હુલ
મેં ખાલી બંધ કરી દીધી. પણ અખતરની
કમળી મારી આંખ આંખમાંથી ખસતીજ ન
હતી તેની આંખોના બાલો હું જુઝીજ
નહોતો શકતો, ન મજા કેમ કે

અખતર મારી બંધન ફરીદાની બહેનજીની
હતી. અખતર અને ફરીદાને ખાખતર બનતું.
બંનેને એકેક નિર્મળ જાણીને ન આવતું એવો

અખતર દિવસ જતો જ્યારે બંને થોડી વારને
મારે પળ ન મળ્યાં હતા. અખતર તારત
મારે થોડા આંખની. હું તેને જોઈને જોઈતા અને
અચ્છેદપથા બાલો અતુભાવને તે ફરીદા ન મે
ખુબ વાલો કરતી, હસતી અને આનંદ કમળ
પણ હું જ્યાં જતો કે તે બંધ પડી જતી
અને પછી હું ફરીદા સાથે વાલો કરતો હું
ત્યારે તે એકેક સમય મેં જ્યાં પિના મારા તરફ
જોયા કરતી. તે જોઈ શરમાળ હતી કે હું
તેની સાથે વાલોજ નહોતો કરી શકતો જ્યારે
જ્યારે હું વાળ કરાવતો હતું કરતો ત્યારે ત્યારે
તે ખુબ શરમાળ હતી, અને મેં જોઈને એક
હાથી દાંડી દેતા. કેવી આંખો જોઈને એ
શરમાળતા હતી ॥

પણ ધીમે ધીમે તેની એ શરમાળતા
ઓછી થતી મજા પછી તો ને મારી સાથે
પથુ ફરીદાની જોમજા વાલો કરતી, હસતી અને
આનંદ કમળ. અને જ્યારે જ્યારે અમારી
વિપુલી ગળતી ત્યારે હાથ અને આનંદની
મોટી કમળા જોમજા પછી તો હું અખતરની
આંખોના બાલો જોમજા કરી શકી. ને ॥
આંખોનાં હું પ્રજ્વળતી આંખો આંખો કારણે
બરાબર જોઈ શકી કે પછી એ
મારીજ આંખોનું પ્રતિબિંબ હતું કે મને
ને હો પળતું અખતર પ્રથમે મારા દેવાના
જોઈને રોના કરતીજ રહી

પછી તો અખતરના આવવાની સાથે હું
ફરીદા અતુભાવની જોતો. અને તે જાણતી
ત્યારે મને તે કરતું જોઈને હું ફરીદા પમે
જતો અખતર મને કેમ મળતી હતી તે તો
આજેજ હું નથી જાણી શક્યો. મારાજ
દેવાના કંઠજામાં ફરીદા મારી મળતું જોઈ
લાગતું જેની શક્તી મારી પાસે ન હતી
કદબુ જોઈવાનું મને કદાચ કદબુ પથુ નહોતું
જાણતું. એટલું તો હું આજે પણ કહી શકું
હું કે અખતર સુંદર હતી. તેનો બંધાવદર ફેદ
અને લાંબા કપોથર જેવા વાળ ખૂબ આકર્ષક

દતા. પણ એ વધારાં મને તેની આંખોજ
ખડુ ગમતી. મોટી મેટી કાળી કાળી આંખો.
નિર્ગળ અને નિર્દોષ આંખો. કેવી આકર્ષક
દત્તી એ આંખો ?

પણ આમાં ફરીદનો પણ કંઈ એટલો
જાગ ન દત્તો ? તેજ તો મને વારંવાર કળા
કરતી દત્તી કે અખતરનેજ મારે છપન
સદચારી બનાવવી. કદર આમાં અખતરને
મારી છપન સદચારી બનાવી ફરીદ તેને
પોતાની છપન સાહેલી પણ બનાવવા ચડતી
હોય. ગમે તે હો પરંતુ ફરીદના આકર્ષક
મુશબોથી અખતર મને વધુને વધુ ગમતી ગઇ.
એક દિવસે મે ફરીદને પૂછ્યું.

“ફરીદ તે નજમની પત્નીને જોઇ ?”
નજમ એ મારો દૂરનો સગો થતો દત્તો.

ખટલા મારે મળતા

સામયિકોના મેનેજરને તેમના પત્રો
નિચલા સરનામે મોકલવા વિનંતી છે.

તંત્રી: ‘કાર્યા’

એમ. એમ. પી. લેન,

સંદેર

[છ. સુરત]

“જોઇ છે કમ ?” ફરીદએ જાણ
આપ્યો.

“કહે ‘છ’ ખડુ ખૂબસૂરત છે ?” એ
દસીને પૂછ્યું.

“અખતર કરતાં એછી.” દસીને ફરીદએ
જાણ વાળ્યો આવા જવાબની એ આશા
નહોતી રાખી. છતાં ફરીદની મતલબ સમજતાં
મને વાર ન લાગી. એક દિવસે ફરીદએ
મારી કપાટ ઉપાડી તેજની શાશી લીધી અને
પૂછ્યું: “લાઈ આજ આ તમારું તેજ જરા
લડે છું.”

“પૂછાતી છી જરૂર છે.” દસીને દસતાં
‘હું’ બોલ્યો અને ઉમેર્યું, “તું દમેશા એ તેજ
સા માટે નથી વાપરતી. વાગે વધારવાને મને
એ ધંધું સરસ છે.”

“કેટલાય તેજ વાપર્યો, પણ અખતરની
સરખામણીમાં આપણા વાળ કંઈ યાતના છે !”
મારા રૂમમાંથી જતાં જતાં તે બોલી. આખરે
આવા જવાબ આપવાની ફરીદની શી મનપસં
દત્તી ? અખતરનેજ છતાં સદચારી બનાવવાનું
શું એ આકર્ષક મુશબ ન હતું ? મને. આમ
અખતરની, છબી મારા દેવામાં જાણી મળી.

એક દિવસે ફરીદા ત્યાંક ખદાર ગઇ હતી
ત્યારે અખતર તેને મગવાને આવી. તે પહેલાં
તો ફરીદના અંડમાં ગઇ. બીજો આગળેજ
બેઠો; પણ ફરીદ તેને ક્યાંય ન જડી આખરે

નવું સરનામું

‘કાર્યા’ ઓપ્રીસ તા. ૧-૬-૪૬થી.
નીચેના સરનામે ખસેડવામાં આવશે.

વહુશી સાહિત્ય કાર્યાલય

એમ. એમ. પી. લેન,

સંદેર.

તે મારા રૂમમાં આવી ‘રત વિન દુ:તનાય’
રૂમમાં આવી છું તે. મુસે તો ન થાઓ !
ને રાખી ‘હું’ એટલો હતો ત્યાં રેખા આમ
અવતા બોલી.

“રત લઇને આવી હોય તો, કદાચ
યાત ?” મેં સરિમત જરાય આપ્યો. મારો
જરાય સાંભળતા તો તે મહેજ સરમાય, પણ
તુરતજ ચરમને છુપાતા તે બોલી “દાં પહેલાં
એ કહેા ફરીદ: ક્યાં છે ?”

“કમ હતું કંઈ ?” મેં પૂછ્યું

“હાં, ત્યારે અમે ‘ઝીંબી’ને કાગ હોય
ત્યારેજ ગળીએ છીએ એમને !”

"ભારે તમે એક-બીજાને નકામા પચા
ઓ છો એ ?" કહેતાં મહારાણી દરેલી પડાયું.

"એક, હું તમારી સાથે વિદાય કરવા નથી
આવી. પહેલાં એ ખતાવો ફરીદા ક્યાં છે ?"

"કહે ન કહે, આજર તું આજર ખૂબ
પુણ્ય જીવ્યા છે."

"રડતી ક્યારે દરેલી ?" તે દરેલાં દરેલાં
જોઈ.

"પણ આજ ફરીદાને આટલી આત્મરતાથી
મળવાનું કાંઈ કાલથી તે ખતાવીશ ?"

"કાલથી." કહેતાં તેણે પોતાના હાથમાં
સળેલ ખંડન પ્રતિ લેધું. આમતેજ ફેરવું. તે
મુંઝાઈ મઠ હોય એવું મને લાગ્યું. હું
તુરંતજ બેઠો. "તું કાલે આ ખંડનમાં
નિદાળ્યું છે ?"

"હા." તે જોઈ. એ તેના હાથમાંથી
ખંડન જોઈ લીધું; અને ઝડપથી બેઠી
નાખ્યું. રેશમી રંગાત માથા હાથેમાં સરસી
પડયો. મેં રંગાતની પ્રીત જોઈ નાખી.
રંગાતમાંથી ખુશખૂ આસપાસ પ્રસરી રહી
રંગાત રંગાતના દોરાથી બુધેસે દતો. પુણ્ય
આનંદ પાંદપની વેલ વચ્ચે આજરે પોતાના
નામને કલાત્મક રીતે ગુસ્સું હતું. કલાત્મક એ
નામનાં હું મુઠ્ઠા નયનાથી લેઈ રહ્યો. પછી
મેં એક નજરથી આખર તરફ લેધું. ફિક્કા
સુત્રાળી રંગની એ દણીમાં તેનું જે દ મુખ હું
ઝડીબર લેઈ રહ્યો. તેના આજરે કપર આજર
આજરે સિમત રંગી રહ્યું હતું. મેં પછી મ
ખુશખૂને મુંઝવાને કમલને નાક કિપર અપાડ્યું
અને જોઈ. બે મુઠ્ઠા

"શું કરે છે ?" આજર મંડી જાવી
જેણાં મમતા બેઠી.

હાલીયો પોસ્ટ એડર્સ:-માં

Valshi Sahitya Karyalaya
RANDEP Post Office.

લખ્યું. આજરે કાલ કરેલો નહીં.

"કલાતો કુપરોગ" મેં મમતા આજરો.

"જુલુ બેસરમ છે." તે ફાંદા મોખ
કલાં જોઈ.

"આખર એ રંગાત પુણ્ય મમતા મ." તે
રંગાતની પડી વાળતાં હું બેઠો.

"રંગી લેજોને ?" આજરે દરેલી દરેલી
જોઈ. રંગાતનું ખંડન વાળી રહેલાં આજરે
મેં લોખાં હાથ લંબાવ્યો.

"કમ એ રંગાત તેા તને મારો છે ?"
હું બેઠો.

"તે તમારોજ છે ને."

"તેા તુ પાછો શા માટે માત્રે છે ?"

"તેા એમ એ નહિ મને ?"

"ત્યારે ?" આજરેથી હું બેઠો.

એ રંગાત મેં ફરીદાને માટે મુંઝવે છે.
પંદર એ ફરીદા પાલત જવેલો તોફાને તરો
એ ફરીદા પાલતી પડાવી લેજો.

"મતુનગ." હું બેઠો.

"મમતા એ કે કમાત તેા મમતા મમતા
જોજ મમતા મમતા હાથે ન મમતા તે ફરીદાના
હાથે મમતા." આખરની આ બુલત હું મમતા
અને પોતાની મમતાની માટે આજરે એ મમતા
ફીક જોડયો દતો. મેં ખંડન અખતરને મોંથી
હાથ. એરંગામાં ફરીદા આવી જાઈ.

"આરે અખતર તું ક્યારે આવી." તે
અખતરને લેવાં જોઈ.

"નસ તુ આવે તે પહેલાં." આજરે
જવાબ આપ્યો.

"કેક ત્યારે તને વધુ વેલકુ તેા નથી
પડ્યું ?" કહેતાં ફરીદા આખરને મમતા જાવી

મઠ આજરે આજરે મમતાને આજરે આજરે
પહેલેજ પ્રસંગ દતો. એ પ્રસંગે આજરે

વચ્ચે કની રહેલ તરોગની દીપરને નેહી
નાખીને કને અને એકે એકની ફીક નહીં

આવી નથી.

હેઠ્ઠા ચાર દિવસ થયા મને સખત તાવ આવતો હતો ફરીદા આખો દિવસ મારા જિઝના આગળજે બેસી રહેતી હતી અમા ધરમ્મ કંઠાં કરતાં થોડી થોડી ચારે બારી પાસે આવતાં મને ગાગ કપાળ ઉપરથી કાઠન વોટરનો કકડો હાડી ખીચુ મુકવાનો, ૩૫૫ પીવાડાને અને એ લાં એવા ખીચ મુકનો ફરીદાને કરી ચલી જતાં હતાં હેઠ્ઠા પંચ દિવસ થયા મેં અખતરને જોઈ ન હતી. હમણા દમજાં તે અમારે ત્યા બાબેજ આવતી હતી હવે તો ફરીદાજ તેને લાં બધ તેને ગળી આવતી હતી. દિલ અખતરને જોવાને ખૂબ અલગ હતું. પરંતુ કાલે ઉપાસન હોતો એક દિવસ મેં ફરીદાને અખતરના ન આવવાનું કારણ પૂછ્યું. પહેલા તો ફરીદાએ મને બેઠ થશે એ ખીંચી ગાનને ટાળી દીધી. પરંતુ મારા આશ્ચર્યથી તેણે બધી વત મને કહી સમજાવી

હેઠ્ઠા કેટલાક દિવસ થયા અખતરને કેકાએ પાડવાની અખતરના માતપિતા વતન કરતા હતા. અખતરને માટે તેના પિતાએ પોતાના બાહ્યાના દીકરા રશીકની પસંદગી કરી હતી રશીકને એકાદવાર મેં જોયો હતો. તેનું શરીર કસરતી હતું, સુદઢ બાપે અને દેખાર પણ આકર્ષણ હતો. પરંતુ શારી કરતાં પહેલા અખતરના પિતએ અખતરની મમતી માંગી તેમણે અખતર ના કરેને એવું તો કહેવુંજ ન હતું ગાત તેની મદદ મળી જાનેજ આમ કહે હતું. પરંતુ તેમના અશ્વર વચ્ચે તેમણે જાણ્યું કે અખતર રશીક સાથે સાચી કરવાને મિલકુવ નારાજ હતી. અખતર આમ દિગત કરશે એ જાણ્યું તાં અખતરના માતપિતાને ખુબ આશ્ચર્ય થયું. પછી તો અખતરને ખુબ સમજાવવામાં આવી. પરંતુ અખતરની ના હાથા નજ પરિસ્થિતિ આખરે તેના મત પિતાને

જેમના દારવર પર કદીવ ફેર
માખની જરૂર પડતીજ
નથી; તે દારવ રસના
ખખીતા લેખક :
જનતા : - 'એકાર' નું
જે અતોખું દારવ ફેરન
પદાર પકડું છે. આ
વાચન ખખના જમાનામાં
દીલ કરશે; તે પરિખાને
પરતાશે માટે બોલા ચા

આનંદધર

જેમના દારવર પર કદીવ ફેર
માખની જરૂર પડતીજ
નથી; તે દારવ રસના
ખખીતા લેખક :
જનતા : - 'એકાર' નું

જેવું નામ છે તેવુંજ કામ છે કુદ
૩. ૩ ખર્ચેને ધરમાં
અનંદ મેળવી શકશે આ
દારવગત નામિકા સંકેદ,
જનતા જોગીઆને પણ
દમાવસાની જોડેની આપે છે
[પરદેશ દ શીર્ષક]
શ્રી એકારકૃત ખીચ દારવ. રશીક
પુસ્તકો

સનમની શોષમા	૩. ૩-૦-૦
હારવ મજીવ	૩-૦-૦
જેમના રામ	૨-૦-૦
અકરના ખાં	૨-૦-૦
કુલખે અખતર	૧-૦-૦

મળવાનું કેકાએ—

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય

રાવર રીડ, મુરત

યોગ્ય વસ્તુ વખત માટે એ વાત યાદની મૂકવાનું હીંક લાગ્યું. પરંતુ એ બેનવ પછી અખતર ઉપર યોગ્યક અધનો તે આવીજ પડ્યા અખતરનું બદલે આવવા જવાનું તદ્દન બંધ કરી દેવણું. અમારે ત્યાં અખતરના ન આવવાનું એ કારણ હતું. આમ અખતરને મળવાની તક મારે માટે જતી હતી પરંતુ ફરીદા ખાસેથી હું અખતર સંબંધે થોડું થોડું જાણી શકતો હતો. હેલા ચાર દિવસની મારી માંદગીએ એ તકને પણ યુવાની દીધી. ફરીદાને મારા ગિજાના આગમન બેની રહેવું પડ્યું તદ્દન જોઈએ તે અખતરને નાંદોલી મળી શકતી. આમ અખતર અને મારી વચ્ચે પરદો પડી ગયો.

હું જાગતાજ આખ ગોચીને પડેલો હતો અમા યોડીવાર ઉપરજ ફરીદાને હું હું ત્યારે ફાટી બનાવી પીસાડવાનું કહી ચલા દત્ત. ફરીદા મારા કિંદાની રાદ લેતી પુસ્તક વાંચતી મારા બિજાના આગળ જ બેઠી હતી. એટલામા કેમકે ધીમા પગલે મારા ફરમાં હાજર થયું હેલ એમ મને લાગ્યું.

“હું શા માટે આવી અખતર ?” ફરીદા અખતરને આવતી બેઠા આશ્ચર્યથી બોલી.

“આટલા દિવસ થયા હું ન આવી તે તબીબના” અખતર કહેવાથી બોલી.

“લાઈને આંકે દિવસ થયા તાર અને હે એટલે ન આવી શક.” ફરીદાએ જવાબ આપ્યો.

“ચાર દિવસ થયા તાર આવે છે ?” આશ્ચર્યથી અખતર બોલી. “હવા માયુ છે ન ?”

“હા માયુ છે.” કહેતાં ફરીદા હતી ચાલ, “અખતર તુ જરા થોભાજે” હું હમણા મરી બનાવી સાઈ હું. લાઈને જરા બિધનું એક આવી ગયું છે હું કોરી બનાવી સાઈ એટલામાં તે જાગી જશે એ આ પુસ્તક વાંચ.”

કહેતાં પુસ્તક આપી ફરીદા જાગ આવી મળે. અખતર ફરીદાની જગ્યાએ બેઠી ગઈ મોડી પો સુધી કશું ન સંભળ્યું પરંતુ એમણે અખતરે મારા કપાળ ઉપર હાથ વીરે મુકાનો નરમ હાથ, હું તાત પડી રહ્યો. અખતર દાખ રેથી હાથ ઉઠાવી લીધો. મેં ધીમેથી આખ ખોલી. ન જાણતો હોઈ તેમ હું આશ્ચર્યથી બોલ્યો “અખતર !” અખતર આખ નયનોથી મારા તરફ જોયું. પદર દિવસ પછી આજ અખતર અમારે ત્યાં આવી હતી. પદર દિવસ પછી આજ હું અખતરને બેઠે રહ્યો હતો. તેના નિર્ગળ નિર્દોષ નયનો આનુરૂતાથી મારા તરફ ટીકાયા હતા. “અખતર મારે આતર તુ ફરીદાને પણ નથી મળી શકતી !” હું બોલ્યો.

“કુસમએ ઉપર પડીયોને તિલાસજ નથી હોતો.” અખતરે જવાબ આપ્યો.

“ને પરજોવાઓ કારને તેમનો વિચારા તેમને નથી છેનને થું ?” હું પાંડો બોલ્યો.

“મનેનાં નેઓ એનમ પનુ અમન ચાલુ આવુ છે. ચાલ છે અને ચાલતે મરીદાના નિશામને અખતર સંતાપન આખર આખરે એટલું લાઈનેજ છુટશે”

અખતરનો જવાબ કેટલો અદિષ્ટ હતો ? જરાબ સંભળી મારી તેના પ્રવેશી લાગણીમાં અંગે કયો વિચાર ચાલ્યો મેં આંખ પાછી ખોલી લીધી. તે મારાથી કેમકે હું હતી. મને દિવસ જાણ્યો પરંતુ એકતાર એ મારી કંઈ નહીં દશે એ વિચારે મારું દંડુ કોથી ઉઠ્યું. મેં પાંચી આંખો મોલી ત્યારે ફરીદા ફાટીમાં ખાંચે લઈ મારા ગિજાના આગમન કરી હતી.

“બાઈ કોરી પી થો.” તે બોલી. હું ધીમેથી બેઠો થયો. ફરીદા ગિજાના ઉપર બેસી ગઈ અને એક હાથે મને રોકા બાંધે ને બીજા

હાથે કોરીના પ્યાસો પકડયો બન્ને હાથ આમ રોકાયાથી કોરી કેમ પીવાડવી તેને તેની મુંઝવણ થઈ. અખતરે તુરંતજ પ્યાસો લઈ લીધો. તે પ્યાસામાંની કોરી રોકાણીમાં રેડતી ગઈ અને ફરીદા અને તે પીવાડતી ગઈ. કોરી પીવાઈ રહેતાં હું પાછો સમ્યક ગયો. થોડી વાર પછી અખતર જવાને ઉગી અને બની શકશે તો આપતી કાંઈ પણ આપશે એવું કહેતી તે રૂમમાંથી આવી ગઈ. ફરીદા પણ તેની સાથે ગઈ અને હું વિચારતો પડી રહ્યો.

* * *

ન જાણે કેમ અખ્તર અમારા સમાને ખૂબ આદરતાં. અમારા પ્રત્યેના રતેદનુંજ કદાચ એ કારણ હશે. અમારી વાતનું અખ્તરએ કદીય ઉલ્લેખ ન કર્યું હોય એવું મને યાદ નથી. અમારી રાજીમાંજ એમની ખુશી સમાઈ જતી મારી શાદીની વાત વીકળતાજ અમારે આવીશની પસંદગી જાહેર કરી. આવીદા મારી માસીની ચૌથી નાની દીકરી. અખ્તરને તો જાણે અમારે તેમના દિલનીજ વાત ન કરી હોય તેમ તુરંતજ સંમતિ પુરાવી દીધી. પરંતુ મારી સંમતિ માંગી ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. અખ્તર ખૂબ ગુસ્સે યથા ગયા. અમારા પાસે તો આંસુઓ સિવાય બીજું કંઈ હતુંજ નહિ. બીજા સગાઓ પણ મારી ના થી ખૂબ નારાજ યથા ગયા. પણ કોઈને મારા દેવાને પૂછવાની પડી ન હતી. સૌ પોતાની મરજીનુંજ કુટતા હતા. એમને ક્યાંથી ખબર હતી કે અખતર સિવાય કોઈની છાતીમાં મને રૂંચતી ન હતી. એની આગેશ મદમજનને હું શી રીતે જૂની શકું. ને રીક સાથે ના પાડવામાં રહેલ બેદરથી હું ક્યાં અજાણ્યો હતો. એ અખતરને જૂની જવાને

સૌ મને કરી રહ્યા હતા. અખતરને હું શી રીતે જૂની શકું એમ હતું કે શકવનાથી એ કેટલું દુઃખ હતું.

પછી મિત્રો, રનેદીઓ, સંબંધીઓ અને જુદી જુદી રીતે સમજાવવા લાગ્યા. આવીદાને ન કહેવામાં જાણે હું દિમાસય જેવી બુદ્ધિ કરી રહ્યો હોઉં. એમ સૌ મને કસાવ લાગ્યા. એક રીતે તો આવીદા સાથે યાદી કરવાનું મારી પાસે કોઈ કારણ ન હતું. આવીદા બહોળી આસાહ અને ખૂબસરત પાર હતી. વધુમાં તે મારી માસીની દીકરી હતી એટલે કશું કારણ બતાવી મારે ના કહેવું એજ મને સમજાતું ન હતું. જાણે, હું એકથોજ શાદીની સગરવામાં ગુચવાઈ ન ગયે હોઉં એમ મને લગ્યું. એ વખતે ફરીદાજ એક મને જાણતી હતી કે કંઈક સકાવ કરી શકે. પરંતુ મારા આશ્ચર્યની તો ત્યારે અવધીય ન રહી જ્યારે ફરીદાએ પાછું આવીદાનીજ પસંદગી કરી. અખ્તર અમારા અંતે સૌ રનેદીઓની નારાજગીથી તેનું કોપણ મગડી ગયું હતું. તેમની ખુશીમાં ખુશ રહેનાર ફરીદા અખતરે રૂમી મળને છેવટે મને સમજાવવાને આવી. મારો છેલ્લો આશરોય અહીં તૂટી ગયો. “માઈ” ફરીદા એવી કંઈક મારાં એ શબ્દ બોલી કે મારો કોઈ તહન એમજ ગયો “ફરીદા તુંજ છેવટે મારો સાચો કોઈ એમ મેં નહોતું કહ્યું.” કવરતા હું બોલ્યો.

“ભાઈ અખ્તર અમારો કેટલા નારાજ યથા ગયા છે. કાલથી તો અમારો કોઈ ખાતું પણ નથી.”

“ફરીદા એમને મારી નારાજનો જરૂર ખ્યાલ ન આપતો હોય” હું બોલ્યો.

“માઈ આપણે જવાન છીએ. આપણે દુઃખને સહી સહીએ છીએ. આપણે તોનણે છાનું એમનું મન દુઃખ કેમ સહી શકે? કેટકેટલી હામીન પછી માઈ આમ એ તમારી શાદી કરવાને તૈયાર થયા છે કેટકેટલા પરસોની હામીન આમ જવાન થઈને ફરે ત્યારે તમે ના પાડીને એમનાં દિલને નથી દુઃખાવતાં, શું?” ફરીદાની એક એક બોલમાં દર્દ હતું, અપ્પાનું દર્દ, અમ્માનું દર્દ, મારું દર્દ, એની એકમીની વેલના, હું સગાં-સહતો હતો. બધાને સુખે સુખથી ઉઠનારી, હસનારી આજ ધરના અમ્મીન વાતાવરણથી ખૂબ તારાજ થઈ ગઈ હતી.

“નહીન હું અપ્પતરને કેમ ખૂલી નાવ છે.” હું જેમ તેમ કરી બોલ્યો.

“બાપ હું અમ્મારને નથી બૂલી. રીક સાથે શાદી કરવાની તેની ના થી અમ્મા કહેવામાં કંઈ બાકી વિખવાદ નથી થયો અપ્પતરની ના થી હું અંજણી નથી. એક માન તમારી ના થી બે કુટુંબ દુઃખના પાલખોમાં ઘેરાઈ ગયાં છે. તમારી એક માત્ર હાથી બે કુટુંબની ખુશી ખીતી ઉઠશે. અપ્પતર અને દરીદ્રી શાદીથી એમનું કંઈ જ કેટલું રાંછ થશે. અહીં અંજ તમારી શાદીથી અપણું કુટુંબ કેટલું ખરા થશે?” “અને અપ્પતર ને મારી ખુશીનું શું?” હું વચ્ચે જ બોલ્યો મને નહિ સમજતી શક્ય એવી નિગદા ફરીદને થઈ. તેણે ટાંક લંગા કરી મારા તરફ જોયું. તેની આંખો પાણીનાં જલે નદામાં વહેતી હતી.

“અમારી મોટી જવાન જમર નમારે ખુશી મનાવવી છે.” હું પુરતે કહે બોલ્યો. ફરીદની આંખોમાંથી બે ટીપાં સરેશી પડ્યાં.

મારા જવાનથી. એને ખૂબ ખેદ થયો હતો એના દિલને ખેદ પમાડતાં મારું હૃદય પડે પડે મનું “બહેન.” હું ફરીદની નજરમાં જોડ્યો. “તરે નારાજ. હું નથી કોઈ સમો.” “બાપ.” ને આમ શબ્દ એની રીતે બોલે. મને દુઃખની મીઠાસા એમાં ન જરી દીર્ઘ હાથ. મેં થોડીવાર વિચારું કેમ લપકે પરિવર્તન મારામાં આવી ગયું. તે વખતે હું જરાએ ન કશી શક્યો માલમ એ પરિવર્તન ક્યાંથી આવ્યું. મારા ફરીદની મુતિ એ વખતે મારા સામે જાણે હું માનેલા રજાદ આગળ મર્યો.

પરદેશના ગ્રાહકોને:—

‘દરબાંને લગતાં તરેકે પત્રવ્યવહારે મારેનું નવું મરનામું:—

VAISHI Sahitya Karyalaya

M. M. P. Lane,

BANDEL.

[Simla, Rom., India]

દુખા. બાપી. અને સંભાળાપૂર્કે રાખેલ જાણને લેવાનું. ક્યાંકને લેવાની સખી તેમ હું પાછો ફર્યો. ને જાણને ફરીદની બોલમાં કેટલી દીર્ઘ. એ અપ્પતરનો કલાસ હતો. અપ્પતરના પ્રયુક્તમાં વાદ. મેં કાપણ કહ્યું કરી એ રનેરને ફરીદની રમિયો. મારી સંર્ગાત મળી ગઈ છે એ મળ્યા ફરીદની આંખોમાંથી અંજુઓ વરસી વરવા ન જાણે એ દર્દના આંસુ લગા કે કોઈનાં.

x

x

x

મારા નિર્ણય પછીના ચોક્કસ દિવસોમાં મેં જાણ્યું કે અખતર રસીક સાથે તેને ગામ જઈ રહી હતી. તેના અખતરની પણ બહેલી થયાની હોવાથી સૌ અહીંથી ચાલ્યા જવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા.

જવાને આગસે દિવસે અખતર ફરીફાને મળવાને આવી. અખતરને જવાને દરજી માફ દિલ તડપી રહ્યું હતું. અખતરને મારી વિતક કહેવાનેય માફ મન આવતું હતું, પરંતુ હું તેમ નહોતો કરી શકતો. ધરમ્યુ હું બેવકા હતો. અખતર આગળ જઈ જીભા રહેવા જેટલીય મારામાં કિંગત ક્યાં હતી.

અખતર આવી ત્યારે ફરીફા આમોદોન વગાડી રહી હતી. એકાએક આમોદોન બંધ થઈ ગયું. રેકડે અધુરીજ હાલી લેવામાં આવી ને પછી બીજી રેકડેના શખ્દો દવામાં તરતા મારા કાનોમાં અવગાયા.

“ પેદસે જે મદખમતમે
કન્કર કિયા હોતા. ”

શખ્દો અચકાતાજ જાણે મને મડકર આવી ગયા. હું ટાડીને ફરીફાના રૂમમાં ગયો અખતર આમોદોન આગળજ જગી હતી. હું કમગાં દખમ્મ થયો તારે રેકડેમાંથી શખ્દો મરી રહ્યા હતા.

“ ના કિતલી દિયા હોના
ના પ્યાર કિયા હોના. ”

ઝડપથી મેં રેકડે હાલી દીધી. મેં અખતર તરફ જોયું તેની મોટી મોટી કાળી કાળી નિર્ગળ નિર્દોષ આંખોના પાંખો જણે એ વખતે આકાશના તોરણ જેવા એ ચમકતાં નિહુઓ પડું પડું થઈ રહ્યાં હતાં.

ને રેકડે મારો હાથમાંથી પડી ગઈ.

આંખોની ખરી પડ્યાં.

હું ઝડપથી મારા રૂમમાં ચાલી આવ્યો ને દરવાજો જોરથી બંધ કરી દીધો.

એ પછી મેં અખતરને નથી જોયું.

આજ એ ચાંદને આકાશમાં હોતી. વિખેરાઈ અચોપ થઈ જતા વાદળોના હુકા એ પાછી તાજ કરાવી. મારા હૃદયે કોઈનું દિલ તૂટી ગયું છે. એ આજેય મને મોક રીતે રંગબે રંગ છે.

ગાંડી વ બાળ પખવાડિક

તમારા બાળકો માટે, મંગલો

ઘરમાં ખોદું તોફાન થયું

અટકેશો.

બકાર પરત્વની રમુજ પાતાં દર

મહિને અપાય છે.

વાંડ લખાઈ રૂપિયા ૬

વી. પી. ફા

વરદેશ સિત ૨૨

ચોક્કસ નવા માલકો લેવાના છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

સુરત.

(મતાંકથી ચાલુ)

“કેમ બેટા, દવે કેવી તબીબીગત છે?”

પાછો પૂછ્યું.

“મને શું થયું હતું?” સમજાવ્યું ન હવાથી મેં સામે પ્રશ્ન કર્યો. એટલામાં પેતાથી હવા લાઇને આવ્યા. મેં તેમના યામે બેઠા એક ભાગ પી લીધા. તેમણે કહ્યું. “બેટા, મમસાંઘરા નંદિ; કીક, યહ જરો.”

હું સાંત રહ્યો એટલે પિતાથી મારી ખીંચત સારી છે એમ સમજી બહાર આવ્યા. પા. હું તો પાછો મારા રિવાજમાં તનમય થઈ ગયો. મારી આંખમાં આંસુ આવ્યાં નહિ. સમજી શક્યો નહિ કે મારામાં આટલી ખી સંવેદનશીલ ક્યાંથી આવી! પણ મારે કાં બેસેન હતું; એટલામાં અધધારનો ડહાપો પૃથ્વી ઉપર ફેલ્યો. સડુ કોણ ખસાઈ ગયું. ફક્ત મારી મા અને હું ત્યાં ફી ગયાં. મેં આંખતેમ દૂરના ખાંડપુ; ત્યાં પાતાંજી કહ્યું.

“અરે, તારું કપાળ તો સુઝ ગયું છે!”

“નહિ જોયું છે.” મેં કપાળ ઉપર હાથ રવતાં કહ્યું.

“જરા ટીક્યર આયોડીન તો લગાવી લે?”

“જરા સરખું છે, એમાં ટીક્યરની શી રસ છે?”

“ના, બહુ સુઝ ગયું છે, બેટા જરા માવી લેને!”

“બહુ સાર.” કહી મેં ટીક્યર મારા પાળ ઉપર લગાવ્યું.

આવાનું લેવારં યહ ગયું અને મેં નહિ ગું આધું. “મને બૂખ નથી.” એમ કહી જુશી ઉપર બેસી ગયો શરૂ થયું. ૩ માણથી મારી તરફ બેઠા રવાં દતાં. આઠ વાગ્યા

આખા એટલે મારી સા પછી મારા રૂબાંમાં ગાંધાં ગયાં. દવે નું એકલો આટલો મારા ખંડમાં રહી ગયો. પાછાં એક રિવાજ, અલ્લો બેગેઝ વળ્યો; સુરેયા ક્યાર આવે એજ જોતેજારી કરતો રહ્યો.

આજ પછી એક વિચિત્ર વસ્તુ છે. મારી સ્થિતિ આંખ કદાપી રોકો હો, એક અક બડી એક વરન જસથર લાગતી હતી. હું એ પડીએને મણી પિતારી રવાં દતો. જેમ જેમ સમય વીતતો જતો દતો તેમ તેમ મારી પરેશાની વધતી જતી હતી. મારી સ્થિતિ ક્યાંયે બેલાઈ જતી હતી. સુરેયાની મુગલીએ મને બેચેન જાગતી રહ્યાં દતો. મારી આજ્ઞાની ધમારનો અંગે કદાપી નહિ. બસિમજૂન થવાની અણી ઉપર હતી. બાંધબધાં દ્રષ્ટિ ફેંકતા કદાપી અનિય પરિબાળને માની શકતી નહિ. ધરગા સર્વે નિર્દાસીન હતા પણ હું એકલોજ મારી વ્યથાએ અંગે પાતાનાઓ પર ચેલાર આંસુએ મારી રહ્યો દતો. લગભગ અઝીવારના સુનારે મારે માનજી કાંઈએ નખડાવ્યું હું એકદમ કંઈયે, દરવાજે ઉઠાડ્યો અન સુરેયાન મારી સ મે બેસેલી નિદાળા. એ આગળ વધી તે મે દરવાજા બધ કર્યા અને ખાનો ધણી માર સુધી અગાધ ગૌન તોડી શર્યાં નહિ એ આજ્ઞા ખુરશી ઉપર બેસી અને આખા રૂમમાં નિશાબતા પ્રસરી રહી. હું સુરેયાના બાજો વાંચતો દતો. છેવટે મે ગૌન તોડવાનો બાંધબધ પ્રવાસ કર્યો અને “સુરેયા” એટલું બોલ્યો; નનુ પ્રધુત્તર મળ્યો નહિ ફરી ધણી એજ નિશાબતા હાજુબર પ્રસરી ગઈ મારા જોતાં જોતાં તો તેની આંખોમાં આંસુ ટપકા પડ્યાં. મારામાં એ જોવાયું નહિ. હું પણ રહી પડ્યો; પાછી સ્વસ્થતા કેળવી હું બોલ્યો.

“તું તો મને.....”

“હા, કહેા. અટકી શા માટે ગયા ? પરમ દિવસે સમાજે તમારા પગમાં અંજીરો નાખી હતી. આજે મારા પગમાં એવીજ અંજીરો પડી છે.” એમ કહી તે રડી પડી.

“હજી માગ્યો બહુ બગડ્યો નથી. તું પારે તો થઈયું થઈ શકે તેમ છે.”

“કેવી રીતે ?” સુરૈયાએ હસુ હસુ થતાં પૂછ્યું.

“તું તારી માતાને સાફ સાફ સમજાવ્યાં સુધાવી દે કે મને એવાં સદન મંજૂર નથી. આજે મેં પણ મારી માતાને સંભળાવી દીધું છે.”

“એ કેમ બની શકે ? માતાની આજ્ઞાનો વિરોધ આમ એા હોઝરીયા કેવી રીતે થઈ શકે ? તમે તો બલ્લે છે કે સ્ત્રીઓ સરમાજ પ્રકૃતિની હોય છે.” વિચાર કરીને ધીમા મારે સુરૈયાએ કહ્યું.

“જો આ વસ્તુ થઈ શકતી નથી તો તુંજ બતાવ કે હવે બીજી શું થઈ શકે તેમ છે ?”

“હું શું કહી શકુ તેમ છું ? હું કાઢી કાઢી કપાડવા વિચાર કરું છું તો સરમાજ પ્રકૃતિ આડે આવે છે અને કોઈ આવું પગપું ભરવા માગુ છું તો દુન્યા શું કહેશે એના મારે વિચાર કરવો પડે છે. માત્ર છતાં વિચાર આવે છે તો હું મારૂં માથું જોરથી ઘાટી બેસી બાંધી છું અને તમારા વિચાર આવે છે તો હૃદયને નિશ્વાસ સાથે પકડી લઉં છું. મારી સામે એ પરસ્પર વિરોધી વસ્તુઓ છેઃ એક માતાની આજ્ઞા ને બીજી તમારી મદન્યત ” આટલું કહી તે અટકી ગઈ.

“તો પછી ?”

“હું તો એ નિર્ણય ઉપર આવી છું કે તમે પ્રરપ છો અને હું અવળા છું. સ્ત્રી કરતાં પુરુષમાં મદનશક્તિ પ્રમાણમાં વધારે હોય છે.” હૃદયને પકડી પાછી ને બોલીઃ “ત...મે...મને બ...લી...જા ત્રા પ્રવલ કરે.

આ સંભળી મારું હૃદય ધમકારા મારે લાગ્યું ને મારા ઉપર વિજળી પડી હોય તેવું મને લાસ થયો. હું સહ્યો બેઠો થઈ ગયે અને તેના બન્ને ખમને જોરથી હલાવી કંઈ સુરૈયા, તને બહી માર્ક એ શું થાય છે ? એ કહી બનનાર નથી. તુંજ કહે એ કેવી રીતે શક્ય છે ?.....”

“હા એ થઈય છે.” સુરૈયાએ મને વચ્ચે અટકાવી કહ્યું. “પુરુષમાં સ્ત્રી કરતાં સદનશક્તિ વધારે છે. હું એક સ્ત્રી છું ને આ વ્યથા સદન કરી શકું છું તો પછી તમે તેને સદન કેમ ન કરી શકો ? તમે સદન કરી શકો છોઃ જરૂર સદન કરી શકો છો. મારી સાથે જો રતેદની સુખ્યું મારે બધાવા છે એજ રતેદના સીમલ દઈ હું તમને મિનવું છું કે તમે મને બહી બનઓ. અને આશા મારું છું કે બરિવ્યમાં તમે બહથી પણ મારે વિચાર નહિં કરો.”

“તારી ખુશી !” જે ધીમે રડી મચને એ દાયથી પકડી કહ્યુંઃ “પહેલાં થાં કોઈ ને દરે પાછી પા રૂઝવા આવી છે કે મને કહી પૂજાવા ન કરો.”

ચોડીપાર કોઈ બોલ્યું નહિ.

“હાવ, એક આશા હતી જેના ઉપર હું તરી નહીં હતો. એના પણ બુકે ભક્ષા મધ્યેયા દુન્યાને મરી જરૂર નથી. ને તો મને દુન્યાની જરૂર છે. હું હવે ક્યાં જઈશ ? કોઈ પામે દિલવું, દદ પાલુંવું, કોઈ મામે વાતો કરે... મારો જીવ બાંધેલ ગયાવાં છે.....હવે મારે દુન્યામાં ન રહેવું જોઈએ.”

મારો નિશ્વાસ માતો ન હતો, મારાંજ પણ પળી રહ્યું હતું ને એક પામડની જેમ પૂર્વા રહ્યો હતો. સુરૈયા મનરાંજ મઝ ને લી, મને પકડ્યો ને આશામણ્ડી વગર મેલઈ કહેવા લાગી. “તમને શું થઈ ગયું છે ? ખુશ તારને નો કોશમાં આવેા મારી વરફ જુઓ. કેવી

એવું પમખું ન બરતા. આપઘાત કરવો એ મહાનગ્યાં મહાન ગુનાઈ છે. તમે એ આપઘાત કર્યો તો એવું પાપ મારા શિરે પડ્યો. શું તમે એમ માણો છો કે એવું પાપ મારા શિર ઉપર રહે ? મારા કેસમાં, 'એવું ન' કરતા. અપ્રયત્ન, તમારી હિંમતોને 'રાખત આપઘાત પહોંચ્યો છે પણ તમે મારો વિચાર' કરો. હું મારી હિંમતો સાથે કેવું તુમુકાં મુકાં લડી રહી છું. તમે સહન કરો. કુદરતે એમ નિર્મિત કયું હશે કે આપણે આપણી હિંમતોને ગાતાપિતા ઉપર કુખાન કરીએ. દવે તમે શું કરવા માંગો છો ? તમે મને પચન આપો કે તમે કદી આપઘાત નહિ કરો. બસ મને એજ છૂટા છે." મેં તેના પ્રતિ એવું તો ને રહી રહી હતી. "હું પચન આપુ છું-સાપૂર્ણ પચન આપુ છું કે હું આપુ ફર નહિ કરે." આ સાંભળી સરેવાના મુખ ઉપર જાંખુ રિખત ફરફી રહ્યું ને તેણે 'દરવાજા તરફ ચાલ્યા. માંડ્યું. દરવાજા પાસે પહોંચતા તેણે કરાયા મારી તરફ એવું અંગ નાજર દેવડી દરવાજા બંધ કરી ધર તરફ નીકળી પડી.

હું વિચારોમાં ને વિચારોમાં દીર્ઘકાલ સુધી બેસી રહ્યો. અને વિચારોમાં એટલો બધો અચૂર થઈ ગયો કે મને મારા અસ્તિત્વનું પણ જાન રહ્યું નહિ. આ વિચારમાં ફરીથી મારામાં દીવાનગી આવવા લાગી. મારા કાનમાં ફરીથી સરેવાનો અવાજ આવવા લાગ્યો. "હા, એ અસંકલ્પ છે. પુરુષમાં સ્ત્રી કરતાં સહનશક્તિ વધારે છે. હું એક સ્ત્રી છું અને આ વ્યથા સહન કરી શકુ છું તો પછી તમે તેને સહન કેમ ન કરી શકો ? તમે સહન કરી શકો છો; જરૂર સહન કરી શકો છો. ગાતાપિતાની આજ્ઞાની એવું ઉપર આપણે આપણી હિંમતોનું અસિદ્ધાન દેવાજ આ જગમાં આપ્યા હોઈશું....."

અધિભાંધી આંસુ તે સન્ધ્યા સ્નાં દનાં. એટલામાં પાંચેના ટકાન થયા મેં વિચારમાં તોડી ને નિમાજ પડી. મારામાં નહનશક્તિ આવતી જણાઈ. બહાનું કરતા જમના વિચારથી હું ઘરમાંથી નીકળ્યો અને જોઈ શોરૂં દૂર આવેલા એક આગમાં હું બેઠે; ને ફૂલના છંદ પાસે બેસી ગયો. પછીજી, જમન સજનદારનું કિર્તન કરી રહ્યાં દનાં તો પુણ્ય પર તુષારવિન્દુઓ મેંની ની માફક ગમકારા મારી રહ્યાં દનાં. એટલામાં મારો એક મિત્ર સાંધી પસાર થયો, તેણે મને કીધો ને મેં કહ્યું.

"અરે, તું પણ આ પાશુજન કરવા આવે છે ?"

'પણ તું અદિવાલાવાળી ? પહેલાં ને કદી પણ તે મને આ બધું બેતેલો નથી ?"

હું આતોજ આ પાશુજન આગળે છું ને મિત્ર અતને પીરી. હું કરવા નીકળતોજ ન દેતો."

"પદ" તો તમે કદી પણ આ માંગે ઘરની ગદાર નીકળવાજ નહિ ના ? અને આગમ જણાવો."

હું હલો થયો અને અમે બન્ને આગમ ચાલ્યા. દૂર જઈ અમે ધર તરફ પાછા વળ્યા. ધર આવી કપડાં બદલીનેજ બેઠો હતો ત્યાં તો પાછી એક મિત્રે બૂમ પાડી. મેં તેને ઘરમાં બેલાવ્યો. આડીઅાળી વાતોં ચક્ર થઈ. વાતવાતમાં મારા મિત્રે મને કહ્યું.

"આપણે આજે બહાર નિર્ગમન મોકલ્યું મેં તારે આપણું પડ્યો ?"

"બાઈ, મને તો નિર્ગમન નાપી એટલે હું નહિ આવી શકું." મેં કહ્યું.

"તરી આમંત્રણ પાંચકા તો મારી ખમેજ છે. તે મોકલી રહ્યો હતો ત્યારે મેં કહ્યું. કાચો હુંજ પડેચાકી દેશ; મારે તે પાશુ જરૂર છે."

ખિસાગાંથી આમંત્રણ પત્રિકા કદમતાં તેણે કહ્યું અને કહેયું, "બાઈ, ક્ષમા કરો. પત્રિકા પહેંચાડતા પિલંબ ગયો."

મેં મજા મરકરીમાં કહ્યું. "આદિયા ક્ષમા તો મળેલીજ નથી; પુરેપુરી સભા મળશે."

"ત્યારે સભા બોલવાવા તૈયાર છું." તેણે પળ દસતાં દસતાં કહ્યું.

"તને તો પુરેપુરી સભા મળશે." એપ કહી મેં નોકરને બોલાવ્યો અને ચાદ લાવવાનું કહ્યું. તે ચાદ લાવ્યો ને મેં કહ્યું; "હીક, આ તમારી સભા."

"બાઈ, આ સભા જરા કંઈક છે પણ તેને માટે હું તૈયાર છું." આટલું કહી તેણે ખુરશીને ટેપલ તરફ તાળીને ચાદ પીવામાં મસ્તૂલ થવા. થોડી વાર પછી "આલો, બહાર જઈએ" એમ કહેનાં ને કહ્યો અને બહાર નીકળ્યા અને પાત કરતા કરતા એક ગલીમાં આવી પહોંચ્યા કે અચાનક મારી દ્રષ્ટિ કંઈ પડી. મેં સુરેવાને જોઈ તે નીચે પડેલા ક્ષમા તરફ જોઈ રહી હતી. મારી ઉર્મિઓએ ફરીથી વૃક્ષાન મચાવ્યું. મેં ઉર્મિઓને લાખવા પ્રયાસ કર્યો એરલામાંજ મારો મિત્ર ને મને વાગવાર ક્યારેનોવ પ્રજા પૂછી રહ્યો તે બોલ્યો. "લગાજ જરા જવાન તો હે"

"શેનો જવાન હવે?" મેં રિયર થતાં કહ્યું. આ સોબળી તે ખૂબ દરચે; ત્યાં તો અમારીજ રોડ દેખતા બહાર કપર પડી. તેણે આમરો સત્કાર કર્યો અને, અમે અંદર ગયા. પ્રાસંગિક વાતો થઈ અને અંધા વિશ્વજન થતાં અમે ઘર પાછા આવ્યા.

આગળ સમય વિતતો ગયો પણ કોઈ કાંઈ બળતે સુરેવાનું સ્મરણ મને વ્યાઘ્રણ બનાવી દેતું હતું. આખરે આજ આ કુંબ સદના દરતો ગયો ને જુલનો ગયો. વિધિએ

મને સાથ આપ્યો. મારું દિવં દિવં પ્રવિનિ પ્રવિનિ બનતું ગયું.

લગભગ એએક મારા પડોની વાન છે.

મારા પિતૃતિથીએ મારા લગ્ની તૈયારી કરી, ત્યારે પાછી સુરેવાની વારે મારા જરતે બેઝાર બનાવી દીધું. સુરેવાનાં લગ્ન તો થઈ ગયાં દતાં. તે મને જોતા આવી હતી. મેં તેને દસની દેખી મારા જરતે ચાંતરનાં આપ્યું અને એ સિવાય બીજું ધણ પણ કું. શકે?

“પ્રાર્થના”

મારા પાપોની ક્ષમા નહિ, કિંતુ હું તો યોગ્ય શિક્ષાનું ચોંચું છું.

દીન વરતે, પાચાગાજરી દ્રષ્ટિએ કે અપેક્ષાઓ દેશે હું ક્યારેય તારી સમીપ નથી આવ્યો.

"હા, મદિરો તું એક જાણી કૃતા કર્મા મેં અનેક માનવોન્તેવા છે નેમો રહર આવી, અનેક પ્રજાઓ કરી, મરગદ રરે કંઈ છે "એા દેવેના દેવ! તું ક્યાનો સામર છે... હું તો પાપી છું... મારાં પાપી!... મારાં મારાં પાપોની ક્ષમા દેશે!"—

આમ પત્યેક નિવાએ અવી, મરમે દિનાં પાપોની ક્ષમા લાચી, નિવં નાં પાપો કરવાનો પરવાનો મેંમરી તેઓ રાદક આપવા થય છે.

તેઓએ ધણી વખત મારી પ્રાર્થનાનો લખદ મેં કર્યો છે... મને તેની આશ્ચ પ્રાર્થના નિનઓ છે.

તેમનાં કયનો તેમની જગ્યાની દ્રષ્ટિએ બન્ને સાચાં હેળા. કિંતુ મારાં તો સાચાં અસ્થિતપ્રજ્ઞ કર્મા છે અને તેનાં હું તો તને એજ પ્રમું છું કે મારાં પાપોની ક્ષમા નહિ, કિંતુ, મને યોગ્ય શિક્ષાનું દેશે.

આઠમા વર્ષમાં પ્રવેશ:—

અહિંસાદે જરૂરી જ્ઞાન મૂલો લાખ લાખ મુક છે કે તેના દ્રષ્ટીએ પાકે-કાદવના સદકારો ગદાન વિષ મુદના પ્રમાણમાં પણ 'કારવાં' પાતાની મનઃક્રિયા સાત વર્ષો પૂરા કરી આ અકથી આઠમા વર્ષમાં કદમ મૂકી રહ્યું છે. સુધ્ધનો સમગ્ર, કામળાની અકળ, વધતા જતા મજદૂરીના દરોને અંગે છાપકાગના વળ મળ્યા આપણ પડતા દરો અને હેઠલા વધુ માસથી ન્યુસ પ્રીન્ટની રૂ. ચપ્પી પગમીરના અંગે જામરમાંથી ન્યુસ પ્રીન્ટ ગીરાગ મળી 'સકે તેજ વાપરતા પડતા કામગીર સજ્જ કંઠન પેલા કરે છે. કુધ્ધ નો ખતમ થયેને વાં રીતી મળું છે. પ્રથમ એમણ વર્ષના અકેર સાથે હેવ રીતોના અકેર મેમરતાં રહેને નિખાર નીકળી જાય છે. એમ સારાં કપડાં લતાં વિના માનવદેહ શોભતો નથી તેમ સારી જાતના કામળ વિના 'કારવાં' આઠમું લાગતુ નથી. દલના રેશર્મિ સમયમાં ને મળે તે ખેલાક, મળી થકે તે કાપકથી, જેમ છપન પિતાવધું પડે છે તેવીજ રીતે સંસ્થાપિત 'કારવાં' અંગેની જામરમાંથી મળી શકતી સમગ્રીથીજ તાલ તે નજાવતું રહ્યું છે. આઠા છે કે ગાંધીજી દેહા દિસે સમયની રહતાર જોએને 'કારવાં'ને નજાવતા રહેશે. કુધ્ધ રાત્રેગોને આપિત થક શક્યાના વર્ષ કરતાં જવાજમમાં ૨૫% વધારો કર્યો દતો. પણ શાંતિ સોપાટીને જોતાં આજા દેખાયેનાં અર્થ ઓઝર કરીને તથા પૂરે. ઓઝર કરીને પણ રૂ. ૫૦ના વજાજમાન આપક-ગજાકના પાસા મેળવવાની નીમ્મ મળી છે. જાયજોને આ વચ્ચે પડગેજ જોવી આસા છે.

લેખકો અને રચિઓએ 'કારવાં'ને પોતનુ સગછને સદકાર આપવાનું મળુ મળ્યું છે તે માટે શુકિયા અનેક પ્રવર્તઓમાં રોકાયેલ મુલત લેખકે-રચિઓ કછક મેળા પડેતા માનુષ પડે છે તે માટે દિગ્ગીરી મગ છે થાય આઠા છે કે લાખે મળી થકુ તેઓ નેમગી રૂનિઓ ગોકસાંવત્ રહેશે.

મિત્રાદર 'મેકાર' અને વી. અદમદ અચરક સા. અને મી. અમ્બુદરીનીગ સાદિત સા નો આસ મુકમુકાર પુ' કે તેમજે સાત સાત વર્ષથી સંપૂર્ણ ગદશર આપેલ છે અને આપના થકુ માલુ રાખશેજ.

સાતમા વર્ષમાં થકુ અકેર નિર્ણયિત પ્રમટ કરી રાકન નથી. રૂ. દાઆરકદ દતેવી નિર્ણયિત પ્રગટતા રહેશે.

હવે જા. અ. આપવાર રાદેખોના કુષકાર સુદિન વિનંતી કે રૂ. ૧૫૦૦૦૦૦૦ પી. રાંદેરનાજ સુદનામે મને એરુજા થપ્પીને રિમીશ.

એમ. એમ. પી. લેન.
રાંદેર.
૧૫-૬-૪૬

‘વદરી’
તંગી

અવાજકી દુન

: સંભળાવનાર :

...બેકાર...

વસ્તી ઘટાડવા માટે ।

દિલ્લી વધી પડેલી વસ્તીને ઘટાડવા માટે સહરોમાં ઠીક ઠીક યોજનાઓ પ્રગટી રહી છે । પહેલ કરવાનું માન અમદાવાદ ખાતે જાય છે, પણ વસ્તીની દ્રષ્ટિએ દિલ્લું સૌથી શ્રેષ્ઠ પ્રાપ્ત કરનાર કલકત્તા શાનું પાછું પડેલું અને અનુકરણીયા દૃષ્ટિને પ્રતાપે દાકા, અમદાવાદ, દિલ્લી, નશિક, કાનપુર પણ શાના બાકી રહી જાય ? વળી કલકત્તાને રેલ્વે તોડવા મુંઝવે છે પાછું પડેલું આમ સહરે સહરે દુરસરે જાગે, અને પછી ફર્યા તથા ગામડાઓ સુધી પહોંચે તો દિલ્લી વસ્તી આપોઆપ ધડી જાય. પ્રમણસર ધટે ત્યાં સુધી કોઈને વાપો પણ થોડો હોય ? કેટલાયે સમયથી મનમાં થોળાતો બહારોય બદાર નીકળે અને અનાજની અછતનો પ્રશ્ન પણ ઉકેલાઈ જાય ! એ પાંચ કરોડ મરી જાય ત્યાં સુધી બમવાન કોઈનીય સદ્બુદ્ધિ ન સુઝાડે તો સાફ ! માનવતામાં તો મનુષ્યનું મગજ સમનોલ રહે પણ દાનવતામાં સમનોલ રહે કે જેથી મરણના આંકડામાં ત્રિશરતીનું પ્રમાણ જળવાઈ રહે ! તો પછી દુરનોજ દિલ્લા બારને હળવો કરવા આ દુરસરોની પ્રેરણા કોઈને કાં ન આપી હોય ! કેટલાક આ રાજદારી અધોધુષીને પ્રશ્નતિની પીડા કહે છે : પણ હું તો જોને જોરી સુવાણીની કરામત મળ્યું છું !

અદમકશ્મક કોટ સજ્જાવનો ને ગાલોનાય બીવો ખાનુરીની ગીયોની નાદડી સુંબો :

પછી કોને એ સાદડી ઉકેલનાં પેલો કોટ પણ કાઢી જતો, આમ રાષ્ટ્રીય રાજકાનું અજુતરું ઉકેલના રાજદારિ માણેકનાય આવે પ્રવલ કરી રહ્યો છે કુબાર દિવસો સધી વાસણો પડી તેની ભૂમી પકવે અને ભૂમી તૈયાર થયા પછી કોઈ લાકડીપટ્ટા નિખાત પાંચ મિનિટમાં જ્યાં લાંડલા બાંગી નામે એવું આજે દિલ્લાં વતરિયું રજુ છે. કુંભાર કહે છે કે મંમનર બાંગી બાંગીને ઘાકશે પણ જામે ધડી ધડીને ચાલવાના નથી ! એર જોડવા મધે છે તો બીજાને તેડવા મધે છે, આમ જોડવા અને તેડવામાં ધગતી પગથી બદલે એકાએક રજો છે પણ ખુબી એ છે કે પાડાઓ તો પેલોની કોડારોમાં સમામત છે અને રસ્તા પર જડોનો ખેડો નીકળી રહ્યો છે ! હજો, અને દિલ્લાંના ફરજવાન બારતી થાય તોય વસ્તી થરે બરી ! જે કે સિડીયોરની જાદુખાકી કરતાં ફેર બગતીની જાદુખાકી વધી જાય, એ સંભવિત નથી. કુદરત વધુ વરસાદ મોહીને લોકો દુશ્મન પડે ; અને યુધ્ધમાં વદ્યો શેકવાળી બદારનું અનાજ ન આવે વધુમા લોકો વધવાની સીરસ પ્રમાણે 'દાદાકારી' તો મંવ અજમાવે ને હેવટે ગઈ કટોલા સુપરેશ સામનો તો છેજ. એકથી વધુ જળકાળેલ કરનાર દંપતિને સખત દંડ કરે, અને વંદા જોને છનાય આવે તો તાજડોય દિલ્લી વસ્તી ધડી જાય.

લોકોના ખેલકપ્પી તો ચોક્કસ વધીજ
ગઈ છે! ઈંગ્લાંડમાં રમાતી કાઉન્સી મેચો કે
ટેસ્ટ મેચોના રનના આંકડાની જેમ ગ્રહોરમાં
દુષ્ટતાને અને ચાલનાં પ્રતોના આંકડા ઉમંગથી
પંચાય છે, ગીતજોને મન બસે હોળી હોય
પણ ગુડાઓને તો દિવાળી છે! વહેવાનીઓની
મહોરમ પણ ચવાલીઓના છેદ છે! રસ્તની
હોળી બંધ ખેલાય, આગથી તાપામાં બસે ચાલ;
પણ મનમાંની લૂંટ તો મળે છે ને? આમ,
ફૂટ અને પ્રુનનાં અમરફલો ગ્રહભાગી દિવસે
લાય લાગ્યાં છે! આખું નામજર ગજદારી
નસીબદારી! બીજું શું? જગતમાં હવે કાંઈ
પુનઃ દરેરા પીઠાની શકે છે કે “શ્વિટનની
સંગીતો વગર દિલના નાચાયક દિદુ-મુસલમાનો
સપીને રહી શકે એમ નથી!” પણ આજે
તો છાતી ઠાકાને નહીં રાકાએ છીએ કે
‘દુષ્ટતા’ કીમીએ લાય લાગવાથીજ દિદને
અરેખરી આઝાદીનાં ઉર્જન થશે!

૩

દિદુસ્તાની સાજ શરમતી લૂટ!

આજારે આપણી સામાજિક જિંદગીને પણ
લૂંટારા લૂટી રહ્યા છે, એક તો સિનેમા, બીજાં
ખિલતસ વિચે આજે ખિલતસ જાહેરાતો છપનાર
ફરફરીયાં, અને રેડીયો, ચડકશાસ દિલ્લોના
પ્રેમગીતોના રેકાર્ડો રેડીયોવાળાઓ વગડવી
વગડાવીને ઉચ્ચ અને મધ્યમ કુટુંબની ખાત-
દારી હેંડરીઓ અને છોકરાઓને પ્રેન દીવાનાં
ખલાવે છે. એ સિનેમાના હાજવા કરને ફેલાવ-
વાનુ માન રેડીયો દાઉસ ખાટી વાલ છે. શું
રેડીયોના પ્રોપાગાન્ડાવાગોને આગળ પાછળનો
કંઈ વિચારજ નથી? એના સિવાય બીજી
દિદને શેએ એવું રજી વધ શકતું નથી?
આજે આખા જૈધ, છાતરીઓ કે
પ્રોડાઓ દરેકના મોઢામાંથી “જળ તુમતો મલે

પરદેશ લગાકર ડેમ” કે “અંગારાં તેરી હવ
બદના” “એં તેરા તુ મેરી” એવાં અનેક
ગીતોની લીટીઓ મદમા સરી પડતી દેખાય
છે! એ છે આપણી દિલ્લી દુન્યાનાં પ્રવાય,
જેમ ચાલ વગર કાઢને ચાલતું નથી તેમ
આજે રાદેરમા કોઈને સિનેમા વગર પણ
ચાલતું નથી. બરીણના વ્યસનની જેમ સિને-
માનું વ્યસન પણ રગરગમાં બાપી મળું છે!
દરેક યુવક-યુવતી બાજી પોતેજ દીરા કે દીરાઈન
હોય તેમ જતી હતીને દરેક એ સિનેમાના
સવાદો પાતળાતમાં ખેલે છે ને માર બેગાં
ખળાં કે સિનેમાના ગીતો લલકારે છે! એક
તરફ અરિજદોમાં રમજાનની તરારીદ ને
કુર્બાનીનો દોર ચાલતો હોય તેજ વેળા બીજી
બાજી રેકાર્ડો વગાડી આર્થિક મેળાતો હોય!
આપણા બેસાં બાળકોની છેદ ઉમ્મવણી પણ
મિનેમાની રેકાર્ડોથીજ થાય છે! રોમાન્સથી
ભરપર એ ચડકશાસ ગીતો ધરમાં ઘાસતાં
પહેલા પગના મુન્ખની વર્ગો નો વિચારતું
નેહણે! અને કુસની ફેશન નો સીધી ફેરેરી
પરના પરથી મુરિસમ ધરેમા છુસવા લાગી છે!
મવાધ કે મસર શુરખાઓની નીચે ઢંકામિલે
એ સિનેમાની સુદરાઓ જેવો સાજ, એ
ફેશનનું અનુકરણ આપણને ધરના અને ધાટના
પણ રહેવા નર્સ હે!

ફિલ્મો, ફિલ્મી રેકાર્ડો અને રેડીયો પછી
નગ જાહેરાતોને ઉત્તેજન આપનાં છાપાં તથા
સકિન્ની ખિલતસ જાહેરાતોના દગસા પણ
સમાજને નહીં તરફ ધસડી જતરામાં જોઈ
કરણજીત નથી. રાચાંની ખાતર ફિલ્મોવાળા
અસ્તા રોમાન્સને વહેતું કરે કે છાપાંવાળા
એવી જાહેરાતો છાપે પણ સરકારે શા માટે
એવી મલીચી પર પ્રતિબંધ ન મૂકવો નેહણે?
રેસ, જુગાર, કે સડા કરનાં આ સામાજિક

બી કંઈ ઉતરતા પ્રકારની નથીજ! અલગત એવ ઝેર તો છેજ પણ મધુરા પ્રકારનું ઝેર છે! યુનોદ તો છે પણ ખૂબસરત યુનોદ હોઈ તેનાથી તૌજાદ કરવાનું મન થતું નથી! સમાજના ચોખ્ખાદારો એતે અને આપણા ભારિને અંધકારમાંથી સવેળા ઉગારી લે તો સાહે! નહિતર "વેદી રક્તાર એકંગી ને પહેલેથી સો અબબી હય!" જેવું ચક્રને રહેતાં આપણા બાળકો હાથથી જશે, ને દીન અને દુન્યાનાં પણ નહિ રહે.

●

દુર્વેશ કોલેજ!

રહેંખાજ એકટરો અને રહેંખાજ એકીટરોનું નામ તો તમે સાંભળ્યું દરો? પણ રહેંખાજ દુર્વેશ તરીકે ખ્યાલ દસન નિઝામી સાહબ દિલ્હમાં સૌથી મોખરે છે. એમણે ડગલબધી રકમો દિલ્હમાં વહેતી મૂકી છે, અને એક રકમ પૂર્ણ ન થાય તે પહેલાં બીજી રકમ કરી નીધી છે હજારો મુદીદોને એવકૂદ બનાવી લાખો કપીયા જમા કર્યા છે. 'એલ્સે બેત રકૂલ', ખ્યાલ મોડલ રકૂલ', 'તખ્લીગી રકૂલ', 'મુશાવરી કોલેજ', એ દરેક કોલેજ અને રકૂલોની રકમો કાગળ પરજ જમીને કાગળ પરજ મરી ગઈ છે. (એ સિવાયની સેકડો રકમો હરામાં ઉત્તી કરી છે તેનું તો નામજ લેતા નથી. ફક્ત રકૂલો-કોલેજોનીજ વાત કરીએ) હાલમાં વળી દુર્વેશ કોલેજ સ્થાપનાની વાત છાપામાં વહેતી કરી છે. એ કોલેજ આવતી મોદરંજની ૧લી તારીખથી શરૂ થશે. ૧૨ વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવશે બાર માસમાં કોર્સ પૂર્ણ થશે. દર માસના સો રૂપિયા લેશે દરેક વિદ્યાર્થી પાસેથી ખર્ચના બારસો રૂપિયા અગાડથી લેવામાં આવશે! ફીક છે જેવી રીતે કોષ જોડવું કે નીમલકીમ પાસે રજીસ્ટર એક્ટિશનર તરિકેનું સર્ટિફિકેટ વગર લેવેથી કોષ-પીર, મુરીદ બનાવી ન શકે; એવો કાયદો રાષ્ટ્રીય સરકાર પાસે ખ્યાલ સાહેબે

કાઠી લેવો જોઈએ! જે-ઝીમને આવા ફળદ્રુપ બેંચનો પીર મળે, તેની નસીબદારી માટે બે ચત નથી! રહની કમળેરી માટે દુઆ અને શરીરની કમળેરી માટે ચકિતની દવા પણ એ પીરસાહેબ દે છે. એટલે એકે સપાટે લોકેનમાં દીન અને દુન્યાનું બધું મરી શકે છે. લેવે ફક્ત સવા રૂપિયાની નજવી શીસમાં "અમલ" પણ લેવા માંગ્યા છે. રહાનીયતનાં મોખીનો માટે આ શેરડીનું માડું લૂપવા જેવું ખરું! 'વહેલો તે પહેલો' દિવસનાયે કયા કરે, જગ ચિડીયા ચૂમ ગઇ ખેત! જે મારી પાસે ૧૨ સો રૂપિયા હોત તો હું જ દુર્વેશીનું સર્ટિફિકેટ મેળવી પેન્શન લીધા પછી પીરીની લાઇનમાં જ બુંદી પડત!

મુ. સાહિત્યકારો!

મુસ્લિમ સાહિત્યકારો એકઠાં મળે ત્યારે સાહિત્ય પરિષદવાળા-એમને મળતા નથી એવાં એવા રોડમાં રકાયામાંથી પગવરતા નથી. અબો-પત્રો લખવામાં શૂન મુસ્લિમ કમમખરીજો, વળો રક્યામાં એકા મુમિનવાસિઓ, રાજકોટના આગણે પોનાની નક્કર સાહિત્યસેવાની એક પણ નિશાની ન મોકલાવે તો જામીયું કે અમલી દોકટની ડંકાસ છે! વાંત રહે ૧લી અક્ટોબર સુધીમાં ૨૨૨કોટમાં સાહિત્ય પરિષદના સ્થાગન પ્રમુખને તમારા નિમણે પહોંચાડવાના છે. રદુઓ એકજા દોડે તેમાંથી પોડાની ફીમત અકાતી નથી. દશેરાના રિવસે પેડોડોડની ફરી-ફાઇમાં ટંકી રહે-તેજ અરબી ધોડાના ફીમત અકાલ છે. જોઈએ છે આપણા મુસ્લિમ સાહિત્યકારો અરબી અથ સોબિન થાય છે કે બાકીયા રદુ! અમારા જેવા લેખન-લેખીયા પાસેથી કોઈ મોટી આશા ન રાખે; બાકી સારો નિમણ લખી રાજકોટમાં સાહિત્ય પરિષદમાં શિક્ષો જમાવે એવા કોષ સાહિત્ય કરને મહાશયશત મજલ મંડળ જરૂર પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલી શો, ખરું-છે કંઈ બંદુ કડખનાર! પાછળથી લેવાપોલ કરવો નક્કી છે!

“રાતરાણીને પયગામ”

‘સાબિર’ [વરવા]

અડી ઓ! પનકુમારી રાત રાણી!
આડુલી, એકડી સદયર નિનાની!
ચિકારી તો એકાદી શું ચિકારી?
નિવાસી ખીણોની ઓ, “લેર નિવાસી.”
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

પ્રસરિત : બુદ્ધિઓ એની કરે છે.
ખંદાર વધેર છે એની તપ મુનમ્બી;
કવિતા એની ઉપવનમાં કસાતી;
અમનમાં એ કરે છે આદરાહી.
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

વિધાત એ દીપું છે રૂપ એને;
ઉપા ને રૂપથી મધ છે રૂપથી;
શુભાળી ભગ્યમાં છે અગે જ્વારી,
રૂપાળાં, રૂપ આમળ પ્રાણી પાણી.
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

હનરો કમીની ઓ કરગરે છે;
અમેલી એક છે ઉપાન કુમારી.
એ વેડી વાટમાં આંખો નિજાની;
ગૂંદી લેરા ચહે છે એનાં પાણી.
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

બધાં એને જગતમાં મળે છે.
અમેલી પાંખે છે તે કામદાંબી;
તપન કીડા દો નામે ચંદિકાની,
ઈશાગમે કરે છે છાતીમાંની.
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

પ્રભા નિત્ય એલીઓ વાપાં કરે છે.
મહા આગાદમા એ છે પ્રશ્નિ;
મુનસિત શિલ્પના એની પ્રશ્નિ.
પરે છે અપનો, આતી મનુન્દી;
અડી ઓ! રાત રાણી! પન કુમારી,

નિશાની રાત્રીમાં ઝૂંડી મરે છે.
અડી ઓ! એકડી, મલમલ રીનાની.
અરેડી આસાઓથી ઝિન્ગાની;
રો છે નારી ઉપર છાતી છાતી;
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!

વધુ વર્ણનની એ ગોંચ કયા છે.
અમિત છે પૂજ્યા જેની એ પાની,
ન મૂડી દેઈ ત્યાં હવે રૂપાની
બધાં વૈભવ, અમળની રાજધાની.
અડી ઓ! પનકુમારી રાત રાણી!

રૂપાળી! નયનોથી રૂપે પડી ત્ય
કઈ શું ફૂલ રામને વરીવા;
અડી ઓ! પનકુમારી, રાત રાણી!
અડી ઓ! મન રાણી.

○

મહાશુજરાતનો મુશાયદો.

મહાશુજરાતના મત્રા મંડળ મુદતો
આગામિ મુશાયદો અત ખાતે તા. ૨૯-૬-૪૬
ને રેન્ડ યોગવાનું નક્કી થયું છે. પશ્ચિમ નીચે
પ્રમાણે છે. પ્રમુખની જાહેરાત દરે પંક્તિ
કરવામાં આવશે.

—૨ પંક્તિ :—

“એ જગતમાં કહી દેજો ફરી આવે તમિ-
કાશિયા:-આવે, ફરે, ભરે, મગલરે
પરે. રીડે : મુદિ.

અને દિદુ, મુદિતમ મુદિ નિગરોને
પથદયા વિનન છે. સદિતમ : મિદો એ નારીખ
મોવાની ગામીમાં મેંપી છે. મગલની એકીમેથી
પ્રવેશ પામ પાણી —મંડી.

શુભા મી.

અનુ:-સુન્દરી ઇસ્માઈલ એ. પટેલ (ગંદર).

માણસ મિંદગીનો ગુલામ છે. ખાટજ દિવસોએ ખદબાદી અને અપહિતિ અર્થે છે, અને રાત્રિઓ લોકીનાં આંસુ વહેવડાવે છે.

મારો જન્મ દહરો વર્ષ પહેલાં થયો હતો. પણ અસાર સુધી મેં વંશપરંપરાની ગુલામી અને હાથપગ બેડીઓમાં જકડાયેલા હોય એવા યુનેગરો સિવાય કદજ નહું જોયું નથી.

મેં પૂર્વથી પશ્ચિમની પ્રદક્ષિણ કરી, હું જનનાં કાળંધિણીમાં રૂંધો. સમાજ અને દુક્રોને રોગમાં ને ટોકામાં ગુલામીની તીકળા પ્રહરો સુધી જતાં જોયાં. પણ હજીય ખારથી રીતી નમેલી ગરદનો હાથમાં પડેલી બેડીયો અને મૂર્તિ સગદા ગુથણીએ પડી નગતાં માર્યાં સિવાય મેં કંઈજ નહું જોયું નથી.

હું મનુષ્ય જાતિ સાથે બાળુલથી પેરીસ અને નેનવાધી ન્યુધાર્ક સુધી રહ્યો મેં એના ચરણ નિશાન અને પગમાં પડેલી બેડીયોના એધાણુ રણોમાં પડેલાં જોયાં. અને જંગલો તથા વનવંશડાઓને સમય અને સમાજની વાતો દોહરાવતાં સાંભળ્યાં છે.

હું વેવેસો, મોટા રાજમંડો અને પુત્તલયોમાં ગયો. રેલો, વધરતંબો, અને જિયા વ્યાખ્યાનાસ્તો સામે જોભા રહી મેં ખારીક નિરીક્ષણ મ્યું તો મજ્જર વેપારીનો, વેપારી સિપાઈનો, સિપાઈ કમાન્ડરનો, કમાન્ડર આદ્રશાદનો, આદ્રશાદ પાદરીનો, અને ખુદ પાદરીને મૂર્તિનો ગુલામ જોયો. જે માટીનાં બનેલી છે, જેને ગુંદીને દુટ પાપાગાઓએ મનમાની મુરાદ પૂરી કરવા ખાતર ખુદ્દિન અને અસકંત મરતકોના ઢગલા પર મૂકી એને ચળી લીધી છે.

હું અમીરો અને પહેલવાનોના ધરોમાં ગયો. મરીય અને અશક્ત લોકોની ઝૂંપડીઓમાં ગયો. હાથીદંતની ફેમમાં મટેલ ફેટો અને અમુદ્ધ સરસામાનથી શોખતા રૂંધોમાં બેઠો. નિરાશા અને નિરાધારીનાં ઓળામાં અને ક્રિદગીના છેલા શ્વાસ નીકળી રહ્યા હોય એવી કેટલીઓમાં યોગ્યો અને જેનું તો વિચાર્યો અ-જ-ક-સાથે નીમતા અને નમતાનો પાક લક રહ્યો છે. બાળાઓ નમાલાપણા અને દગાબાઝીનાં અતર હોય એવા પેશાક પરિધાન કરી રહી છે અને ખુદ માતાઓ તાબેદારી-દુકમપાવન અને પરતંતરી બેડીઓમાં રચી-પચી છે.

હું સમાજ સાથે ઝરા કિનારે-સુફેરીસના કાંઠે, નાઈલ નદીના ખૂંએ, એમેરિસિનિયાના પદાડ અને એવેન્સના મેદાનોમાં રોમના ગિર્જાઓમાં કાન્સ્ટંટીનેપોલની ગલીઓ, પેરિસની સફેલમોહો અને લંડનની આલીશાન ધમારતો સુધી ગયો અને જેનું તો દરેક જગ્યાએ ગુલામીદાહી દગમઠની સાથે જ જોવામાં આવી. જેને ખુશ કરવા ખાતર લોકો ગતજપાન અને કુવારી કન્યાઓને બેટ મઢાવે છે, તે પછી એને દેખતાના નામથી ઓળખાવે છે. એના કદમોમાં અતર-ગુલામજળી જનજાતનાં ફૂલ-ગિછાવે છે. તેને જ દશાદના રૂઝ નામથી સમોવે છે. એની મૂર્તિઓ સગદા સુગંધીદાર કોખાન અને એવી જ બીજી વસ્તુઓનો ધૂપ આપવામાં આવે છે. તેને ઇશ્વરી-દૂતના રૂઝ નામથી ઓળખવામાં આવે છે. ગુંદણીએ પડી એને નમે છે ત્યારે કાવતુ નામ આપે છે એને માટે બડે છે અને એક બીજોને અંદાર કરે છે ત્યારે પતન-ત્રેવથી સમોવે છે. જ્યારે પોતાને એને શરણે લઈ લય છે ત્યારે પૂટલી પર સપ્તાત પ્રશુ ઉત્પાનો દાવે કરે છે. એના ખિવાસ અને એ પર જલ્દના નોશમાં આવી એક

બીજાના મકાનો તોડી ફાડી એક જ ઠાણના બનાવવામાં આવે છે ત્યારે એને સમાનતાના નામથી સંબોધિ છે એને દાખ કરવા ખાતર તનતોડ કોશિશ કરે છે, ત્યારે એને લક્ષ્મીદેવી અને ગણેશ્વર કહી આગળ કરવામાં આવે છે.

ટૂંકમાં એ એક એવી શક્તિ છે જેના અનેક દુર્ગુણ અને નામ છે. ખરું જોતાં એ એક એવા રોગ છે જે પ્રયત્નથી જ છે અને અંત સુધી રહેશે જે પોતાની સાથે જાતજાતની બીમારીઓ અને સુરીઓ રાખે છે. જેનો અવિષ્કની પ્રભુ પોતાના પૂર્વજોથી વારસો મેળવે છે, કે જેનાં બી વર્તમાનકાળ, અવિષ્ક-કાળ માટે પાવે છે. જેની રીતે આ દુઃસવનુ બી આવતી દુઃસવનુ વાવવામાં આવે છે.

શુદ્ધામીની જોડણીય જાને છે તેમાંની કોટલીક ગાથામાં ગરકાવ કરી દે તેની છે

આમ શુદ્ધામી—જે મનુષ્યના વર્તમાન-કાળને પૂર્વજોના જૂતકાળ સાથે મેળવી દે છે અને તેને તેમના રિવાજ બંધનોમાં જકડી લે છે. જે પૂર્વજો માટે એક નવું અગ બનાવી દે છે.

શુદ્ધામી—જે સ્ત્રીપુરુષ ઉભયને એવા પરોસે બાંધે છે, જેથી તેઓ નફરત કરે છે, જાણે કે પગ અને છુટતો સંબંધ ન હોય તેમ.

જે'રી, શુદ્ધામી—જે મનુષ્યની આત્માસ જાતના બધાજ પ્રસંગોનું સાંગોવાગ અનુકરણ કરાવે છે, જેથી તે શેરંતા, જાણે પડ્યા અને માનવીના બદલે સંસારમાં પડ્યાના સમાન થઈ જાય છે.

તંગડી શુદ્ધામી—જે હિમ્મત અને આડ-ગતાની ખાંધ પર બદલાની ઝુંઘરી લાદી દે છે, જેના લીધે માનવી એવા દુષ્ટપાર સગ થઈ જાય છે, જેને જ્યારે આંગળીઓ ચાહે ત્યારે વાપરે અને તોડીફાડી નાખે છે.

રંગબેરંગી શુદ્ધામી—જે અસહ્ય વસ્તુને જોઈતા નામથી સંબોધે છે, જેમકે મકરબાજને આકલમંદ, દોડમણાને મુસાહી, અસહ્યને નમ્ર અને કાચરને લાપરવાહ કહેવાય છે.

હલકટ શુદ્ધામી—જે અસહ્યને જપ અને ડરના કાલે જ્યાં જોવાય છે, જેથી તેઓ એવી વાતો કહે છે, જે તેઓ સમજ્યા પછર પચ્છીકમાં મૂકે છે.

તિર્છી શુદ્ધામી—જે એક કોમને બીજી કોમના નિમ્મો પાળવા તરફ ધસડી જાય છે.

વંશપરંપરાની શુદ્ધામી—જે રાજકુમારોના માથે રાજનો તાજ પહેરાવે છે.

કાળી શુદ્ધામી—જે નિર્દોશની ઔઝાદને સુનેમારોની ઔઝાદ સમજી નફરત અને વિચારથી વર્તવા દરજ પાડે છે.

આમ જ્યારે હું જગતની કોમો સથે આત્મતાં આત્મતાં શાકી મથો મારી નામર ખાનદાનો અને તેમની ઔઝાદને જોઈ ધરધ મધ તો હું પડ્યાનાઓના મેદાનમાં જઈ બેઠો. જ્યાં જૂતકાળના ઓળા છુપાવ્યા અને અવિષ્કની આત્માઓના પડ્યાના લાગ જોઈ બેઠા હતા...ત્યાં મેં જોયું કે એક નાનૂક પડ્યાનો સૂર તરફ એકી દસે જોતો એકલો જઈ રહ્યો છે. મેં તેને પૂછ્યું "તું કાણ છે ? અને તારું નામ શું છે ?"

તેણે કહ્યું: મારું નામ આઝાદી છે."

મેં ફરી પ્રશ્ન પૂછ્યો:—

"તમારા પુત્રો ક્યાં છે ?"

તેણે તરતજ ઉત્તર દીધો: "એકને ફાંસી થઈ, બીજો પાગલ થઈ મૃત્યુ પામ્યો, અને ત્રીજો હજી પેશ થયો નથી." આટલું કહી તે ધૂમસથી ઘેરાવ્યા વાતાવરણમાં અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

[સંપૂર્ણ]

RETAIL SELING AGENTS
FOR
THE WORLD FAMOUS
CIEPEA FABRICS

GIVE AND TAKE STORES

(THE HOUSE FOR QUALITY FABRICS)
MD, ALI JINNAH ROAD (CHAWK BAZAR)

SURAT.

Latest in:

- SUITINGS-SHIRTINGS
 - LADIES DRESS FABRICS
 - FURNISHING FABRICS
 - FANCY CLOTH
-
-

મઝદૂરનું જીવન

વ્યથિત પિડિત જાન આપદામાં,
રીખાએલું દુઃખાએલું બચામાં,
જીવન છેવે, મરે છેવે સજામાં,
કયું બળતું જાન સિનમે કયામાં,
કયા મઝદૂરની રોમાંચ કરી !
છવે આસા અસિધાપાઓ મારી !

પંસીમે તરખતરે રેલા બદલ પર,
છવે નફરત કરી, નિજ પર, જીવન પર,
યજો યજો છતાં હરક ના કદન પર,
સિતમ વરમે શલોકેશના, રાત દિન મરે,
યજો દાઢૂત આગમની નજરમાં !
તખ્તએલે ને આદમની નજરમાં !

સિંચીને રાત, વજો રંગ બરતો,
બદલ પ્રવેશ તરે, શ્રમથી નિતરતો,
છતાં ના "ચૂંકે ચાં" ને કાંઈ કરતો,
ઉંઠા ઠંડા છુપા નિશાન બરતો,
કુદ્ય કાવન વ્યથિત એની કયા છે !
જીવન મઝદૂરનું જીવની કયા છે !

બાળમે, માત્ર. પણ, પેત્રે, ન. પામે,
જમૂમે રાત દિન સકટની સામે,
રૂધિરને માંસ અરિય સાય ચામે,
મુસીબતમાં વ્યથિત, કયાંથી વિરામે ?

સરિતા છે શિથિલ એનાં જીવનની !

કપિતા છે વ્યથિત મઝદૂર-મનની !

નથી દુન્યાને કે દરબાર એની,
જીવનમાં રાહીની તકરાર એની,
છતાં સંબળાય ક્યાં મિત્રદાર એની ?
મરી ચૂકી જીવન—રફતાર એની,
મુંગી સંવેદનામાં લરખનર છે !
રદનમા દુર્દશામાં ખૂબ તર છે !

હસે ફિક્કું, સરે દારથે નિરાશા,
સરકતા શાસમાં શ્વાસે નિરાશા,
જીવન-અંગો, મયા જગના તમાશા,
મરી મઝ આરજુ હમ્મણો આશા !
નિરાશામાં નિસામામાં છેવે છે !
મરી જીવનમાં, આશામાં છેવે છે !

ઉંઠો અંધાર આંધુમાં પ્રજગતા,
જુપો મરણ આંધુથી સરકતો,
નિમશ તર ખળ્ખો દિલ જલકતો,
પ્રત્ય-સંગર ને આંખોમાં લલકતો,
"નયન"માં નર હીચાલ ગયાં છે !
જીવનના શ્વાસ રીમાલ ગયાં છે !

નિરા કાળી ખોલ એનાં જીવનની,
નથી ફર્ક સંબળાની રદનની,
મિત્ર મરીઓ સદા વ-મે દગનની,
વિપદની કારમી પગની વરખનની.

દસા પૈશાન મઝ દિલના મખનની !

કયા મુદગલ મઝ અંતર-સુખનની !

—નયન [મણિવંશ]

ક્રિયા દી !

— “ખામોશી” કનિયુબી.

સિયાળાની ઝાલુ હતી. અતિચમ ચંડી પડી રહી હતી. અધકાન્મય રાત્રીમાં એક ગરીબ અને વૃધ્ધ બિખારી, વરસાદ વડે ભોળાઓનાં ચીંથરાને નીચોડ્યા માટે પોતાની ઝૂંપડીમાં જગ્યા શોધી રહ્યો હતો. ધૂળતા હાથો પડે દીપકને પાંપાજ્યો. અને પાંપાળોને દીરાની ચોટ. એ સાવ ભોળાઓની હતી, તેને બાળવાની કેશિયા કરી, એક એ મંચુ એમ બધી વિવાસ્થીઓ અકાસ થઈ ગઈ. શરીર કંપી રહેયું હતું. દાંત યાગવા લાગ્યા. ઝૂંપડીનાં અધકારની સાથે આંખોની રોશનીએ પણ જવાબ આપી દીધી હતો. હાથ, પગને અહીં તહીં ફરવ્યા પરંતુ નિરથક... ૨.

ગરીબ બિખારીની ઝૂંપડીમાં નિયમાનુસાર અંધારું છાયા રહેતું હતું. ખુદરમી આવીને પચ્ચ વર્ષો-મિટ્ટોઓથી રક્ષણ ન પામી શક્યો. આખી ઝૂંપડીમાં વરસાદનું પાણી, ટપકા રહેતું હતું. અને બિખારી પ્રકૃતિની ચુપડાદી પડે મેલી રહેયો હતો.....વટા તેવ અધકાર..... વિધૂતતા ચમકારા.....વાળાંની મર્મના.....આ બધાં ગરીબ બિખારીનાં, લુહવ-ગીલાયુમાં ઉતરીને રહી જતાં. બિખારીએ નિરપાય થઈને જન્મે રહેયો સંભાળીપર્વક આકાશ બળી જાયકયા. અને રહી આંખે કુદરતને પ્રભારવા લાગ્યો.

“અય કુદરત ! શું તું પચ્ચ દસ કરા અખીરોની જેમ ગરીબ મુશ્કિસ, અને કમાલ બિખારીઓને ધકેલી મૂકી છે ?”

“અય કુદરત ! શું તું પચ્ચ બિખારીની દસા ઉપર દયા નથી દાખાવતી ?”

“અય કુદરત ! શું તારી કને પચ્ચ અમારા જેવા મોલતાઓના માટે આશ્વાસન નથી ?”

“અય કુદરત ! શું તને પચ્ચ અમેને દારેસાં ગીથરામાં લોપી મળતક કરવેની ટેવ પડી ગઈ છે ?”

“અય કુદરત ! શું તારી સાંગી પહેલ્લી વિચાર સહનતમાં પચ્ચ અમ એસેતા માટે પૂછપરછ નથી ?”

“અય કુદરત ! જવાબ દે.....અમે ગરીબ છીએ, એટલા માટે.....એટલા માટે..... કિતર નથી મળત ?”

“અય કુદરત ! કુદરતના તમી આ નિરાળી વર્તણૂક ઉપર !”

અચાનક એરથી વાદળો ગંજવા લાગ્યાં. નિરાળી ચમકી. અને એક ભયંકર ધકાકાની સાથે ક્રિયાદીની ઝૂંપડી આંખે રાઈની થઈ ગઈ. સવારે પાણીના તેજ ગંગાએ ઝૂંપડીનું વામનીશાન બિટાળી દીધું હતું. ૧

— અગ્નિ.

ગાંધીને જુઓ ને! યોગ્ય જોઈના અંતરે તે અમુક દિવસો માટે ઉપવાસ કરે છે.

હિંદુસ્તાનમાં પ્રત્યેક માણસ ઉપવાસ કરે છે. જે તે ઉપવાસ કરતાં કરતાં મરી જાય તો તેના આત્મને 'નિર્વાણ' કે 'અહમસા' અથવા એવીજ ભાવના પ્રાપ્ત થાય છે. તેનો અર્થ 'સ્વર્ગ' પ્રાપ્ત કરવાનો છે. જે આ લોકો માટે ધાર્મિક પ્રશ્ન છે. અને સાચે સાચે તમે જે પણ જાણતા હશો કે નામદાર મહેનશાહની સરકારની એક પોલીસી છે કે હિંદી પ્રજાના કોઇ પણ ધાર્મિક પ્રયોગમાં માથું મારવું ન જોઇએ.

જો કે આપણે થોડી નેટૂંકી મુશ્કારીમાં દિંદે વિષે થયું જાણી લીધું છે. હવે ગરમી વધુ પડે છે કદાચ પાછા ફરવું જોઇએ અને ત્યાં થોડાં 'પેગ' ઉડાવવાં જોઇએ.

૨-હિંદના ચિંતામય ઇતિહાસ.

હિંદને ઇતિહાસ એક મહાન ક્રાંતિમય અને હૃદયવેદક વિષય છે. એવું કે અલેક્ઝાન્ડર ડુમાના ભાવેનો જેવું. તેની અદર ક્રમશઃ બાદશાહો, મહેનશાહો, પરદેશીઓ, દેશદોષીઓ અને એવા કેટલાકોના સુચિપત્રો મળશે. હિંદુસ્તાની લોકો જમને સામાન્ય રીતે 'દેશી' કે 'દેશત' કહેવામાં આવે છે, પોતાના જીવનશૈલી ઇતિહાસમાં મહાન ભાગ ભજવ્યું છે એટલે કે તમારા જોનાર જાનીને

કદી પણ જ્યારે જે દરિદ્રા વચ્ચે લડાય થાય તો જનના રજુક્ષેત્રની આશુઆશુ તમારો જોવા હમદાર્થ પડે અને તે ફોજને શાખાક્ષી આપવા મંડી પડે કે જોએ છની સદયા હોય.

જે અતિ ઉપયોગી વસ્તુ જે દિંદના ઇતિહાસમાં વધુ જાણીની છે તે એ કે—

૧-હિંદમાં પ્રથમથીજ પરદેશી પ્રજા ગદી આપી રાજ્ય કરવા લાગી. પ્રથમ બાઈ, પછી યુનાની, મુસલમાન, મોગલ, પછાણુ વિગેરે અને

૨-ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ ક્રમશઃ હુમલાઓના

કારણે એક ભાતની મહાન 'વંશાવળી' વેદા થઈ છે. હિંદુસ્તાની લોકોનાં લોકોમાં જુદા કોમોના જોડર જોવામાં આવે છે. દ્રાવિડ, આર્ય, મોગલ, ઇરાની, સામી એટલુંજ નહિ પરંતુ યુનાની સોડીનો પણ એમાં સમાવેશ થાય છે. ધર્મમાં પણ જુદા જુદા મતભેદો સહેલાઈથી જોઈ શકાય છે. એવીજ રીતે સંસ્કૃતિ, ભાષા, રીતરિવાજ અને રંગદર્શનમાં પણ.

હિંદને ખરો ઇતિહાસ તે યુગથી શરૂ થાય છે કે જ્યારથી અંગ્રેજો આજ્યાદ એ મિત્રો દૂર દેશના ટાપુઓવા ફક્ત 'વેપરના' વિચારો લઇ વેપારી મિત્ર જાનીને આજ્યાદના. જો કે એ લોકો પોતાના ઇવિના રાજા હતા. હંડા વિચારવાના હતા, તેથીજ તેમને અદિના જુદા જુદા યુધ્ધો કે જે સામાન્ય દના તેથી તેમને પણ દુઃખ પહોંચ્યું. હિંદમાં શાંતિનો ઇતિહાસ ન દનો કયાં ત્યાં ગસ અજાંતી અજાંતી હતી જે નજાની હિંદને સૌથી અમલવાન વસ્તુ ગણાય છે. એવીજ અંગ્રેજોએ દિંદી જનાઓમાં પોતાનું માથું મારવા માંડ્યું. થયું કહોર હૃદયની સાથે તેઓ આ રાજ્ય રથાપી શક્યા કે જેમાં કદી પણ સ્વ આધમતો નથી ખરી રીતે જોતાં હિંદવાસીઓ પોતેજ તેઓથી ખુશ હતા અને જાણી જોઈ તેઓએ પોતાના દેશની લગભગ અંગ્રેજોના હાથમાં આપી—એ રીત છે કે ફેરજક નિમરહરામ અને પાંચમી ફત્તર વાળાઓ દેશને દરો આપી અંગ્રેજોના વિરહના કરવા મંડી પડ્યા છે. ફેરજક ન ગમે એવા ખોસવેર પણ જની મવા—જેમાં સૌથી વધુ પ્રખ્યાત અને હૃદયવેદક ખનાવ—કલકત્તાનો તે જનાવ છે જેને—જલોક હોલ કે અધાર્થી કોહડીંગના નામે સંબોધવામાં આવે છે—એ જનાવને એ રીતે વર્ણવવામાં આવે છે કે—

રોમન ક્રિસ્તીય અને નવાજ સિરાગુદોશ કલકત્તા કલબના મેદાનમાં 'ગોલ્ફ' (Golf) રમતા હતા જે કે એ નવાજ હતા. (ખીજ દેશીઓની જેમ). એ પશુ જંગલી અને અણુસમગ્ર હતા. તેથીજ મેદાનમાં ૧૮ કાણાઓ પર નંબર લખેલા ન હતા, પરંતુ તેના જુલુ જુલુ રંગો હતા જેવા કે લાલ, ગુલાબી, નારંગી, ઘાઘળી, પીળો પિંગેર અને કંઠલા કાણાનો રંગ કાચો હતો. જ્યારે રમતા રમતાં કંઠલા કાણા કૂધી પહોંચી ગયા તો કસાઇવે કાણી ચાત્રાદી અને દૂરવારીની સાથે પોતાનો બોલ તેમાં નાખી દીધો. હવે એણે પાછા ફરી જોયું કે 'ગોલ્ફ'ના દેશી તોડરથી બોલ કઢાવીએ પરંતુ દમાખાઝ નવાએ એ છોડરાઓના બદલે તેમની જગ્યાએ પોતે હતો. તેથી કસાઇવે જાનેજ કાણામાંથી 'બોલ' બહાર કાઢવાના માટે લાચારીએ જવું પડ્યું. જેવો તે કાણામાં પ્રવેશ્યો દશે કે સિરાગુદોશએ પોતાનો પગ એના પર મૂકી દીધો અને ક્રિસ્તીય અંદરજ રહી ગયો. આમ લતાંજ કસાઇવે જોડેજોડી બૂચો ખાડી રડવા માંડ્યું. એ માંખણીને સેંકડો અંજો-જો-જો-પુકો-જો કલબમાં સોડા ને પીરકીની મજા લઇ રહ્યા હતા, દોડી આગળ. નવાએ એ બધાને મ્લાવતાં જોઇ કદયું કે કસાઇવે અંદર પડી ગયો છે નેને બહાર કાઢો. આવી રીતે એ બધાને દમાથી અંદર મોકલી દીધા. બધા અંદર જતાજ નવાએ પોતાનો પગ કાણાના મોઢાં હવર મૂકી દીધો એ વિચારે કે બધાને શુંગળાથી ખારી નાખવામાં આવે, પરંતુ વધારે દેશીઓએ (સિપાઇઓએ) નવાજની વિરુદ્ધતા કરી. (એ બનાવને બળવાના નામે ઓળખવામાં આવે છે) સાથે સાથે એ પશુ જાહેર કુચ કે અમે પોતે ને જાને બૂખ્યા રડીશું. પરંતુ પોતાના

પીળા દોરતોને બૂખ્યા રહેવા દઇશું નહીં. (અને એ વધારે રૂંધત એ સદીથી એજ પ્રમાણે કરે છે) એજ સમયમાં સુકિતખાજ અને હાજર દિવાળી અંગ્રેએ જોતજોતામાં લખનો જાડ પહોંચ્યા. ત્યાંના નફાદાર સિપાઇઓએ એમનો બચાવ કર્યો. અને એ બનાવનું નામ 'લખની હાર્લીફ' સાબરમાં આવ્યું. બેક લોલના બનવથી કિલ્લામાં શોકની લાગણી છવાઇ ગઇ. અને કહેવમાં આવ્યું કે અંગ્રેજોને એમાં કઈ શંકા નથી થતી કે તેઓ એક કાણામાં છે પરંતુ તેમની સદેહ ચામડીના માટે એક બનાવનું અપમાનજ ગણાય કે તેઓ અધારી મોરડી કે બેક લોલમાં રખાયા.

એ બનાવ પછીજ અંગ્રેએ હિંદુના વિદ્યા, રેશની અને લખુમળીનો દ્રુસાવો કરી રદવા છે. તેઓએ રેશવે નવાથી છે. પોરત બોહિસો, રૂડો, હેરપીટો, સરાખખાનાઓ, જંઘા, પામખખાનાઓ અને નજરખીની કુમ્પો બનવા છે. નવાના નેઓએ હિંદને એક 'કાનૂની સખા' બનાવી છે. જે ખીજ સખરોમાં કહીએ તો સિરીસ સાત્રાજ્ય હાઈપની સાંતિ પાછો દોરવામાં હિંદને એક જંડીયા કહેવાય છે.

૩-પીળું હિંદુસ્તાન

તમે પ્લાનપુરક જોયું હશે કે હિંદના નકશા પર એ રંગ પશુ લાગે જોવામાં આવે છે. લાલ અને પીળો. લાલ ભાગ 'સિરીસ જંડીયા' કહેવાય છે અને પીળા ભાગને હિંદુસ્તાની હિંદુસ્તાન' કે 'દેશી રાજ્યો' કહેવામાં આવે છે. જુઓ તેમની સંખ્યા ૬૦૦થી વધુ છે. એમાંના એવા પશુ રાજ્ય છે જેમને ૧૯ તોપોનું માન મળે છે અને કેટલાક એવા પશુ છે કે જેમને કોઇ સારા દિવસે એક એ રૂશકા દોડીને માન અપાય છે.

દિંદુરના વિશે તમારા વિચારો અને પ્રવાસ તેજ વળતે પૂર્ણ થઇ શકે કે જ્યાં લગી તમે કોઈ દેશી રાજ્યમાં એકાદ બે દિવસ રહી પ્રવાસ ન કરો. તમારે ત્યાં રહેવાની, સુવાની ને ખાવાપીવા વિશે જતાએ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. તમામ સફેદ જાતના પ્રાણીઓ દેશી રાજ્યોમાં આલકારદાયક ભણે પધારો કે 'સુરવાગતમ' કહેવાય છે. ફક્ત એક તાર કરી ખજાર કરવામાં આવે તો રાજ્યનો વડો પ્રધાન રેશન પર તમારું સ્વાગત કરવા આવી જશે. રેશન પરથી 'રોસ રોસ' કારમાં બેસાડી નખને કેઈ શાહી મહેલમાં લઈ જવામાં આવશે ત્યાં તમે શાહી મેહમાન તરીકે ગણાશે શાહી મેહમાનને ફરેક વસ્તુ તેના ખિસ્તા પરજ પ્રાપ્ત થાય છે. જેમાં સવારના નાસ્તાનો પણુ સમાવેશ થાય છે. આથી હું વિચારા તમણું હું કે તમે આ પ્રવાસથી ઘણુંજ આવક પ્રાપ્ત કરી શકો.

આ મહારાજાઓ અને તત્વો દિંદુરતાનના ભૂતકાળની રંગીન અખાત સમાન છે. સંગેરમરના આલીશાન મહેલ, સુવર્ણ પતરાની મોટર માડીઓ, નૃત્ય કરનારીઓ, અને ખવાજસરાઓની પદ્મને પદ્મનજ નજરે પડશે. આ બધું જોઈ તમને દિંદુરના ભૂતકાળની વાતો યાદ આવી જશે. તમારે એનો વિચાર ન કરવો જોઈએ કે રાજ્ય યુગની સાથે સાક્ષતા નથી, તેમાંના કેટલાક સિદ્ધીન છે એટલે કે તેઓ પોતાનું નામ લખી શકે છે. તેઓ લીજ, જોકર, અને ચાર દાય રમી શકે છે. તેઓ રોમ્પેઇનથી લઇ જોની વોકર સુધીની દરેક જાતની વીરકીઓ પી શકે છે અને વોલ્ટઝ Waitress લઇ ફોક્સરોટ સુધી દરેક જાતનાં રેન્સોમાં પ્રવીણ હોય છે. તેગના

આવા રંગડંગની કોઇ હદ નથી. વિના સંકેતો તેઓ પોતાની કોઇ પણુ કાર અને પોતાની પ્રિય કચનીઓ કોઇને પણ અપશીસ આપવામાં સંકોચાતા નથી. તેઓ બહુમતિને પસંદ કરનાર છે અને એ રીથસ રામે છે કે કેમ અંગ્રેજ કે અમેરિકન પ્રાઇવેટ સોફ્ટવર મોદાની કે કોઇ મહારાજાથી નીચો નથી. કેટલાક દિંદી રાજકુમારીઓ મીઝીનના કારખાનાના મજદૂરોની સાથે પણ નાચી શકે છે. એ સર્વ તેઓએ આઝાદીના મટે કપું છે.

૪-પણુ પંખીઓ

દિંદુરના પશુપંખીઓનું અસોફન પણુ એક સારામાં સારો વિષય છે. સૌથી વધુ પ્રખ્યાત દિંદુરના પંખી 'હુમા' છે (નામ એક ચક્રીનું જે હાડકાં ખાય છે અને જેના પર એનો પડછાયો પડે તે રાજ્ય કે જન મેળવે છે) જેના પડછાયા થિયો કહેવાય છે કે તે કોઇ પણુ દેશને સુખચાંતિ અને જનતાને વૈભવ વિલાસ આપી શકે છે

એ ઉપરાંત ઘણા સૈદ્ય પાંખવાળા, માસવાળા, એલસવાળા નાના મોટા પંખીઓ પણુ છે. ગીરગિટની ખાસિયતરાખા પણુ છે, ગળા ત્યાગનાર પણુ છે આદિ ગીધ પણુ જોવામાં આવે છે જે મુઠાં અને મુઠા પામેલા શરીરને સાફ કરી જાય છે. અરે એટલુંજ નહિ કદી કદી તે જીવતાં પણુ સાફ કરી જાય છે પરંતુ દિંદુરતાનનું સૌથી પ્રખ્યાત પામેલું સામાન્ય પંખી 'પરિન્દ્યે જિન્દા' (કેટખાનું) છે.

દિંદુરમાં પ્રાણીઓ પણુ હમરો જાતના જોવામાં આવે છે. કેટલાક ચાર પગથી ચાલે છે અને કેટલાક ફક્ત બે પગવાળાં છે. દિંદુરતાનના સૌથી વધુ ઉપયોગી પ્રાણીઓમાં વધુ આવશ્યકતા ફતરો છે. કેટલાક ગામવાદા-

સામગ્રી પોતાના આ પ્રિય મિત્રને માટે મધ્યમકક્ષી શેવડા, અને આસપાસજો તૈયાર કરે છે, એક ઈન્સાન કરતાં પણ વધારે રૂપિયા આ પ્રાણી પ્રાણ અર્ચાય છે. સોસાયટીની ફેટલીક સન્નારીયો પોતાના બાળકોના બદને આ કૃતરાજોને પોતાની મોઢમાં લઈને કરે છે. દિંદમાં સૌથી વધુ માન મરણપર ને 'બુદ્ધિ' નામના કૃતરા છે. આ કૃતરાજોની પરદેશમાં આવત થાય છે. દિંદમાં માનવાનના ને આખરાથી કૃતરાજો પણ છે.

૦

દિદુસ્તાનમાં કૃતરાજોની કૃત્ર એકજ શિકાવત છે. તેમને દેશોમાંની જોડમાં મળી સેવામાં આવે છે. ફેટલીક દોડોમાં અને કલમોમાં આવી જતની મેરીસોયો અપમાન કરવામાં આવે છે કે 'કૃતરા અંગે દિદુસ્તાની આદિ' આવી ન શકે.

એ પછી સાંદોનો નંબર આવે છે. એ બધા આખરાથી ગણાય છે. એમાંના ફેટલાકની પૂજા દિંદુ લોકો કરે છે. એક ધનવાન કે લીડરની જેમ તેઓ સડો પર રખડતા માત્રા પડે છે ફેટલીક વારે તો કરો પણ રોકા દે છે. ફેટલાકને પાછાલોય સાદુજ પાણે છે. પકાદને સોઠો એનાં પણ પૂજા કરે છે. ફેટલીક વાન તેમનાથી વજ્રદિ વધારવા માટે એક રથજોથી બીજા જગ્યામાં માનવાનથી રીઝવે ગડીઆમાં મોકલવામાં આવે છે. એમાં છબીમાં પણ વેપરોમાં પ્રગટ થાય છે.

૦

પોડો દિદુસ્તાનનું એક ગડખૂત અ વડ છે. સંકળનું છે કે પુન્યત્ર યુગમાં જેમ 'આમરીની મીસાયા'ની પૂજા કરતા દત્ત, હવે તાપો મનમાં હર આપડિયે એકડત દેન અથા ને, અરપ દેવતાની પૂજા કરે છે જે

એમનું મનીનું અને પમદ કરેનું મોય છે. એમ કારણે ગદાકદમી મોંઢની સામેન ગદાકદમી રેસાકામ પર દત્તારો ને લાજો વિશ્વાસુ લાજો વધુ સખ્યામાં એક થાય છે. એ લખસંત પણ ફેટલાક બાન પ્રતીયો, જે જેમાં કે દામી, મિંદ, રાદન, બજારી, સાપ, મોળિયા અને બીજા ફેટલાક પુરે માત્રનાં પણ છે. એ બધા કમ જગ્યામાં રહેતા નથી પણ એમાંના ફેટલાક શહેરાની મડકા ઉપર રખડતા દેવાય છે અને ફેટલાક મોટરોના કૃતરા દેખાય છે.

૦

દિદુસ્તાનના પ્રાંતમાં મીચી પ્રખ્યાત પામેણ પીપળાનાં જાડ છે. જેના દિંદુ લોકો પૂજા કરે છે એ પછી પાનૂરોના નંબર આવે છે જે મુશકમાનેને પેતાના શુના વાતવ અરખી વાદ અપાવે છે. શીરમ, સામ, મહેરના મોંઢ ઉપરાંત ફેટલાક નેસાઓ પણ છે જે મોંઢ પર લીખવામાં દે ન

૫ તમ અમે દેશી કન્ડીયન

કોરત છે કે 'જેવો દેશ તેવો પેશ' પંદુ એ કહેવત દિદુસ્તાન વારે સર્વર્થ નથી અરણ કે કોમ પણ પરદેશીન. મનમાં એ છે કે 'અમે દિદુસ્તાન આવે તો એનું કદી પણ ન કરું' જેનું કે દિદુસ્તાનીઓ કરે છે. દમેશ પોતાના અરણ, અર્મશિન અથા: પ્રોપીયન દેવ, રીતરિયાન અને પંદમેશ પર મકામ રહેલ અને તમે જેવુ ન લઈ કે એક એક જોન જોનામાં તમે 'દેશ કન્ડીયન'ના તમથી માન, અર્મશિન મેળવી લીધી છે.

મેથી વધુ કોલ જોરી મહદ કે અનાઈ વિશ્વારો દોઈ રોકેમ નદિ કે દિદુસ્તાનના દેશોએથી વધુ મિત્રા કરી શકાય. મોથી

એમના વિશાળ દિગોળામાં બેઠી જ્વનના વિચારો ઉત્પન્ન થઈ જશે. એટલું જ નહિ પરંતુ અદિના કાવ્યમના નિવાસી ગોરા પ્રાણી-ઓને માટે એથી વિજ્ઞાન પૈદા થઈ જશે. એ યાદ રાખો કે તમારી અને દેશીઓની સંસ્કૃતિમાં કેટલું સ્ત્રીજ સમાવિષ્ટ નથી તમે જો ગાંસ ખાઓ છો ત્યારે તેઓ ગાયની પૂજન કરે છે. તમારી સ્ત્રીઓ કલ્પ ધરમાં નાચે છે ત્યારે તેમની સ્ત્રીઓ ધરમાં પરદો કરે છે. તમે વફાદાર ગણાઓ છો ત્યારે તેઓ એક નામની પ્રજા છે. તેથી કેટલું પણ દેશી વસ્તીમાં ફરક ન જશે. કદી પણ સિનેગામાં નીચસા વગમાં ન જશે. બધે લંડનમાં ચાર આનાવાળી જગ્યા નમારે માટે થોડું સોપ. કદી પણ કેટલા દેશીને 'જનામે મન' કે 'જશયે મહેરખાની' જેવા શબ્દોથી ન સભોધો. એ દેશીયાળા કેટલું પણ જાતની દરકત નથી જેમને સંદેહ આગડીનો દકક મળ્યો હોય. હિંદુસ્તાની હોટસોથી દૂર મ્હે હિંદુસ્તાની રેરોગ-મ્હે પામે કદી પણ કમના નહિ...હિંદુસ્તાનના અખતારોને હાથ ન સમાડો. યાદ રાખો તમારી સંસ્કૃતિનો પાયો એક આનખાન પર કાયમ છે. જે તમે કેટલું પણ છોડશો તો એમનામાં રહેશે વંશપરંપરાના આઝાદીના શુભો વૃદ્ધિ પામશે.

સાથે સાથે એ વાતને પણ ધ્યાનમાં રાખો કે જોડેરમાં તમે કેટલું હિંદુસ્તાનીથી ગેરવર્તણૂક ન કરો એક જમાનો હતો કે ત્યારે કુશી કે મજહૂરને ઠોકરો મારવામાં આવતી હતી. પરંતુ આજકાલ એમની સ્થિતિ એવી નથી જેવી કે પહેલાં હતી.

આ પૂર્વવાસીઓ વધુ દસવાળા હોય છે. સમય વખતે 'ગધેડાને બાપ જનાવવાના' કસબ

પર અમલ કરતાં એમની થોડી ખુશામદ પણ કરી લેવી જોઈએ દા. ત. એમના પૂર્વજોના રીતરિવાજના વખાણ કરવા. અતલજ કે ગમે તે સમયે તમે તમારી ગોરી આગડીનો પ્રમાંય ન જતાવો. દા. ત. જે કેટલું સિનેમાંથી કેટલું સ્વતંત્ર દિમાગવાળા હિંસાનને તે વખતે બદલ જતાં જુઓ કે ત્યારે 'ખુદા બાદશાદને સલામત રાખે' એ બીનું મૂજબ થવું હોય. ત્યારે ઉપદેશ આપવાને બદલે બીજી તરફ મો દેવથી લેવો. ઉપદેશ આપવા જતાં તમે મુગીનમાં આવી પડશો. તમે જુઓ કે કે અમરોની સખામાં રખડતા દુરે છે-અને ખુશામદની પોલીસીજ તમારે માટે કપયોગી થઈ પડશે. અતલજ કે સૌથી સારી રાતે વર્તણૂક રાખો. ફ-શુ" શુ" ન વાચશો.

સામાન્ય રીતે એ ન વાંચો કે જે કેટલું હિંદુસ્તાનીએ જાણી હોય. જ્યાં સુધી કે પ્રખ્યાત થએલાઓના સુચિપત્રમાં એમનું નામ હોય જેનાં કે દી. કે. રામન, કાંતે વિયા સોરાજી વગેરે વગેરે. સૌથી સારી વાત તો એ કે એવી કિતાબ ન વાંચો કે જે હિંદુસ્તાનના પ્રશ્નો બાબત હોય જ્યાં પણ વાંચનાની હજી હોય તો કેથેરાલન ગ્રેવેની 'મધર ઇન્ડીયા' અને એલ. એસ. એમરીની 'હિંદુસ્તાન અને આઝાદી'; ટોમસ બ્રાઉનની 'જમાલ સા-સર' જેવી કિતાબો વાંચો-કદી દેશી એડિટર હોય એવા અખતારોને ન વાંચો કેમકે તેમની અચેજ બાપા અશુધ્ધ હોય છે તેમજ સફાદાર હપામણી પણ હોતી નથી.

સપૂર્ણ

બ્રાહ્મી પોસ્ટલ એડ્રેસ:-માં

Vahshi Sahitya Karyalaya
RANDER Post Office.

જખતું. એડરે કોસ કરવો નહીં.

લીખારીઓનું રાજ્ય

એમ તો દુનિયામાં દરેક જગ્યાએ સાધુ ફકીર, સતી વિગેરે જોવામાં આવે છે. પરંતુ ચીનમાં તો એ લોકોનું એક જાતનું રાજ્ય ગણાય છે. ત્યાંના રાજાઓ, ફકીરો સૌ એક બીખારી રાખના લાખામાં છે. દરેક ઠાકાકામાં એક હાકિમ હોય છે. જેનો સુકારો દરેક વાતોમાં આખરી નિર્ણય તરીકે ગણવામાં આવે છે. એ હાકિમોની રાજ સિવાય તેમના સમાજમાં કોઈ દાખલ થઈ શકેજ નહિ.

એ બીખારીઓના બધારણ્ય જોડી જનના છે કે દરેક માણસ સામાન્ય રીતે તેમના સલાહો પુરા કરે છે. તેઓ કદી આપવાના માટે હંકાર કરતા નથી. જે કોઈ જુલેમ્યુકે હંકાર કરે તો બધા બીધુકો દરેક રીતે તેને હેરાન કરે છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ તેના પ્રત્યેક કામોમાં તેઓ આડા જાન-આવે છે. આદિ સુધી કે જ્યાં લગી તે ગળુસ મારી ન માત્રે ત્યાં લગી એને દરેક રીતે રમડાવાળા આવે છે.

ચીનમાં એ લોકોનું એટલું જોર છે કે કેટલાક દુકાનદાર તેમના રોજના સમાજોથી બચવા માટે એ પ્રાંતના હાકિમને મળી અચૂક રકમ નક્કી કરી લે છે એ રકમ મર્સક તરીકે ગણવામાં આવે છે. આમ કર્યા પછી દુકાનદારો પોતાની દુકાને નોટીસ બોડ લગાડે છે જેને વાંચી બીખારીઓ સીધા આજ્ઞા જાય છે. એ રીતે એ લોકો બીધુકાથી પોતાનો છુટકારો મેળવે છે.

અહોવાસ્ય મળ્યા કે સમગ્રે ત્યાંની બીધુકોની રકમ વધુ પડતી હોતી નથી કારણ કે દરેક માણસને આખાવે દિવસમાં અનેકવાર બીધા આપવી પડે છે. એ કથરાંત દેશમાં

દરેક વસ્તુ સોંપી છે. ત્યાંના ગરીબ ગણુની જનતા પોતાનો જીવન નિર્વાહ બધી સારી રીતે ગણવી શકે છે. ત્યાંના બીખારીઓનો ધંધો એવો છે કે ગમે તે માણસ ગમે તે વખતે એ ધંધો સ્વીકારી તેમના સમાજમાં દાખલ થઈ શકે છે.

ઓધી વધુ અત્યર્થની વાત તો એ છે કે જેને સાંખગી આપણે હસી પડીએ. ત્યાંની એક કંપનિએ એક સંસ્થા રચાવી છે. જેનું નામ છે 'મરઘીના પીંછાંવાળું' મકાન. એ મકાનનો ઘેરાવો વિશાળ છે. જમીન પર પીંછાવાળી લેવરેટ પાયરેસી હોય છે. રાતના વખતે બીખારીઓ એ સંસ્થામાં ગપ્પે એ અને રોજનું નાખી દેણું બાકું એના મેનેજરને આપે છે. હોલ સપ્તજી લરાણ જાય તે વખતે ઘટ્ટી વગાડવામાં આવે છે. તે પછી જારાનું બધ કરી દોળામાં આવે છે. સારેજ એક મોટા કામગીરે બીખારીઓ વધર બાવી પડે છે એ કામગીરોમાં મક્કી દેસા-આંતરે કાણ્ય હોય છે, દરેક બીખારી એ કાણુ રોમી કાઢી તેમાંથી પોતાનું મધુ બહાર કાઢી લે છે. એ કમનસીબે બીખારીઓ કાણાંની સંખ્યા કરતા વધારે હોય તો મેનેજર તેમનામાંથી બહુઓને રોમી કાઢી બહાર ફેંકી દે છે. એ કામ તેઓ લાખા વાંસ પડે કરે છે તેમાં મોડુ જળુ હોય છે.

ગવાર ચતાંજ બીજી ઘટ્ટી વગાડનામાં આવે છે. એનો અર્થ એ છે કે 'કાણુમાથી મેંશુ કાઢી દ્યો.' જે કે.છ બધી જાય તો કેટલાક વાર એવું પણ જવી જાય છે કે કાંબળની સાથે જન લગી તે માણસ જમણા જાય છે. આ લેવવાથી નીકળતો નેઓ પોતાનો ધંધો ચડે કરી દે છે. ચીના લોકો એ આતમગૃહને જાડુ પર્મદ કરે છે.

પુરોષમાં સૌથી વધુ બીખારીઓની સંખ્યા ઇટલીમાં છે. તેનું એ કારણ છે કે ત્યાં પરદેશી લોકો ધનવાન હોવાના કારણે, તેમજ ત્યાંના લોકો આજરું અને ગરીબ છે. ઇટલીમાં તો બીખારીઓને પોરસાદનો જગમો પહેડમૂવોનાની કોશિશ કરવામાં આવે છે. એનું કારણ એ છે કે થોડી મુદત પછી ત્યાં કેટલીયે જગતની ધાર્મિક રોળીઓ હતી. જેઓ ફક્ત દાન લોકોના આસાર ઉપર જોવાનું સુચરાવ અમાનતા, જો કે એ રોળીઓ આજે નથી છતાં પણ તેના થોડા અરો જાણી જો.

પેરીસમાં બીખારીઓની સંખ્યા વધુ છે. કારણ કે ફ્રાન્સના જુદા જુદા પ્રસાદઓમાં બીખાર પર પ્રતિબંધ છે. એટલા માટે કેટલાક કાગથેર, આગસ લોકો પેરીસના આસી બીખાર માંગે છે. પેરીસના એક ઓફિસ છે. જ્યાં બીખારીઓને સાર્વિક પગાર આપી તેમની પામેથી એ બાજુની માલિની મેળવવામાં આવે છે કે સહેરમાં કાણુ ધનવાન છે, કાણુ બીખારીઓને બીખાર આપે છે. આજ માલિની મેળવી એ ઓફિસના સચાલકો જોઈતો લાભ લેવા છે.

એબીનીનીવાના બીખારીઓ પોતાના દે-બાવડો સરીરના કારણે જનતાના દેશમાં દવા કેપન કરવામાં માણીયા છે. ત્યાં આજે પણ પ્રસા તંદુરસ્ત મંચુસોને લેવા. સંગ્રહ અને પ્રાંધવા બનાવવાના કામના સૌજન્ય છે. આ તરખાનાઓમાં રાહસ જેમ દયાવીન માણુઓ નેટીય બાજકેના સરીરના બાજોને તોડે છે. એ પછી તેઓ જનરોમાં બીન મામકને પ્રાપક મણાય છે કેટલાક લોકો તો બાજકોને માન મામતા પણ સંપાદે છે તેમજ એવા

જાકો ઉતર તે કડક રીતે દેખરખ પણ રાખે છે. સામાન્ય રીતે લોકો વિવાસ કરતા નથી કે એવા જગતી લોકોમાં પણ આવા સંતાની કરી શક છે. પરંતુ એ વાત સત્ય છે.

આઝિસના બીખારીઓ આખાથે જગતના અન્ય બીખારીઓ કરતા વધુ મોશરમ હાથ છે તેઓ પુષ્કળ ધન મોકલું કરે છે, મોટાનું નર્દિ પણ એ વાત બહાર પડી જશે તેનીયે ચિતા અખતા નથી ત્યાંના બીખારીઓ થોડા પર કે અમ્યર પર મુવાલી કરના જોઈએ તે તો નાની વાત મણાય. જો કેઈ ચાણસ તેજને વપરેશ કે શિખામણ આપે તો તેઓ અમે દિમતપૂર્વક ઉતર આપે છે કે—

“મદરસ હું આપવી રૂપીઆ મામ”
અ.ઓ છું ન કે ઉપરેશ.”

દિદુસ્તામાં પામુ બીખ મામતાનો મોક પાવન લખે મણાય છે. પંચગમાં તો દજુ પણ કેટલીક જગતો એવી છે કે જે બીખ માગીનેજ પોતાનું સુચરાવ અપાને છે દિદમાં કેટલાક ફરિરો, સાધુઓ એવા પણ છે કે જે બજાજસાદથી બીખ માંગે છે. જ્યાં સુગી તેમનો સસલ પુરો કરવામાં ન આવે, એ લોકો જનતમતા દંગ કરશે. વધુમાં એટલુંજ નર્દિ પરંતુ બીખ માંગતા મણેલા પેલામાંથી તેઓ અરીણુ આમ, માંગ કે જુમારનો મોખ કરે છે. જો દિદમાં પણ ચીન દેશ કે પેરીસની જેમ કરવામાં આવે તો એ લોકો આતમથી પોતાની જિદગી સુચરી શકે એમ છે. અરે! રતા પર આજિટના, કે રાતના સતા તો મડી જશે! પરંતુ લોક દિન કદા કે.....

મીઠાન શાહરે

[ઉર્દૂ સાહિત્યમાં હિન્દુ બાઇઓએ પોતાના હૃદયી વધુ ફાળો આપ્યો છે. ઉર્દૂ પદ્ય-ગદ્યમાં પણ તેઓ અનેખી ખાત પાડે છે. ઉર્દૂના કેટલા હિન્દુ શાહરો વિશે જોટણી લખીકત ગળી છે તે અમે 'કારવાં'ના વાંચકો સમક્ષ રજૂ કરીએ છીએ. —સંપાદક]

'સમર':—ખિલાસીલાલ નામ-પિનાનુ નામ મંદીલાલ 'નિહાલ'-દાદાનું નામ જિવાલાલ 'શુદ્ધન'-ઇ. સ. ૧૮૫૯માં સીતાપુરમાં પેદા થયા. શાહરીની દુ-વામાં પિનાનુ શામિર્દ બન્યા. કારસીમાં અઝીઝુદ્દીન 'અઝીઝ'ના શામિર્દ દત્તા. પંખમ યુનિવર્સિટીમાંથી કારસીની પરીક્ષા આપી ઉત્તર્ણ થયા. કેટલીયે સ્કૂલોમાં કારસીના શિક્ષક તરીકે રહ્યા. પોતાની કોમના કેટલાયે પેપરોના એડિટર દત્તા. ઇ. સ. ૧૮૮૧થી ઇ. સ. ૧૯૨૫ સુધી ખીચન હાઈસ્કૂલમાં શિક્ષક રહ્યા. ઇ. સ. ૧૯૨૧માં નવયુવાન પુત્રના મરણથી સખ અત્યાત પહોંચ્યો. એ આઘાતથી આપે શાહરીને પણ તિજાંજલી આપી. કારસીમાં એક પુસ્તક પ્રગટ થયું છે.

"કયુ ન હો મુઝકો, જુરતજુ તેરી;
દિલમે વેદલી હૈ આરજુ તેરી"

'જરી':—કુવર હરિસોય નામ-રજપુત ગોસેટના એડિટર-લાલા રામનલાલ 'ગીશન'ના શામિર્દ—

"અય દિલ ઝગાના વોદ તેરા વાદ, હૈ મુઝકો,
હસ દીરે ઝમિસતાકો, દિશા વાદ હૈ મુઝકો;
વોદ એહલે શુભઅતકી વફા વાદ હૈ મુઝકો,
વોદ તેરે અઘાવરકી મિયા, વાદ હૈ મુઝકો.

સા જુઝમે મુઝઅવન સફરો ધામકો સિલ,
ચંનતાયા ખુશાબમે તેરે નામકો સિકકો.

મૈદાંધા નેરે કંઝકા મૈદાને શુભઅત,
હર ઝરોયા પરપર દહે દામોને શુભઅત,
યા હાથમે તેરે સર્દ સામાને શુભઅત,
ખલતેયે તેરી ગાદમે મરોને શુભઅત.

હર ફૂલ પેદ કેવતા યા રીપરહારે હૈ મૈ;
હર શાખકો દાવા યા કે તલવાર હૈ મૈ."

'નિગર':—રંગબદાદુર નામ-બોરખાપુર પતન-ખી એની ડિમી ધરાવે છે.

"તમઘરની તો ઝમાનેમે ફજાબી બી નદો,
દિસકા પાંચ ભે આદરમે ન આદિર હોતા."

'જંગ':—જંગબદાદુર નામ-ગીમના રહે-વાસી-નાઝર દત્તા-અનીસ નામના પેરરખા એડિટર દત્તા. અંગ્રેજ કારસીમાં આમેર દત્તા. ઇ. સ. ૧૯૦૭માં ૫૦ વરસની ઉંમરે મરણ પામ્યા.

"મેરે સાથ હૈ ઈન્કિલામે ઝગાના,
બદલ દુઆ દુઆકો કરવટ બાહર હર."

"નિગરમે ગયા દિલમે પેકાં નિકલ કરે,
છઠા દહેબી સાથ પેદજુ અલલ કરે."

'જવાં':—દઝારીલાલ નામ-લખનૌના રહેવાસી-ઇ. સ. ૧૮૮૦માં મરણ પામ્યા.

"કચરકા તેરા દિલ હૈ તો ફૈલાદકા નિગર,
હસિ પરબી તેરા નામ કોઈ એઅમર નવં યા."

‘જેશ’ :—કેદારનાથ નામ-નવયુવાન શાસ્ત્ર-
રોમાંના એક છે.

“લાશ દફનાયે વેદ કાતિય આકે વ્યવને હાથમે,
ઔર તો કાઈમી આકી હસરતે બિરિમલ નદી.”

* * *

‘જેશ’ :—પંડિત લમુગમ-શિક્ષકે તરીકે
નોટરી કરે છે.

“લખ્તે જિગરસે મુઝકે ઝિયાદા અઝીઝ દે,
ટૂટા હુવા જો તીરે તેરે દિલમે રેદ ગયા.”

+ * *

‘જેશ’ :—પંડિત દરિહરનાથ નામ-જાતે
નાગર-આદ્યાદ્યાદના રહેવાસી-‘બિરિમલ’ ઈલ્લાહ-
ખાદીના શાગિદ.

“કદી એસા ન હો સુનસે કોઇ ચેદ ખીક રેદતા દે,
તેરી તસ્વીરસે મેં ચૂપકે ચૂપકે જાન કરતા દે.”

+ * *

‘જેશ’ :—જાદરસીંગ નામ-પિતાનું
નામ અખ્તાવરસીંગ-જાતે કમરચ-ખાત્રા

‘વઝીર’ના શાગિદ. બચ્ચા પછી બલરામપુર
રાજ્યમાં પોતાનું જીવન પુરૂ કરી ઇ. સ.
૧૮૮૦માં મરણ પામ્યા, પાંચ દીવાન પ્રગટ
થઈ ચૂક્યાં છે. બચ્ચા માયજી હતા.

“ખારકી તહે મીઠી જાગે જદામેં તકદીર,
જિસસે હિપટું વેદ હુગા લેતા દે દામન અપના.”

+ * *

“ન કોઈ રહા દે ન કોઈ રહેગા,
ફકત એક ફક નેકોઈ રહેગા.”

* * *

‘જેશ’ :—લાલા ગાધવરામ નામ-પિતાનું
નામ લાલા જવાહીરભલ-ગદાન વેપરી દતા-
‘મુતીર’ના શાગિદ. ઇ. સ. ૧૮૯૦માં મરણ
પામ્યા. દીવાન પ્રગટ થઈ ચૂકું છે.

“તોળા જો ફૂલ મુલ્યુમે ચમકા કે સાગને,
ક્યા તેરે દિલમે દદ ફાલ અપ જાગ્યાં ન થા.”

* * *

‘અમન’ :—રણજીતસીંગ નામ-જાતે કાલ-
ચ-પિતાનું નામ સરદારસીંગ-દહેલીના રહે-
વાસી-‘રશિખ’ દહેલીના શાગિદ.

“અગઝકર મોચકર દિલકે મિટાયા માદ રખીવેગા,
વેદ દિલ જો દિલસે ગિલ જાગે અગી મુસ્લિમસે
ગિલતા દે.”

+ * *

‘હુમી’ :—પંડિત બિચન નારાયણ નામ-
પંડિત દેવીપ્રસાદ સાદિકના પુત્ર-જાતે ધાણખુ-
જરેલા વતન-ગોકરોઅર ઇ. સ. ૧૮૯૫માં
પેદા થયા-દારસી ધરમાંજ રીખ્યા-મેટ્રીક
મુંડી અવ્યાસ કરી લાયકારીએ રહેવે ખાતામાં
નોટરીએ રહ્યા. ટુંક સુદતમાં તો રહેવેખાતામાં
ટુંકત્રાક મુંડી પહેલી ગયા. નવ વરસ નોટરી
કરી રાજનાથ આપી મુંબઈમાં નોટરી કરે છે.
પિતા વારસામાં એટલાં પુત્રનો ગુણી ગયા
કે જે ગણી રાજાજી નદી. નનપ્રખાપી
શાસ્ત્રીના શોખ દતો.

“કલ જાતનીકી ખાક કદ ન કી,
આજ અફસોસ દે જાતનીકા.”

* * *

“જાદિ તૌજા કરો દેરી રાજા,
મેં નદી ખાતા કબી અગૂર તક.”

* * *

“દમારા હકક દે જાનત પર અગર ઇન્સાફસે પૂગે,
કે વેદ મીરાસે આદમ ઔર દગ ખીલાદ આદમખી.”

* * *

‘હુમી’ :—દરપ્રસાદ નામ-ખનારસના
તાલુકદાર-જવાહરનાથ કેરેજ ખનારસમાં શિક્ષક
તરીકે નોટરી કરે છે. મોટી અસ્તાફ દુસેનના
શાગિદ.

“દાય દરતે દેં કમલ કિનાજ તેરી તેદરીર પર,
મુઝી ગોયા આ રહે દેં ખૂબી ચે તકદીર પર.”

+ * *

‘હિદમ’ :—દારકપ્રસાદ નામ—અગ્રપ્રસાદના પુત્ર—જાતે, કાવરય—‘હુસૈન’ બરેલીના શાગિર—દારસી અરખીમાં અન્તેક દતા.
 “તરીકે હકકે પરતી ઇરિયલોંકા નિંદાશ દે, ન પરવા મરિઅરોંકી દે ન પરવા દેં સિયલોંકી”

‘હુઅર’ :—બાહમુકુદ અબી—ખાનખાની ખીર હદના શાગિર—અરખી પર કાબુ હતે—અજવા પહેલા મરણ પામ્યા.

“વાં મુઅમે નદી લે જાન જાગી
 વાં અખખી હે ઇમ્તેદાન ખાગી.”

‘ખુદ’ :—દરવાઝપ્રસાદ—શિરસ્તોદાર આલીપર—

“દિશ પર નિગાહ કાલકે હરતે હાગી આગ,
 શીલા ચિરાગે તુરકા બકે નઝરમેં દે.”

‘ખસ્તા’ :—જ્યાલાલ નામ—જાતે કાવરય—હહેલીના રહેવાસી.

“નઃ વા હુઅમે પરી પેકર નઃ મેં દરોંકા શયદા દેં
 નઃ જન્મત મેરે કામિલ દેં નઃ મેં જન્મતકે કામિલ દે.”

‘ખાલિશ’ :—જગમોરપ્રસાદ નામ—ખાનખાની નામ કાશીનાથ—જાતે કાવરય—નુહરદના રહેવાસી.
 “ખિજખી રાહે ઇરિયમે ગુમ દે,
 હિરસે પુણું નિશાન મંજિલકા,
 આઈના બિરકો આપ કેદને દે,
 એક દુકા હે વોહ મેરે દિલકા.”

‘ખસ્તા’ :—દરખાજ નામ—અજલાના રહેવાસી.

“સિતારે લે કે મેલી હેં કે રાગનગકે કતારે દે,
 દિખાતા હેં હલક નયઃ ગીયાં ગોદર શીયાં હોકર.”

‘ખુશનર’ :—દરિદ્રદત્તસિંગ નામ—ગોરખપુરના. રહેવાસી—હદમીનારાયણના પુત્ર—જાતે કાવરય—રિયાઝ ખરાખાદીના શાગિર—અરખી અને દારસીના વિદ્વાન હતા. ગનિતક નિવા

સાથે અગ્રેશ દપયોગ પુરતું ભણે છે. દીવાન પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે.
 “બેદરે કુદરતકા પેદ દે—ગોલકે અકમે ઇન્શાં,
 હુઅર બી નદી પાં સકતા હેં સાદિલ મેગ.”

“પુકાયકે મંજિમે ગકસુદ પે રેદ કેદતી દે,
 ખુદા નદી હેં મગર સાયમે ખુદા હેં મે.”

‘ખુશદિશ’ :—ખેતીપ્રસાદ નામ—પિતાનું નામ દુર્ગોપ્રસાદ લખનીના રહેવાસી—અમિલ લખનીના શાગિર.

“ગીનમે ખાન હકીકત દે મિલત્ર અપ કાદિદ,
 શરતા કમિશ કીધા દે સનમે ખાતેરો.”

પરદેશના ગ્રાહકોને :—

કરવાંને લગતો દરેક પત્રવ્યવહાર માટેનું નવું મરનામું :—

VAHSHI Sahitya Karyalaya

M. M. P. Lane,

RANDER.

[Surat, Boon., India]

ખુશનર—જગનાથ નામ—પિતાનું નામ મનનાથ—જાતે કાવરય—લખનીના રહેવાસી—અવધના હંડલા આદશાદના ખુલસદી દના. શીમદ બાયવત હેં નઝમમાં નરદર પુરતક છે. છ. સ. ૧૮૬૨નાં મરણ પામ્યા.

“દમગમ ખુશુલેં શયદા હેં ખુશી દે તો મેદ દે,
 ફરદે ગુલ આઈ તમ—પાયે દિલી દે તો પેદ દે.”

‘ખુશનર’ :—ગિલનગીમ નામ—દેડાખાદી રહેવાસી—આજના નવપુરાન શાહરોમાંના એક છે.

“દોંધ વુ બેદાસ અપના કયું પના લેતા દે વુ,
 શમ્બા કે સર અલક કવા મેં શમ પા લેતા દે વુ.”

‘ખુશલાલ’ :—જાનસિંગ નામ—નિહલે અહેમના રહેવાસી.

“મુશીએ શીસે ચો બાર લે વેદ હસ્તિદાં ચેરા,
મહા મહત્તમી વનિય દિલ વેદ કેદના સાદમાં મેરા”

‘મુરશીદ’—પરિત ખળદેવકિસન નામ—

લાહોરમાં મોતી ઇન્સપેક્ટર છે.

“ન વેદ ઓસાદ દં હમમે” ન વેદ કશ્કત રૂઢિ દિલમે,
લમારી મફલનોએ દેખીયે સામા વનન બિગળા
અગર દિલમે ખિયામાં ગોમતમાં ઘોષે વૃમ
તો કસ લેજમે ચમગંદા આગળે નેનકે પાલો વૃમ,
મે કયા મુદસે કદ મે” કોન હું કુન્વાલો કયા વ મે—

‘અથરથી દરતી ચે, નાપાકકા એક આશના દ મે’
‘મુશી’ જળ નજમે કુમ મશર કુન્વાલે વકર, દે
તો દિલમે કયુ ખલિશ ગળે હુવે દિદુ મુન્વાલે દે
નકો બિગળા હું કુહ અળખી અગર યોલે નામલ નવે
કુદરત છોગ હો ઓર તાનિયે હરમાદ વૃમ આગે,
કહા સિખ્યા હું મજદામે” કયા વૃમ, ખેર આગળે,
મજબ હું મરે મગામે” કુહા બાદમે બાહ દે”

‘મુશીદ’—જાલાલાબાદ નામ—એમ. ઓ.

ની ડિગ્રી ધરાવે છે રાયબદ્દુર જાનરી
પ્રસાદના પ્રેત.

“એક લસરતલી મણ સય મેરે કોરે બદર,
ઓર કોણી ના સાધી મુશા મરકર અપના.”

‘ખ્યાલી’—ખાલીશમ નામ—તરફ બાપાના

વિદાન હતા. મિઝો ‘કાનિય’ના શામિદ છે.
સ. ૧૮૮૨માં મરણ પામ્યા.

“કર દિવો બાદે ખિજાને હમે દરદગ ખરદમ,
વરલે છુપુલથી કબી સુકને અમરથી મરત.”

‘હાના’—દોશનગર નામ—અને અપરધ.

લખનોના રહેવાસી—મેહતાબચલ ‘મેહતાબ’
પિતાનું નામ—કિંદ અને ફારસીના અંગ્રેક
શાહર હતા. ૧૦ વરસની ઉંમરે છે. સ.
૧૮૭૪માં મરણ પામ્યા

“ન સુક ઝગ હું આસમમે” ન ખારે દામન,
નમ જોયોકા હુઆ દ મે” મુખરે હમના.”

‘હાનિશ’—શંભુગીંગ નામ—આજના

સુવાન શાહરોમાંના એક છે.

“દુઆએ વરલે મનાં પાંગાં વ્યંતે દે” કાબિમે,
કેહ દેખે તો વેદ સમકે ખુામે વાદ કરો દે.”

‘ફરુ’—ગળીલ લ નામ—અને અપરધ—

શાહજાદાપુરના રહેવાસી ‘એહમાન’ શાહજાદા-
પુત્રના શામિદ.

‘કમીશર એકસે મોગી હમે’ દેખે મેં કશ્કત દે,
મુશકા વાદ હે દિલમે છુતોકા મરમે જોઈ હું”

‘દિલાવેશ’—અમલ બિલારીના નામ.

ના દેહલી હું અરકા અરકા ખુગુ નિર્વા હોર,
તુમે રચા કરગી મેગી ખામેશી જગા દોર,
વેલી દિલરેશ હમનત હું વેલી દિલથી તમના હે,
ક મુતરે હમ મારી ખાદિમે કિ’કુતનાં હોઈ”

‘દિમાબ’—મંગલાલ નામ—પિતાનું નામ

કનેવાલા મીઠાનપુરના રહેવાસી.

“ઓર હી શિકલે દે કશ્કે નીખા દેતી હું,
નાંદરે આલના કાનિય તેરી તપ્પરમે” છે.”

‘દીવાના’—મંસીગોપાળ નામ—શાહજાદા

પુરના રહેવાસી—શાહ દરેશીના શામિદ, હું,
સ. ૧૮૮૩માં મરણ પામ્યા

“મજા હે અગર મેરે દિલમે મંદા વૃમ,
મેગી આન્ગુ મેશ અરમાન અપર.”

‘દીવાના’—મરદાર મોહનગીંગ નામ

એમ. ઓ. ના ડીગ્રી ધરાવે છે. લખનો કુદરત
‘બીદરે તેદગીજ’ મિગેરેના કર્તા. ‘ઉશી એરના’
સહતગી અને મવનમેન્દ કાબેજ સાહોરમાં
મોદિસ છે. ધન્યા આનંદી રસાવના છે.

“ફિરતથી અદારેકા અહીના કિખાદે નું,
રખસારે હમકતમે પદે કા હા દે વું.
પૈગમે તરકી દે, પૈગમે મહબબત દે
કુન્વાલે આમીરીકા આગળે જન્ન દે.
મેનોકા જગાયે જન, મિજનોકા મિલાયે જન,
મેરત વહ જન્નત વું કુન્વાકા જાનયે જન.”

અપૂર્ણ.

આત્મ - સંદેશ

આવી, ઉપા છે આવી !

જ્યેષ્ઠિ જગે જલાવી,

આવી ઉપા છે આવી !

તીમીર હટાવવાને,

અગ્નિ દિપાવવાને,

ભૂલેલા સુસાદિરને,

સ્તેષા બતાવવાને,

ઐશ્વર્ય અમી છે લાવી;

આવી, ઉપા છે આવી !

શૂરગિત સૂણાવવાને,

મૂકિત અપાવવાને,

રણપીપ્પડી બળાવી;

આવી, ઉપા છે આવી !

બેદાશ નવયુવકને,

તું આત્મ લાવવાને,

પડતાને તારવાને;

સૂતા જગાડવાને,

‘અદીપ્ત’ ત્હારી નેયા

ને પાર લાવવાને,

આશા અમર જતાવી;”

આવી, ઉપા છે આવી !

‘અદીપ્ત’ કુમળી.

કારવાંને !

નૂતન આ આઠમા વર્ષે, પ્રવેશી કારવાં ! આજે,

દિવાલો બેદીને દુઃખ દુર્ગની દીર્ઘાયુષી ઘાળે;

સુમન સાહિત્ય સૌરભને, સમર્પાને સદા યદિ,

વિશ્વ બન્ધુત્વ વર્ષાની, વિશ્વે વરસાવને વૃદ્ધિ....૧

સલિલ સ્વદેશ સેવાના, સૌથી સ્વદેશીને સ્થાળે,

કળાના તું કયેશ ખી, કળા જામે બરી પાળે;

રહી કર્તવ્યમાં તત્પર, સુમાર્ગે જો તું સંચરશે,

નવીન હૈયા વિષે વિશ્વાસ છે, સુપ્રીતિને વશશે....૨

—નવીનચન્દ્ર ભ. દેસાઈ વાલોડકર

મોક્ષના : અહમદ અસરફ સંદેરી

૦

સવાલ-મૈયત કવન તેના કુટુંબીઓ તથા સ્નેહીઓ કપડું નાખે છે તે શરીરના મુશ્કેલી તે કપડું નાખવું જાણક છે? સરી-અતનો તેમાં કો દુકમ છે?

જવાબ-મૈયત કવન કે જનના કવન સર્માં સ્નેહીઓએ કપડું નાખવું જરૂરનું નથી. કેટલીક વસ્તુઓએ માથે એ રિવાજ પડી ગયો છે તે બંધ કરવો જોઈએ. જોશક મૈયત મરીયાની હોય તો કદન આપવું સવાળનું કામ છે.

સવાલ-મૈયતને ધરમાંથી કાઢી વળને ધરતીઓ તરફથી મરીખ કુશોરને વડે આપે છે. જેને તોશો કહે છે તો તે આપવો જાણક છે?

જવાબ-મૈયતને ધરમાંથી કાઢી વળને સાથે તોશો કાઢવામાં આવે છે. એની શરી-અતથી દોષ પશુ જનની સામિતિ નથી. એ રિવાજ સત્વર બંધ કરવો જોઈએ. જોશક શરીઅતની હદમાં રહી મૈયતનો સવાળ પહોંચાડવો સાદામાં સારી પાત છે. આ પ્રમાણે મૈયતને ઘડે, જુવાર અથવા બીજી કોઈ ખાવાની વસ્તુનો સવાળ પહોંચાડી એ ઈસિદે, તોશો કાઢવો નહિ.

સવાલ-એક માણસ મોતે, પાંગ, દાર પીતો હોય તે ધર્માગત કરતો હોય તો તે માણસ હમાગત કરી શકે છે? અને તેની પછવાડે નગાંક સાય છે?

જવાબ-જો માણસ મોતે, પાંગ, દાર પીતો હોય તે ધર્માગત કરવાને યાચક નથી. એવા ધર્માગ માણસ નમાઝ પડતી મુશ્કેલી સાય છે ઇમામ પગેટગાર અને મસજીદ મયામતથી વાકેફગાર હોય એવાનેજ માખવો જોઈએ.

સવાલ-મૈયતને કાઢી વળને ગાંઠીના મોટી સાદેન પાંગ આત માણસોને લુલુ કસીને જનાજની કરતા કુર્બાન સરીફ મળે એસાં છે પણ મોટી સાદેન આ પ્રમાણે કહેવું શકે કહે છે

“અલીએમન થે મૈયત ખર મયા કિસમે કુશાકે લક લુલુક અદા ન હોનેએ થે કસમે સરીફ વારે અલ્લાહકે ઈસ મૈયતકો ખખ્ખા” આવી રીતે કહીને એક જણો કુર્બાન શરીફને ચીની બીજાન આપે છે બીજો બીજાને એમ દરેક જોડેકાને આપે છે. છેવટે કુર્બાન શરીફ મોટી સાદેનના દાયગાં આપે છે. ફરી તાર મોટી સાદેન કપર મુશ્કેલી કહેવું લક કહે છે. એમ તજ વાર મોટી સાદેન કહે છે. જેને વખત પરતવું કે દિલ્સા કનુ” કહે છે. જેનો મોટી સાદેન સવા રીસો થે છે. તો તજ વસવા આમત શરીઅતમાં કુ” દુકમ છે?

જવાબ-સવાલમાં પૂછેલી હકીકત મોખ્ખી શરીઅત વિરુદ્ધ છે. એવી રીતે દિલ્સો કરવો જાણક નથી. એ મસજીદ વિગતવાર અમારા “ફુવાદા અમારીદીયાદુ”માં પ્રગટ ચર્ચ ચૂક્યો છે. જે જ્ઞેના ખાસ લાગાગય છે.

સવાલ-નાનો ખનુઓ. કોસરા અથવા છોસરી ૩ મી ૪ વરસ સુધીની ઉંમરમાં મુશરી મળ તો તેને જોરત નવકારી (શુસક ઈ) શકે કે નહિ. એ વારે શરીઅતનો શો દુકમ છે?

જવાબ-નાનાકિમ છોસરાને જોરત અને નાનાકિમ છોસરીને મદ શુસક દે તે મદન

છે. પરંતુ છોકરાને મદદ અને છોકરીને ઔરત શુસલ દે તે સારામાં સારું છે.

સવાસન:-એક ગાયુસ ઇલામત કરે છે. અને બંને હાથમાં હસે આંગળામાં અકીકની વીંટીઓ પહેરી રાખે છે. અકીક અને તેના ખીજા પચરોની ચાંદીની વીંટીઓ પહેરી રાખે છે. તે નમાઝમાં તેવી કાંઈ તુકયાન તો નથી ને? શું તેના પાઝાડે નમાઝ થાય છે?

જવાબ:-ચાંદીની વીંટી અકીકની હોય કે ખીજા કોઈ પચરની સાડા ચાર મસા (સાડા દસ વાસ)ની પહેરવી જાઇએ છે, બધી આંગળીઓનાં વીંટીઓ પહેરવી જો કે તે ચાંદીની હોય મદદ માટે હીક નથી. કારણ કે એ ધરેલુંના મણુય છે અને ધરેલું મદદ માટે નથી, ઔરત માટે છે. નમાઝ તો થઇ જશે.

નોંધ:-આ બધા મસલાઓ હનરી મઝહબ ની મોતેબર કિતાબો “ફતાવા આલમગીરી” “સામી” “ફરેસ્તુખતાર” વગેરેમાંથી લખવામાં આવ્યા છે મુસલમાનોએ ફરેક કામ સુન્નત તરીકા માફક કરવાં જોઇએ રચેલે પુદા સલ્હ ફરમાયું છે કે ગારી સુન્નત અને ખસીકાએ રશીદીનની સુન્નતને મજબુત વખતી રહે. સાદી હોય કે ગમી. દરેક કામનાં સુન્નત તરીકાની લાખેદારી કરવી જરૂરી છે. અને એગામ્ હીનો ફુવાની બલાઇ છે, સહીદ હદીસ શરીફમાં આવ્યું છે કે આપ. સલ્હ ફરમાયું છે કે અમારા કામમાં નવી વાન પેદા કરો તે રહ છે. ખાલિફ છે. એ હદીસથી સાફ સિધ્ધ થયું કે મઝહબનાં જે વત આવીજ નથી તેને આપણા તરફથી સારી સમજી ઉત્પત્ત કરવી “ખિદમત” અને સખત શુનહતું કામ છે.

સવાસન-આદિ ઠંડી છે અને ઠંડીના કામો જુજુ ન કરે, અને તથમ્મુમ કરી નમાઝ પર તે જાએઝ છે અથવા નહિ?

જવાબ:-ઠંડા પાણીથી જુજુ ન કરી શકો હોય તો ગરમ પાણીથી જુજુ કરે તથમ્મુમ તો ત્યારેજ કરી શકે છે કે પાણી ઠંડું કે ગરમ તદન વાપરી ન શકે અથવા ન મળે.

સવાસન-જુજુ અગર ફક્ત હાથ ધોઇને કુરઆન રાની તિલાવત અથવા મુન્શીનામાં લખેલ કુરઆન રા. અથવા પંજસુરઅ અથવા વસીત રા. પદ્મું જાએઝ છે વા નહિ?

જવાબ:-જવાબત (નાપાકીની હાલત) ન હોય તો વગર જુજુએ કલામે શરીફ મોઢે પડી શકે છે. તેમજ હાથમાં પકડવા વિના જોઇને પચુ પડી શકે છે. જુજુ વગર કુરઆન શરીફ કે પંજસુરઅ કપડાં અથવા જુઝદન વિના હાથમાં પકડવું જાએઝ નથી.

સવાસન-તથમ્મુમ કરવાનો તરીકો શું છે અને કઈ ચીજોથી તથમ્મુમ થઇ શકે છે?

જવાબ:-તથમ્મુમના પ્રજુ ફર્જ છે નિયમ કરવી અને જે વાર પાક મારી પર હાથ મારી પહેવી વાર બંને હાથ મોંઢા પર અને ખીજા વાર કાણીઓ સુધી બંને હાથ પર ફેરવા. કોઈ જગ્યામાંને ફરમાયું પુછી શીખી લેશે.

સવાસન-પગરખાં હાથમાં પકડી મસ્જિદમાં તેમ ઇલાદતખાનામાં લઇ જઇ શકાય કે કેમ?

જવાબ:-પગરખા (જોડા)ને સાફ કરી હાથમાં રાખી મસ્જિદમાં જઈ શકો છો બધે મસ્જિદમાં ચૂપી પચુ શકો છો. મણી જગ્યાએ ચોરી થઇ જવાની બીકથી લોકો જોડા મસ્જિદમાં સાથે રાખે છે.

મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટ્સ યુનીયનની

જનરલ મીટીંગ,

જોમ. એમ પી. રાંદેર

આખાર સ્પીકર

૨૫૦ મેમર્સ છ જો. રાંદેરીઅન લી. રાંદેર.

૧૦ જનાય દાછ અદમદ મોદમદ પીપરડી સા. રાંદેર.

૫૦ જનાય રોહ દાછ મોદમદ હરગાલ્લ મદાવાઈ દા મી. હાજીમીગ સીમાન સા. મોહાલ

૫ નર ગીવા મોદમદ અમીર સા. પંડમાઈ

૧૦ ફતમાગીબી C/o ગાંદેર હાજીમી અમરંદ સા. રાંદેર.

૫૦ જ. હુસેમાન મોદમદ પટેલ સા. મીન જમલો. કાસા.

૧૦૦ જ. અબ્દુરહેમાન હુસામહુસેન બસા સા. રાંદેર.

૨૫ મેમર્સ મનીસાઈ એન્ડ કું. સુરત.

૨૦ જ. હોકુમાઈ દાછ અદમદ હાજીસ-વાલા સા.

૨૫ જ. રીદીક વાધરીવાગા સા.

૧૦૦ „ એક મુસ્લિમ સદમદરથ સા.

૧૦૦ „ સુરત રીદીક હાજીસ સુરત.

૧૦૦ „ દાછ હુસુર સા. સુરત.

૨૫ „ દાછ વાસમ સા. .

૧૦ „ મી. એ. ફાજલ સા.

૨૫ „ દાછ હુસેન રીદીક મોતીવાસા આ.

૨૫ „ કાદેર એન્ડ હાસમ કું.

૧૦ „ હુસુર હુસામ હુસેન હામ રાંદેર.

૫૫ દૂરદી આપસાળીમી હાજીમી હરમાધાની હાજીમી વકર રાંદેર.

૧૦૦ જ. હાજીમી અદમદ મુસાદ સા.

મી મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટ્સ યુનીયન રાંદેરની

જનરલ મીટીંગ તા. ૫-૬-૪૧ને શુક્રવારે

ગપોરે એ વાગે એમ. એમ. પીપરડીવાસા

હોસ્ટેલમાં ગળી હતી, જેમાં એમ. એમ.

પીપરડીવાસા દાખરફૂલના લમખમ ગધા

મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ મુસ્લિમ શિક્ષકો

તથા અદારના ખીન્ન સદમદરથોએ હાજરી

આપી હતી કુઆન રારીફની નિલાયત આદ

નીમે પ્રમાણે ગયા ૧૧ માટે એ પંચમરોની

ચૂંટણી થઈ હતી.

(૧) પ્રેસીડેન્ટ:-મી. એસ. એસ. રીદીક

એમ. એ.

(૨) વા. પ્રેસીડેન્ટ:-મી. એમ એ. નામુદ.

(૩) જોન. જનરલ સેક્રેટરી:-મી. હુસામ

મોદમદ અમરંદ.

(૪) જોન. એક્ઝેક્ટ સેક્રેટરી:-મી. અઈ.

વાઈ. મોહાલ.

ત્યારે આદ દાખરફૂલના મુસ્લિમ શિક્ષકોએ

તથા ખીન્ન સદમદરથોએ યુનીયનનું કામ

આમજ વધારવા વિદ્યાર્થીઓને અગ્રીમ કરી

હતી. બાપજો આદ દાખર રહેલાઓમાં ચરો

કથરાવવામાં આવ્યો હતો જેમાં વધા મળી

ફસ રૂ. ૧૦૫) જગા થવા હતા. મીટીંગનું

કામકાજ પુરૂ થતા પ્રેસીડેન્ટ મી. એસ. એસ.

રીદીક સાહેબે દાખરફૂલના હરગાડી દૂરદી મી.

આમજ અદમદ હરગાઈલ સાહેબ કે જેઓ

યુનીયનના કામકાજમાં તેમજ મુસ્લિમોની કેળાણી

આમજ વધારવામાં ધણજ મદદરૂ થાય છે

તેમનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી.

શમ્ભુ જલતી રહી અને રડતી રહી

← એમ, કે. મનિષાર
બી. એ.

રેતીમાં પોતાની ગરમીને લગાવીને સૂઈ ક્યારનોય ચાલી ગયો હતો. રાત્રીએ પોતાનો અંધારો એ ઉપર પાથરી દીધો હતો. દિવસના વેપારીએ. પોતાનો હિસાબ ગણીને ઘર ભેગા થયા ક્યારના ચાલી ગયા હતા. રાતના વેપારીઓ ઝડપથી પોતાના કાપડમાં ગંદી ગયા હતા બજારને નાકે એ વિદેશી પ્રવાસીઓ એકબીજા સાથે કાંઈક વતો કરતા ઉભા હતા. તેમની વાતોને સગજવા મથનો તેમનો ભોમિયો તેમની નજીકજ ઉભો હતો. થોડી વર પછી એક જણ ભોમિયા તરફ જોઈ બોલ્યો. અદમદ આજ અમારે ગાણું સાંભળવું છે ?" થોડુંક અંત્રેજ સગજતો અદમદ પ્રાસીના વાક્યનો સાર સમજી ગયો.

"જરે સાંજ. સારામાં સારી માનારીને ત્યાં હું તમને લઈ જઈશ." વૂઠી ફરી અંત્રેજમાં તેણે જવાબ આપ્યો.

પ્રવાસીઓ પોતાની ભાષા ભોમિયો વધુ માથાકુટ વિના સગજી શક્યો છે તે જાણી સંતોષ પામતાં. તેની સાથ ચાલના લગ્યા. બજારથી ગ્રીધી શરૂ થતી મકાનોની દાર તરફથી અદમદ પ્રવાસીઓને લઈ આગળ ચાલ્યો. પ્રવાસીઓ આગળનાં બારીક નિરૂપણ કરતાં અદમદની સાથ ચાલના લગ્યાં. એક જગ્યાએ રસ્તા ઉપર નાના બાળકો ઉધાડે શરીરે શોર મચાવી રહ્યા હતાં. એક ઘરમાં સુરીલા અચાને કેઈ બાળકી કમને પાસની તિલાવત કરી રહી હતી પ્રવાસીઓ અર્ધ રહેજ ઉભા રહ્યા અને ઘરની અંદર જોયું. બાળકી દીપક આગળ પ્રકાશમાં ડોલીને પડી રહી હતી. તેનો મીઠો અવાજ અને ડોલવાની દગ પ્રવણીએને ખૂબ આકર્ષક લાગ્યાં.

"વિવિધ કુસાન પડે છે." અદમદે સમજાવ્યું.

"કેટલું સરસ." બોલીને બંને પછા આગળ વધ્યા. આ વખતે અદમદે એક ગળી તરફ વળાંક લીધો. પ્રવાસીઓએ તેનું અનુસરણ કર્યું. થોડું આગળ ચડ્યા હશે ત્યાં તેમની નજર એક ગ્રી ઉપર પડી. તે સ્ત્રીએ પોતાના દેહને વિગ્ધીત રીતે શણગાર્યો હતો. તેના છૂટા વાળો તેની પીઠ ઉપર પથરાઈને પડ્યા હતા. પ્રવાસીઓને જોતાંજ તે દારી પડી "વેરશા છે." એવું અદમદે અંત્રેજમાં સમજાવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ અંત્રેજના પુરતા જવાના અમાલે તે રપટના ન કરી શક્યો. પોતાની એ મુજબણ અને અશક્તિનું જાન કરતો તે આગળ વધ્યો. હવે તે એક મકાન બાગળ આવી અટક્યો સહેજ દુધાડાં હાથમાંથી પ્રકાશ સરખીને સામેની દીવાર ઉપર પથરાઈ ગયો હતો. સંગીતના પીળા મૂકે અંદરથી આવી રહ્યાં હતાં. અદમદ બંને પ્રવાસીઓને લઈ અંદર દાખલ થયો. અંદર ફેટલાયે ગાળુસો દીવારને અડેલીને બેઠા હતા. પડે એ માનારી બેઠી હતી. તે બહુ ખૂબસૂરત હતી. વાળની બે વેળી ગુંથીને તેણે બંને ખાખા ઉપરથી ઉરબામ ઉપર ખૂબની મૂકી હતી. માલ મેંદી તેના સંદેહ દાયોમાં ખૂબ આકર્ષક લાગતી હતી કાંઈક પ્રતિભિગ ગીતની આંખોને સહેજ નગાની માનારીએ આમંત્રણને આવકાર આપ્યો. અદમદ પ્રવાસીઓને લઈ એક મેર મેરી ગયો. માનારીની જગણી બાળુએ એક મુગલ બેઠા હતો. પહેરન ઉપર શીશા રંગનું બકીટ અને માથા ઉપર તેણે પીળા રંગનો કમલ બાંધ્યો હતો. આગ્રી ફરેલી મૂકે અને બેરસાઈથી બેસવાની તેની દગ બધામાં તેને જુદા પડી દેતી હતી. માનારીની ગાળી બાળુએ એક વડ બેઠો હતો. તેણે કાચની લગમમ બધીજ

આમળીઓમાં મોટા મોટા નંગોવાળી પીડીઓ પહેરી હતી તે કામળી પત્થરાનો વેપારી હતો. પ્રવાસીઓ આજ સવારેજ તેની દુકાનમાં જઈ આવ્યા હતા. અહીં તેને આવેશે નેંધ બન્ને પ્રવાસીઓ પીંચું હત્યા. જ્યાંજ્યાં જઈ પહોંચ્યો હતો તેની બાજુમાં જાય આર કુવાનો પીંચો પીંચે વાતો કરતા, ઘડીમાં પ્રવાસીઓ નો ઘડીમાં માનારી તરફ જોઈ દમી રહ્યા હતા. છેટે ખૂબીમાં એક માણસ આ બન્ને પ્રવાસીઓને ક્યારેનો તાકીને જોઈ રહ્યો હતો. પ્રવાસીઓની નેમના કપર દૃષ્ટિ પડતાંજ તે અરણીમાં કાંઈ બોલ્યો. અદમદે તેનો બાવાયે પ્રવાસીઓને સગળવ્યો. તે પ્રખ્યાત જ્યોતિષી હતો અને આવતી કાલે પોતાને ત્યાં તેમને લઈ આવવાને તે અદમદેને વિનવતી કરતો હતો રેતીમાં બિંબવ જોઈ કહેશે એવું પણ તે કહેતો હતો.

એટલામાં પીંચું થએલ સંગીત પાછું તેજ ચલું ને માનારીનો મીઠો અવાજ વાતાવરણમાં ગૂંછી રહ્યો. મીઠો અવાજ અને સંગીત પ્રવાસીઓને ખૂબ ગમ્યાં. મગજ પુરી થતાં અદમદે તેનો બાવાયે પ્રવાસીઓને સગળવ્યો.

“કર સમ્યક !

દગળા તો હું પરગાને જાળવાને મટેજ મંડી રહી છે.

પરંતુ ગાદ રાખ !

તારા બળી રહ્યા પછી.

અધકારમાં તારા હાલને સાંજનાર એકેજ પરવાનો તારી પાસ ફરકવું ન દરો. અને અદમદે ઉમેર્યું; એ મગજને લખનાર કવિ માનારીની બાજુમાં એકેજ પેસો એકરકાર કુવાન હતો. પ્રવાસીઓ આશ્ચર્યથી એ કુવાન તરફ જોઈ રહ્યા.

“કવિ મુસ્તરીને ચાહે છે” અદમદે પ્રવાસીઓને જણાવ્યું. “પણ મુસ્તરી કવિને નથી

ચાહતી” પ્રવાસીઓ અદમદના એ દેશને સાંજના રહ્યા.

“તે મને ચાહે છે.” પ્રવાસીઓના આશ્ચર્યમાં વધારો કરતાં અદમદ પાછા બોલ્યો.

“ત્યારે હું શા માટે એને પરચુતો નથી?” એ માનો એક મુઠમાં હસતો બોલ્યો.

“હા, થોડા વખત પછી હું તેના હાથની મામળી કરનાર છું.” અદમદ ઉત્સાહથી બોલ્યો. પણ તેમની વાતો આમળ વધે તે પહેલાંજ મુસ્તરીએ બીજી મગજ ઉઠાવી. મગજ પુરી થતાં પ્રવાસીઓ જવાને માટે ઉઠ્યા. માનારીના હાથોમાં થોડાક સિક્કા મૂક્યા. માનારીએ દસીને તે સ્વિકારી લીધા.

“ભલું છું મુસ્તરી.” અદમદ જતાં જતાં બોલ્યો.

“જાઓ ક્યારે આવીશ?” મુસ્તરી વાળની બન્ને વેશ્મીને હાથમાં ઉઠાવતાં બોલી કવિ બાવભરી દ્રષ્ટિથી મુસ્તરીની એ અંકને જોઈ રહ્યો હતો.

“કાલે” અદમદે હુંકો ઉતાર વાળી.

“જરૂર ?” કહેતાં મુસ્તરીના એકો કપર સ્થિત ફરકી મથું.

“જરૂર.” સસ્થિત અદમદે જવાબ આપ્યો અને પ્રવાસીઓને લઈ ચાલી ગયો તેને જતો જોઈ કવિ કોંઈથી કોંઈ બોલ્યો. મુસ્તરીએ કાંઈ તરફ જોયા વિનાજ બીજી મગજ ઉઠાવી.

*

*

*

બીજો દિવસે અદમદે જ્યારે મુસ્તરીને મળવાને આવ્યો ત્યારે તેને નેચું કે કવિ તેના આવતાં પહેલાંજ આવી ગયો હતો. કવિને જોતાં તેને ખૂબ ક્રોધ મળ્યો. પરંતુ તે શું કરી શકે તેમ હતું? તે કવિને અદેખાઈથી મુસ્તરી સાથે વાતો કરતાં જોઈ રહ્યો.

“હું એક સવાસ પુછી ચકુ છું.” કવિ ગંભીરતાથી બોલ્યો. તેણે એક દ્રષ્ટિથી મુસ્તરી તરફ જોયું. મુસ્તરીના બન્ને હાથો ખોળામાં હાથો અને ઉરનાગ ઉપર યજ્ઞને ખુસતી બન્ને જેથી એ હાથોમાં પડી હતી કવિને લાગ્યું ત્યજે વિવિધતા મુસ્તરીના હાથોમાંનું ચતુ વિવિધ રહ્યાં હતાં.

“જરૂર.” મુસ્તરી સ્મિત કરાવતાં બોલી.

“તને મારી અઝલ અમતી નથી તો તું શા માટે ગાય છે?” કવિએ પૂછ્યું.

“કેવિરાજ” મુસ્તરી કઠાસથી હસ્તાં બેલી.

“હું મારે માટે નથી ગાતી.”

જ્યાં સાંભળતાં કવિ અંખવણો પડી ગયો. પશુ એ બોલો છુપાવતાં તે ઉરતજ બોલ્યો.

“તો તું ગાવાનું કાંઈ પશુ તું તારી મરજી વિરહ કરે છે?”

“હા.” કહોતાં મુસ્તરી ગંભીર થઈ ગઈ. આવી ગંભીરતા કવિએ મુસ્તરીના મુખ ઉપર કદી જોઈ ન હતી સદાય દસલું ખીજેલ પુષ્પ જેવું તેનું મુખ ગંભીર બાવોમાંય રહેતે એણે આશ્ચર્ય તો તજ લાગ્યું મુસ્તરી પીના સ્વરે બોલી. “મારેય થર હોય, પતિ હોય, બાળકો હોય, એવી કંઈય ધણી પાર થાય છે.”

“તો તું તેમ શા માટે નથી કરતી?” વચ્ચેજ અદમ્ય બોલી ઉઠ્યો. કવિએ વૃણામય દ્રષ્ટિથી અદમ્ય તરફ જોયું.

“માત્ર યોગ્ય સમયનીજ રાહ જોઈ રહી છું.” મુસ્તરીએ જવાબ આપ્યો. ને સૌ થોડી પારને માટે શાત રહ્યાં. પછી એકાએક મુસ્તરીના મુખ ઉપરના ગંભીર બાવો જુસાઈ ગયા અને પછી હાસ્યની રેખાઓ તે ઉપર વિસ્તરી મઈ. તે સ્મિતને જોઈને વચ્ચે દેખાવતાં બોલી. “આજ એક સવાસ પૂછ્યો

છે.” ને તેણે બન્ને તરફ મુગ્ધ દ્રષ્ટિથી જોયું. પછી તે બોલી. “કૃષ્ણમાં જે ‘પુસ્તુ ન હોય, રંગ ન હોય તો કોઈ એના તરફ જેવ ખરું? કોઈ એને વહાંસથી મુઠે ખરું?”

પ્રથમ સાંભળતાં કવિ ત્યજે વિચાર સાચરમાં રૂળી ગયો. પશુ અદમ્યે તરતજ જવાબ આપી દીધો. “મુસ્તરી એના જવાબ શું હોય શકે! જો કૃષ્ણમાં સવાસ ન હોય, આંખને આકર્ષિતો રંગ ન હોય તે કૃષ્ણને કોણ મુઠે! એવું કૃષ્ણ તો પગ તજેજ કમચય.”

“નહિ નહિ કૃષ્ણને પગ તજે કમચય એ તેનું અપમાન છે, અસહ્ય અપમાન.” કવિ બોલી બોલી ઉઠ્યો. “કૃષ્ણમાં એક વેળા સૌંદર્ય હતું, એક વેળા સવાસ હતો, એટલું માત્ર તેને આંખોએ જાણવાને, જોઈને નહીં મુખવાને યોગ્ય નથી દેરાતુ શું?” યોગ્ય જવાબ મળતાં મુસ્તરી આતરથી રાજ થઈ. પરંતુ એ લાગણીને પ્રશ્નિત કર્યા વિના તે બોલી “કવિરાજ વરતરમાં એવું કદી બનતું નથી; વારતરમાં તો અદમ્યે કદમું તેમજ બને છે.” અદમ્યને પોતાનો જવાબ મુસ્તરીને અમો છે એ જાણતાં ખૂબ હાથ થયો. તે કવિ તરફ ઉપહાસ બરી દ્રષ્ટિથી જોઈ રહ્યો.

“અરે બુ તું હોય.” કવિ બેદરકારીથી બોલ્યો. “તને છે એટલે સત્ય છે એમ માની લેવું એજ તો બલ છે.”

“ને એ બલ એક માંય તનેજ દેખાય છે?” હસ્તાં હસ્તાં અદમ્ય બોલ્યો.

“આંખોની વરસત છે.” કવિએ જવાબ આપ્યો. કવિનું કઠાસમાંજ મુસ્તરી અમજ મઈ. અદમ્યને એ ન સમજાતું.

અને થોડી પશુ વાતચીત પછી વિધુરી છૂટી પડી.

મુસ્તરીને આજ એકલી નિદાળતાં અદમદે
આનંદ અનુભવ્યો, ફરસાવ દિવસ છપાં તે
આ તકની રાહ જોતો હતો, કવિની ઝેરદાઝરી
દિલમાં રમ્યા કરતી ગાત કહેવાને તક રૂપ
જલ્દા, તેણે મુસ્તરી આંધે પાનો કરવા માંડી
તે પારને પળાંક આપનો આપનો આખરે
મૂળ પાત ઉપર આપ્યો, "તો મુસ્તરી તું
આલે છે કે આ જીવનમાંથી તને છુટકારો મળે?"

"જરૂર, માત્ર યોગ્ય સમયનીજ રાહ
જોઇ રહી છું" મુસ્તરીએ જવાબ આપ્યો.

"પણ ત્યારે આગને આગ તુ ક્યા છપી
એવે રાખીશ?"

"સમય આવશે ત્યાં સુધી."

"સમય એમ નહિ આવે. મુસ્તરી તેને
તો ખેંચી લાવશે પડશે." અદમદે મુસ્તરીની
ધીરજ પી અડગતાં બોલ્યો. મુસ્તરી વિચાર
નિશ્ચીત બાબતો તેના તરફ જોઇ રહી.

"હું આપું છું અપણે અર્થથી દૂર દૂર
આંધા જઈએ." આખરે અદમદે દિલની પાત
કરી દીધી. મુસ્તરી એ સાંભળતાં મજીર થઈ
ગઈ અને પછી બોલી "આજ મારે તમ
રૂપથી અપેક્ષામાં કહેવું પડશે. તું મૂળ
અંધકારમાં છે."

"અંધકારમાં!" અદમદે આશ્ચર્યથી બોલ્યો.
મુસ્તરીના ખુમમ્મરત મુખ આગળ અંધકાર!
તેનાથી ગાની ચકાચું નહિ

"સાચું કહે અદમદ તુ મને આલે છે?"
મુસ્તરી તેને આશ્ચર્યમાં ફોબેસી જોતા બોલી.
'હજીવ તને ચકા છે?"

"ચકા!" કહેતાં મુસ્તરી અડખાડટ હસી
હસી "કેવળાં ખુશ્નુ ન રહેશે, ફરસાં રંગ ન
રહેશે ત્યારે એ ફરસાં પગ તમે કેવડાચું પડશે.
નહિ અદમદ?" જવાબ સાંભળતાં અદમદે
એક સમ આંધકો અનુભવ્યો. તત્કાલે ન
પડ્યો હોય તેવું તેને લાગ્યું. મુસ્તરીનો તે
દિલસો પ્રશ્ન નકામો નહોતો પૂછ્યો. તે પ્રશ્ન

પછી એક બેઠ હતો, એ બેઠ પામતાં તેને
લાગ્યું મળ્યું તેને કામગીરી તમામો માર્ગો હતો.
ના એ કોમળો તમામો ન હતો, એ પોતાના
હાથનોજ નમામો હતો.

"ત્યારે તું મને નથી આપતી શું?" તે
નિરાશયા બોલ્યો.

"કદી નહિ." મુસ્તરી નિરસ્કારથી બોલી.
"તને આપીને કુ મન કવિને જાળતી હતી,
કવિને એમ જાગવામાં મને આનંદ આવતો
હતો. શરૂઆતો પરવાનો તે છે, તું નહિ. તું
તો માત્ર ડંગ અને ખુશ્નુને આપનાર છે; જે
આજ અને આવવી કાલ મુખીજ દેખાડે."

"ફર શરૂઆત" અદમદ કોપથી બોલ્યો.

"શરૂઆતી દૂરતા પરવાનાને નથી જણાતી"

"પણ યાદ રાખ મુસ્તરી પરવાનાને જાણીને
શરૂઆત સુધી નથી પડી?" મુસ્તરી એ
ઉપર અડખાડટ હતી પડી. એ બેઠકાર
દારવથી તે વધુ ગીડાયો, તે કોમળો કંપના
સ્વર બોલ્યો. "મુસ્તરી મને આજ તું આ
જેવડું સંભળાવી દઈ છે. કવિને તું મેંમદે
તે પહેલાંજ તેને આ દુન્યામાંથી બીજી
દુન્યામાં બોલી દાઢા!" "ધમકા આપે છે!"
મુસ્તરી બોલી. તેની દાઢાના જેવી આંખો
સહેજ મધુ પછ મધ, "હું આપું છું તું
અહીંથી દૂર થઈ જામ!"

"જરૂર તારા જેવી ફરેણીથી દૂર રહેવું"
એમ કિતમ છે તારો અરાજ પહેાંચી મકે
તેથીજ દૂર રહેવું નસાળતી બધું છે." કહેતાં
ઝડપથી અદમદ આપ્યો મધો. મુસ્તરી નેની
પાછળ અડખાડટ હતી ગી.

એક રાત્રી મુસ્તરી બોલીજ બેઠી હતી.
છંટે ઝાઝા જાગી રહી હતી. પરવાનાઓ તેના
કરને આંધો લઈ ઉડી રવાં હતાં "મુસ્તરી!"
એકાએક મુસ્તરીના કાને અજાજ અંધકાર
અને આંધેજ દરજી કોમળો જોરથી કોમળો

મુસ્તરી ઝટ ઉભી થઇ અને સાંકળ ખોલી નાખી. સાંકળ ખુલ્લતાં જ કવિ એક ધક્કા સાથે દરવાજાને હાસેલી આદર ધસી આવ્યો. તેની આંખો રાતી થઇ ગઇ હતી. સ્ફેદ મોઢા ઉપર રક્તપણું લાલી જવાઇ ગઇ હતી. તેની પહેલાં છાતી ઉઘી નીચી થઇ રહી હતી. મુસ્તરી આશ્ચર્યથી કવિ તરફ જોઈ ગભરાટથી બેઠી. "તું થયું કવિ?"

"જે થવાનું હતું તે!" સમજતે કંઈ કવિએ જવાબ આપ્યો. મુસ્તરીએ કવિની આંખો તરફ જોયું. સંધ્યાના ધેરી રતાશ એમાં જવાઇ ગઇ હતી.

"મુસ્તરી!" કવિ એક દાયને મુસ્તરીના ખખા ઉપર મૂકતાં બેઠો. 'મૌત હમણાં ગને અંદી' શોધતી આવી લાગશે. પણ તે પહેલાં એક જીખ માંગવાને હું અંદી આવ્યો છું મારી આખરી આશાને પણ તું હુકમચીસી!" છેલ્લું વાક્ય બોલતાં બોલતાં કવિએ મુસ્તરીના ખખાને બળ પુષક દલાવ્યું. મુસ્તરી જાગે કશું ન સમજી હોય તેમ ખાલી નયનોએ કવિ તરફ જોઈ રહી.

"મુસ્તરી તું મારી તરફ ન જો હું ખુબી છું. ફારીની મૌત ગને મને તે પહેલાં તું આ ખંજરને મારી છાતીમાં હુલાવી દે. મરી એ આખરી ઉમ્મીદ છે. તારા દાયે મસ્વાગત મને આનંદ આવશે." કહેતાં ખખા ઉપરથી હાથ ઉઠાવી કવિએ કમરમાંથી એક ખંજર ખેંચી કાઢ્યું. ખંજરની ધાર ખુનથી લાલ રંગાઇ ગઇ હતી.

"તું ખૂની છે?" મુસ્તરીના બેઠામાંથી આપ મેળેજ શબ્દો સરી પડ્યા.

"હા મેં તારા પ્રિતમનું ખૂન કીધું છે", કહેતાં કવિની ખંજરવાળા હાથની મુઠ્ઠી સખત થઇ ગઇ.

"મારો પ્રિતમ!" આશ્ચર્યથી મુસ્તરી બેઠી ને તે દિવસની આઠગાની ધગાઈ તેને વાદ આવી. તે હસવાનો પ્રયત્ન કરતાં બેઠી. "મારો પ્રિતમ એવો કાવર નથી?" જવાબ આપવાનાં કવિ ખડખાટ દસી ઉઠ્યો, જાગે હવાનો એક સંપાદો ખજૂર વડામાંથી પસાર થઇ ગયો. "કાવર નથી?" તેણે મુસ્તરીના શબ્દો પાછા ઉચ્ચાર્યા. "જો આ ખંજરની ધાર દહીય તે કાવરના ખૂનથી લાલ છે" ને પાગલ જેવી નમરથી કવિએ ખંજર તરફ જોયું.

"પણ એ ખૂન મારા પ્રિતમનું નથી" મુસ્તરી શાંતિથી બોલી.

"મારો!" આશ્ચર્યથી કવિ બેઠો. "એ ખૂન મારા પ્રિતમના વેશનું છે." મુસ્તરીએ જવાબ આપ્યો.

"ને તારો પ્રિતમ?" રિચરતા ભળવાના કવિ બેઠો.

"મારા કામે કોનો છે." સખરી કાન પર અચકાતાં જ કવિના હાથમાંથી ખંજર પડી ગયું. અને જીજ્ઞાસુ પછે મુસ્તરી કવિના હાથમાં જકડાઈ ગઇ. પણ એ સંપાદ જોઈ પણ લખામ તે પહેલાં કવિને શોધતાં માથાસો આદર મુસો આવ્યા, અને કવિને પકડી લેવામાં આવ્યો.

આંસુ સારતી મુસ્તરી એ જોઈ રહી.

એ વખતે શરૂઆત ઉપર એક પરવાનો બજાઈ ગયો. તેના સૂચ્ય ઉપર ડલ સામતી શરૂઆત જલસતી રહી, જલસતી રહી અને રડતી રહી..... [સમાપ્ત]

નવું સરનામું

'કારવાં' ઓપ્રીસ તા. ૧-૯-૪૬થી નીચેના સરનામે ખસેડવામાં આવી છે.

વાહંશી સાહિત્ય કાર્યાલય,
એમ. એમ. પી. લેન,

રાંદેર.

જિગર મુરદાખાલી

અદમદ મુદમદલાઇ પરડ

“જિગર”ના “શોઅલએ તૂર” નામક કાવ્ય-સંગ્રહમાં શુદ્ધ શુદ્ધ સગવળી ગઝલો ઉપરાંત શરૂથી અને ઉદ્ધ નઝમોનો પણ સમાવેશ થાય છે. પણ એમના આગવી શોહરત એમની ઉદ્ધ મઝસેનન આવાની છે. એમની ઘણી નઝમો પણ મઝસેન છે. જે એકાદ બાબના અથવા પ્રસંગને વર્ણવે છે આવારે રાગદિય અને આર્થિક યાતાયત્ન એવી રીતે બદલાઈ રહ્યું છે. કે એવારની પ્રકાશન-સંસ્થાઓ અને મદયાંતો મારે પોતાનો કદમ વધુ સમય પર્વત જમાવેલા રાખવાનું મુદ્દિફત બન્યું છે, એટલે મઝસ હેઠળની ધર્તિ-પણ ખસતી જણાય છે.

એ કળામાં રસ યેનારઓ પેત્રનો પાંદો રજૂ કરીને કહે છે, કે ગઝલ રાખનાર નામની આવરમાં હોય તોય ઈન્સાનના બાવવાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, એ કદાચ રાખ્યું પણ હોય.

પણ ઈન્સાનની વિશાળ જિંદગીમાં, ગાજ એટલીજ વસ્તુ પ્રતિનિધિત્વ કરી શકતી નથી કેઈકે ગાલીજ બાલનાઓ, ઉમિઓ અને સવેદનો છે, કે જે મુદમ્મતના મુદાખામાં ઈન્સાનના વિચાર અને કંઈ પર વધુ અસર કરતા હોય છે.

ગઝલ વાસ્તવમાં સગાજની નિષ્પન્નતા દની, પણ કલે લોકશાસન યુગમાં કેવિઓ અને ગઝલ શીકોનો પર અનેક શબ્દો અને આંતરશબ્દો જળાગરોઓ આવી પડી છે આને કવિઓ.

“મદખત મદખત મદખત મદખત મદખત, કેહ પુન હો વેદ ગીત માતા રસા જા” ના તરુનાઓ ગાઘને પોતાના ફર્જની પૂર્ણાંતિ થઈ અર્ધ એવું સમજી શકે નહિ ગાને ન “જિગર”કા વેદ નઝમદ દે ઔર સાને મશરફ, વદ મમદિય કઠોઈ કઠાની તરી દે.” ના નારાયી એશિયાના સુખુખ યએજા આવાને મુરદાખી હા શકે છે. આજે તો સ્વતંત્ર પરિસ્થિતિને પિઠાબાનું અને આગળ સામાજિક ફર્જને અગેજ વિચારણા અગાવી પડશે. એ રીતેજ સમાજના પાયાઓ ખગળત બનાવી શકાય છે.

નઝમની રેમિન ન્યે એ વાંચે કશા પામા અબો છે, કે કશિયા બનીશ પાન-દી બનાઓ અને ઉમિઓને સગવડ પૂર્વે રજૂ કરવામાં આગળીથી રૂપ ગાને છે, અને બન્દ એકવચ્ચીને અગે ઉમિઓને સત્વર રજૂ પે રજૂ કરી શકતીજ નથી. ગઝલનું બાવિ કેવું દશે? તે જિંદગી પલ કહેવું એ કવેગાનું દશે, હા, એટલી વાત તો ચોક્કસ કે ગઝલ તેના અપારના રવરખમાં ને નથીજ કાવમ રહી શકતી. એના રવરખના ફેરફારનો આધાર સમાજના બાવિ દાલ પર નહીં.

આ સગવળમાં અગાવી પ્રકૃતિ પર ગઝલે ઘણી અસર પાડી છે. આ યુગના ઉદ્ધ મઝસ-કારમાં “અમગર”, “દસરત”, “જિગર”, “જૂની” અને “ફિરદા” એવાર છે. “જિગર” ને જે વિખ્યાત અને કોલપિતના મળે છે, એ બીજા કોઈ મઝસકારને નમીજ મળી.

‘જિગર’ની ગજલોની મુખ્ય વિશિષ્ટતા એ છે કે એમના મુખેથી ગજલ-સાંભળવામાં જેટલો આનંદ થાય છે એટલેજ આનંદ કામળ પર છપાવલી ગજલો વાંચવામાં મળે છે.

ગજલકારોની વિચાર સરણીમાં નિકટની સામ્યતા હોય છે, અને એ પ્રજ્વલિત છે એમાં નવો ચિંતો શોધનાનું કાર્ય વિકટ અને કુદરતી છે જ.

કવિ પ્રેમની હરેક ચોટ ખાણ છે, તે ખાવા માટે, કવિ પ્રત્યેક ક્ષણે તૈયાર હોય છે, પ્રેમ માણેથી કાલ્પ પણ પ્રકારની નિરાશા અને નિષ્ફળતા, કવિને પદ્ધતિ કરી જ રાક્ષી નથી. તે પ્રત્યેક પ્રકારની બદનામી, દુસ્તામી, અને મુશીબત ઝીંકવાને તૈયાર હોય છે. તેની મુસીબતો, વેદનાઓ અને વ્યથાઓ, તેને માટે ધીમે ધીમે શાંતિ, આશ્વાસન અને રાહત સમાન બની જાય છે. ધણી વેળા, રવિ, દુઃખોનું સ્વાગત કરવાને આનુરતાપૂર્વક જંખનો હોય છે. કવિ પોતાના પ્રિયપાત્ર તરફથી પ્રત્યેક પ્રકારના અયોગ્ય અને અણુજાજરતા વર્તનો સહી લેવા કટિબદ્ધ હોય છે, પણ પોતાના પ્રિયપાત્ર પ્રત્યેના પોતાના પ્રેમને નિઃશંકલિ આપવા ક્યારેય તૈયાર હોતો નથી, તે પોતાના છવનને વ્યથા અને વેદનાના સમૂદ તરીકે કહે છે, પણ હૃદયોર્મિઓ પર તેના ફરજી કાળ હોતો નથી વફા એનું સમાન હોય છે, અને ફના (નાશ) એવો અજાત (પરિણામ) હોય છે. હરેક ગજલ-કારોમાં ઉપર વર્ણવેલી બાબતો હોય છે, અને ‘જિગર’માં પણ એ લાવવા છે જ. બીજા ગજલ-કારોની જેમ નેઓ ‘મધુ પ્રિયપાત્રની વફાદારીના જંઝારી અને વફાદારી માટે પોતાના સર્વસ્વની કુરબાની અપવા અડે પણ તૈયાર છે.

“હાથ-પેદા મજબૂરિયાં મદડગિયાં, ના કામિયાં, હૃદય આંખિર ઈશ હો તુમ ક્યા કરો દમ ક્યા કરો?”

આ લાયરીઓ, અશાંતિઓ, અને નિષ્ફળતાઓથી તેઓ નિરાશ થવાને બદલે તેમાં રોમાંચકતા ખર્ચે આનંદ ખોળે છે.

“વાલરે શીકે સેકાદતે કાણ કાતિશકી તરફ મુન મુનાતા રક્સ કરતા ખૂમતા મુતા હ મંચ બનો જહાં નિસાર કર અજ અવત કદમ અથ ખુલ્લ હવસ મુઆમિલએ બનો જહાંને હયા”

“દર્બારી ઝિન્દગી પર સંકે દહાર બને મુઝકો નહો ગવારા સાદિશથી મોત મરના”

તેઓ એ વાતનો પણ વિચાર કરતા નથી. નેમની એ વ્યથાઓ અને કુરબાનીઓથી પ્રિય પાત્રના હિલ પર કરી અસર પડી છે, કે નહિ ?

“ક્યા મરજ મુઝકો તેરે દિલરે અસર દે કે નહો; એ પરસ્તરે મદખત હ અપર હે કે નહો”

જીવનની કુટુબાઓ અને નિર્મમતાની આંધિઓ અને વશનો છતાં તે પ્રેમના માર્ગમાં ઝિન્દગિથી પૂર્વે ચિયરે છે.

“જીવને છટકો અશક - મુશ ક્યા રસ કેદને દે કિસકો ના રસ ક્યા ?”

“જિલે આંધિઓ ક્યા મજમૂલએ અજદા હે તા હ; હપર આજાદ હોતા દે હપર બખાંદ હોતા દે.”

“ગમેશી પૂરશે કિસ તદ દિલસે એદસાસે મમકો ફના કરેલી હે ? દિલકો હપર ક્યા સફા હોતા દે બને કોઈ આસરા નહો દેતા.”

“તસવુદ અને ફિસ્ફીએ ગજલની ખિલ-વણીમાં અથ વામ બજબ્યો છે, કેમકે એ બન્નેમાં મુશ્કે, નિસ્વાર્ય અને ખલિલ પ્રેમ હોય છે. આ કારણે ગજલમાં મરની બરી

ઉર્મિઓની સાથે સાથે જડી વિચારમૂલને
જન્મોદ્ગમ, થયો છે.

‘જિગર’ ન મરી છે, ન તો સૂચીકદ
તેમની શાપરીતે બિપ્લવ છે, આત્મ હતાં, મજલ
અને લસવુદ્ધ વચ્ચે નિકટતા બંધો નાંખે
છે, એટલે એમના ધન્ય અસ્થાને પર તથા-
વુદ્ધની ડાયાને આભાસ થાય છે. વળી
‘જિગર’ની પોતાની માન્યતા એ છે, કે
હાસાનનું રાજ્યન સધું. તેના પહેલેજ દિને,
તેણે પ્રેમ-બાર લાપાવાનું પગન આપેલ.
એટલે, ખાનગી-પ્રક્રિયામાં પ્રેમ-પ્રવેશ વગર
સ્વરૂપમાં થયો.

“હો સુકા રોએ અબ્બી હી ‘જિગર’
વિરહો નિભા ખરાબ દેના થા”

બદલે તેઓ તો માને છે, કે મુષ્ટિ-સર્જન
નું કારણ પ્રેમજ છે, એટલુએ દહીયોએ,
પોતાના સૌન્દર્યના પ્રકરિકરણ અને દર્શનોર્થે
પ્રેમ-લામણી જન્મ્યાની છે.

બોદ કશક વોદ બપા દે દે દુનિ નાતમને બી;
તખ્લીકે કાકના પર મારાનુ કર દિયા.”

મફૂન કેહતે હી જલ્લોડી કસરત ગરર આપ;
અદલાદકો અદલાદકી સુરત નમર આપ.”

આમ મુષ્ટિ-સૌન્દર્ય પ્રિયમદિરથી રોગા
ગાની ગયું.

“દુરન્દે મોજિતએ વદમને. કસરતકા કસમ;
અરમે મેરતમે દે સખ કુન્ન મેરી દેરતકા કસમ.

સૌન્દર્ય અને પ્રેમ, નામ અને નિમજ
એકજ દહીકતનાં બે સ્વરૂપ છે.

“દુરન્દે દરક જુદા દે ન જુદા કામે દુરન્દ;
રોગી હી દે મે આગેશ દર આગેશ નરી.”

કિન્તિતા મારના.એ આપની ભેંત
અને ખેતાર છે.

“જો તેજા અકમ તં કે નૂ મેગ
કમ સાગ ન વરાખને મારા.”

+ + +
બોદ બી નિકી એર મુખાએ બર્ષ દુરન્દ;
મં જિલે આપની નમર સમજ રિપા.”

એટલેજ ખરા પ્રેમીએ સ્વભાવની કસના
અનેની માતમથી છૂટીને પારનિકતા લગી
ખેડોનું લેખ્યો.

“દુરન્દે મિતમને મુજ નાંતી મો દુરન્દે દેરકે;
દુરન્દે મિત આર દિર બારે દિરક કમી ન દેખ.”

“જિગર”ના મામ સમિતિય ક્રિયાત
લાપરવારી બરી આપરી નથી, પણ એ શુભ
તો તેમની પોતાની રત છે. એટલે એમના
સ્વામુખને કારણે એમના મેમોમાં ખુદ્દ
અને મરતીનાં દર્શન થાય છે.

એમની એક વિખ્યાત નમમ “શિકન્તે
તીખદ”ના કસરત કે.આરે આપવાની લખ્ય
રશી રેલતી નથી.

“આપણી દર નિયાદ પે જત ખાતે પી મય;
લદરોએ એતવા દુશા લદમકે પી મય.
યદ રદમને લગમ મેરી દર ખતા સુમાર;
મે દન્તિદાએ સીક મે મમરકે પી મય.
પીતા ખર્ગે અતન એદ કમથી મેરી ખાલવ
દર પદમે અમે વારકી થા પારે પી મય.

તેઓ હરી હરી વાળે (અપેરકે)ની
રેડની પજુ ફરી છે છે, તેમની એ દેરની
કેટલીકાર મેળાં અને કાકના: સ્વરૂપમાં પજુ
કાંપર થઇ જાય છે.

“જદિદ મેરી એદ મોખીએ કિન્તિતા કેખન
રદમત કે જતો ખાતો મે એદવો પી મય;

+ + +
જુ ‘જિગર’એ મનોપરતબાન કર ન ની ખરિ
જુ મરીપ કયા બને મરતે કાલ દેના;

“હુનુ મેને-તેરા આપ શીખ લરમ ખોલ દિયો;
તુ તો મસ્તિશ્વરે દે નિધત તેરી જમાને મે.”

“હો ગયા સુરીદે મય ઝાદિદ,
અખ તો ચેદરે પર રર રેહતા હૈ”

ગઝલકારનું વ્યક્તિત્વ એ પરથી જાણી શકાય છે, કે તેમના કલામ વિષે જનતાને શો અભિપ્રાય છે? તેમજ તેમની સાધરીનું બેબુ કદ બાબુએ છે? એ સિધ્ધાંત અનુસાર ‘જિગર’ના કલામને જોયામાં આવે, તો સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવશે, કે ‘જિગર’ બીજા ગઝલકારોની જેમ પોતાના સ્વત્વતા નાશ કરવા નથી, તેઓ તો નિઃસ્વાર્થ અને જલિદાનની જાણનાથી પ્રિયના હૃદયમાં પોતાને માટે ઝંખના જનમાવે છે.

એ માન્યતાને સમર્થન આપતા કેટલાક શબ્દો નીચે પ્રમાણે છે:—

“કામ આખિર જઝબએ બેઘખિનવાર આઢી ગયા,
દિલ કુચ્છ ઈસ સૂરતમે તડપના ઉન્કા ધ્યાર આઢી ગયા.”

તપ મન્નિસેં હૈઈ હૈં યું ઇરકે આરઝૂથી,
કુચ્છ મેને જુસ્તજૂ કા કુચ્છ ઉસને જુસ્તજૂ કા.

મૈં યુનહવારે જુનૂ મેને ચેદ માના લેકિન,
કુચ્છ ઉધરસે બી તકાઝએ નમર હોખા હય.”

પ્રેમ અને સૌન્દર્યની કલામાં ત્રાજવાનું પદ્ધતિ ક્યારેક ક્યારેક ખુદ ‘જિગર’ની તરફ નમેષું દેખાય છે.

“મૈં તો હર કાનતમેં યુસ હુ લેકીન
ઉસ્કા કયા ઇલાજ;

હવ્વામા આતી હંય વોદ આંખે ‘જિગર’
-ઝેરે હીએ.”

યા વોદ ચે ખકા હમસે યા હમ હૈ ખકા ઉન્સે;
કલ ઉન્કાઝમાનહ યા આજ અપના જમાનહ હય”

બીજા શબ્દોમાં એમ કહી શકાય છે કે તેઓ પ્રેમની નિરાધારીઓની સાથે સાથે સૌન્દર્યને મેઢી હદ લગી પ્રમાણિત કરી શકે છે, એવું માને છે. જુઓ:—

“તગદિલ, તગાડુલ, તગસ્તુમ, તકસ્તુમ;
યહાં તક તો પુણિ વોહ મજબૂર હોકર.”

કેટલીક સુન્દર રજૂઆત છે!

“ઝીર તે કુચ્છ. કથી નહીં આપકે હકિનદાર મેં;
આપ મુઝે જૂલા સકેં વેહ નહીં ઇમિયાદમે.”

એ મન્નિસે પહોંચીને સૌંદર્યનું પરિવર્તન પ્રેમમાં થઈ જાય છે. ખસુ સરખન અને લાચારીની એ સામગ્રીઓ, પ્રિયના દૂર રહેવાથી અથવા વિસાદ જવાથી જાનેશો બનાવેશો ખેલ જમી જાય છે, એ વેળા ‘જિગર’ના શબ્દો કમાનના હોય છે!

“માના સુરે ઇરાબી એક ઝીઝ હય મગર;
ખતેબી દૂર દૂર તેરે આરતાસે કયા.”

પણ તેઓ એ ઝીર સમજૂતીને દૂર કરવાને કેવી સરસ ઉપાય યોજે છે!

“તેરી કસમ અરે એા જલ્દ રહેનેવાશે,
સુર ઇરક ન યા નાઝ આશિકાનહ ન: યા.”

જિગરની કલ્પના સૃષ્ટિમાં પ્રિય પ્રતીના પ્રેમ પર એ પ્રકારની અસરો દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. એક તો એ કે એમની હૃદયસ્થાઓ નિરાશાઓના ખડકો સાથે અથડાઈને જાંગીને બૂકો નથી થઈ જતી, બીજી એ કે એમનું પ્રિયપાત્ર સોદી પીનાર હોવાના બદલે ખાંમના લોચા અને સોદીનો બનેલ હોય છે, અને નેનામાં સામગ્રી પ્રધાનતા હોય છે. ‘મીર’ તેમજ બીજા કવિઓ અને ‘જિગર’ વચ્ચે

પ્રકૃતિજ કવિને કવિતા કહેવાને બળેપૂર્વક
પ્રેરે છે. —

એના નમૂનાઓ પશુ આખી સો.

વેદ કમંડે આઝોબી ગઝોબી

નગરમે અપતક સમા રહે છે;

યેહ અમ રહે હે વોહ કિર રહે હે.

યેહ જા રહે હે વોહ અમે રહે હે.

વોહી કયામત હે કહે બાલા

વોહી હે સુરત વોહી હે સરાખ;

લખોડી જુબિરા જિગરકો કમિસ

ખળે હંચ ઓર મુરકેરા રહે હંચ

ખિરામ રંગી, નિઝામ રંગી,

કસામ રંગી, પયામ રંગી;

કહમ કહમ પર રવિચ રવિચ પર

નએ નએ સુત ખિલા રહે હંચ."

દિવાસ્વપ્નની તિમ્તતા, લાવનાઓની એકતાન-
તાને એ રંગીન ધોડા પશુ કેટલો આકર્ષક
હોય છે !

"હાય યેહ દુરને તસબુરકા ફરેએ રંગો બુઃ
મે સમગ્રા નૈસે વેહ જાને બદાર આહી ગયા.
જમ નિગાહે વેહ ગઈ અસ્સાહકે મેઅતમે સૌક;
દેખતા કયા હું વોહ જાને ઇન્તિઝાર અહી મયા."

* * *

"તસબુરમેં દુઝ્ઝ ઐસા તેરી તરવીરકા આલમુઃ

કે નૈસે અબ લએ નાનુઝસે કુઝ્ઝ હસાદે હોના હવ."

કેવું સચોટ બળ છે એમાં ? બુદ્ધાવગતી.

વાત પશુ યેમીના હાથમાં, અધિકાર નથી.

"દક્ષાબી તર્કે મહબ્બત કયા મદખ્ખત હવ;

ભુસાતે હવ. હન્દે વોદ યાદ આહી જાને હવ."

"જિગર" ઇન્તિઝારને પશુ સુંદર રીતે

પશુ વે છે. —

"કુઝ્ઝ આમ્મી હવ આહી હસ પાએ નાઝ ઝોસી;
તુઝ પર ખુદાઝી રહમત એ દિલે ઝરા કેહરના."

"જિગર"ની વિનવણીઓ પશુ હૃદય-કવિતા
સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ સ્થાન રાખે છે.

"આ કેઃ એનાબ ઇન્તિઝારે દ મંચ;

દઈઝી આખિરી ખુદારે દ મંચ"

* * *

"આકે તુઝ ખિન ઈસ તરહ અબ દેરત

મઅરાના દ મંચ;

નૈસે દર રૈમે કિરી સૌઝી કમી પાતા તુ મંચા"

તુમ નહીં કિના-મે; લુલ્હી કયા બદાર મે ?"

"નઃ મુનચે નઃ મુનચે ગમેા દઈ મેરા,

ચે હવ આખીતી - કદાની નહીં હંચ"

દૃષ્ટાં એટલું કે 'જિગર'ની ગઝલો

અમારા જીવન અને પ્રેમ અને સૌંદર્યથી વધુ

નિષ્ઠ ને વ છે, એવા પ્રસંગો, એજ વાત

પ્રગબ્ધમાં દરેકના જીવનમાં આવેજ છે, એ

કુપરંત જિગરની અનોખી સૌંદર્ય દરેકને આપે

છે, એટલે એમની ગઝલો આપણા હૃદય-

ધનકારઓને મૂર્તિમંત સ્વરૂપ આપે છે.

આ કારણેજ 'જિગર' લોકપ્રિય રીખ્યાંત

અને દરેક પ્રકારના માનસવાળા લોકોના

કવિ છે.

— * * * —

અદલા માટે મળતા

આમણિકાના મેતેજરોને તેમના પત્રો

નિગલા સંદર્ભમે મોકલવા વિનંતી છે.

તંત્રી: 'કારવાં'

જોગ. એમ. પી. લેન,

સંદેર

[જી. સૂરત]

જાહેર નો માટે અમૃત સમાન

અનુભવ મંડળ

આસિસ આરક્ષણી અનિવૃત્તિતા, ખેડ, ખેડુ માં ઉપરમાં દુઃખાનો
સ્વર્ન અથવા સ્વેત પ્રદર, મર્યાદાપણ સોન, સ્વર્ન ન ગરદનો અથવા
અધુરે મર્યાદા અર્જપાત મર્યાદા, સમાજ જાણી અનુભવે વિગેરે મર્યાદા, આ
અનુભવ ઉપરોક્તથી દર વર્ષ અરીર સમાજત બને છે, કા નોવા પાના પાના રૂ. ૧૦ માં

શ્વા.સ. કા.સારિ અ.વ.લે.હ

કેદ, સરદી, છાતીમાં દુઃખાનો, ખાંસવામા સોન, ખેડા ઉપરસ, બિંદા ન આપી, દમ, અમ, કાફીટો વિગેરે માટે અનુભવે દરદીઓ ઉપર અનુભવેલા અનુભવમિધ ઉપાય અપાતા રૂ. ૨)

અનુભવ પ્રાપ્તિ: — મહન મંજરી ફાર્મસી
કાલજાદેવીરોડ, રામવાડી નાકા હેડ ઓફીસ-ગતમનગર (રાવિપરવાર)

સુરત:-ડી. એન. પરિશ-કમ્પીટ, સિસ્ટમ-ગાંધી અનુભવ અનુભવ પેડા ન, તવાપુર:-અનુભવોમાં કમ્પીટ-વાર અનુભવ, ગાંધી:-અનુભવ, અનુભવ અનુભવ અનુભવ

સાયકલો તેમજ લગ્ન પ્રસંગે બનાવેલા
કાંધી બાંડે સર્વ જરો! .
મારી સાયકલો અને ગાંધીઓ માટે
મળે :-
આકસ્માત સાયકલ માર્ટ
લાંબાવેલ, સુરત.

કાંધી ખરીદનાં ?
તમા ખરીદનાં, તમાખતર્, વેલીસ, પાપનાપર
કીમ, કેનેડા, સેડિંગ, ફેલી, અકરમ, ફેલીની વી
તમેમાર અને સરકારને ખરીદનાં
...એક જ સ્વર્ગ...
તાજ એકરી વિભાગ રેડા,
સાંચાવર, સુરત.

ધરની પામેલી ભેંસોનું સ્વસ્થ અને લાભ, દુધ, દર્દી, વી.
ઉનખાના હિમોમાં તાપ પ્રદાતા અને તેનથી જરૂર માટે
લગ્નની પીના એક વાર પથરો.
નેશનલ ડેઈરી, ચોકઅવર, સુરત.

[૪-૪૫]

અવલાદનો ઈદ અંક

મુસ્લીમ બાળકોનું મુજબતી લાપાનું પહેલું અને એકલું જ બાળ-માસીક છૂટા વરસમાં કદમ મુકે છે.

હરસાલ મુજબ આ માસમાં પણ પુરી રસ-સામગ્રી સાથે 'ઈદ અંક' તૈયાર થશે.

સંસ્થા યા ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને દશ અંકો ફ્રી આપવા મળ્યા છે.

છુટક નકલ અ આના.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૦

પરદેશ રી. ૮

બરમા રૂ. ૮

અવલાદ

પો. બોક્સ નં. ૧૦૭ રેજીસ્ટ્રેટ.

દર શનીવારે પ્રગટ થાય છે

મુસ્લિમ લીગનો પંચગામ પહેોચાડનાર મુસ્લિમ જનતાનો આવાજ છુલું કરનાર ઈલાકાનું નિહર અહવાલિકે પત્ર

...પાકિસ્તાન...

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦

'પાકિસ્તાન'ની અવનવી સામગ્રી

'મુલતાન સયુક્તગીત'ની ચાલુ વાર્તા

અને બોધ લાયક લેખો વાંચવા

આજેજ ગ્રાહક બનો

'પાકિસ્તાન' ઓફિસ

કાલુપુર બહુચાવાડ અહમદાબાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થતું

મુસ્લિમ હિન્દના અવનવા સમાચારો, સાહિત્ય સામગ્રી અને કટાક્ષ કવચોથી ભરપૂર.

ખિલાફત (મુજરાતી)

વાર્ષિક લવાજમ:-

હિન્દમાં રૂ. ૯) પરદેશ પાકેન્ડ ૧)

છુટક નકલ ૨ આના

આજેજ ગ્રાહક બનવા મારે લખો:-

... ખિલાફત પ્રેક્ષ —

લવલેન લાયખલા,

મુંબઈ-૨૧.

ઉદ્દાત્ત અને ઉપોદ્યન આપતી વાર્તાઓનું અનોખું સાલિક

કહાની

લેનો દરેક અંક ઝેરલે

ચિંતનતાલસ્યો વાર્તા સંગ્રહ

પુસ્તકાલયનું ખૂણું

કેન્ડોએનો શણગાર

મુગફરીના સંગ્રાધી

ગાદિર ખમરનું સખળ સાધન

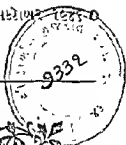
આટલી બૂજ કિંમતે આજે કોઈ

વાર્તા-પુસ્તક પણ મળતું નથી.

વાર્ષિક રૂ. ૬-૧૨-૦ છુટક પ્રગ ૦-૧૦-૦

કહાની કાર્યાલય

દાણખીલ : બાવનગર

ધિક્કતી ધરા

પાંખડી આશા લતા દેખી શકો ?
 ફાંસી ફૂલી અવદશા દેખી શકો ?
 હું જ સંતાનો ફરે છું આપથી:
 આપ મુજ વિરહ દશા દેખી શકો ?
 હોત દષ્ટિ દિલ અને હૃદય ઉપર,
 મૃગની સામે જાંઘવા દેખી શકો ?
 અમૃતિંદુઓમાં હામવી આગ છે,
 ગળગી ઉડતાં તાવુળાલા દેખી શકો ?
 મુજ હૃદય ઉવાનથી આધે ખસો-
 પાનખરના વાયરા દેખી શકો ?
 લાલ મારી દઉં મદિત પીડને-
 મુખ ધાણી ગિણતા દેખી શકો ?
 દિલને અર્થોમાં ધરે "સાબિર" વત-
 આપ આ ધિક્કતી ધરા દેખી શકો ?

હું સાબિર [મરવા]

ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)

જ. મો. અબ્દુર્રહીમ સાદિક સા.

બેશક જે લોકો અલ્લાહને તથા તેના રસૂલને ઈજ્જત પહોંચાડે છે, તેઓના ઉપર ખુદાપાક દુન્યા તથા આખેસ્તમાં લગ્નત કરે છે. અને તેઓના માટે તેણે હલકાઈ ફરનાર અજાણ તૈયાર રાખ્યો છે. અને જે લોકો સુસલમાન પુર્યો તથા સુસલમાન સ્ત્રીઓ પર તેમના કંઈ સુનોહ કયા વિના (આજ મુઝી) રંજ પહોંચાડે છે, તો તેઓ (પિતાના ઉપર) આદેખનો તથા અપ્પર સુનાહનો જોતો હાદે છે. (કુર્આન).

બેશક ખુદાપાકે કાફિરો પર કિટકાર કરી છે અને તેમના માટે ધગધગતી આગ તૈયાર રાખી છે. તેમાંજ તેઓ સદા ફેડેશે, તેઓ કોઈ સહાયક કે મદદગાર નહિ મેળવે. જે દિવસે તેઓના મોઢાં આગમાં ઉંધાંત્રીધાં કરવામાં આવશે. ત્યારે તેઓ જોમ ફેડેશે જો અમે અલ્લાહનું કહ્યું માન્યું હોત અને રસૂલના ફરમાન ઉકાળ્યા હોત તો કેવું મારું થાત ! (કુર્આન)

હે ઈમાનવાળા ! અલ્લાહની હસ્તા સહેા અને સીપી (વાન્ગી) વાત કહેા તો ખુદાપાક તમારૂં માટે તમારો કામ કમૂલ કરશે, અને તમને તમારૂં સુનાહ માફ કરી દેશે; અને જે કોઈ અલ્લાહની તથા તેના રસૂલની આજ્ઞાનુસાર જોતશે તો તે મહાન મક્કળતા મેળવશે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ (હદીસ)

જ. મૌ. અબ્દુર્રહીમ સાદિક સા.

રસૂલુલ્લાહ સલ્વો ફરમાયું કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે, “ઓ મુહમ્મદ! જ્યારે હું કોઈ ચીજનો હુકમ કરું છું તો તેને કોઈ ફેરવી શકતું નથી અને ખચીત મેં તને આપ્યું, એટલે તારી ઉમ્મત માટે એ તારા પર હુકમ કર્યો કે હું તેઓને આલમગીર હુકામથી નાશ કરીશ નહિ. અને તેઓ મિવાય અન્ય કોઈ શયુને તેઓ પર એવો કાબૂ આપીશ નહિ, કે તેઓને સર્વનાશ કરે, અગર જો તેઓ પર આખી જગતના લોકો સંગઠિત થઈ (ચઢી) આવે. પણ એટલુંજ કે તેઓમાંનાજ કેટલાક કેટલાકનો નાશ કરે. અને તેઓમાંના કેટલાક કેટલાકને કેદ કરે.”

(હદીસ કુદસી, મુખારી)

રસૂલુલ્લાહ સલ્વો ફરમાયું કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે, “મારો ઇંદો નહિલ છળાદતો વડે હુમેશ મારાથી નશક થાય છે; તે એટલા યુધી કે હું તેને મારો વહાલો બનાવું છું. ફરી હું તેનો કત બની જાઉં છું, જેનાથી તે સાંભળે છે. અને આંખ બની જાઉં છું, જેનાથી તે જુએ છે. અને પગ બની જાઉં છું, જેનાથી તે ચાલે છે. અને જો તે મારાથી માગે તો અવસ્થા હું તેને આપું. અને જો તે મ.ચ પત્તમાં આવે તો અવસ્થા હું તેને આપ્યું.” (હદીસ કુદસી, મુખારી)

રસૂલુલ્લાહ સલ્વો ફરમાયું કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે, “ક્રિયામતના દિવસે હું ત્રણ માણસોથી ઝગડનાર છું. (૧) તે પુરૂષ જેણે મને વચ્ચે રાખી વચન વગેરે આપ્યું ફરી તેણે ફગલગાળ કરી. (૨) તે પુરૂષ જેણે આઝાદ માણસને વેચ્યો અને તેની કીમત ખાધી. (૩) તે પુરૂષ જેણે કોઈને મોકલ કે મજૂર રાખ્યો ફરી તેનાથી પુરું કામ લીધું અને તેનો પગાર કે મજૂરી આપી નહિ.” (હદીસ કુદસી, મુખારી.)

“ જાગરની વાત ”

પૂછ ના સદચર મને તે બેવડા દિવસની વાત;
 ચાતના મારી તને મુખમાં ફાળી અંતરની વાત !
 પુત્ર હાથે જન અર્થ સ્તેદમાં ઉત્તરથી;
 વિશ્વમાં પંકાય છે એ શેર નર જાગરની વાત !
 રૂખલા ચર્ચે પકીને ભેડીએ દાધા મદો;
 છે અનુકંપાજનક ભારત તજા કિકરની વાત !
 આજ નિર્દોષો સહે છે કુદરત કેવાં વિશ્વમાં,
 શું હસ્ય કંપાવનારી કળના ખંજરની વાત !
 વાસના આહક જનો સમજે શું અગ્નિ પ્રેમનો;
 દેહમાં ખામોચિયાંના ભણે શું સાગરની વાત ?
 તે કરી નિર્માન મુજને સત્તરે ચાવ્યાં મર્થ;
 એક પશુ નવ સાંભળી ખાસ ફાળી અંતરની વાત !
 તીરે ખંજરના પ્રભામાં એટલી પીમ નથી;
 નેટલી વિશ્વમાં મુખે છે બેવડા સદચરની વાત !
 પ્રેમમાં લગણ તજા એ દાસ મગજનો દનો;
 ગાંધિમાં અથુ દત્તા મુખ પર દત્તી દિવસની વાત !
 મરેલી નિજ શીશ ઉત્તર રાખનારાઓ સૂઝે;
 કેટલી દ્રાવક છે એ દિરઘોના લરકરની વાત !
 સાગરે તૂટાન હો તો હો મતે પશ્વા નથી;
 બાળ્ય સાથે નાવ છે દરમાં મને લંગરની વાત !
 વરલની રજની દત્તી કંપાવનારી દાવ હાથ;
 હે ‘શમીમ’ દિલગા સ્વી ખસ નયના નરતરની વાત !

‘શમીમ’ વિગતની

યા ચ ના

આહવા નોં નિદાળુ માસિકના રંગને;
 કામળો કેશ અભાષે રૂપ-રચરૂપ-દંગતે !
 એ ‘જનાં’ કપડાને વેડી “કારમાં” આગમ વધે;
 ધન્ય છે એના દિવે નિદ જન્મના ઉમંગતે !
 પ્રાર્થના મરી છે એ પ્રપ્ત તજા દનારમાં;
 કે, તે દરનારે દરે કામળ તજા આ જંગતે !

“જાગરના”

અવાઝકી દુન્ય

: સંખ્યાનામર :

...જેકર...

૮

દિલ્લીમાં વાઠાવાડો શું દેશના દલીનું વશોણુ દેવદાસ રચું છે. આ લખાણુ છપાઈને ખદાર પડશે તે પહેલાં તેા માખણુને છાસ જુદી પડી જશે. આશા તેા રખાય છે કે દેશને માખણુનાં દશાંન થશે. દુઆ કરો કે એ લખાણુ પાણી વશોરવા જેવું ન સંભવે ! આદર આદર કુશામાં શું ગોળ જગાઇ રહ્યો છે તે તેા સમજાવું નથી; પણ છ.પાંઆ ગોરાં મોટાં અદાર, અદાર ઈચનાં હેડાંચી કરી એક દિશા નિશાના સર કાઢે છે તેા એક દિવસ. આશાના સર કાઢે છે છતાં આખે પૂર્વીય જનો તેા આશાવાદી હેઠા આશાજ શાખીએ કે એતું શુભ ન પરિણામ આવશે. શાહરના શમ્દોમાં કહીએ તેા :

“ આકાશ કહો ક્યાં સુંધી લીમ-કેશિસ ?
કહો ક્યાં સુંધી મુખ ઢૂલાપીને રહેશે ?
હાં કે વડે પણ એ છે ગદર્જ લાહ;
કદી એકતા રંગ લાવીને રહેશે !”

તો કે આજે તેા દરજ્જ મુગ્ધ-કલ્પના-દાકા વગેરેમાં છરાયોચિતો પ્રોત્થામ દેશના દુર્લાખે આવુજ છે. અને છપતાં નદિ તેા મર્પા પાણી મૂઝાણાં એકમેકની સાથે પડીને દિલ્લ નદિ તેા કીચી અકાને એકતા નજવે છે. એ મડાંની એકતા છપાઈને ગોષ્ઠપટ્ટર નિરોઢો એજ અભ્યર્થના આજી કમી વેર-ઝેર કરતાંય સુકાગીરીનું તત્વ. અને તેવ ફક્ત લંદહા કરસા ગાંઠે થણું જોર કરી રહ્યું છે. સુકામેની કુરખાંધ તેા સુધરતી સુધરશે પણ

પુરા લીડોને સદગુદિ અર્પે તોય બસ છે ! દિલ્લીની ચંત્રચાળો સફળ થાય તોજ દિંદ ઉમરી સકે એમ છે આજી થણી વિનામાં ઢોર મનાં જેવી દાસાયા સુકાગીરીને લાધે આખા દેશના નાગરિકનો વટ પડાઇનેજ રહેશે !

૦

દરે દેલની ખદાર નગર કરીએ તેા ઇરાનના સાધાને પાંસળાં પારકી મુસદ્દીગીરીને પ્રતાપે અસમ થઈ રયા છે. રશીયાની દખલ-ગીરીથી આઝર્બેઇજન પ્રાંત તેા ઇરાનથી અસમ થયો. દરે કહેવાય છે કે ખિઝનની દખલગીરીથી ફાર્સ પ્રાંત પણ અસમ થયા મધી રહ્યો છે. ફાર્સના શેખોએ બળવો કર્યો છે ને ગુલામદ બંદર પણ ઇતી લીધું છે. એટલે કે ઉત્તરમાં રશિયાનો પગ રહે ને દક્ષિણમાં ખિઝનનો પગ રહે એવી સેગાટાંખાછ ઇરાનમાં મોટવાઈ રહી છે. જેથી પુનઃ એકવાર ‘મરીખરી વેર સમજી માખી’ની કહેવત સાચી દરની દેખાય છે.

વળી તુર્કીની અરદદ પદ પણ કંઈ રશિયા ‘દાવિસનાં નાકસના’ કરી રહ્યું છે ડાઉનસના વહીવટના ખામ મામસા વાને કે ‘મેરી અવેલી મત ખૂલીયો’ એ કહેવતનાં માત્રી ફેરવસ એ ફરમદાસ કરી રહ્યું છે. એક તરફથી રશિયાની દાવગીરી ચાલુ થઈ છે તેા બીજી ગાળુથી ખિઝન-અમેરિકાની, ભોરેસ ને દાર્ડી અથવા તેા હેરી અને કદી જેવી વેડી તુર્કીનાં રક દાખર કરી રહી છે. આવારે તેા તુર્કી ખૂબ દિખન

પૂર્વેક જવાબ આપી રહ્યું છે. “આગે આગે દેખાયે હોતા હય કયા?”

બાકી પેરિસની શાંતિ પરિવર્તનમાં આપારે હન્ટરવલ પડયો છે. યુદ્ધ પુરૂ થયાને એક વરસ તો પૂર્યું થઈ ગયું છતાં શાંતિના દર્શન થયાં નથી. કદાચ દુષ્કલી જેમ છ વરસે શાંતિ રથપાય તો રથપાય અને તે પહેલાં યુધ્ધનીજ સ્થાપના ન થાય તો સારું! સિવાજી અને અફઝલખાંની જેવી સુધાકરત યદ્દ હતી કંઈક તેવીજ વધતી ખુપાપીને શેઠહેંડ કરવા જેવી મિત્ર-મર્ષાતાઓની મનોદસા જણાય છે! “ભગવાન કિનારેયે લગાદે તેરી નૈયાં” ખીળ્યોની નાવને ભગવાન કિનારે લગાડે કે ન લગાડે પણ ભરગાઓની નાવને તો કિનારા નજીક લાવી દીધી છે. દિદરતાન જેટલી કોણદોડી કયાં ગર બરગામાં ‘વસમાળાની સરકાર’ રથપાઈ ગઈ છે. જે કે દિદગાં નો ગચમાળાની સરકારનું સ્વરૂપ હજી અધ્ધરજ છે; છતાં બરમામાં તો કંઈ મામલો ચાલે પડયો જણાય છે. કંઈ નહિ “આપણને નહિ તો આપણા પડોશીને પણ હજી.” દિદીઓ ખુસ થાઓ કે બરમાની એમ સાનની સરકારે આપણને પૈખા ખાંડી ખાવા માટે એક લાખ મણ ચોખા આપવાની ઓફર કરી છે.

સુખાપણાનું છવતા છે અને જે ગમ છે તે દિવસોમાં કોઈ પણ દિવસે પ્રગટ થશે એવી અશ્વાઓ હજી સગી નથી; તેમ જાપાનેય આજી બેંગની શોધ કરી હતી પણ તે ત્રણ દિવસ મોડું પડ્યું એવી મળી અશ્વા દેસાઈ છે હશે હાલગા તો હુલ્લહી અશ્વાઓ દિદગાં એટમ કરતાં પણ વધુ બચકર પરિચાગ લાવી રહી છે.

ગુજરાતી સહિત્ય પરિવર્તને ‘અક્ષરે’ શિક્ષક સચના કરાણે કરી છે. પરિવર્તમાં

આર-પાંચ વિભાગ રખાય છે તો વધુ વિભાગ કેમ નહિ? એકાદશમર કરતાં વૃથકરણીય દેશનું વધુ લાડુ થાય એમ છે તો પછી એક રીતે બાધાનું લાડું કરવા માટે એને જુદા જુદા વધુ ને વધુ વાડામાં કેમ ન વહેચી? અસિકોમાં અને અપાકિકોમાં સ્ત્રીઓનો વિભાગ, બાળકોનો વિભાગ, કુમારોનો વિભાગ જુદો હોય છે યા તેમનાં જુદાંજ પત્રો હોય છે તેમ જુ માહિત્ય પરિવર્તમાં બાળક વિભાગ, કુમાર વિભાગ, સ્ત્રી વિભાગ, પ્રોટ વિભાગ, વૃદ્ધ વિભાગ, જુદા કેમ ન રખાય? અને વળી એધીય સંગીન કામ કરવું હેય તો જેમ શેરડીમાંથી ગેડેરી બનાવવામાં આવે છે તેમ સહિત્યનાય ભાગ પાડયા. નવવિકાસ વિભાગ, નિર્ગંધ વિભાગ, નવકક્ષા વિભાગ, કવિતા વિભાગ, નાટ્ય વિભાગ, ગર્ભ વિભાગ, મનહર ખમર વિભાગ આમ જુદા જુદા સોળ વિભાગ, કારણ કે સોળમું અધિવેશન છે ને? તો એ છામાં એછા સોળ વિભાગ પાડ્યા અને તે સોળ વિભાગના સોળ પ્રમુખના હમી એક મુખ્ય પ્રમુખ હોય! આગામિ પરિવર્ત બરાબ ત્યારે સત્તર પાડ્યા. આમ ને આમ પરિવર્તી વચનો આંકોણ સચનાનો રહેશે, અને વિશ્વાસીય ચોખના પણ મળજીત થતી જશે. અને દરેક દરેક વિભાગ મળજીત થતો જશે! જુરોને સરીર તો એક હોય છે પણ તેના દરેક વિભાગને માટે આજે જુદા જુદા કાકતરો હોય છે ને! આંખના કાકતર જુદા, હાંનના જુદા, કાનના જુદા, ગળાના રપેશિઆસિસ્ટ જુદા, પેટના દરદોના કાકતર જુદા, મામડીના રપેશિઆસિસ્ટ જુદા, હાકાંના કાકતર જુદા, એલી તપાચનાર જુદા, યુક ને પેશાગ તપાચનાર જુદા, આમ ને આમ અનેક કાકતરો મળીને સોળના સરીરનું સચા-

નાશ વાળતા નથી પણ શરીરને કુદારી દે છે; તેમ જુદા જુદા વિભાગીય પ્રમુખો ગળીને યુગ્મવાલી સાહિત્ય પરિષદનો જરૂર ઉત્કર્ષ કરી શકે! સુંદરે પુરિ બહુ ના!

૦

ઈન્ડરીંગ યાને કામચલાઉ દાસમાં દિસ્તી ખાતે જે વચગાળાની સરકાર રચાઈ છે તે ઈન્ડરીંગ યાને કામચલાઉ સરકાર કહેવાય પણ એકત્રી સરકારનું ઈન્ડરીંગ હોય છે એમ કહી નથી; બીજી કાયદીય વસ્તુઓ ઈન્ડરીંગ હોય છે, ખર્ચોના જમણું પછી પદ્ધતિ બજારમાં ફરવા નીકળીએ, અને હાઉસમાં ધુસી સેર-માંડીયા, ખમણ કે સરપાસાની સાથે ચાલેના ડોઝ મકાનીએ તો તે ઈન્ડરીંગ ડીનર કહેવાય! રેલ્વેમાં ઝુલકરી કરતાં કેાક સુધરેલી સાડી-વાસીની સાથે બેઠક ગળતાં તે મદકારી મદકારને વાનો કરે અને વાત કરવાવાન સાડીનો બેઠકો પણ માથા પરથી સરકાવી દે તે તમે અડધા અડધા થઈ જાઓ; તો એ ધડીની એ આંખેલી બાપામાં વાત કરવાને ઈન્ડરીંગ લેખ કહે છે!

[રિવાસત]

સરકારવાળાએ ઘેર પોતાની પતિને મુકીને પાકા દેસમાં લડવા જતાં ત્યાં દિશી ગાટે એકાદ કામચલાઉ પતિ કરી બેસે તેને ઈન્ડરીંગ મેરેજ કહે છે! દિલ્લી હજારે એંગ્લો ઇન્ડિયન હોકરીઓ સાથે અમેરિકનોએ ઈન્ડરીંગ મેરેજ, હેલ્થ મદાયુદ્ધનો લાખ લખને કર્યાં દતાં! કેાઈ ચળાતો નકકી થયેા પ્રમુખ હેલ્થી થઈએ તળીયતનું બહાનું કાઢી 'અર્ધ' એમ વેરી સોરી'નો તાર ઢોકા ગેરલાગુર નહે તો તેને રથને 'કાર્' તળપડા આગેવાને પ્રમુખ રથને 'ગણપતિ' ગાખા મેરીવાળી જેમ ગોઠવી દઇએ તો તે ઈન્ડરીંગ પ્રમુખ કહેવાય! મેઘાં મેઘાં સહેરોમાં તો ઈન્ડરીંગ પલિઓનાં

રૂપ બજારોજ કાપમ હોય છે! પુત્રો અસાવે કાર્ રાજની પારકાવા પુત્રને હાલવિધાન કરી આવીએ બેસાડે તો તે પુત્ર પણ ઈન્ડરીંગ પુત્ર કહેવાય! કોલેજ, સિનેમા અને પાર્કમાંથી રાપરેકે પ્રેમ બહુધ ઈન્ડરીમજ હોય છે!

નાટક-સિનેમામાં તો નાવક-નાયિકા વચ્ચે ઈન્ડરીંગ લગ્ન, ઈન્ડરીંગ છુપવ અને ઈન્ડરીંગ મૃત્યુ પણ યોગ્ય છે! એકટર-એક્ટ્રેસો વચ્ચેનાં લગ્નો પણ બહુધા ઈન્ડરીમજ હોય છેને? કારણ કે તે લગ્નો કાલેવેશના તાતજે આંધિયાં હોય છે!

મણી તાર કાલેકરના કે પ્રોડ્યુસરો સાથે પણ એકટરો ઈન્ડરીંગ ક્રો-એગરેશનથી જોવાય છે! પર્ગ-પલિન સડી પડે ત્યારે સંતાન, પ્રસન્ન કે પરાજી રીતે ચામી વેળાં ઈન્ડરીંગ સંસ્કુસનની ફરજ ખાતરી નેગના સાંધા મેળવી દે છે! સાહિત્યકારો અને ગાંધકાની વચ્ચે ઈન્ડરીંગમ પૂલ તરીકેની ફરજ ધમ્મી વેળા રિવેચકો ખમ્મરે છે! દસાસો, આલ્પીયા, કે કમીશન એન્ટો તો વચગાળાના ઈન્ડરીંગમેન તરિકેર કમલ ખાય છે! એક બીજા રાજપના એક-મીઓ પરસ્પર ઈન્ડરીંગ ચંચાડાં માદવાનું કાપ કરે છે! તકરોર ફસાદ કે હુલ્લસ-હડતાલમાં ધમ્મીવેળા લવાડો ઈન્ડરીંગ મેજર-ટ્રેન્ટી ફરજ બજારે છે! ન્યાયાધીશ અને વાઢી કે પ્રતિવાદીની વચ્ચે માર્ગદર્શક તરિકે કમેસા વજીસો પણ ધમ્મી વેળા માર્ગદર્શનને બદલે ઈન્ડરીંગ વાટખાડનું કામ કરે છે!

૦

મદયુજરાત મત્રસ મંડળને એક મુસાવરે તા. ૨૯-૯-૪૬ના રોજ મળત ખાતે નવીનચદ હોલમાં શ્રી. હુમાયુનર નેપિ એમ એના પ્રમુખરથાને સાનધર રીતે ચોખમ્મ ગયો છે.

‘સાબિર’, ‘મતી’, ‘અમીન’, ‘મીસ્ત્રી’, ત્રીમા [પર ૧૯૪૨માં જાપાનનો પ્રથમ બોમ્બ પડ્યો
 પાળા, રસિક, પુરુષ, ‘અતિન’, ‘અનિલ’,
 ‘બોહર’, ‘દામન ઝોઝા’, ‘વેપોરનામદેન,
 બરીકાદેન, પ્રે. સીમનસાસ વ્યામ, પ્રે.
 પ્રીતમરાય મારમુદાર પહેર અને કવિઓએ
 મુશાવરામાં જામ લાંબા દનો, જદાસી ‘મજા’,
 ‘નવન’, ખામોશ, બિરિમસ પહેર અને
 કવિઓનાં કાવ્ય આત્માં દનો. મુશાવરા મંડળને
 જ્ઞાને શોધાવે એવી રીતે સરજ થયે દનો
 અને પ્રમુખના વિદ્યાર્થી પ્રવચને સુસ્તમાં
 શુભધની ગરજ મારી દની, મુશાવરનું
 આકાંક્ષી દિનપ્રતિદિન વખતું જાય છે. મદા-
 મગજન મજા મડી રાજકોટની શુભરાતી
 માદિવ્ય પરિવરના આમંત્રણને માન આપીને
 પોતાના બે પ્રતિનિધિઓને રાજકોટ મોકલવાનો
 ઇરાદો ર્યો છે.

મહાગુજરાતનો શોક:

ગુજરાતના માદિવ્ય મંદીરના હૃદયને
 આંધકો લાગે એવા શોક મમાયાર આપવાનું
 કામ મારે માથે આવ્યું છે. ગુજરાતના ખૂબજ
 આશાભર્યા કવિઓ મંગલ લાલ ‘મહિલક’
 અને ‘દેના’ના બેદરતનમીન થયા પછી
 એવાજ એક આશાભર્યા કવિ જામ પાકુજ
 દાંતિયા ‘દેના’ના જન્મનમીન થયાના
 મમાયાર અમારે જારે હૃદયે આવતા પડ્યા
 છે. ‘દેના’ ખૂબજ લાગણીપ્રધાન જાગૃત દના,
 મંદેરના મુરિસમ ગુજરાત માદિવ્ય મંડળના
 એક સ્થાપક દના. ખરેખર મંદેરને તો
 ‘દેના’ની બોટ કાચમની રહેશેજ પજ
 રાષ્ટ્રીની ગુજરાતી આસમમાં પજ એ બોટ
 રહેવાનીજ, જામ ‘દેના’ રંગુન ખાતેના મકાન

પર ૧૯૪૨માં જાપાનનો પ્રથમ બોમ્બ પડ્યો
 દનો. જમ તેજ દિવસથી એમના હૃદય પર
 જાહેર મિતાનો બોમ્બ પડ્યો અને મિતામાં ને
 મિતામાં દમના બોમ્બ થયા અને લાંબી ચાર
 વરસની ઝંખણે જીમારી બોમ્બી તા.
 ૨૭-૯-૪૬ને શુભાને મુશારક દિવસે જમન
 નમીન થયા. (ફના) રાજરાતમાંથી એક
 મજા દીપક જુજાણ મેષા. કુટુંબ નિર્ગધાર
 જેવું થયું. જામ ‘દેના’ ૪૦ વરસની બર
 યુકતીમાં પાછળ પાંચ જાગકોને તથા જમ
 માતા તથા એક બાહને અને જદેને છોડીને
 જન્મનમીન થયા છે. ખુબ મંદેરને મરીકે
 મંદેરત ફરી જન્મનમ મિદેરમાં જમ્ય; અને
 એમના કુટુંબીજનેને મદેરનીવ થતા કરી.
 આમીન

મંદેરના મદ ‘દેના’ના આપતા અંકમાં
 મંદેરની વગીયત આનુષાર એમના પ્રમદ-
 અપમદ કાવ્યો કાવ્યમાં આવશે. એમના જે
 ને કવિ તથા સેવક મિત્રોને એમના વિશે
 રમરખું મેંના મોકલવા મેલ તે આપતા
 અંકમાં પ્રમદ થયા તટાકે મોકલવી પેતાનું
 નિવજાણ અદા કરે

—નંદી ‘શર્યા’

પરદેશના ગ્રાહકોને:—

‘દેના’ને લગતો દરેક પત્રવ્યવહાર
 માટેનું નવું સરનામું:—

VAISHI Sahitya Karyalaya

M. M. P. Lane,

RANDER.

[Surat, Bom., India]

ધીરે ધીરે !

(કી-પ્રાચી)

પહેલા તો મને ખેતાનો બનાવ્યો કંઈ ખ્યાલ બનાવી ધીરે ધીરે;
તરવાને છે કાલિય કેમ પછી તરવાર ચલાવી ધીરે ધીરે.
નિજ પ્રેમભરી વાગેથી મને લગ્યાર બનાવી ધીરે ધીરે;
મુજ દિલમાં દવે આવીને મ્હે છે ધરનાં સુખની ધીરે ધીરે
બાળેલ એ તારી આગ ઠી પશ્ચ કૂકોળી ન હતો કાર નહી;
દમરદી કરે છે કેમ હૃદયમાં અંગારા લગાવી ધીરે ધીરે.
તું પ્રેમના પથો ફેરી વિહરતા હું ' નિય મને ના પૂછ કદી,
પગમાં હું લાડ' છું વિ'ને તબી ભરમર દટાવી ધીરે ધીરે.
હું! મંત જવા દે છેડ મને ભરેલ હું તારો પામી મથો;
સહ જાય છે ક્યા મદમદના મને તું આ કાર તજવી ધીરે ધીરે.
મિલુગારીઓ વેરી દીધી મિતમગર મુજ સાન હૃદયમાં દાપ થય',
ને દિલની સિતારી કેમ ફરીથી માનાર બનાવી ધીરે ધીરે.
શિયોમાં કોના મૂઝી મ્હો છે એ કહી મથો છે કાલુ કદે!
કોયલ તુ કરે છે મને અરે! ટકાર રીઝાવી ધીરે ધીરે.
એ ફરગી વચ કર વાતો મહી હું તારીન બન્યો એવો, કે અરે!
પળવારમાં વિલ સહ ચલ્યો ગયો દસનાં દસાવી ધીરે ધીરે,
મૂલ્ય ન આંધરે જમ દરિયે હુઆર રહેલો ધેને જરી,
તુ આંખનાં પશ્ચી આંખમાં દેજો પળવાર જમાવી ધીરે ધીરે.
મુદ્દમુદ્દ તુ મુવેની જોયમાં બેગી સૌરભના ગીતો ગાય છે પશ્ચ,
મને આવી ખિજાં ને ચાવી જશે મુજગર જલાવી ધીરે ધીરે.
આશાઓ તમે શ્રો લાલ લાલ્યો મુજ દિલમાં ઉપમિત થમને કહો!
એથી નો નિસરાઓને હૃદયની બેકાર જમાવી ધીરે ધીરે.
પ્રાર્થના તારી કા કદી ફળશે પરદરને ન 'ખિન્નિમલ' આશ કદી,
તું પ્રેમના કારે શીશને મલર દે પાર મુખની ધીરે ધીરે.

"ખિન્નિમલ" મેર જની.

“આપણા નકલી અંગ્રેજોની સેવામાં”

[મૂળ લેખક: હજરત અહમદ સાયદ મુસેમાન નદવી સાહેબ]

(અનુવાદક: ઇસામાધ હામ્મદીમ કાવીવાલા)

હિન્દુસ્તાનમાં અંગ્રેજોએ અંગ્રેજ શિક્ષણને જે હેતુસર પ્રચલિત કર્યું હતું, તેને તેમણે સુપ્ત રાખ્યો ન હતો. અદકે રચ્યપણે કહી નાંખ્યું હતું કે એનો હેતુ એવા દિન્દીઓ જન્માવવાનો છે, જેઓ ‘નસલ’ અને ‘વતન’ની દ્રષ્ટિએ તો હિન્દુસ્તાની હોય પરંતુ દિલ અને દિમાગ તથા રસિકતાની દ્રષ્ટિએ અંગ્રેજ હોય ! કે જેથી અંગ્રેજ શાસન વિરુદ્ધ જે દ્રોહાત્મક આયનાઓ જન્મી રહી છે તે સંવતર નષ્ટ થઈ જાય ! જેમકે શર શરમાં એમજ થયું. અને એવા દિન્દુસ્તાનીઓ પૈકી થયા જેઓ અંગ્રેજોથી પણ વધારે ‘અંગ્રેજ’ પુરવાર થયા તેમણે પૌરોહિત સંસ્કૃતિ, પૌરોહિત વિધાઓ, અને પૌરોહિત શિક્ષણની દરેક રીતે વિરુદ્ધતા કરી, અને દરેક વસ્તુને પુરોહિતની દ્રષ્ટિએ રેખવા તથા પ્રત્યેક લક્ષણ પુરોહિતો નિર્ણય અંગ્રેજની આંખથી કરવા લાગ્યા ! !

પરંતુ કેટલી આશ્ચર્યની વાત છે કે જે વસ્તુ હિન્દુસ્તાનીઓની દ્રોહાત્મક આયનાઓને વિનાશવા માટે બનાવવામાં આવી હતી, તેજ વસ્તુ અન્ય પ્રકારની દ્રોહાત્મક ઊર્મિઓની કિલ્લેપતીના કારણભૂત પણ બની ગઈ ! અર્થાત જ્યારે એ દિન્દુસ્તાની નકલી અંગ્રેજોએ જોયું કે પોતાની સંખ્યાતા, સંસ્કૃતિ, ધર્મ અને કૌમ તથા વતનના અદુશાભાર્ય નિકળવા છતાં પણ તેઓ નેટાવ, ફેશી, કાલો આદમી અને સર્વ પ્રકારે અંગ્રેજોથી કિતરની કક્ષ માંજ રજા, તો પ્રથમ તેમણે બરાબરી અને સમાનતાની માંગણી કરી અને જ્યારે તેમાં નિષ્ફળતા મળી તો તે બાવના ચિતા, ક્રોધ, અને વૈરના સ્વરૂપમાં પરદાશ મઠા ! પરિણામે

દિન્દુસ્તાની કૌમી અને રાષ્ટ્રીય ચળવળોનો આરંભ થયો, જે આજે રાજકીય સમાન-મકલો અને કોન્ફર્ન્સો, લીગો અને કોમિસોના સ્વરૂપમાં આપણી નજરે સમક્ષ છે.

એ અરવી તથા નકલી અંગ્રેજોમાં અર્ધી સદી પર્વંત યુદ્ધ થતું રહ્યું. અતે દિન્દુઓમાં આંધીછાએ આવીને નકલી અંગ્રેજ દિન્દુઓમાં પ્રાચીન દિન્દુ સંસ્કૃતિ છોડત કરવાની ધમકી કલ્પના કરી દીધી ! અને ત્રીસ વરસના માળા દરમિયાન એજ “નાલી અંગ્રેજ દિન્દુ” જેઓ પૈકી ધણુખન મકાન પિદાન ભૈરરદરો તથા મેન્સીંગ અને એ દરફનાં ભણેલાઓ અથવા દિન્દુસ્તાની યુનિવર્સિટીઓના સર્ટીફિકેટ મારણ કરનાર છે, એ ચળવળના પાતીલાદક છે ! અને અત્યારે અંગ્રેજ રાજકારણની કિંદાળા ઉકેલવામાં પ્રવ્રત છે.

આજે દિન્દુ યુવાલથી લઈને વૃધી સુધ્યાં પ્રાચીન દિન્દુ સંસ્કૃતિ, સંસ્કૃત સમ્મન, સંસ્કૃત બાપા તથા સંસ્કૃત વિધાઓને છોડત કરવામાં પ્રયત્નશીલ છે !

આંધીછાની “સાવ-પ્રાર્થના” શરૂ નાનક વગેરેની જેમ એક વતન દિન્દુ માનિક આમંત્રણો પાપો નાંખી રહી છે ! ! જેના સિદ્ધાંતોમાં ‘નેશનાલીઝમ’ અને ‘વતનવાદ’ બીજા રંગમાં રથાન લઈ રહ્યાં છે ! અને દરે દરેક દિન્દુ પોતાના પ્રત્યેક રંગમાં પોતાની પુરાણી સંસ્કૃતિને ફરીતર છોડત તથા પોતાના મદદગારોની પ્રાચીન મ તાને ફરી વાર રથપિત કરવામાં ગરગુલ છે, અને એટલાજ ખાતર તેમને પોતાના દેશમાં રાજકીય સ્વતંત્રતા અને રથધિતાની આવ સ્વકતા છે ! !

પરંતુ અહીંયા પ્રશ્ન આ છે કે હું મુસ્લિમ !
તું શું આહે છે ? શું વારતમાં હવે આપણી
કૌમના નક્કી અંગ્રેજોમાં પણ “પ્રાચીન-
પ્રિયતા” અર્થાત પુરાણી ઇસ્લામી સંસ્કૃતિનો
પ્રેમ હિપ્ત થયો છે ? આ તો સમ છે કે
હિન્દુઓ સાથે તો તેમને મતભેદ થયો છે,
પણ શું અંગ્રેજો સાથે પણ મતભેદ થઈ ગયો
છે ? અને અંગ્રેજ સંસ્કૃતિ સંગ્રેષ સભળના,
અંગ્રેજ પોતાક, અંગ્રેજ રહેણીકરણીથી
તેમના હૃદયોમાં નકરત (ધૂણ) કિત્તજ ઘટ
ગઇ છે ? અને શું એમને પણ ભલે પેતાની
ધર્મિક વિદ્યાઓ, ધાર્મિક રહેણીકરણી અને
‘ધાર્મિક સંસ્કૃતિ નહિ તો પોતાની કૌમી વિદ્યાઓ,
કૌમી ભાષા, કૌમી રહેણીકરણી અને ગૌમી શિક્ષણ
સાથે પ્રેમ ક્રિપા થયો છે ? જો છે તો
મુબારક ! અને જો નથી તો અફસોસ !
અફસોસ.

અફસોસ ખગર, મુસ્લિમો પોતાની બૂલને
સમજી શે તો કેવું સારું થાય, કારણ કે
એમ કરતાં તેઓ પોતાની પ્રત્યેક બૂલને
સમજી શકે છે. અને તે આ કે મુસલમાન
અન્ય કોમોની જેમ ‘નુસલ’ અને ‘બનત’થી
બન્યા નથી બલકે તેમની બુન્યાદ માનસિક
મતબો, ઝિંદગીના કેટલાક સૈદ્ધાંતિક અને
જીવન આધાર તથા અર્થકારણના ખાસ ખાસ
નિયમો, તથા આ ખિયાલ પર છે કે વર્તમાન.
જીવનનું પ્રત્યેક કર્મ બીજા બાવી જીવનની
બચાઇ પર રચાયેલું છે, પરિણામમાં એનુંજ
નામ ‘દીન’ (ધર્મ) છે.

આપણો ધર્મ અન્ય કોમોની જેમ કેઈ
દૈ-વિદ્યા, દૈવ-ગાળા, અને મીઠીચોલોજી પર
રચાયેલો નથી, બલકે તે વર્તમાન સાંસારિક જીવ-
નના નક્કર વિષયોને ખુલાસા નિયમો તથા છતાલી
આગાઓનુસાર પરિપૂર્ણતાએ પહોંચાડવાનું
નામ છે, એ નિયમો અને આગાઓ જેથી

રીતે પોતાના મૂળ કેન્દ્રની દ્રષ્ટિએ સર્વાંગી
‘અકલી’ છે.

‘અકલી’ હોવાના આ અર્થ નથી કે દરેક
મનુષ્યની અકલમાં એમની ખૂબીઓ અને
કારણોનું આપણું આવરક હોય ? બલકે આ
અર્થ છે કે એમાં ‘અકલી’ હિંમતો અને
પરસેવરો પણ છે, ભલે, આપણામાંથી કેટલાક
એને ન સમજી શકે ત્યારે કુન્યાની સામ્રાજ્યોના
સપ્તા નિયમોની ખૂબીઓ અને હિંમતોનું
પ્રત્યેક કિસાનની સમજમાં આવતું જરૂરી નથી
તો પછી ખુદાઈ આગાઓની ખૂબીઓ અને
હિંમતોનું દરેકની સમજમાં આવતું થા
માટે જરૂરી હોય ?

વાત રહેજ આગળ વધી ગઇ. પ્રશ્ન આ
હતો કે ‘અંગ્રેજ-માનસ-ગર્વાદ’થી હરીને
આપણા કુપકો કયાં સુધી “પીછેઠઠ” કરવા
હજી છે ? અને એના માટે તેમના હૃદયોમાં
કેવા વિચારોની પરપરા છે ? અને આખરે
‘માકિરનાન’ તથા ‘સતામાં સનાતતા’ અ.
‘વૃથા’થી વગેરેના રક્ષણોની આવરકતા શા
માટે છે ? અને હિન્દુઓના ‘યુન્યાદી શિક્ષણથી
મજાત કેમ છે ? આજે કંઈ થઈ રહ્યું છે તે
કેવળ ખંડનાત્મક છે અર્થાત હિન્દુઓની
શિક્ષતા માત્રજ છે, તો એનાથી મુસ્લિમોની
ઝિંદગી કેવી રીતે બનશે ? ! ! અને મુસ્લિમ
નવપુવકો તથા માર્મદર્શકોના હૃદયમાં એના
રિને કંઈક રચનાત્મક વિચારો પણ છે કે નહિ ?

મુસ્લિમોએ પોતાના રાજકારણીય સિદ્ધાંતો
અર્થકારણીય સિદ્ધાંતો, મોલ્લયક સિદ્ધાંતો,
વિષયો, નિયમો અને આગાઓ સંબંધી આ
વિચારવાનું નથી કે એમના બદલે શું હોય,
કારણ કે એના અર્થ તો આ થાય કે એમને
ધર્મ શું હોય ? ! ! બલકે આ વિચારનું રહ્યું
કે એમને કંઈ રીતે પ્રચલિત કરવામાં આવે,
અને નૂતન સ્વરૂપો માટે ઇસ્લામી સિદ્ધાંતોનુસાર
શું નિર્ણય કરી શકાય છે. [સંપૂર્ણ.]

‘હડતાલ’ પર.

અંતિમ છે નિર્ણય જીન ને ચેતના પરિણામનો,
મુજ કામનો, સંતાનનો, નિર્લોભનો, અંજામનો,
મુજ આસ પશું યંબે નથી દિન રેખન આરામનો,
આ મોંઘવરીમાં છું છું, છેક ખાલી નામનો,
જાણે વિધાતા ફર યઈ “અડખડ” દસે મુજ આસ પર !
હું પેટ માટે કિતયો છું, આજ આ હડતાલ પર !

પળ પળ રહ્યો તૈયાર ફરજે, અન્ધની નાખી ધસી,
‘નિષ્કુર’ યહ રક્તાર મુજ પર, કાળની તો પળ દસી,
છે અદ્ય વેતન, મોંઘવારી, તોય છું છું દસી,
પણ આજ મૂકી દોટ છેલ્લી, મોતની સામે ધસી,
છે આજનો નિર્ણય પછી, શા માટે ચેતુ’ કાલ પર !
હું પેટ માટે કિતયો છું, આજ આ હડતાલ પર !

છે પેટ વારવાલુ; નથી બંડાર કે છતકારવા,—
તન હવડું, અવયવ સિધીલ ને ફક્ત પોષણ પામવા,—
છે શીર્ષ શરી-પ્રભ, પેટે અન્ન પામી જીવવા,—
હું નિનરું છે ન્યાય માટે, આ તકે માનવ થવા,
કપી રહી હિન્સાનીયત નિષ્કુર તોડી તાલ પર !
હું પેટ માટે કિતયો છું, આજ આ હડતાલ પર !

કચ્છાઈ કાલિદ્ર ફર પળે, કરગરે કેંગાલીય !,
નિષ્કુર યહ નિદાય છે, આ રૂદન પર ખીન આચરત,
નિસસાઈ ગઈ માનવ-હૃદયથી, નષ્ટ યહ હિન્સાનીયત,
ગંધરાય છે, અકળાય છે, કચ્છાઈ છે કેંગાલીય !

ચંબી મૂજ, ને ચંદ્રમાની ચાલ, મ્હારી ચાલ પર !
હું પેટ માટે કિતયો છું, આજ આ હડતાલ પર !

—“નંદન” [શિણુવાને]

न वो यां ह

—विद्वांस साध्विनी

આપણા હરસાગી મલીનાને પહેલાં ચાં
તેણે શું શું પડ્યું અને તેણે ત્રીજાએ એને
માટે અમુક અમુક ખાતોમાં મુજબનાં છ
છતાં પણ અને જે જે સખાણુ દાય આપ્યાં
છે તેનો આનુષાઠ રજુ કરું છું.

दशक भवीनामे पादितो आह जेव नव
 वषात "अद्वैतो अकभर" नव नभान
 दशक शरीरः—

[illegible]

મજાકર ને શરીર પદ્મ અદ્યતન છે
છતાં પણ ગમે તે હરક શરીર પદી સદાય
જે અને જે પછી એક વખત:—

(१) आश्वलायना आदिष्ठाद आश्विना गित
आश्विने यत्त हर्गाने परश्वत्तागने यत्त भरतमे
इत्यादि य ६७भेदकतादि.

(૨) આદિમાદુગ્ધા આદિદક્ષદ્ધ અસૈ ગણિત
ધુન્ન વરરાલાગને વક્ષ દુગ્ધામે વર્ગોદીરિ સેમા
તેદિગ્ધો વનર્ધ દુગ્ધો વ દુગ્ધોદદદદો.

મગધુરે બલેમાંથી ગમે તે એક દુઆ
પઢી છેડે જાણ પાપલ દરે સરીકે પઢી દુઆ
ગાંધારી હા. આ કુલુસ થશે

નજરે ગીત અમ રીતે મહુ છે: આ
જાનન જે ગાથ રીત છે તે નામે મુજબ છે.

(i) 'मादर' मधील गरीब व मध्यम वर्गाच्या महिलांना प्रोत्साहित करून त्यांना 'मादर' मधील कामात सामील करून देण्यात येईल.

અદા નોખા જોડાને આંદ યાજ ત્યારે, જે
 મેહા કાદબમ પોતે આંદ નાં જોડો દોષ હતાં
 પંખા આંદ જોડો તે જો સમહાને પડતું જોડાએ.

“अहमस्यै अहमस्यै” अने “हृद शरीर”
अणु अणु अणुत “सुखे कतिदा” अणु
अणुत पढी दुखा गावनी.

પૃથ્વી "શિશિમરગ્રાહ" સાથે ને ૩૫૦ ૮૦
 નાખત "મૃદ્ધો દ્વાનિદા" પદ્ધતે તેવું ચાપુ
 વચ્ચે ૬ અ અગતો આમાનથી બસર થતે,
 અને એ પરી ને ૩૫૦ દુચ્ચા માંગેરો તે
 દુચ્ચા થશે અને એ સિવાય જોદદ સવાળ મળશે.

“મુદરો મુદર” ; “મુદર બંદ માલ” અથવા
“મુદરો કદર” પદી દ્વારા માંગવાળી બ. યા.
દુબીત થઈને અંગે ભેદદ રાહત પામી મળશે.

મેનું. માની બાધવા એની બનેલી ચીજો,
જીગ્રા પથથર, પછી માને ઓરત માનદર
માનિમાયા મને તે પોતી

(२) "सद्वृत्ति" या मदीनांतो पडेलो
यांत वेगळे—

“આસ્તાદો અકામર” અને “હરદ સરીફ”
જાન્યુ વખતે વખતે આંતર “મુસ્લિમો હાજીયા”
જાન્યુ વખતે અને હરદ સરીફ જાન્યુ વખતે પઠી
દયા મુંગરી.

“મરણે મૃત્યુ”, “સૂરણે વારણી” અથવા
“મરણે દારણીમ ઓડી રીની કાફ” પદી રૂઝા
મામવાથી કે અ કૃષ્ણ યજ્ઞે અને બેદર
રાવાજ પળ મળાશે.

આંદો અથરા આંદોની બનાવેલી કેઈ
 પક્ષ ચીજ, આરણી, છાકરો એમાંથી કાઢ
 પક્ષ ચીજ એવી.

(૩) "રૂપીકલ અવ્યક્ત" આ પદીનાનો
પરોક્ષ આંદ જોઈ:—

“આદલાદો આગર” અને “દરદ સીર”
 નવું નવું વખત અને ‘સુરો સીર’ નવું
 વખત અને દર સીર નવું વખત પડી
 દયા આગી

“સુરએ મુદક”; “સુરએ મુજદેલાદ”
અથવા “કદરએ કિલાદ” પદી દુઆ માંગશે
તો ઈ. અ. કુખૂલ થશે અને બેદદ સલામ મળશે
શીરોજા, આદના (આદરી) અથવા જરાન
મદના પગની પોડસી એમાંથી ગમે તે
એક લેવી.

(૪) “રુલીકલ આખિર” આ મહીનાનો
પાંદો આંદ લેખ:—

“આલાહો અકબર” અને “દરદ શરીફ”
ત્રણ ત્રણ વખત અને સુરએ ફરર ત્રણ
વખત અને દરદ શરીફ ત્રણ વખત પદી
દુઆ માંગવી.

“સુરએ મુદક” પદી દુઆ માંગવી ઇ.
અ. કુખૂલ થશે તેમજ બેદદ સલામ મળશે.

ગોપમા ત્તનારે (ખ મ કરી જરા-વેરા)
અથવા પાણી એમાંથી ગમે તે લેવું.

(૫) “જમાદિલ અવવલ” આ મહીનાનો
આંદ લેખ:—

“આલાહો અકબર” અને “દરદ શરીફ”
તથા “સુરએ કિલાસ” પદી દરદ શરીફ દરેક
ત્રણ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

“સુરએ મુદક”; “સુરએ મુજદમિલ”
પદી દુઆ માંગવી ઇ અ કુખૂલ થવા કિપરાંત
બેદદ સલામ મળશે.

કુર્આન શરીફ, પાણી, ચોનાના એકરાનું
મોહું, સોનું, ચાંદી અથવા એ બંનેની
બનાવેલી વસ્તુ એ બધામાંથી ગમે તે લેવું.

(૬) “જમાદિલ આખિર” આ મહીનાનો
આંદ લેખ:—

“આલાહો અકબર”; “દરદ શરીફ”;
“સુરએ કિલાસ” અને “દરદ શરીફ” દરેક
ત્રણ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

“સુરએ મુદક” અથવા “મુદસિર” પદી
દુઆ માંગવી ઇ અ. કુખૂલ થશે અને બેદદ
સલામ પન મળશે.

ઓગત (ઓ)નું મોહું, હાથની દથેલી,
કોમે મરદ, કમીન, આસમાન એમાંથી ગમે
તે લેવું.

(૭) “ફરર” આ મહીનાનો આંદ લેખ:—

“આલાહો અકબર”; દરદ શરીફ; સુરએ
અનીવાન; અને ફરદ શરીફ દરેક ત્રણ ત્રણ
વખત પદી દુઆ માંગવી.

“સુરએ મુદક”; “પારી”; “દામીમ
એન મીનકફ” એમાંથી કોઈ પણ પદી દુઆ
માંગવી ઇ અ. કુખૂલ થશે અને બેદદ
સલામ મળશે.

શાહીનો ખડીંગા, કુર્આન શરીફ દથલી
દથેલી, શીરોજા પથર એમાંથી ગમે તે
વસ્તુ લેવી.

(૮) “શઅમ્યાન” આ મહીનાનો આંદ
લેખ:—

“આલાહો અકબર”; દરદ શરીફ ત્રણ
ત્રણ વખત સુરએ “કરેઅહ” ત્રણ વખત
અને દરદ શરીફ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

સુરએ “મુદક”, “પારીન”, “મિન”
કોઈ પણ એક પદી દુઆ માંગશે તો ઈ. અ.
કુખૂલ થવા કિપરાંત બેદદ સલામ મળશે.

શીરોજા પથર, મોતી, લીલું ધામ,
આલિશનો ચેદરો એમાંથી ગમે તે લેવું.

(૯) “રમઝાન” આ મહીનાનો આંદ
લેખ:—

“આલાહો અકબર”; દરદ શરીફ ત્રણ ત્રણ
વખત; સુરએ “મતીન” ત્રણ વખત અને
દરદ શરીફ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

સૂરએ "મુદ્ક" "મુદ્કમદ" કેઇ પણ પદી દુઆ માંગવી છે. અ. કુપ્પૂત થશે અને બેદર સંવાગ મળશે.

ઔરત; સીંગતરી (સીલાં અડધાન); ફલ; તલ્પર અને પોતાની ઔસાદ એમાંથી મમે તે જોયું.

ગાંધીને ગાંધીનાનો માંસ લેઈ ત્રણ વખત સૂરએ "ફદ" પદનારતું આપું નરન સુખ. યેન, આરામ અને દારીપુત્રી સાથે છ અ. ખસર થશે.

(૧૦) "શબ્દામ" આ મહીનાનો ચાંદ જોઈ:-

"અહાહો અકબર; દરદ શરીફ" ત્રણ ત્રણ વખત સૂરએ "તપ્પતવદા" ત્રણ વખત અને "દરદ શરીફ" ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

સૂરએ "મુદ્ક", "ફદ" કેઇ પણ પદી દુઆ માંગવી છે. અ. કુપ્પૂત થશે અને બેદર સંવાગ પણ મળશે.

રંગીન કપડું (કાઇ પણ રંગથી રંગેલું કપડું); ચેહરો; લીલા રંગનું કપડું; શીશા પાથર; પાણી એમાંથી મમે તે જોયું.

(૧૧) "હિદકઅદ" આ મહીનાનો ચાંદ જોઈ:-

"અહાહો અકબર" અને "દરદ શરીફ" સૂરએ "અલમ નશરદ" તથા "દરદ શરીફ" દરેક ત્રણ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

સૂરએ "મુદ્ક", "નત", "નિશાબ" કેઇ પણ પદી દુઆ માંગવી છે. અ. કુપ્પૂત થશે તેમજ બેદર સંવાગ પણ મળશે.

કુઆન શરીફ; છોકરો; અહીંના એમાંથી મમે તે જોયું.

(૧૨) "હિદકઅદ" આ મહીનાનો ચાંદ જોઈ:-

"અહાહો અકબર, દરદ શરીફ. સૂરએ ક.ફેરન અને દરદ શરીફ" દરેક ત્રણ ત્રણ વખત પદી દુઆ માંગવી.

સૂરએ "મુદ્ક" અથવા "ફદ" પદી દુઆ માંગવી છે અ. કુપ્પૂત થશે.

ચોડા; બકરા પેરા; મોતી અને છોકરી એમાંથી કેઇ પણ વસ્તુ જોવી

સૂરએ "મુદ્ક" માટે અકસર ખુલ્લો (૧૪) ફરગાતી મયા છે કે. "દરદ મહીનાના ચાંદ જોઈ એને પદનાથી આપો મહીનો સુખ, આનમ, યેન"ની ગરાર થાય છે."

દરદ મહીનાના નાફિલ હાદનો વગેરે માટે દરદ મહીનાનાર મારા તરફથી અતુવાદ 'કરના'માં વખતો વખત પ્રગટ થાય છે તે જોવા બલામજૂ કરું છું.

દરદ મહીનાનો પહેલો ચાંદ જોઈ કઈ કઈ સરતો પદવી અકસર છે તેને માટે જગામ "કામિલ" સાહબના અલખાર રજુ કરું છું. કાફિયા વગેરે મેળવવા એની અંદર મરતોના નામ, કેટલીક જગ્યાએ સરઆતના શબ્દો, અને કેટલીક જગ્યાએ વચ્ચેના અથવા છેલ્લા શબ્દો છે; જેથી સમજ ન પડે તો "અન્મા"નો પ.રો જોઈ લેવો અગર કેઇ માણકારને પુછી લેવું. દરેક સુરાને ત્રણ ત્રણ વખત પદવી બેહતર અને અકસર છે.

બદલા માટે મળતા

આમચિકોના મેનેજરને તેમના પત્રો નિચલા સરનામે મોકલવા વિનંતી છે.

તંત્રી: 'કારવાં'

એમ. એમ. પી. લેન,

રાંદેર

[છ. સરત]

દિલાસે મોહનમંડે જળ દેખશે...
 તેા તુમ સુરએ કાતેહાકો પજશે.
 સફરકા નઝરે ચાંદ આતા દે જળ...
 તેા સુરએ કિઝાગતઆ પજશે દે સખ.
 અઝીઝ રખીઆ આવે જળ અવરહીન...
 તેા કૌસરકી સુન્ત પજશે મિસ્તરીન.
 રખીઆ આવે જળ ફુસરા ફેરતો ..
 ઇઝાફુઝતિત્ર અહીં દરકન, પજશે.
 જમ્માદીલ અવરહીન તુમ લાઝામ...
 પજશે સુરએ કુદસીયદલાદ તમામ
 જમાદિલ આખરીકા હો ચાંદ જળ ..
 પજશે સુરએ કિઝરાયકો તુમ સુઝકે મગ
 રજખકા નઝરે જિગ્હમ આવે દિસાવ...
 પજશે આદીયાત હિરમે બે કાઝો કાલ.
 કિખામ બે રાઅખાનકા ચાંદ દે...
 પજશે સુરએ કાફેઆ શૌરમે.
 નઝરે ચાંદ જળ આવે રમઝાનકા...
 તેા વાત્તીન પજશે હો બેહતર કિખા.
 હો જળ જરૂરગર ચાંદ રાવ્યાલકા...
 તેા સુરત પજશે દિલસે તખમ્મતપદા.

બે ઝીઅમકદમં ચાહતે હો દલાહ...
 પજશે દિલસે તુમ સુરએ અલમનશરહ.
 બે કિઝરકા હો વાઝાઈપોદલ મુઅમેતુન...
 તિજારત કરો સુરએ કાફેરન.
 બે ચે મરતે દિલસે પજશે રહે...
 તેા “કામિલ” વેદ ફારૂખે ખુશ રહે.

મજહૂર સુરતો ગારે આમુક છુઝગો (રંદ)
 ફરમાથી નવા છે કે-જે જે ગલીનાઓ જે
 જે સુરતો પડવાની છે તે સુરતોને શરીઅત
 મુજબત દરેક દલાલત કામ માટે મોલીનકા
 ખાંદમે ચાંદની પદારે પોતાના નાગના અરફ
 પગ જે આપતા ૩૧૩ વખત પડવાતે. વખત
 અને જળના નકકી ફરી આમળ પાછળ ૧૧-૧૧
 વખત ૬૩૨ સરીફ રાખે ફરૌઝ રાત્રે પાસી
 અને સુરત રાગીના વારતાની દુઆ ગાંધી
 તેા ઇ. અ. દરેક ધારેલું કામ પૂરું થશે.

કેમ પણ દરમ કામ માટે અગમ કરનાર
 દેશન થશે એ ખાખત ખામ્માયાતમાં રાખવી.
 ખુશપાક નેક અમલગી, રમખન અને
 દિદાવન ચતા કરે. આંખીન.

સુરએ “ફજર”

ખાવાવરયા, કિશોરાવરયા, યુવાવરયા, પ્રૌઢાવરયા અને વૃદ્ધાવરયા એમ દરેકે દરેકે
 અવસ્થામાં બે એકબાજે જીવન જીવી શકાય તેા જગત શાંતિમાં કેટલો બિભેરો કરી શકાય !
 એ અપખ્યામાથી બહુ એજા વિચારતા દરો.

x

x

x

x

જે જીવન સમાજ કે દેશનાં લુપ્તબેખમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે અંશમાન પણ ન
 આવી શકે. એ જીવનની કિમતજ નથી, એમ આપણને લાગતું નેમજી.

x

x

x

x

ભાવ, રંગ કે ફેરફાર એક અલ્પધર્મી જનારથી જાનીમાંના ધનકારાનું પ્રમાણ વધપટ થઈ
 જાય, એ પણ આપણી નાગવધનું એક પ્રતીક છે.

—: મુરાદની શાઈરી :—

૭

૭ ૭

ઇસ્કની છે બાટુ પરીલા આકરી,
કયમ મયો રણમરી જુરી જુરી.
શીરી ને લયલા અને જુલીએટ મહ.
શામીઓ ફરકાદ મયા આહ ભરી.
કયમ પચ્ચર જીલનો 'લયલા' કદી,
ગેહ મયા દિલ મહા અરમાં ધરી.
પવંતોને છુદવા ફરકાદ ગયો,
ઇસ્ક મદે લતને કુશાં કદી.
જગ મહી એ ખેડ ખેડી ઇસ્કના.
ઇસ્કને આખી ગંનાખી પચરી.

શાયરી છે વલણ વાનો ખરી,
શાજ કચી મારે એની આકરી
લાયમાં લઈને કલમ બેઠો છું છું,
પ્રેરણાની વાટ ભેવી આકરી.
હું મયું પણ પ્રેરણા આવે નહિ,
પ્રેરણા એ કયા રહી કહ્યાગરી.
ને મળે મારે પડી છે લ્યાગથી,
ધર મહી આંખા મળે નહિ ભાખરી.
પ્રેરણાને પકડવા શાજ છું,
જાગ લઈ એયું બનીને પાખરી.
ને જીવન વીતે મદું આમ આમ,
જીવગી મારી બની છે શાયરી,
ને તને લોકો કહે જુદામ 'મુરાદ'
આયરીમાં ચરતી તારી યાગરી.

—મુરાદ

મોલાના - અહમદ અશરફ સંદેરી

સવાલ-અગાસ માથુસો કચુતર શીકાર કરી ખાનાતુ કહે છે ને અર્ધા માથુસો કહે છે કે કચુતર શીકાર કરીને ખાવાનો હુકમ નથી કેમકે તેઓને શહીદીનો મરતમો મળેલ છે તો શીકાર કરીને થા બદુક મારીને આપ શીકાર કરી શકતા નથી તો તે વીધે શુ હુકમ છે - ત્રીકાત કરીને ખાવ શાખીએ કે નહિ ?

સવાલ-હસામ જનવરોનો શિકાર કરવો મુખાહ (ખએજ) છે તેમા કચુતર દાખિલ છે એનો શિકાર કરવામા કંઈ વાધો નથી. જો લોકો કહે છે કે કચુતરને શહીદીનો મરતમો મળેલ છે એ તદ્દન ખોટું છે એની સરીઅતમા સાબિતી નથી.

૧ સવાલ-છદ્દલદિનની નમાઝમા ઇમામે બીજી રકઅતમા સુરએ કાતિહાના પછી એક તકબીર જાએદ અદા કરી ત્રણ વાર સુતહા નિઠનાદ કહે એટલી વાર ચોખ્ખા પછી બીજી સુરહ મેળવી અને આખરમા સગદએ સદ્વ અદા ન કર્યો તો શુ છંદની નમાઝ અદા થઈ નવથવા નહિ ?

જવાબ-પુઠલી સુરતમા બેરાક ઇમામથી બૂલ થઈ છે. ઈ જોડી મેટી જગ્યાઅતમા ઇમામથી બૂન થઈ જાય તો સજ્દએ સદ્વ ગાફ છે. કેમકે આમ મોકો આ જાતના ગસવાથી વાકિફ હોતા નથી એટલા માટે નમાઝમા ગરબક પેદા થવાનો બંધ મજબૂત થઈ જાય છે. બેરાક બીજી નમાઝોમા સગદએ સદ્વ અદા કરવો વાજીબ છે દર દાલખાં

આ છંદની નમાઝ વગર કરાકતે રહીદ થઈ ગઈ મજબૂઆ ફતાવા મૌવાના અમુદુલ દૈન લખનગીમા મૌમુદ છે.

સવાલ-ગામી પમે મોતું ખરીદેલું છે. તે ઠી ઝકાત કેવી રીતે આપવી દલના ભાવે કે ખરીદ કરેતા ભાવે ?

જવાબ-વરસ દિસ પિતવાથી ઝકાત ફર્જ થાય છે આવનો આવીસમો ભાગ કાઢવો જોઈએ આજે જે સેનાનો બાન હોય તે ભાવે દિસાખ કરી ઝકાત આપી જોઈએ. મતનગ કે તમેએ મોલા ભાવે ખરીદેલું હોય કે સરતા ભાવે ઝકાત ફર્જ થાય તે વેળા જે ભાવ હોય તે ભાવે ઝકાત અદા કરી જોઈએ.

સવાલ-એકમા ૯૦ રા. ભરી રસીદ વસુલ કરવી અને તેઓના ધોરણ મુજબ ત્રણ વરસ રૂપીઆ રાખવાથી ૯૦ રા. ને બદલે રા ૧૦૦ આપે છે તે જાણ છે અથવા નહિ ?

જવાબ-એ પુરુષે પુરુષ વ્યાજ છે. જાએજ નથી કુખાતે પાઠમા અને દહીસોમા વ્યાજ વિષે ધણી વહાદો આવી છે માટે એ કામથી ધણુજ બચવું જોઈએ જાએજ રીતે વેપાર ધણો કરવો જોઈએ તેમા અષદ પાંકે ખરકત રાખેલી છે

સવાલ-એક માથુસ પારો રા ૧૦૦૦૦ની મુદી છે ને તે રૂપીય માથી ૫૦૦૦ વેપારમા વાપરે છે, અને રા. ૫૦૦૦ ધરમા કાયમ રાખે છે તો તેણે કેટલા રા.ની ઝકાત આપી પડશે

જવાબ-બધા રૂપીઆની ઝકાત આપવી પડશે. અને રા. ૫૦૦૦ કુપર વરસમા જેટલો નફો મળશે, તેની પણ ઝકાત આપવી પડશે. અને જો પુદા ન ખવારતા વેપારમા નુકસાની જાય તો જેટલી રકમ ખાડી દશે એટલાની ઝકાત આપવી પડશે

સવાલ-ઝકાતના પૈમા મદ્દમાગા હરનાદને પમાર તરીકે અપાય કે નહિ ને જો રહી

સૈવદ હોય તો શું કરવું અને સૈવદ ન હોય તો શું કુકમ છે ?

જવાબ—ઝઘટના પૈસા મદદમાં ગૌત્વીને પગાર પેટે આપવા નિયત નથી. ગૌત્વી સૈવદ હોય અથવા બીજી કોઈ કેળવના, ઝઘટમાં શર્ત આ છે કે મરીમ સહકારને કોઈ પણ પ્રકારનો ખર્ચો સીધા વગર માલિક બનાવી આપવો.

સવાલ-હિન્દુની બેઠ હોય અને મુસલમાને એ રૂપીઆ મૂકેલા હોય તો બ્યાજ લેવાય કે નહિ ?

જવાબ—માલતાં સુધી બેઠમાં પૈસા મૂકવા ન જોઈએ બ્યાજ લેવું, દેવું દરામ છે. છતાં કોઈ લાચારીથી મૂકવા હોય તો બ્યાજ લઈ લે. પણ પોતાના ઉપર અથવા કોઈ નેક કામમાં ખર્ચ ન કરે કોઈ મરીમને આપી દે. આપની વેળા સવાળની નિમ્મત ન કરે.

સવાલ-દિન્દુ વાસે બ્યાજ લેવું નિયત છે કે નહિ ?

જવાબ—બ્યાજ લેવું દેવું બધાં પાનેથી દરામ છે. મુસલમાન હોય કે હિન્દુ.

સવાલ-દાલમાં દિન્દુ બેઠાએ કેશ સર્ટિફિકેટ કાઢ્યા છે. કમ્પસા તરીકે આજે એક માણસ બેઠમાં રૂ. ૯૦ ભરીને કેશ સર્ટિફિકેટ લે તો તેને ત્રણ વરસે ૧૦૦ રૂ. મળે છે તો એવા સર્ટિફિકેટ લેવા નિયત છે અથવા નહિ ?

જવાબ—એ ખુદનું બ્યાજ છે. એવા સર્ટિફિકેટ લેવા દરામ છે, બેઠાથી અચવું જોઈએ અને ખીજા અંગત મુસલમાનેને પણ વાકિફ કરવું જોઈએ. કે આવી રીતે કરવું ગમત નથી. સખત ચુનૉ છે.

સવાલ-અમારા કાલિપાવાડમાં એવો રિવાજ છે કે સગના પ્રસંગે માગતી જમાઅતના લોકો છોકરા અને છોકરીવાળાઓ પાનેથી અમુક

રકમ ફરજિયાત લે છે અને તે રકમમાંથી અમુક મદદમાં ઉત્તરદોના પમારગા વાપરે છે. અને અમુક રકમ મરજિયાત લે છે તો શું આવી જનનો ફરજિયાત દેશ લેવો નિયત છે ?

જવાબ—મરીમતે મુદમ્મદીમાં કોઈના પાનેથી જખરન (ફરજિયાત) દેશ લેવો નિયત નથી, અને જખરન લીધેલા પૈસા મરજિયાત અથવા ખીજા કામમાં વાપરવા નિયત નથી, હા જો કોઈના પ્રસંગે પોતાની ખુશીથી મદદમાં અથવા બીજી કોઈ સરખા આપે તો તે લેવું ગમત છે. જમાઅત અને પંચમાં સુધારા માટે ધારાધારણ એવા મુકરરે કરવામાં આવે કે જે શરીયાત વિરુદ્ધ ન હોય. અલ્લાહ પણ જાણનાર છે.

સવાલ-મારા બાઇએ શેરા સખતી વેળા માર નામ પણ સાથે જોઈન્ટ કમ્પી હવે એટલે જે શેરા રાખ્યા છે તે મારા અને મારા બાઇના નામે છે, હવે મારા બાઇનો ૧૦૦૦૦૦ થઈ ગયો છે તો શું એ શેરા મારી મિલકત મળશે અથવા ખીજા વાસ્તુકારને પણ દેક લાગશે ?

જવાબ—જોઈન્ટ લી. શેરા અમુક મસ-મિલકતથી ખરીદેલા છે, એ ખર્ચા નથી. એમાં મરજિયાત બધાં વારસોનો દેક લાગશે. છોકરાને કોઈરી કરતાં કમલ મળશે. જો દરેક વારસોનો દિસ્મે જાણવું હોય તો ખુલાસાવાર જખમે. અલ્લાહ બેદતર જાણનાર છે.

સવાલ જે જમાઅતો મોટા મદદમાં મજ દીની હોય તબલીમ ન લઈ શકે એવા જમાઅતોને દરેક નાના મદદમાં ફેલના પ્રમાણમાં દીની તબલીમ આપવી જરૂરી અને ફત્ત છે. અને તે ફત્ત પ્રમાણ ફેરવું હોવું જોઈએ અને તેમાં દિન્યાતન કયા કયા વિવચનો સમાવેશ લેવો જોઈએ.

મોલાના : અહમદ અશરફ રહેરી

સવાલ-અમારા માણસો કયુતર શીકાર કરી ખાવાનું કહે છે તે અર્ધા માણસો કહે છે કે કયુતર શીકાર કરીને ખાવાનો દુકમ નથી કેમકે તેઓને શહીદીનો મરતઓ મળેલ છે તો શીકાર કરીને યા બંદુક મારીને આપ શીકાર કરી શકતા નથી તો તે ધીરે શુ દુકમ છે ? શીકાર કરીને ખાવ સહીએ કે નહિ ?

સવાલ-દલાલ જનપરોનો શિકાર કરવો મુખાલ (મજબૂત) છે તેમાં કયુતર દાખલ છે. એનો શિકાર કરવામાં કંઈ વાધો નથી. જે ભોકો કહે છે કે કયુતરને શહીદીનો મરતઓ મળેલ છે એ તદ્દન ખોટું છે એની સરીઆતમાં સાબિતી નથી.

સવાલ-હદુસદ્દિનની નમાઝમાં છમામે બીજી રકઅતમાં સરએ ફાતિહાના પછી એક તકબીર ઓએદ આદા કરી ત્રણ વાર મુગદા નિફાહ કહે એટલી વાર યોગ્યા પછી બીજી સુરહ મેળવી અને આખરમાં સમદએ સદવ આદા ન કર્યો તો શુ મુદ્દની નમાઝ આદા થઈ અથવા નહિ ?

જવાબ-પુછેલી સુરતમાં બેશક છમામથી જૂલ થઈ છે. ઈદ જેવી મેટી જમાઅતમાં છમામથી જૂલ થઈ જાય તો સબદએ સદવ માફ છે. કેમકે આમ ભોકો આ જાતના મસમાથી વાકિફ હોતા નથી એટલા માટે નમાઝમાં ગરબડ પેદા થયાનો બધ મરખૂત થઈ જાય છે. બેશક બીજી નમાઝોમાં સમદએ સદવ આદા કરવો યાજીય છે, દર દાલમાં

આ છદની નમાઝ વગર કરાદતે રહીશ થઈ ગઈ. મરખૂઆ ફત્તાવા મોલાના અબ્દુલ હૈય લખનવીમાં મીચુદ છે.

સવાલ-મારી પસે મોનું ખરીદ્યું છે. તેની ઝકાત કેવી રીતે આપવી દાલતા બાવે કે ખરીદ કરેલા બાવે ?

જવાબ-વરસ દિસ પિતવાથી ઝકાત ફર્જ થાય છે. માલનો ચાલીસમો ભાગ કાઢવો જોઈએ. આજે જે સોનાનો ભાવ હોય તે બાવે દિસાય કરી ઝકાત આપવી જોઈએ. મતલબ કે તમેએ મોંઘા બાવે ખરીદ્યું હોય કે સરતા બાવે ઝકાત ફર્જ થાય તે વેળા જે ભાવ હોય તે ભાવે ઝકાત આદા કરવી જોઈએ.

સવાલ-એકમાં ૯૦ રા. ખરી રહીશ વસુલ કરવી અને તેઓના ધોરણ મુજબ ત્રણ વરસ રૂપીઆ રાખવાથી ૯૦ રા. ને બાલે રા. ૧૦૦ આપે છે તે જાણ છે અથવા નહિ ?

જવાબ-એ ખુદે ખુદું બ્યાન છે. જાએઝ નથી. કુર્આને પાકમાં અને હદીસોમાં બ્યાન વિરે થયું. વહદો બાવી છે. માટે એ કામથી થયું જ બચવું જોઈએ. જાએઝ રીતે વેપાર થયો કરવો જોઈએ. તેમાં અથલ પાકે ખરકત રાખેલી છે.

સવાલ-એક માણસ પાસે રા. ૧૦૦૦૦ની મુદી છે તે તે રૂપીયામાંથી ૫૦૦૦ વેપારમાં વાપરે છે, અને રા. ૫૦૦૦ ધરમાં કાયમ રાખે છે. તો તેણે કેટલા રા.ની ઝકાત આપવી પડશે.

જવાબ-બધા રૂપીઆની ઝકાત આપવી પડશે. અને રા. ૫૦૦૦ ઉપર વરસમાં જેટલો નફો મળશે, તેની પણ ઝકાત આપવી પડશે. અને જો ખુદા ન ખ્યારતા વેપારમાં તુકસાની જાય તો જેટલી રકમ બાકી રહે એટલાની ઝકાત આપવી પડશે.

સવાલ-ઝકાતના પૈસા ગરસામાં ઉત્તાદને ખમાર તરીકે અપાય કે નહિ, ને જો કદી

સવાસ-હઠની નમાઝ વિઠરે પગર ગરિઠ-
દોમાં પઠી અને વસ્તી બદાર મેના કે
બદલાઈ હોવા છતાં ત્યાં ન જવું એ વિષે શું
હુકમ છે? હઠગાંઠ જવાથી વધુ સવાબ મળશે
કે-કેમ અને વધુ સવાબ મળવા છતાં સુતીથી
વસ્તીની ગરિઠદોમાં નમાઝ પઢી શેની એ
વિષે શરીઅતનો શું હુકમ છે?

જવાબ-અને હઠની નમાઝ વસ્તી બદ-
લેમ કે કેહ મેદાન અથવા હઠગાંઠની
ગરિઠદોમાં હોય તો તેમાં પઢી સુન્નતે મુઅજ્જદા
છે. ખતમશ કે વસ્તી બદાર જમતમાં હઠની
નમાઝ પઢવાથી વધુ સવાબ હામેજ થાય છે.
એઓ બાધીમુશ માત્ર સુન્નીતા શાન્તે એ
સુન્નત પર આમલ ન કરતાં અંતરદોમાં નમાઝ
પઢી શે છે તેઓ ખરેખર મેશા મરાખને છેડી
મથામતને પાત્ર થાય છે. માત્ર એ જ વાત
રમુએ ખુદા (સત.)એ વરદાદના કારણે હઠની
નમાઝ ગરિઠદોમાં પઢવી હતી એ એ.
બનાવ મિત્રપ હમેશાં ગરિઠદો નગરી (સત.)
ની બધી ફરીમત અને ખુશુર્ગી હોવા છતાં
હઠની નમાઝ સદાશાઓને સાથે મઠ વસ્તી
બદાર પઢી છે અને ખુશુર્ગીએ શક્ષીદીન (દલી.)
નો અમલ પણ હમેશાં એનાજ વપર રહ્યો છે.
મોટે સર્વે મુસલમાનોએ એનાજ ઉપર આમલ
કર્યો હોય, અને દરેક વસ્તીના બધાં મુશ-
લમાન બાધઓએ. મરિફત કરી હઠની નમાઝ
હઠગાંઠમાં પઢવાને ઇતિવાજ મ કર્યો હોય.
જે વસ્તીમાં ખુદા કમલેર હોય તેમના માટે
મેશાક વસ્તીની કામ એક ગરિઠદોમાં નમાઝ
શરી એકજે. બાકી બધાંએએ મળી હઠગાંઠ-
માત્ર. હઠની નમાઝ પઢી એકજે. એમાં
મરિફતની કોશિશ રખાએ તરફેર થાય છે વળી
સવાબ મળેજ નથી. એજ મુશ્કળ સદીક
હઠગાંઠ તથા હઠની મરદગની મેશાખતર
ફિતઓમાં મૌલુદ છે. મજમુઆ ફતવા મત.
અબ્દુલ દૈવ તખ્તપરીમાં, પણ એજ પ્રમાણે
જાહેર છે.

સવાસ-ફૂજ નમાઝ પઢી રહેવા પછી
“અથવા હુમ અન્નરમજામ” પઢવા પહેલાં
ખીંછ સાંભી લાંબી દુઆ પઢવી કેમ છે?

જવાબ-પુણેની મરતમાં તલખુજું નોખે.
કે દઝરત રમુએ ખુદા (સત.)નો તરીકા આ
દોમાં કે જે ફૂજ નમાઝો બાદ તુરત સુન્નત
નમાઝ નથી એમકે અમર ફૂજ તે નમાઝો
બાદ સવાબ ફેરવી આપ કોમ તરફ ફરી જતા
હતા. અને સુગદાનસાદ, અલ મુદુ શિરકાલ,
અરકાલુ અઠગર વિગેરે મુખતકર વગીરે પઢી
દુઆ માંગના હતા. અને જે નમાઝો બાદ
તુરત સુન્નતો છે એમકે કોહર, મગરિમ, ઇશા
તે વગા સવાબ ફેરવી તુરત દઝરત (સત.)
અમર ફૂજ અન્નરસવામ વગીરે દુઆ પઢતા
હત. એ જે વખતે દુઆ માંગવી ગરી નથી.
મરીદ દલીલોથી એજ મુશ્કળ સાબિત છે.

સવાસ-આમાર તરફ વારસા વહેવળીગ
રિવાજ નથી. તોયો મારો દુરાદો એવો છે કે
હુ એ દિવાલને મારા ઘરમાં જારી ફૂ પરંતુ
એમ કરવામાં મને બધીજ તકલીફ વેઠી પડે
છે અમર હું મારો બધા સાત અવખામ
મારા મેશા છોડાને કોઈ હીતથી બાધક કરી
આપ કે ને મારા ગરવા પછી વારસોને
ગરીબને મુદરમદી પ્રમાણે વહેવી આપે તો
હું એ કીક છે.

જવાબ-વારસા વહેવળીના બધા ખુશાલા-
વાત એવકામ કુર્બાન શ અને સદીક દલીલોથી
સાબિત છે. છાકરા છાકરીઓ બધા પરિમકર
થાય છે શરીઅતના હુકમ મુશ્કળ વારસોને
વારસે ન આપવો સખત ગુનાહનું કામ છે.
વારસો પેરી કેહા એવનો અમર રકમ અપર
અમર, વસ્તુ દવાલીનો ખામીસ આપી શકાય
છે તે વધુ કેહા ખાસ મસાહત કે કામ્બ-
અંદ હોય પરંતુ કેમકે તેના વારસાથી બાધાન
ન મરુ જોમજો. દલીલ શ માં છે કે જે
વારસાને ગદગમ કરશે તેને જાનતની દવા
વધુ નસીબ થશે નહિ શરીઅત મુશ્કળ વારસા
વહેવળીનો રિવાજ ચાલુ કરવો મેશા સવાબનું
કામ છે. તમે તરફ એ કામ કરશે. ખુદાપાક
અને તેના રમુએ પાકની રજામંદી ફારિહા થશે.

‘રહમ’—મેઝીનગ નામ—કાશીનગ એ-
પરથી. પ્રથમ ‘તામિય’ જાનોગીમાં કલકત્તા
સેના. તેના પાંચ પછી ‘નૃદ’ નાદનીના
શાગિદ થયા. આગ્રામાં મુંબઈમાં રહે છે.
‘મેરે દિલકે વરકે જગ નામ તરફસે બર ગયે સારે,
પર પરવાના પર કિયા ગેયા અફસના ઉશ્કરકા’

‘રહમ’—જાણી મદિલાદામ નામ—‘તખીય’
મીનીના શાગિદ.

“કેસ વકત મેરા નામા લેકર ચક્કા હૈ કાશિદ.
જગ જોખાં રંગેખાને દેખા મુઝે જગી પર.”

‘રહમ’—પંડિતે રાગદુનારે નામ.
“દિલસેથી છોખા, દિયા સાવ સમારા આમિન,
કોન થા ગમિસે કલકત્તાને જો રહ્યરે હોના.”

‘રહમતી’—કુંવર સુખરામ ગદાદર
નામ—પિતાનું નામ રીગલાસ ‘અમીર’—મને
કાલસા હોલીના રહેવાસી

“પુછતે હી દાસ મુરગાને ચમત સૈય.દો.
ખામકઃ ખાખે કદસ કુશ ગરત પર રિખાવ. દિયે”

‘રહમતી’—દખલાસ નામ—મને કામચ-
પિતલું નામ મળેપ્રસાદ—દાહકાર્થમાં નક્કી છે
તકુપનાંત જોનરી મેટરફેટ પચુ છે.

“પીલુ લે ગયા જહી ના મુઝર થા જિયાતકા,
પેંચે દે. દમ કદાસે ક્યાં રહ્યરે સાય”

‘શમિય’—સકેરજાલ નામ—દેરે દુનના
રહેવાસી.

“કયા ભરેગા. કિયાથી ખાનોશ.
આરંબુ ખી મનામખર ના કુશ”

‘રહમતી’—સવાળી સદાનંદ સરવતી કંઈ
નિદારી સાકર—કેળાગાંના રહેવાસી—તમજના
શાગિદ છે.

“એક મુલ કુશા તો કુશ દે. ગરે કુશરે દુશમન,
હસ મનકે રંગેપ્રસા નોંદી નમીદ દે.”

‘રહમતી’—મદાન. સદાય નામ—પણ
નિચત ગળી નવી.

“આપ કુશ કેરને દે હમ મેરે જહા કરને નદી,
હમખી તો કુશ આપમે રીકા મિત્રા કરને નદી.”

‘રેશન’—જાણી મુકનકાસ નામ—ખી.
એ. એલ.એલ. જી.ની કિયા પરવે છે. પછી-
પતના રહેવાસી છે

“જેયામ પેદ પદંગા દો જગનાને વતનાકા,
પામાલ પિત્રાં હાંત ન. દે અપને ચમતકા.
અપ દેમી જગનાં હસે સય કરકે દિયા દો,
પદને દે મર અધમ ના જોયામ કુદનકા.
કાલસ દે વુન્કાની હૈ નિકા રાત્રે જુલુગાં,
ગુજા નઃ કળી અપને જુલુગાંકે સુખનકા.”

‘રહમ’—જગતપેદા નામ—ખી. એ. એલ.
એલ. જી.ની કિયા ખાને છે ચાંવરી મન-
પ્રસાદના પુત્ર—જા ૧૮૮૮ માં પેદ થયા
મીસાના આગીલ લખનવીના શાગિદ.

“જાંવલે ચલ દિયે દુનયાની નસી જોખાકર,
રેનોગામે એક દિન ક્યા કલમરે રેયા કરે?”
દમ નઃ જુતખાનેમે જદે દે નઃ શાગાકે મુરીદ,
રેલ જર્જા. નરે દરીદર. મર. મુખત. ચલિયે.”

‘રેશન’—મળીસાત નામ—અઢનદાનપુ-
રના રહેવાસી—‘એલસા’ શઢનદાનપુરીના શાગિદ.
“આલમે લેલકારીમે કુશ કદા અત નદી,
નતવાં લેલ વિસાલે નકમે પા ખામેલ દે”

‘રેશન’—સાલ રામરાય નામ—પિતાનું
નામ રહીય મુન્નકાસ ‘નાસિય’ના શાગિદ—
જા ૧૮૬૪માં પદાવ પામ્યા.

“એ સવાળી મુલકી જગ પ્રદિરથી ખામે દુરમે,
દો પળીકે વરતે જલનામ પુ’ સુખર્થી દુઆ.”

ઉમ્મતુલ દુખીયા

લે-સાહેબ ખખીસી

ઉમ્મતુલ દુખીયા અથવા હમીદાતુ બેગમ
મગિનના એક પ્રતિષ્ઠીત ખાનદાન સાથે સંબંધ
ધરાવતી હતી. એનો પિતા ચઢદાની સુરતાન
ખામઝીદના સંન્યાયા એક કુચા હોદ્દા ઉપર
હતો. તે પ્રથમ ઝરનુગની ધમ ધરાવતો હતો.
પરંતુ પાછળથી કમ્સાનની સત્તવા જોઈને
પોતાની પત્ની નાથે મુમયમાન વર્ધ મયો.
ઉમ્મતુલ દુખીયા નેત્રે કે તે સમયે યુવાન ન
હતી, પરંતુ ધમ પાનનના મારે મદાય કરવા
લાગી. એના પિતાએ એને તે સાહે ને ધમ
પાળવાની હાજરત આપી દીધી. પરંતુ તે
પોતાની ખુશ્ચિમતા અને ચિત્તામય પ્રકૃતિને
કારણે ઝરનુગનીને મદદામ ધર્મની સરખ મણી
કરવા લાગી. થોડા રાગપ પછી તેણે પખુ
દરજામનો સ્વીકાર કરી લીધો. આ જાણી
એકતી એક પુત્રી હોવાને કારણે તે એના પ્રત્યે
ધ્યોગ્ય પ્રેમ ધરાવતો હતો. એનો પિતા એને
દમેશાં મદનો સિમામ પંદરાવતી અને તેણે
એને સરકરી વિદ્યાલયાની પખુ તમામીમ અવાની
હતી.

ઉમ્મતુલ દુખીયાને કદીની પ્રગતિ કરવાનો
વિશેષ મોકો મળ્યો નહિ. પરંતુ તે સારીદાની
ગેરજિમો અને ખુઃ ખલીફદ ખામ દા
ખામકાના મદવાસમાં રહેતી હતી, જેના નેના
દિમાગી તરખીયત વળી સારી થઈ. તેને
મદિસદ- મુન્નાનિસદ- દરખીમદ (સરકરી
કાલેજ)માં દાખલ કરવામાં આવ્યાં તેણે કામો

પૂરા કરીને પોતાના સમકાલીન નવંશુવાનોમાં
કેટલાક પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

ઉમ્મતુલ દુખીયા હુવાન થતાંજ દરેક
તરફથી સાદીના પૈમાન મેળવવા મળ્યા. પરંતુ
તે સાદીના જધનમાં પડવા ચોદતી ન હતી.
જેથી મોકખું સંભળાવી દીધું કે તે કદી પખુ
સારી નહિ કરવાની કોશિશ કર્યો.

ઉમ્મતુલ દુખીયાની વય ૧૬ વર્ષની હતી.
તે મગયે તેના પિતા ચઢદાની ખખીફદ. ખામ.
ઝીદના સંન્યાયાને કાઢાઈ મયો. થોડા સંબંધમાં
પેતાના કાજેલીયતને કારણે તે કમ્સાન-હોવા
મતાં તુર્કી સરકારમાં જનરલ ખનામી દેવામે.
ઉમ્મતુલ દુખીયા જેને પખુ પોતાના પિતા
સાથે સંન્યાયા ભરતી ચઢ માર્ગ હતી. પહેલો
તો સુરતાન ખામઝીદ એક બોરતેને સરકારમાં
રાખવામાં આવે આવકતા દતા... પરંતુ તેની
ફાજીબની આંતરે કાજેલીયત નહતે છતેજ
આપી દીધી ખામઝીદ તેને સંકરન્ટનો હોદ્દો
આપ્યો.

ખખીર તેમજનો આવખાનું એ નાગવે
પરખવારમાં પ્રકાશી મલો દતો. વિચર્યે પર
વિચર્યો મેલવતો. તે હુવાન ખમઝીદ તરફ
પખુ મયો. કેટલીક નખત સમયમો પછી.
ખામઝીદ શિકરત મળી ફેરામીમાં ઉમ્મતુલ
દુખીયા પખુ હતી.

જે સમયે જરખુતનના ભયકર અને
વિશાળ મેદાનમાં નૈમર અને ખામઝીદના

સૈન્યોનો મુકાબલો થયો છે, તે સમયે ઉચ્ચતુલ્ય દળીળ ફોલાદી જપ્ત કરીને એક તાપતી વિજળી ૧૧ પેડે ગોતાની સફાઈ નિમ્ણી અને તંબૂરના લશ્કર ઉપર તીરોનો વરસાદ વરસાવતી આગળ પધી, તેજે કુસ્તોની ચક્રા વેતરિખેર કરી નાંખી. ફોલા પથ્થર સામસામી થકયો નહિ કે આ દિશેર મિલાલીના વેપમાં કોઈ કાળજી કુમારિશાં છુપાયેલી છે.

એક પ્રતિદાસકાર ઉચ્ચતુલ્ય દળીળની તે સમયની શિક્ષક સાળાદત્તુ ચિત્ર આ સમયેમાં ચિત્રે છે:—

“ઉચ્ચતુલ્ય દળીમે, આપેલા દળીલાખાનુ ભેગમ લાંબા કદની ઓગત હતી. લાંબ પગ મંડળીત દતા. મરુત મેરી મોટી આખો, રંગ મોરો, મોળા એકરો અને રિલાળ લસાદ. પારીક અને કમારની ખૂબસૂરત ભમરો, કાળાપાર એકરો. જે સમયે તેજે તંબૂરી કાંઠા ઉપર કુમરો કર્યો, બામર પડેરેલું હતું અને મંદ જોખાડી ટોપ નાખા ઉપર હતો. સાચાની એ ગંજ હતો. બામરો માત કમારમાં ખંજર, ખખા ઉપર કમાર અને પીક ઉપર તીરોનો મંડો હતો. જમણા દાસમાં એક મોટી ફોલાદી ગુરંજ (ગાઠ) અને જનને રડેને જે તંદુરારો લટકી રહી હતી. તે એક પ્રચંડ મોહા ઉપર સવાર બહુજ આનખાને સાંધે આવી રહી હતી.” અલંકર્ય ક સાચકુ.

ખીજે દિવસે ગિરફતાર થયેલા અમલદારો તંબૂર આગળ સાંધામાં આવ્યા.

“અ, અધાવને. કદમ કરવામાં આવે.” અમીર તંબૂરનો અપકર આગળ મૂકી કહેવો. ખખા ફેલીઓના મંદક નીચે મૂકી ગયા. પૂરુતું અપકરે દરેક તંબૂરની આંખા ન્યમો આવી ગયું.

“હે. ગાદશાદ!” કદમોખાંથી ફેરવતા

દિશેર અપાંચ સંભળાયો “હું તને કદમ આપે કરતાં ચંદુ પું.”

આમાં નાનુક સમયે આ દિશેર અપાંચ સંભળીને દરેકારીઓની નમરો બોસનાના એકરો ઉપર મોંટી ગઈ. તે એક દાલીમુજ નંમરોનો નપસુવાન હતો. તેના એકરો ઉપર બવનું ગંજ પાથ ચિન્દ ન હતું. તંબૂર ખૂદ બલાદર હતો અને બલાદરોની કદ કરતો હતો. તેજે આ-અપાંચ સંભળીને કોળાવરી ફોલા એ તેના પ્રત્યે જોવું અને કહ્યું

“આમળા પથ અને બોલ તું શુ ચાહે છે?” તંબૂરની જાળજત મળતાં નપસુવાની દિશ્માં વિશેષ પધી ગઈ. તેજે આમળા પધીને કહ્યું:—

“હે. ગાદશાદ! દત્તારો ખુલ્લા જંઠાઓની ખૂનરેઝી પડી તે જે વિજય મેળવ્યો છે, શુ તું સમજે છે કે આ કોઈ પ્રકાશિત મિર્તિવું કાય છે. તે શુ ક્ષતિદાસમાં તારી મદામતા અને બીરતા ફોલાવે? શું તું એમ સમજે છે કે આ કોઈ મજદૂળી ફેલ છે? જેનાથી આખરેતમાં તને નળત મળશે? શું તું એમ સમજે છે કે આ કોઈ દિશેરી અને શાન છે, જે તે મેળવી છે? જે તારા આપા ચિતારો છે તે તે નહન મળત છે. તે એવો સંમીન સુનાદ કર્યો છે કે તેનાથી તારે કામગ કયામત સુધી પાક અને સાક સમ સમજ નહિ તારી આ ખરબરીપથી વરગતનો દિવસો આપ મીમામજા કરી સમજ નહિ. કિલતેર દત્તાર તુકેનિ દમાધો સુદ મ પડે ઉઠાવી દેવા, કાપો મઅમમ અને બદલા ગળાફેને મનીમ અને દત્તારો શિકમગની અને પાકામન ઓરોતોને બેસા બનાવવી એ બલાદૂરી કહેવાઈ શકાય નહિ. તારા આ કાય ઉપર કુન્યા નહરત દરેકો આખરેતમાં તારે આ કાળું ફેલ મારી ન

મરો. તેં તુકોના રક્તથી લાયો નથી રંગ્યા
બરફે ધરલામના પાયાને કમજોર કર્યો છે.
આજ બહાદુર તુકોએ આખા સુરપમાં પેલાની
વીરતા દાખવીને ધરલામની મહાનતા વધારી
હતી. અને વિજયી કીમનો સહાન ખિતામ
મેળવ્યો હતો. પરંતુ અફસોસ તેં ધરલામના
આ અનુયાયીઓના પ્રયત્નોને ધુણવેમા કરી
તાખ્યા એમને બગાડી નથી કર્યો. ધરલામને
હાની પહોંચાડી છે. જે તું બતાવી શકતો
હોય તે બતમાય કે આશમાની સગીઅત
અથવા કુન્યાના કેઈ પણ કારનમાં ખુદાની
મજબૂતને આવી સંગઠિતી પૂર્વક રેરી નાખવી
બાજુ છે? બાવજીનો શું સુવાદ હતો કે તે
આવી આજ્ઞા ગચ્ચારી? તારા આ અયોગ્ય
દુમસા છતાં તેણે શાંતિ અને સુલેહનો પેમાય
આપ્યો. અને નિહાંય પ્રવનના પ્રયત્ને બચાવવાને
માટે તારી સાથે નરમીપૂર્વક વર્ત્યો. પણ તારે
પાપજી હદય ન ધીંગલ્યુ. તે મગફરી સાથે
લખી મોઢવ્યુ કે ત્યાં મુઠી તારા મુઠક ઉપર
વિજય ન મેળવીશ, આરામથી ન બેસીશ.

તું સફળ થયો, બસે થયો. તારી આ
સફળતા કેઈ અગત્યતા પ્રાપ્તી નથી. તારો
પ્રમાય બેમાડવાને તું માફે નેરંદો ખુદા. સિતમ
અને દગો કર. પરંતુ યાદ રાખ કે નને પણ
એક દિવસ ચરતું છે. જ્યારે તું પરવરદિયારે
આજગની આગળ પેશ થયો, જે બાદશાહનો
બાદશાહ છે. ત્યારના માટે તું હમણાથીજ
તેના સલામતના બચાવ તૈયાર રાખ. કદાચ તે
સમયે તને કેઈ જગ્યા ન સુજે. પરંતુ તું
શું જગ્યા આપી શકે છે? તારી પાને તારી
દયાબાવના કયા દખાંતો છે? તું તે! ખુદાએ
સિતમ કરવાનેજ ટેવાયો છે. ખુદ તારો આ
ફેસલાજ, જે તે મરહતો કાપવાને માટે આપ્યો
છે, તારી અનહદ બુઝદિલી અને સમઠિલી

દશાવે છે. તું પોતાને બહાદુર કહે છે. પરંતુ
મને કહે કે શું બહાદુરની તકવાને સજ
વિનાના રૂ-સાને ઉપર કહે છે? અમો નિરપેય
છીએ, સોખંડી સોઝોમાં. બરકાવસા છીએ.
મુકામલો કરવાની કેઈ શકિત ધરાવતા નથી.
છતાં પણ તારો. કાપરો જેવો નાપ છે કે
અમારી મરહતો ઉઘાવવામાં આવે છે."

જેશને લઈ આ નપયુવાનનો એકરો શામ
થયો હતો. આખોમાંથી વીરતા અને
દિલેરીના તણુખા ઝરી નિવા હતા. તેણે પોતાનું
બોલતું આવજ રાખ્યું.

"બહાદુરો તે છે જે પોતાના વતન માટે
કુર્બાન થઈ નાપ છે. દિલેર તે કોમ છે જે
પોતાની ઇઝત અને ટેક માટે પ્રયોગ નિજાર
કરે છે, પરંતુ કરી પણ અન્ગેલી સુલામી
સ્વીકારતા નથી. અમો હારી મથા છીએ તો
શું? અમોએ અમારી. કમ જ વતના જોતો
આપી અને નેક થયા. અમો બદલુ છીએ
અમારી કોમનો દરેક દરેક બોમો બદલુ છે.
અમારા મટોએજ મન તારી નાથે મુલ, કેપું"
નથી. બરફે ઓરંતો પણ લડી છે તું અત્યંત
પૂર્વક શું જોઈ રહ્યો છે? ને નને વચાવ ન
આવે તો તું બતાડે"

અટલ કહેતાજ નાથુવાળ પેતાની લાય
અમલ સુધી લઈ મથો" અમો બેખંડી રાય
હતરીન અમીન ઉપર ફેફ દીધો અને અત્યંત
મોટે મઠે પોતાયો: "ને સુક્તાન ને, જે તને
ચરાન નાવતું ન હોય તો. એવાજબની. તારા
આંખોમાં પ્રમાણ હોય ને, અદાએ કરી છે.
ને કમી, શકેતો હોય તો; કે જે કોમની
આંસલો આવી બહાદુર અને દિલેર હોય છે,
તેના મઠ કેવા વીર અને દિલેર હશે?"

આ આ દગાવડમાં રૂ-મજુન દખાવતા
બાવજો શાંતિ અને રાખ્યા છતાં મથો હતો

ન્યારે લોકોએ એનું વ્યક્તિત્વ જાણ્યું તો આશ્ચર્યમાં મર્કવ યજ્ઞ મથા. તેમને જેવા નિર્દોષી બાદશાહ આગળ આવું ભાવનું થયું બારે દત્ત. પરંતુ તેણે આવતે શાંતપણે નરગીથી જાણ આપ્યો.

“હે બાદશાહ જાણી તેં ને કાંઈ કશું તે બધું સાચું છે. પરંતુ જે બનવું હતું તે તો ખતી મથું જા, મેં તને અને તમામ કૌટુંબીઓને માફ કર્યા.”

તેમને સાથે શાહી

તેમને ઉમ્મતુલ દર્ગીબની આ દિલ્લી અને કાબુલીયત ધણીજ પસંદ આવી તેને પોતાની મલિકા જનાવરાની તેને ઈચ્છા થઈ. જેથી તેણે યજ્ઞદાની પાસે શાહીનો પેશાબ મોકલ્યો. પ્રથમ તે પચ્છાનીને સંકોચ થયો કે તેમને જેવા કાશિમ બાદશાહ સાથે ઉમ્મતુલ દર્ગીબનો કેવી રીતે નિશાપ થયો, પરંતુ જ્યારે તેણે ઉમ્મતુલ દર્ગીબનેજ રાજી જોઈ તો પેશાબ મચ્છું કરી લીધો. બીજેજ દિવસે જાનેની શાહી યજ્ઞ મથા. ઉમ્મતુલ દર્ગીબ શાહી દરમ્યાં દાખલ રહીને દર્ગીબ જાનુના નામે કાળખાયા લાગી.

ઉમ્મતુલ દર્ગીબની કાબુલીયત

ઉમ્મતુલ દર્ગીબે, દરમ્યાં દાખલ થઈને યજ્ઞી ગરદી તેમને આશ્ચર્ય લીધું. ને તેની બાંહે બેઠાએ કરતાં ઉમ્મતુલ દર્ગીબને ધણેજ આદર લાગ્યો. તેમને જેવાં શાંતને પ્રેમપાસમાં બસી એવો સંદેશું નું હતું. પરંતુ આ ઉમ્મતુલ દર્ગીબની કાબુલીયત, બુદ્ધિમતા, સમજદારી અને શિષ્ટતા દર્શી કે તેણે તેમનેજ છતી લીધી નહિ, ગરદે આખા મહેલને પોતાનો પ્રવંશક જનાવી લીધો, ને મોટે બાજે તેમને સંતનનના કાળેમાં સમજ આપવી દર્શી. નવાં સુખી ને મિત્રને સ્વીકૃતિ, તેની સાથે ને મથેજ રહી. સુખીમાં પછી તેના પડખામાં રહીને શરૂઆત સાથે મકી

તે સુકી, અરજી, ફારસી કુપરને ગીની અને અરુરતી ભાષા પણ જાણતી દર્શી. તેણીને શાહી સાથે પણ દિલ્લિયતી દર્શી. આજી લાલિય અને મુશ્કિલા નોંધને લેન્કે આજી પોકરી કહતા.

તેણે નૈમરુના મરજી પછી અનેક પુસ્તકે પણ લખ્યા છે “તુર્કી ખ્યાતીન” અને “અમીર તેમરુનો નિદ વિશ્વ” આ બે કૃતિઓ ખાસ એકાદતા મરજે છે. હારોકત ગીલ પુસ્તકમાં અમીર તેમરુના ચરિત્ર વર્ણન પણ વિગતવાર લખ્યું છે. પોતાના અનુભવો પણ દર્શાવ્યા છે. આ પુસ્તકોના કેટલીએ જગ્યામાં બાંસતર પણ યજ્ઞ મથા છે અમીર તેમરુ પડે તેણીને કેટલાએ બાળકો જન્મ્યા, પરંતુ કેઈ પણ દવા નથી નહિ. અમીર તેમરુની મૃત્યુની છેલ્લી પથો મુખી એજ ઇચ્છા રહી કે તેની કલમલિકારી ઉમ્મતુલ દર્ગીબજ થાય. પરંતુ તેની આ આગળ પૂરી યજ્ઞ શાહી નહિ કેમકે ઉમ્મતુલ દર્ગીબને શાહી પૂર મિરાનશાહ મેરી ખુલ રેજી પછી તખ્તનગીન થઈ ગયો. ઉમ્મતુલ દર્ગીબે તખ્ત મેલવરને કાંઈ પણ પ્રયાસ કર્યા નહિ. ન શિકાર અને પુસ્તકોના પાચનથી પોતાનું નિદિષ જલેલાવના આગી પાડગથી લોકોએ અરજીઓ મોકલાવી કે ને તે તખ્તનગીન થઈ જવડની લેવ નો જાઓ દરેક પ્રકારે માથ આપવાને નૈમરુ છીએ. આજે મીરાનશાહને કેમલો પાડી હેમું પંખું નેણીએ મંદાર દર્શ અને જાળી શિખામજી આપી કે પોતાના બાદશાહને વહાલ રહે.

હા પાંચી વયે માત્ર પણ શિસ્તના તાગમાં તે વહાલ પાળી. મરજી મરજે તેની પાંચેથી કાંઈ પણ જરૂરનાદિ નિમજ્ય નહિ. પરંતુ નેણીના પુસ્તકાલયમાં બિન્ન બિન્ન વિશ્વજાળા પેણીએ સાખ પુસ્તકો ગોળુદ દવા. શું તેણીએ મુકેલો આ વારમાં મરજીવદિર કરતાં વિશિષ્ટ ન દનો!

હંડીથી ચરચરતો ઠરણાથી કંપતો અને તાવથી ધમધમતો રશીક આગળ ને આગળ વધી રહ્યો હતો. રસ્તામાં અવરજવર કરી રહેલા માનવીઓમાં એ જુદોજ પડી રાહદારી-ઓની નજર એમી એવી અવસ્થામાં ધીમે ધીમે ઠહમં માંડી રહ્યો હતો. એના વદન પર સુવાનીના તેજને બદલે, દુઃખ અને વિપાદની છાયા પથરાઈ હતી. એનો આત્મા ચોવનની આઘા અને આંકડાના અંકુરો અનુભવવાને બદલે ધોર નિરાશાની ધમધમતી બહીમાં બળી રહ્યું હતું; અને એ બગતરાની વેદનાથી પીગતો પીગતો, પોતે જમતો હતો છતાં અત્યારે જાનચાન વગરની દાક્ષતમાં હતો. રસ્તાનું કોણદાસમયું વાતાવચ્ચ તેના પ્રાણને સ્પર્શવા નિષ્ફળ ગિયરનું હતું.

એક મઠીમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો. નાકેજ આવેશ મઠાવના ફરવાળ પર. ટકરો માર્યો. દરવાજો ઉપડી ગયો. દરવાજામાં દારૂચરિતિ આરિશા ઉભી હતી. પારણામાં નાનો અમીન નિદ્રાધિન હતો. રશીક દરવાજામાં કામિયન થયો.

“કેમ પાછા!” આરિશા પ્રશ્ન કર્યો. એ કણક પહેલાં નોકરી પર ગયેલા પતિ આમ ઓચિને મબીર વદને પાછો આવે એ આરિશા માટે નવાજીવનું હતું. રશીકે જવાબ ન આપતાં આરામખુરશી પર પડતું મથ્યું. આરિશા બાજુમાં આવી જમીન પર બેસી ગઈ.

“તાવ લો નથીને!” પતિનો હાથ પોતાના હાથમાં લેતાં તે બોલી રશીક છેલ્લા ચાર દિવસ થયા તાવથી પીગતો હતો. આજે સવારમાં આરામ હોવાથી તે નોકરી પર ગયેલ.

“કંઈક લાગે છે” રશીક ધીમેથી બોલ્યો.

“લાગે છે શું? ઊંઘ?” તે તમને કહ્યું હતું કે જલ્દનમાં જામ નોકરી સાગ થાય

ત્યારે જાગે. પણ તમે ક્યાં કોઈનું માનો એમ છે?” આરિશાએ જનાવડી રોષમાં પતિને કપકો આપ્યો.

“હવે નહિ જાઉં, આરિશા!” રશીકે રશીકું હસ્તાં કહ્યું.

“શીકે જો હવે તમે પથારીમાં જરા જાગ્યા થાય તો હું આ જનાવી આપું.” આરિશાએ કુકમ કર્યો. રશીકે એ કુકમને: અનાદાર કરી મક્યો નહિ. તેણે પથારીમાં લંબાવ્યું પણ તેના વદન પરથી ગંભીરતા હજી દૂર થઈ ન હતી. તે કોઈ ચિંતામાં હોય તેમ બસતું હતું.

“આરિશા!” તેણે પતિને ધીમેથી સાદ કર્યો.

“હું” કહેતાં, આ જનાવવાનું પડતું મથી અર્ચવેશ આવી અને પતિના સીરાને બેસી ગઈ.

“આરિશા! તું કમનસીમ છે.”

“શા માટે?” પતિના કમનસીમ સાંભળે, આરિશાને નવાઈ હવજાવી.

“નથી જાણતી?”

“ના”

“અદિજ નંરી અઘાનતાના મૂળ છે.”

“હજો તમે કહી દો.” આરિશાએ હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું. પતિની આ વાતમીતમાં તેણીને મેલજ જણાયું.

“તું એક દુઃખી વરને વરી છે એ માટે.” આરિશા હસી પડી.

“મારા વર દુઃખી હશે પણ મને ક્યાં દુઃખ આપ્યું છે?”

“જુલું.”

“પણ તમે શા માટે આરામ લેના નથી” આરિશાએ કંટાળાનો અભિનય કરતાં બોલી.

“હવે તો આરામ માટેનું છે.”

“એટલે?”

“ખીમારીમાં નોકરી પર જામ મક્યો નહિ, નથી આજથી રાત મળી છે.”

“આરિકાના વહન પર ગંબીરતા ફેલાય.
‘ઝેર’ આરિકા નિસાસો નાખતાં બેઠી.

“બોલ હવે તું કમનસીબ ખરી કે નહિ?”

“નહિ ખિલકુલ નહિ. પતિના દુઃખમાં
બાગ લેવું એ અર્થાંગના માટે કમનસીબી
નહિ પણ ખુશનસીબી છે.” આરિકાએ પોતાની
શીઝમરી સમજાવી. તેણીનું મેહું ઢસી રહ્યું
હતું. પતિને ખુશ કરવા માટેજ. જ્યારે ધરની
કુમારીયત તેણીના હૃદયને રાણી રહી હતી.
એને હૃદયમાંના અશ્રુ નિરાશાની આદ રૂપે
બહાર નીકળી રહ્યા હતા. “દારિક પતિને પણ
પતિના આવી શકે?” રશીકે પ્રશ્ન કર્યો, તે જાણે
પતિની પરીક્ષા લઈ રહ્યો ન હોય?

“એમાંજ પતિની શોખ છે.” આરિકાએ
પ્રસન્ન વદને જવાબ આપ્યો.

“કહેવત છે કે દરિદ્રતા દરપાત્રમાં આવે
છે ત્યારે પ્રેમ બારી વારે ભાગે છે.”

“એ કહેવતના પોજકને એવીજ કુશંગાર
મળી હશે.”

“હશે!” રશીક પાસે એનો જવાબ નહોતો,
તે ગોન રહ્યો.

પતિ, એ પતિ માટે. શીતળ છાયા છે.
બહારની દુન્યાનાં ગમે એટલા દુઃખો લેવા છતાં
પણ ત્યારે એ શીતળ છાયા હોય. પતિ
વિસામો’સ છે ત્યારે તે બધાં દુઃખો ખુબી
જાય છે. પતિ, પતિ માટે ધરને દોઝખ પણ
બનાવી શકે છે અને સ્વર્ગ પણ. પછી પતિ
દરિદ્ર હોય કે ધનાઢય. રશીક ગરીબ હતો.
ત્રીસ રૂપીઆનો સાધારણ પમારદાર મોકર હતો.
તે આરિકાને ન સાંચે સાંચે ખવડાવી શકતો
ન સારા સારા ભૂગડાં પહેંતી શકતો, છતાં
આરિકા તેને આદતી હતી. તેણીના પ્રેમ-પતિ
પ્રત્યે અસિમ હતો. પતિ આજથી બેકર જન્મ્યો
છે એમ જાણી તેને દુઃખ તો થયું જેમ દરેક

સ્ત્રીને થાય છે નેમ. પણ તેથી તે પોતાના
પતિને નહિ આવી શકે, એમ લાગ્યું નહિ.

“કીકા આ તો લાવ.” રશીક મૌનતાનો
બંચ કરી હતું.

“બનાવી આપું છું” કહેતાં આરિકા પૂનઃ
આ બનાવવા બેઠી.

(૨)

રશીકને બીમારીમાં સપડાએ અજાજ એ
માસ થતા આવ્યા હતા. બીમારી દિન-બ-દિન
બધકર સ્વસ્થ ધરણ્ય ક્યેં જતી હતી. ધરમાં
પાઈ પેસાની સગવડ હતી નહિ કે જોયી સારા
ડોક્ટરની દવા ધર્મ શકે, તેમ ધરમાં દરદારીનાં-
મથિ કાંઈ નો’તું કે આત્મારે કામમાં આવે.
મકાન માલિક લાડા માટે તાણ કરી રહ્યો
હતો. રેશનકાળાએ રેશન આપવું બંધ કરેલું
હતું અર્થાત, કુમારીયત અને બીમારીની
જમદ જવાળા આ નાનકડા કુટુંબને બાળી
બરિમજૂત કરવાને તત્પર બની હતી.

આત્મારે રાતનો સમય હતો. સૂર્ય નિરત
શાંતિનું સાંજાજી બપોળી રહ્યું હતું. દુન્યાની
સૂર્યે, સસાર સાગરમાં રાતવિન આધિર્વાધિ
ને કુવાળીના ખડકો સાથે ઝીકાતા દુખની જનો.
પણ આત્મારે નિદ્રાદેવીને બેઠે સુખના સ્વપ્ના
મેરી રહ્યા હતા. ત્યારે આ કુમાળ કુટુંબની
નૈયા કે’ જુડીજ રિયલિતા દરીએ ડોસા આપ
રહી હતી. રશીક રોજ કરતાં વધારે ગંબીર
દાહતે બેજાન થઇ પડ્યો હતો. બાળક અર્માન
બુખના અજાજે પાસાણમાં રહી રહ્યું-હતું. એ
દિવસથી રાક્ષા રશી સોતી આરિકા પતિના
સિરદાને બેસી ઉઠતા આંચુએ સરી રહી હતી.
તે ચિનાતી ફેદમાં ગિરજતાર હતી. કુમારીયત
માટે નહિ, પણ પતિની માંદગી માટે! પતિ,
ચુકરચાત્રમ અને સંતાન એ બધાંય સીંછાનના
અત્યંત આંકાશાની વસ્તુઓ રહી શકાય.
આરિકા પણ એ આંકાશાથી મુકત ન હતી.

પતિ ને સાથે થાય તો કમાલીપતના ટળવા સાથે આકાંક્ષાઓ પરિપૂર્ણ થવા પામે. પણ શું કરે ખીચારી! સંગામનાં અનેક કરોડ-પતિઓ અને લખપતિઓ અડીખમ હતા છે. એશ આરામ પાછળ હનરોનો ધુમડો કરતા શ્રીમંતઝાદાઓનો પણ તોટો નથી. પણ આ કંગાળ કુટુંબની વારે આવે એવું કોઈ ન હતું. સંગામ પાસે લાખો નદિ પણ કરોડોના ખિરાત ફોડો હતા પણ કેવળ ધધાદરી લિખતીઓની જમાઅતોને પેાપવા માટેજ! રાત્રિના વહેણ સાથે આરિકાની આશા પણ વહેવા લાગી. પતિની આવી માંદગીનાં પરિણામની કલ્પના, અને પોતાના ને બાળકના લાલિતો ખ્યાલ આવતાં તે યરયરી ઉઠી. તેને જીવનમાં નિરાશાની મિરા આવતી જણાઈ. અમાનક તેણીને કાંઈ યાદ આવતાં તે બાળુના મકાન પાસે આવી. ડોક્ટરે ખાદિમ હુસૈન અડિં રહેતા હતા પ્રખર સુધારક તરીકે તેઓ સમાજમાં આવી જ હતા. અત્યારે તેઓ પોતાની ઓટીસમાં એક-લાજ બેઠા બેઠા પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા. આરિકાને જોઈ તેઓ ખુદસીમાંથી ઉઠ્યા. આરિકા મેજ આગળ ઉભી રહી. ધરની ચાર દીવારો વચ્ચે ગોંધાય રહેલી આરિકા અત્યારે રાત્રીની નિદ્રા ગ્રાન્તિમાં પરપુર - સગદ એકઠી ઉભી રહેતાં લપ અને કંપતો બાવ-અનુભવી રહી હતી. ડોક્ટર તેણીને કુનકુન પૂર્વક જોવા મડવા, 'ડોક્ટર સાહેબ! હું ગરીબ છું. મારો પતિ ખીચાર છે' - આરિકા માંડ માંડ બોલી રાખી.

"ખીચાર છે તો સરારે દરાખોને લાવો," ડોક્ટરે બેદરકારીથી જવાબ આપ્યો. "તેમની આંખોમાં આરિકા ઉતરી ગઈ હતી.

"પણ અત્યારે....."

"પણ અત્યારે તેડી જાયથી શી આંખથી

પકશે," ડોક્ટરે આરિકાને બોલતી અડાલી કહી નાખ્યું.

"હું કંગાળ છું. મુશ્કિલ છું. ખુતાના વાસ્તે રહમ કરો. શી આંખી શકું તેમ નથી."

આરિકા કરગરવા લાગી

ડોક્ટર ખ મોઝ રહ્યો. તેમની આંખો આરિકાને નિરખી રહી હતી. આરિકા કંગાળ હોવા છતાં કમનીય હતી. વિધાતાએ તેનામાં સૌંદર્યની વેલખુટા લગાવી રૂપનાં અંબાર જેવી બનાવી હતી. રાત્રી, રૂપસુંદરી અને એકાંતે ડોક્ટરને વિધાત્રી બનાવ્યો.

નિચી નિગાહે ઉભેલી આરિકાએ જવાબની આશાએ ડોક્ટર પ્રત્યે નજર કરી. ડોક્ટરની મુખમુદ્રા ઉપર તરવરતી વાસના જોતાં તે અમકી. લપથી તેણી યરયર કંપવા લાગી. બીજાજ ક્ષણે ડોક્ટરને પંજો તેણીના ખભા પર પડ્યો. તેણી મૂંઝત બની ડોક્ટરના દેહ પર ઢળી પડી.

ડોક્ટરે આવી રીકાને તપાસ્યો, ત્યારે રીકાના રાત્રીમાંથી મંદમી કડી મઠી હતી. નેના અપરગ્રહિત શુક્રાઈ ગયો હતો.

"આરિકા! બેઠ ખજાસા." ડોક્ટરે કહ્યું.

"હે" છું! મારો સંસાર દીપક શુક્રાઈ ગયો કે" કહેતાં આરિકા મૂંઝત યથ નીચે પડી. બીજાજ ક્ષણે ધરની ગતીનો. તેજ ખજાસ થાયથી આવી શુક્રાઈ જતાં ધરમાં ધીર અધિકર બાપો મળું.

સંપૂર્ણ.

શ્રીમતી ચોરસ ઓક્ટરનાં

"Tahshi Sahitya Karyalaya
RANDER Post Office.

લખ્યું. ઓક્ટરે કોસ કરવો નહીં.

શિકુન્તલા

અનુ. "આમોશ"

જ્યારે માડી લાહોરના રેડેશનથી રવાના થઈ, ત્યારે માડીમાં તથા રાખવા જેટલી જગ્યા ન હતી. ઘણા પેસેન્જરો કુટપાથ ઉપર બિભેસા હતા, પરંતુ એમ ઝુલ્યા છતાં એક મોટી વયનો માણસ પ્લેટફોર્મની બીડને ચીરી તરતજ સેકન્ડ ક્લાસના ડબ્બાની બારીને વળગી પડ્યો. અંદર એક નવયુવાન પોતાનો સામાન યોગ્ય રીતે એકઠો પછી સીટ ઉપર બેસીને હાથુ બેસી રહ્યો હતો; એટલામાં તેની નજર બારી તરફ મઠ.

"અંદર આવી જાઓ" બહાર કુટપાથ ઉપર બારીને વળગી રહેલા મોટી અવરધાના માણસને તે નવયુવાને કહ્યું.

મુસાફરે દરમી દીધું... કેવી રામ લડી છે? શિકાર પોતે શિકારીની જગ્યામાં આવી રહ્યો છે.

"આપ અંદર આવી જાઓ. બહાર મણી તેજ હવા ચાલી રહી છે અને વળી આજે સરદી પણ વધુ છે. તેના સિવાય માડીની ગતિ જેટલી વિશેષ છે કે, આપ વધારે વખત ઠંડી હવાના તેજ ઝપાટ ઝોનો સુકાવજો નહિ કરી શકો."

મુસાફર નવયુવાનના બોળપણની કંપર દિલમાં મળેા પ્રસન્ન થયો અને દિલમાંજ કહ્યું "કમખખત, મને પણ મુસાફર સગથ રહ્યો છે, જેટલું નથી જાણુનો કે, હું તેના માટે કેટલો વિપતિ આપનારો સાબિત થઈશ જેના પછી તેને મરનાક પકડીને રડવું પડશે."

એડી રહ્યો પછી તે અંદર દાખલ થયો અને એક તરફ બીંતના ટેકે સાગીને ચુપચાપ બેઠો રહી ગયો.

નવયુવાને સામેની બેઠક ઉપરથી પોતાની હેડ ઉપાડતાં કહ્યું "આપ અહીં બેસી જાઓ, પ્રુફળ જમ્યા છે."

"પરંતુ મારી કને....."

"ઇન્ટરની ટિકિટ લીધી હશે."

"નહિ, નહિ, મારી કને ટિકિટ....."

"ઘડની છે કેમ?"

"નહિ....."

"અરે લાલ આંખું નાનકડું દિલ પણ શા કામનું? આજકાલ ટિકિટ લેવી કાલ સરળ વાત છે? બધા જાણે છે કે, બીડના અંગે કેટલી વેળા ટિકિટ નથી મળતી, અને જો કદિ કાલ એવી તેની વાત થઈ, તો આપણે સગથ લપસી."

".....પરંતુ મારી પાસે તો કાંઈ પણ કલાસની ટિકિટ નથી."

"નથી તો નહિ વાઈ, આજે ગિરફી પણ તો કાંઈ એટલી ન હતી. બહાર લાકડીને, સિગારો જેડે ટકરાઈ પ્રાણ કેવા કરતાં, અહીં બેસવું વધારે સારું છે. આપ નચિત જાનીને બેસો. કાલ ફાંસીએ તો નહિ મર્યાદી દેશે. બહુ કરશે તો હંક ભરવો પડશે. જો આપની કને પૈસા ન હોય, તો હું તે જરી દહાડા." મુસાફરને દરેક પ્રકારે સતોષીને નવયુવાન હાથુ વાંચવા લાગ્યો.

નવયુવાનની આ દયાવૃત્તિ અને બોળપણ જોઇને મુસાફરનું અપરાધી છવન કંપી ઉઠ્યું. તે એક વિચિત્ર ચિન્તનમાં મરકાઇ મઠ મથે. તે આ નવયુવાનને લૂંટવા આવ્યો હતો; પરંતુ નવયુવાનની આ માવાણ વર્તણૂકે અપરાધના પદોમાં સંતોષ્યેશાં તેનાં વિવનય ચસુ-ઓને પરિત્ર માર્ગે જનાવી દીધો. ને વિચારવા લાગ્યો કે, જરે હું લૂંટવાના નિચારે આવ્યો છું, તે મારી બોળખ કે પરખ વિના આટલી આવખમત કરી રહ્યો છે. મારા જેવા ઝડીલ ઇ-સામેને પોતાના મથે વળગારી રહ્યો છે. મું હું તેને લૂંટી શકીશ? વિચારે છે મારી ઉપર!

આજથી નહિં પણ વરસોથી તેનો એજ ધંધો હતો. ગજવા કાતરવા અને નજર ચૂંટીને કેળવો સામાન ઉપાડી છૂ મઠ જવું. થાપ દેવાની એવી એવી કુકિતઓ થાપ હતી કે, પોશિસ આસરોના પણ કાન કાપી શકતો હતો. આખના પત્રધારામાં એવી એવી ધટનાઓ ઉપસ્થિત હરી દેતો કે, મહાન નવલકથાકારો પણ તેની અભળ કરી ગયુનીમાં ન હતા સેક્ટો નહિં હજારો, બદકે લાખો ઇન્સાનો તેના સિદ્ધાર જતી ચુક્યા હતા. કદિ બૂલ્લી પણ તેના કપાને ચિન્તા દર્શક રેખાઓ દેખાઈ ન હતી; પરંતુ આજે તે ચોરી કરતાં કેમ ગમરાઈ રહ્યો હતો! આ આચાર્ય પરિવર્તનનું કારણ તે પ્રથમો કર્મ પછી પણ ન સમજી શક્યો. તે નવયુવાનના એકલા અળી તાકીને તેના કામો કેટલો સૌંદર્યવાન આવે કેવો બેથો નવયુવાન છે, એવું મને છે કે, જાણે હજારે સાંદ અને તારાઓના સર્જન પૂર્વે એનેજ બનાવ્યો હોય. તેને થયું કે, તે કોણ થઈને એને પોતાની કાતીએ સગાઈ ન જાણે તેના આચાર્યનો આ સુપુત છે :

પોતાની જિન્દગીમાં આજે પ્રથમ વેળા તેના દિલમાં સંતાન પ્રત્યેની હઝળ તકીલી હતી.

ગાડી એક ઝટકાની માથે પોખો ગઈ. તેણે નિર્ભય હરી લીધા હતા કે, અર્ધા તે પોતાનો કામો બદલી નાંખશે અને તે નવયુવાનનો વિચાર તદ્દલ છોડી કોઈ જીવન સિદ્ધાર શોધી લેશે એજ વિચારમાં તે કોમો યતારો હતો કે નવયુવાનો જાણા ઉપરથી નજર ફેરવીને કહ્યું "અમુનમર આવી મધુ" અને મને ખજર પણ ન પડી" અને પછી કાપાને એક જાગુ રાખતાં બોલ્યો "અહીં પંદર મિનિટ ચાલી ચેજશે, આપ જરા માગ સામાનનો ધ્યાન

રાખજો, હું દોડીને આપના માટે ટિકિટ લઈ આવું. હાં, ક્યાં સુધી જવું છે આપને?" એમ કહીને તેણે મુસાફરની ઉપર એક જવાર-પ્રાંતિ કાજે દ્રષ્ટિ ફેરવી.

"આપ તરફી ન લો, હું જઈ રહ્યો છું." મુસાફરે ઉભા થતાં કહ્યું.

"શું આપને અહીં લગી આવવું હતું?"

"નહિં, જવું તો મારે ટિકિટ સુધી છે."

"તો પછી બેસી રહે. દહા ટિકિટ ફર છે." નવયુવાન એમ કહીને દરવાજા તરફ આગળ વધ્યો.

"આ તો મને પણ ખજર છે. પરંતુ હું રહ્યો ટિકિટ વગરનો. એટલે એક રથને બેસી રહેવાથી કેમ ચાલશે? મારે તો જરા દલીલી-નેજ પ્રવાસ બેઠો પડશે જેની હરી ટિકિટ-ચોરાની નજરથી જાયતો રહ્યું."

"એટલે મારે તો કદી રહ્યો છું કે, ટિકિટ લઈ આવું."

"તો પછી આગળ જતાં કાઠ લઈશું. એરથી જઈશું શું છે? આપ બેસી જાઓ." મુસાફરે એમ કહીને નવયુવાનને રોજી લીધો.

"મારું સદ્આચ છે કે, આપ જોરા જુનજ ચારી તાણે છે."

"આ તો, આપની દાનાઈ છે; નહિં તો 'મનુ આનમ્ કે મનુ દાનમ્'?"

"મનુષ્ય બૂલની પ્રતિમા તો છેજ."

"બૂમ અને અપરાધમાં પડ્યો દરેક છે. હું તો એવો અપરાધિ છું કે, જેને કદાચ નર્મના સિવાય બીજા કોઈ વચ્ચે મગજ નહિ."

"તો તો આપ અપારા કરતાં પ્રભુની કૃપા-દરિદ્રતા વધુ દર્શાવે છો."

"આપે દહા મારા જીવનની બીજા ફેર નથી વિદ્ય અને બે વિદ્ય છેજો તો મને ખાતી છે કે, આપ આજ વેળા આસની મારીએ મને ધકકો મારીને મેડે પાડી દેજો."

“ઓહો! આપ તો ધણા મનોરંજક લાગો છો. આપનો પરિચય?”

“સત્ય પ્રગણે વર્ણવું?”

“અસત્યની તો આપનાથી મને આશા નથી.”

“તો સાંભળો! હું એક ‘ઉદારગીર’ છું.” નવયુવાનના મુખ ભણી જોતાં મુસાફર બોલ્યો. “આપને વિશ્વાસ નથી? તે સામે છાપામાં જે આપ એક ખીસા કાતરની છબી જોઈ રહ્યા છો, તે મારી પોતાની છબી છે. આ ધંધો મેં આ મોટે અદલ્ય ર્યો, તે એક ઘણી સાંગી કથા છે સંભળાવું? આપ સાંભળશો?”

“હાં હાં, કેમ નહિ?” નવયુવાન માથે બનીને બોલી ઉઠ્યો.

મુસાફરે પોતાના સામેની મારી બંધ કરતાં કહ્યું આ માડી ક્યારે ચાલવાં ખાંડી? અને તો એના ચાલવાની ખબર પડી નહિ.”

નવયુવાને પોતાની ચારને અર્ધી બામ તેની ભણી કંઠાવતાં કહ્યું “આજે ઘણી ઠંડી છે! ક્યો આપ પણ એને એટી લો.”

“આ વીસ વરસોમાં આજે પ્રથમ વેળા મને આ શુભ ધડી પ્રાપ્ત થઈ છે કે, હું આપ નેવા રહેમદિલ અને હમદર્દ નવયુવાન નેડે હળીમળીને સંતોષ પૂરક વાતો કરી રહ્યો છું. એક કહેવત છે કે, પિંછીને કાષ્ટએ પૂછવું કે, તમે શરદીમાં કેમ બહાર નીકળતાં નથી? તો એણે જવાબ આપ્યો કે, ગરમીની અંદર મારી એવી કષ્ટ આવબગત થાય છે કે, હું શરદીમાં પણ નીકળું? બસ, એવીજ હાલત મારી છે.”

“વાર, આપ પોતાની યાત સંભળાવો.”

“તો સાંભળો! હું મારા પિતાનો લાડક વાલો મુત છું. મારા પિતાજી કને એટલા રૂપિયા હતા કે, તેઓ અગરનગર એમ કહેતા, જે અમારો લદ્દુ છાજ કરી ખરીને રૂપિયા નિખરેતો રહે, તો પણ તેની સિદ્ધગીમાં આ

રૂપિયા ખસાસ નહિં થાય; પરંતુ હું કહીશ કે, આ તેમની એક ભૂલ હતી. તેમને શું ખબર હશે કે, તેમનો લદ્દુ એ ચાર વરસો પણ મુશ્કેલીથી વિતાવી શકશે?.....હાં; તો હું તે દિવસોમાં એમ. એ. માં લખતો હતો. તે વેળા આગકાશની પેટે છાકરીઓ તથા છાકરા આઘાતોની સાથે એકજ કોરેજમાં બહુ ઓછાં ભણતાં હતાં. અમારી કોરેજમાં વધુમાં વધુ છ જાળાઓ લખતી હતી. તે બધી જોડે મારો માઠ સંબંધ હતો અને હું ભણવા કરતાં, વિશેષ તેમની જોડે મળવા તથા તેમને જોવા માંડ આનંદ માણતો હતો. મને વિશ્વાસ હતો કે, તેઓ પૈકી એકની જોડે મારા ગરર લગ્ન થશે; પરંતુ મારા આશ્વર્ષની સીમા ન રહી, ક્યારે મેં એમ સાંભળ્યું કે, મરી માતૃશ્રીએ મને પૂછ્યા વગરજ કોઈ બીજા રથે મારી મ મળી કરી દીધી છે. મને તેથી ધણો કોષ થયો. કમ-અજ-કમ મારાથી પૂછી તો લીધું હોત! હું કાંઈ એરસો અનુભવી તો હતોજ નહિ કે, નિચાર કર્યા વગર હનકારી દેત અને ક્યાંક પણ મારી શાદી તો ગરર થવાતી હતી; પરંતુ જે આ સંજોઈ મારી જોડે રપટ વાર્તાલાપ કરી લેવામાં આવત, તો કેટલું સારૂ થાત! પરંતુ એમણે તે સંજોઈની આવશ્યકતા અનિવાર્ય ન સમજી.

આ ખબર કોરેજની અંદર પહોંચી ગઈ અને જે કન્યાઓ દિવસમાં છ છ વખત મારા આટકાળા છતાં મારી કને આવતી હતી, તેઓ દરેક મારી કને બેસતી પણ આવતી નહિ; એટલુજ નહિં પણ મારા બોલાળ્યા છતાં આવતી નહિં અને જે કદી તેઓ જોડે મારો અમાનક બોલો થઈ જતો, તો કિંમત જવાબ આપી દહને સત્વરે મારી આગળથી પસાર થઈ જતી. આ વાર્તાએ જાણે અજાણમાં થી

હોમખા જેવું કામ ક્યું અને છેવટે હું એક દિવસે ખળોતો કકડતો ઘેર જઈ પહોંચ્યો. પિતાજી કને તો કાંઈ કહેવા સાંભળવાની દિગત ન રહ્યું; પરંતુ માતૃપ્રીતી મેં સારી પેઠે ખખર લીધી. હું કોઈમાં ઉન્નત બની રહ્યો હતો. ન બળે શું શું બકતો રહ્યો અને તેઓ દસતા રહ્યા. મને વધુ શેષ સ્વચ્છ લાગ્યો છેવટે માતાજીએ પોતાના વિરમવચનક મુખડા પર થોડીક દુઃખ દદની રેખાએને દોરતાં કહ્યું “શું છે કે? એક લખપતિની આંદ સગી પુત્રી સાથે તારો સંબંધ જોડી દીધો, તો મેં શું બગાડ્યું તારી જોડે?” એટલું કહીને તેમણે મારા કોષાવેશી અણુઓ જોડે પોતાની દ્રષ્ટિ ભેળવી દીધી. પછી જરા શાન્તિ ધરીને કહ્યું:—

“હાહુ! હું તો સમજતી હતી કે, તું આનંદ પામશે આ સાંભળીને.....?”

“જમ ચુપ રહો! માતાજી” મેં તકડીને કહ્યું “તો કશું કરી શકો છો તો આ વિવાદના બંધનને મજબૂત થવા પૂર્વેજ તોડી નાંખો.”

“કેમ શું ખરાબી છે એમાં? છેકરી આપણા છે? મૂગી છે? ડૂબી છે? લંગડી છે? અતે કઈ ખોડ છે તેમાં?”

“તે અજાન તથા મૂર્ખ છે.”

“તને એમ કોણે કહ્યું? તે તો બધી ચંગી.....”

“શું લાલી ચંગી છે માના? અહીં તો મને તમે એમ જો, લગી બજારી રહ્યા છો અને ત્યાં મારા ત્રાજવામાં નાંખી રહ્યા છો એક અજાન તથા મૂર્ખ છેકરી! જતાવો જોઈએ રહું નહિ તો બીજું શું કરું? પણ શું?”

“અરે હાહુ!” માતાજીએ મારી બ્રજ તથા નાદની ઉપર દસનાં કહ્યું “તે અમણુ ક્યાં છે? તે તો સારી પેઠે બળેલી છે. રાગા-

ચણ, મહાભારત, ગીતા, હનુમાનચાલીસા, બમા પુસ્તકો તો વાંચી બળે છે અને તું, તેને મૂર્ખ ગણે છે. છી...છી...”

“પ્રથમ તેને મૂર્ખ કહેતો હતો. હવે તેને બનવર કહું છું. રામાયણ, મહાભારત, ગીતા, હનુમાનચાલીસા! આ કોઈ. શીખવના પુસ્તકો છે? આના વાંચનાથી તો માનવી જમતને પાંચમ રહેતો નથી. આ પુસ્તકોમાં પ્રાચીન કાળના લોકો તોરી વિચારો સંચરના એકા છે. બાબુતર કહેવામાં આવે છે અચેજને, બાબુતર કહે છે કાલેજની કેળવણીને. જે આપણા દિમાગમાં નવા વિચારો જન્માવે છે. બુદ્ધિને વિશાળ, દિમાગને બચ અને વાસ્તવિક રીતે આપણને એટલી નિપુણ બનાવે છે કે, આપણે પોતાની ઉપર કાંઈ પણ, શંકા વગર મર્મ લઈ શકીએ.”

“તારું તો મરતક બની ગયું છે,” એમ કહેતાં માતાજી બીજા ખંડમાં ચોલી મગો. -

મારું હૃદય કોસેજની તે સૌંદર્ય-પ્રતિમા બોની અંદર કેટલું દુનૈયું હતું, એ તો હુંજ જાણતો હતો. માતાજીને એની શું ખખર હતી? પિતાજીને કાંઈ કહેવા જોઈતી મારામાં દિગમજ ન હતી. મતમજ કે મારી શારી કરી દેશમાં આવી અને હું ચુપ રહ્યો. વધુ કાંઈ બોલી શક્યો નહિ; પરંતુ દિલની હાથે મજબૂર હતો. એટલે દિલમાંજ એક યુક્તિ મેં વિચારી લીધી. એમ એની પરીસ્થિતી પર ચારીને મને ઘેર જાયું પડ્યું. કેમકે પ્રેક્ષાંતે લાજુપાનું અદાતું મળી જતું હતું; પરંતુ હવે આ ડોંગ પણ હાથમાંથી જતો રહ્યો. મારે નિરાશ બનીને લીલાને તેના વિવરણી આપવીજ પડી.

મારા સસરાએ તેને ગાડીમાં મારી પાસેજ બેસાડી દીધી હતી. તેણે એક હાથ જેવો

લાંબો ધુંધટ તાણી રાખ્યો હતો. આખા ગાર્ગે તેની જોડે મે કાંઈ ચાત કરી નહિ અને તે બીચારીને તો કાંઈ કહેવાનું હતુંજ નહિ. ઘેર આવીને પણ મેં તેનાથી કદિ વાર કરી નહિ. અર્ધા અર્ધી રાત્રિઓ લાંબી હું ઘરની બહાર રહેતો હતો અને તે મારી પ્રતિક્ષામાં અમત રહેતી હતી. મેં તેની તરફ નજર કેયડીને પણ જોયું નહિ અને જો કદિ મારી દ્રષ્ટિ આદરમાં લપેટાએલાં તેના શરીર ઉપર પડી પણ જતી, તો તે ધુંધટમાંથી અને કાંઈ એવી નઝરથી જોતી કે, મારું દિલ જરા નિરંકુશ બની જતું; પરંતુ દિનમાંજ પોતાની ઘેડેલી પોજના પ્રત્યે વિચર આવતાંજ હું જી થી ભંતો હું અવારનવાર વિચારતો કે, હું મારું જીવન બરબાદ નથી કરી શકતો. મારે મહુ જીવે જવું છે. આકાશની જોતણ પગ જઈને મારે જીવું છે. હું આ પરથરને તો પોતાના બળામાં કટકાવી જગીન કરી લાકનો બંદી નહિ.

જોકે વિપ્સે હું એમજ કાંઈ વિચારી રહ્યો હતો. ઝેટલામાં લીલા સંકુચિત પમથે મારા ખંડમાં આવી અને મુખચાપ મારા પગ દબાવવા લાગી. એક ગજ લાંબો ધુંધટ હાથેલી સૂંદ પેડે બૂલી રહ્યો હતો. મે પોતાના પમ સંકોચ્યાં કહ્યું.

“મને કેંઈ તકલીફ નથી.”

“પરંતુ મને તો છે.” તેણે ચર્તા કહ્યું.

“તમને શી તકલીફ છે? મારું બોજન આરોગ્ય છે અને મારાં પંડો પંડિય ન કરે છે.”

“આ પરવુઓ મને પોતાન માતપિતાને ત્યાં પણ પ્રાપ્ત હતી.”

“તો એથી વધુ બીજું શું મને કોઈ જાણે?”

“આપનો પ્રેમ.”

“કેમ?”

“મારો અધિકાર છે ને તો ઉપર.”

“અને જો તેની ઉપર મારો પણ અધિકાર ન હોય તો?”

“તો મને આપ પોતાની સેવા કરવાનો અધિકારજ આપી દેજો નાથ. મને એટલાથીજ સતોષ પ્રાપ્ત થઈ જશે.”

“જો મને તેની પણ આવશ્યકતા ન હોય તો?”

“તો.....” જોણે અશ્રુઓથી ભરાએલી આંખોને ઉપર જાગી લીધી. એક વાર મને જોયું અને પછી નજરોને ખૂંચી ન જાણે ક્યાં સુધી પોતાના દુર્ભાગ્ય પર અશ્રુઓ સારતી રહી.

લીલા મુખચાપ કાઢ-કાપોમાં દરેક વેળા યંત્રપત પરોવ એવી રહેતી હતી મારાથી પછી કદિ એણે મારા વર્ણવતી ફરીયાદ કરી નહિ. કદાચ એણે મારાથી કદાચ શિક્ષણ ન કરવાનો ફેસલો કરી લીધો.

કેટલાક સમય પછી મારા પિતાજી રમઝ-વાસી થઈ ગયા. પરંતુ હજી મારા પથે એક કુશળ ગાડી હતી. તે હતી માતાજી! તે બીજાની પણ મુશ્કેલીથી છ મહિના જીવંત રહીને ચાલી થઈ. તને હું દરેક રીતે સ્તનન દતો. મારે કાંઈ આટકાવાર હતું નહિ. લીલા? તે બીચારી ક્યા બેનરની મુળી હતી? મે તેને તેના માનપિતાને ત્યાં મોકલાવી દીધી નોકરીની અને ઝરૂર ન હતી; પરંતુ હિમને રમઝવા માટે સૌંદર્યવાન મૂર્તિઓની અને ઝરૂર હતી; એટલા માટે બાળઓનું ટકુશન કરવા માગ્યો. આ બાળઓ નવવુવાન તથા યુવસુરત હતી અને હું પણ લુવાન હતો. ગર પછી શું હતું? હું હતો અને તે બાળઓ મારાં દિલના રંગકો.

લીલાને પોતાના માવિત્રે જે વરમો વિતી ગયા. તે દુઃખિયાન તેના પિતાને હના વેષારમાં ઘણું નુકસાન થયું એટલુંજ નહિ પણ તેમણે દિવાળુજ કાઢ્યું, બદકે તેનાજ ગમમાં સ્વર્ગ-વામી થઇ ગયા. લીલાની માતા પ્રથમજ મરી ચૂકી હતી. પિતાના મૃત્યુ પછી તેના માટે કાર્મીનો આધાર રહ્યો નહિ. મને કેટલાક પત્રો લખ્યા. બંધ પરમિડીય માં પોતાની વિપત્તિ કથાનું વર્ણન કર્યું; પરંતુ પાપાણુમાંથી કદી પણ દૂધ નીકળ્યું છે! મારી ઉપર તેની જરા પણ અસર ન થઇ; એટલુંજ નહિ પણ મે તેને સ્પષ્ટ લખી નાંખ્યું કે, મારાથી કોઇ આશા ન રાખો. જો દુન્યામાં તમે મને સુખી જોવા છો, તો મારા પંથમાંથી દૂર થઇ જાવો.”

અને તે ખરેખર મારા પંથમાંથી દૂર થઇ ગઈ તેણે પછી કદી મને કોઈ પત્ર લખ્યો નહિ.

મારી કંઠે લગભગ એક ડગ્ગ કન્યાઓના ટપુદાન હતાં. નેઓ પૈકીની ચાર બાળાઓ તો અતિ સુંદર હતી. મન થતું હતું કે, દરેક વખતે તેઓ મારી સન્મુખ ગેસી રહે અને હું તેમને જોતો રહું; પરંતુ એમ હોવા છતાં પણ હું નવાં ટપુદાન બેસાડી કોશિશ કરતો હતો. મારી ધારણા હતી કે, કદાચ કોઈ નેઓની પણ સરસ ગળી જાય.

એક દિવસે વતમાન પત્રમાં “જોઈએ છે” ની કોલમની અંદર એક જગેર ખજર પ્રમટ થયેલી જોઈ. તેમાં લખ્યું હતું કે “જોઈએ છે એક શિક્ષક, જે મારી બહેનને આજ વરસે મેટ્રીકમાં અગ્રેજી માટે તૈયાર કરી શકે. ઉમેદવાર સાદબો ૨૭ સાંડા રાંડ, હાદોરના મરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.”

જાહેર ખજર વાંચ્યા પછી મે એક પત્ર લખ્યો. જેનો બીજા દિવસેજ મને જવાબ મળ્યો.

મરે, બીજા દિવસે ત્રણ વાગે ગળવાનો સમય નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

બીજા દિવસે હું પોતાને ખૂબ સજાગારીને નિયત સમયે તેમને ત્યાં પહોંચી ગયો. એક ચપરાશી દ્વારા મને એક નાનકડા ખંડમાં પહોંચાડી દેવામાં આવ્યો. એક નાનકડો ખંડ અને એક સામાન્ય રસેડું એજ તેમની મધી દુન્યા હતી. મારો વિચાર હતો કે, કેઈ વનવાનની પુત્રી હશે પરંતુ ત્યાં જાહેર ખજર પડી કે, તે મકાન માલિકના બાળકોની ત્યાં સંજાળ મળનરી છે. હું ત્યાંથી કેઈ ન કોઈ મુક્તિ હાગ નહી જવાની દિશામાં હતો. એટલામાં એક મોટી વપર્તી સ્ત્રી નગરને ક્ષીવં મારી પાસેજ કુરસી બેઠીને બેઠી ગઇ અને કાઈ પરિચય કર્યા વિના બોલી “માતવરજી! મરી નાની બહેનને બચવાનો ગાળુ શોખ છે. પરંતુ મુશ્કેલ એ છે કે, તે મુશ્કેલ છે. નિશાળે મોકલવાનો ફરે જગાનો નથી રહ્યો. ઉમ્મીદ છે કે, આપ અમારા ઉપર દુપા દાખવશે.”

“જરૂર, જરૂર.” મે અમરતું કહ્યું અને દિલમાંજ ગિચારા લાગ્યો કે, આ તો કન્યા જોઈનેજ ફસલો થઇ શકે છે. આદો તો જોરો જાળ હેય, જેટલીજ નિદરા હશે.

“પૂખા અદો આવ.” તે બોલે સદ પાડ્યો.

અપૂર્વ.

નવું સરનામું

‘કારવા’ ઓપીસ તા. ૧-૬-૪૬થી નીચેના સરનામે ખસેડવામાં આવી છે.

ચાલકની સાહિત્ય કાર્યાલય,

એમ. એમ. બી. લેન,

રાંદેર.

ભાઈ ‘ફના’ રાંદેરી !

એક પતંગીયુ. ભરરર, ભરરર, કરતું આવે અને શમા પર પોતાનો નિઃશ્વાસ કરે, એક પાટીચતનું પુષ્પ ખીલે અને તરતજ પોતાના કેસરી રંગનો પ્રભાવ પાથરતું ધરણી પર ઢળી પડે, એક લલમણી પત્ર કોઈનો અંશુલી સ્પર્શ થતાંજ ખીલાય જાય; તેમ ભાઈ ‘ફના’ ખીલ્યા ન ખીલ્યા ને કાળના હસ્ત સ્પર્શથી ખીલાઈ ગયા.

દેહ નાશવંત છે; પણ આત્મા અમર છે. ઈદૃશિક જવાબદારીઓની ચિંતામાં મોગઝસ્ત થાની ભાઈ ‘ફના’નો દેહ, આ નાશવંત જગતમાંથી અદૃશ્ય થયો. માટીનો માનવી માટીમાં મળી ગયો; પણ પોતાની માનવ મુગ્ધી જગત પર પ્રસારી ગયો. રાંદેરના થોડાક યુવાનો વાતોના તડાકા મારતા હતા; તેવાંમાંથી ભાઈ ‘ફના’ને સાહિત્ય સેવાની કલ્પના સાંપડી, અને થોડાક આશાઓ યુવાનોને કાને વાત નાખતાં રાંદેરમાં સુ. શુ. સાહિત્ય મંડળનો જન્મ થયો. મંડળના એ આદ્ય સ્થાપકને સાહિત્યની કરીય કલ્પના સુદાં ન હતી; છતાં એ કુદરત સરખાં કવિએ શુજાતમાં ગઝલ સ્થાપનાની જડ નાખી ‘ફના’, ‘વહુશી’, ‘નિસાર’, ‘વક્ષ’, ‘ગોકાર’, ‘જોહીયા’, ‘અમીન’ લેખ મળ્યા ને મુશાયરાનો જન્મ થયો.

ભાઈ ‘ફના’એ મુશાયરાની પછળ તન, મન અને ધનની ખાસી ફનાગીરી લીધી. ચોખ્ખું લખતાર છતાં ઉત્સાહ અને ધમધમી એ ઉછરતા કવિ તરીકે અંગ્રહી ઊઠ્યા. ‘ફના’એ થોડું લખ્યું છે; છતાં એક ગઝલકાર તરીકે થોડી ઊંડે ચોવું લખ્યું છે. એમનામાં ગઝલ સેવાની હોંસ હતી અને તેને લીધેજ રાંદેર શુજાતનું શીશ્વ ગાંધુ, અનેક યુદ્ધમુદો એ નાનકડા ગઝલ ઉપવનમાં ચહેક્યાં, અને કાળ જતાં એ નાનકડા ઉપવનને વિવિધ થતાં ગઝલનું મહાઉપવન ઉત્પન્ન થયું સૂરતમાં. સૂરતનું એ મહાઉપવન તેજ મહાશુજાત ગઝલ મંડળ.

એના એકાદ પ્રારંભિક મુશાયરામાં ભાઈ ‘ફના’ અમર્યા, ને પછી તે ખીમાર પડ્યા તે પડ્યા. ખીમારીની પથડીમાંજ એટીક ગઝલો સુથી. ખીલે તે કરમાય છે, અને સરજાય તે કોપાય છે; એ સનાતન નિયમને આભારે ભાઈ ‘ફના’ જસતતશીન થયા. ‘ફના’ આજે આપણામાં રચાત નથી પણ એમની થના લાયકની અકષ્ણ; પણ આમરે કાવ્ય મૂડી શુજાત માટે એટી ગયા છે.

‘ફના’ ભર યુવાન વયે શુજાતાં એમના કુટુંબનો એક આધાર સ્તંભ તરી પડ્યો સાથે શુજાતની. અગલવાડીમાં એક લાગણીમય, ગઝલવેશ માળીની પોટ પડી. મુસ્લિમ-શુજાતની ગઝલ આલમને એ પોટ પુરતાં ઘણો અમય લાગ્યો; છતાં જ્યાં જ્યાં શુજાત-મુશાયરા થોજ્યો ત્યાં ત્યાં મુશાયરાના એ આદ્ય સ્થાપકનો આત્મા પ્રસન્નતાનાં પુષ્પ વેરતો હાજર રહેશે.

—તાંત્રી ‘કારવાં’

અવાજકી દુન

: સંભળાવનાર :

...બેકાર...

આપણી કમનસીબી !

હિંદ આઝાદીના પગથીઆ પર પથ મૂકે તે પહેલાં જ કૌમવાદી-આતશ ભડકી બેઠો છે. નેતાઓની વરસોની મહેનત પર શુંડાઓની છરીએ પાણી ફેરવ્યું છે. હુલ્લડ અને ધોધલવું મહત્વ વધી મથું છે. હુલ્લડ કૌમવાદી મરી રાજકારણીય રૂપ ધારણ કરી બેઠું છે. ઇન્સાફ, પ્રમાણિકતા, માનવતા, વિવેક નીતિ એ બધું જ મળે હિંદમાંથી પરવારી બેઠું છે. અંગ્રેજો વરસોથી કહેતા આવ્યા છે કે “જો અમે વિદ્યમાંથી જાગૃતિ; નો હિંદ આંતર વિચરમાં સપડાઈ જશે.” એ વાત એવકુદ્દ હિંદીઓએ ખરી પાકી લીધી છે. પછી એમણે જતાં જતાં પોતાની બાજુગરીનો પ્રતાપ બતાવી દિલ્હી-મુસ્લિમોને અરસારસ અયગાપી દીધા છે કે આપણી ખુશિ પર એવકુદ્દીના પરદા પડી ગયા છે તે તો ખુશ મળે !

પણ એ તો ખરું જ છે કે ક્રાંતિનો ઇતિવાસ પોકારે છે કે જ્યારે કોઈ કૌમનાં ક્રાંતિ થવાની હોય છે, દેશમાં ભગ્ન પ્રકાશવાનો હોય છે ત્યારે આવું જ અધેર-પ્રથમ વ્યાપે છે અને પછી ગમે ઘાટ ઘાણ છે, આજે હિંદુનું કોઈ પણ શહેર શાંતિનું દર્શન કરી શકતું નથી. અશાંતિની પીડા અનેક મગજોને ઘેરી રહી છે કસકતામાં તોફાન જાગ્યું અને તેમાં કહેવાય છે કે મુસલમાનો દસ મથા દીપાયા ને હિંદુઓ દસમથા લૂંટાયા ! મુસલમાનો જે કસકતમાં હજાયા તેનો અદ્દો પૂર્વજમાળમાં લેવાયો અને હિંદુઓ

ઉપર વિનાશના ઝોળા ઉતર્યા શુંડાગીરી ને પાસવતાના દર્શન કરાયાં અને અમાનુષી અત્યાચારોના ઢગના ઢગ પાકાયા એવું છાપાંઓએ પે કાઢ્યું ! એક કહે કે આ અહં-વાલ ખોટો છે અતિરથોક્તિ બરેશો છે તો બીજો કહે કે ખરો છે, અને જો ખોટો હોય તો તમે સાબિત કરી ઘો આમાં છાપામાં ધુરકા ધુરકા અને નિવેદનજાત્રી ચાલુ હતી; તવામાં પૂર્વજમાળના દવાકાંડનો અદ્દો જિહારમાં લેવાયો. કહેવાય છે કે ત્યાં મુસલમાનો પર આફત વરસી રહી છે. છાપાંમાંથી ચળાએલા સત્યની જો તારવણી કાઢીએ તોય દીવા જેવું સ્પષ્ટ જણાય છે કે એક ઠેકાણે મુસલમાન દીપાય, બીજો ઠેકાણે હિંદુ દીપાય. તો ત્રીજો ઠેકાણે પાછા મુસલમાન દીપાય; આમ “વારા ફરતી વારો પહેલાં તારો ને પછી મારો.” જેવું થઈ રહ્યું છે એવું રહસ્ય શું હશે ?

કોઈ ત્રીજો હાથ તો આ ખેડ ન મેળવી રહ્યો હોય ! પહેલાં તો કેઈ પણ સ્થળે હુલ્લડ ફાટી નીકળતું ને ક્ષણવારમાં શાંત કરી દેવામાં આવતું, અને આંતરે મદિનાના મદિના સુધી હુલ્લડો સંભાવ્ય છે એવું કારણ શું છે ? ચરચરો છે, વાઈસરોય છે, તેમના નિર્દે પાવરો સલામત છે, લરકરો પણ છે અને પહેલાં કરતાં વિવેક છે; જાન આ અંધાધૂંધી કેમ વધી રહી છે ? કાં ગેરી મુસલમાનીરીનો એ પ્રતાપ ન હોય ? કાં આપણને મોઢે ગાળ કહેવરાવવી “અને વ્યવસ્થા ચલાવી

સકીએ એમ નથી.” એ ના કહેવર, વલું હોય ? શું કુદરતે આપણી અક્રમો પર પરદો હાંકી દીધો હશે ? કુરંગાન વાણી તો સાફ સાફ ફરમાવે છે કે :

“વત્તા ધજરે મનનકુમ શનઆનો
દૌમિન અલા સદલા ત મહેસુ એઅદેહુ
હોવા અકરએ લિતકવા” ઇત્ય.

અર્થાત ગમે તે દુરંગન હોય પણ તેની સાથે તમે ઇન્સાફથી વર્તો. ત્યારે આડી તો દોરતો સાથે પણ ગેરઇન્સાફી અરસપરસ વર્તોઈ રહી છે. ‘અફરમાના પડીયા કાશુ’ તે આબુંજ નામ ?

પરદેશમાં !

દેશની હાલત તો યુગ્મઓની છરી નીચે યુગ્મભાઈ રહી છે; પણ હવે પરદેશ તરફ નજર કરે. અમેરિકામાં રાષ્ટ્રસંઘની બેઠક મળી છે. તેમાં દિંદ તરફથી વિજ્યામદની પડિતે તથા એરિસ્ટર-ચામલાએ દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓનો કેસ રજુ કર્યો છે અને પહેલાજ ધડાકે દિંદી પ્રતિનિધિ મંડળને સફળતા સાંપડી છે. રશિયન માથેટાએ તો દિંદના કેસના ટેકામાં ખૂબ દિંગતપૂર્ક હેલાની વાત હોડે આણી છે. ચીન, અમેરિકા, કાન્સ વગેરેએ પણ દિંદની વાતને ટેકા દીધો છે. જેથી જનરલ સ્ગટસ જેના વાણી વારને પણ હાલ તો પોતાનાં હથિયાર ચલાવેલાં હતાં એ અને એનીં મુત્સદ્દીશીરિમરી વાતો, કુલડીમાં ગોળ ભાંગવલી પોતના ટાઢી પડી રહી છે ! “દક્ષિણ આફ્રિકાનો પ્રશ્ન તો અમારો હરનો પ્રશ્ન છે; તે ગોળમેજી ભરીને અંદર અંદર સમજી લઈશું !” પણ હિંદે ‘અંદર અંદર સમજી લેવાની’ ના પાડીને રાષ્ટ્રસંઘ પાસેજ સાક્રિય આફ્રિકાનો કેસ રજુ કર્યો છે, અને આમ રંગબેદનો રંગીન પરદો ગીરાઈ રહ્યો છે.

અમેરિકામાં આમ યામન છે; ત્યારે યુરોપમાં ચર્ચાલના ક્રાકા બાપણો દ્વારા પ્રતી રજા છે. રશિયા ચીજી સુધ્ધ સળગાવશે એમ એનાં નિવેદનો પોકાર કરે છે; તો રેટલીન કરે છે કે ‘ચર્ચાલ’ના મોઢા પર છિટને લગામ ચલાવવી જોઈએ કારણ કે અગને તો સુધ્ધ પસંદ નથી પણ ચર્ચાલજ સુધ્ધજોર વાને લગાજોર હોઇ પ્રદને સુતેજી જગાડવા મંથન કરી રહ્યો છે ! આમ વાણી અને વર્તનદ્વારા યુરોપ બે ભાગે વહેંચાઈ રહ્યું છે. ધીમે ધીમે બ્રિટીશરો પણ સમાજવાદીઓની પીઠ ચામતા રહી કેમ્બુનીઝમની સામે હવા જમાવી રજા છે. એટલી સુધ્ધાં એવા નાના; નાના પ્રયત્નો કરતો રહે છે !

અમેરિકામાં ધીમે ધીમે ડેમોક્રેટિક પક્ષનું જોર વધતું જવાના ચિન્હો દેખાય છે; ટુમેનની લામવમ એસરવાની વાતો સંભળાય છે. જાકી સાઉથ આફ્રિકાના રંગબેદના ખરડાની વાતો કરનાર ટુમેનના અમેરિકામાં પણ એક કરેલ ઉપરાંતની નીજા જાતી પ્રત્યે રંગબેદની મુમ જેમની તેમ કાવચજ રહી છે ! લીગ અને કોંગ્રેસનો દેશજનો દિંદમાંથી નીકળીને યુરોપ તથા અમેરિકા સુધી પહોંચ્યો છે ! અને પક્ષના પ્રચારકો પ્રચારી ધૂનમાં દિંદની ઝંધ ઉધારી કરી લગ્ન પણ અનુભવના નથી એમ આપણી કમનસીમીજ છે ને !

દિંદમાં નવું !

દિંદમાં નવું નવું સર્જન કરવા ના પાતા નથી સરકારના નવા મોઢેથી નીકળી રજા છે હુલ્હડની આંખીમાં, પણ નવી યોજનાઓ ન અટકવી જોઈએ એવી સરકારી માન્યતા છે. જાણી-લાકડાં મોઢાં થવા હોઇ, બળતણની સમવડને માટે જાણમાંની એસ ઉત્પન્ન કરી બળતણનો પ્રશ્ન હળવો બનાવવાની વિચારણા

યય છે રેશ્વેના યર્ડ ક્લાસોમાં હલેક્ટ્રીકના પંખા અને સગવડો વધારવાની સાથે સાથે ભાડાં વધારવાની યોજના વિચારાય છે. 'આનાજ' વધુ વાપો'ની યોજનાની સાથે સાથે 'યોડુ' યોડુ' એ હું 'આઓ'ની આપીથો પણ બદાર પડી રહી છે. ૧૨૫ નવી મીથો ઉપડવાની યોજના બદાર પડી છે। નેહ્યે છીએ આપણા સુરક્ષિત શેરીયાઓ એ યોજનાનો કેટલો લાભ લે છે। કે પછી વાતો કરીને મરહુદોના એટલાજ માંગશે ?

૧૬મું સાહિત્ય સંલન

[રાજકોટ ખાતે ભરાયેલા ૧૯૫૦ સાહિત્ય સંમેલનમાં સદગત સાક્ષરોના શોકના દરખામાં 'ફના' શંદેરીના અપમાનની નોંધ પણ લેવામાં આવી હતી.]

રાજકોટ ખાતે રજવાડી દાદા મંડપમાં સાક્ષરોનો મેળો તા. ૧૮, ૧૯, ૨૦મી અક્ટોબરે ભરાયો હતો. ત્રણ દિવસ બંધે સાહ્યજીવ દિવસ સુધી શોકોએ ખુબ આનંદ લીધો. કલ્પકા સેકે બંધે 'રંજન'ને દગલુ બંધે દગલુ' અને 'ચિંતા' 'ગનન' ને ક્યારે ખમ મળના હોય; પણ આપણી ગરવી યુનિવર્સિટી મીસ્ત્રવતી સાહિત્ય પરિષદનો સાહિત્યના ક્યારેય નિર્ણયોને બંધે 'રંજન' કાર્યક્રમોજ વધુ વજન આપતી જણાય છે. ત્રણ દિવસના એ આનંદ તમારાના આરેખગ વિષયોને માટે થોડીકજ દુલો પ્રચાર થઈ હતી। દરારે વખતે ત્રાજા શ્રેક્ષ્ઠ ન રહેતા અને નિર્જંધ વાચન વખતે તો છેક માનવ અછત કેપસ નેખતી જણાતી હતી; પણ રંજન શ્રોત્રગ વેળા તો મંડપ છેજ માંકડે યજ જતો, દગલોની માનવ મેદની અંદર અને બદાર ખડકાઈ જતી। સવારના ૯થી રાતના ૩ વાગ્યા સુધી આનંદજ આનંદ રેતાનો.

અંધજત સાક્ષરોની ભંદે નદિ પણ આમ જનનાની તો સાહિત્ય પરિષદ થઈ નજ હતી.

પંડિત ધુળા મે મેજ માનવીઓ પ્રેરકોર્મ પર વિગમાન હોતા છતાં તે ધુળી જરાપજ મંબીરતાને પરિપટે દરેકવા દીધી નથી. વાપજ તરીકે પ્રમુખ મી રામનરાયજ પદકનું બાપજ વિવેચનના ચમકારાથી ભરપુર હતું. સાહિત્ય વિભાગના પ્રમુખ શ્રી મેધણીના બાપજમાં સાહિત્યના ખુબ ચમકારા હતા. 'આનંદ ઉત્સવ'માં સરસ્વતીની ઉપાસના કોઈ ન બૂલે' એ ચેતવણી હતી; છતાં આનંદ ઉત્સવમાં ખરેખર સાહિત્યનો કનકો કપાઈ જતો અને રંજનનો પવન વધુ હંમે કા-તોજ રેખાયો। વિજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખ ડો. નાપકનું લાપજ વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ સાહિત્યની કીટ નર્તન રિસા સુચન હતું હતું. હતિદાશી વિભાગના પ્રમુખ ડો. શ્રીપરણીએ વર્તમાન હતિદાસની સારી છેડ કરી હતી. પણ સાથે સાથે વચમાં પાકિસ્તાનની વાતો ધુસારીને સાહિત્યની ગિરજામાં રાજકોટની રહેજ ખટારના દર્શન દરાબમાં દર્શા। કળા-વિવેચક શ્રી મહેતા તથા કુમાર શ્રી મગજ-સિંદના પ્રચયનો કળાની રીતો દર્શાવતાં દતાં. પ્રે. રતીચંકર મહેતા, પ્રા. કામદાર, ડો. શ્રી હરિપ્રસાદ, શ્રી બેપેતિંદ્ર દવે, શ્રી મુન્શી, શ્રીમતી લીલાવતી મુન્શી, શ્રી કૃષ્ણવાલ ઝવેરી, વગેરે અનેક વક્તાઓએ વક્તૃત્વની ફારમ પાયરી, પણ મનન, ચિંતા, અને અબ્યાસનું આછોં તરફર દ્રષ્ટિગોચર થતું હતું.

હિંદુ રજાગત પ્રમુખ ડો. રમણલાલ વાકાકનું બાપજ ને કે દિશાયુચન ૨૫ હતું છતાં કીક હતું. અને એમની પ્રતિજ્ઞા પણ સારી હતી. કુંકાનુમાં કહીએ તો આખો પરિષદનો યોજો શ્રી કુ મુન્શી જીંમધીને

[અનુસંધાન ટાઇટલ ઉઠું]

કેટલાએક સ્મરણો

“રાંદેર ઇસ્લામ કલબનો હોલ અમને વાપરવા માટે ફક્ત એક રાત માટે મળી શકશે ?”

“કેમ બાહ્યા હોલ શા માટે જોઈએ છે ?”

“હું, બાહ્યા ‘એકાર’, ‘નિસાર’ વીગેરે એક મુશાઈરાની મુશાઈરાનો અખતરો કરવા માંગીએ છીએ, અમે બીજી બધી વ્યવસ્થા તો કરી લીધી છે. પંક્તિ પણ ‘વિત્તાસો વૈગવે ત્યાગી અહેા સૌ દેશ-લાકિતને’ મુકરર કરી છે. પ્રમુખ રચતે લાર્ડ હમરજી ઇસ્માઈલ સારોહીને લાવવાનું જિ ‘એકારે’ નક્કી કર્યું છે. ‘સદિકે’ ઝોરીસમાં વધુ માણસો બેસી શકે નહીં તેથી તમારી પાસે, તમે જીભ. સેક્રેટરી હોવાથી, અમે આવ્યા છીએ.”

“સાહિત્ય-સેવા માટે મને હોલ આપવામાં જરાયે વાધો નથી. ખુશીથી તમે મુશાઈરા ગોઠવી શકશો.”

સને ૧૯૩૧ની આખરી મહીનાઓ હતા અને મહૂમ “ફના” અને “ઝોહિયા” મદા-સયની નોડલીએ આવી મારી સાથે ઉપર મુજબ વાતચિત કરી. હોલની પરવાનગી મળતાંજ મને સારા મિત્રો સહિત આમંત્રણ પણ મળ્યું અને હસી ખુશી સાથે જન્ને ગિરાહરો વિદાય મયા.

સાહિત્ય-રસિક આ લાઇઓ આટલા દશે તે વેળા હું નહોતો ગયતો. બીજે દીએ “ફના” મારી પાસે આવ્યા અને મિત્રે પૈકી શાઈરીમાં એ કોઈ રસ લે એવા હોય તો તેમને મજબો સહિત આવવા વિનંતી કરી મેં જિ. “ખાકી”નું નામ સૂચવ્યું. જિ. “ખાકી” તે વેળા મારી પાસેજ બેઠા હતા એટલે તેમને

પણ મજબ સહિત હાજર રહેવાનું આમંત્રણ મળ્યું. આ રીતે “ખાકી” સા. મુજરાતી મજબ લખતા મયા. તેમણે પેતાની મજબ અને મુશાઈરાની બે દીવસ અમારૂં સંબંધાવી પણ દીધી સાંમળતા સાંમળતા અને તે પણ પાંચ સાત વાર સાંમળતાં એક વધુ કવિને પ્રેરણા મળી બીજે દીવસે કંઈક વિચારો મુંઘતાં મુપચુપ “ખાકી”ને “ફના” રાંદેરીના [‘ફના’ વીરમગામીનો પત્ર મળવા પછી મેં ‘વહશી’ તખલ્લુસ લારણ કર્યું] નામે એક મજબ સાંમળવી પડી. “ખાકી” દજ સામળીને બીજી વારની માંગણી કરી રહ્યા હતા કે “ફના” કલબ હોલની ચાવી લેવા આવી પહોંચ્યા. “ખાકી”થી ચુપ રહી શકાયું નહીં અને બેસી પડ્યા “બાહ્યા મહૂમ! હું મુશાઈરામાં આવીશ તો એકરો નહીં પણ બીજા એકને પણ મજક સહિત સાથે લેવો આવીશ.”

“બહુ સારું! પણ તે લાઈનું નામ હું બણી શકું છું ?”

“ખાકી”એ હસતાં હસતાં ઉત્તર આપ્યો કે “નામ તો હું પણ તેમની શિક્ષક, સરત પણ જોઈ શકો છો.”

“પણ, તે કેમ ?”

“આ તમારી સામેજ બેઠા છે તેમ. મજબ પણ દમખાંગમ સમળાવી દેશે અને પછીજ હોલની ચાવી આપશે.”

મેં પછીએ આનાકાની કરી. તે શરૂઆતનીજ મુલાકાતો હતી અને મજબ પ્રતિ પ્રયાસ સે અમારૂં રૂઢિયે મેં ક્યો નહોતો જતાં મહૂમના આમંદને વશ પછ મજબ સંભળાવવી પડી. મેં મુશાઈરામાં હાજરી આપવા તો હા પાડી પણ મજબ નાંચવા ના કહી અંતમાં ચાલીને

કપ્પો મેળવી જતાં જતાં એક અતિમ નોટિસ આપતા ગયા કે “હું ‘બેકાર’ને મોકલું છું. જોઈ છું પછી તમે કેમ ના પાડો છો?”

આ હતી મર્દમંત્રી મુશાઈરા માટેની કોશિશ અને વધુ કવિઓનો સદાકાર મેળવવાની તેમની ધગશ.

પ્રથમ મુશાઈરામાં એમનું કર્તવ્ય બાલ અને કાર્ય કરવાની તત્પરતાએ માફ લઈ જેમ્સ. ખિરો ખૂબી સાથે મુશાઈરા ખતમ થયો અને મુરશિદન-મુજર્રાન સાહિત્ય મંડળ, સંદેશના નામે એક મંડળની રચાપના થઈ. આ રીતે અમે એક ખીખની વધુ નઝદીક આવતા ગયા તે જોઈએ સુધી કે પછી તો દીવસમાં એક વાર મળ્યા વિના એમને એનજ પડતું ન હતું. હમેશા મળતા રહેતા અને શાઈરી રિપેની અને મંડળના ઉન્નતિ અર્થેના પ્રવાસો માટે વિચારોની આપ લે થતી રહેતી.

પ્રથમ મંત્રી શ્રી. “નિસાર” જે એક માસ પછી બહાર ગામ જતાં “ફના” મર્દમંત્રી મંત્રી તરીકે વરણી થઈ. પછી તો તેમના કિસાદનું પૂછવું શું હતું? બહાર ગામથી આવેલા પત્રોના તેને તેજ દીવસે ઉત્તરો પાડવા, સામાજિકોમાં પ્રગટ થતી ગઝલોના કર્તોએના નામ, સરનામા મેળવી સભ્ય થયા પિનંતીઓ કરવી, તેમની પૂછપરછના તત્કાળ ઉત્તરો પાછી સંતુષ્ટ કરવા વીં તેમનું દરરોજનું કામ થઈ પડતુ. મંડળની હજી શરૂઆત હતી. દર નવું માસે એક મુશાઈરા રાખવાનો નિર્ણય કર્યો હતો પણ મેદમાનો પત્ર, જે તો તેમના રસમય અને મેદમાનદારી અર્થે માટેનું શું? મંડળની આર્થિક રિથતી તદ્દન નબળી હતી ત્યારે સીક્રક કર્તો અર્થ નવું થયો કોઈ પાસે હાથ ફેલાવી કર્મ માંગવું એમાં ન્દાનય તેએ રાખતા. જોકે આર્થિક આબુ ગાયબ માટેના કુકેશ, ગયાપ સી ગઝલોનો મંથ: “કાવ્ય કુંજ” રૂપે

પ્રગટ કરવાનો નીકળ્યો. “કાવ્ય કુંજ” પ્રગટ થાય કે જૂતે સૂરત જઈ પ્રેસમાંથી બંડો ઉપાડી લાવવા, સૂરતના એજન્ટને કોપીઓ જાતે જઈ પહોંચાડવી, બહાર ગામના મિત્રો ઉપર નકલો મોકલવી, જો કેઈ મુશાઈરા અંગે પૂછપરછ કરતા આવે તો તેમની સમજ નકલ મૂકી અપાવવી, સભ્યોને નકલો પણ તાકીદે મળે તે માટે રાત્રે બાર બાર વાગ્યા સુધીનું જાગરણ કરી પેકેટો તૈયાર કરવાં, સામયિકોમાં મંડળના સતત પ્રચાર અંગે લગાનાર પત્ર-વ્યવહાર કરના રહેવું એ તો તેમનું જીવન-કાર્ય બનીતેજ રહ્યું હતું.

એક મુશાઈરાના અર્થ માટે રૂ. ૨૫ સભામાં મંજૂર થતા પ્રમુખરથાનેથી જાગાર નીકળી પડ્યો કે “જોઈલામાં શું થઈ શકશે?” મારા મોઢામાંથી કતર સરખી પડ્યો કે “જ્યારે મંડળની સિદ્ધકર્મ રૂ. ૩૫) છે તો વધુ માટે મંજૂરી કેમ આપી શકાય?” બાઈ “ફના”એ મારી આંખો સાથે આંખો મેળવી ઇશારતમાં સમાવતી દીધું કે નેઓ પેને જે પટ પડે તેમાં અર્થો હોજો ઉમેરવા તૈયાર છે. બાઈનો અર્થો ખર્ચ મેં કપાડના છઠ્ઠા ર્શોનાં સમાવતી અનુભવિ મળી. મર્દમંત્રી મંત્રીપદ હુલ્લ જોઈલા મુશાઈરા થયા ને વેળા પેને પોતાના ઘેરથી બાઈ પરવારીનેજ આવી સમય-સર કાર્ય સભાળી લેતા મંડળના સિર પોતાનો બેઝ વધુ નહોં પડે તે માટે ખાસ ચિંત અને કાળજી રાખના. કવિ-મિત્રો અને મેદમાનોની આમતા રામતા જે મંડળથી થઈ શકે તેજ અર્થ મંડળ માથે રહેતો, બાઈ ચાહ. પાન, સિગરેટ પિંચના બંધાળી મિત્રોનો અર્થ પોતાના સિરે ખેંચી લેતા.

પણ આ મુશાઈરાના મેદમાનો ગપોનીજ ટ્રેડિંગમાં પધારના પોને ઘેરના બાઈની આવીને પછી ગપો સમય મેદમાનોની મે

અને મુશાધરાની વ્યવસ્થા પાછગજર ગુમાવતા મને એટલું તો ચોક્કસ યાદ છે કે તેમના મંત્રીપદ હેઠળના મુશાધરામાં પેતે કદીયે એક સ્થાન નક્કી કરીને જાપોને તેઓ ખેડા નથીજ. જો પેતે કુર્સી ઉપર ખેડા હોય અને તે સિવાય એકે સીટ ખાલી નહીં હોય તો કાજર કપિને પોતાની બેઠક દસ્તા મુખે આપી ચાર પાંચ કલાક સુધી પેતે ઉભા રહેતા અને મુશાધરાના અંત સુધી એજ હાલત રહેતી.

ધરાવતા, મિત્રો તો મેં પણ મારી ૪૯ વર્ષની વય સુધીમાં ઘણા બનાવ્યા અને ગુમાવ્યા પણ, મર્દમ 'ફના'માં ખાસ ગુણુ એ જોયો કે એક વાર મિત્રતા બંધાય અને જો દિવસી દિવ મળે તો છેવટ સુધીજ તે નમાવી શકતા. કદિયે ઉશ્વષ આવવા દેતા નહીં. ખેર, 'દાગ' મર્દમના શખ્સે કહી વિરમિશ કે:—

“ખુદા જખ્સે બહોતસી ખૂમિયાં યી મરનેવાલેમે”

ભાવનગર : “મુસ્લિમ સાદિત્ય મંડળ”ની કાર્યવાહીની એક મીટિંગ ભવણીના સાધરે જનાખ “ફના” રંદેરી તથા જનાખ “માહિર” સાહેબના હાજરીએ બહુ બેઠક પ્રદર્શિત કરવા તા. ૨-૧૧-૪૬ની રાત્રે સરઘાવા પ્રમુખ જનાખ ઉગર કુરેશી “કિસ્મત”ના પ્રમુખરયાને મળી હતી. સભામાં કાર્યવાહીના સભ્યો ઉપરાંત “વતન”વાળા જનાખ “ખાનવા”, “ચિરાગ”ના તંત્રી જનાખ “અમકાર” તથા મુ. વિ. મં. ના મંત્રી જનાખ કમરુદ્દીન દાજર હતા. શોક હાપ, જ. “ખાનવા”નું વક્તવ્ય અને પ્રમુખના ઉપસંહાર બાદ મીટિંગ ગરખાસ્ત થઈ હતી.

ખીજે દીવસે સરઘાવા નારતા પછી મેહ-માતોને વિદાય કરવા, મેહમાતો જો સભ્ય બન્યા ન હોય તો તેમને મળી સભ્ય નોંધવા એ તો તેમનું મુખ્ય કાર્ય હતું. તે સિવાયના ગૈરદાજરે મુસ્લિમ લેખકો અને કવિઓના પૂરા નામનામ સરનામો મેળવવાના પ્રયત્નો દરને કામિલ હતા. કેઈ સાથે કદીયે વુઝુહાર કે અભિમાનથી યાત કરી હોય એવું મારી સમક્ષ તો મેં કદી દીઠુંજ નહીં. અબુમખતી વાતોના સાંતિપૂર્વક અને વિવેક ઉત્તર આપતા. જો દેવા વરાળ કંઈ હોય તો ખાસ મિત્રો સામક્ષ કાદના. જો કેઈ મિત્ર તરફથી કમ્મક વિત્ર પ્રસંગ સાંપડે તો પોતેજ તેથી અબગા થઈ જવાનું પસંદ કરતા પણ જંદુ પ્રમુખો ખાલી મનુ બાવાનું પમદ ન કરતા. મર્દમ દમેશા શાન, દિનવનીય, વિનોડા અને નક્ક રખાતા

સાદિત્ય-દુનિયામાં નવાં

તેજ પાધરતું શાસિક

ચિ રા ગ

નસિશાઓ, નિખો, નટિકાઓ, કાન્પો, મત્રો, દારવ-મેઓ, છપન-ચરિત્રો, પિવે-અનો વગેરે અનોકલિય રસસામગ્રીથી જોનો પ્રત્યેક આક સમૃદ્ધ બને છે.

: વાર્ષિક સવાગમ :

દારદેશ: પત્ર રૂપિયા, પરદેશ શિયિગ દસ

છુટક નક્ક આઠ આના.

આદક થવા અને જાહેરાત આપવા લખો:-

ચિરાગ કાર્યાલય,

ભાવનગર.

‘ફના’ને—

(મુસલ્લસ)

હે! ‘ફના’ હું ત્રિક તારો શું કરું,
મૌત આગળ છે ના તારો શું કરું;
છે જગતનો એજ ધારો શું કરું.

તારસો ખરતો કોઈ દેખાય છે,
હે! ‘ફના’ તું યાદ આવી જાય છે;
હાય કિન્તુ હું બિચારો શું કરું.

યાદ આવે છે એ તારી કંડિકા,
“નામ તેનો નારા છે અંતે ‘ફના’
ફાની ફનાનો સદારો શું કરું.”

—‘ગની’

(કલ્યા)

એમ કંઈ આવે નહીં એ કલ્પના ને ભારના,
શાહરી માંડે છે જાનમરની સાગી સાધના,
રક્ત પૂરી, રાખવો જણનો કપનનો દીડો.
એમ આવે છે મને એ જિંદગી તારી ‘ફના’

× × ×
કોઈ અજરામર નથી જીવન કસા,
પૂરી સૌની યાવ છે જીવન કયા,
વિશ્વમાં ને કંઈ અનિલ સર્ગાય છે,
આપરે એને યજાનું છે ફના.
‘અનિલ’ (અરત)

કોણ આવ્યું નથી જવા માટે
રાહ જોવાની શી કઝા માટે
હું જવાનીમાં મૌત માંડ્યું છું
ખુદ ફના યદી જતે ‘ફના’ માટે.

—‘અમીની’

એમ તો એ ગયો સદા માટે
પણ કવિતા નથી જરા માટે
એના કાગ્યોની એ અગર છે ‘અમીની’
કયા ‘ફના’ છે ફના યજા માટે.

—‘અમીન આઝાદ’

મહુમ ફના રાંદેરી સાહુખ

[આઠો પરિચય]

— 'તાજ' —

'ફના':—તારાં યાદુજી દારીયા-કિનારા
'ફના' રાંદેરના રહેવાસી હતા. તેઓ ખૂબજ
લાગણીપ્રધાન માણસ હતા. સ્વભાવે મજાતારા,
નસ અને વીનથી હતા. યુવકોનીમાં સુઝાપરા
કેમ ન થાય ? એ પ્રશ્ન એમને હમેશાં થયા
કરતો હતો. એમની એ આશા પણ પરિપૂર્ણ
થઈ. જોકે ખુદાએ એમની દુઆ કબુલ ન
કરી હોય ? મહુમ એ કથન રાખિત કરી
દેખાડ્યું અને પોતાના મિત્રોને પોતાના
વિચારો દર્શાવી રાંદેરમાં જ નીચેની પંક્તિ
કવર એક નાનકડો મુસાવરો દર્શાવ્યાં પોળો.
"વિશ્વાસો વૈભવો ત્યાગી શું સૌ દેશ લાકિતો ?"

તે વખતે કેટલાક સરહદોના યુવકોની
સુઝાપરાની દારી કડવયા પધાર્યા હતા પરંતુ
તેઓ એમાં નિષ્ફળ નીવડ્યા. એજ મુસાવરો
વખતની બાઈ ફના' વગેરેએ મળી એક
મંડળની રચાવતા કરી. જેનું નામ 'મુસ્લિમ
સરહદ સાર્વજનિક મંડળ' રાખામાં આવ્યું.
એ મંડળના મહુમ રચાયેલ હતા એટલેજ
તરીકે પરંતુ મુસાવરોનોના પ્રવૃત્તિ પણ પોતેજ
હતા. એ મંડળના મહુમ કેટલાય જણો સગી
મેંદેરી પણ હતા.

તા. ૨૨-૧૧-૩૭ના રોજ મહુમની
સહી રાંદેરમાં મહુમ ને પ્રમોગે એક કાનદાર
મુસાવરો રાંદેર હાજરનામાં નીચેની પંક્તિ
પર પોતેજ દત્તે—

"મહી મારો નથી દુ 'મહુમ' પણ અપના મનથી."

પરંતુ એ પંક્તિના કહી દે છે કે કેવળ
કોને પણ તેઓ આપજી મનથી મટાવતા
નથી. જોકે અમરજી રહેવાના ન હોય ?
પરંતુ તેઓ જ્યાં સગી યુવકોનાં જ

મુસાવરોનાં થયા કરશે ત્યાં સગી અમરજી
રહેવાના ને રહેશે.

મહુમની મજાનો મણી આશારપદ હતી.
'ફના ફલીયા ને જોડલા મસીદ' જેવું- એકે
તત્ત મહુમની મજાઓમાં નથી. તેઓ મલ
લાના પણ કીક કીક રજુ કરતા હતા. શાદી
થયા પછી એમની મજાનો દવાજી જશે એમ
કેટલાક માનતા હતા પરંતુ મહુમ એથી વધુ
ને વધુ ખીલવાજી થયા.

મહુમ યુવકોને અરજી કેટલાક બોધદાયક
જોડો કીડી થયા છે. જેમાં કે 'અન્યર',
'કમળાજી કિદુસ્તાન', 'અવન અવન માટે',
'પ્રેમ પૂગરી' અને 'પિયા મિલનકરી આશ'
વગેરે. અથ અને પદમાં અનેકીજ ગાત
પાડતા હતા.

જપાને સને ૧૯૪૨માં કરેલા રંજન
ખાતેના બેંગાળાવદી મહુમનું ઘરનાશ પામતાં
તેની ચિંતામાં ને ચિંતામાં હપના બેંગી
ગતી થયા.

જ્યારે જ્યારે તેઓ મળતા ત્યારે એજ
હવ્વાદતા 'હવે તો અવનથી કંટાળી ગયો
છું. ખુદ હવે જલદી બોધાવે તો કીક.' એમ
અવનથી કંટાળી જઈ ચાર વર્ષની સાંજી
ભીમરી એમની તા. ૨૭-૯-૪૬ના રોજ
અહ દુનયથી સદાને માટે દૂર કરી ગયા.
ખૂબ મહુમને જલન નળીજી કરે આગીન.

હવે મહુમની મજાનો તરફ નજર નાખીએ.
મહુમ કહે છે 'નું મુદેયોથી રમે છે. એ
દીવાના થેન ! તારાં દાયકાં તારી દયા છે.

આ રમત તે કેવી ? કોઈ મૃત્યુને હાથમાં લઈ રમે છે. જુઓ એમની એ રમત.

“હું હૃદયથી રમે છે હે દીવાના !
ચેત તારા હાથમાં તારી કંજા છે.”

આમળ જતાં મર્દમ મરણનો સ્થળ અને જીવનનો દર્શ કેવો ? એ વિશે કહે છે.

“મરણનો બધ જીવનનો દષ કેવો,
મરીને જીવનું એમાં મગા છે.”

યુવાની ! યુવાની તો જીવનમાં એક બધા છે. એમ કહી તેઓ કહે છે.

“યુવાનીમાં ‘કના’ દિવસે સંભાળો,
યુવાની પ્રિન્સીપલમાં એક બધા છે.”

શિવતમાને ઉદેશી કહે છે:—

“તમે જન માંગો નો હું જન અપું,
નથી વાત જોડી એ માદનાર પાસે”

પ્રુદા પાસે દુઆ માંગતા મર્દમ કહે છે:—

“તમે નાવિક બની આવી ઉમારો,
વમળમાં મુજ ફસાઈ નાવડી છે.”

×

“જે મરીને વિશ્વમાં પ્રિન્સ રહે;
ખૂંધી દે એવી પ્રુદા મરનારમાં.”

×

શુન્દાઓના ભારથી પ્રુદાને પુકારતા સર્વ આવે છે એમ કહી મર્દમ કહે છે—

શર્મ આવે છે શુન્દાથી,
કેમ પુકારે પ્રુદાને ?

દુન્યામાં કોઈ કોઈનો નથી જમાન
સ્વાર્થના છે એમ કહી મર્દમ વદે છે—

“કાણુ તાર ? કાણુ માર ? મોનો હું ?
સ્વાર્થના દર કોઈ છે સંસારમાં.”

દુન્યાના રંગો જોઈને—આપસમાં લડતા
ભાઈઓને જોઈ અજગર સાથે સરખાવતા
કહે છે—

“દુન્યાના રંગ જુદા દુન્યાજ છે અનેબી,
ભાઈને ભાઈ આજે અજગર બની મળે છે.”

જગતને પોતાની દુઃખી કથા સંભળાવતા
કહે છે.

“વિશ્વમાં ‘કેતો ફર’ છું, દુઃખભરી જીવન કથાને.”

પરંતુ મર્દમની કથા કોઈ સાંભળતો નથી
એમ પોતેજ ઉત્તર આપે છે.

“કથા મારી હું કોને જઈ સુણાવું,
બધાને પોતપોતાની પડી છે.”

અમળ જતાં મર્દમ કહે છે. અમારી
કિસ્મત તો જુઓ આગને એ તો ચમકી
બનીને જો છે:—

“ક્યાંથી ફળે અમારી અંતરની ભાવનાઓ,
કિસ્મત અમારી આગને ચમકી બની જો છે.”

દરીઓ, રોકરો વગેરેના ઉપચારથી
કરાળી જઈ એમને કહે છે દવે તમાન
ઉપચારો વ્યય છે કંજા તો મારી સામે દસ્તી
કબી છે

“દવે વ્યય ઉપચાર છે એ દરીઓ,
કંજા દસ્તી ઉબી છે ખીમાર પાસે.”

આમ કંજાને પોતાની સામે દસ્તી ઉબેની
નિહા તેઓ અમારાથી સદાને માટે છૂટા પડી
મળા છે. પરંતુ અમારા હૃદયના બિંદુઓમાંથી
કોઈ કાળે પાણી - મર્દમની વાદ બુદ્ધિવાની
નથી. મુજરાતની પાંચમી ગઝલવાડીના એ
માળાને મુજરાત બહી સહે નહિ, અને જુલે
તો જરૂર જોડેડ મળાયા.

‘ફના’ રોદેરી મહૂમના પ્રગટ-અપ્રગટ કાવ્યો.

કવ્ય

ઝર છે જેની પાસ તે ધન્ય છે;
ઝર વિનાનો માનસી દેવાન છે.
કાવ્ય પૂછે છે ખીચારા રંકને;
ઝરને કુન્યામાં ‘ફના’ સંગાન છે.

[૧]

દરનિં થશે

આપ રાગે તો નવું સર્જન થશે;
મારું કુન્યામાં અગર ઇવન થશે.
સાક્ તરું જ્યારે સદચર મન થશે;
દિલના દર્પણમાં તને દર્શન થશે.
દિલની પૂછો જરા સંભાળ તું;
દિલ વિના કુન્યામાં તું નિર્ધન થશે.
હું રું છું, તે દસે, આ રો મજબા.
કાળા શું વિપરીત મુજ ઇવન થશે ?
જેને ગમ્યા તું મણે તારું - મગર;
તારાં થઈને તારા એ દુસ્મન થશે.
કામ આપો મથકદે તો આપના;
ગર્જથી પર સાકીનું પાવન થશે.
ના દસો મુજ અશુભો જોઈ તમે;
રકેત બીનાં આગનાં લોચન થશે.
મેમ મા તુ મેમ-મેમ જુલથી;
પગમાં બેડી, કરમાં તુજ બંધન થશે.
આપ સમજુ છો, વિચારો રું કરો ?
એ વિચારોનાં નથી ફરજન થશે.

નાજ ગમો છે પુવાની પર મગર;
ચાર દિનમાં નખ એ વૌવન થશે.
પુખ ખીરે છે ખીચી કરમાય પળ;
‘નાશમાંથી એક નવું’ સર્જન થશે.
ધર્મ પર તું હે અભિલાષા મરન;
દર મુખથી કોઈના ચિન્મન થશે.
બે ઘડી બેમો તમે મુજ રાગ કને;
દશમાં કપરે ફરી મીલન થશે ?
ખાસ ચોરીની તમારા, ખાક પળ;
મરી આંખોનું કદિ અંજન થશે.
વેણમાં છે તુજ અનન્ય મદ્દ ‘ફના’;
બોલ પર તારા કિમ દુઃખન થશે.

[૨]

ચાલો હશે

આપ આવો દિલ તબા દરો જશે;
આપના એદસાન મુજ પ્રત્યે થશે.
આવતાં વૌવન મદો તે મુ થશે ?
સેકડો કુર્મીન તે પર થઈ જશે
બેખુદીમાં લીધું સુંગન તો મને;
તેજે દસ્તાં કહી કાઢુ ‘ગદા દશે.’”
મુસ્કરક પૂછુ “દિલ ક્યાં મણું ?”
મેં કહ્યું “આપજ કહો કે ક્યાં દશે ?”
કર ભજન છે ધણી એ કામની;
એ અગપ પર કાળ નારા અતરશે.

તેમ એવી સોચ કાતિલ શું કરે ?
વાર કર તું તારું એમાં શું જશે ?
મેં કરી મુજ દર્દની ફરિયાદ તો;
મુજને કશું, "ધૈર્ય" ધર, સારું થશે"
જન માંગે, જન આપું, જનને;
જન છે એનીજ માફ શું જશે ?
દિલસગી દિલથી કરે છે પણ "ફના"
છે ખખર, અજાણ એનો શું થશે ?

[૩]

મુજરો શું કરે ?

કંઈ પુછ પર મુજરો શું કરે ?
જિન્દગી બરના પિયારો શું કરે ?
દાગ દિલ પર છે દખરો, શું કરે ?
પ્રેમથી પડ્યો પનારો, શું કરે ?
કાલ જોશું કે નર્દા ડોને ખખર;
કાલના આજે પિયારો, શું કરે ?
જે થયું થઈ ગયું થાશે દહાડો;
બાપ ! એમાં હું સુખારો શું કરે ?
બોલ બોલો છે મગર ફજતા નથી;
તો ભરેલો છું તમારો શું કરે ?
જિન્દગી કુદા ને કુંદા ગત પણ;
'રખેન' આવે છે દખરો શું કરે ?
રોગ તારો, એજ મારો રોગ છે;
હું પછી ઉપચાર તારો શું કરે ?
મારું અથુ મુજ કયા સમજાવે;
હું ફરી મુખથી લવારો શું કરે ?
છે પગધિનનાની બેડી પગ મર્દા;
ને જિંદગી આસા દખરો, શું કરે ?
મારી આસાઓ તમે દફનાવો;
મારો હસ્તે હું મળરો શું કરે ?
નામ જેનું, નાશ તેનો છે "ફના";
ફાની દુન્યાનો સદારો, શું કરે ?

[૪]

કાતિલ નથી

કરક માંહે જે થયો કામિલ નથી;
દિલ સનમ તે આપના કામિલ નથી.
જીમ તો ખામોશ છે પણ દિલ નથી;
જે જગા તુજ વાદથી માંદિલ નથી.
હે-હંદપ તું ધૈર્ય ધર, વ્યાકુળ ન થા;
કરકની આસાન કદ મન્જિલ નથી.
દારથી તેના ગતે ઉત્તર મળે;
આ દહાડો તું દારને કામિલ નથી.
સોકથી મકતલ મર્દા હાજિર થયા,
પણ અર્ધો અફસોસ કે કામિલ નથી !
વારનું તો છે મિથન ફરવાર પણ;
તેજ માટે તો કંઈ મુરકિલ નથી.
હે પતંગો જાનને ઉડી દવે;
અગથી રૌશન રહી મેદદિલ નથી.
આ હીવાના તારું દાગન ફાલ મા;
એ જાત્રા લપકાનું કંઈ મેદગિલ નથી.
મેંડો મેદદિલમાં તેની દિલ જાં,
એક ફક્ત મારજા તેમાં દિલ નથી.
દોશને સાબાજીને હે શૈખઝ;
આ મુસલમ આપની મેદદિલ નથી;
દંદ નો કપાથી મળે તુજને "ફના";
સાધરી કરકાને તું કામિલ નથી.

[૫]

આ રહી તકવાર છે

વાર કર કાતિલ દહાડો શી વાર છે ?
આ રહ્યું શિર આ રહી તકવાર છે.
આવેનો કેવો આ મુજ પર પ્યાર છે !
વરસમાં ખરા રોજનો ઇન્કાર છે !
બગમાં બધાં દિવ, નિરાશ છે મળી;
રોજનાં રડાથી શું મળનાર છે ?
દર્દી કાળે આવ્યાં મરવા પછી;
એવ મુજ પર આપને ઉપકાર છે.

ગમ સહીને જે હૃદય રીઠું થયું;
કાળ ! તેને શી ફરી દરકાર છે !
વ્યર્થ તારી કેશિકા છે હે તથીય,
હરકના રોગીનો કંઈ હુપચાર છે ?
શું કહું છે બેખબર તુજ લાકમાં;
આહ સુખ પર, નયને અશ્રુધાર છે,
અનપની મેહકિત્ત દિપાવો છે સદા;
મુજને મળવાથી કહો શું આર છે ?
ત્રેમ-પંથે જો પડે છે તું "ફિના"
પણ ખંચર છે ? શી દયા થાનાર છે ?

[૬]

—મરનાર પર

ગાર આંસુ તો વહાવો ને કોઈ મરનાર પર;
જન દહ બોલો છે સદચર આપના ઇન્કાર પર.
ગમ વિનાની જિન્દગી શા કામની સંસારમાં;
કોઈ કરશો મા દયા, લાચાર પર, ગમખાર પર,
એક નજર દિલ પર કરી તો એક જિગર પર ટેરવી;
તીર તાતા તાક્યાં કાં આ દિલે બીમાર પર,
તુમ્હ સમગ્ર દૂર રહેતાં, તે હવે મરવા પડી;
ફલકાં રાત્રે ચઢાવે ખાડના અંધાર પર ?
તે હૃદય તું વહાવ છે, એ કેમ એને દુ કહું ?
કોઈ સાવધ આપશે, તુજ પર ને તારા પ્યાર પર.
આપ જા રાત્રે કરો છે દિલથી મારી આંખથી;
માઝ છે તમને, ધગાડ શું ? આ મુલાતી ગદા પર.
રૂપ નિરુપી આક્રાન્તામાં ઘેલાં ઘેલાં મહ અવાં;
શું મરી બેઠાં કલ્ત શીખા અને રાજ્યગાર પર.
એ બહાને મહ જને દયા 'ફિના'ને આપનાં;
રખનામાં તો આવીને કહે દયા લાચાર પર.

[૭]

—કોણ હારે દાવને

કરમાં ખંચર સહીને કાનિસ આજને;
મુજને દુન્યા તું નથી જાનવાન.
આપ તારાં દિલ મર્દ આવી વસે;
કાં તો ગાર દિલ તમે લઈ જાવને.

શેખર નીચા ફરી કરજો તમે;
આ લડી ખીયાની છે, પી અપને.
આપ જાણો છે અધું, સમજો ફરી;
વ્યક્ત દું રાત્રે નેકરે હર-બાપને ?
દર કોડે, નાપ નક્કરમાં ફરી;
તારો, તારો, હુબની મુજ નાપને.
મમ્ જીવના, મરણના બેઠને;
ગીત તું આપી મને સમજાવને.
દામ કું નારા હૃદયના દામને;
પૃથ્વી માના મદ્રથી મરણાવને
હે નિગમ્યો કરો મુજ પર દયા;
બસ સિધાવો દર મુજથી શાપને
નાખ પાસો, નેકરું અંતે "ફિના"
કોણ રહે ? કોણ હારે જાવને ?

[૮]

—નાર, તાર, દિલમાં

મગવાર પણ મને ક્યાં મુજને કરાર દિલમાં;
બાકે છે વિરહ-અગ્નિ પરવરદિગાર દિલમાં.
સમજને મારી પડે કહીને સાર દિલમાં;
ના, ના, કહો તે પડેલાં કરજો વિચાર દિલમાં.
કાસિદ ને સંગદિલને બસ એટલું જ કેન્દ્ર;
તુજત મદપિ રેશે તારા વિચાર દિલમાં.
અંતરની જીનિએ છે તરપર નિસાર યાવા;
કાનિસ ખુલાની ખાતિર ખંચર ઉનાર દિલમાં
જે મન સહી સહીને રીતે થયો છે પ્રેમી;
યોગ વધુ સિનમનાં એને શે માર દિલમાં !
મુજને વહાને જાહો શીજ મળા રશો છે;
માહે છે અનપને એ, મુજથી છે આર દિલમાં.
મદિલ રહું જરી ના, તુજ પાદથી કહી પળ;
એવા સ્થિતર રજે પરવરદિગાર દિલમાં.
સુજનાંજ મુજ કયાને એ આસતાં થયાં બસ;
એમજ રહી ગયાં રે ! દિલના પિયર દિલમાં.
કેવા જગી મરે છે, દીપક પર પતંગો;
કરના નથી મરજીથી આશિક સગાર દિલમાં.
માનવ 'ફિના' પરો તે કહેવાય છે જગતમાં;
વેડીને વેર જાહે રાખે છે પ્યાર દિલમાં.

[૯]

—કમ આપનો ભરે છે

મેઢાંલ જામ જ્યારે સાડી લઈ ફરે છે;
તોના કાઠાળી તરે, તોના કાઠ કરે છે.
એના પરે મરું છું, એ કાઠ પર મરે છે;
ફરતા નથી એ, મારી કિસ્મત હવે ફરે છે.
કાસિહ તું એને કહેજે તારા વિયોગમાં એ;
તારા ગણી ગણીને રાતો બસર કરે છે.
બૂલી ગયા ખુદાની આ શૈબ પથ ખુદાઈ;
સજદા ખુતોની આગળ આઠે પ્રહર કરે છે.
કોનો હું પાક માનું? કાસિહનો વા કાનો?
તે પથ વફા કરે છે, એ પથ વફા કરે છે.
મરવાની પહેલાં આશ્વા મરનારની કનેથી;
મરનાર તો ખીયારો હમ આપનો ભરે છે.
તારી રૂને ઉમીદો, મારી રૂને તમન્ના;
કાસિહ હૃદય પુકારે, "કર વાર, શુ ડરે છે?"
કેવાં છે ભાગ્યશાળી, છે ભાગ્યવત કેવાં?
કે શીર ધરે છે ચર્જો, કાઠ જિગર ધરે છે.
પૂછો છે શુ "ફના"થી કયવી નિરહની સદચર,
ફાખના ગીતો એ પેશે માતો બધે ફરે છે.

[૧૦]

—તારી ગયો

એક પળમાં જિન્દગી હારી ગયો;
નયન-બાજો પારથી મારી ગયો.
હું નિરાશાના વમળમાં ફૂળને;
ત્યાં કાઠ આશા છં તારી ગયો.
વાર પળ મરવા પછી સદાગ્ય કે;
ઠોકરો તુર્મત પરે મારી ગયો.
ધન્ય છે, સદચર! તને તુજ કામ પર;
જી ગરજ, શત્રુ તણી સારી ગયો.
હિસ નથી કો' લઈ ગયુ મારું મન;
મીતથી પહેલાં મને મારી ગયો.
એટ રૂપી કો'કે મારા હિસ મદી;
દામના અંગાર છે ભારી ગયો.

આપના પર તે દિવા થઈ જાય છે;
આપનો તેના પરે વારી ગયો.
ખેલ સમજ્યો પ્રેમને આસાન પથ;
દિલ લમડી દિલને હું દારી ગયો.
કો'કે કાજે તું "ફના" થઈ જાય છે;
પથ "ફના" તુજ સનમ વારી ગયો.

[૧૧]

મેહુનમાન થાશે

આગર આપનું એક ફરમાન થાશે;
દિલ આપ પર સંકોડો મન થાશે.
લગવો છે આંખો રમીમોળી મારા;
નિગાહ મુજ પરે પળ મેહુનમાન થાશે!
પ્રત્યુષ વેદનાની તું જાણે શું પીઠ;
મરજ તુજને જ્યારે એ નાદાન થાશે.
જગાડી મયાં ઠોકરે મારી કિસ્મત;
હવે સુરિકેશો મારી આસાન થાશે.
ફરી તે મયાં આજ રહીને મુજથી;
ખુદા જાણે ક્યારે મેહુનમાન થાશે!
છે તિહી નજરેના આ બાજો તમારો;
અમારા જિગરમાં એ મેહુનમાન થાશે.
ન હસ મુજ પરેયાનીઓ પર સિતમગર;
ભક્ષા તું પથ કો' નિ પરેયાન થાશે.
જશે જો કડી તો ગમન આ મડીમાં;
અરે ખુદાજો એ બયાબાન થાશે.
જામ આમ આજરે તું જોશે શું કાનિશ;
અલની દે ખાંતર તો એહમાન થાશે.
કહ્યો હાથ નજરે, ઘસારે, ઘસારે;
કે પૂરા હવે દિલના અર્ગાન થાશે.
થશે રૂપ જ્યારે "ફના" આ તમાર;
તો ચાહક ન કાઠ કદરવાન થાશે.

[૧૨]

—કસમ નથી

એ દિ કયો નગા કે સિનમ પર સિનમ નથી;
જો થાય છે એ મુજ પરે જોડો કરમ નથી.
કાસિહ તમારો તેં કરી મુજ કાજ પથ ભક્ષા;
અફસોસ તે મડી કે રચો મુજમાં હમ નથી.

ચદનમાં તારી મુઠને ચણું છણું કહિને;
 ધડીઓ પિરદની મુજને ક્યામનથી કમ નથી.
 તૌંના ફરીને હું ફરીથી જાઉં સાકિયા!
 છું તો ખુશ મગર કંઈ એવો અવગ નથી.
 ડર મુજને છે કે જમને કહી મોઢે તું ચરે;
 રૂચા છે જમમાં ચાઉં, મને એનો અગ નથી
 મુખથી તો ચણું પ્રેમનું કીધું કંઈ મગર;
 'મોઢા પ્રણય તણા, લખું એવી કહમ નથી.'
 મારા મરજને શું કોઈ પેદયાનશે તખીજ;
 બીમાર ધરકો છું, જિગર પર વરમ નથી.
 મારા અરિને મુજથી મણો છે અઝીઝ પશુ;
 એનો મલામ મુજને પુદાની કસમ નથી.
 ધિંમરી ગયાં છે, આપ "ફના"ને મગર "ફના";
 નિસરે કંઈ એ આપને એવો અવગ નથી

[૧૩]

પ્યાર ક્યાં છે ?

પહેલા મોઢા આપનો પ્યાર ક્યાં છે ?
 પિરદમાં હું તડપું છું દરદાર ક્યાં છે ?
 દંત મુજથી ના, ના, તણા રોજ અગા;
 હવે અન્ય અગે એ તકદાર ક્યાં છે ?
 છે કાતિલ તું મુસ્તાક મુંજ કતલ પર બી;
 મગર હરનમા તારા તકવાર ક્યાં છે ?
 મળ્યો મુજને ઉતર દિલ માંમના આ;
 તું નાદાન છે, એનો દકદાર ક્યાં છે ?
 દત્ત પ્રિય જેની ને હપચાર રોન;
 તું બીમાર થા, પહેલાં બીમાર ક્યાં છે.
 મુંજ દિલની છે કામત ફક્ત એક, દિલ્લેસ;
 ફક્ત એનું કોઈ ખરીદાર ક્યાં છે ?
 એ પૂછે કેઈ નાંજવાલાથી વચને;
 તે મનાદર અદ્યોની રહતાર ક્યાં છે ?
 છબે જાપ તારા, હૃદયમાં રટણુ તુજ;
 તુજ વિણ મુખે બીજા હમ્યાર ક્યાં છે ?
 મજા, આજે, હું છું ધડી બરતો મેદમાં;
 ફરીથી "ફના" કાને મળનાર ક્યાં છે ?

[૧૪]

ઈન્સાન દરશે

શું દિલ લાંબને ઝો નાદાન, કરશે;
 પરેશાન છે એ, પરેશાન કરશે.
 કંઈને દરસીને, કંઈને અદાથી;
 ખુદા જાણે કંઈને. એ જેમન કરશે
 અમારી તખના ફળી જાવ મર તું;
 વિનંતી પર જો જરી ધ્યાન કરશે.
 છે રક્ષી દયા પશુ નથી રંકે અંતર;
 ફરી કો' સખી એને શું દાન કરશે ?
 ન આવે ફરી તે મણું હસ્તથી જો;
 બન્ને કેશિશો લાગ ઈન્સાન કરશે
 દરીદ્રની મેદફિશમાં અવ દિલ ન જા હું;
 નહીં તાર ત્યાં કોઈ સન્માન કરશે.
 દિયે જાવ છે દાગ નિશાદિન ફરી તું;
 ઈન્સાન દહા શું મેહરમાન કરશે ?
 ખરે તેજ માનવ "ફના" જમ મહી છે;
 બુઝી વેર વેગ પર એદસાન કરશે.

[૧૫]

આવી રહ્યાં

શું અંતેય ધારો તે આવી રહ્યાં;
 કે જાણે જમરના અદાથી રહ્યાં,
 દમીને અદાથી લાંબને જિગર;
 ફરી ફેકરે કાં ઉડાપી રહ્યા
 કરી બે તું આણે ઝો જાણાવળી;
 કે મુજમાં જો, સામેથી આવી રહ્યાં.
 કહો મારા સમ આજ આ શુ થયું ?
 કે અશુ નયનથી વદપી રહ્યાં.
 એ નાદાન બેળાં દહા જાવ વય;
 છતાં રૂમને પરદે હુપાવી રહ્યા ?
 તડપ મુજ જિગરની નિદાઓ છતાં;
 વિરદ-રિય તોયે પિમાવી રહ્યાં.
 તમામ અરબુ પર છે મરતક દણું.
 કરો વાર, શું ડર ખતાવી રહ્યાં !
 "ફના"ની ઉમીદો ફના થઈ ગય;
 ખુદા જાણે ક્યાં તે સિધાવી રહ્યાં.

[૧૬]

દિલરૂખાનાં હાથમાં

દિલ રૂઝ એક દિલ વિનાના હાથમાં;
 હું કસાયો છું કમાના હાથમાં.
 આજ યાશે અવનવું મકતલ મહી;
 નાની છે શમશીર નાના હાથમાં.
 અય તખીબો બચ છે ઉપચાર તમ;
 છે શિક્ષા મુજ દિલરૂખાના હાથમાં.
 જગ મને રસ્વા કરે તો શું થયું;
 લાજ મારી છે ખુદાના હાથમાં.
 રૂમ રોકું બેર કેર બિંમિઓ;
 દિલરૂખા છે દિલરૂખાના હાથમાં.
 એના ચુંબનથી લલમ ચુંબ રલ્યાં;
 દિલરૂખા છે દિલરૂખાના હાથમાં.
 આ નવાઇ છે નવા યુગની નવી;
 બાદશાહી છે મહાના હાથમાં.
 દર્શ કાઢે ધૈર્ય પશુ ખૂટી મયુ;
 આજ છે મારી હવાના હાથમાં.
 જેને દેખી અશ્રુઓ સારે છે ગુ;
 એ મક્કા શું છે દીવાના હાથમાં?
 હરતાં હરતાં ઠોકરો ખાતો મયે;
 ખુદ કસાયો જાઝ બસાના હાથમાં.
 જાઝ રલ્યો છે શું “ફૂના” ચાવા ફૂન;
 હાથ આપી દિલરૂખાના હાથમાં

[૧૭]

આફત પડી છે

કહો તો ખરાં મી આફત પડી છે;
 દિલે રંજ, ચરમોચી અશુ ઝડી છે.
 બહારે નસતમાં જે ચલ કરતી યુથુક;
 અચાનક તે ચુંબનથી ઝાલિમ લડી છે.
 નવાં રોજ મહાના ખતાવો છે મુજને;
 બસા આ તે શું દિલ-ક્ષતી થઇ પડી છે.
 હબરો લમીદોની નોકા અમારી;
 લંચરમાં નિરાશાના આવી પડી છે.

હતો સાફ છકાર વરસતો ત્યાં તો;
 હડીલી એ હા પર ગઝનની ચડી છે.
 તમે જેને બૂઝી ગયાં છે પશુ તેણે;
 છખીને તમારી જિગર પર મડી છે.
 બસા સાકિયા તું સખાવત કરી દે;
 કે મેદફિલ ખી આજ સની પડી છે.
 “ફૂના”થી વિરહની ‘કે’ કચી ન પૂટે;
 બુદાખની થડીઓ બસા ચઇ પડી છે.

[૧૮]

—ખાલી વસી છે

દિલે યાદ ઝોની આવી વસી છે;
 અહીં નવતો તર છે, રજો ત્યાં દસી છે.
 હસીનેના અંદાજ આવાહ રે આફત;
 જિગર પર એ વેરજુ હમરો કરી છે.
 તમારા સિતમની તો હાથ ધડ છે વ્હાલ;
 રમર જાણે અરે સિતમ પર કરી છે.
 હરેક વાતમાં ફી જામે છે શાને;
 કહો, પાન શું? કોઇ અરજી કરી છે?
 કરો પર મારી લમીદોની કિસ્તી;
 કે સમરના આરે જે અખી ફમી છે.
 મિલનની તમન્ના “ફૂના”ના જિગરમાં;
 દિન રાત પ્રિયા તે આવી વસી છે.

[૧૯]

કહી તો

મુણે દહેં દિલમાં સદાઓ કરી તેડ
 કરે દર મારી વ્યથાઓ કહી તો.
 પધારો પધારો બસાઓ કહી તો;
 જગન મુજ લલમની ખુજાઓ કહી તો.
 અમે આહ કરશું તો જાશે ન ખતી;
 જશે ચરથરી બલગમતઓ કહી તો.
 કસપો વધારી શું કરશે તમે કંઈ;
 વિચારો જરા દિલ જાઝાઓ કરી તો.
 વિરહમાં છે વ્યાકૂળ તું દિલ કું જાણું;
 કરીશ મુજ મિલનની દુઆઓ કરી તો.

બલાના બદલે બસાઇથી- મળશે;
 'ફળીનેજ રહેશે વફાઓ કદી તો.'
 શિકાયત નથી અમને તારી જફાની;
 'ફળીનેજ રહેશે વફાઓ કદી તો.'
 પ્રણયની તું પીઠા મસીદા શું બાજે ?
 જિગર પર ખાધા છે ધાઓ કદી તો.
 યશો કાઇના તો તમારાએ કેશ;
 યશો ને યશો આશનાએ કદી તો.
 શું ખંજર લઇ રોયમાં આમ ઉભા,
 જિગર પર જરા આક્રમણો કદી તો.
 'ફના' સંકટોમાં 'ફના' થઈ રહ્યો છે;
 ખુદાયા બચાવે બચાવે કદી તો.

[૨૦]

આશા અમારી છે.

બધી વસ્તુ અદી છે વસ્તુની બસ વાટ તારી છે,
 મુશ છે, વાટીકા છે, ચાંદની છે, ખેરાસરી છે.
 વિરહની વેદનામાં મેનને રાહત થયાં ફૂલેજ,
 ફૂલેજ તુજ વાદ માહે અશ્રુઓની ખાર ભરી છે
 બધી યાદો તણે સે-પાસ લઈ તુજ વાદ લીધી છે,
 બધી ફના દિશેથી મે દવે દીધી નિસારી છે.
 નિરાશાના વગગમાં નાવ મારી કગમને ડેલે,
 તમે નાવીક બની તારો ફૂલે આસા તમારી છે.
 નહર છે એકે પણ ક્રમથી અને એ એકથી લાખો,
 નયન ચગકાર માહે શું છુપી લાખો કઠારી છે.
 ગયો મુજ પ્રાણ તમ સદલે નગરા કપને વસંથમ,
 તમે કાલીલ છતાં નિર્દોષ છે તકસીર મારી છે.
 હવે દી લો, તમે બસ ક્ષણનામૃત પામ હો દિલજ,
 જુદાઇમાં તમારી કિન્દગી મરી અમારી છે.
 કંઈ બીજે જગ્યાએ નાજમે તો પ્રેમ અપરધી,
 તમારી બેડીએ-જકડાએથી હસી અમારી છે.
 નહતે શેના ? નહી તુજ આશ નથી એથી,
 શરમ એમાં તમારી છે, અમર આશા અમારી છે.
 પડ્યો છે, ચેમને પથે 'ફના' આ શી તને સુછ,
 હજીએ સોચ હો ! બોળા દશા થી તુજ ધનારી છે.

[૨૧]

પ્રેમ-આશાય ક્યાં લગી

તમ વિરહમાં મુજ દશા, રહેશે રહનમય
 ક્યાં લગી,
 અશ્રુ સિંચન સાંખશે, મુજ આગિઆલય
 ક્યાં લગી,
 નયન બાજે હૃદય વિધી, ચાલતાં-યમ તોગમવાં;
 એ વિચારું? ચાલશે, મુજ વેદનાલય-ક્યાં લગી.
 છવ ને છવન, કિલય તમ રાઠમાં કુરબાન છે,
 તો પછી રહેશે હૃદયમાં મૃત્યુનો ભય ક્યાં લગી.
 રનેહ બીના કર પર, અંગાર સિંચના દહ વળી !
 કંઈ કહો એ તો ખરો, એ વ્યર્થ પરિચય ક્યાં લગી.
 પ્રેમના વિચારને પામ્યો સનદ મજનુ તણી,
 સાચસે લયલા રવીત, મુજ આશઆલય ક્યાં લગી.
 છમ તો દીધી મને, પણ કાન પણ છે કેકને,
 ગુપ્ત રાખું મુજ ઉરે, મુજ પ્રેમ-આલયક્યાં લગી.
 પુષ્પિમા તુજ હે શશિ, મુજ અંતરે ક્યારે યશે,
 વસતણી ચીંસ દહ, રહેશે અતિશય ક્યાં લગી.
 વ્યર્થ મંત્ર મારી વદા, તમ શોક પણ સૌંભવ્ય છે,
 મુજ મરણ કંઈ મને, રક્ષા મદાયક ક્યાં લગી
 પુછશો ના કે 'ફના'ને વિરહની ક્યની જરે,
 બાપડો માનો ફરે, નિજ કાલ દુઃખમય ક્યાં લગી.

[૨૨]

અમારી

શું અવશ્યા થઈ છે ભારત મદરે અમારી.
 આજાદ દત્તા અમેને આજાદી મંત્ર અમારી.
 દેશ કંઈ અમારે કળગે દત્તા જે પહેલાં,
 પરતંત્ર થઇ મયાં છે સત્તા ન રહી અમારી.
 પહેલાં હતી જે વિરતા, દીશે ન તે અમે! માં,
 જેથી થઈ રહી છે આ દુર્દશા અમારી.
 કચ્છા કુસંધ કમશે એમાં પડ્યા છે મશ્ગુલ,
 એવાલ થઇ ફરે છે કોમે બધી અમારી.

ખેડને આજ બેઠા ઉલોગ હુજર કળાને,
જેથી થઇ રહી છે આ ફુદેશા અમારી.
શરીરમત તથા જે હુકમે તેને ગયા છે જુલ્મી,
એથીજ સહ રહી છે આ ફુદેશા અમારી.
કરતા હતા જહ સીજદ મરિમ્મ મહી ખુદાને,
મુની પડી છે આજે એ મરિમ્મદો અમારી.
વાંચક તું વાંચ આને છે મુસ્લિમોની કચની,
રોતો નહીં ભલા તું જેખી કશા અમારી.
બેકાર છે હવે સૌ શિકવા અને શિકાયત,
પહેાંએ નહીં ફલક પર આહો કુચાં અમારી.
યા રખ ખયાલી ભે તું આ મારિલ મુસ્લિમોને,
જેવા હતા ફરી કર છે આરજી અમારી.
છે "હાંસીયા"ના દિલની એકજ તમન્ના તુમથી,
આજાદ કર અમોને આઝાદી દે અમારી.

[૨૩]

મુસફ્ફસ

૧

મિથ્યા તમે કા મર્ગમાં ફુલાઈને ફરતા ફરો,
ફેશનતથા ફટે ફરી નિજ દેશની ખારી કરો;
પરદેશ કેરા માલમાં લક્ષ્મી નકામી લાખરો,
શુખ બની દારિદ્રતા તમ દેશની પોતે કરો.
તજીને મેહ વિદેશી શુદ્ધી નિજ દેશ ભક્તિને,
વિલાસો વૈભવો ત્યાગી શુદ્ધો સૌ દેશ ભક્તિને

૨

આથી થઇ શી અવદશા ભારતમહી છે આપણી.
રસહિન ખાલી છે પડી આ જુમીભારત આપણી.
ઉત્તમ કળા કારીગરી ખોવાઇ સર્વે આપણી,
આ દેશની પદ્ધતિમાં લક્ષ્મી લુપ્ત આપણી.
ગુમની કા તમે બેઠા તમારી સર્વ શક્તિને,
વિલાસો વૈભવો ત્યાગી શુદ્ધો સૌ દેશ ભક્તિને.

૩

હુન્નર તપ્પી ચળાગ ફરી આ દેશમાં પેદા કરો,
આખાદ થાવા આહો તો હુન્નર ફરી પેદા કરો,

જે ન હોયે દેશમાં તે ખંતથી પેદા કરો,
જે જે ગયું છે બળ તમારું તે ફરી પેદા કરો.
હિંદો, જંગો, બનો સાક્રસિક કરો આખાદ ભારતને,
વિલાસો વૈભવો ત્યાગી શુદ્ધો સૌ દેશ ભક્તિને.

[૨૪]

એમાં તમારે શું ?

અમે થઇ શકેકા ફરીએ કહો એમાં તમારે શું ?
પહેરીએ ટાઇને કોલર કહો એમાં તમારે શું ?
અમદાસ ખાપની દૌલત ઉપર એ નાજ અમને તો,
રહે નર પાસ કોડી તો કહો એમાં તમારે શું ?
અને તો પ્રાણ પજ અર્પણ કરીશ પોલીશન કાળે
અમે જન્મ્યા છે એ માટે કહો એમાં તમારે શું ?
કદી કો શોકને ખાતર જરા લઇએ સીસાઈને,
પછી મરતાના થઇ ફરીએ કહો એમાં તમારે શું ?
અમર જહાએ પીએટર પર સંગાયે

દિશમાને સહ,

કહો વહેલ અમને તો ભલા જીથી અમારે શું ?
અમારા મૌજના માધન સનમ સાદી અનેસદી,
અમર બેઠાસ થઇ જહાએ કહો એમાં તમારે શું ?
નથી ખરવા જરા અમને નકે આસન

અપી તો પજ,

ધર્મ ધમાવને ઉચ્છુ કહો એમાં તમારે શું ?
બની ગળેદ કહે પાએજ અરે એ

"હાંસીયા" શીદને,

બજા: કંઈ માન કહેવું અમ ન માને
તો અમારે શું !

[૨૫]

ખહુ દૂર છે

ધન્ય છે ! એ અસિલ્લખ તદ્દારી આજ
ગઈ ખહુ દૂર છે,
હે હયા મળવા રયો તું કેળો ને આજ છે.
કેમ ખાલી વાર તાગ જય છે કાલિલ જમ,
તું જાચકને હું અચળા હું ગંદે તું આજ છે.

તેજ છે તશ્વાર તુજ તો આન તમન્ના તેજતર,
તુજ આનેરી ધુન યજી અમ પેલજા ક્યાં દૂર છે.

“પ્લાઈન્ડ લવ”ના કીતુકો “સાદખ”

તણા ધરમાં જીવો,

આન છે કોઈ, કોઈ આંજર, કોઈ લંગૂર છે.

હદ વળી ખુશ્ખુશ હવે આઝાદ કર પિંજરયજી,

વાટિકા વેરાન રહે શું એ-સો તું ફર છે.

હોય હેડે હાથ તો તું કાળતો પથુ કાળ છે.

હામ! મુરિલમ હાથ હારી શો થયો મજબૂર છે.

અન્ય પર આશા ધરી બેસી રહો શું થાય છે?

હા! અમર નિજ કુદૈશા પશ્ચાત્તરી મન્જૂર છે.

કૂચ વાગી મૌતની તું પથુ “ફના” તૈવાર રહે,

સૌ સફરથી એ સફરની મન્જિલો બહુ દૂર છે.

[૨૧]

—ધાર છે.

છે આગમન આ કોણતું?

પગરવ તણો મજબૂર છે,

સાવધ થયા મેદફિલ મહી

રાહી તણો ટંકાર છે.

મુજ જિંદગીની માદ રૂપી

મેટ દેતાં મેં કહ્યું,

હો તુમ્હ તમને એ લગે

પથુ હસ્તીની મુજ સાર છે.

નિજ દારથી કાઢી કહ્યું

તું હજી નાદાન છે.

હે બાળપ્રેમી! પ્રેમના પંથો

ધણા દુરવાર છે.

તે ખુદખુદ સ્વાવી રહ્યાં છે

ખેર કરને હે ખુદ,

સુસ્મો પ્રગટ છે મુખ પર

આખો મહી અંગાર છે.

વાર શું છે? હે પ્રિયે!

તશ્વારની પથુ ધાર શું,

“તશ્વારથી પથુ તેજ તારી

આંખડીની ધાર છે.”

રાત વેળા છે અંતરે ત્યાં

તુજ વિના હોએ ને તો,

વટ, રજનિ છે, એકાંત છે

વિદ્યુતના અગકાર છે.

જપ માપ તારા નામના કરતાં

ધસાઈ જીમ પથુ,

તો એ મિત્રનના પ્રથમાં

તકરાર છે ઈર્કાર છે.

મુજ દિલ તઈ ને લાખ્યા હો

તેવ અંતે દિલ ક્યું,

નિજ પાસ, ને છે તેજ લેવા

કાજ એ ખાજાર છે.

બાકુળતા તજ હે હૃદય

ધીરજ વિના આરી નથી,

તુજ રાગ છે હૃદયાર વિષુ

એ પ્રેમનો બ્યવહાર છે.

પથુ લઈને “ફના” પથુ

છે પ્રેમને પથે પડ્યો,

હૃદયના એ નિજ નાગને

આજ અમર કરનાર છે.

[૨૭]

હસીને જાય છે.

આજ મારી જિંદગી પલટાય છે,

એ વિષુદાં દિલ ફરી એક ધામ છે.

એક પ્વાલી પી જુઓ, એ શૈખજ,

એક જગત એમાં નવુ દેખાય છે

“મુઠ્ઠ” ઠેરા મેઢને સમજ્યા વિના,
કોણુ દુન્યાથી દસીને જાણ છે ?
જને તે કિરતાર આહે તે વગર,
કોણુ દુન્યાથી દસીને જાણ છે ?

x x +

સદચરો મુજ હાથથી દિલ જાણ છે,
આહા! જાનો બેઠ પ્રસો થાય છે.
સત્ય પથે જે જરા ડગતા નથી,
રચન પશુ તેના ખરા કહેવાય છે.
મોહાઝાહીર રૂપનો કંઈ પશુ નથી,
એક જાદુ મન ઉપર ચાલુ જાય છે.
શું વ્યથા સદચર તને દિલની કહુ,
નિરુદ્ધમાં શા હાલ મારા થાય છે.
તું કરે જો પાર તો મુશ્કિલ નથી,
જાણ મારી આહા! જોસા ખાય છે.
શેષ છે કાલિદાસ તો ખંજર હાથ પર,
“શિર નમાવું છું પછી શું ચલાય છે.”
તુજ વિયોગે આ દશા મારી થઈ
નયને અશ્રુ દિલમાં મારાં લલાય છે.
ઝાહીરી નયને જે નવ આવે નજર,
આંતરિક નયનોએ તે દેખાય છે
ખેલ નવારા છે જગત કિરતારના,
રંક છે કોઈ તો કોઈ રાય છે.
હું નિગરાઓ. કરો મુજ પર દયા,
પુણ આશાઓ તથા મુરજાય છે.
નાચનો પશુ એ “ફના” થાશે વિનાસ,
તેજ બાકી જાત એક કહેવાય છે.

x x x

[૨૮]

મહેરખાની હો.

ઠેઠની નેમ કિંતે લૂગાની દિલમાં છાની હો,
ધવાહી દર્દ મદોની ફરી ત્યાં ખેંચ યાની હો.
કજા-લણ-ચાલ-અમને ત્યાં કિયામત

જ્યાં થયતી હો,

નવી આશમ, નવી રગત, નવી જ્યાં

ઝિન્દગાની હો

તમારા દાર પર બિશુક ઉઘો છે દર્દી ઉઘિદે,
નયન તલસે હૃદય વ્હાકુળ, સફળ આશા મદાની હો.
તશુ મરિયદન બેઠા રીખશ પાણુ

અ.જ રિન્દોમાં,

પુલની યાદ મપખાનું! તે દરની પારસાની હો
છગરની આશા વેસી કેમ ના ખીસે ફરી મરી,
“તમારી મેહર હો. મીઠી નજર હો,

મહેરખાની હો.”

તમારેથી જો માંશુ ફૂંતો આવી શું પશુ ગાય,
તમરી મેહર હો, મીઠી નજર હો મહેરખાની હો.
કદસથી પુશ્તુપો તમને કીધાં આઝાદ સેવાદે,
ફરી આહો કુમાં ફેરી ફરી ફરી યાદ શાની હો?
વંદીને એકદમ હું દિલ તું કર સતાર કાલિદાસ,
દજારોમાં જાત રાવદ કસોરી તુમ પરાની હો.
દજારો જખમ દિલમાં, દગ દિલમાં,

રંજોગમ દિલમાં,

સિતમગના સિતમની શું વંડુ આપી

નિગાની હો.

અમારો રોગ-જુદો, દદ જુદું, વેઠા નદી,
મરહીદા ખેલ શું તેને અમર તારી દવાની હો.
જો પડશે પ્રેમ પથે નો “ફના”

અને ફના થાશે,

પુનોથી હો જાતે આશા તમે રાખી વફાની હો.

અધોગતિને આરે

[' રઝિયા બેગમ 'ના ઉપનામે આ લેખ 'સાદિદ' માસિકમાં પ્રગટ થયો હતો. —તંત્રી]

“ હિલસે ને બાત નિઠવતી દે અસર રખતી હૈ,
પર નહીં, તાકતે પરવાઝ મગર રખતી હૈ. ”

ખારી બહેન લયલા,

જત લખવાનું કે તું એટલી બધી શું
કામમાં રોકાણી કે જેથી તને મારે ત્યાં
આવવાનીએ જરા પુરસત મળતી નથી મેં
બે મધ્ય વાર તને બોલાવવા માટે આકરને પણ
મોકલ્યો છતાં તારો તો એજ ઉત્તર:—“આજ
તો મધ્ય કામ છે, કાલ જરૂર આવીશ.” પણ
બહેન કાલ પડે ને તેમાંનું શોધજ નહીં. એવી
કાલો ફેટલી આવી અને મહા છતાં લયલા
બહેનની તો કાલજ પૂરી થતી નથી. હોય જા
હોય! ક્યાં એમને આખો દિવસ મોતી
પરોયમાંથી પુરસત મળે છે કે આવે, કા
તો મારા બાપ સાહેબજ એમને આખોથી દૂર
થવા દેતા ન હશે એટલે! ‘દરો’ મમે તેમ
હોય, એમાં આપણે શું? એ તો મારી લયલા
બહેન બાપે કે તેમનું અતર!

લયલા! એ તો તું બાપે છે કે આજ
કામ આપણા રંગીલા નગરમાં સિનેમા ખૂબ
જોડોરથી ચાલી રહ્યાં છે સમય યત્નજ
સિનેમાના કાર પર માણસોના ટેલેટોનાં ઉભ-
રાય છે. તાણે સાનવ સાગર! જેથી મારો
પણ બે દિવસથી વિચાર થઈ રહ્યો છે કે એ
મીઠી મોજ માણસ આપણે પણ એક દિવસે
જાઈએ.

લયલા! કાલે શનિવાર છે. દિલ્લ પણ
નવી બદમાશે જેની તારીફ અગાઉથી જ

સિનેમા પત્રોમાં આવી ચૂકી છે જેનું નામ
છે “હયાટી દેતી.”

હું કાલે ચાર વાગે તૈયાર થઈ તને લેવા
માટે આવીશ તું મારા આવતાં પહેલાં તૈયાર
થઈ રહેજે. તેમજ મારા બાપસાહેબ માને
‘આપના પતિરાજ’ની રજા પણ અગાઉથી જ
મેંબવી લેવાનું ચૂકતી ના. કારણ કે મારા બાપ
સાહેબ રહ્યા જરા જુના વિચારના. એટલા
માટેજ તને વાઢ દેવડાનું હું. એજ

લી. તારી બાળપાનુની સહીવર

અગાઉની સલામ,

અખતર બહેન,

વજ્રકુમ સલામ:—તારો કાગળ મળ્યો.
વાંચી હું નો વિચાર સાગરમાં મરક થઈ ગઈ.
મા અલ્લાહ! આ કેલુ મારી અખતર! પણ
ના ના, મારી આંખો મને દગો દેતી હશે એમ
ખરી મેં મારા બન્ને હાથો વડે આખો ચોળી
કરી એને વાંચ્યો. તારા દસ્ત હાથે ઓળખવાં
છતાં હરને કપૂલ કંવા હંકાર કર્યો કે ના,
અખતર આવું લખેજ નહીં. આજ બેગરત
બનેજ નહીં. એકે તારીમવાદતા ઉચ્ચ આચાર
વિચારનાં ઉછરેલી કુશીન ખાનદાનની બેટી!
તેના આરા નીચ વિચારો! બનેજ કેમ? પણ
અખતર ખુદ તાણે એ તારા તરફના સારા
વિચારે, મારા મગજમાંથી કેમ કરી પળવારમાં

નાબૂદ થઈ ગયા. અખતર! અખતર! શું થયું? તે વેળાની મારી હાલત! મારાં રોમે રોગથી કોઈની જવાબા આ જમતમાંથી ઔરત શખ્નો નાશ કરવા બમૂકી રહી છે. મારા હૃદયના ઉંડાણમાંથી સંભેધી અને કોઈ કહેવું હતું કે સવસા! જો આ સ્ત્રી કેળવણી!

જાહેન તે સમય માટે આવે છે તો મારી છાતી ફાટી જાય છે. હાથ તે મણુ એક સમય હતો કે લાજ અને મર્યાદા ગુમાવવા માટે લોકો: જન ગુમાવતાં પણ અચકાતાં નહીં અને આજ! એ લાજ અને મર્યાદા ગુમાવવા માટે લોકો જન ગુમાવતાં પણ અચકાતાં નહીં અને આજ! એ લાજ અને મર્યાદાના ટુર ટુર જાહેર લીલામ થઈ રહ્યાં છે. તે એક સમય હતો કે આપણા કર્તા સુધી ગુચ્છાન જગત ભરમાં ગવાતાં અને આજે તે સમય છે કે આપણા કર્તા સુધી દુર્યોધના કંઠા આખી આસપાસ વાગી રહ્યા છે. પણ જાહેન, કાન ક્યાં છે? એ નાશની નીચત સાંજગયા! પણ હોય ક્યાંથી? સન હોય તો કાન હોય ને! જાહેન આપણા કાનો તો જાહેર મારી ગયાં છે એ નાશના નકારા સાંજગયા! અક્ષત ઉપર પત્થર પડવા છે અંત દિવોથી ખુદા અને તેના રક્ષક (સહજ)ના ફરમાનો અને શરીરને ઇસ્લામના અહકામો ફર થવા છે અને તેની જગ્યાએ નિર્જંગતા, નફરતાઈ ને બેદયઈએ ખર ક્યાં છે. આપણી આખી યોરમ અને સુરવતના પરદા ઉડી ગયા છે, અખતર! અને અફસોસ એટલા માટે થાય છે કે તરા જોવી એક ઇસ્લામના અહકામોથી પાકિંગાર હોવા છતાં આવા ગુનાહ બચી આખો બધ કરી દોડી રહી છે, તેમ ખીજાન પણ એ અફેગ-તીના પંથે થતડી રહી છે જાહેન આનાં કળાં કામો શરીરને ઇસ્લામથી હરામ છે, જોના

શિશુ વડે આજે આપણે જગતભરની ઔર-તોનાં હૃદય સ્થાન બેગવી રહ્યાં છીએ. જાહેન અન્ય કોમની ઔરતો પોતાના અદલ ઉપર સારાં સારાં વસ્ત્ર અને આલકારો સજી પોતાના દેહને સજો છે, ખૂબસૂરત બાવે છે; ત્યારે આપણા દેહના શણગાર રૂપ ખરો અચકાર માત્ર પરદો છે, કે જેના ઉપર આપણું છાં નતો અધાર છે. દીન અને દુન્યા બન્નેને-પણ અફસોસ! આજ આપણે સાથે કરી આપણી દાંસી પર કોમો પાસે કરાવી રદમાં છીએ. જાહેન, આજે દુન્યાભરની ઔરતો ખરેખર દોષ દર્શ રહી છે કે મરદોએજ આપણી અધીગતી કરી. પણ જાહેન હું એ નથી માનતી. ખીચારા મરદો નિર્દોષ છે. એમાં એમનો જરૂરો વાંક નથી. આપણે એમને નેટકું પાણી પાઈ એ તેટલું એ તો પીએ આપણેજ એમનાં મુખ ઉપર ખામોશીની રડોરો મારી દીધી છે જેનાથી આજ એ ખીચારા આપણા દરેક નાના મોટા ફરમાનોને વિના વાંધે તામે થાય છે જાહેન! આ છે આપણી કોમની ઔરતોની હાલત!

હાથ અફસોસ! જે દીનમાં લાઈ, બાપ અને સૌંદર વિના ખીજા મરદોનું મોહું જોવા! એ હમ્મજન ન હોય તેજ મુરિમ કોમ-થી બાજાએ અને વહુ, જેડીએ બેપરદા બની પોતાની આખોથી ક્યાનો પરદો ચોરી, બેહવા-ધના વસ્ત્રો સજી, શરીરને ઇસ્લામના અહકામોને તાકમાં મૂકી ફરતી ફરે! જ્યાં મરદો અને ઔરતો એકજ હરોળમાં ખબેખમું મેળવી રાનેમા-ધીએટરોમાં બેસે! જાહેર વાથ અને બકરી એકજ આરે પાણી પીનાં હોય! આજન નામ તે કેળવણી!

જો ઇમમરીમ અખતર! આ તને શું સુખ્યું? તને એટલોયે વિચાર ન આવ્યો કે

હું કેણું ? મારો-મઝહમ કયો ? મારો માત
પિતા કેણું ? હું કાની વડું ? મારું કર્તવ્ય
શું ? હું આ શું કરી રહી છું ? મારા વડી-
લોની ઈજ્જત ઉપર પાણી ફેરવવા ક્યાં જઈ
રહી છું ? ખેર, બહેન! હું એમાં તારો દેવ
નેતી નથી. એ બધો પ્રતાપ સમય અને
ઝગમગનો છે.

અખતર! તું લખે છે કે મારા માથે માને
તારા શૌદરની રત્ન પથ અગાધીજી મેળવી
લેજો કારણ કે એ રક્ષા જુના વિચારના,
ખરેખર? અખતર એટલા માટે હું મને
નસીબદાર સમજુ છું અને ખુદાપાકના લાખ
લાખ શુક્ર અહા કર છું કે, તેણે શૌદર
પથ દીધો તો નેક, અને જેને તું જુના
વિચારના કહે છે તે. હરલામના હરખતોનું
પાલન કરનાર. પથ બહેન એટલું તો કહીશ
કે, એ આજકાલની ફેશન ઉપર જન કુરખાન
કરનારો, કાઢકીયા, જુગારી કે બિચારાનાં
સાતકિના મસ્ખૂત રહેનાર, ફેરોનોમાં પોતાના
શુષ્ક પોતાના બકાઈ દાંકનાર, જ્યાં પરમાં તો
ખીચોગ ઔતોની આગળ જણે મરીખ માગ
ખની તેમની કાનાં કા મેળવી મજ સખકાની
કેશિશ કરતા હોય એવા તો નથીજ.

ખેર, બહેન! મારું લગાડીશ નહીં. હું
તારી સુધે આવવાની નથી તું મારે ઘેર એ
માટે આવવાની નાહક તકલીફ ઉઠાવતી નહીં
મારે જવું હોય તો ખુશીથી જાજો. ઓજ.

અતિ તે પાક પરવરદિગાર પસે દુઆ
મંડું છું કે તે દરેક મુલિમ આંતોને આપો
સૈતાની કમોથી ગયાવે, અને નેક રસે માલ-
વાની તૌરીક અતા કરે આમીન. વધુ શું લખું ?

હી તારી બહેન

લયલની લક્ષમ.

બહેન લયલા,

સલામ બાદ, બહેન આજે સનિવાર હતો
એટલે મારી ખુશીગી તો પરજ નહોતો. હું
અને લયલા તિનોમા જોવા જઈશું. હું મારો
આમીની રંગનો ત્રિડો પહેરીશ ત્યારે લયલા
ખુદ જણે શું પહેરશે ? એવા એવા વિચારો
મારા દિમાગમાં આવી રહ્યા હતા. તારા કામ-
ગાની રાદ જોતી આકૂળ વ્યાકૂળ થઈ રહી
હતી ત્યાં તારા માકરે આવી અને કામગ
આપ્યો. મેં એ હરખાતા હોયે વાંચ્યો. "પથ
બહેન શું લખું ? ને ખુશી અને હરખ પગ-
વારમાં ક્યાં નાખૂદ થઈ ગયાં તેનું મને જ્ઞાન
ના રહ્યું. જે દિલ ધડી પડેલાં ખુશીમાં પ્રેમ
વર્ષ નાચતુ હતું, જે દિનામ ધડી પડેલાં
અવનવા વિચારોમાં મસ્ખૂત હતું, જે આંખો
ધડી પડેલાં સિનેમાના પુતળાં જોયા આગુર
હતી. તેજ આંખોથી આંધુના કાસ ટપકયા
સર થયા, દિલમાં પશ્ચાતાપની આગ બકરી.
જણે મારા પાપોને બાળીને મને પાક કરવા
માટે !

લયલા ! તારા આકરે બકરે મારા હૃદયમાં
બીંછીની જેમ કસી રહે પેલા કરતા હતા.

લયલા. તું ઔરત નથી પથ નેકીનો
હરિસ્તો છે, એથી વધુ હું તને સાતી ઉપમા
આપું ? ખરેખર! બહેન તે તારા ખાનદાનની
ઇજ્જત તારી નેક અખલાશી અને સદ્ગુણોથી
વધારી. તારી જનેતાના નમોને ને આજનાખતી
જેમ સૈયાન કીધું, ને મે પાપીણીએ ? તેજ
માત્ર પિતા. કે જેમના લાડકેડામાં ઉઠરી
આવડી મેટી થઈ. જે મારા એક એક બોલ
ઉપર પોતાનો જીવ આપતા, તેમની આંખને
જે ધડીની મૌજ માટે સહાને માટે પાકમાં
મેળવતા તેવાર થઈ! તેમના નામને કંઈકનો
કાંઈ લખાડવા પાપને આરે દોડી અને તને

પણ તાણી. ખુદાપાકના લાખ લાખ શુક કે તારા જેવી અને નેક સહીયર ગણી કે જેણે અને પાપના સાગરમાં ડુબતી બચાવી અને પોતાની જાતને. ખુદાપાક ઔસાદ દે તો આવીજ દે

લયસા! હું ગાજ તે અપ્તર નથી કે જે કાલે હતી. ગાજ તો બીજાજ અપ્તર હું. જે સાચું કહું તો તે બનાવનાર પણ હુંજ છે બહેન! આછનામાં આપણે આપણી સરત જોઈએ છીએ, જેવી આપણી સરત હોય તેવીજ તેમાં દેખાય માણસનું હૃદય પણ એક આછનેજ છે એટલે જે-માણસ જેવો પોતે હોય તેવો પારકાને પણ સમજે અને પોતાનામાં જે શુણે હોય તેવાંજ પારકામાં પણ દલી, એ વિચારે બહેન એ નાપાક બિલાસેથી મેં તને ન ઓળખી આંત્ર મારી જેવી તને પણ ધારી પણ ક્યાં ફરિસ્તો અને ક્યાં શૈતાન! લયસા! લયસા! અને ગાફ કર એ મારી બૂલને મારે

બહેન તારા શબ્દે શબ્દ મારા દિલમાં કોતરાઈ ગયા છે, જે મરતા સુધી બૂસારો નહીં. બહેન! તું લખે છે કે:-"અન્ય કોઈની ઔરતો પોતાના બાળ ઉપર સારાં સારાં વસ્ત્ર અલકારો સજી પોતાના દેહને સજે છે, ખૂબસૂરત બનાવે છે ત્યારે આપણા દેહના શબ્દગાર ફપ ખરા અલકારો માત્ર પરદો છે." ખરેખર! હું તો છું! પરંતુ કેઈ ખજ મુરિલમ ઔરત એની ના પાડવાની હિમ્મત કરી શકે ખરી કે? બહેન, એ ફરમાન છે ક્રેનું? કે જેની ઉપર આપણા બનો તેમ બધી દૌત્તત પણ કુઆંન કરી દઈએ તો પણ ઓછું. તે રસૂલ (સલ.)નું ફર્માન અને શર્હ-અતે હરદામના અહકામોની કેણુ ના પાડી શકે? ખુદાપાક આપણા દિલમાંથી પાપી

વિચારોને દૂર કરી તેના રસૂલ (સલ.)ના ફર્માનો ઉપર અમલ કરવા તૌરીક દે. આમીન.

લયસા! તારાં જેટલાં શુણુ ગાઈ તેટલાં ઓઠાં. એક તરફ તારાં સદ્યુજો મારાં હૃદયમાં ધર કરી બેઠાં ત્યારે બીજી તરફ પાપોનું તુશાન! બહેન તું જાણે છે કે "હું" એમાં તારો દોષ નથી જોતી. એ બધો પ્રતાપ સમય અને જમાનાનો છે." ના, લયસા! હું એ કદી માનવાની નથી કારણુ કોઈએ કહ્યું છે તે ખોટું નથી કે:-

"કયા હંસી આની હૈ મુઝી હઝરતે ઇન્સાન પર કારે બદ તો ખુદ કરે, લા'નત કરે શૈતાન પર."

કેમ બહેન ખરેખર! પાપ પોતે કરે અને દિટકાર શૈતાન ઉપર. બહેન આ દુન્યામાં માગ જેવી કેટલીયે પોતાના હાથે પોતાની શાનના લાભ અંકારી રહી દરી ત્યાં સમય અને જમાનાનો વાંક શું! સમય અને જમાનો તો તેજ છે, એમાં પક્ષમારે પણ ફરક થયો નથી અને સવાનો પણ નથી, પણ દા, આપણા દિલોમાં અને આપણા આચાર વિચારોમાં ફરક થયો છે; જેથી સમય અને જમાનો નાનક બદલાય છે.

બહેન, હું શું જણું? કાંઈ મુજ નથી પડતી કે નથી કાંઈ વિચાર આવતા. ખસ માગ હૃદયમાં તો લયસા, લયસા અને લયસા-નાજ પુકારો શુંજ રહ્યા છે. બહેન હું કેમ બૂલું એ તાન શબ્દો, કે જેણે મારી શબ્દશુદ્ધ દેકાણે આણી. તે એજ કે "આનું નામ તે કેળવણી!" પણ બહેન જો હું બૂલ કરતી ન હોઈ તો એમાંએ એકથી કેળવણીનો પણ વાંક નથી. કારણુ કે કેળવણી આપનારનો પણ કંઈક દોષ ખરો! બહેન, આપણી મુરિલમ બાળકોઓને અને ઔરતોને જે રીતે કેળવણી આપવી જોઈએ એ રીતે અપાતી નથી. નથી

કોઈ તેમને દીનના અવકાશોથી વાકિફ કરતું કે નથી ઘર કામથી, જેવું કે રાંધવું, સીવવું, ચુંથવું વગેરે. ત્યારે બહેન કેળવણી ક્યાં કામ લાગી? નથી. અહીં તો કેળવણી કે કેળવણીની છાયા. ત્યાં અવપણથીજ આપણી બાળાઓ એવા વાતાવરણમાં ઉછરે છે કે કિમ્મત લાવક થતાંજે તેમને પોતાનું બાન ધોતું નથી. એમાં વાંક કોનો? બહેન, કૃમળી યજ્ઞ જેટલી વાળાંજે તેટલી થયો. પોષકને જેટલું શિખનાડીએ તેટલુંજ બોલે. તેજ પ્રમાણે બાળકને જેમ મોટેરાં કેળવણી આપે તેમ તે કેળવણી. જેવાં તેદહીબ, અખ્સાક ને શુભે વડીલોમાં દશે તેવાંજ શુભે તેમના બાળકમાં આવશે. પણ બહેન, ક્યાં છે એની ફિકર, આપણો કહેવાતા વડીલોને!

હાપ! એથીજ આજે આપણી કોમની નૌકા અધોગતીના સાગરે ઝાલા ખાઈ રહી છે. જો આવીજ આપણી મહત્તત વધુને વધુ નહીં તો માદ રાખને કેટલુંક વચગતમાંજ એ ઝાલવી નૌકા ટૂંકી સાગરને તળેણે ખેસી પજમાં હતી ન હતી થઈ જાય.

બહેન, હું તારો કાગળ વાંચતી હતી. મને હુસ્કે હુસ્કા ચઢી રહ્યાં હતાં. મારા આંખોથી આવજુ-આદરનો વરસી રહ્યો હતો. ત્યાં તારા બાહ્ય પાને મારા એ.....આવ્યા.

મને આમ રૂડવાનું કારણ પૂછવું. પણ હાપ! ક્યાંથી લઉં એ છબા! જે મારા પાંચોનું જવાન કરે, ઈકાર કરે, પોતાના શુભાદનો. બહેન, હું મરજાર રોઈ રહી હતી ત્યાં જો મારી સામે દયાવારી નજરોએ જોઈ રહ્યા એમજે મારા હાથમાં તારો કામળ જોયો અને તુર્તજ મારા હાથમાંથી લઈને વાંચ્યો. બહેન, એ કાગળ વાંચી રહ્યા હતા ત્યારે હું ચંચર થઈ રહી હતી; કારણ જેટલો ડર મને

એમનો ન હતો એથી વધુ મને મારી, ગૈરત અને દયા સતાવી રહી હતી, પણ બહેન લય! થકી પહેલાં જો અખ્તર એદવામની આદર ઓઢી નફકટાઈના બાગમાં ફરી રહી હતી, તેને થકીસરમાં ગૈરતમન્દ જનારી તેની આંખોને ફરી દયાના નફાથી છુપાવી એક પારી ઇસ્કામી ચીરતમાં જે શાન હોયી જોઈએ તે પૈદા કરી બરબાદ થતી તેની જિન્દગીને જચાવી. પણ એ અચાપનાર કોણ?

મારી લખણ! હું તારો જેટલો આશર મનુ તેટલો જોઈશો. બહેન આ અખ્તર તારા અદના કેઈ કામ માટે જનન આપે તો પણ જોઈશો. ખર વધુ શું લખું? ખુદા પાક સાન મંક તૌરીક દે જોજ મારી આરજુ છ. આમીન.

લી તરી જનાવેલી
અખતરની સલામ

○

ખારી બહેન અખતર,

વ અતેકુમ સલામ. તારો કમળ મળ્યો. વાચતાંજ હું હાંધેલી જાતી. બહેન હું શી રીતે જતાવું મારા દિલની ખુશી? જો હું તારી પાસે હોત તો તને બાથ બીડી હતી સરસી મંગત તારી પેશાની ઉપર બદામના બેચાર મુંજન લેત. પણ અફમોશ! શું કહે? લામ્બર, કે તારાથી દૂર છું ખર બહેન ખુદા પાકના સામ લાખ શુક કે નેજે તને રાદગુમ્પિ અપી અપથે રસ્તે જતાં જમારી, સીંધી રાદ દેખાડી.

અખતર! તને નસીબદાર એટલા માટે કું છું કે તે “વાણી પહેલાં પાળ બાંધી”, તારા ખાનદાન નેમજ તારી ઈજ્જતને બચાવી લીધી. દશે, બહેન! બી જો મર્ઝ મુમરી પાનને

ઠાણ કે ગાંજી ખીસકુલ આવી શકશે નહીં. પણ એની જગ્યાએ ફેશનેબલ વાળ હોવાં જરૂરી છે. મૂંઝાદી સાફ હોય અંગ ઉપર કશીમીરનો આપ-દુ-ડેડ સુદ, મળામાં ઠાણ, હાથમાં રીસ્ટ વોચ, આંખો ઉપર સોનરી ફ્રેમના ચશ્મા, હાથમાં વોકીંગ સ્ટીક, અને ખગોમાં હેમકેકના સોલસ બેડા, પરમજી માંડાભાઇને ત્યાંના ખુટ હોવા જોઈએ. કરજી એ વિના ઉમેદવારી આવી શકશે નહીં.

પછી ભણે એ બી રી. ડી. કે કે ખ. મ. પ. ન મળે પણ સારી રીતે ફેશને પીછાણી લપમેટર કરી મળે, સહેલસાજ છાંટો પાણી કરી મળે. વીન પ્લેસ કે એ નજી પાંચ કરી નાળે, તેનો દુગો નેત્રય. સાથે સાથે એ ત્રણ લાખના આસાત્રી હોતું ખાસ જરૂરી છે. કુમસ, હજાર, દેરાસી, માયેરાન, આપુ કે સીમસ જેવી હતા ખાવાની જગ્યા

ઉપર એકાદો જંગમો, લેટેસ્ટ મોડલની લેન્ડોલેડ મોટરકાર, ને એ ઘોડાની બગી પણ હોવાં જોઈએ. આ સિવાય કાઠને પણ ઉમેદવારીમાં લખવ તવાનો કચો પણ લઈ રહેશે નહીં.

તેમજ ખીજ એક અગત્યની બીના એ છે કે ઉમેદવારો અમરાજ મામના હોવા જોઈએ. બીના કાઠ પણ શહેર, કસ્યા, મામડા, તાલુકા કે જિલ્લાના ઉમેદવારો આવી શકશે નહીં તેમજ ઉમેદવારોએ પોતાની ખાનદાની સર્ટિફિકેટ અને ત્યાત વગેરે અમારા મામના જોનરરી મેજસ્ટ્રેટની કચર સોમંદ ખાધ બહેર કરવા પડશે. માટે ઉગતી લાવકાત ધરાવનારા ઉમેદવારોએજ ઉમેદવારી કરવી. કળો વા રજાર મળે.

કચળડાશીની પોળમાં ફક્કડ

• ડોળીને પહેલે

મુ. મામ ઉમેદપુર

જોઈએ છે, એક જુનો અને અનુભવી ડાયરેક્ટર

જોઈએ છે, જોઈએ છે, જુનો અને અનુભવી ડાયરેક્ટર. આંશો, દાળ, ચોખા, ગોળ, ઘી, તેમ, - દીવેલ, ગ્યાસલેટ. દીરાસળી વગેરે વસ્તુઓની નાની મોટી દુકાનો ચલાવી શકે, તેમજ વેપાર વણજ, બ્યાજવશાવ, નફાતોટી, શેરસદા અને કાંટના કોમોમાં પુરેપુરો અનુભવી કસામશે, ચાપક, ડાયરેક્ટર જોઈએ છે. પચાર હોંશીવારી ઉપર આપતામાં આવશે જેમ જેમ કપરિંગા વધુ નફા યશે તેમ તેમ ડાયરેક્ટરોને વધુ પ્રમાણમાં પચાર આપવામાં આવશે. તેમજ કચર ન કરે ને ડાયરેક્ટરોની કાંઈ શક્ત્યુકને લઈ અથવા તે કાંઈ આસમાની મુલતાનીને લઈ કંપનિનું કામકાજ જરા લખતું ચાલે, અને

કંપનિનું મોટર નફાની જગ્યાએ તોટા જાહેર કરે તે તે સાલ શેર હોલકરોને ડીલીડંડ નહીં આપતાં કંપનિના દરેક હોલ્ધિસરોને શ. — બ્યા. — પા. — સિલકે ચક્રવર્ધિ બ્યાજ સહીત ચૂતે આપવામાં આવશે. તેમજ દરરોજ વા આઠ દિવસે કે પંદર દિવસે જે કંપનિનો કલ કે શે દશે તેને અનુસરી કંપનિ માટે વેચાતી દરેક વસ્તુઓ ૧૨૬ હોલ્ધિસરોને ત્યાં વીના મુલ્યે માયાદી શેર બેઠાં પહોંચાડવામાં આવશે. બગી કંપનિના જ્યા ચાપણમાંથી કાઠ જરૂરી પ્રસંગે પોતાને માટે રૂપીયા ઉપાડવાની કુંના દરેક નાના મોટા હોલ્ધિસરોને પુરેપુરો ફક્ક રહેશે. પરંતુ દરેક હોલ્ધિસરોને મોટા હોલ્ધિસરોના પ્રમા-

છુમાં રૂપીયા ઉપાડવા દેવામાં આવશે નહીં. કારણ તેથી મોટા કામદારોનું અપમાન થાતો સંભવ રહે છે. જે ગાટે દરેક કામદારો ઉપર પુરેપુરી કાળજી રાખવામાં આવશે. તેમજ બધી કુંના સાક્ષતા વેપાર માટે મળતા કમીશન વાવટાવ કુંને ખતે નહીં ખતવતાં, જે કોઈ એકધેદાર પાધર પેતાને ખાતે જમા ખર્ચ કરે તે માટે કુંને કે એ બાગીદારોને આડે આવવાને સુરક્ષ હક રહેશે નહીં તેમજ આવા નાના વિષયોમાં કુંનો કોઈ શો કે

કાયદાને બાધ આવશે નહીં. એ ગાટે પુરેપુરી ખાત્રી આપવામાં આવે છે. લખો યા રજૂ મળે.

ધી ડીનપાટ ગુરુસ અનંતીમીટક કુંના મેનેજર સાહેબ,

કચરા ખમર,

સુ. ગામ-કરકા.

તા. ક:-કોઈ પણ ઉમેદવારોએ કુંના શેર ખરીદવાના નથી તેમજ શેર હોદ્દારોના મનો કે પ્રોકરી મેળવવાની ખટાટ કરી નહીં.

જોઈએ છે, જોઈએ છે, એક આયા.

જોઈએ છે, જોઈએ છે. એક પદરથી સેતળ વરસતી એક આયા. પહેલી પસદગી ખિસ્તીને આપવામાં આવશે. મંદા કે સાદા પોશાક પહેરનાર ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે નહીં. પરંતુ તેની જગ્યાએ અપ-ટુ-ડેટ પોશાક, સાડી કે ફોક પહેરતી હોય, શીર ઉપર બોમ્બ હેર, હાથમાં નાનુક છુટ, જરા મટકતી ચાલ, મીઠો મધુરો કંઠ અને કંધક રાગરાગણી જાણતી હોય, કોઈ એલાવે તો નવન નવાવતી હસી હસીને લોકોના કાગળ ફારતી હોય એવી ઉમેદવાર આયાઓના ઉમેદવારી કરવાની પુરેપુરી છુટ રહેશે.

પગાર લાયકાત ઉપર કરવામાં આવશે. પછી જે માલીકને રાજી રાખશે તે તે ઉપર પગાર પધાતો માનસ રહેશે. તેમજ તેદવારો જેવા કે દિવાળી, દેવદિવાળી, કળીચૌદસ, ધનનેરમ, વાલખારસ ખગેર તહેવારો ઉપર પગાર ઉગરાંત બક્ષીસ આપવામાં આવશે.

રતીવાર જેવા રમના દિવસોમાં નાટક, રીતેના જોવાની પુરેપુરી છુટ રહેશે. કામમાં આવ જાનાને લઈ ખમરમાં કે બગીચામાં રૂપી

કરતુ આ સિવાય કશું પણ ધર કામ રહેશે નહીં. અમર કેઈ કારણસર માલિકની તપીવત બેચેન હોય તો એકાદ રાગરાગણી માલ માલે-કની બેચેની દૂર કરવી. એ સિવાય માલિક જે કામ કહે તે તર મનથી હરોખીથી કરવું પડશે. એ મોટામાં મોટી ફરજ લેખશે ગાટે ઉપત્રી લાયકાત ધરાવનાર ઉમેદવારોએ નીચલા સરનામે પત્રપહેદાર કરવો. યા રજૂ મળવું. ઉમેદવારોએ પોતાની છખી અરજી જોડે બીજાં બૂલવી નહીં. રજૂ મળનાર ઉમેદવારોએ છખી લાયકાતની તરદી લેવી નહીં.

જોડેસ:-

મી. પ્રેમીલ લ રાયદ ગોટાલુ
ટે. ગોટાલુખાની પોતામક
ગામ-પ્રેમામર.

તા. ક:-કોઈ પણ ઉમેદવારોએ જાળાસ-રૂપી ધારની રાખવી નહીં જે તે મજબુદીથી. અક્ષત હોદ્દારીથી પોતાનો પ્રેમ અર્થે તેજ તેનો રતીકાટ દરવમાં આવશે નહીં તો પ્રેમી પોતી ચર્દા એ પ્રેમનું ફરમાન છે. "અખી-તકારે પ્રેમ કરવો એ ભયંકર પાપ છે."

તૂકાને ચડેલા પ્રસાંત મહાસાગરના ધુધવતા નીર કેમ અનેખીજ રીતે ઓછા ઉઠાળતા સાગરનો ખોજો ખૂંદી રહ્યા હતા. ઉડુપન કરતા પંખીઓના ફિલફિલાટ; ગિદામણા વાતાવરણ અને "ધમ, ધમધમ"ની લયમાં વિચરતા સાગરના કલકલ નાદ, આ સૌનો દિગ્મતપૂર્વક સાગરો કરતી કે' એકની અટૂલી આગળેટ મજધારમાં આગળ અને આગળજ ધપી રહી હતી !

સાગર તેને પોતાનામાં કચડી નાખવા ઇચ્છતો હતો, જ્યારે તે સાગરને સખત દાર આપી સદિસલામત પાર થઇ જવાની સુરાદથી આગળ અને આગળજ ધપી રહી હતી !

સેકડો કોડીલા જળનો; જમાનાના ખાધેલ સુરાઓ, અને કેટલીય નટખટ તીવ્લીઓને પોતાના; ઉર પટ પર મહાક્ષતા રાખી ધૂવાના ગોટેગોટ ઉરાડતી આગળેટ આગળ અને આગળજ ધપી રહી હતી ! !

કે' માનુ-જિગરની અગર આરા; અને ભગીની હૃદયનીના જલતી જ્યેષ્ઠ સમ નવજવાન "નદીમ" પણ આ આગળેટમાં વિજાપતથી પરીક્ષા આપી પાછો દેરા આવી રહ્યો હતો.

"કાલે છંદ છે !"

x x x

'તાર...હં...અરે...પણ મારા સામે શું જોઈ રહ્યા છે, જવ...જવ, એ મારા લાડલાનું સ્વાગત કરવા જવ્વી જવ અને હા...જુઓ, તેને સ્પેશીયલ કારમાં બેસડી કયાંય ન જતાં, પહેલ પહેલોજ અદિ આવજો...હાં !

'અરે મુસ્તરી ! હમે છે શું...? હા...તું કાં નહિં હશે ? તારા બાહ્યન આવે છે ને ? આટલા લાંબા ગાળાની પ્રતિજ્ઞાનો જલ્લો

સેવાની છે ને ! ? કહે નો ખરી...શું માંગીશ તું ?

—'જાબીમન !"

'થેલી રે થેલી ! જ...જ ઓકરાઓને બોજાવ. મીઠાઈ વહેંચીશ !"

નિર્જિન મકાનની ચાર દીવાલો પણ છુમીથી મ્હેકી રહી અને પોતાના મૌન હાસ્યે મકાનને ઓજસ અને હૃદયસમય જવાવી રહી ! જ્યુના મકાનનો રેડિયો મૂંઝૂંકાયો.

'હા મીસો છંદ; સુધ્યાં, આવો, આવો !'

' " " "

આગળેટ પરના માનવો ગેલગાં હતા, કેટલાકે સુરાવલિ અસાપતમાં મસ્ત હતા તે કેટલાકે ખાદ સામગ્રી કરવામાં. કેટલાકે અર્ધિનર્ધિની ગપસપમાં લીન હતા તે કેટલાકે 'રૂપસમિક્ષા'માં દીવના હતા !

'આગળેટ હવે ત્રણ કલાકમાંજ કિનારે આવી પહોંચશે, અને કાલની ખીસતી ઉપા આપણા સૌ મારે સુખદાયક નીપડશે' એવો કેપ્ટનનો મત હતો. અને કાલે છંદ છે. આપણી છંદ શહેરમાં થશે, એ વિચારથી સૌ આગળેટવાસીઓ તરંગિત દીસતા હતા.

નદીમ લાંબા લખત પછીનાં થનાર રતેલ-સમઘીઓની મુલાકાત વિશે અવનવા ખ્યાલો કરતો ગિલ્ફેલ ઉન્નતજ બની ગયો હતો. અને હવે ટ્રંક સમયમાંજ તે "માદરેવતન"ના સરઝમીન પર કદમ મૂકશે તે વિચારે તે તે મોઢામાંની સળગતી સિગાર પણ ફેંકી દેને.

"કાલે છંદ છે, ..આગળેટ આગળજ ધપી રહી હતી ! ! !"

+ + +

લાંબ ધારણા કરતાં કાંઈ બૂડુંજ દેખાડે છે. સમૂહ ધાર્યો કરતાં વધુ તૂકાની થઇ ગયો,

અનિસ વિદ્યો, અને શાંતિથી આગમ અને
આગમ મુખની આગળોટ રોમવા સાગી.
સાગરના આગળોટ દારણે આગળોટ મનરહ
અને યોગની સાથે સેંકેડો માનવેને લઈ,
સાગરના તળીયે જઈ બેસી.

સાગરનો ધૂધવાદ જાણે હોતો દતો.

"કાલે કદે છે, કિત્તવ મનાવો, આટળોટ-
વારીઓ !"

* * *

અરે.....દાય.....કિરમત.....! મારો
ન.....ની.....મ—આસીસાન મકાનની મેન
છત્તીય કો મદન મમ છાયાથી વ્યામ જાસની
માર દિવાલો વચ્ચે કોઈ આશાઓ મળ
દેવાઓના નિયમ અને આદેશોના ખરી
પડતાં અથુ મોનીઓ કંઈ અને ખીજા આપના

અર્પતા દતો !

કરકે કરકે સરી પડના તુલિત ચમ્પો
"ત...ની...મ" "દાય...કિરમત" આજે હોતો
પોતાના જની સામે આખી રજા દતો, કો
માનકદય સામે ! !

એક તરફ હિંમતો જતા માનવેની
ખુદાલી અને ખીજી તરફ હંદના અથુ. દાય
કિરમત ! "મારો નદીમ—દાય કિરમત !"

અને બાબુના મકાનનાથી રોકિયો આ
ચમ્પો પ્રત્યે અટકાવ કરતો પોતાની ધૂનમાં
સમનેજ રતો !

કેદની કે મેં દિવકે દુકળોસે, દાય,

એકે રજા આપના દુખડા—ધુપાય.

દુખાઈ રીન ખી જોગી દે—દાય,

કે જો એક દિન દમાએ એક દિન રજાએ. !

એમ. એમ. પી. રાંદેર.

પરદેશના વિદ્યાર્થીઓ મારે:—

આફ્રિકા, જર્મી અને પરદેશમાં વસતા
અને વેપાર ધંધો કરતા યુવરાજના મુસ્લિમ
મદરેશના બાળકો મારે એમ. એમ. પી.
હોરેસ, રાંદેરમાં દાત ૧૦ જગ્યાઓની
સમવડ કરવામાં આવી છે. પરદેશથી આવના
બાળકો માટે ખાસ કોચિંગ ક્લાસ ચાર
કરવામાં આવ્યો છે. જેમાં 'કેડ'—યુવરાજી—
દીનીયાત સાયની ખાસ તાલીમ આપી અને
એમ. એમ. પી. દાહરકુલના મુંજબ યુનિવર્સિટીના
કોસને અનુરૂપ થવા માટે સંપૂર્ણ
તૈયાર કરી એવ્ય પોરણોમાં દાખલ થાય
તે માટે પ્રયાસો કરવામાં આવશે. આ
બાબતમાં વધુ માટે પત્રચલદાર કરવા
નિર્મતી છે:—

મેનજીંગ ટ્રસ્ટી,

એમ. એમ. પી. ડિરેક્ટર ટ્રસ્ટ,
રાંદેર. [જ. સરન, મુંજબ-દાદ]

સાહાર સ્વીકાર

રાંદેરના વતની મર્દમા બાહર સમુદાયની
તે મર્દમ ઈલાહીમ મોદમદ જપોરીઆની
નિષ્વાએ પોતાની માલિકીના રગૂન આપર્ન
બચાર કું. લીના શેર નંગ ૨ કી. આશરે
રૂ. ૧૮૦૦)ના એમ. એમ. પી. હોરેસ,
રાંદેરમાં રવી ભજૂતા મરીમ મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓના
પોરણી-કપડાં પીના ખર્ચ માટે
આપવા શેર મી મોદમદ ઈલાહીમ જપોરીઆ
અને જનામ દોરક સાહેબ દાર્દિમ
મોદમદ સ હોતોને મોપેલા તે તેઓ સાહેબોએ
મર્દમ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટી સાહેબોને મે. પી. આજ
સુધીનું લીડીંગ રૂ. ૨૨૮) વચ્ચે થયું તે
માથે મેંખી લીધું છે અને શેર ટ્રસ્ટના નામ
ઉપર ટ્રાન્સફર કરી આપ્યા છે. ખુદા મર્દમાને
તેમની નિષ્વર્તોને બદલે આપે અને વસીયન
મુજબ બગલ કરનાર સાહેબોની અમાનતદારીને
પણ તે સાહેબોને બદલે આપે. આમીન.

હઝરત ઉવૈસ બિન આમિર કરની (રદી૦)

■ મી. યુયુદ્ધ તરાજવી સા.

તાબેહનના સરદાર હઝરત ઉવૈસ કરની યમનના રહેવાસી અને નસબની કુળે (એઆતિ-આરથી) કબીલા મુરાધથી હતા. તેઓને આરગાહે રિસાલતથી મધમાના **‘‘એર્રતાબેઈન’’**ના લોકમાં ગળ્યો હતો.

હઝરત ઉવૈસે પોતાની હસ્તીને અદલાદના માર્ગમાં એવી યુગ (કના) કરી દીધી હતી કે કેટલાક લોકોની નજરમાં તેમની હસ્તી ચક્રમદ સ્થ મઘ. બે કે ઉવૈસ (રદી) રિસાલત કામમાં ગૌઝૂદ હતા. પરંતુ જાહેરી મુકાબલતથી મહરૂમ રહ્યા. આતિની જગતના કાવદાઓ આ જગતના કાવદાઓથી જુદી જ પ્રકારના છે. ત્યાં દર નજીક મનઝિતના કાંઈ પ્રસન્ન નથી. હકીકત જોનરી આંખ પર લાખ પરલાઓ પડ્યાં હોય પણ તમાશાથી મહરૂમ રહેતી નથી. આતિની એક અંતરની ફરી પર પણ ખટકો મહસૂસ કરે છે આ જગતમાં જાહેરી અંતર એક બે હકીકત વસ્તુ છે. અસલ વસ્તુ તાસીરનું બળ અને કશિસ (બેયાલુ) છે. સર્વ કરોડો મહ-લના અંતરે હોવા છતાં જગતના રજેરજને પ્રકાશિત કરે છે, જાંકળના દીપાં સૂર્યની ગર-મીમાં પ્રસરી અથ છે, વસંત ઋતુનાં પુષ્પોની સુગંધી માછતો સુધી પહોંચ અને જંગલને સુગંધીદાર બનાવે છે, એમજ ઉવૈસ પણ લાંબો અંતર છતાં નખૂવનના સૂર્યના કીરણોથી પ્રકાશિત હતા એણે તેઓ યમનમાં હતા પણ તેમની મહા-મનની હહેરો દિગ્ગજ સુધી દોડી રહેલી હતી. આ માત્ર શાહરી નથી અવરુદ્ધ હકીકત છે, જનાબ રસૂલે ખુદા (સજ)એ હઝરત ઉમર (રદી)ને આ ઈરક અને ગ્રેગના પુતળાના એક એક ચિન્હો બતાવ્યાં હતાં. સહીદ મુસ્લિમ સાંખાં છે કે **‘‘એર્રતાબેઈન’’**

કબીલા મુરુદનો એક માણસ છે. જેનું નામ ઉવૈસ છે. તે તમારી પાસે યમનની સહાયમાં આવશે. એના શરીર પર કાઠના નિશાન હશે. બધાં નિશાનો મટી ગયાં હશે. માત્ર એક (દિરદમ) ચાર આવી જરાબર બાકી હશે. તેમની વાંસિલા પણ છે. જેમની તે સેવા બમરે છે જ્યારે તે ખુમાના સોમદ ખાવ છે તે તેને પુરો કરે છે, બે તમે તેમની દુઆએ મગફિરત લઈ શકો તો લઈ લેશો.

આ નિશાની આપવા પછી હઝરત ઉમર (રદી) સતત ઉવૈસની શોધખોળમાં રહ્યા જેમકે આપના બિલાહત યુગમાં જ્યારે યમનથી ફાજી સહાય આવી તો આપ શોધ કરતાં કરતાં ઉવૈસ પાસે પહોંચ્યા, અને પુછ્યું તમે ઉવૈસ બિન આમિર છો? તેમણે કહ્યું હાં. હઝરત ઉમરે પ્રશ્ન કર્યો તમારી વાંસિલા પણ છે? તેમણે ઉત્તર આપ્યો હાં, આ પ્રાથમિક ચિન્હો બતાવ્યા પછી હઝરત ઉમરે તેમને કહ્યું રસૂલે ખુદા (સજ)એ ફરમાવ્યું છે કે, **‘‘તમારી પાસે યમનવાસીઓની સહાય સાથે મુરાદ અને કરન કબીલાનો એક માણસ ઉવૈસ બિન આમિર આવશે. જેમના શરીર પર કાઠ હશે. પણ એક દિરદમના જરાબર નિશાન બધાં બૂસાઈ ગયાં તમે, તેમની એક માતા હશે. જેમના સાથે તેઓ નેટી કરતા હશે. જ્યારે તેઓ ખુદાની કસમ ખાવ છે તો તેને પુરી કરે છે. તમે તેમની દુઆએ મગફિરત લઈ શકો તો લઈ લેશો.’’** એથી આન મારા માટે મગફિરતની દુઆ ફરમાવો. આ સાંભળીને ઉવૈસે હઝરત ઉમર (રદી) માટે દુઆ કરી. પછી આપે તેમને પુછ્યું હવે ક્યાં જવાના વિચાર છે?

તેમણે કહ્યું કુદા જવાનો, હજરત ઉમરે (રહી.) ફરમાવ્યું છું આપના માટે ત્યાંના ગવર્નર પાસે લખી આપું છું. કવૈસે કહ્યું એની જરૂર નથી મને સામાન્ય લોકોમાં રહેવું વધારે પસંદ છે.

આ બનાવને બીજે વરસે કુદાનો એક કિર્તિરત માણસ હજરત માટે આવ્યો. હજરત ઉમર (રહી.)એ તેનાથી હજરત ઉવૈસની હાલત પૂછી, તેમણે કહ્યું કે તેઓ ધણાંજ તંગીમાં છે. એક બાગિચા તુટેલા ઝુંપડામાં રહે છે. હજરત ઉમર (રહી.)એ તેમનાથી હજરત ઉવૈસ વિશે જનામ રચવે ખુશ (સાત.)ની હદીસ બ્યાન કરી. તે માણસ પાછો જઈ હજરત ઉવૈસથી કુઆએ મગફિરત નો તાલિમ થયો. તેમણે ફરમાવ્યું કે તમે હમણાં એક તામ્બ તામ્બ પર્સિ પ્રવાસથી આવી રહ્યાં છો એટલા માટે તમે મારા માટે કુઆ કરો. ફરી પૂછ્યું, તમે હજરત ઉમર (રહી.)થી મળ્યા હતા? તેમણે કહ્યું હા. આ વાતથી પછી ઉવૈસે તે માણસ માટે કુઆએ મગફિરત કરી ઉવૈસ પોતાને કુઆદારથી છુપાવવા ધણાંજ પરેશાન હાલ રહેતા હતા. ઘણી વેળા તે શરીર દાંકવા માટે પસ પસ ન મળતું હતું. લોકો નાચ શરીર જોઈ કપડાં આદાવતા. તેમની જોડરી હાલત પર અબણ લોકો તેમની મજાક મરકરી કરતાં અને તેઓને પચવતા.

પરંતુ જ્ઞાનીઓની નજરેથી તેઓ છુપી રાકવા નહિ. તેમની રૂદાનીયતની સુઝધ અપદવાળા લોકોને દૂર દૂરથી જોઈ લાગતી હતી. હરમ બિન દવાન એક અદલાદવાળા તમેજ છે. તેમની મુલાકાતના બનાવો અતિશય અસરકારક છે. આ બનાવો ખુદ હરમ બિન દવાનની પ્રમાણથી સાંભળો. "હું" કવૈસ કરનીની

મુલાકાતની તમન્નામાં કુદા ગયો, અને શે.ધતો શે.ધતો ફરાતના કિનારે પહોંચ્યો, ત્યાં જોયું તો એક માણસ એકલો બેસી બપોરના વખતે વચ્ચે કરી રહેલો છે અને કપડાં ઘોષ રહેલો છે ઉવૈસના વખાણ સાંભળી ચૂંચો દતો, જોયી તુરતજ ધિજાણી ગયો. તેઓ એક મોટાં શરીર વાળા ધડવણું માણસ હતા, શરીર પર વાળ વધારે હતાં, માથું મુડેડુ હતું. ઘડી પર વાળ ધણાંજ હતા શરીર પર એક બિનની ઇમાર અને એક બિનની માદર હતી. ચેદરો ધણેજ મોટો અને બવાનક હતો.

પાસે જઈને મેં સલામ કરી. ઉવૈસે ઉતર આવ્યો અને મારી તરફ જોઈને કહ્યું ખુદા તમેને છવનાં રાખે. મેં કહ્યું ઉવૈસ તમારા પર ખુદા રદગત નાજિસ કરે અને તમારી કામા કરે. તમારો મું દાસ છે. અતિ પ્રેમના લીધે તેમની જાદરી કાલન પર મારા આંધ નીકળી પડ્યા. મને રડો. જોઈ તેઓ પશુ રડવા લાગ્યા. અને અને કહ્યું હરમ બિન દવાન ખુદ તમારા પર રદમ કરે. મારા બધું તમે કમ છો? તમેને મારા પતો કેલો બતાવ્યો? મેં કહ્યું ખુદાએ આ ઉતર પર તેમણે ફરમાવ્યું "લા છલાદ સુખદાન રખિના મન કાન વચદો રખિના લમફૂકા દિના સમ્માની" હરમ બિન દવાન કહે છે કે જોયી પહેલાં કાઈ વખતે મેં તેમને જોયા ન હતા. અને તેમણે પશુ મને જોયો ન હતો. એથી મેં તેમનાથી પુછ્યું. આપે મારું અને મારા વિતાવું નામ કેરી રીતે જલ્દયું? ખુદાની કસમ આજ પહેલાં મેં તમેને કાઈ વખત જોયા ન હતા, ફરમાવ્યું અત્રીન અને ખગીરે મને બનાવ્યું. બ્યારે તમારા આત્માએ મારા આત્માથી વતો કરી તેજ વખતે મારા આત્માએ તમારા આત્માને જોળી લીધી.

છવતા અને ચ લના ફરતા લોકોની નેમ રહેને
પણ જાન હેય છે. મુશ્કિલ ને કે કોઈ
વખતે પણ એક ખીજાની ન મળ્યા હોય અને
તેમોમાં કોઈ જોળખાણુ પણ ન હોય અને
ન વાત કરવાનો ગૌકા પડ્યો હેય પરંતુ તે
બધા એક ખીજાને જોળખે છે, અને ખુદાની
રહના વસીલાથી વાતો કરે છે મેં દરખાસ્ત
રજુ કરી કે આપ રમ્મરે ખુદા (સલ.)ની કોઈ
હદીસ સંભળાવો કે હું આપની મુશ્કરક
જગાથી સાંભળી વાદ કરી લઉં. ફરમાવ્યું
કે “મેં રમ્મરે ખુદા (સલ.)ને જોયા નથી અને
ન તેમની સોદખતનો લાભ લીધો છે. આપ
આપને જોનારાઓને મેં જોયા છે અને તમારી
નેમ મને પણ આપની હદીસો પહોંચી છે.
પરંતુ હું તારા માટે આ જાણુ જોલવા
છઁછો નથી કે મુદદિસ, કાઠી અથવા મુફતી
ખતું. દરમ બિન હવાનાં મને પોતે મારા નહસ
માટે મણક કાઢે છે. આ જવાબ સાંભળીને
મે અચ્ચ કરી કે પછી કુર્બાને શરીફની
થોડીક આવડો સંભળાવો, મને આપની
જવાબથી કુર્બાને શ સાંભળવાની છઁછા છે.
હું ખુદા વાસ્તે આપથી મદખખત કરું છું.
મારા માટે દુઆ ફરનાવો અંત કઈક વસીવનો
કરો કે હું તેને હમેશાં વાદ રાખું. મારી
દરખાસ્ત સાંભળી મારો હાથ પકડી લીધો.
અને “અઉજુ બિદલાહ હિરમ્મીછઁ અલીમ
મિનથ શેતાનિર્શુમ” પઢી ચીખ મારી રહ્યા
લાગ્યા. અને ફરમાવ્યું તારા ખાલનહારનું
વર્ણન શ્રેષ્ઠ છે. સર્વેથી વધારે દુક તેની વાણી
છે. સર્વેથી વધારે સત્ય વાત તેની વાત છે,
બધાથી વધારે સારું કલામ તેનું કલામ છે.
આ શબ્દો ફરમાવીને “આ ખમ્રકારસમાવાત
વધ અર્દગી હુવલઅઝીઝુરહીમ” સૂધી તિલાવત
કરી ચીખ મારી એવા ચૂપ થઈ ગયા કે હું

સમજ્યો કે એલાન થઈ ગયા. પછી મને કહ્યું
દરમ બિન હવાના, તમારા પિતા મરણ પામ્યા.
એક દિવસ તમારે પણ મરણાતું છે, આપ
હવાના મરણ પામ્યા. તેમના માટે જન્મત છે
અથવા દોઝખ, આદમ (અદૈ.) મરણ પામ્યા.
હઝરત દબરા મુજરી ગયા હઝરત નહ (અદૈ.)
ધયાલીમ ખસીઝુરદમાન ફાની જમત ત્યાની
મયા. હઝરત મુસા નજીઝુરદમાન મરણ પામ્યા.
હઝરત હાકિમ ખસીઝુરદમાન, હઝરત મુહમ્મદ
રઝુઝુરદમાન, હઝરત અબુબકર ખસીઝુરદમાન
મુસ્તિગીન, મારા લાઇ ઉમર બિન ખતાબ
(રદી) મરણ પામ્યા. એમ કહી હે ઉમરનો
નખરો માર્યો અને તેમના માટે રહમતની
દુઆ માંગી પછી રમ્મરે ખુદા (સલ.) પર
ફરદ મોકલ્યું અને થોડીક દૂંઢી દુઆઓ
પઢીને કહ્યું દરમ બિન હવાના અદલાદની
કિતાબ, ઉમ્મતના સુલહાઓની મુલાકાત અને
નખી સાદખ (સલ.) પર ફરદ અને સમામ
મારી વસીવન છે. મે પોતાની મીતની ખખર
આપી અને તમારા મીતની ખખર આપી.
ભવિષ્યમાં સદા મીતને વાદ રાખજે અને એક
પજાર માટે તેનાથી માફિલ ન રહેતો. પાછા
જઈ પોતાની કીમો ડરાવજો અને પોતાના
દીની ભાઇઓને નસીહત કરજો. ખખરદાર,
જગ્યાઅતનો સાથ ન છોડશો, એવું ન થાય કે
અંજલપણમાં તમારો દીન આલ્હો નય અને
કિયાગતમાં તમને દોઝખની અગ્નિનો સામનો
થાય. પછી ફરમાવ્યું: હે અદલાહ આ માણુ-
સમાં ગુમાન છે કે તે તારા માટે મારાથી
મદખખત કરે છે, અને તારાજ માટે મારાથી
મુલાકાત કરી એટલા માટે હે અદલાહ જન્મ-
તમાં એનો ઝહેરો મને દેખાડજે. અને પોતાના
ધર દારેસસલામમા મને એનાથી મેળવજો એ
જમતમાં જ્યાં પણ રહે તેને પોતાની કિફાઅત

અને અમનમાં રાખજો એની ખેતીકાડી એના કબજામાં રહેવા દેજો. એને થોડી દુન્યા પર ખુશ રાખ. અને દુન્યાથી જે દિરસો તેં એને અર્પણ કર્યો છે તે એના માટે આસાન કર. અને ચોતાની બખિરાશ અને નેઅમતો પર એને આભારી કર અને એને સારો બદલો અર્પણ કર, આ આશિર્વાદ આપી મને કહ્યું, કે હરમ બિન હયાન હવે હું તને ખુદાને સોંપું છું. સફર અરસલામો આસપ વ વ હવે હું તને આજ્ઞાથી ન-જોઈશ, હું ખ્યાનિ પસંદ કરતો નથી અને એકાંતપણીને પસંદ કરું છું. જ્યાં સુધી હું દુન્યામાં જીવતો રહીશ, અતિસ્થ દુઃખમાં મરેલો રહીશ, એ કારણે અવિધ્યમાં ન તમે મને ખુજશો અને ન મારી શોધ કરશો, તમારી યાદ મારા હૃદયમાં દબેલા રહેશે. પરંતુ આખર પછી તમે મને જોઈ શકશો નહિ તેમ હું પણ તમેને જોઈ શકીશ નહિ અને યાદ કરતા રહેશો. અને મારા માટે બાકી દુઆઓ કરતા રહેશો. આમ કહી રમ લખ તેઓ એક દિશાએ આસપતા થયા, હું પણ સાથે થઈ ગયો કે થોડીકતાર વધારે સાથે રહે પણ તેઓ રાજ થયાં નહિ અને અમે બંને રહતાં રહતાં એક બીજાથી જુદા થયા ત્યારમંજી મેં તેમને બહુજ શોધ્યા અને શોધ્યા પૂછ્યાં, પરંતુ કોઈથી કાંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહિ. ખુદાપાક તેમના પર રદમત નાજિમ કરે અને મગફિરત ફરગાને આ મુલાકાત પછી કોઈ પણ અહવાલિયું એમું ન જમું કે હું તેમને એક બે વખત સ્વપ્નામાં ન જોઈને હોઉં.

ઉરૈસને જ્યાં સુધી અદેરમાં લોકોએ ન જોઈખ્યા હતા ત્યાં સુધી તેઓ દુન્યાદાર તરીકે નમર અવતા હતા. પરંતુ જ્યારથી તેમની દુકાનમાં ખૂંટી ગઈ ત્યારે તેઓ એસ ડોલ (સત્તા) થઈ ગયા કે પછી કોઈએ તેમને ન

સાહાર-સ્વીકાર.

અમે ઘડી મોજા દીપાતસવી અંક: મુંબઈથી જનામ "સપ્તા" સાંના લંચીપદ હેલ્થ પ્રગટ થતા હળવા સાહિત્યના આ જાણીતા સામયિકનો લગભગ ૨૦૦ પૃષ્ઠોના હજાર આદે પેપર હપરના ચિત્રો સાંકળ અક પ્રગટ થયો કે. લેખકની અનુક્રમણિકા પ્રત્યે દ્રષ્ટિ કરતા સુગંધાતના બધાય જાણીતા કવિઓ અને લેખકોને સહાર મેળવતા એ સાપ્તાહિક બાગ્યવંત થયું છે. પ્રથમ કલા લેખ કે કાળને વાંચવું એજ નકદી કરવું મુશ્કેલ જેવું લાગે છે. દીપાતસવી અંકો એમ તો થયોએ પ્રગટ થતા આવ્યા છે અને પ્રગટ થાય છે પણ "મે ઘડી મોજા" પોતાનો જે રેન્ડર્સ કામગીરી રાખ્યો છે અને સહાર મેળવી વાંચન પૂરું પાડવું છે તે માટે જ "સપ્તા" સાં ને અભિનંદન અંકની કી. શ. આદી.

"પ્રગતિ" માસિક, શ્રી ગિરનારા સોની ગતિનું માસિક પુ. ૧ અંક ૨-૩ કી. સાં આના "પ્રગતિ" માર્ગસપાત્ર પ્રહલાદ રોડ, રાજકોટ તરફથી મળ્યું છે તેનો સાહાર-સ્વીકાર કરવામાં આવે છે.

ધી વંમ મુરિમમ એલ્યુકેશનમ સોસાઈટી, કોરોડનો સને ૧૯૪૧થી ૧૯૪૫ સુધીનો દિસાન અને રિપોર્ટ. સંરચના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૭૫)

દીસ, ત્યાર પછી સિદ્દીનીની લાકામાં તેમની સપાદનનો પત્તો મળે છે. મેમને ખુદાના માર્ગમાં સપાદનની ધણીજા હોંસા અને તાગના દની. એના માટે તેઓ દુઆ કર્યા કરતા હતા. અલ્લાહ પાકે સિદ્દીનીની લાકામાં એ તાગના પૂરી કરી આપી અને હજરત અલી (૨લી)-ની ભિમતમાં રહીદ થયા.

સંપૂર્ણ.

જનાણ “બેકાર”ને માનપત્ર

શનિવાર તા. ૨-૧૧-૪૬ ની રાત્રે ‘મહાશુભરાત મજત્ર મંડળ’ સૂરતના કવિ બંધુઓએ, એક બહોળા જનાણ ‘બેકારની’ શિષ્યશ્રી અધિકારી તરીકે નિમણૂક થઈ હોવાથી તેમને માનપત્ર આપના માટે યોજાયા હતા.

શરૂઆતમાં પ્રાસંગિક પ્રવચન પછી ખિરાદર ‘અમીન આઝાદે’ સાક્ષાત્ પ્રમુખ તરીકે, લોકો કેલેજના પ્રાધ્યાપક, ‘મજત્ર વકીલ’ નબીના કવિયા ‘શ્રીમનસાલ વ્યાસ’નું નામ સુચવ્યું હતું. જેને બાઈ મસ્ત દબીએ ટેકા આપતા આખી સભાએ પ્રો. વ્યાસને વધાવી લીધા હતા.

તે પછી પહેલા પ્રવચનકાર તરીકે બાઈ નઠરલાલ ‘અતીત’ હોવા થયા. તેમના પ્રવચનમાં તેમણે બેકાર સરકારની ટીકા કરી અને જ. બેકારને સફળ, સફર ઈચ્છી દલી તે પછી બાઈ ‘મસ્ત દબી’ બાઈ ‘દર્જી’ રહેરી, બાઈ ‘આસી’, ‘વહરી’ સાહેબ, શ્રીમુત પચાર વિગેરે અતુકમે પ્રવચનો કર્યા હતાં જેમાં તેમણે જ. ‘બેકાર’ તરફનો તેમનો હાર્દિક પ્યાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

જ. ‘બેકાર’ની નિખાલસતા, મિલનસારી, નમ્રતા, પડછદદેહ છતાં મુશ્કાયમ હૃદય, એમનું ભોક્ષોગ્ય હાસ્ય, વર્ષોની સાહિત્ય સેવા, ૧૩થી ૧૪ પુસ્તકોના પ્રકાશન વિ. નિ. બાબતોનો હૃદયેષ લખાણુઓ અને મુંદર રીતે ખાસ થયે હતા.

બાઈ ‘આસી’ ઉદ્દેશમાં બોલ્યા હતા અને જ. ‘બેકાર’ની ‘સાહિત્ય’ અને ‘સંસ્કાર’ બનેમાં ‘રેસ’ એકસરખી છે.” એ વાક્ય પર આખી સભામાં મિનિટો સુધી હાલનું મોજુ ફરી વળ્યું હતું. તે પછી પ્રો. શ્રીમનસાલ વ્યાસે એમની રસઝરતી શૈલીમાં સુંદર પ્રવચન કર્યું હતું. જે અમે એમનાજ રાજદોશમાં રજૂ કરીએ છીએ.

“શ્રી ‘બેકાર’નું વ્યક્તિત્વ અનોખું છે. વિનોદને એમણે એમના તખલ્લુસ જેવું છાપવું ક્ષેત્ર બનાવી લીધું છે.

પ્રથમે શ્રી ‘બેકાર’ને પડછદ કઢાવર શરીર આપ્યું છે અને એવું જ મન આપ્યું છે. જેતાં જ એમના પ્રબલથી પ્રેરક અંતર નો નવાઈ નહિ.

એમની સુખનતા, મિલનસારાણું અને હસમુખી વૃત્તિથી એમણે એમના સમાગમમાં આવનારનાં દિલ છતી લીધાં છે.

શ્રી. ‘બેકાર’ કક્ષમના લડવૈયા છે. એમની કલ્પના જોરદાર છે-મિત્રને આનંદ આપનારી, શત્રુને રંબડનારી-નિખાલસપણું અને બીન-ધડક, બેધડક કહી નાખવું એ એમની શિશિલતા છે-એમની શુભાગતીની સાહિત્ય સેવા-હાસ્ય રસતા નો એ અમૂલ્ય ઇતરદાર છે. અને એમનું લખાણ ભોક્ષોગ્ય અને લેક્ષ્ય છે. અનેક કૃતિઓના લેખક છે તદુપરાંત સામયિકો, સપ્તાહિકો અને અનેક રચના લખનારા એ વિપુલ લેખક છે. એમની કક્ષમ, વચર થંભે સપ્તસહસ્ર સાક્ષી જાય છે. એવીજ એમની વિનોદ વૃત્તિ ઉછાળા ભારતી વહેતી જાય છે. એ સખાછન છે અને એમની હાલરી અને એમાં એમનો ફાળો મુશાઈશ અને મેહરીસે એમની ખરૂં છે સખા રસુછ પ્રસંગમાં જોર રંબ લાવે છે. કેળવણીના ક્ષેત્રમાં એમની સેવા જોઈ નથી. એમની કદર સરકારે તો મોકી કરી છે, પણ કરી છે એટલે બસ. આપણે ગર્વ સેવા જોવો છે. શ્રી ‘બેકાર’ રાષ્ટ્રિય વિચારના છે. એમનું ધ્યેય હિંદુ મુસ્લિમ એકવતાનું છે અને એજ ઉદ્દેશ કવિતા માર્ગે સધાય તો કીક સમજી. મહા શુ મજત્ર મંડળની સ્થાપના થઈ છે એમાં પ્રેરકબળ શ્રી ‘બેકાર’ છે. હું તો એમના પરિચયમાં થોડા સમયથીજ

આવ્યો છું પણ મને લાગે છે કે અમારી દોરતી લાંબા સમયની જૂની હોય. એ એમની જ સુખનતા છે. એમની સયે પાતળી કરવી અથવા એમને એમના લેખક જીવનના અનુભવ વર્ણવતાં સાંભળવા એક જોડા અમૂલ્ય તક છે.

શ્રી 'એકાર' કવિ છે એટલું જ નહિ પરંતુ હૃદયવળા અને ટેકવાળા કવિ છે. કેશના ધન વૈભવ સત્તાથી એ અંગતતા નથી તેમ ધનિકાને ધિક્કારતા પણ નથી. ધનિકાને એમનો ધર્મ સમજાવનારા છે.

એ બહુધા કવિઓ હોય છે તેવા અવ્યવહાર નથી-અને પ્રકાશકો અને લેખકો વચ્ચે કેટલી વાતો હોવી જોઈએ અને કેવો સંબંધ રહેવો જોઈએ એ વિષેના એમના વિચારો જાણવા જેવા છે.

શ્રી એકાર ઉત્તમ ગઝલકાર છે, હઝલકાર છે, નઝમકાર છે અને નકલકાર છે આ તો હુન્પાને બનાવનાર એકાર.

નહિ તો ગબીર પગેના એકાર કેળવણીકાર છે. સમાજના અને કોમના સડા સુધારક છે.

'એકાર'માં વિદ્વાતાને ખેડે કોળ નથી બહુધા હાસ્ય અને મજાક જીતિ નીચે એને ઢાંકી દે છે તોય એમની પ્રતિભાના ચમકાર છૂપા રહેતા નથી. એકાર એકાર નથી છતાં એમાં તખ્તસુસ લોકોને છેતરે છે એમને એટલું જણું કામ હેય છે કે એમને નવરસ નથી.

એકાર ખરાબોલા અને રપટ વદન હોવાથી એમને વિષે ગેરસગજ દ્રવ્ય પણ એમની એમને દરકાર નથી હોતી.

અટલું તે એમના થેડા સમયના પરિચયમાં આવતાંજ એઈ સકયો છું. મને એમના ખાનગી જીવનનો અંગત પરિચય નથી પણ જેમને છે તે પણ એમની સહૃદયતા અને નિખાલસતા માટે એ મત નથી

હું, અ.પણ મહા યુ. ગઝલ મંડળ તરફથી, અને મારા પોતાના તરફથી બાઇ 'એકાર'ને જવચંત કારકીર્ની દીર્ઘાયાબ અને તદ્દરની છટ્ટું છું અને આશા છે કે એ એમનું આપણા પ્રયત્નું મુરબીપણ જાળવી રાખશે કેમકે કવિઓ પ્રયે 'એકાર'ને સહાનુભૂતિ છે અને નવા ગઝલકારો ધડવામાં એમને ખૂબ રસ છે."

ત્યાર બદ ટ્રો બ્યાસ સાહેબે પોતાના રાદરોજ એકાર સાહેબને દૂલદાર પકેરાવ્યા હતા.

તે પછી બાઇ 'એકાર' બોલવા ઉમા થયા તેમણે મિત્ર મંડળ તરફથી તેમનું જો સન્માન કરવામાં આવ્યું તેનો આભાર માનતા જણાવ્યું હતું કે "હું જઈ છું" એટલે લાંબ રહેવાનો નથી પણ દૂંક સમયમાં પાછો તમને બધાને આવી મળીશ મંડળનો પેમ મારા હૃદયમાં જગાઈ રહ્યો છે, તમારા બધાથી છુટા પડવું મારા હૃદયને આપાત પહોંચાડે છે. 'વહશી' સાહેબે 'કારવાં' માટે કહ્યું પણ હું 'ન્યાં હેઝ'માં લાંબો નિયમીત મારી સેવાઓ આપતો રહીશ શ્રી 'પવારે' કહ્યું કે મારી સાહિત્ય સેવા ને આ 'વહશી'થી કેટલીક અડચણ આવશે, પણ એ હું માનતો નથી. મને ખીજે બધે ફરવાથી થનારા નવા નવા અનુભવો મળશે અને લેખન પ્રવૃત્તિ ધરવાને બદલે વંધશે એમ હું ધારું છું."

તે પછી લાઇ 'અમીન આઝાદે' કૌતો આભાર માનતા 'માસિક' મુશાહરાના રૂપમાં સલાને જાહેર કરી હતી આ વેળા પંક્તિ આપવામાં આવી હતી:

"કુજવી રહ્યો છે લોહીનો તેલવાર માનવી"
—એ પર વચમથી સુંદર ગઝલોમાંથી જે કેટલાક શૈરને ખૂબ દાદ મળી હતી તે અત્રે યાચ્યાં છે.

“એ મીઠા મીઠા રાજદેવી હૈયાને હેતરી,
રહ્યો છે સાચવીને બસ ઉપચાર માનવી.”

હૈયામાં દ્રુત વ્યાસના આ એક વાત છે,
સર્જે નવીન રનેદનો સંસાર માનવી”

— પ્રો. ચીમનલાલ વ્યાસ

“કૃતાર્થ થઇ જવા ચહે તારા મરણ સુખી,
થઇ જાય જો તું તેજનો અંધાર માનવી.”

વરસે હૃદયમાં આમથી અમૃતમયી-ન્યા,
દણમાં બુદ્ધે અંગાર, હો અગર માનવી.”

— ‘પચ-ર’

“એ તાંડવ નૃત્ય, પાશની મન આંખમાં ઝનુન,
ઉજળી રહ્યો છે સોહીનો તેલવાર માનવી.”

માનવતા ભારી એક તો આધાર છે ‘અમીન’
કોણે કહ્યું કે હું છું, નિરાધર માનવી”

— “અમીન આઝાદ”

“ગહરાતા કામે કોઈની મરણીને મારના,
આજે કરે છે માનવીને ઠાર, માનવી

વચગાળાના કે પેલી કહા આશુબાબુની,
બંનેમા આપણે કરી સરકાર માનવી”

— “આસી”

“હે મારું દર્દ, મારી દવા, મારા રોગની,
છે એટલે નામાં ત્યાં ઉપચાર માનવી

બોલે, ‘અતીત’ જીંદગી શા કામની પછી,
થઈ માનવી જો જીતે નહીં પ્યાર માનવી”

— “અતીત”

“અશ્રુને આશરે એ વિસારે છે વેદના,
હળવો કરે છે એમ હૃદય-ભાર માનવી.”

મારા જીવનની વેદના જ્ઞાને કહું ‘અનિલ’,
ક્યાં માનવીની રાખે છે દરકાર માનવી.”

— ‘અનિલ’

[શકુન્તલા અને ઉર્દૂ સાહિત્યના
મહાન શાહરે આવતા અંકે]

(પૃષ્ઠ ૪૪થી ચાલુ)

“દાંડીઓ” દીપાતરાવી અંક: ચરત,

હવાધીય ચકલામાંથી પ્રગ્ન થતા શ્રીમુન નટવર
વીનાવાળા સાંના તંત્રીપદ હેઠળ પ્રગટ થતા
આ સમર્પકે પોતાના હમેશા શિરસ્તા
મુજબતે નવલિકા એક પ્રગટ કર્યો છે. કી.
કૃષ્ણીઓ સવા નવલિકા ચાલક વાંચકો માટે
૧૫ નવલિકાઓનો સંગ્રહ છે. એક પછી એક
નવલિકા વાંચનાનું મન ધતુંજ રહે છે અને
અંક દાયમાંથી છુટોતોળ નથી. ચાર્ટ પેપર
ઉપર ફોટો-ગ્રાફિક પણ આપ્યા છે. ૧૬૦
પૃષ્ઠોના આ અંક શરૂથી છેવટ સુધી વાંચના
પછીના દાયમાંથી છુટે છે. અને શ્રી. નટવર
બાબુને તેમની પચદગી માટે મુબારકબાદી
આપીએ છીએ.

“નવરોજ” દીપાતરાવી અંક, ૧૯૪૬
તંત્રી મી. ઇ. એન. દાંગા: કી. રા. સવા:
પ્રગટરયાન ન. ૨૯-૩૦ પૃષ્ઠા રૂઢીટ કલકના.
સમમગ ૮૦ પૃષ્ઠો અને ચાર્ટ પેપર ઉપર
છપાવણ ફોટો ગ્રાફિક ચિત્રો સાથેના અંક
મળ્યો છે અગ્રજાતી અને અગ્રજ સેપો-કાળો
અને કાંટોનો એમાં પ્રગટ થયા છે. ‘પૃષ્ઠ ૫૩
ઉપર અહિં નાજુ કરકરીયાની વાર્તામાં હિન્દુ
પુરુષ સાથે મુસ્લિમ કોલેજીયન યુવતીનું પાત્ર
જે વર્ણવામાં આવ્યું છે તે આ કૌમી વિખ-
વાદના ઝમાનામાં પસદ કરવા યોગ્ય તો નથીજ.
દીપાતરાવી અંકની સાથે હસવી સન મુકવામાં
આવ્યો છે તેને બદલે જો સંવત મુકાયું હોત
તો છપ્પ હતું. આકાના લેખો-કાળો પીં
વાંચન-જુઓને સંતુષ્ટ કર્યા વિના રહેતાંજ નથી.

“પાકિસ્તાન” કદ અંક: તંત્રી જા
ફસૈનખાન જે. અમર: પ્રગટરયાન, પુરકુલાહની
ચોળ. કાલૂપર, અદમલાવાદ: કી. આના બાર.
પૃ. ૬૦ કદે કૃષ્ણી પ્રસંગે જ. અમરજો આ
અંક પ્રગટ કર્યો છે. જ. નિઝામુદ્દીન કુરેશી,
બદનિઝામી રહતી “કલીમ”, “સાગિર” પઠના,
“મઝાક” તેમજ અન્ય જુના અને નવા
લેખકો-કવિઓથી અંક સમગ્ર બન્યો છે.
મુસ્લિમ વાંચકો માટે તે ખાસ ઉપયોગી છે.

મોલાના : અહુમદ અંશરફ રોહેરી

સવાલ-ફજરની નમાઝ તથા અસરની નમાઝ બાદ તિલાવતનો સજદો કરી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-તિલાવતનો સજદો કરી શકાય છે, તેમજ કુર્આન શરીફ પઢી શકાય છે.

સવાલ-મગરબના આખરી દરખમાં કુર્આન શરીફની તિલાવત કરી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-તિલાવત કરવામાં કાંઈ વધી નથી.

સવાલ-ફજરની નમાઝની અઝાન પછી અને ફજરની સુન્નત પઢવા પહેલાં નક્ષિ પઢી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-ફજરની બે રકાઅત સુન્નત સિવાય બીજી કોઈ પણ નક્ષિ પઢવી ફજરી મઝહબમાં મકરૂહ છે.

સવાલ-રોઝાની દાસતમાં તાશુ' દાવણુ વાપરી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-દાવણુ વાપરી શકાય છે પરંતુ તેનો રસ પેશમાં ન જાય.

સવાલ-ફરજ નમાઝમાં ઇમામની બૂલ થતી હોય કિર્આતગા તો લૂક્રો આપી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-તેજ ઇમામની પાછળ નમાઝ પઢનાર મુકતદી લૂક્રો આપી શકે છે.

સવાલ-તદજ્જુદની નમાઝનો વખત ક્યાં સુધી રહે છે, તથા તેમાં શું પઢવું ? સૂએ ફાતિહા પછી કોઈ કોઈ વખતે પઢે તો પઢી શકે કે કેમ ? તથા કેટલી રકાત છે.

જવાબ-તદજ્જુદનો વખત મુઝ્દે સાદિક સુધી રહે છે, જે સૂરતો યાદ હોય તે પઢવી તદજ્જુદ માટે કેઈ આમ્ન સૂરત મુકર્રર નથી. બે રકાતથી લઈ બાર રકાત સુધી છે.

સવાલ-અસરની નમાઝ માટે મસ્જિદમાં ગયે. જમલ થઈ ગઈ. વજુ કરી તદવતુલ વજુના નક્ષિ તથા સુન્નત પઢીને ફર્જ પઢુ તો પઢી શકાય કે કેમ ? ખાલી ફર્જ પઢવી ?

જવાબ-માત્ર ફર્જ પઢવા.

સવાલ-આસમાની સુલતાની આફત જેવી કે લુક્ક હેય તો તે શાંતિ યાય અને અમન થાય માટે શું પઢવું તથા અદ્લાદ આપણને દિક્કાતથી રખે

જવાબ-છતિગફાર તથા "લાદવલા વલા કુબ્રતા ઇલ્લા બિદલાદ" અને "હરમોનદલાદ" પઢવું

સવાલ-નમાઝમાં દરદ શરીફ પઢીએ હીએ તેમાં "સૈય્દના" પઢવું કે કેમ ?

જવાબ-નમાઝમાં અતદિધ્યાત પછી જે દરદે હમરોહીમ પઢવામાં આવે છે તેમાં આ મુશ્વ છે: અદલાલુમ્મા સલ્તે અબ મુદમ્મદ. દલીસની રિવાયતોમાં શબ્દ "સૈય્દના" નથી. પરંતુ કોઈ પઢે તો એમાં વધિએ નથી.

સવાલ-મારા હોઝરાની શાદીમાં શા (રૂપ)ની મહેર નક્કી કરેલી છે. અજુબતાવના કારણે હોઝરીને અમેએ એક વરસથી બેનાવી નથી. હોઝરા તથા હોઝરી એ બંનેને પક્ષના માણસોએ મળી એવો ફેસલો કર્યો કે "એક વરસ ન. બોલાવવાની બેરાકીના ૩૦. ૩૦૦) તથા મહેરના શા. ૧૨૭૦ મળી કુલે શા ૪૨૭૦ હોઝરીને આપવા અને તલાક આપવી બાકી મહેર પેટેની રકમ હોઝરી માફ કરવા નૈયાદ છે ?

જવાબ-બનતાં સુધી ધણી ધણી આણીને સમજવી બંનેમાં સુલ્હ કરાવવી જોઈએ છતાં દરેક પ્રકારની કાશિરા નિષ્ફળ જાય તો સગા

લમાં પુછેલી સુરત પ્રમાણે તલાક આપવી જાએજ છે. બાકીની ગહેર માફ કરવાથી માફ થઈ જશે. (ફતવા અઝીઝી)

સવાલ-મારે પાંચ છોકરા અને બે છોકરી છે. અને અમો ધણી ધણીઆણી અને છીએ, તો શરીઅત પ્રમાણે દરેકનો દસ્તો કેટલો કેટલો આપશે

જવાબ-સરાયનાં જેટલા પાંચમે લખ્યાં છે, તે બધાં તમારા હિતેકાલ જખતે દલાત રહે તો નીચે બતાવ્યા મુજબ પહેંચણી કરે. નહિ તો ફરીથી પુછવું પડશે. દફન દફન નગા કર્જ હોય તો તે અદા કર્યા પછી જો ગણીયત કરી હોય તો વરીયત ત્રીજા ભાગ સખીમાથી પુરી કરવા બાદ કુલ મિલકતના ૯૬ ભાગ કરે તેમાંથી તમારી ઔરતને બાર ભાગ, અને દરેક છોકરાને ૧૪ ભાગ અને દરેક છોકરીને સાત ભાગ મળશે. અને જો તમે દલાતીમાં બધા વારિસોને આપશે તો તે અખાશિશ (હિંબા) છે અને તેમાં બધાઓને સરખે ભાગે આપવું જોઈએ. હન્સી મજદગમગા એથી વિરુદ્ધ કરવું મકરૂહ તહરીમી છે. (ફરે મુખતાર, ફત્વુલ કદીર)

સવાલ-એક ગેરમુસ્લિમે પોતાના દીકરા અને ઔરતને મૂકીને ઇસ્લામ સ્વીકાર કર્યો. દીકરાએ પોતાના આપને ફરી દિન-દુસમાજ સ્વીકારવા સમજાવ્યો બાપ કેઈ રીતે ન સમજાવે ત્યારે દીકરાએ કહ્યું કે ભણે અમારા બેગા રહીને ઇસ્લામી ધર્મ પાળજો. બાપે દીકરાને ઇસ્લામ ધર્મ કબૂલ કરતા કહ્યું પણ તેણે માન્યું નહિ. બાપનું દિલ ઇસ્લામથી ફરે તેમ નથી પણ તેને હમ્મીન છે કે પોતાનો દીકરા અને ઔરત મુસલમાન થાય તો ધણું સડું. પણ એ વાત પોતાના દીકરા અને ઔરત સાથે અમુક મુદત બેગા રહીને સમ-

જાવા સિવાય બની શકે તેમ નથી. તો તેઓ સાથે રહી બેઠું ખાવું પીવું તેમજ પોતાની ઔરત સાથે સંસારીક વહેવાર પ્રમાણે વર્તવું એ માટે શરીઅતમાં શું હુકમ ?

જવાબ-તેઓને સગાબંધી ઇસ્લામમાં દાખલ કરાવવું તમારા ઉપર ઝરૂરી છે જોએજ તરીકાથી તેઓની સાથે ખાવા પીવામાં કંઈ વાંધો નથી પણ પોતાની ઔરત સાથે જ્યાં સુધી તેણી ઇસ્લામ ન સ્વીકારે તેમજ તેની સાથે ફરીથી નિકાહ ન કરે સબોમ કરવો જાએજ નથી. કારણ કે ધણીના ઇસ્લામ સ્વીકારથી ધણી ધણીઆણીના આપસમાં નિકાહ ભૂલી ગયાં છે.

સવાલ-દરિવાકિતારે વાંછી જેવા જાનવર થાય છે. જેને કુળચલ કહે છે તેને દમની બીમારી અને ધાંસણી (દી બી.)ની બીમારીમાં લોકો જેવું કાઢો કરી અને તેનું ગોસ્ત સંધીને ખાય છે. તો કુળચલ દલાલ છે કે દરામ ? જો દરામ હોય તો દમની કે દી. બી. ની બીમારીમાં ફાયદા માટે દવા તરીકે તેનો કાઢો પી શકાય ? તેમજ તેનું ગોસ્ત સંધીને ખવાય અને એક પેશ હિમામ છે તેને દમની બીમારી છે અને તે કુળચલનું કાઢો કરીને પીએ છે તેમજ તેનું ગોસ્ત ખાય છે તો શું તે હિમામતને લાયક ગણી શકાય ? અને તેની પાછળ નમાઝ થાય કે નહિ ?

જવાબ-કુળચલ જાનવરથી હું વાકેફ નથી. જેવા પછી દલાલ કે દરામનો હુકમ આપી શકાય પણ જો કેઈ દુશિયાર ડોક્ટર અથવા દર્દીગ કહે કે એના સિવાય બીજો કાંઈ ઉલાજ નથી તો તેનું ખાવું જાએજ છે. કંઈ વાધો નથી. ખુદ તમારા વધુ જાણનાર છે.

ખહે નો માટે અમૃત સમાન

અમૃત ચૂર્ણ

માસિક અટકાવની અનિયમિતતા, પેટ, પેડુ યા કગરમાં દુઃખારો રકત અથવા શ્વેત પ્રદર, ગર્ભાશયમાં સોજો, ગર્ભ ન રહેવો અથવા અધુરે માસે જન્મ પાત થવો, મુત્યાદિ બાદની કમળેરી વિગેરે રોગો આ ચુર્ણના ઉપયોગથી દૂર થઇ સારી સ્થિતિ ખળે છે. કી. તોલ ૧ નના કપાના રૂ. ૨૧૧ અર્ધ

શ્વાસ કાસારિ અવલેહ

કફ, શરદી, છાતીમાં દુઃખારો, પાંસળામાં સોજો, ખોટી ઉધરસ, નિંદ્રા ન આવવી, દગ, શ્વાસ, કફિશો વિગેરે માટે દહમરો દરદીઓ ઉપર અજમાવેલો અનુભવસિધ્ધ ઉપાય. કપાના રૂ. ૨)

મુખ્ય ધ્યાંય:—
કાલખાદેવીશા, સમવાડી નામ

મદન મંજરી ફાર્મસી
હેડ ઓફીસ:—જામનગર (મણીવાવાડ).

સુરત:—ડી. એન. પટેલ-કચુપીઠ. *સિદ્ધપુર:—માંધી અગયાલાલ જામનલાલ વેદાલાલ.
નવાપુર:—અખિલામીયાં કાકુભીયાં-લાહર જામર. જોધરા:—એ. એમ. કાલોલવાલા-મેઠાજામર.

સાયકલો તેમજ લગ્ન પ્રસંગે ખત્તીઓ
ક્યાંથી બાહે લઈ જશો?
સારી સાયકલો અને ખત્તીઓ માટે
મળો :
ખાકેસાર સાયકલ માઈ
લીમડાચોક, સુરત.

ક્યાંથી ખરીદશો ?
તાજ બિરકીટ, નાનખતાઈ, વેનીશ્વા, પાપનાપલ
હીમ, કેનેડા, આહિન, ફેન્સી, મકરમ, ફેમીલી વી
તહેવાર અને સરઅવસરે ખરીદવાનું
...એકજ સ્થળ...
તાજ બેકરી જિલ્લાલ રોડ,
ચોકજામર સુરત.

ધરની પાળેલી બેંસોનું રચ્ચ અને તાજું, દૂધ, દહીં, ઘી.
ઉનાળાના દિવસોમાં તાપ મટાડવા અને તેનાથી ખચવા માટે
લસી પીવા એક વાર પધારો.
નેશનલ ડેઈરી, ચોકજામર, સુરત.

[૪-૪૫]

સલામ:—

અસ્સલામ અય ! ઇન્ને હૈદર અસ્સલામ;
અસ્સલામ અય ! હુકના દિલ્લેર અસ્સલામ.
અસ્સલામ અય ! ક્ષતિમાના નૂર ઐન;
મુસ્તફાની આંખના તારા હુસૈન.
મોતથી છાં નહિ નિઃશક જરી;
હુકની ખાતિર બાન પાવુ અર્પણ કરી.
ત્યાં હતા લાળો અહીં જોતેર લઈ;
થઈ ગયા જગમાં અમર મસ્તક દઈ.
શત્રુઓ નાકા લઈ નિજ હારને;
યાદ કરતા વીર નરની મારને.
છે શહીદો જીવતા, મરતા નથી;
જીવતાનો શોક કો' કરતા નથી.
તેમના જીવનથી ગૃહજી શોધ કરે;
પણ શું ? 'મુઝતર' છે તેની શોધ કર.

“મુઝતર” હામીલી.

જૈન ધર્મ છે

કાલેકાલ ધીરતા કરમલ તળાં સરવર ધર્મ છે;
 પરંતુ મારનાં એક મરણને ડર ધર્મ છે.
 હુએન મકકમ હતા, મકકમ રથ નિજકોલ-પાલનમાં.
 યજ્ઞો લાલચે લલચાવવાને ડર ધર્મ છે.
 ગદ્ય છે જિંદગી મારી ખડગ બદલીનાં સાધામાં;
 અરે તું ! શું ખડગ બદલી અને ખંજર ધર્મ છે ?
 મુસલમાનો હાથમાં મોતને એક ખેલ ગ્રમળે છે;
 કહે છે ધર્મને હૃદય શિશુને શું ડર ધર્મ છે ?
 બધું અસ્વાદ્ય માટે એમણે અર્પણ કરી દીધું;
 જગે એવી અલૈકિક હામતો કો' નર ધર્મ છે.
 ફક્ત જોતેર સામે લાખ પણ કાળ્યા નહિ' અતે;
 ખુદાનાં ચાહનારા આમ નિજ જૈન ધર્મ છે.
 ફક્ત એક વારથી તે કોંકરે હિન્નાર લે જતાક
 શુભાતન રજુ મહી શાખીરતું ખંજર ધર્મ છે.
 અમર છે જિંદગી તેની મુલાગી તેની હસ્તી છે;
 કે જે શાખીર ગ્રમ નિજ દીન અર્થે શિર ધર્મ છે.
 વિના રૂધીર સિંચન આ જગે ઉત્થાન હર્ષલ છે;
 પ્રતિહાસે જગનનાં શિશુએ નાદર ધર્મ છે.
 સલામને દરેકે હો 'શરીમ' એ વીર નર ઉપર;
 કે જે નિજ દીન-ગ્રામને મૈત્રીથી પણ પર ધર્મ છે.

‘શરીમ’ ધર્મજીવી

એવો અડગ લડનાર આવે છે.

રંગે શખીર કેરી તિવર તડવાર આવે છે,
 મિટાવા સત્તરને યાતિલ તણી તકશર આવે છે.
 પછી એ ખૂમ લશ્કરમાં કે લાગો કુદિયો સત્તર,
 અલીનો શેર કરતો સાથે માલમાર આવે છે.
 મહા શૂભીર કેસ બુઝનાથક શૌર્યને લોઈ,
 વિજય દોડીને કરવા પ્રેમથી સત્કાર આવે છે.
 હુસૈની કાફલા સાથે આ શત્રુવટ અરે તૌઆ :
 તને હે વ્યોમ ! કંઈ એની દશા પર ખ્યાર આવે છે.
 ઉઘળતી, આલતી, યોજી જતી હુસ્મનનાં મસ્તક પર;
 પછી ગર્દન, જિગર દિલ કાપતી તડવાર આવે છે.
 અરે જુગ માનવો આમે ઉભું છે રીડગમ લશ્કર;
 કહે હે શિખ ! આ રીતે કોઈ લડનાર આવે છે !
 હુઝારો જખમથી ચકચૂર પણ ના ઉફ કરે ઝુગથી,
 હે હુન્ના તુજ રજો એવો અડગ લડનાર આવે છે.
 હુસૈને એટલું પાણી અવેળે રકત પાથું કે,
 હુમેશાં કાફલો ઇસ્લામનાં શુઝર આવે છે.
 હુસૈની કાફલાનાં બોગથી મળવ્ય નહિં સુસ્લિમ,
 કે લાખો શત્રુનાં રકતે ઉદય કરતાર આવે છે.
 વિપત્તિથી નથી ડરતા શહાદત આલનારઓ;
 કે મેરી પલ્લશનાં ઘણે રંગકાર આવે છે.
 શહાદતનાં રણકથી શીખ છવન-માર્ગ હે મોમિન;
 કે દાખો ધૂળમાં થે ધૂપને ફટ્કાર આવે છે.
 શહાદતની મહીસા પીલનાં નિત દાર પુલ્લાં છે;
 બની દરપોક કો' નાસ્તે તો કો' પીનાર આવે છે.
 શહીદે કળાલની શૌર્ય-નૈયાળી હવે "કાદિર",
 તરી લે દિમ્મતે કે ને ચકી ભવ-પાર આવે છે.

“કાદિર” ધોતગથી

અવાજકી દુન

: સંજ્ઞાવનાર :

...બેકાર...

રંદેરમાં ૨૬ વરસ !

આજકાલ કરતાં રંદેરમાં અને ૨૬ વરસ વીતી ગયાં છે. એ ૭૦૧૯ વરસમાં મેં રંદેરની જુવાની જોઈ છે અને રંદેરે પણ મારી જુવાની જોઈ છે. રંદેર એક ૧૫-૧૬ લગ્નરની વસ્તીવાળે કસો છે; પણ એની સખાવતો અને હિંમત પરવરીને પ્રતાપે એનું નામ દિંદમાં તથા દિંદ બહાર જાણીતું છે. એક જમાનો હતો કે રંદેરની સખાવતોને પ્રતાપે બહાર ગામોમાં ૩૦-૪૦ મહેસા ચાલતા હતા, અનેક મસ્જિદો અને ધાર્મિક સ્થળો રંદેરના વફોને પ્રતાપે ગુજરાતમાં દસ્તી ધરાવે છે, રંદેરની તજ મદાન હદી સંસ્થાઓ, જામેઅહલસૈનિયહ, મહેસાએ અશર-શીયહ, અને એમ. એમ. પી. હાઈસ્કુલ તથા હોસ્ટેલ. આ સંસ્થાઓએ દીની અને દુન્યવી તાલીમમાં સારો ફાળો નોંધાવ્યો છે. સેક્ટો આલિમો, હાફિઝો, અને કારીઓ પહેલી બે દીની સંસ્થાઓને પ્રતાપે ગુજરાતને સાંપડ્યા છે. અને એમ. એમ. પી. હાઈસ્કુલે તો ગુજરાતની, મુસ્લિમ-ગુજરાતની કાપાળ પલટ કરી નાખી છે. એજ એમ. એમ પી. હોસ્ટેલની પીળી ખીયડીને પ્રતાપે આજે ગુજરાતમાં સેક્ટો ડીમીધારી મુસ્લિમ યુવનો અમલદાર બનીને ધુમી રહ્યા છે. આજે મને મળેલી ખગર મુજબ 'કારવા'ના તંત્રી સને ૧૯૪૬-૪૭ અને ૧૯૪૭-૪૮ માટે એ સંસ્થાના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી ચૂંટાયા છે. તે માટે મુબારકબાદ.

ગુજરાતમાં અત્યંત એવી બેવસ્થિત હોસ્ટેલના પ્રતાપે અનેક, ગરીબ મુસલમાનો કેળવણીનાં ગિજી ફળો ચાખી ચૂક્યા છે. દુકાણમાં રંદેર હાંમના એક નાના પણ સોજાવમાન બગીચાદુપ બની ગયું છે. રમઝાનમાં દળ્દરો ફફારોના ધાગા રંદેરમાં નખાતા છફારી અને શહેરીની ધમાલ, કુરઆન ખવાની અને તરવીહની રૈનક રંદેરની શાળામાં વધારો કરતી રંદેરની મૈનાદાર મસ્જિદો પ્રવાસીઓને માટે એક મદાન આકર્ષણ બની રહે છે. શ્રી સદ. વીરૂસભાઈ પટેલ અને અમારા મિત્ર મરનફીરે એક વાર રંદેરને 'ગુજરાતનું પેરીસ' કહ્યું હતું. અલ્લખત ત્યારે તો રસ્તાને બાદ કરતાં એ ગુજરાતનું પેરીસ હતુજ પણ આજે તો એનું તેજ દણુઈ ગયું છે. જાપાનના બરમા પ્રવેશ પછી રંદેરની સૂરત ખગડી ગઈ છે. કારણ કે ધબ્બાખરા રંદેરનો આધાર રંડુનની આવક પરજ હતો. રંદેરનું તે નૂર દણુઈ ગયું છે. લોકો "ચું થયો ? ચું કરીયું"ની ચિંતામાં જાણે દાંડળા ફોફળા ચઢ ગયા હતા; તે દરે પુનઃ ખરમાનો માર્ગ ખુલતાં હંડા પડ્યા છે ! રંદેરની મ્યુનિસિપાલિટી એટલે અપૂર્વ અધેર ! ધોડી ધોડી મુલતે દીવા બતીનાં રિસામણો, પાણીના નળનાં જોડણું તેડાણું ને રિસામણો મનામણા, તથા રસ્તાઓની તો એવી ખરાજ હાલત કે પૂકો વાત ! ગુજરાતનો આ પેરિસની, એની મ્યુનિસિપાલિટીએ જે

પત્તર ધમી નાખી છે ! હું કાણુમાં અદોની
મ્યુનિસિપાલિટીએ રાંદેરની શાળાને ગમાડવામાં
સારા ફાળો આપ્યો છે ! સંયોની તકરારોના
દેડ ફળેતા વરસે યયાં દશ ચાલુજ છે.
સડકો પર ઠેર ઠેર કચરાના ઉકરડા એ એની
નિશિષ્ટતા છે ! અને રાંદેરના શેડીયા એમની
રહેણી-કરણી અને જીવન રીતની તો અને
દશપ સગજ પડતી નથી ! તમામ દુ-વાના
શેડીયાઓ ખામખગીયામાં એસવા બિહારું રાખે;
ત્યારે રાંદેરના શેડીયા ઘોડાના તબેલાનેજ
ખગીયો સમજીને ત્યાં એસે ઉઠે છે ! અને
રાંદેરના બેઠાખાડા યુવાનો માટે ઘણું કઠી
સંકેપ. રંગુન; આફ્રિકા, વગેરેની કમાસને
પ્રતાપે ૯૦ ટકા યુવાનો બેઠા ખાડા બની રયા
છે. ૧૦ ટકાજ કામ કરતા જોવાય છે. અને
વળી દીવા નીચે અંધાર જીવે કે રાંદેરની
કુદમી સંસ્થાઓનો કામ બહારવાળા ખૂબ
લઘુ રહ્યા છે ત્યારે રાંદેરવાળા એ તરફ
જઝું લક્ષજ આપતા નથી ! હાલમાં કંઈ
વ્યવસ્થિતિ આવી છે.

કોરેટના જમતમાં રાંદેર ખૂબ વિખ્યાન
હતું આજે તે વિખ્યાતિ માંડ માંડ ટકતી
રહ્યું છે. રાંદેરનું છરણામ જમખાનુ મુખજ
ઈલાકાનાં વિખ્યાત જમખાનુમાંનું એક છે.
જોડાવાસા ચેરીટીઝી અનેક સંસ્થાઓ નવો
છે. ધર્મોદા હોરપીટલ, યતીમખાનું, મુસાફર-
ખાનું અને એવાં અનેક ખાતાં છે. પીપરડીવાસા
ચેરિટેલ ટ્રસ્ટ તો કેળવણી તરફજ લક્ષ દેતી
રહ્યું છે. લામ વકર, અલ્લી નાનામણ વકર
વગેરે અનેક વકરો છે. કારા એ બધાં વકરો
એક બની બધતુલમામ રૂપે વર્તમાન જરૂરી-
યાનોને પેંહોંચી પળવા પ્રયત્ન કરે તો ! તો
ગુજરાતનો એક પશુ યુવાન અમલુ ન રહે.
ગુજરાતનો એક પશુ મુસલમાન બેકાર ન હરે !

ફક્ત સખાયતોની જુદી જુદી પરબો બધ
વેષ એકજ તળાવમાં એ પાણી નગા ચાય,
અને ગુજરાતમાં ફકારો બિહુન કરવાની
દેડરીઓ ન ઉપાડતાં હુન્નર ઉણીને પચે
સોકોને ધસડવામાં આવે !

રાંદેરની અને અંબુમનો સારાં પુસ્તકાલયો
નખાતી રહી છે બનેની ઉપયોગિતા વધતીજ
બધ છે. રાંદેરના ચેડાક યુવાનોને સહિત્યની
દિશામાં પણ દોઢ મુકવાની સમજ પડી ને
૧૯૩૧-૩૨માં ગુજરાતી મુદ્રાપરાની પ્રદીપ્તનાં
મંડાણ રાંદેરથી થયાં, મુસલિમ ગુજરાત સાહિ-
ત્ય મંડળની સ્થાપના રાંદેરમાંથીજ થઈ અને
જેત જોનામાં રાંદેર ગુજરાતનું શિરાજ
બની ગયુ. રાંદેરે સાહિત્યમાં પણ નામના
કરી. મારી સાહિત્ય સેવાઓ રાંદેરમાંજ પાંચરી
અને એક સાપાનજી શિક્ષકમાંથી એક
સાહિત્યકર અને રાંદેરજ ખનાઓ, ૨૫ વરસની
માત્રી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ, એ રાંદેરનીજ શાંત
ઝિંદગીનું ફળ છે. પણ હવે હુંમ ધરડો થયા
આશ્યું છે ને રાંદેર પણ ધરડું થયું છે.
ખરડો બગદ પાંચરા પોળમાં જાય તેમ હું
હવે રાંદેર મુજીને અમદાવાદની પાંચરાપોળમાં
જઈ રહ્યો છું.

રાંદેરમાં એપ્રીલ માસ આવતજાન પરીક્ષા-
એને પ્રતાપે મારું માન વધતું બેકાર
ગિરજા ? ! કઠી અનેક પેઠીયાં સલામો કરતાં
પણ એ સલામની સીતન પરીક્ષા પુરી થતાંજ
પૂર્ણ થતી. કોણ જાણે મારા શિક્ષણમાં એ
તારીર હોય કે મારો પ્રતાવજ એવો ઉદ્દે.
પડતો હશે ? કે મારા વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ૯૯
ટકા વિદ્યાર્થીઓ બાણી રહ્યા પછી મને
ભાગ્યેજ સલામ કરે છે, અને મારી પાસે ન
મળેલા હોય એવા ૯૯ ટકા વિદ્યાર્થીઓ.

ભાગ્યેજ સલામ કરવાનું ચૂકે છે. રહેરના બેઠાં જુવાનોમાં સાહસિકતાનો અભાવ છે. "શું ખાઈું ને શું પીયું ફંશું પહેરશું ને શું ઓઢશું?" એવા પ્રશ્નોમાંજ એમનો કાળ વ્યતિત થાય છે. ઠીક છે પહેલાંના જુનુર્ગોની સમાવતોના નામે અને કામે રહેરનું નામ તરી રહ્યું છે. ખાડી હાલના જુનુર્ગોની બસ! "મસ્જિદ હેરા મોરલા તે નીંદા કેરૂં ધામ છે." અણલમંદને ઇશારાજ બસ છે છેવટે એટલુંજ કે રહેરનાં એ ૨૬ વરસ અને એ ૨૬ વરસને બંને બંને મળેલાં પુણ્યો ને પત્થરો અને જીવનભર માદ રહેથી, એ રહેરને પ્રતાપેજ આજે હું ૧૩ સતાનોનો પિના અને ૧૩ પુસ્તકોનો કર્તા બની રાક્યો છું! "ખાવો જીર્યો ને બગલમાં હાથ" જેવી હાલતમાં આવેશે એક નાનકડો શિક્ષક આજે પરબમ સંસારી અને બારેબમ સાક્ષર બનીતે રહેરને બેઠી સલામ ભરે છે! "ગર કુખુલ ઉક્તદ અહિં ઇંજીરો શરૂ!"

જગતહુ' વલોલ્લુ'!

પેરિસની શાંતિ પરિષદ અસાંતિમાંજ બેસી ગયા પછી દેવે અમેરિકા આને પાછું 'યુને'નું વલોલ્લુ શરૂ થયું છે. દક્ષિણ આફ્રિકાના પ્રાંતે ત્યાં ઠીક ઠીક ઉદ્ધાપેદ જગતહુ છે. વિજ્યા-લક્ષ્મી પરિતે, દિદ તરૂથી દક્ષિણ આફ્રિકાનો કેસ એવી સરસ રીતે રજૂ કર્યો છે કે જન-રસ રમટસ જેવાના થયું હેરા ઉરાડી દીધા છે. સાઉથ આફ્રિકામાં મોરાઓ તરૂથી રગ-બેદની નીતિય ચાલુ છે, તે દિંદોઓ તરૂથી સત્યાગ્રહ પથ ચાલુ છે, અને 'યુને'માં લાપલોની-બરપાર પથ ચાલુ છે. મોલોટોવે દિંદના કેસને ટેકા આપ્યો છે. મોલોટોવ

આર્માન યુધ્ધને દરદર 'એટમ' તથા અન્ય દધિવારો પર અંકુશ મુકવાની વાત કરે છે પણ બિટન અમેરિકા આ કાને સાંભળી પેલા કાને કાટે છે. તેમને ધક છે કે "જો ૧૬૬ રશિયાના કહેવાથી સ્વસ્ત-ન્યાસ ધારણ કરીએ ને પાછી એ કાલજામાંથી બિલાડું કારીને ધુરોપ સમરતને દગમ કરી ભય તો?" કાલ સુધી હીટલરથી મનમાં ડરતા માનવીઓ આજે રેલીનીથી કરી ગયા છે, અને રેલીના 'એટમ'થી ડગી રહી છે અને એ ગમરાટમાંજ સાંતિ પાછી ઠેલાતી ભય છે!

મીસનો વડા પ્રધાન કહે છે કે "જાસો જગ્યાએ અમાના નાકકા મુલકમાં બજારો ફારી નીકળ્યો છે. એ 'મદારની બસલું' નું પરિણામ છે!" પણ બિચારાથી જદારથી આંગળીઆળો કરનારનું નામ લેવું નથી! મીસામાં વિચાર્યોનાં તોફાનો ફારી નીકળ્યાં છે! પેરેરનામાં પડીઓનાં તોફાનો કમવાને બદલે વધુ ભડાવી નવાં છે! ઇરાનમાં બંગેલો થયો છે. 'આન્ડમેન' ઇરાનથી છેક અગરું થઈ મધું છે, અનં દિંદનાં તોફાનોએ તો માજાજ મૂડી છે મુકાની છરીઓને ખંબરો, તેમજની બાટલીઓને હાથ-મેળવવા ધમકા વધવાનું ભય છે. વધુ અને વધુ મહેરો તથા ગામેલ કેમી આગમાં હોમાતાં જાય છે! હીરાનાં હિપરજરકાં નિવેદનોથી કંઈ બસર ભમતી નથી! એ તરૂથી તેભાખનીના હાળા કપરવાય છે તો ખીજી બાજુ બિદરના દુલ્લ હિરસવાય છે આમ દુલ્લના ભોગ બનેલાઓની સમાધીઓ અને ક્રોહો પર ફળ ચકાવવાના પ્રયત્નો થાય છે! દિંદુ-મુરિતમ માંકડોઓને આજે કોઈ ગુપ્ત મદારીઓ રમી રહ્યા છે!

વચગાળાની સરકાર અને લોકપ્રતિનિધિ સમાના દેડજોતા તે દેવે છેક વિમાન ચારને

લગન સુધી પહોંચી ગયા છે। દીવા જેવું દેખાય છે કે કંઈ વળવાનું નથી ને “પહોં રફનાર બેઠાંની” જે પહોંચે ધી સો અમલી હવે!” જેવું જ રહેવાનું છે. કીડારો તો દનુષ્યાનું કૂટકા જરીને અને વાયુ પ્રવચનો કરીને વેમળાજી રહી જાય છે એ જિયારાં સાધારણ માણસો, નિર્દોષને અજાણ્યાં માણસો કૂટકા રહ્યાં છે। માનવના દાનવતા રૂપે પૂર બહારમાં ખીલી જીવી છે ને જાણે ધરતી પરથી બોજ દળવે। યદ્ય રહ્યો છે। ત્યજ અને ગજનકર-આમીખાંથી લખને મીઠાના મંડપમાં જવાબર-પરેવે કરેલાં મરમાગરમ બાજણોએ દેશના વાતાવરણને ટાલુ પાડવાને બદલે વધુ ગરમ કર્યું છે। અને મળતાનાં ધી હોમવાનું કામ જાણે અમળે છાપાં કરી રહ્યાં છે. ને ક્રિસ્ટિયન મુત્સદ્દીગીરીએ રેડીન કોટ્ટાને શીશમાં લતારી જમનીના લીટકરને જમીનદોસ્ત કરીને તે છાણી મુત્સદ્દીગીરી આમળ જિયારાં જવાબર, જીજા, પટેલ કે આંધી નાનક મગનરાંજ સમિત ચપાનાં છે। આપણાં લીટર-ખાડુડાને રમાડી કળાવી, પટાવીને એમણે ને ધાપું દશે તેજ કરીને રહેશે. અને આપણને ‘ઝમ્મ જમીને આન્યા ડામ’ ને તી સ્થિતિમાં મૂકા જશે. વિંદી લરકારો બલે નિવેદન જાણમાં એકા દોષ પછુ મુત્સદ્દીગીરીમાં જિરીયરેની લોત્રે ન આવે। જમળે હાથે આપીને ડામે દાચે ‘ઝુંદવી લેવાની કળા એમને સાધ્ય છે। ‘ખિચક’ વિંદ નાકકમાં મૂર્ખ જનાવાઈ રહ્યું છે। ઇન્ટરિમ મયરમેન્ટ ખાલી રીડાં ખાંડયા જેવું છે। એ મદાજલ સમા આગ્રાદીને ગાટે લડી મરતું નકકામુ દે।

“હાલ તો જાણે સમજ્યા એ મળે ત્યારે મળે; ના ફૂલી જાતો દજી આગ્રાદીનો આગાસ છે। દેશનાં જાણિ તણે અક્ષાક બેસી છે. હવે; ક્યાં પડી છે કાણને ચારે તરફ કંકાસ છે।”

પરિચય

હું એક જુદ જુદ છું। મારી નસોનું રક્ત સુકાઈ ગયું છે.

જરો દીલી પડી ગઈ છે અને પાંદડાઓ મુરઝાઈને પૃથ્વી પર પડી ચૂક્યા છે।

મારી ડાળીઓ હવે ફળોના લારથી નીચે નથી ચડતી નથી, એમાં હવે દવાને સંગ્રાધિત દરવાવાળા પુષ્પો પશુ નથી ખીલતા।

મારી પરશ્વર-વિદ્યેશી કલ્પદ્રુ જોદમાં કેઈ પક્ષી આરામ લેવાની બૂલ નથી કરતું। અને નતો કોઈ દાનવ પશિક પશુ હવે મારી વિરલ છાયામાં જરા પગ વિશ્રામ લેવાને રોકાય છે.

પરંતુ દજી પશુ ને બોળી યુવતી તેજ પ્રકારે પ્રતિદિન સધ્યા સવયે પેતાના દાયમાં મારાજ મુરઝાયા અને શુષ્ક પુષ્પોની માળા લઇને અડી આવે છે. અને મારા શુષ્ક ખદમને અડેલીને પોતાના નપોતમાં ન જાણે કોની પ્રતિજ્ઞાને જુદાર લરીને ખડતાર સુધી બેસી રહે છે? હું એક જુદ જુદ છું। મારી નસોનું રક્ત સુકાઈ ગયું છે.

જરો દીલી પડી ગઈ છે અને પાંદડાઓ મુરઝાઈને પૃથ્વી પર પડી ચૂક્યા છે। -“શબ્દ”

આભાર દર્શન

મને સરકાર તરફથી એસી. ડી. એન.યુ. ઇન્સ. નો હોદ્દો મળવા બદલ ને ને મિત્રો તરફથી તાર અને પત્ર દ્વારા મુનારકખાદીના સદેશ મળ્યા છે તે સર્વેનો આ માસિક દારા આભાર મારું છું.

—એકાર

નોંધી લેા

પત્રકર બહુઓ, કવિઓ, લેખકો અને અન્ય મિત્રોને માફ નહું। કામચલાઉ સરનામું નોંધી લેવા વિનંતી છે.

બેકાર

C/O સેવદ-સાગિરજાની,
પોષ્ટ વટવા. જી. અમદાવાદ.

મહાન શાહરે

[આંશ. ૪૫ થી આગુ]

આરામ:—મુન્દી મખખનલાલ નામ-
લપનામ 'આરામ'-જાતે કામરથ-દિલ્લીના
રહેવાસી-દિલ્લી છોડી લખનૌમાં વસવાટ કર્યો-
'ઈન્શા'ના શાગિર્દ-ફારસીના વિદ્વાન દવા-
ચાહનજી સુસૈયાન શિક્ષકના દીવાનખાનામાં
મુત્સદી હતો. ઇ. સ. ૧૮૫૮માં મરણ પામ્યા.

"આહ અપની જ્ઞાન પર આહ,
યા બલા આરામ પર આહ"
"સરાપા હિસમે" હૈ કુરત ખુશી,
હૈ કપા ચીઝ હૈ હંસાને ખાડી."

'આશિકતા':—મુન્દી શુલાબસૌમ નામ-
જાતે ખત્રી-દિલ્લીના રહેવાસી-ઈ. સ. ૧૮૬૨માં
મરણ પામ્યા.

"રખા સર પાંચ પર છિકે તો બોલા,
કે તુમી બે સરાપા હિસ કફર હૈ."
"દમકા મહેમાન હૈ ઓર આશિકતા,
બેખબર તુઝકો કુછ ખબર બી હૈ ક"

'આશિકતા':—પંડિત અમરનાથ નામ-
કાશ્મીરના રહેવાસી-૫.૭૭ થી દિલ્લીમાં વસવાટ
કર્યો-પંજાબ પ્રાંતમાં મુન્સફ હતા-તાન-
વીરના શાગિર્દ-તેઓ શાહરીમાં એક પ્રખ્યાત
કવિ તરીકે ગણાય છે. તેમના પછા શાગિર્દ
હતા-ઈ. સ. ૧૮૮૫માં મરણ પામ્યા.

"અજ અખ મૈને સાહબ હજારને ગમકો પેદયાના,
કરમ ફરમાયે મન તુમ તો પુરાને આરામ નિશ્ચે."

"હર્યાની દિલ્લમકા રખા ન કુછ ખ્યાલ,
મકરાજ મૌજ હામને દંયા કતર મહ."

'આશાબ':—સયબદાદર નામ-જાતે
ખત્રી-તેઓ રાજ ટોડરમલના વંશના એક
નખીરા છે. દહેલીના રહેવાસી-૮૮ વરસની
ઉંમરે ઈ. સ. ૧૮૧૦માં મરણ પામ્યા.

"અપના તો સર ઝૂકે હૈ દેનો તરફ કે છરખી,
તરવીર ખુતકદેને ઓર હરમને ખા કા,"
"આદિ ને છુપે દામન દિન્દાન બાદકશ,
તો આદિયે કે મે સે હસે શરતો શો કરે."

'આસમ':—હંદાલાલ નામ-જહાદુરલાલ
પિતાનું નામ-જાતે કામરથ-લખનૌના રહેવાસી-
ઉદ્દ સાહિત્યની ઘણી ખિદમત કરી છે.
મવર્નમેન્ડ રેલીઆફમાં પંચ મોકરી કરી ચૂક્યા
છે. ઓધ અખતારના ઓડીટર પણ હતા-
હુસેનાબાદ દર્જીશમાં શિક્ષક તરીકે પણ
સેવા બજાવી ચૂક્યા છે બીમાર અવસ્થામાં
પણ તેઓએ અંગ્રેજોને ઉદ્દ બચાવવાનું કાર્ય
આગુ રાખ્યું-હાલમાં યુવાનો આપી યુગ્મના
ચલાવી રહ્યા છે.

"અરે એક આહબી મુંદસે
નિસ જાના ક્યામત હૈ,
જરાતી ચાતમે કુન્યા બનેગી રાજાં મેરી."
"હમારી હસરતોસે હી હમારે દિલખી જીનન હૈ,
વમરન છરખી ખરતોમે અમી વેશના હો જાના."

'આગાર':—પંડિત અમરનાથ નામ-
કાશ્મીરમાં રહેતા હતાં પરંતુ થોડા વરસો રહી
દહેલીમાં રહેવા લાખ્યા-અ જન મુખત સાહરો-
માંના એક છે

"ખસ હસે કદ હૈ આસમ વકરાતમે દરતરસ,
દામનગી પચ્છપો હૈ નિસારે બહારકા."

—અપૂર્ણ.

વારે વારે !

નાખે છે તરત તે આજ હંસીને જોઈ છું મુઝ પર વારે વારે;
 દિલ ખાદ બિગરને લઈને હૃદય પચુ દેશે બસાબર વારે વારે.
 કાતિલની નિગાહો બઢવી રહી છે કંઈ હૃદય ખરેખર વારે વારે,
 છલુકાઓ કરે છે કલ્લ મને કરાવાને સિતમગર વારે વારે.
 આંખોમાં હયા છે તો એ ત્યામાં શુભ અદાઓ લાખો છે,
 સૌંદર્ય હરે તો કેમ હરે મુજ દિલને નહીતર વારે વારે.
 આ મેઘલી સતોમાં હે! પચિટ્તા તું ત્યાગ તરાતા દઈ ભંચ્યાં;
 તુજ પિયુ પિયુની હૃદય પુકારો તરખાપે છે અંતર વારે વારે.
 બળવાની મજા રોગીને મળે છે કંઈ પ્રેમના અગ્નિમાંજ, ન કર;
 પરવાતા હરે છે કેમ શમ્યા પર નિત મોતના અક્કર વારે વારે.
 આ અશ્રુઓ કોતાં ત્રીટી હરે છે ગીલતી કળીઓ શુદ્ધતમાં,
 દામન ને શુદ્ધતાં કોણુ કરે છે એમ રડી તર વારે વારે.
 સૌરભ તણે ભોગી એ વ્રમર ગોંધાય રહે છે સત બધી;
 તો પાણુ તે જવાને કેમ કમળ પર ચર્ચ બય છે તરપર વારે વારે.
 અજકીને સિતારા દૂટી પડે છે કાં જ્યોમ ઉપરથી ભોમ ઉપર;
 કંઈ જોધ મને દેવા તે ખરે છે શુ' એમ નિરંતર વારે વારે.
 ચાકીને ચકોરી પાછી પડી ગઈ ના પહોંચી કરી પણુ ચંદ્ર લગી;
 તે પાછી છતાં પણુ બય છે શાને નીચેથી બસ ઉપર વારે વારે.
 જો આજ અટારી પર તે ઉલી છે લૂંધટને હટારી મારી પ્રિયા;
 આંખીને જુઓ છે કેમ તું નિર્લજ્જ વાદળથી નિશાકર વારે વારે.
 તુમમાં હે! પ્રતિદ્વા કેરી વચ્ચ મેં જોઈ અલૌકિક એક મજા;
 ચર્ચ થઈને ઉભો હતું દાર ઉપર જોઈ છું નિશાબર વારે વારે.
 'ગિરિમલ' છે તરંગો રંજ ઉપર ને શાંત છે તળિયત આજ વળી;
 ઉછળે છે ઉમંગો કેરાં હૃદયમાં બાણે કે સમંદર વારે વારે.

“ગિરિમલ” પોતાજની.

મારી દ્રષ્ટિએ

—એક બહુલપ્રેમી

જનાબ 'બેકાર'ની શિક્ષણાધિકારી તરીકે અમદાવાદમાં નિમણુંક થઇ હોવાથી તેમના માનમાં 'ક.રવાં' ઓફિસ અને ધી મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ યુનિયન સંદેર તરફથી તા. ૧૪-૧૧-૪૬ના રાતના ૯ના વાગે સંદેરમાં યોજવામાં આવેલા શાનદાર વિદાયમાન સંમારંભ અને બન્ધ યજ્ઞરાત્રી મુશાહરો.

રાતના ૯ વાગ્યા છે. ઠંડો ઠંડો પવન વાય રહ્યો છે આજે ધણી દિવસે ધનધેર ઘટાઓમાં જકડાયેલું આકાશ સોનાનાં પુષ્પો વેરી રહ્યું છે। હીરા જડિત ઓટણી ઓટી નવવધુ જેમ કંછક શરમાતી કંછક લાજવાતી કંછક ખંચાતી, ધુંધટમાંથી પ્રત્યેતપણે હીરા જેવી આખો અખાલી, પિપામિસનની અધીરી રજની રજનીકાન્તની રાહ જોઈ રહી છે। મારી દશા પણ રજની જેવીજ છે। ફેર ઓટથોજ કે પ્રિયતમ કે પ્રિયતમ માટે નથી। હા, મુશાહરાને તમે મારી પ્રિયતમ કે પ્રિયતમ કહો તો મારે માન્યેજ છૂટકો। સાંભળો મારો હૃદય ધણકાર! જાણે કહી રહ્યો છે કે ૯ વાગી ગયા છે સાંઝા નવે મુશાહરો શરૂ થનાર છે, જલદી જલદી પગલાં માંડ કોઈપણ પ્રેમીના હૃદય જેવી વ્યારૂણતા નામી માસ હૃદયની। હ્યો આપણે તો મુશાહરાના યોગાનમાં પણ આવી પહોંચ્યા. ઓહો! જનાબ નરત હળીજ, પ્રો. ચીમનલાલ વ્યાસ, જ. હમી રાહેરી, શ્રી મહેન્દ્ર વ્યાસ, અને જ. તાજ પણ આવી સાંઝ્યા છે. જનાબ વદશી અને જ. ખાફી બધાને આવકાર આપી રહ્યા છે. મૈદાનમાં બધા સાંભળી શકે એવી રીતે વચ્ચોવચ્ચ રોજ બનાવવામાં આવ્યું છે. રોજ ઉપર બે ખુરશીઓ મૂકવામાં આવી છે. ખુરશીઓ કદાચ જ. પ્રમુખ સા. તથા માનવંતા મેદમાન જ. બેકાર સહજ ગાટે દશે રોજના સામે. કવિઓ માટે ખુરશીઓ મેદમાનમાં આવી છે. શ્રીગાજનો માટે પણ

ખુરશીનો બંદોબસ્ત રાખવામાં આવ્યો છે. દિન્દુ મુસ્લિમ શ્રીતામનોથી સમા ભરાઇ ગઇ છે. ધ્વજકટીક લાઇટનો પણ સારો બંદોબસ્ત રાખવામાં આવ્યો છે. દિવસના જેવો પકાશ બધેબધે પથરાઇ રહ્યો છે.

આટલો બધો શોરબકાર એકાએક કેમ થયો, હ્યો જ. બેકાર સાહેબ તથા સરતના અન્ય કવિ બિરાદરો તથા સરતના ખાસ મેદમાનો પણ આવી સાંઝ્યા. શ્રી પથાર, શ્રી અનિલ, શ્રી હન્ડ, જ નામત તથા જ. અક્ષી સાદજ બધાના સદ્ગુણિન્દુ બની રહ્યા છે. સરતથી આવેલા મેદમાનોમાં જ. તિયંબલાઇ રંગવાલા, શ્રી કલ્યાણસીંહ બૌદ્ધાણ તથા શ્રી રમણ દવે વગેરે હતા.

જ. મારી સા. તથા જ. અમીન આઝાદ દેખાતા નથી। જ. મની સા. મોમાં મોમાં પણ આવશે એમ મારા પડોશી કહી રહ્યા છે. જ. અમીન આઝાદ મર્ઝ કાલના એમના રેડિયો પ્રેત્રામ બાજે મુંબઇ ગયા હોવાથી આવી શક્યા નથી. એમની ખોટ ન પૂરી શકાય એવી છે.

જુઓ જનાબ વદશી સા. રોજ તમ્હાજ રહ્યા છે. તેઓ કોંઈક કહે છે સાંભળો: "આજનો આ જલસો જ. બેકાર સાહેબના માનમાં 'કારવાં' ઓફિસ તથા ધી મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ યુનિયન તરફથી યોજવામાં આવ્યો છે. જલસાના પ્રમુખ તરીકે એક વખતના 'સાદિક' ગાસિકના તંત્રી મી. અબ્દુરહીમનું નામ મુચ્ચું છે. આશા છે દરબારતને આ

ટેકો આપશો.” શ્રીનાજનોએ તાળિયેથી દરખાસ્તને વધાવી લીધી જ. પ્રમુખ તથા જ. બેકાર સાહેબે સ્ટેજ પર એમના માટે ખાસ મૂકનામાં આવેલી ખુરશી પર બેઠક લીધી છે.

ધી મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ યુનિયનના પ્રમુખ જ. એસ. એસ. રિફાઇ એમ. એ. સા. સ્ટેજ તરફ જઈ રહ્યા છે. સાબજો તેઓ શું કહે છે “જ. પ્રમુખ સા. માનવતા મહેમાન જ. બેકાર સા. તથા શ્રીનાજનો મારે જનામ બેકાર સાહેબની સાહિત્ય સેવા માટે કશું કહેવું નથી. આપભાગાં એવો કોઈ પશુ ન દશે ને એમની સાહિત્ય સેવાથી અગ્નિવ્યુદ્ધ. એમણે આપણને એમની ચોપડીઓ દ્વારા, એમના પ્રવચનો દ્વારા અને એમના કાન્થો દ્વારા રિલ ભરીને હાર પાડ્યા છે. આજે એઓ આપણથી વિખુટા પડી રહ્યા છે. એમની વાણીથી સતત ઝરતા દારૂપરસ આપણને પાંચે કપારે પીવા મળશે. એ વિચારે હૃદય વલોવાય છે. એમની નિખાલસતા સહૃદયતા અને મીઠાનસારી આપણને જીવનભર પદ રહેશે.” જનામ રિફાઇ સાહેબ તાળીયોના ગડગડાટ વચ્ચે પોતાની બેઠક તરફ જઈ રહ્યા છે. રિફાઇ સા. પછી એમ. એમ. પી. હાફરફળના મેઈકઅપ નિવાર્યા જ શેષ એ. એવો. માનવજવાંની સંભાળવું તે પછી જ. મુન્શી હરગામજ એ. પરસ કંઈક વાંચી રહ્યા છે:—

“નંદમહોદય વ નોસલ્લી અસા રસુલેદિલ કરીમ.

જનાએ સદર મોદતરગ મેદમાન એકર હાજરીને જાદસા.

હજરાત! આજકા જે જલ્સા કપુ મુન્શીએ દુઆ છે. હસ સે આપ જખૂળી વાકિફ હો ચૂકે હેં. જે અલવિદાઈ જલ્સા જનામ “બેકાર” સાહેબકા હનકે મોદરેંસાના કામકા હદર કરકે ગવરમેંન્ટને છનહેં મોદરિસકે જીને

સે એક એકર જીને પર ચળાએ હેં. જિસે રફલૂકા કીધી કહા જાતા હે. રખ્યા ગયા હે. આપ યોજે બહોત બેકાર સા. સે વાકિફ હો ચૂકે હેં. ફિર બી મેં જે અલવિદાઈ તથાઈફ કરાના આપના ફર્જ સમજતા હું કે ઇસ્મો અલ્લમકા જે આફતાબ સરઝમીને રાંદેરમેં આજસે પચ્ચીસ જરસ પેહલે મુન્શીકા હેસિયતસે તુલુખ દુઆ. જો મુસ્લીફ જનકર ચમકા. રોશન દુઆ. ઓર રાઈર હો કર સર પે ચમકા. હસસે કૌન નાચકિફ હૈં? સિફ રાંદેર હી નદિ રાહે ગુજરાત જરમેં રાપદ હી કોઈ હોગા જો આપકે નામસે તાઆલના હોગા. જોસી એક મોઝામઝીમ હરતીકા રાંદેરસે ફૂચ કા ઓઈર મિસ ચૂકા હૈં. એકર અનકરીબ જે ફૂચ અપની મઝિલકા તરફ કરાં કરાં બજતી જાએગી. જે ફૂચમેં ન તો કોઈ સાથી હોગા, ન સંગાતી. હાં! સાયમેં હોગી તો હમરી અલવિદાઈ દુઆએ; જો મંઝીલકે નજીએ ફરાજમેં છનહે કારઆમદ સાબિત હોગી.

હજરાત! કહા જાતા હે કે દુન્યાકી હર એક શી અપને મેં એક ખામ કશિશ રખતી હે. હસ ખિના પર રાંદેરને ‘બેકાર’કા એકર ‘બેકાર’ને રાંદેરકા આજ તક એક વ્હેસી જંઝીર અનકર જલ્સા રખે હૈં. કે હજાર કશિશ કરી જખૂળને, લાખ સર પટકે હસ સરઝમીનને, જો અંજેમૂદી કદાખોસીમેં અજ તક અપની નજીર નદિ રખતી, હસ જિયે અંજેઝ જિસે ગેટ-વે-આઈ છનડીયા કેહતે દે. વોહ બી જે હોનકી કશિશકે સાગને અપના મુંહ લેકર રેદ ગઈ. એકર જાનજ જે કશિશકા સિલ્સિલા હીજા પગતા જના હે. હસ જ જરકે પુરજૂમેં તુકસ માવૂમ હોતા દે. કયા પચ્ચીસ જરસકી અનલક કશિશકી ચકામકા વજેદસે તો હસમેં ખસલ વાકેઅ

નહિ હુઆ? યા કોઇ એસી તાકાત હે જો
ઈન દો દીવાનોંકો અલગ કરનેડી કાન ચૂકી
હે. ખડ્ડ હાલ 'બેકાર' સાદખકો હમ આજ
પહાં તો કલ વહાં દેખેજો. "યાની.

"જ રહા હે કારવાં ચે ઝિંદગીકા કારવાં.
આજ પહાં, કલ વહાં, ચે ઝિંદગીકાં કારવાં"
મુખતસર ચે કે આજ તક 'બે-નર' રહેંદુડી
ઝોર રોંદર બેકારકી શાન બળા રહે ચે.

હઝરત! મુઝે ચે કેહને કી ઇન્જાન
દીનિયે કે ચે જો આપકે સામને ખરસરે
મેહફિલ હે. એક એસા પૂરખીબૈયા! નહિ!
નહિ! નહિ ઝુજરાતી બેયા હે જિસે શુક્રચારી
ચને" બેચને આપને બખ્તખમે" તો કયા માઉ
માઉ દેખા હોયા. ઇસકા ગાના ચે નહિ કે
"અને જોન મરમ લયા મેં બાપૂ મહેલર અને
જોન મરમ" મગર ઇસકે ગાનેકા લખઝુખ બ
હે તો ચે હે ક:—

"દમ બનાવે" મિલકે સખ

એહતર કોઇ એસા નિગમ
એકહી સફમે ખજે હો.

જાએ આકા ઝોર શુલામ
ઝોર ફિર ચે આપકો દુન્યા બરકી સેર કરાતા
હે. નઈ નઈ માલુમાત દેતા હે. ખુદ હસતા
હે. ઝોર આપકો બી હસાતા હે. હઝરત!
ચે કબી આગકો સર્દ પાળી હુધ ઝિંચારીવાં
લે કર (જસે ઝુજરાતી જગાનમે "ટાકા
તખુખા" કેહતે હે) ચે સિવાસી પાલિસી કો
જિરમે કેહના કુછ ઝોર કરના કુછ હોતા હે.
જલા કર ખાક કર દેતા હે. તો કબી બળી
બળી રકીમે જો દિખાવે ઝોર લુબાને કે
જિયે કાગઝ પરંહી દર્સકી જાતી હે, રખમે
મિલા દેતા હે. ઝોર ઇસી તરેહ હરએકકો
હસકે અસલી રંગમે દુન્યા કે સામને પેચ
કરતા હે. ચે ઇત્તા ભારી ભરખમ પેચ કરને
વાલા ખામેશ લીડર "દામન ઝોઝા" જનકર

કુમ્હારકી મંદી કોઈગયૂમે બી જાતા હે. ઝોર
કુમાર જનકર ચે દુન્યાકી હરએક રંકો અલમ
અલગ સાંચમે દાલકર એક એસી દુન્યા
કાઈમ કરતા ચાલતા હે. જિરમે મસાવાત
હો, ખરાખરી હો, આકા ઝોર શુલામ કે
ઝમચે ન હો, ઝોર ભાઈ ભાઈકા બેરી ન હો.
ચે અમનપસંદ હે ઝોર અમન ચાલતા
હે. ખેર!

હઝરત! મઝે હરતેકી ખાત હે કે એક
ખુશિયા પોલિસ કે સિપાકીને મુઝે આગહ
કિયા કે કોઇ ખુશિયા મુંકામસે હર મહીને
એક બોડકાર્ટ હોતા હે. જિરકી તકાસ કરનેકે
લિયે મુઝે વડા મંદિર મે ભેંજા ગયા હે. અગર
આપ ઇરમે મદદ દે તો આપકી જીન નવા-
જિસ હે.ગી મેં દક્કા બક્કા રેદ ગયા કે
"કયા ચે સચ દે? મગર જમ જિસને દસરેદી
દિન "કારવાં" પેગર લા કર મુઝે જતવા કે
લો દેખો ચે "આસાજકી દુન્યા"કા બોડકાર્ટ
કરને વાલા "બેકાર" હે યા નહિ! મેને હાર
માન લી સિપાકી અખી નજમમે કામગામ
રહા, ઝોર અખ મુઝે તો શુયા હે કે ઇસ
ડરકી નજહસે લી ચે રોંદર છાઁ બાગને હોંગે,
ઝોર બાગને મેં "કારવાં" કે એડીટર જનામ
"વડશી" સાદખ કા ઝરર હાય હોના
ચાદિએ ખેર!

વખત કારી ઝુઝર ચૂકા હે આપ લોગ
અને ઝોર શાહરિ, લોગ અપની શાહરીકા
પરચા દિખાનકે લિયે બેતામ હો રહે હે.
એસે પુરજિયા મોકે પર મેં કયાખમેં દગીરો
માનિંદ આપકે સામને બળા રહ્ દીકે નહિ.
ઇસ વાસ્તે ચે આખરી દુઆ દે કર મેં
આપની જગા સંભાલ જંગા દુઆ કી યરઆન
ઇસ તરેહ હે કે :—

"દે રહા હું અપને મોહલિન કો
દુઆએ બેશુમાર
યા ઇશ્વરી મસમ કાને
ખામુશદો કામગાર

દૂર રખયો ઇસકો દુન્યાકે
ગમે આલામસે
બેદરાવર કીએ હસે બી અપને
ખાસ હ-આગસેઝ
(અ. મણદ લાહેરી)ઃ

—:આભીન:—

હવે જ. બેકાર સહેજ માનપત્રનો જવાબ
આપવા ઉમ્મ: થયા છે:—

મીઝાના અખડુરંદીય સાહેબ જ.
વડરી સાહેબ પુત્રાન મિત્રો! આપે આપના
માનપત્રમાં કહ્યું છે કે આપ લોકોની હું દૂર
જઈ રહ્યો છું તેનો આપને રંગ થઈ રહ્યો
છે. મને પણ એટલુંજ દુઃખ થઈ રહ્યું છે.
હું ભરે અગદાવાદ જઈ રહ્યો છું પણ મારું
હૃદય તો અપ લોકોની સાથેજ છે હું તો
મારા કુટુંબને પણ અહિંયાજ છેડી જઈ
રહ્યો છું અને મારી તો એકજ ઇચ્છા
છે કે મરીને પણ રહેરમાં દફન થઈ. મારી
સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ રૂપાંતર જશે એવો ધ્વનિ પણ
કેટલાક માનપત્રોમાંથી નિકળે છે. અપ લોક
ખાતરી સામ્રાજી બ્રિટિશની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને
જવાબ ધકકો લાગશે નહિ બ્રિટિશ મિત્રો
સાથે વાતચીત કરતાં કરતાં લખી શકે છે.
અગમીની રાત્રી જોતાં બ્રેટફોર્મ પર બેઠીને
લખી શકે છે. આજુ ઊંટ સ્વારીએ અને
ગાનકામાં એક ગાયથી બીજા ગાય જતાં
લખી શકે છે. ચતુરજ બેકાર સાક્ષતાં, હરતાં
ફરતાં, જાગતાં ઉંધતાં. મને ત્યારે મને ત્યાં,
મને તે દાક્ષતામાં સહિત્યનું મારું આગળ
ચલાવી શકે છે" તાજિયેના મગગાદ વચ્ચે
બેઠે પોતાની એક તરફ જઈ રહ્યા છે.

હવે મુશાઈશની સરખાત થાય છે
જ. પ્રમુખ સહેબના કહેવાળી મુશાઈશનું
સંચાલન જ. હમી રહેરી સા. કરી રહ્યા છે.
સાંભળો તેજો શું કહે છે!

"આપ સર્વે કાંબરસ પીવા અધીરા
કઈ રહ્યા છો એ મારા પવાન બહાર નથી.
આઈસ ક્રેલેજના વિદ્યાર્થી બાઈ મહેન્દ્ર વ્યાસનું
નામ રજૂ કરતાં મને આનંદ થાય છે ધણી
લોકોનું માનવું છે કે આપણા હિન્દુ બાઈઓ
મજલ્લ લખી શકતા નથી. એમની મજલ્લ
સાંભળીને આપને ખાતરી થશે કે એઓ
લખી કરતા વધારે સારી મજલ્લ લખે છે.
કુદરતે એમને કંઈ પણ એવો મોટો અને
દરેકે આપ્યો છે કે એમને સાંભળવાજ
કરવાનું નમ થાય છે. અ.પ ધણી અધીરા
થઈ ગયા છો. હું આપનો વધારે સમય લેવા
માંમનો નથી. સાંભળો:

"દેવી ક્યાની પૂજ, તે છે મજલ્લી માળા,
માથામાં કંપનાના મલુકા ફરી રહ્યા છે.
સંસારના નીચિનું પાણી 'અચ્ચ' છે જુદું,
પેસાની કેડ પકડી પત્થર તરી રહ્યા છે."
પહેલા શેરમાં દેહી સરસ ભાવના છે અને
બીજામાં માર્કિંગ કટાક્ષ.

હવે કેવું નામ રજૂ થાય છે એકએ,
(સંચાલક બેદરા) હવે આપને બાઈ 'અનિશ'
એમની મજલ્લ તથા રૂપાંતરો સમજાવશે
એઓ રૂપાંતર ધણી સરસ લખે છે એમની
મજલ્લ અને રૂપાંતરોમાંનેઓ ધણી સરસરીતે
હૃદયના લાવો ન્જુ કરે છે.

"મારી ઉર્મિનું મજલ્લ વાદન બન્યું.
મૌન બાવોની જાત પાયા મજલ્લ.
ત્રિશ્વરેશી છુ કંઈ છું ત્રિશ્વરેશી.
હો 'અનિશ' મુજ પ્રેમની લાયા મજલ્લ."

એમની ઉપલી રૂપાંતર એતાં સચ્ચાઈ કહેતાં
સખ્તે અક્ષરે અક્ષર ખસા શું નથી લાગતા?

સંચાલક દર્શી રહેરી સાહેબ પોતેજ
પોતાનું કાવ્ય સંભળાવવા દરેક થયા છે.
દોહાઓ: એમનો ચરિત્ર્ય મોજે છે. જુઓ

જનાના બેકાર આ કદા કહેા હતા થઇ રહ્ય છે : “અધીરા ન બોા એવનો પરિચય એમનું કાબજ આપશે.”

“મસ્ત હવા ફેંગાતી ચાલે,

વગખાતી, સરખાતી ચાલે.

રગતી ઝીલાં ખાતી ચાલે.

અંતરના પટ ખોલ કાલ

ખોલ પ્રણયના ખોલ.”

જ. હર્ષી સાહેબનાં ગીતનાં આ બન્ધમાં એમની કાવ્ય શક્તિ, વર્ણનશક્તિ, ચોખ્ખ શબ્દોની પસંદગી અને શુદ્ધ હંદ મારેની ચીરાક દેખાય છે.

સાંભળો સચાલક શું કહે છે:—

મારા પછી સરત મહિલા રિવાતયના વરોદદ હેઠમારના પયાર કાઝા પેતાની મજલ સંભળાવશે. એમની મજલમાં સૂરીવાદના હંડા તાલેા છે. એમની મજલ નથી ઉતારી શકેા તેને માટે દિલ્લગીર છુ

હવે કોનું નામ બોલાય છે તે સાંભળો.

સચાલક:—“હવે આવે છે હાસ્યરસના હલકતા જામ હમને શુભરાતના હાજી ‘લક્ષ્મણ’ જનાન ‘આસી’ સા.”

આસી સા. તાળીપોના મડગડટ વચ્ચે રોજ તરફ જઈ રહ્યા છે.

“ધસાએલી તમારી પાલવી છે એને રેહ્યા દો ન એ સુરતમાં ચાલે છે ન એ રાંદેરમાં આવે”

“હે ત્રણેની મરગાં કીઝાઈન નુડી,
દીકરી બે, દીકરા બે, બાપ બે.”

એમનો હજાર રંગ અનેખો છે એમની હજાર સાંભળી એરંડિયા પીપેલાનાં મોઢાંમાંથી પણ ધડક બગીચી હોડિયાં કરી રહી છે!

હવે કાણુ આવે છે તે જોઈએ.

સચાલક:—“હવે સરતના સાચિય મજલકાર ખાઈ ‘મસ્ત દખીખ’ શે.રોદી આપને મજલ રસ

પીડાવશે. એમની મજલમાં પણ ખાઈ ‘સીરતી’ના શબ્દોમાં કહે તે અતલ ઉંડાણના તાલેા છે. એઓ ધ્રુવે ઉરકને વફાદાર રહીને મજલ લખે છે.

“કાઝકિમાં કંઈક છે તો રમ્યતા મારીજ દિલ્લિી,
નહીં તો કાઝ પણ વાટુ ન સુંદર છે ન મોહક છે.”

મગે તેમ હોવા! પણ એમનો શેર તો આપણને સુંદર પણ લાગે છે અને મોહક પણ.

સચાલક:—“આપ સમક્ષ પ્રેા, ચીમનલાલ વ્યાસનું નામ રજૂ કરતાં આનંદની એક મીઠી લહેર મારા હૃદયમા દોડી મઈ છે. એઓથી સરત હો કાલેજના પ્રેદેસર છે કાવલ જેવા શુદ્ધ વિવચના પ્રેદેસર હોવા છતાં ઉર્મીશીલ, વાતવમ્ય મગ્ગે લખે છે.”

“દંત કળિયો ઉઘડે ને કુતરાં વેરાય છે,
વીજળી ચગાડી જતી ને વાલો ઘેરય છે.”

“એજ મુખડે જોતજોતાં ફેરારો થાય છે,
છાંપડા, તડકા હૃદય પર ફેરવાતા જાય છે.”

એમના શેર વાઢ રહી જાય એવા છે. લાવાની સરળતા અને રૂપકોની નવીનતા શેરના પ્રણુ છ.

સચાલક:—“હવે આજના મનવંતા મેદમાન, હાસ્યના ધ્વજરદાર જ ‘બેકાર’ સા. આપને ખુબ લડી જરીને હાસ્યરસ પીડાવશે. આજે હાસ્ય રસ પીડાવવા પ્રથમ કંઈક આનાકાની કરતા હતા પણ એમની આદત પ્રમાણે પાંજી-ખાંજ મનવાઈ ગયા.

જ. બેકારની હાસ્યેભ હવામાં હાસ્યની છેલ્લે ઉઝડવા માંડી ચોનાજનોના આગ્રહને વશ થઈ એમને ત્રણ ચાર હજાર વાંચરી પડી છે, હોર મોઝાં મોઝાં પણ જ. ગની સ્ત. સમયસર આવી ગયા છે! હજી પડેયો દોર સમાપ્ત થયો નથી એટલેજ ‘સમયસર’ કહે

હું. સંચાલક પણ ખુશ જણાય છે. સંપાદકની ગતિવાદ માટે હું તો નારીવાસન થઈ ગયો હતો. ખુશીની વાત છે તેઓ મોટે મોટે પણ પેતાનાં કવન અને દૃષ્ટો સાબ આપવાને આવી ગયા છે.

“કથો સાગર છે એનું લક્ષ મિન્દુ. વહી ક્યાં જાય છે સરિતા જીવનની.

ધમી આવી હૃદય પર લિંગો જ્યાં મની મેં એક લઈ લીધી કરનની.”

જ. મની સાની ભાવનામય મગ્ન સાથે મુગ્ધાઈવાનો પહેલો દોર ખત થાય છે

ખીજે દોર શ્રી મહેન્દ્ર જય સત્તા દૂર દૂર અનંતના મિનારવાળા આરમીતરી શરૂ થઈ રહ્યો છે. એમનું મધુરકદે મગાએલું ભાવનીન સાંભળી શ્રોતાજનો ડોકી રહ્યા છે.

શ્રી અનિલ રેન્ડ તરફ જતાં દેખાય છે.

“પુષ્પોતે પત્થરો લઈ મિત્રોને ફરમો, હસા છે વિશ્વ એકમાં સત્કરવા મને.”

એમના આ પ્રાસંગિક શેર પર સમા દિશા ફિલા થઈ રહી છે.

હવે આશી સાહેબ પોતાની ૧૦૦ પનાની એક્સરસાઈઝ બુક જોઈ જવાન લખેને રેન્ડ પર જઈ રહ્યા છે સંચાલકની વિનંતીથી એમણે પોતાની ઉર્દૂ હઝલ શરૂ કરી છે. વાતાવરણમાં શ્રોતાજનોના અટકારવાના પડ્યા પડ્યા લાગ્યા છે લોકો એમને ડોકતા નથી. દવે તો એમની ચોરી, હઝલ પણ પૂરી થતા આવી છે. જુઓ તેઓ સજનને ડોકાની પેતાની જગ્યાએ જઈ રહ્યા છે -સલા દારૂય રંગમાં રંગાઈ ગઈ છે. દવે જ. ભેકારના કહેવાની હઝી સા પેતેજ ભેલવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. એમને પણ ઉર્દૂ મગ્ન ભેલવાનું કહેવામાં આવે છે એમની ભાવનામય અર્થવત અને

સુંદર શબ્દ રચનાવાળી ઉર્દૂ મગ્નો શ્રોતાજનો પર સારી અસર કરી રહી છે જ. આશીની ઉર્દૂ હઝલો અને જ. હઝીની ઉર્દૂ મગ્નો શ્રોતાજનોના હૃદય પર ચોરસથી અસર કરી ગઈ છે. મુગ્ધાઈરો ગંગા જમની ખની ગયો છે! હવે કોણ રબૂ થાય છે અને કઈ બધામાં ખેલે છે -એક વિચારો અગ્નિ દે છે.

શ્રી પવાર ઠાકા રેન્ડ તરફ જઈ રહ્યા છે એમની ‘એ પણ એડીકેટ છે’ રદીવાળી હઝલે શ્રોતાજનો પર સારી ડાપ પાડી છે.

હવે રેન્ડ તરફ જઈ રહ્યા છે જ. મની સા. પોતાના મધુર કંઠનો શ્રોતાજનોને લાલ આપવા.

એ દિવસ હાય એ રાતો

એ લાલ લાલ માલ આવે છે.

ઉપરી પકિત શ્રોતાજનોના કાનોમાં મૂંઝ રહી છે. કિરોએ પ્રિયમાને સંબોધી ગત મુખદ પ્રસંગો અને દાહની વિરહ વેદનનું સંચોદ વર્ણન કરતો પત્ર ગીતા રચનામાં લખ્યો છે. આ પવરનો ગીત કે ગીતરો પત્ર! મુક્ત કંઠે પ્રસંગો માંગી લે છે.

હવે રેન્ડ તરફ જઈ રહ્યા છે જ. મરત હળીજ સારોદી સહેબ એમણે એક હાય, હાય, રદીવાળી મગ્ન શરૂ કરી છે. એમાં કુટ્ટી કુટ્ટીને કાગ્ય રમ ભાગે છે. ભાવે જોને

નવું સરનામું

‘કારવ્યાં’ ઓશીય નીચેના સરનામે ખસેડવામાં આવી છે.

વહુશી સાહિત્ય કાર્યાલય,

એમ. એમ. પી. લેન,

રાંદેર.

શ્રીતાજન હઝમ તરીકે સત્કાર આપી રહયા છે ! એનો પ્રત્યેક શૈર બતાવી આપે છે કે ગઝલમાં ગાત્ર કરુણ રસજ છે.

“એક દિવસમાં જીવનની દૌર છૂટી હાય, હાય, જન છૂટી કેદથી પણ ક્યારે છૂટી હાય હાય.”

એમના પછી પ્રો. મીમનસાલ વ્યાસ રટેન્ તરફ જઈ રહ્યા છે. એમણે ગઝલમાં જીવનને ધણી જાનના રૂપકો આપ્યા છે. દા. તરીકે એક શૈરનો વિચાર છે. જીવન કાપડમાં સુખદુઃખ વાણી તાણી છે અને અનુભવ તેને વણી રહયા છે. ગઝલ શ્રીતાજનો પર ધણી સરસ અસર પાડી રહી છે.

થો પાછા આવ્યા જ. ‘એકાર’ સા. આવ્યા. સંચલક એમને “કાણે છેકરો” નામે કાવ્ય રજૂ કરવા વિનવી રહયા છે. ખરેખર ! એ કાવ્ય બહુમતી એ આંખ વાળાને શરમાવે એવો છે !

“આંખથી કાણે છું પણ ખુદએ કંઈ કાણે નથી.”

એમના એ કાવ્યની પ્રશંસા સાંભળી ધીક બે આંખવાળાને પણ કાણા ચલાવું મન માય છે ! તાજિયોના ગડગડાટ વચ્ચે જ. એકાર એમની જગ્યાએ જઈ રહયા છે.

જ. મુન્શી ઇરમાહલ, જ. કિનખાનસા. શી નાથુભાઈ વી. તરફથી ફૂલદાર જ ‘એકાર’ને યહ રહ્યા છે. અત્યાં ‘કારવાં’ તરફના ફૂલદાર ‘એકાર’ અને પ્રમુખ સાંને ચયા.

એહા ! સાડાગાર વાગી ગયા ! ચાર કેલા ક્યારે પસાર ચયા ! કેવી રીતે પસાર ચયા તેની જરા પણ ખતર પડી નહિ ! જ. વદશી સા. બધાનો અભાર માની રહ્યા છે મુશાઈરા સમાપ્ત ચયા જાણી શ્રીતાજનો પર જવા

ઉચ્ચાનીયા થઈ રહ્યા છે. કેટલાકે તો ચાંચરા પથુ માંડ્યું. કેટલાકે શિંગની ખાતર પ્રમુખ મુશાઈરા ચામાસ ચયાની જાહેરાત કરે તેની રહ જોઈ રહ્યા છે ! શ્રીતાજનોની અધીરાઈને જોતાં પ્રમુખ સાહેબ મુશાઈરા પર પોતાના વિચાર રજૂ કરવાને બદલે મુશાઈરા સમાપ્ત ચયાની જાહેરાત કરી દીધી.

કવિઓ તથા સૂરતથી પધારેલા મેહબાનો આદે ગરગામરમ કોકોના કપ આવી રહ્યા છે. કોકો પીધા પછી કવિઓ અને સૂરતથી પધારેલા મેહબાનો કાદેર-સૂરત બસ કંપનીના મેનેજર શ્રી કલ્યાણસીંહ ચૌહાણ બાઈએ ચોલાવેલી ખાસ બધમાં ખરેખર એક વાગે સૂરત જઈ રહ્યા છે. મને પણ ઉંધ આવે છે ! ફિર મિલેંગે, ખુદા હાકિઝ

હું

સાહિત્ય-કુનિયામાં નવાં તેજ પાથરણું માસિક

ચિ રા ગ

નવલિંગાઓ, નિર્મિતો, નવલિંગાઓ, કાવ્યો, મત્રો, હાર્ય-મેઓ, જીવન-ચરિત્રો, વિવેચનો વગેરે અનેકવિધ રસસામગ્રીથી જોનો પ્રત્યેક આંકે સમૃદ્ધ જાને છે.

; વાર્ષિક લગતમ :

રૂબરૂ : પાંચ રૂપિયા, પરદેશ શિલિમ દસ છુટક નકલ આઠ આના.

આદક ચરા અને જાહેરાત આપવા લખો:-

ચિરંગ કાર્યાલય,
લાવનગર.

કુંદરત !

રોજ એકં નવલી કથા સર્જાય છે,
કેઈ આવે છે તો કેઈ જાય છે,
લાખ પુષ્પો કંટકોમાં ધાય છે,
કો' રતન કાઢવમાં રગદોળાય છે.

- વાતો -

શેખજીને શરાણી વાતો !
બ્રાહ્મણને કબાળની વાતો !

ધરકમાં કાંઈ જો ખરાબ નથી !
ખીરજીને શાળાખની વાતો !

શુદામી !

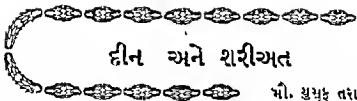
માનવી ભૂટી ગયો ન્યાયે સલામી;
અને કસ્તો ચયો હક પર હુલામી,
જગત ના જોઈ અત્યાચારી કર્મો,
શુદાએ પણ કરી અર્પણ શુદામી !

પુષ્પાવલિ

—કવિને

છાટી દે તું શરમને, ખજાવ નિજ ધરમને,
કૂટે છે શું કરમને ? સજાવ નિજ કલમને
સ્ત્રી વિકટ છે ભારી; કાલે જશે સવારી,
આવ્યો સમય છે કારી, સજાવ નિજ કલમને
ભૂટી ના પ્રેમ-ગિતો, મંજુલ સૂરા મંગિતો,
સ્વામીને શૂર ગિતો, સજાવ નિજ કલમને.
શાને રહે સનમને, ને નોતરે પતનને ?
આબાદ કરૂ વતનને, સજાવ નિજ કલમને.
દુઃખ સંકરો હટાવી, બ્રહ્માંડને ગજાવી,
આદેશ સત સૂઝાવી, સજાવ નિજ કલમને.
જિવન છે એક કવિતા, નિર્માણ વહે સરિતા,
તે છે પૂરાણ, ગ્રીતા, સજાવ નિજ કલમને.
દુઃખા 'અદીખ' કાની, કાલે રૂઢી જવાની,
રેશે કલમ કેહાની, સજાવ નિજ કલમને.

—અદીખ

દીન અને શરીરચત

મી. યુમુદ તરાજવી સા.

ધર્મની વાનોમાં વધુ પ્રમાણે તરો બે શબ્દો સાંભળો છો. અને બોલો છો. એક દીન બીજો શરીરચત. પરંતુ તમારામાંથી ઘણાંજ એછા એવા માણસો છે જેને એ બાબતની જાણ હશે કે દીનનો શુ અર્થ છે, અને શરીરચતની શું મતલબ છે. અમળુ લોકો તો ખેર મળખૂર છે પણ સારા ભણેલા મણેલા લોકો પણ એ નથી જાણતાં કે આ બંને શબ્દોની દીક દીક મતલબ શું છે અને બંનેમાં તફાવત શું છે. દીનના કંઈએક અર્થ થાય છે. એક અર્થ ઇસ્માઈલ, હુદયમત, સફતમત બાદશાહી, ફાર્સનાહ થાય છે બીજો અર્થ એથી બિલકુલ ઉલટો થાય છે. અર્થાત્ જિંદગત, છતાચત, શુધાગી, તાબેદારી અને બંદગી, ત્રાજો અર્થ દિસાબ કરવુ, ફેંસલો કરવુ, અને કામોની જગાસગા આપવી કુર્બાન શરીરમા દીનનો શબ્દ આ ત્રણ અર્થ માં આવ્યો છે. "ઇન્નદીન ઇન્દલ્લાહિલ્લ ઇસ્લામ" અર્થાત્ ખુદાના નજીક દીન બસ તેજ છે, જેમાં મનુષ્ય માત્ર અલ્લાહનેજ ઇત્તકતપાળો માને એ સિવાય કોઈ સમજ પેતે પોતાને ઝડીલ ન કરે. માત્ર અલ્લાહનેજ આકા અને માલિક અને સુદાન સમજે. એ સિવાય કોઈનો શુધાગ, ફાર્સનાહ અને તાબેદાર જતીને ન રહે. માત્ર અલ્લાહનેજ દિસાબ કરવાપાળો જગા સગા આપન રો જાણે એ સિવાય કોઈના દિસાબથી ન ડરે કેઈની જગની કાલચ ન કરે. અને કોઈની સગાનો બેદ ન આવ. એજ દીનનુ નામ "ઈસ્લામ" છે જે એને છોડી અન્યને અરલી ઇત્તકતપાળો, અરલી હાકિમ, અરલી બાંધાદ અને માલિક અરલી

સગા જગા આપનાર જાણે અને તેના આગળ જિંદગતથી મશુ નમાવે, તેની પૂજા અને શુધાગી કરી તેનો હુકમ માન્યો તો એ જુદો દીન હશે. અલ્લાહ એવા દીનને કદાપી કબૂલ કરશે નહિ કેમકે અસસથી બિલકુલ ખિલાફ છે. ખુદા સિવાય કોઈ બીજી હરલી આપીને જગતમાં અરલી ઇત્તકતપાળ નથી. ન કોઈ બીજાની સદનન અને બદલ હત છે ન અન્યની શુધાગી અને બંદગી માટે મનુષ્યને પેદા કરવામાં આવ્યો છે. ખરા હકીકી માલિક સિવાય કોઈ ન જગા સગા આપનાર છે. એજ માત્ર બીજી આપનેમાં આવી રીને પશુવામાં આવી છે, "અલ્લ વળાગે ગવરલ ઇસ્લામે દીન ફલવ મુકમ્લ મિન્હા" અર્થાત્ જે માણુમ ખુદાની મુલ્તાની અને બદલાહીને છોડીને કોઈ અન્યને પોતાની માલિક અને હાકિમ માનશે, અને તેની બંદગી અને શુધાગી કરશે અને તેને જગા સગા આપનાર જાણશે, તેના દીનને ખુદા બિલકુલ કબૂલ કરી નથી. એટલા માટે કે

"વગાહિર ઇસ્લા સિવાય ખુદાના મુખસિ- સીન લહુદી હા ફાક" મનુષ્યને તો ખુદાએ પોતાનો બદો બનવો છે. અને પેતાના સિવાય અન્ય કોઈની પૂજા કરવાનો હુકમ આપ્યોજ નથી તેથી તો ફક્ત આ છે કે બધાં તરફથી મેદુ ફેરવી જાય તે બિન પગલ કરે કિયા પોતાની છતાચત અને શુધાગીને ખાલ કરે. અને એક તરફથી માત્ર તેનીજ પૂજા કરે અને માત્ર તેનાજ દિસાબથી ડરે

"આફ ગવર દીનિશ્લાહે વખુદા પલદ અસ- લમ મન ફિરશમાપાતે વલ એઈ તવચાન વ

કરેલું વ ઇચ્છયદે યુરજકિન” શું મનુષ્ય ખુદા સિવાય કોઈ અન્યની શુદ્ધામી અને કર્મોજરદાસ કરવા ઇચ્છે છે. જો કે પૃથ્વી અને આકાશની સઘળી વસ્તુઓ માત્ર ખુદાની શુદ્ધામ અને તાબેદાર છે. અને એ સઘળી વસ્તુઓને પોતાના હિસાબ કિતાબ માટે ખુદા સિવાય કોઈ અન્ય સમક્ષ જવાતું નથી શું ઇ-શાન પૃથ્વી અને આકાશની રચાણ વસ્તુઓ વિરૂધ્ધ એક અનોખો ગામ પોતા માટે કરવા ઇચ્છે છે ?

“હુવતલકી અરસલ રસલદુ જિલહુદા વ દિનન હકકે લિયુઝહિરદુ અતલદીને કુદરીઈ વમર કરિદલ્લ શુશરિકુ” અર્થાત ખુદાએ પોતાના રસલને સત્તા દીધો. ઇલ્મ આપીને એટલા માટે મોકલ્યાં છે કે તે સઘળાં શુદ્ધા ખુદાએની ખુદામ ખાત કરે અને મનુષ્યને એમાં સ્વતંત્ર કરે કે તે ખુદાપાકના સિવાય કોઈના બંદા બનીને ન રહે. જોઈએ તો શદિરો અને મુશરિકો એના પર પોતાની આમલ્યાનાથી કેટલી દાવ વાવ કરે અને કેટલુંક નાક મોઢ અદાવે.

“પદાનિહુદુમ ફલ્તા લાકુન ફિતનતુર વયકુન્દીનો કુદશેહુ તિદલ્લ” અર્થાત તમે નાંબ કરો એટલા માટે કે કુન્દાથી ગવરણના કર્મોરવાહિતો ફિતો દળી જાય. અને જમનમાં ખસ ખુદાનોજ દાવલ આમે ખુદાનીજ ખદશાહી ગાનવામાં આરે અને મનુષ્ય મન તેનીજ પૂન કરે. આ સચિરતર વર્જનથી તમેજો જખુદાઈ દશે કે દીનના શો અર્થ છે.

ખુદાને આશ અને માલિક અને દારકિમ જનનું. ખુદાનીજ શુદ્ધામી, જંદગી અને રજેરી કનુ અને ખુદાના હિસાબથી કનુ ને. સાકાનો ખોદ આવે, અને તેનીજ જરજાની સાકમ રાખવી.

પછી જેમકે ખુદાને, દુકમ મનુષ્યોને તેની કિતબ અને તેના રસલ (સલ્હોના વસીલાથી

પરોચે છે એટલા માટે રસલને ખુદાના રસલ અને કિતાબને ખુદાની કિતાબ માનવું અને તેઓ ની તાબેદારી કરવી પણ દીનમાંજ દાખલ છે જેમકે ફરમાવ્યું

“યા બની આદમ હમ્મા યાઅ નિયન્નકુમ ફયોઝુમ મિન્કુમ યકુરસુન અસયકુમ અયાતી ફમિત્તલ્લા વઅસલ્લહ ફજા અવફન અલમ ફમ વલ્લાદુમ વદ્દ ઝનુન” અર્થાત હે આદમની ઔલ્લાહો જ્યારે મારો રસલ (અન્ન) તમારી પસે મારા હુકમો લખને આવે તો જે માણસ તમારામાંથી આ હુકમોને માની પરદિલ્લથી ઇમ્તીયાદ કરશે, અને તે પ્રમાણે પોતાના ફયો ફરસન કરશે તેઓ માટે બધ અને દિલ્લીરીની કોઈ વાત નથી ! !

આથી જખુદા કે ખુદાપાક સીધી રીતે દરેક મનુષ્ય પસે પોતાના હુકમો નથી મોકલતો બલકે પોતાના રસલોતરી માન્દને મોકલે છે એથી જે માણસ આશ્વાદને દારકિમ માનશે હોય અને તેની તબેદારી માત્ર એવી રીતે કરી શકે છે કે તેના રસલ (સલ્હો તાબેદારી કરે. અને રસલ (સલ્હો) ની વરફને જે હુકમો આવે તેની તાબેદારી કરે તેનુંજ નામ દીન છે. દવે હું જખુદાનીય કે શરીઅત શું છે, અને શરીઅત કેને કહે છે. શરીઅતનો અર્થ તરીદાઓ અને માર્ગ થાય છે. જ્યારે તમેજો ખુદાને દારકિમ માની લીધો. અને તેની જદગી કબૂલ કરી લીધી અને જો પણ સીદારી લીધું કે રસલ તેના તરફથી હોય છે અને કિતાબ તેના તરફથી હોય છે. તો તમે દીનમાં દાખલ થવ ગયા. જો પછી તમારે જે રીતે ખુદાની પૂન કરવાની છે, અને ને. કર્મોજરદારીનાં જે માર્ગ પર ચાલનાં છે તેનું નામ શરીઅત છે, આ રીત અને માર્ગ પણ ખુદા પોતાના રસલનીજ મારફતે બતાવે છે. તેજ આ શીખરે છે કે પોતાના માલિકની પૂન આમ કરે, તદારન અને પનિતનાની આ રીત

છે. નેહી અને તકવાનો આ માર્ગ છે, દહો આવી રીતે આદા કરનાં જોઇએ. મામલાઓ આમ પુરા કરવા જોઇએ, અને જીવન આવી રીતે મુખ્યત્વે જોઇએ પરંતુ તકાવત આ છે કે દીન હમેશાથી એક હતો એકજ રહેયો અને હમણા પણ એકજ છે. પરંતુ શરીરનો ધણીક આવી ધણીક નાણાં ચંદ્ર. ધણીક બદલવામાં આવી અને કોઈ વખત એના બદલવાથી દીન નહિ બદલાયો. હજરત નૂર (અહ.)નો દીન પણ તેજ હતો. જે હજરત ઇબ્રાહીમ (અહ.)નો હતો. અને હજરત ખૂસા (અહ.)નો હતો. હજરત શુઆબ (અહ.) અને હજરત સાલિહ (અહ.) અને હજરત હૂદ (અહ.)નો હતો અને હજરત મુહમ્મદ (સહ.)નો છે. પરંતુ શરીરનો તે બધાઓની યોડી ધણી જુદી જુદી રહી છે નમાઝ રેગાની (તરીકાઓ) રીત બાતો કેહમાં કંઈ દલી અને કેહમાં કંઈ, હરામ આન દસાહના દુક્રમે, પાંચતાના કાન્તો, લગન અને તલાક અને વિરાસતના કાન્તો દરેક શરીરનામાં અન્ય શરીરનાથી કંઈ ન કંઈ જુદાજ પ્રકારના રહ્યા છે, એ જનાં બધાંજ મુસલમાન હતા. હજરત નૂર (અહ.)ના માનનારા પણ હજરત ઇબ્રાહીમ (અહ.)ના અનુયાયીઓ પણ હજરત ખૂસા (અહ.)ની પેઠી કરનારાઓ પણ અને અમો પણ એકલા માટે કે દીન બધાંનો એકજ છે એથી જાણ્યું શરીરનાતના દુક્રમેમાં ફક્ત ચલાવી દીનમાં કંઈ ફક્ત થતો નથી. દીન એકજ રહે છે. જોઇએ તો નેના પર આગત કરવાની રીતમાન જુદા પ્રકારની હોય

આ ફક્રને એમ સમજો કે એક શોને ધણીક નોડરો છે. જે માણસ તેને શોજ ન ગાવતો હોય અને તેના કુકમને પોતાના માટે પુરા કરે. જરૂરી ન મળજતો હેવ. તે તો નાફર્માન છે અને નોકરીના વર્તુળથી ગદાર છે અને જે લોકો તેને શો સમજે છે, અને તેના કુકમને માનવું પેતાની ફક્ત લેયે છે.

અને તેની નાફર્માનીથી ડરે છે, તે સખળા નોકરેનાં વર્તુળમાં દાખલ છે. નોકરી બખબા અને સેવા કરવાની રીત બાતો જુદા પ્રકારની હોય, તો એનાથી તેના નોકર હાવામાં કંઈ ફક્ત પડતો નથી. અગર શો કે.ક્રમે નોકરીની એક રીત બનાવી અને બીજાને બીજી રીત તો એક નોકરનો આમ કહેવાનો હક નથી કે હું નોકર છું અને તે નોકર નથી. એવીજ રીતે શોકનો દુક્રમ સાંમળી એક નોકર તેના ભારતમાં કંઈ સમજે છે, બીજો કંઈ બીજુજ અને બંને પોતપોતાની સમજ પ્રમાણે તે દુક્રમ બજાવે છે, સ્વારે નોકરીમા બંને સરખા છે. આમ બની શકે છે, કે એક મતમજ સમજવામાં ભૂલ કરી હોય અને બીજાએ ખરો મતમજ સમજ્યો હોય પરંતુ બપારે છતાંબ બંનેની છ, તો એકને એમ કહેવાનો હક નથી કે હું નાફર્મા છે અથવા તને શોકની નોકરીમાંથી ખાતન કરવામાં આવ્યો.

આ ઉપદેશથી તમે દીન અને શરીરનાતના ફક્રને ધણી સારી પેઠે સમજ શકો છો. નળીએકસમ (સહ.)થી અમારું અપકાર પાક જુદા જુદા રહેલો મારફતે જુદી જુદી સરી-અતો એકમનો રહેલો કોઈનું નોકરીની એક રીત બનાવી અને કે.ક્રમે બીજી રીત તે સખળી રીતો પ્રમાણે જે જે લોકોએ માલિકની છનાઅત કરી તે સચામાં મુતલમાન હતા. એ કે નેજોની નોકરીની રીતો જુદી હતી. પછી બપારે નળીએ ફરીમ (સહ.) પધાર્માં તો માર્ફતે દુક્રમ આપ્યો કે હવે પાછી રીતમાતને અમો ગનમુખ કિંચા ગટાવે છીએ. હવેથી જોજો અમારી નોકરી કરરી હોય તે આ રીતે નોકરી કરે જે હવે અમો પોતાના એકલા વાર્ફસરોય મારફતે બનાવીએ છીએ. આ પછી કે.ક્રમ પણ નોકરને પાછી રીતમાન પર નોકરી કરવાનો હક નથી કેમકે હવે તે અગર નથી રીતમાતને નથી માનતો અને જુદી રીતમાન પર ચાલી રહ્યો છે. તો ને અનલમાં મક્કિ ક્રો દુક્રમ નથી માનતો. પણ પોતાના દિલનું

કહ્યું માને છે. એથી તે નોકરીથી બાતલ છે, અર્થાત ધર્મની બાબમાં કાદિર યથા બયો.

આ તો પાછલા નખીઓના અનુયાયીઓ માટે છે. રહ્યા નખી (સલ્)ના અનુયાયીઓ, તો તેઓ પર આ ઉદાકરણને બીજે બાગ સાદિક આવે છે. અદલાદ પાકે જે શરીરવત નખીએ કરીમ (સલ્)ની મારફતે અમોને અર્પણ કરી છે, તેને ખુદાની શરીરવત માનનારાઓ અને વાહ્યુતઅમીથી સમજનારાઓ સમજા મુસલમાન છે. હવે આ શરીરવતના અલકમોને એક એક રીતે સમજે છે. અને બીજો કાષ્ટ બીજી રીતે સમજે છે. અને બન્ને પોતપોતાની સમજ પ્રમાણે અમલ કરે છે. તો હવે તેઓના અમલમાં જોઈએ તેટલો ફર્ક કેમ ન હોય તેઓમાંથી કેમપણ નોકરીથી બરતરફ ન થશે.

એટલા માટે કે તેમાંથી દરેક જે માર્ગ પર ચાલી રહ્યો છે, એજ સમજીને તો ચાલી રહ્યો છે કે એ માર્ગફતે જોડાર છે પછી એક નોકરને એજ કહેવાનો શું હક છે કે હું તો નોકર છું અને ફલ્લો માણસ નોકર નથી વધારેમાં વધારે એજ કહી શકે છે. કે મેં માર્ગફતે હુકમને ખરો સમજ્યો. અને તેણે ખરો સમજ્યો નથી પરંતુ તેને નોકરીથી બરતરફ કરનાનો બિલકુલ અધિકાર નથી જે માણસ આવી દિવસ કરે છે, તે જણે પોતે માર્ગફતે હોદ્દો ધરાવે છે. તે જણે એમ કહે છે, કે તું જેમ માર્ગફતે હુકમને માન આપવાનું જાણ્યો છે તેજ મારી સમજને પણ માનવાં પર મજબૂર છે અગર હું મારી સમજને ન માનશે તો હું તને માર્ગફતે નોકરીથી બરતરફ કરીશ વિચારો, આ કેટલી મહાન વાત છે. એટલાજ માટે નખીએ કરીમ (સલ્)એ ફરગાવ્યું છે “કે જે માણસ કેમને નાહક કાદિર કહેશે, તે તેનો બોલ તેના ઉપરજ પલટશે.” કેમકે મુસલમાનને તો ખુદાએ પોતાના હુકમનો શુભામ બતાવ્યો છે અને આ માણસ કહે છે કે નહિ તમે મારી સમજ અને મારા મતની પણ શુદ્ધી કરો. અર્થાત માત્ર ખુદાજ તમારો ખુદા નથી બદક

હું પણ એક નાનો ખુદા છું. અને મારા હુકમને ન માનશે તો હું પોતાના અધિકારથી તમોને ખુદાની પૂજાથી બરતરફ કરીશ. જોઈએ અદલાદ બરતરફ કરે અથવા ન કરે. આવી મહાન વાત જે માણસ કહે છે, તેના કહેવાથી જોઈએ બીજો માણસ કાદિર ચાલ અથવા ન ચાલ. પરંતુ તે પોતે તો પોતાને કુદના બપમાં નાખે છે.

તમેજે દીન અને શરીરવતનો ફર્ક સારી પેઠે સમજી લીધો, અને આ પણ તમેજે જણી લીધું. કે પૂજાની રીતમાતમાં ઇખતિલાફ થયો નથી આ કોને કે માણસ જે રીતમાત પર અમલ કરે તેક નિમ્પતીના સાથે એમ સમજીને અમલ કરે કે ખુદા અને તેના રસૂલ (અલ્)એ તેજ રીતમાત બતાવી છે. જેના પર તે અમલ કરે છે. હવે હું તમોને એ જણાવવા માયું કે દીન અને શરીરવતના આ ફર્કને ન સમજવાથી આપની જમાઅતમાં કેટલી ખરાબીઓ યથા રહેલી છે.

મુસલમાન તમામ પદવાના જુદા જુદા પ્રકાર છે એક માણસ છાતી પર હાથ બાંધે છે. બીજો ફરીના નીચે બાંધે છે, એક માણસ ઇમામ પાછળ ચૂરએ ફતિલા પડે છે. બીજો નથી પડેનો. એક માણસ આમીન જોરથી પુકારે છે. બીજો ધીરથી કહે છે. એઓમાંથી દરેક માણસ જે રીત પર ચાલી રહ્યો છે, એજ સમજીને ચાલી રહેલો છે કે આ નખીએ કરીમ (સલ્)ની રીત છે. એથી જમાઅતી ચૂરતો જુદી જુદી હોવા છતાં બન્ને હુમ્મર (સલ્)નાજ અનુયાયીઓ છે, પરંતુ જે અમાચારીઓએ શરીરવતના આ મસલાઓને દીન સમજી લીધા છે. તેઓએ માત્ર આજ રીતમાતના ઇખતિલાફને દીનનો ફતિલાફ સમજી લીધો છે. પોતાની જમાઅતો અલગ કરી લીધી. પોતાની મસ્જિદો જુદી કરી લીધી. પોતાની જમાઅતો અલગ કરી લીધી. એકે બીજાને ગણે આપી મસ્જિદથી બારી મારીને કાઢી મૂક્યો. કેસો લગ્યા. પાર્દાઓ બનાવી અને રસૂલ (સલ્)ની ઉમ્મતને ડિનનક્લિન કરી મૂકી.

અલ્લાહનું ફરમાન

બાન વગમાં સાચો ઇન્સાન,
કર ના દુસ્મનનું અપમાન;
હો આંધી કે હો તૂફાન,
ભૂલ ના તારી-ફર્જનું ભાન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

દુખ આક્રમંતે ને પાર કરી દે,
મુખથી તુજ સંસાર ભરી દે;
અલ્લાહ પર વિશ્વાસ ધરી દે,
કરશે સાફ વગ સન્માન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

તારી મોઢા પાર કરી તું,
મુખથી આ સંસાર ભરી તું;
વગના દુખ અંધાર હરી તું,
શુભ ખુશીના ગાન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

નિર્ધન ના દુખ દર્દ હરી લે,
જીવનને અણમોલ કરી લે;
તારી ઇમારત તુજ ચણી લે,
સાચ વગ પર કર અહેસાન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

ગર્વ ના કર એવા જીવન પર,
જેની આશા હો ના પતભર;
કર ના ખાતું તારું સરભર,
વધાર નેહીનું મીઠાન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

‘હેદાર’ જીવનમાં આશા કેવી ?
આવી સુદી નિરાશા કેવી ?
પાપી જીવ ચીજાયા કેવી ?
દુર કરી દે સૌ તૂફાન.
એ છે અલ્લાહનું ફરમાન.

‘હેદાર’ કૃતિયાણી.

ચીસ !

મહમૂદ કે. મનીયાર
બી. એ.

તેણે આકાશ તરફ જોયું.

આકાશની ધાર સધ્યાની રતાશથી લાલ થઈ ગઈ હતી. સૂર્યના આખરી કિરણો લીમડાની ટોચ ઉપરથી પ્રસરતા આજી અંધકારમાં વિલીન રઈ રહ્યા હતા. લીમડાની નીચે વેદનાથી પીડાતી કૂતરી ચરીરને લીમડાના ચક્ર સાથે ધસી રહી હતી. વેદનાને ધટાડ્યા તે લીમડાની ઠરઠરી છાલ સાથે આગડીને ધસતી અને લેહી વહી નીકળતું. એમ વેદનાને ધટાડતો તેની વેદના વધુ વધી પડતી. તે ચીસ પાડી ઉઠતી. દર્શન ચીસ, તેણે કૂતરી તરફ જોયું બૂખથી તેના શરીરમાં ખાડા પડી ગયા હતા. તેની આખી પીઠ સડી ગઈ હતી. સડેલા જાગમાંથી લેહી ઝરપી રહતું હતું. તે ઉપર માંખો બહુજાળી રહી હતી. એ દ્રશ્ય જોતાં તેની માંખો આપ મેલેજ મીચાઈ ગઈ.

કૂતરીની ચીસ ધીમી પડી રહી હતી. શાંતિ સર્વમ પ્રસરી ચૂકી હતી. પરન કૂતરીના ધીમાં પડતા આસની જેમ ચાલી રહ્યો હતો. ચંદ્રનો શીકો પ્રકાશ ચારે કોર પથરાઈ ગયું હતું. એકાએક તે એક બપોર ચીસથી નળી ઉઠ્યો. હજીય તે ચીસ જાગે તેના કાનેમાં ગૂંચ રહી હતી તે ઉડી ઉભો થયો. અને લીમડા આગળ જઈ ઉભો. તેણે લીમડાની નીચે જોયું કૂતરીનું ચરીર દબેલો થઈ એક ખાડામાં પડ્યું હતું. વેદનાથી પીડાતી તે આખરે વેદના મૂકત થઈ હતી. કૂતરી ચરી ગઈ હતી. તેની આખરી ચીસથી જ તેની માંખો ખુલી ગઈ હતી. તેણે એક દ્રષ્ટિથી કૂતરીના દેહ તરફ જોયું અને બીજી દ્રષ્ટિથી ચંદ્રના શીકા પ્રકાશ તરફ. કૂતરીના મૃત દેહ ઉપર ચંદ્રનો પ્રકાશ જાગે કદન જનીને પથરાયું હતું.

એ વખતે તેના મગજમાં એક વિચાર આવી ગયો. શું કૂતરીને શાંતિ અર્પવાને માટે મોત સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય ન હતો ? રોડીનો એક સુકો ટુકડો અને હર્દની દવા શું કૂતરીને વેદના મૂકત નહોતા કરી શકતા ? આરે જો કૂતરીને દવા અને રોડી મળ્યા હોત તો તે હમણાં પણ આનંદથી, શાંતિથી લીમડાના નીચે સૂતી હોત. સવારે નવી આશાઓ સાથ જાગવાને માટે, તે પછી લાખો બૂખથી, દુઃખથી શાંત પડી ગયેલ માનવીના મૃત દેહો તેની આંખ આગળ આવી ખડા થયા. જો એમને થોડી થોડી રોડી મળી હોત તો સૌ જીવુને બદલે મોડી નિદ્રામાં પોડ્યાં હોત. સવારે નવી આશાઓ સાથ જાગવાને માટે ના પણ એમને રોડી આપનાર કોઈ ન હતું. એમની નીસોને સાંભળનાર કોઈ ન હતું. અને લાખો માનવીઓ પીડાઈ પીડાઈ કૂતરીની જેમ મરી રહ્યા હતા. જીવુની શાંતિથી પોતાની વેદનાને ઠારવા એ વિચારે તેના આખા શરીરનાં એક કંપારી પ્રસરી ગઈ. દબે તેના કાનેમાં ચીસને બદલે પોતાના અંધશાહના ચપ્પે પાછા તાજા ઘર્ષ અવગાસ લાગ્યા.

“ભાઈ તું કંઈ ખાઈ રહ્યો છે ?” તેણે એ ચપ્પે બોલનાર અંધશાહ તરફ જોયું. દૂરીના નેચાના ઉચાડા પોપચા પૈતા પ્રતિ મંડાએલા તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યા.

“હું કંઈ ખાતો નથી.” તેણે જવાબ આપ્યો.

“ના તું કંઈ ખાઈ રહ્યો છે.” અંધશાહ ખાડો બોલ્યો.

“ના ભાઈ સાચું હતું હું હું કંઈ ખાતો નથી.”

“ત્યારે મારા કાનેમાં કંઈ ખવાતું હોય એવો અવાજ ક્યાંથી આવે છે.” અંધશાહએ બહુરતાથી પૂછ્યું.

“એ માત્ર જોડી કમળા છે. બે દિવસ થયા આપણે કશું ખાધું નથી” બાળને સંતોષવા તેણે જવાબ આપ્યો.

“તે” બે દિવસ થયા નથી ખાધું!” અંધભાઈ પાછો બોલી ઉઠ્યો, “મેં ઉત્સાહ ત્રણ દિવસ થયા કશું ખાધું નથી ત્યારે તે ત્રીજો દિવસે મને કશું પણ આપ્યું. રિના જ ખાઈ લીધું હતું નહિ. મને પણ થોડું આપ્યું હોત.” ને તેના નરસીન મેજાના પોપચા બીના કંઈ મળ્યા.

“ના બાઈ આપણે સાંપેજ કંઈકાંય દિવસ થયા બૂખ્યા છીએ બૂખ અને રખડાઈ મારી વાદચ્છિત પણ એકી થી જાય છે. તું સુમન્યો આપણે બે દિવસથી બૂખ્યા છીએ. તું કંઈ છે ત્રણ. મને પણ લાગે છે આપણે ત્રણ દિવસ થયા બૂખ્યા છીએ.” ને તેણે અંધભાઈ તરફ મંત્રાન વાતે બેઠું. પણ અંધભાઈના નરસીન ઉપાસા પોપચા તેની વેદના જામવાને અસરકારક દત્તા.

“ત્યારે મારી બૂખ અપરસી બધી કેમ છે?” બંને દાયોને પેટ ઉપર મૂકતા અંધ બોલ્યો “અને તું કેમ આટલો જાણે જાન છે?”

“સાંત રહેલા સિવાય ખીજો ઉપાય પણ શું છે?” તેણે નિઃશ્વાસ નાખતાં જવાબ આપ્યો.

“નહિ નહિ તને જરૂર કંઈક મળ્યું હશે. મનેય થોડું આપ્યું હોત” ને અસહાય રીતે તેની રીઝ ખૂંટી પડી.

“સાચું કંઈ છે બહુ મેં કશું ખાધું નથી. અંધ દને આસરે” બોલે છું” બાળને સમજાવવાને તેની પાસ કાંઈ ઉપાય નહોતો. તેનું પેટ તેની આંખો અને તેનું આપ્ત રેડ કહી રહ્યું હતું તે બૂખ્યો દત્ત. પરંતુ એ જોવાને માટે અંધભાઈ પામે આંખો જ નહતી

“અંધ દને આસરે” ઉપદાસમરી રીતે અંધ બોલ્યો. “બૂખ્યાએ અને કુખ્યએ જ એને આસરે શોધે છે. ખીનું શું કંઈ છે. પણ કંઈ છે અંધ દ બૂખ્યો હોત છે પણ બૂખ્યો મુલાકાતો નથી. હેઠા ત્રણ દિવસ થયા બૂખ્યા સતા અને હતાં એ આપણા તરફ કેમ જોતો નથી?” ને તેણે ઉપર બેઠું. અંધ દ જુએ છે કે નહિ એ જાણતા.

“આપણા ઇન્નાંય ખીન તું બૂખ્યા-એની તે સંભાળમાં દશે?” તેણે જવાબ આપ્યો.

“તને આવા વિચારોથી જ બૂખની વેદના જામવાની નથી.” નિઃશ્વાસ નાખતા અંધભાઈ બોલ્યો તેણે પણ અંધભાઈ તરફ બેઠું તેની આંખોમાં ખડા પડી મળા દત્તા. પેટ અંધ કંઈ મળ્યું હતું. આપ્ત રેડ સુમન્ય પાંડા બેઠું કંઈ મળ્યું હતું તેને લાગતું જણે બાળને જોવામાં તે ઇચ્છતા બરીસામાં પોતાનું પ્રતિનિધ પણ બેઠું રહેતો દત્ત. ને તેણે રીતે રીતે લીધી.

અંધભાઈની બૂખ બાંધવાને માટે તેના પામ કેમ ઉપાય ન હોતો. તેણે રીઝ શોધી પણ જવાય તેને રીઝ ન મળતા. તેણે રીઝી શોધી પણ રીઝ એ તેને રીઝી ન આપી. બાઈ, રખડી ચાલ્યો પાલો જ્યારે તે પાલો રીતે ત્યારે તેને બૂખથી પીડાના અંધભાઈના વેદના પૂર્ણ સમજે સંભાળવા પડતા દત્તા. જામવા કુખ્ય ઇન્નાંય ભાઈની વેદના તેને પણ જામવા જામવાની દત્તા. અંધ બૂખ્યો બાઈ, અમદાન મોરોમદા, અને એ રિચારે તેનું કંઈકાંય વજોરક જનું. પણ તે શું કંઈ છે તેમ દત્ત? ને પોતાનું જ પેટ નહોતો બરી જાતો ત્યાં બાળને તે ક્યાંથી આપી શકે? અને તેની પોતાની બૂખ બાળે તેરજું દેતો તે તેમાંથી તેણે થોડુંક અંધભાઈને આપ્યું હોત પણ તેની પામ કંઈ ન હતું. આપી પેટ સિવાય

કશું ન હતું. સગવડ વધતો જતો હતો અને વંધતા જતા સગવડ સાથે લાખની વેદના પણ વધતી જતી હતી. વિચારતા વિચારતા આખરે તેને એક વિચાર જડી આવ્યો. અતિશય દૂર વિચાર. પણ એ સિવાય તેને બીજો કોઈ માર્ગ દેખાતો ન હતો. પોતાનું દુઃખ તો તે અમે તેમ સહી શકતો હતો પરંતુ અધભાષની વેદના તેનાથી ખગાતી ન હતી. એટલેજ તેને એ વિચારની કૂરતા ઓછી જણાતી હતી. આખરે કાળજી કહ્યું કરી તે એક દિવસે બાંધ આગળ જઈ ઉભો. પગલાંનો અવાજ સાંભળતાં અધભાષએ કોંક હાથી કીધી.

“લાવ ભાઈ.” અંધે હાથ ફેંચા કરી કહ્યું. પ્રત્યક્ સાંભળતાંજ તે થભી ગયો. તેણે અંધ ભાષના હાથ ધમકે હાથો તરફ નિયું. આશાથી ભરેલ ખાલી હાથો તેની આંખો ભીંજી ગયા.

“લાગે છે, આજે પણ કશું નથી મળ્યું?” અને ખાલી હાથો આપ મેજેજ નમી પડ્યા. ને જાણે આશા ફલવાઈ પડી. તેની આંખમાંથી એ બિંદુ એ વખતે ખરી પડ્યા.

“ભાઈ” આખરે તે બોલ્યો, “આપણે અહીંથી ચાલ્યા જઈશું.”

“ચાલ્યા જઈશું?” આશાથી અંધભાષએ પૂછ્યું.

“હા.”

“ક્યાં જઈશું?”

“જસ આ ગામ છોડી જઈશું.” તેણે જવાબ આપ્યો.

“આ ગામ છોડી જઈશું તો રોડી મળશે શું?” અધભાષએ પૂછ્યું.

“હા મને આશા છે. બીજો ગામ જરૂર કંઈ મળી જશે.” તેણે જવાબ આપ્યો.

“ચાલ ત્યારે.” તે બંધી ગએલ શક્તિ જાણે પાછી બેગી થઈ ગઈ. મરેલી આશામાં જાણે પ્રાણ પુરાયો. તેણે અંધભાષનો હાથ પકડી લીધો અને દોરતો લયરતે પગલે આગળ ચાલ્યો.

“તને ખાતરી છેને બીજો ગામ આપણને કશુંક ખાવાનું મળશે?” ચાલતાં ચાલતાં અધભાષ બોલ્યો.

“હા.” વિચારોમાં શૂંચવાણેલા મને તેણે જવાબ આપ્યો.

તપકો વધતો જતો હતો. મોટરગાડી અને બીજા વાહનો સડક ઉપર દોડી રહ્યા હતાં. લોહોનો શોર વાતાવરણમાં સંભળાઈ રહ્યો હતો.

“બા જ્યાં જુઓ નથી લાગતા.” લયરતે પગલે ચાલતાં અંધભાષ બોલ્યો, તેણે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. તે ભાષને દોરતો બીડથી બચતો આગળ આગળ ચાલી રહ્યો હતો. આખરે તેઓ રેલ્વેન ઉપર પહોંચી ગયા. યોડી વાર પછી ધસમસતી ગાડી આવી. બધા જુઓ પેરોની વચ્ચે અને આદને હાલવતી. અને બન્ને એક ડબ્બામાં જઈ ગોઠવાયા.

“ભાઈ આપણે ક્યારે પહોંચીશું?” અંધ ભાષએ ગાડીમાં બેઠા પછી પૂછ્યું. ગાડી પહોંચે તે પહેલાં તો તેના વિચારો ભોજન મળે એવા અનુભવ પહોંચી ગયા હતા.

“જસ યોડા ફલાકાંજ?” ધીરજ આપતાં તેણે જવાબ આપ્યો.

એટલામાં ગાડીની સીસોડી વાગી ને તેનું દેધું ફુટ્યું હાથું. ફુગતે હાથે તેણે ભાષના હાથોમાં યોડા પૈસા મૂક્યા. આજના રખડાટની એ કમાણી હતી.

“પૈસા છે?” અંધ બોલ્યો.

“હા, રહેવા દે ગાડી ઉપર છે.” ને તે ધીમેથી દરવાજામાં થઈ નીચે ઉતરી ગયો.

“તું બરાબર બેઠો છેને બાપ?” ઉત્તરતાં ઉત્તરતાં તેના કાનોમાં શબ્દો અથડાયા ગાડીને એક આંચકો લાગ્યો અને તે સાથેજ તેના દેખાએ પણ એક આંચકો અનુભવ્યો. ને ગડી ચીસ પાડતી દોડી ગઈ અધમજીને લઈને.

એકાએક તે ઝબકીને વિચાર તંદ્રામાંથી જાગી ઉઠ્યો. જાગીને જોયું તો તેની આગળ ફૂતરીનું ચૂતરેલ પડકું હતું વેદના મુકત ફૂતરીનું દેહ.

હા, પણ તેની વેદના તો દહી મટી ન હતી. બાઈથી મુકિત મેળવવા જતા તેની વેદના વધુ વધી પડી હતી તેનું અંતર જાણે વેદનાથી ખવાઈ ગયું હતું. ખવાઈ ગએલ ફૂતરીની પીઠની જગ ને તેણે પાછા ફૂતરી તરફ જોયું. ફૂતરીનું દેહ દમશે યજ્ઞને એક ખડામાં પડ્યું હતું. સવારે ભંગી દોરડીથી બાંધીને એ દેહને ખેંચી જશે ને પછી કોઈ એક ખાડામાં પૂરી દેશે.

પછી તેણે પોતાના દેહ તરફ જોયું. ફૂતરીના દેહની જગ એમાં પણ ખડા પડી ગયા હતા. હાડકા નીકળી આવ્યા હતા. તેનું દેહ પણ ફૂતરીના જેવું જ હતું. એક દિસે તેને પણ ફૂતરીના દેહ જેવીજ શાંતિ મળશે. કદનગાં પિંટાળાને તેના ચૂત શરીરને કાઢ એક ખાડામાં પૂરી દેવામાં આવશે.

એ બધંકર વિચારે એકાએક તેનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ. બધંકર ચીસ ને એ વખતે એકી સાથે ફૂતરાઓ રડી ઉઠ્યા. તીષ્ઠી ચીસો તેના કાનમાં થઈ દેવાના હાડાણમાં ઉતરી જવા લાગી.

—નં'પૂર્ણ.

એમ. એમ. પી. રાંદેર

મુંબઈ અને અહમદાબાદના મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓની કેળવણીનો પ્રશ્ન હાલના અર્થાત વાતાવરણના કારણે તેમના વાલીઓને મુશ્કેલી રહ્યો છે. એમ. એમ. પી. હોરટેલમાં બિદકુલ જગ્યા નહોતી. સંસ્થાના ટ્રસ્ટીઓએ જાણીતા સખીરજી શેઠ હાજી મી. અહમદ યુસુફ બેટાવાલા સા. સમક્ષ આ કાયડો રજૂ કરતાં હોરટેલની બાબુમાંજ આવેલો તેમની બહેન દર્શાવી જીની માલિકાનો અંગલો [મદ્રેસ શેઠ મુલ્લાના અંગલો નામે એળખાતો] સંસ્થાને વાપરવા આપવા ઉદારતા દર્શાવી છે. ફક્ત મુંબઈ અને અહમદાબાદનાજ વિદ્યાર્થીઓ માટે જગ્યાઓ રિઝર્વ રાખવામાં આવી છે, વાલી-ઓને સત્વર પત્રવ્યવહાર કરવા વિનંતી છે.

✕ ✕ ✕
ખોરાક: એમ. એમ. પી. હોરટેલ, રાંદેરમાં રાજની ફક્ત એકજ ટંક માટે સખી-તરકારી રવજ ઉપથી ૪૦ નોંધેએ બજારમાં એકસામટી જથ્થામાં જુદી જુદી તરકારીઓ મેળવવી દુર્લભ થઈ પડી હતી સંસ્થાના સંચાલકોએ આ મુશ્કેલી ઠાળવા માટે હોરટેલની બાબુ-બાબુમાં આવેલી જમીનના પ્લોટમાંથી એક નાનો સરખો અમન અને રમન ગમત માટેની જગ્યા બાદ કરતાં જે જગ્યા બચે તેની એક એક ઈંચ જમીનનો ઉપયોગ [૧૦ વીંધા] શાક-બાજીના ઉત્પન્ન માટે છેલ્લા ચોમાસાથી કરવા માંડ્યો છે. ખુદપાકના લાખ લાખ શુક કે દમજી સુધીમાં ભીંડા, દધી, ચોલાઈ-એથીનીં લાજી, તૂરિયા, પાપડી, ચોળી, ચીમડાં, કાળાં, ટમેટાં, ગરચાં તો વપરાસમાં આવી પણ ગયાં છે. કાળી, ફૂલ-કાળી, નેલકોલ વી.ના તરઓ રોગાઈ ચૂક્યા છે. ખુદપાક તે ખાનારા વિદ્યાર્થીઓના નસીબે સારો પાક ઉત્પન્ન કરશેજ. પરદેશના શુભેચ્છકો જેમના તરફ ઉત્પન્ન થતાં શાક-બાજીનો બીયાંઓની બેટ એકસાવી સંસ્થાના સંચાલકોને ઉપકૃત કરશે તો દહી વધે વેરાવડી ખવડાવી રાકય.

મે હ દિલ

પાઠ

જીવન તણી

યમ ગમ એવી દશા જીવન તણી;
કો' ન સજે છે કયા જીવન તણી.
નાશ પામી છે કયા જીવન તણી;
આશ લાગી છે નવા જીવન તણી.
સત્ય સાચુ કોઈ ના રહ્યું જરી;
સૌ હણ્યું છે ગતા જીવન તણી.
પ્રેમમાં પણ યમ ગઈ સોદામરી;
પાત ક્યાં રહી છે ખરા જીવન તણી.
જે જુઓ જસ સ્વાર્થમાં મસ્જૂદ છે,
કું ન ખીજ સાધના જીવન તણી.
જસ ગમે નીમના નફા મુકસાન સૌ,
કે પડી ના પારકા જીવન તણી.
માનવી તુ કેટલો જાએ મયો,
'કંઈ' પડી ના અન્યતા જીવન તણી.
અન્ય કાળે હો "મુસાફિર" ઝિંદગી,
એ છે ઉત્તમ લાવના જીવન તણી.

[જૂનાગઢ]

—મુસાફિર

ચાહના માટે

હૃદય સૌ વિચારના માટે મરે;
ચતુર્થી સદ્ભાવના માટે મરે.
હું જીવું તો લાવના માટે જીવું,
ને મરું તો લાવના માટે મરું.
મરને દરદમ કરું છું પ્રાર્થના,
'હૃદયીમર પ્રાર્થના માટે મરું.'
દાર મારી હારે જે દિલ કોઈનું,
તો અટલ એ દારના માટે મરું.
આપ છો કે ભાગતા મુજથી ફરો,
ને હું છું કે આપના માટે મરું.
જે ન રાખે ચાહનાથી ચાહના,
હાથ! એની ચાહના માટે મરું.
મુજ મગલ પર છે રીંદા ખુદ નામના,
હું કદી ના નામના માટે મરું.
અસ્પ-હવી છું, છતાં એ ચીરજીવ,
સત્યની ઉપાસના માટે મરું.
તોજ જીવન સાચું જીવન યમ શરે,
પ્રેમની જે સાધના માટે મરું.

—અ. સરાર એમ. ડરખાન.

વતન કહે છે.

કપટા ખીજાંની કાળે આજે સદન કરું છું,
નિરખી દશા ચમનની અશ્રુ વદન કરું છું.
ના પ્રપ્તમાં પરિભ્રમ, —ના લુપ્ત છે ચમનમાં,
એ કાળ મારું વતન આજે સદન કરું છું.
જેથીજ સર્વ લાગે એવું દલું એ ઉપવન,
ઉપવનની દુર્દશાએ મારું વતન કરું છું.
રાત્રી અરણ્ય માટે કેમે મુકારી દબને—
પરો ફાટતાં શરે પૂનઃ હિરુન ગમન કરું છું.
નિહુર એ ખીજાં જ્યાં મારા ચમનમાં આવી,
આકાશ પવનોમાં મારું ચમન કરું છું.
મજબૂતના દર્દ સજી, જો 'નૂર' તુ કદી દે!
"લાયાર યઈ વતનમાં નોખ વતન કરું છું."
[ચોરખંદર]

—નૂર

મૌલાના : અહુમદ અશરફ રહેદરી

સવાલ-એક વાઘજીન વાઘજીમાં કહે છે કે કુર્આન શરીફના સાત જાતના અર્થ થાય છે તો શું એ ખરું છે ?

જવાબ-એ વાત ખોટી છે, બેશક કુર્આન શરીફ સાત કિશ્મતથી પદાય છે.

સવાલ-એક બામ કુર હાલતમાં હતો, અને તેનો મદ સફરમાં હતો. હાલ ઇસ્લામમાં આવી છે, અને તેના મદે ચાર વર્ષથી ખર્ચ બંધ કર્યો છે. અને તેની કાશિશના રસમ-રીવાજ પ્રમાણે તલાક થઇ નથી. અને તેનો મદ પણ હાલ સફરમાં છે. તે બામ એક મુસલમાન મદ સાથે નિકાહ કરવા માં છે. તો એ હાલતમાં મુસલમાન મદ આ બામ સાથે નિકાહ કરી શકે કે નહિ ? જો નિકાહ કરી શકે તો પહેલા મદની તલાકની જાગૃત લેવી પડે કે કેમ ?

જવાબ-તેણીના ઇસ્લામ સ્વીકારવા પછી હાલત ગુનારવા બાદ એટલે ત્રણ હેઠ અવ્યા પછી બીજાની સાથે નિકાહ પડી શકે છે. તેના ધણીએ તલાક આપી હોય કે ન આપી હોય માત્ર ઇસ્લામ સ્વીકારવાથી ધણી ધણીઆણીના નિકાહ તુટી ગયા છે.

સવાલ-જુમ્માનો દિવસ છે. અને મૈયતનો જનાઝો આવેલ. મરિજદે જુમ્માની નમાઝે આસરે ૩૦૦ માણસો હતા. જમાતનો સાથે બે રકાત પડ્યા પછી ૧૫૦ માણસો એ જનાઝાની નમાઝ પડી લીધી. પછી બાકીના ૧૫૦એ પડી. પછી ૩૦૦ માણસો ફરી વખત જનાઝાની નમાઝ પડી શકે કે કેમ ?

જવાબ-જનાઝાની નમાઝ સુરિશ્ચ બાદ શાહે કે કાઝી, નાઈન કાઝી, અથવા મહાલ્લાની

મરિજદના ઇમામે અથવા મૈયતના વહીની હુમ્મજતથી કોઇએ પઢાવી હોય તો બીજી વાર પઢવી ન જોઇએ. જનાઝાની નમાઝ નફિલ પડે નથી કે બે ચાર વાર પઢવામાં આવે.

સવાલ-એક મકાન મરિજદ અને પીરની દરગાહની વચ્ચે છે. તો મકાનને બે માળનું બનાવવો છે. મરિજદ અને દરગાહથી ઉંચા બનાવી શકાય કે કેમ ? ખુલસો આપશે.

જવાબ-મરિજદથી અથવા દરગાહથી મકાન હિસુ બનાવવામાં કાંઈ વાંધો નથી.

સવાલ-એક મૌલવી સાદખ કહે છે કે મૈયતની રૂદ મર્ગ પછી ઘરમાં આવે છે. અને ચાલીસ દિવસ ધરના આસપાસ ફરે છે. અને રૂદને મર્ગ પછી છુટી મુકામાં આવે છે. આ બાબત શું ખરી છે ?

જવાબ-કેટલાક લોકો કહે છે કે માણસના મરી જવા બાદ તેની રૂદ ચાલીસ દિવસ સુધી તેના ઘેર આવે છે. ત્યાર પછી દર જુમ્માની રાતે આવે છે. અને તેના ધરવાળા ખેર ખેરાત ન કરે તો તે રૂદ બદુઆ કરે છે. એ તકન ખેડું છે. સલીહ હદીસોથી સાબિત નથી કે મુદ્દાએએ પોતાનું પેટ ભરવા સારું એવા મસલા કાટેલાં છે. એનાથી બચવું જોઇએ. રૂદ દુન્યામાં આવે છે કે નહિ તેમાં એલમાઓનો મતફેર છે. જે લોકો માને છે કે રૂદ દુન્યામાં આવે છે. તેમના નજીકે પણ કામ ખાસ દિવસ અથવા વખત મુકરર નથી. મુસલમાનોએ એવા બારીક મસલામાં મતફેર કરી ઝગમગ ઉત્પન્ન ન કરવા જોઇએ. બધે જોટલી ઇસ્લામમાં તાલીમ ઝરુરી છે. તે વિષે કોશિશ કરવી જોઇએ.

સવાલ-કુર્આન મજીદ મૈયતને બખસવા માટે ઉગરત મુકરરે કરી કુર્આન પઢાવવાથી મૈયતને સવાબ પહોંચશે અથવા નહિ ? અને પઢનારને સવાબ મળશે અથવા નહિ ?

જવાબ-કુર્આન મજીદ પૈસા ઠેરવીને પઢવું જામન નથી અને તેનો સવાબ પણ મૈયતને પહોંચતો નથી કારણ કે ઉગરત લેવાથી તેને પોતાને પણ સવાબ મળતો નથી

તો મૈયતને શું બખરી આપશે હાં વિશ્વાદ પદવતી સવાન પહોંચશે.

સવાલ-માસુમ બચ્ચાઓની કબ્રમાં દિસાત કિતાબ શય કે નરિ ?

જવાબ-મુમતમાનોના માસુમ બચ્ચાઓનો દિસાત કિતાબ નથી ફરશુ કે તેઓ પર શરીઅતના અહકામ સાથુ પડતાં નથી.

સવાલ-(અ) એક ખાઇ ગુજરી ગઈ તેને એક ધણી છે એક ડાહરી છે એ સમા લાઇ છે ફરેશો શુ હક છે તે લખશી. (મ) એક માણસ ગુજરી ગયો તેને એક દીકરી છે અને એક દીકરો છે તેઓને કેટલુ મળશે ?

જવાબ-(ખ) સદા દફા અદા કર્યા બાદ મદૂન ખાઇને કુત્ર મીત્રતના બાદ લાગ ફરે તેમાંથી તેની છોકરીને ચાર બામ અને તેણીના ધણીને એ બામ અને તેણીના ફરેક બામને એક એક બામ મળશે. એક રૂપીઆમાંથી આઠ આના છોકરીને અને ચાર આના તેણીના ધણીને અને બન્ને આના ફરેક બામને મળશે.

(મ)-શરહ દફા અદા કર્યા બાદ મદૂનની કુત્ર મીત્રત તેના છોકરા છે.કરી વચ્ચે વહેંચી આપે છોકરાને છોકરી ફરતાં કપાલ મળશે એક રૂપીઆમાંથી છોકરાને રૂ. ૦-૧૦-૮ ખાઇ અને છોકરીને રૂ. ૦ ૫-૪ મળશે.

સવાલ-એક દિંદુ ઓરન મુસતમાન થયા સદા છે. અંત એક મુસતમાન સાથે નિકાહ કરવાં ખુશ છે. જો કે તેનો દિંદુ ધણી હયાત છે. તો સવાલ એ છે કે એ ઓરન મુસતમાન થયા પછી એનો નિકાહ મુસતમાન મદૂ સાથે થશે કે કેમ ?

જવાબ-દિંદુ ઓરન મુસતમાન થયા બાદ મદૂન (વધુ દેઝ) ગુજરે પછત ગુલ્મી બાદ તેની સથે નિકાહ ફરતલ છે કંઈ વધી નથી. તેણીનો ધણી ફારગની આપે કે ન આપે, બીના ઇરામ રવીમારાથી ધણી ધણીઆણીમાં બુદાહ થઈ જાય છે.

સવાલ-અમારે ત્યાં છોકરી ને મરીયત કરવી હોય તો તેના માથાપ સાદી વેળા

છે કમવાળા પાસે શાદી બદલ અમુકે રકમ લે છે તેને ખાનાના પૈસા કહે છે તો અમારા મામની જગાતે પૈસા લેનાર સાબચને રૂ. ૧૦૧ દંડ કર્યો છે તો આ દંડના પૈસાનો વિષયોમ કયો કરવો ? મસ્જિદમાં પાપરી રકાવ થા જમાતના વાસણ ખાનારી રકાવ કે કેમ ?

જવાબ-મામ તરફથી મજદબી અને શીખી સુધારણા માટે જમાગન કાયમ કરવી લગમ માન છે. પણ તેમાં કાયદા શરતો શરીઅત મુજબ હોવા જોઈએ. શરીઅત વિરુધ્ધ નિયમો કાયમ કરવા દુરસ્ત નથી મસજિદમાં દસાવેલી હકીકત પણ શરીઅત વિરુધ્ધ છે શરીઅતે મોદમતીમાં દંડ લેવો જોઈએ નથી ખરેખર મુદ્દમ છે એ પૈસાનો ઉપયોગ કોઈ નેક કામમાં કરવો જોઈએ નથી વત્રકે તે પૈસા તેના માલિકને પાઠા આપી દે.

સવાલ-એક મસ્જિદમાં ફજરની અજાન ૫-૧૫ વાગે થાય છે અને તોજ મરીની ખીછ મસ્જિદમાં ૫ ૨૫ વાગે થાય છે બન્ને અજાન મારા પરમાં સંબળાય છે તો મારા ધરમા ૫-૨૦ વાગે હુ નહિલ નમાઝ પડી શકું કે કેમ ?

જવાબ-“કો દે દન-ફત્વા-પારસુખદે કહિતા સુનતો ” અર્થે સુબ્હ સાદિક પછી કોઇ નહિલ નમાઝ. સીવાય ફજરની સુનતનાં મામત નથી. તો સુબ્હ સાદિકનો એએનેમાર છે. સુબ્હ સાદિક જોડી જોડીએ અજાન તો મંદ એએતેમાર નથી (શરૈફકાયા પૃષ્ઠ ૧૫૦)

સવાલ-કપરના અપાસના લખાણ મુજબ અને અજાન સાંભળી શીધા પછી ફજરની નમાઝની ફત્ ૫-૩૦ વાગે પડી રકાવ કે કેમ તથા તાગીર આપરી જોઈએ કે કેમ ?

જવાબ સુબ્હ સાદિક પછી તરતજ ફજરની નમાઝ પડી શકે છે પણ અમારા દતરી મદજમમાં કલમામાં ફજરની નમાઝ પડી મુરનદમ છે એરી રીતે કે તરતીસના સામે ચોડામાં ચોડી આવીસ આવતો પડી શકે અને જો શદામ નમાઝ ફાલિદ થાય તો લેશાની શકે એરી રીતે પડી જોઈએ.

—: મુસ્લિમ નરવિરોની અંતિમ પળો:—

મૂળ લેખક:-મો. અબ્દુલ કલામ આઝાદ સા.

અનુવાદક:-જ. ઈન્દરાહીમ ગુ. હુસૈન શૈખ સા. બી એ.

એક યુરોપીયન શાવરનું મંતવ્ય છે કે
‘ જો તમે કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના દિલ અને
દિમાગની તમામ ખૂબીઓ અને સદગુણો
સહિત તેના સત્ત્વ સ્વરૂપમાં જેવા શાગતા
હો તો તેને તેની મૃત્યુની અંતિમ પળોમાં
શુભો. તે પ્રસંગે જીવનની તમામ કૃતિગતાઓ
અને ખોટા આશુપણો પોતાની મેજેજ નજર
પામે છે, તેનો આત્મા મૌતનો સંદેશ સાંભળ-
તાજ તમામ બનાવટી પરદાઓ ચીરી ફૂંચા
સમક્ષ પોતાના સત્ત્વ સ્વરૂપે રજૂ થાય છે”
આ દૃશ્યકત તદ્દન સાત્ત્વ છે. માનવીની સાચી
મહત્તા તેના યાસ્તવિક રંગોમાં અવલોકી શકાય
તો તે તેની અંતિમ પળોમાં જ ઘર્ષ શકે

આ પ્રસંગે તાગીએ ઈસ્લામના તે મહાન
જાળાઓ, મુઝલ્ફિદો, વિદ્વાનો અને તત્ત્વચિંતકો
યાદ આવે છે. જેમની મૃત્યો પછે એમના
જીવન જેવીજ પ્રમાવધાની અને એમના
વ્યક્તિત્વ જેવીજ યશસ્વંત હતી. એ સ્પૃહાતિષ્ઠ
રોની જીવન જ્યોત વિદ્યુતના ચમકાટ પેઠે
અદ્રશ્ય થાય તે પહેલાં પોતાના દૈહીયમાન
પ્રકાશથી તેણે અર્ગચ્યુત માનવ હૃદયને અગ્નિ-
ભાંડા છે. એ મહાન નર-વિરોના જીવનની યોડી
અંતિમ પળો પણ કેટલી શાનદાર. અને
ખોષદાયક છે! હિંસાની ક્રિતરત અને
અપ્પલાકના અનેક ઉચ્ચ અને આદર્શ ગુણો ને
આવી પળોમાં એક યા બીજા સ્વરૂપે ઝાંકિર
થાય છે તે ખરેખર આપણને તેમની મહત્તાનું
જ્ઞાન કરાવે છે. ઇતિહાસના છુટાછવાયા આત્મા
અનેક પ્રસંગોને આહોં એકત્રિત કરવાનો આ
પ્રયાસ વાંચકો માટે ઝુરર દિલચસ્પીનું
કારણ બનશે.

(૧) હઝરત અબી (રવી.)

જરે જન્મલ પછી ખિલાફતના પક્ષકારોમાં
ફક્ત બે વ્યક્તિઓ મુખ્ય હતી. એક હઝરત
ઇમામ અલી અને બીજા મુઆવીયા બિન
અબી સુફ્યાન. એમની દરમિયાન એક ત્રીજી
વ્યક્તિ ઉમર બીન આસ હતી ને પોતાની
અસાધારણ રાજકીય કાર્યદક્ષતાના કારણે
મક્કીજ અમલતા ધરાવતી.

જરે સફરીનથી મુસલમાનોમાં ખારીજ
નામનો એક નવો પક્ષ પેદા થયો. જો કે
એનો હેતુ અને ધ્યેય તદ્દન રાજકીય હતો છતાં
મુસલમાનોના અન્ય રાજકીય પક્ષોની માફક
એ પક્ષની પણ માન્યતાઓ મઠદંથી રંગે
રંગ એવી હતી એણે પોતાના ધ્યેય તરીકે
હુકમતના કુરઆની આદર્શને અપનાવ્યો—
‘ઇન્નાલ હુકમો ફરિલા લિલ્લાહ’ અર્થાત્ હુકમન
કેમ્પણ વ્યક્તિની નહિ પરંતુ ફક્ત અલ્લાહની
હોવી જોઈએ એ નીતિને ક્રાંતિ સમક્ષ રાખી
તેમણે પોતાની પ્રતિષ્ઠા અતિમાન કરી.
સત્ત્વસ્વરૂપે ઇસ્લામના એ ખારીજીને વર્તમાન
સમયના એનારકીરો—અરાજકો—સાથે બરા-
બર સરખાવી શકાય તેઓ પોતાના ધ્યેય
મુજબ ક્રૂર અને દમીરકતી બનને હુકુમતોના
કુરમન હતા

મક્કામાં ખારજીઓએ એક કાવતુ કર્યું.
તેણે માણુઓએ ઇસ્લામી ઇતિહાસ બદલી
નાખવાનો દ્રઢ નિર્ણય કર્યો. અને એમાં તેઓ
સફળ પણ થયા

હમર બીન બકીર તમીમીએ કહ્યું કે ‘હું
મોસરના હાકિમ હમર બીન આસને કામ
કરીશ કારણ કે એ કંઠાસ અને દિસાલુ
મૂળ છે.’

બક' બીન અબ્દુલ્લાહ તખીમીએ નિર્ણય કર્યો કે "હું" સુખચીઆ બીન અબી સુફ્યાનને કતલ કરીશ કારણ કે તેણે મિસરમાં બાદશાહત શામલ કરી છે."

આ બે નિર્ણયો પછી યોડીક પળો માટે કાવત્રાખોરામાં શાંતિ છવાઈ ગઈ. અલી છબ્બે અબી તાલિખના નામથી તેઓ શંપતા દતા એ વિકરાળ મિંદને છોડેલાની કાઠમાં દિગ્મન ન હતી. અંતમાં અબ્દુર્રહમાન મિન મલજન ગોરદીએ શાંતિમાં વિક્ષેપ પાડી કહ્યું "હું" અલીને કતલ કરીશ."

આ જવાબક અને પ્રાણવાતક નિર્ણયોને અમલમાં મૂકવા રમઝાન મહિનાની સત્તરમી તારીખ નક્કી થઈ. પહેલી બે વ્યક્તિઓ પોતાના કાર્યમાં નિષ્ફળ નિવડી. પરંતુ અબ્દુર્રહમાન મિન મુબશ્શમ સફળ થયો જેનું સ્વિચરતર વર્ણન નીચે મુજબ છે.

પોતાના ખાતરી નિર્ણયને અમલમાં મૂકવા અબ્દુર્રહમાન મકકાથી કૂદા ગયો. આદિ આરજીઓની એક મોટી સંખ્યા મોઝુદ હતી. અબ્દુર્રહમાનને તેમની સાથે માઠ સંપર્ક હતો, એક દીવસ તીમુર રબાજ નામના એક કબીલાના કેટલાક આરજીઓ સાથે એની મુલાકાત થઈ. એમાં એક કતામ મિન શબના મિન બીબિન આમિર નામની એક સોદસવાન સ્ત્રી પણ હતી. અબ્દુલ્લાહ એની ઉપર મોદિત થયો. પાપાણુ હરપની એ સુદરીએ કહ્યું "મારા પ્રયુવની શરત એ છે કે તું જે મેદર માંથી તે મને મળવી જોઈએ." સોદસમુજ્જ છબ્બે મલ્લહમ મનેરી કામપણુ મેદર આપવા તૈયાર થયો. ક્ષીતમે પોતાની મેદર અંગે ત્રણ દગ્ગર દિરદમ, એક શુલામ, એક લોડી અને અલી (રદી)ના ખૂનની માંગણી કરી. અબ્દુર્રહમાને એ બધું કબૂલ કર્યું. પરંતુ રી

રીને અલી (રદી)ને કતલ કરવા તેની મિત્રામાં પડ્યો.

લોડી તરફી નિર્દય લક્ષનાએ તેને વધુ દિગ્મન આપી કે જો તું શુભ રીને તારા હેતુમાં સફળ થશે તો હુઆને હિસાબ અને ધુરુષઓથી મુક્તિ મળશે અને મારી સાથે આનંદિત જીવન વ્યતિત કરશે; અને જો નિષ્ફળ થઈ અધુને બેઠાં તો પણ સ્વર્ગમાં તું અમર અને અમુક્ષ્ય નેઅમતોને દ્રશ્ય કરશે.

રિવાયતોથી સાબિત છે કે આપનાર દુર્ધટનાનો એકસાસ તેમના દિલ ઉપર પ્રય-મથીજ થઈ ગયો હતો. અબ્દુર્રહમાન છબ્બે મલજમની તરફ બ્યારે તેઓ જોતા તો એમને લાગતું કે તેના હાથ ખૂનથી રંગારી છબ્બે સઅદની એક રિવાયત છે કે આપ લણી વખત કહેના કે, "ખુદાની કસમ. મને આ દગ્મતે કહ્યું છે કે મારી મૌત કતલથી થશે."

અબ્દુર્રહમાન છબ્બે મલજમ બે વખત આપની એઅત માટે આબો પરંતુ આથે એને પાછો કહ્યો. બ્યારે જો ત્રીજી વખત આબો ત્યારે આપે કહ્યું "આ કમનસીબ અને અધમ માણસને કઈ વસ્તુ રોકી રહી છે. ખરેખર મારી આ દાદી કોઈ દિવસ મુરૂર ખૂનથી રંગારી." કેઈ કેઈ પ્રસંગે બ્યારે તેઓ પોતાના સાથીદારોથી ગુસ્સે થતા ત્યારે કહેતા: "તમારા સૌથી બદખખત માણસને મારી પાસે આવી મને કતલ કરવામાં કઈ વસ્તુ આડે આવે રહી છે. બા ખુદા! દવે હું તેનાથી કંટાળી ગયો છું અને ને મારાથી કમળી રહ્યો છે. હું મને તેનાથી ગાદત આપ અને નેને મારાથી શકન આપ"

એક દિવસ ખુલામાં આપે કહ્યું "મે પરવરદિવારની કસમ છે, જેને મને જિંદગી આપી. આ માથું અને દાદી એક દિવસ મુરૂર

રંગારો. હે અમાગી દને તુ કેમ છિન્તિતાર કરી રહયો છે ?”

આથી લોકોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું “હે અમીરલ મોઅમેનીન ! અમને એ માણસનું નામ આપો. અમે દમગ્જાન એનો ફેસલો કરી નાખીએ.”

જવાબમાં આપે ધીરમથી સવાલ કર્યો, “શું તમે એવા માણસને કલ કરશે જોણે હજી સુધી મને કલ કર્યો નથી ?”

લોકોએ પ્રસંગની ગંભીરતા જોઇ આપને પછી કાંઈ ખલીફા નકકી કરી આપના આપને વિનંતી કરી. જવાબમાં આપે કહ્યું “નાહિ. જે રિયતિમાં રસલે કરીમ (સલ) આપને છોડી ગયા એવીજ રિયતિમાં હું આપને છોડીશ.”

લોકોએ સવાલ કર્યો કે “આવી રિયતિમાં આપ ખુદાને શું જવાબ આપશો ?”

આપે કહ્યું “હું કહીશ કે હે ખુદા હું તને તેમની સાથે છોડી આપ્યો છું. તારી હમ્મજા હોય તો એમને સદખુદ્ધ આપી તું એમની કસ્રાહ કર અથવા એમને અધિમતિના માર્ગ ઉપર કાઢમ રાખ.”

+ x x

આપની કતીમ હમ્મે નાઅફરથી રિવાયત છે કે કેલની દુધાટનાથી ચોડાક દિવસ પહેલાં હું જ્યારે એમના હાથ ધેવાડતી હતી ત્યારે આપે માથું ઉચું કર્યું અને ઉઠાસ બાવે હાથમાં દાદી લઈ કહ્યું “અફસોસ ! કે તું એક દિવસ પૂનથી રંગાઇ જશે.”

આપના ચોડાક સારીદારને પળુ આ કાવત્રાની ખબર થઇ ગઇ હતી ખની મુરાદનાજ માણસોમાંથી એકે આપને જાતમી આપી કે “અમીરલ મોઅમેનીન સાવચેત રહેશો. અહિં કેટલાંક લોકો આપને કલ કરવાનો

સંકલ્પ કરી રહ્યા છે.”

એ વાત પળુ સ્પષ્ટ થઇ ગઇ હતી કે કયા કળીલામાં એ કાવત્રુ થઈ રહ્યું છે. એક દિવસ આપ જ્યારે નમાઝની ફરિમ થયા ત્યારે એક માણસ આપની પસે આપ્યો અને કહ્યું કે “આપ સાવચેત રહેશો. કાવત્રુ કે કળીલાએ મુરાદના કેટલાક લોકો આપને કલ કરવાની ચિતામાં છે.”

એ વાતની પળુ જાણ થઈ ગઇ હતી કે કયો માણસ એ નીચ કાર્ય માટે તત્પર છે. અશબ્દે એક દિવસ છપ્પને મલ્લખમને તલવાર મહિત જોયો, અને તેને તલવાર દેખાડવા માંગણી કરી તેણે પોતાની એ ચમકદાર નવી તલવાર દેખાડી. શાંતિના સમયમાં આવી તલવાર રાખવાનું કારણ પૂછનાં તેણે જવાબ આપ્યો કે હું ગામડાના ઉંટ કુળેદ કરવા માંછુ છું અશબ્દ એનો હેતુ ખસાખસ સમજી ગયો. પોતાના ખચ્ચર ઉપર સવારે થઈ એ નરતજ દજરન આસી (રદી.) પાસે આજ્યો અને પૂછ્યું કે “શું આપ છપ્પને મલ્લખમની નિડરના અને દુષ્ટ હેતુથી પાકિફ નથી ?”

જવાબમાં આપે કહ્યું “પળુ તેણે હજી સુધી મને કલ કર્યો નથી. હું શી રીતે અપરાધ પહેલાં અપરાધની શિક્ષા આપું ?”

એક દિવસ આપ મરિજમાં ખુલ્લો આપી રહ્યા હતા. છપ્પને મલ્લખમ ગિઝર પામેજ બેઠો દને કેટલાક લોકોએ સાંભળ્યું કે ને હાંત કચકચાનીને કહેતો હતો “વર્તવાક હું લોકોને તારો ફિલાઓથી મૂત કરીશ.”

અમીરલ મોઅમેનીન જ્યારે મરિજની ઘેર જઈ રહ્યા હતા ત્યારે લોકોએ છપ્પને મલ્લખમને પકડી આપની સમક્ષ રજૂ કર્યો અને તમામ દકીકત કહી સમજાવી. પરંતુ ફરી અંધે એને છોડી મૂક્યો.

(આપણે)

શકુન્તલા

અનુ. "આમોશ"

(અક્ટોબર ૪૬ થી આપુ)

"હમણાં આપું છું બહેનશી!" મો પવાજ અંગે. અવાજમાં મધુરતા છુપાએલી હતી. થોડી પરગાં ખાટખટના અસર સાથે એક હાથમાં ફૂલોની શાળી તથા બીજા હાથમાં 'વિમ્બો'નું ડેકસાનું ઝાસ લઈને મધ્યમ બાંધાની એક નવપુરાન તથા ખુમચુનત કન્યા દબલ યઈ. તેના શરીરની ઝ્યના ધમ્મી હ્રદય સ્પર્શી હતી વેગ્યેયો રમ હતો!... ચાંદના જેવી ચાંદની... ધનુષ્યના જેવી વક્ત; પુષ્પોની મહેક; પંખડી-ઓની મુલત; તથા ડાળીઓના મરોહની રંગમતે એકત્ર કરી જતો પ્રકૃતિએ પોતાની બધી સહરતા એનામાં સંપૂર્ણ બરી દીધી છે. જે એક વાર તેની તરફ જોયુ મારા અનર્થની રીત. ન રહી! થાળી અને ઝાસ તેણે મારી સામે રેખાની કિપર મૂકી દીધા. મેં કહ્યું.

"એની શી અરત હતી?"

"હાઈ વાંધે નહિ; અમે છુ કરી ચકાએ છીએ ... ક્યો" તેની મોટી ગહેન કહ્યું અને પછી તે પોતાની નાખી ગહેન તરફ જોઈને હસ્યું જગી જ્યાબમાં તેણે પચ્છ દસી દીધું. હું પચ્છ દસી પડ્યો. ... રત નહી યઈ ગય. બીજા દિવસથી મે તેને બજુ વચુ ચર કરી દીધું.

હું પ્રથમ રહી ચૂક્યો છુ કે, સમય એક ઝન ગાગાએને શિક્ષણ આપતો હતો તે બધી ધણી સરમાળ તથા ચરીફ હતી. પરંતુ પુષ્પા તે અધારથી હઠા રચનાની અસિક હતી. ધણી સરમાળ તથા નરમ

દાખાવળી. ધણું એણું જોતની અને મારું સુખદેખાંજ પોતાની મતલબ સમજતી હતી. એક વેળા શિખેયો પાહ ને કદિ પચ્છ થઈ શકતી નહિ

જે મહિનામાંજ તે ક્યાંથી ક્યાં પહેંની મઈ અને તેની સામે મારા દિવસ પચ્છ ને કાંઈ એવો વામ કરી મઈ કે, હૈક વેળા હું તેની વાહમાં નિમગ્ન મહેના કાચો બજુવાના અમયે તે પોતાને પાહ સંભળાવતી અને હું તાણી નહીને તેની નમ્મ જોને રહેતો

એવી રીતે દિવસો વિત્યા કન્યા અને ધીમે ધીમે અમારી વચ્ચેની ગાંઠાળ દૃષ્ટિઓ બતી રહી. તે મારી સાથે કદિ કદિ ફરવા માટે પચ્છ આવવા લાગી. કલાકો મુધી અમારી વાને થની પ્રાચિન તથા અર્ચચિન કામની રહિ-પ્રથાઓ કિપર વાદવિવાહ થતો. સમારના બળતારીઓ વચ્ચે રહન કરાવું. દીપ અને પતંગિયાની પ્રેમ-કથાઓ છંડીને, પતંગિયાની પ્રીતિ-મદત્તા અને દીપની બધા પ્રયો પૂજ્ય મરમાગરમ ચર્ચાઓ થતી. મતલબ કે, જગતના અધરામાં અધરા પ્રતો કિપર વિચાર તથા વિવાહ કરવામાં આવતો અને તેઓને છજુવાના પ્રવાસો પચ્છ ફરવા આવતા. એક દિવસે અમે વિવાસોના લગ્ન સંજથી પોત પોતાના પિયારો દર્શાવી રહ્યા હતા. એટલામાં આ પ્રમ્ન છુટા છેડાના સવાલ જોડે અની દકરયો અને મારા મુખથી સ્વયં નિકળી ગયુ કે. "હું તો ત્રીઓને છુટાછેડા આપવાની તરફેણમાં છું. એ આ મારો પામ થઈ ગય. તો દિન-દુસ્તાનીઓમાં એનું પાત્ર કરનાર હું પહેલો પુરુષ હેલક અને તે મારાના આભવ તો પોતાના કિમતી પિતર્જિત મહિનુ પુત્ર સર્જન કરીશ"

"તો શું આપ વિવાદિત હો?" પુષ્પ એ વિભવ પામી પૂછ્યું.

મેં તેને કડમાંથી પકડીને પોતાના તરફ ખસડી લીધી અને કહ્યું, “આને કહે છે આદ્ય નાણી લીધુંને દબે?”

તે શરંખથી પીળી પડી ગઈ. મેં તેને પોતાના આઢમાં જઈ લીધી.

“મારી છવન-નૌકાના દબે તમેજ સુકાની છા. ક્યાંક એને મળવામાં ન હોડી દેલો!”

પ્રેમનું આ નાટક કેટલી વેળા ભજવવામાં આવ્યું. એવી રીતે એક અઢવાડિયું વિતી ગયું. આઢમાં દિવસે દુઃ અને પુષ્પા સાંજના વખતે એકજ સોફા ઉપર હાસ્ય-વિનોદ કરી રહ્યા હતા. મારો એક દાસ તેના ગળામાં વિંટાયેલો હતો. એજ વેળા નેની બહેન રમમાં દાખલ થઈ અને અમને આવી દશામાં જોઈને બગીને બસમ થઈ ગઈ. મને ખીજ ખડમાં તેડી જઈને બોલી “મારતર સાહેબ! અને તમારાથી એવી આશા ન હતી. હું તમને હમણાં પોલીસને સોંપી દેત, જે મને પોતાની પ્રતિષ્ઠાના વિચાર ન હોત તો. હું તેને સારી પેઠે સમજાવી ગઈ હતી. પરંતુ ત્યારે આપણે રૂપિયોજ ખોટો હોપ ત્યારે વાણીયા ઉપર આ માટે હોપ ચૂકવો?”

હું શરમમાં ડૂબી રહ્યો હતો.

“વાર, સર્વ તો નિરૂપી ગયો દબે તેના લીસાટાને પીટવાથી શું થજશે? તમે એક મામ કરો.”

“કહો” મેં પોતાના મંદ સ્વરે કહ્યું.

“સાંજનો! પુષ્પા વિધવા છે. તમે એક જણથી જ બૂલ થઈ ગઈ છે, તેના એકજ વપાસ છે તે આ કે, તમે એનાથી શાહી કરી લો.”

“વિધવાની જોડે લગન ...?” અને એક ગુપ્ત અવાજ સંભળવા લાગ્યો અને એક સ્વેત દાંતવાળો બવાનક એઢેરા રાતા ચકુઓ ધડતો જોવામાં આવ્યો. હું કંપી ગયો.

“હું કાલે જવાજ આપીશ” મેં કહ્યું.

“કલે વાક; પરંતુ હું ‘સ્વીકાર’ માંગવા છા. હું ખૂબ વિચારી લેજો, નહિં તો અને રૂબેલા છા. તમને પણ સાથે લઈને રૂબીયું દબે તમે જઈ શકો છો.”

હું આખા માર્ગમાં તે સંજોધી વિચારતો રહ્યો એક ટ્રેસણ સૂરી “...શો વાંધો છે પુષ્પાની જોડે કન દરવામાં?” બીજો વિચાર આવ્યો “વાહ, એક વિધવા જોડે? ધાંચીની સાથે સંજોધ પછુ સાધવું અને જમવું પણ મુશ્કેલી?” સૂરી એક બીજો વિચાર આવ્યો “...તો પછી પોતાના લણી તેને આકર્ષ્યો શા માટે?” ધણી વિચારો મારા દિમાગમાં આવતા રહ્યા. ધણી હું વિચારતો કે “આગમાં ફૂડીને કાઈ બચી પછુ શકે છે? પુષ્પાએ આમની સાથે કેમ રમવું પસંદ કર્યું?” તેજ એની શિક્ષા કેમ ન બોગવે?” આવા પ્રકારના ધણી વિચારો દિમાગની અંદર જળ-પ્રવાહની પેઠે વહેતા રહ્યા.

કાલનો દિવસ આવ્યો અને માહી ગયો. પરંતુ મેં તેના ધરની તરફ બૂલથી પણ જોયું નહિં અને એવી રીતે એક અઢવાડિયું વિતી ગયું. દુઃ સમજ્યો તે ક્યાંક આશી ગઈ હશે; પરંતુ મારા આશ્ચર્યની કાઈ સીમા ન રહી ત્યારે મેં જોયું કે, પુષ્પાની મોડી બહેન નાક તથા બન્નાં ચક્રવીને મારા કમરામાં દાખલ થઈ, દુઃ અસ્વસ્થ બેસી ગયો અને તેને પણ બેસવાનો ઇશારો કર્યો. પરંતુ તે બેડી નહિં. તેણે હમા હમા કહ્યું:—

“આજ આખા નહિ મારદરજ! અને આજની ધણી પ્રતિજ્ઞા કરતાં રહ્યા છેવટે પોતાનો દિસાગ તો ચૂકતે કરી ગયા હોત.”

“આજો માંડી વસ્યો મેં પોતાનો દિસાગ” બેઢકારીથી મેં કહ્યું.

અર્મામૃત ચૂર્ણ

માસિક અટકાવની અનિયમિતતા, પેટ, પેડુ યા કમરમાં દુઃખાવો રક્ત અથવા મેત પ્રદર, ગર્ભાશયમાં સોજો, ગર્ભ ન રહેવો અથવા અધુરે માસે ગર્ભપાત થવો, સુવાતક બાદની કમળેરી વિગેરે રોગો આ ચુર્ણના ઉપયોગથી દર યથ શરીર સશક્ત બને છે. દી. તોલા ૧૦ના ડબ્બાના રૂ. ૨૫ અર્ધ

શ્વાસ કાસારિ અવલેહ

કફ, સરદી, છાતીમાં દુઃખાવો, પાંસળામાં સોજો, બેડી ઉધરસ, નિદ્રા ન આવવી, દન, શ્વાસ લાક્ષણો વિગેરે માટે હળવે દરદીઓ ઉપર અબખાવેલો અનુર્જવસિધ્ધ ઉપાય. ડબ્બાના રૂ. ૨)

મુખ્ય ધ્રાંચ:- { મદન મંજરી ફાર્મસી
કાલબારીવીરાડ, રામવાડી તાલુકો
હૈ: એટીસ:-જામનગર (કાઠિયાવાડ).

સુરત:-ડી એન. પટેલ-કબુલી. નસિદ્દુર:-ગાંધી અગ્રથાસાલ ડેગનસાલ વેડાવાલા.
નવાપુર:-અબ્દુલામીયાં કાઠુમીયાં-સાહુ જગર. ગાંધરા:-એ. એમ. કાશીલાલા-મેટાવજાર.

સાયકલો તેમજ લગ્ન પ્રસંગે બત્તીઓ
જ્વાળી બાડે લઈ જશો!
સારી સાયકલો અને બત્તીઓ માટે
મળો:
ખાકેસાર સાયકલ માટે
લીમડાચોક, સુરત.

ક્યાંથી ખરીદશો?
રામ ગિરજીટ, નાનખતાઈ, વેતીસા, પાપનાપલ્લ
કીમ, કેનેડા, આહિન, ફેન્સી, મકરમ, ફેમીલી વી
તહેવાર અને સરખવસરે ખરીદવાનું
...એકજ સ્થળ...
તાજ બેકરી ગિન્નાડ રોડ,
ચોકબજાર સુરત.

ધરની પાળેલી બે'સોનું રચ્ચ અને તાણું, ફૂધ, દહીં, ઘી.
ઉનાળાના દિવસોમાં તાપ મટાડવા અને તેનાથી બચવા માટે.
લક્ષ્મી પીવા એક વારે પધારો.
નેરાનલ ડેઈરી, ચોકબજાર, સુરત.